

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Mr. B. H. Drijber
ZUTPHEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

GESCHIEDENIS

VAN

NEDERLAND

NA 1830.

Digitized by Google

Digitized by Google

GESCHIEDENIS

VAN

NEDERLAND

NA 1830.

MET AANTEEKENINGEN EN ONUITGEGEVEN STUKKEN.

DOOR

JHR. MR. J. DE BOSCH KEMPER,

EERSTE DEEL.

AMSTERDAM,
E. S. WITKAMP.
1873.

Digitized by Google

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.

Digitized by Google

VOORBERICHT.

Is tegenwoordig eene geschiedenis van Nederland na 1830 *nog niet ontijdig?*

Ontkend kan het niet worden: dat later nog vele bijzonderheden omtrent onze diplomatie zullen bekend worden, wanneer eenmaal in het licht zullen verschenen zijn de geschriften door FALCK, VAN ZUYLEN VAN NYEVELT *en* VERSTOLK VAN SOELEN *achtergelaten; dat de geschiedenis van ons koloniaal bestuur nog belangrijke bijdragen kan ontvangen uit de schriftelijke nalatenschap van* VAN DEN BOSCH, J. C. BAUD *en* J. J. ROCHUSSEN; *dat de inwendige staatsgeschiedenis nog zeer kan worden toegelicht, wanneer eenmaal de notulen van den ministerraad en de schrifturen, thans bewaard in het Kabinet des Konings, zullen zijn overgebracht in het rijksarchief en dat uit de uitgave van bijzondere brieven waarschijnlijk nog menige belangrijke bijzonderheid aan het licht zal komen, hoe bijv. een volksvertegenwoordiger van liberaal conservatief en van conservatief liberaal is geworden. Ook kan worden toegegeven, dat een tijdgenoot, die geleefd heeft onder*

Digitized by Google

de indrukken van het tegenwoordige, niet onvooringenomen daarover kan oordeelen.

Deze bezwaren moeten erkend — niet overdreven worden.

Elk geslacht heeft voor de geschiedenis eene taak te vervullen. Moge de tijdgenoot niet geheel onpartijdig zijn, hij kan toch belangrijke bijdragen leveren voor eene geschiedenis, die later meer volledig zal beschreven worden, en hij behoort dit te doen met het oog op het verband, dat tusschen geschiedenis en volksleven bestaat.

De kennis van het verledene heeft niet hare minste belangrijkheid, wanneer zij het tegenwoordig staatkundige, maatschappelijke en godsdienstige leven doet kennen als gevormd uit vroegere tijdvakken; en hoe is dit mogelijk wanneer in de geschiedenis eene gaping bestaat? De jongste geschiedenis, ofschoon voor een gezond en krachtig volksleven niet het minst belangrijk, wordt veelal het minst gekend.

Vooral nu de openbare meening de groote beweegkracht van het leven van een vrij volk geworden is, moet de geschiedenis, overeenkomstig daarmede, de ontwikkeling dier meening in hare deugden en gebreken aanwijzen.

Bij den grooten omvang, dien het maatschappelijk leven heeft verkregen en telkens nog verkrijgt, zijn de bijzondere onderwerpen zoo veelomvattend geworden, dat tot hunne grondige kennis slechts monographiën en biographiën den weg kunnen banen; maar zullen deze op hare beurt geene eenzijdigheid te weeg brengen, dan moet naast haar, of tot hare inleiding, een handleiding de algemeene geschiedenis doen kennen, waarin alleen die bijzonderheden behooren vermeld te worden, die aanknoopingspunten waren tot algemeene gebeurtenissen.

Digitized by Google

Een tafereel te schetsen van den tijd, dien men beleefd heeft, met warme geestdrift voor het goede, dat men tot ontwikkeling zag komen, en bezield door de hoop, dat hetgeen nu nog gebrekkig is door een volmaakter toestand zal vervangen worden, heeft zeer veel aantrekkelijks; maar een meer moeitevollen arbeid, die mij ruim zoo nuttig toeschijnt, heb ik mij voorgesteld. De ware geschiedenis moet zooveel mogelijk het oordeel vrij laten en het liefst feiten vermelden, en bij den inhoud eener geschiedenis van de openbare meening staan gedachten van staatslieden en staatkundige schrijvers met feiten gelijk.

Ik heb daarom getracht in deze geschiedenis door woordelijke uittreksels uit officiëele stukken, adviezen in de Staten-generaal en geschriften een getrouw overzicht te geven van hetgeen gesproken en geschreven is tot verdediging van hetgeen men deed, terwijl ik in de aanteekeningen de hulpmiddelen aanwijs tot meerdere kennis, met mededeeling van onderscheidene tot heden onuitgegeven geschriften. De lezer wordt daardoor het best in staat gesteld zelf te oordeelen.

Verre is van mij de waan, alsof ik dit overzicht geheel onpartijdig zou hebben opgesteld. Ik heb er zelfs niet naar getracht. Ik ben ten volle overtuigd, dat het onmogelijk zou zijn geweest mij van alle vooringenomenheid te ontdoen. De gemaaktheid, waarmede een schrijver zijn persoonlijkheid bij het schrijven van een geschiedverhaal van zijnen leeftijd wil trachten te bedekken, is inderdaad een gebrek aan oprechtheid. Ik heb mijn persoonlijk gevoelen en mijne persoonlijke deelneming aan de gebeurtenissen niet verzwegen en plaats naar mijne overtuiging hetgeen mij voorkomt goed of verkeerd te

Digitized by Google

zijn in het licht; het kan strekken ter verdediging of ter veroordeeling van de staatkundige en godsdienstige richting, die ik ben toegedaan. Alleen in dit opzicht heb ik gestreefd naar onpartijdigheid, dat ik de gevoelens, die ik niet ben toegedaan, niet verzwegen of in een valsch daglicht geplaatst heb, en de geschiedkundige mededeelingen niet met mijne critiek heb beladen.

Ik breng mijnen oprechten dank aan allen, die mij in mijnen arbeid ondersteund hebben: aan de redactiën van de Amsterdamsche Courant, *het* Algemeen Handelsblad *en de* Arnhemsche Courant, *die mij inzage der oude jaargangen hebben verleend; aan hen die mij onuitgegeven brieven hebben verstrekt; aan de velen, die mij in mijnen arbeid geholpen hebben, maar niet het minst aan onzen geëerbiedigden Koning, die mij vergund heeft mede te deelen de geheime rapporten van* 1 *October* 1830 *en* 28 *Mei* 1831, *die tot heden geheel onbekend waren.*

Ik heb een leeftijd bereikt, die mij het memento mori *dagelijks toeroept. Hoe ver ik dit werk zal vervolgen blijft onzeker. Ik hoop het tweede deel, dat voor een gedeelte reeds is afgewerkt, op het einde van dit jaar uit te geven, waarmede een tienjarig tijdvak zal zijn afgesloten. Waarschijnlijk zal ik het werk voortzetten met een derde deel tot* 1848, *misschien tot een later tijdvak.*

De leemten, die men mij mocht willen aanwijzen, zal ik met dankbaarheid in een bijvoegsel vermelden.

AMSTERDAM, April 1873. J. DE BOSCH KEMPER.

Digitized by Google

INHOUD.

INLEIDING.

Algemeen kenmerk der nieuwe geschiedenis; invloed der openbare denkwijze. — Geschiedkundige ontwikkeling der openbare meening.— Partijmeeningen. — Vermeerderd gevaar van een subjectieve aprioristische beschouwing der gebeurtenissen. — Gewicht der nieuwe geschiedenis, blz, 1—14. — Invloed der Fransche Juli-omwenteling van 1830 op de staatkundige denkwijze, — op de diplomatie en het volkenrecht. — *La politique des faits accomplis*, blz. 19—21. — De Nederlandsche geschiedenis na 1830 in vele opzichten de aanvang van een nieuw tijdvak, blz. 21—22. — Het volkskarakter en de volkstoestand in 1830, blz. 22—36 — Belangrijkheid van de laatste vijftig jaren voor ons Vaderland, blz. 36—40.

EERSTE HOOFDSTUK.

Algemeene wapening in October 1830, blz. 41—54. — De Prins van Oranje te Antwerpen, blz. 54—64. — De Koning en de Staten-generaal 1830—1831, blz. 64—81. — De conferentie te Londen. — Wapenschorsing, biz. 81—88. — De wensch naar afscheiding en de voorstanders van het stelsel van afwachting, blz. 88—131. — De grondslagen der scheiding vastgesteld door de conferentie en door de Nederlandsche regeering aangenomen. — Mededeelingen aan de Staten-generaal. — Commissie tot grondwetsherziening, blz. 101—120. — Mislukte poging tot eene tegenomwenteling ten behoeve van den Prins van Oranje, blz. 120—123. — Beraadslagingen in de Staten-generaal, blz. 123—131. — België door dwangmaatregelen bedreigd, blz. 131—141.

Digitized by Google

— Veranderde houding der conferentie in Mei 1831. — Verkiezing van LEOPOLD tot Koning der Belgen, blz. 141—145. — De 18 artikelen, blz. 145—162. — Tiendaagsche veldtocht, blz. 162—169.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Eerste gevolgen van den tiendaagschen veldtocht, blz. 170—173. — De 24 artikelen, blz. 173—175. — Ongunstige indruk daarvan, blz. 175—180. — Voorstel van CANNEMAN. Herziening van het Burgerlijk wetboek. Financiëele beraadslagingen in de Staten-generaal, blz. 180—221. — Voorstel der Nederlandsche regeering in Januari 1832, blz. 221—223. — Lord ABERDEEN's motie in het Engelsche parlement, blz. 223—228. — Graaf ORLOFF te 's Gravenhage, blz. 228—235. — Ratificatiën door de mogendheden, blz. 235—236. — Openbare meening in België en Nederland, blz. 237—247. — Opening der beraadslagingen over het Burgerlijk wetboek, blz. 247—253. — Nieuw voorstel van Nederland, aanvankelijk gunstig opgenomen, later verworpen, blz. 253—269. — Intriges van STOCKMAR en PALMERSTON, blz. 269—270. — Thème de PALMERSTON, blz. 271—279. — Scheiding in de conferentie, blz. 279—282. — Handelingen der Staten-generaal, blz. 282—285. — Tractaat tusschen Engeland en Frankrijk van October, blz. 285—297. — Pruissisch ontwerp, blz. 297. — Embargo en belegering der citadel, blz. 297—300. — Beraadslagingen in de Staten-generaal, blz. 300—342. — Overgave van de citadel op 23 December 1832, blz. 342. — Openbare meening, blz. 342—346.

LETTERKUNDIGE AANTEEKENINGEN.....blz. 1.

Digitized by Google

INLEIDING.

Algemeen kenmerk der nieuwe geschiedenis; invloed der openbare denkwijze. — Geschiedkundige ontwikkeling der openbare meening. — Partijmeeningen. — Vermeerderd gevaar van een subjectieve aprioristische beschouwing der gebeurtenissen. — Gewicht der nieuwe geschiedenis.

Invloed der Fransche Juli-omwenteling van 1830 op de staatkundige denkwijze; — op de diplomatie en het volkenrecht. — *La politique des faits accomplis.*

De Nederlandsche geschiedenis na 1830 in vele opzichten de aanvang van een nieuw tijdvak. — Het volkskarakter en de volkstoestand in 1830. — Belangrijkheid van de laatste vijftig jaren voor ons Vaderland.

Het jaar 1830 is in vele opzichten de aanvang van een nieuw tijdvak, en niet het minst met het oog op hetgeen in de nieuwe geschiedenis de meeste belangstelling verdient.

De geschiedenis vindt haar hoogste gewicht niet in de uiterlijke lotgevallen der volken, in de krijgsbedrijven, in de staatkundige veranderingen, in de jaren van voorspoed en volksellende, maar in het inwendig volksleven, in de staatkundige, maatschappelijke en godsdienstige gedachten, die van elkander onafscheidelijk zijn, omdat zij uit het menschelijk bewustzijn gemeenschappelijk opwellen en vereenigd in het werkelijk leven zich openbaren. Dwalingen en waarheden zijn de hoofdbeginselen in het leven der volken.

Digitized by Google

Het gewicht van de geschiedenis der openbare denkwijze moet opwekken tot nauwgezet onderzoek, hoe zij gevormd wordt, wat zij was, wat zij is en wat zij worden moet bij een meer volmaakten toestand. dien ieder zich denkt, die niet geheel ongeloovig is aan vooruitgang.

Tusschen den ouden tijd, waarin de volken der aarde elkander nog grootendeels onbekend waren en bij bijna alle volken de uiterlijke overmacht de band was van gemeenschappelijk volksleven en men nog sprak van heerschappijen, rijken, *imperia, regna*, omdat het begrip van Staat, als een samenleving van menschen onder een redelijk gezag, nog onbekend was, — en den nieuwen tijd ligt een lange reeks van eeuwen, waarin de openbare denkwijze telkens meer kracht heeft erlangd. Er is een algemeen gebied van gedachten gevormd, niet alleen in Europa maar in de geheele beschaafde wereld, — een algemeene vooruitgang, waarin elk volk een plaats inneemt, om zijne denkwijze naar zijn karakter en bijzondere omstandigheden te ontwikkelen; en niet het minst heeft deze uitbreiding van het onderling verkeer plaats gegrepen na 1830.

Bij de overheersching van het uiterlijk gezag bestaat er geen andere openbare meening dan de gemeenschappelijke overtuiging, dat men zich onderwerpen moet uit zucht naar zelfbehoud, uit vrees voor erger; maar het geweld van een enkele is onmachtig om velen te overheerschen. De heerschappij zoekt steun bij machtigen en in de gemeenschappelijke overtuiging bij het volk. De heerschers zijn er op uit, partij te trekken van het algemeen volksgeloof aan hoogere machten; staats- en kerkgezag zijn bij de oudste volken op het nauwst vereenigd. Maar de autonomie van den menschelijken geest komt ook in tijden van overheersching tot ontwikkeling. Het lijden van onrecht wekt honger naar gerechtigheid; het juk van priesters en schriftgeleerden doet dorsten naar meerdere waarheid en heiliger godsdienst, en zijn eenmaal in de volheid der tijden eeuwige waarheden uit-

Digitized by Google

gesproken en in het volksbewustzijn ook maar gedeeltelijk opgenomen, dan brengen zij in elken leeftijd meerdere vruchten voort. De waarheid is een kracht, die telkens meer het bijgeloof en de dwaling overwint, hoe men ze uit belangzucht ook tracht te behouden. De Romeinsche aristocratie, waartoe ook de priesters behoorden, spotte met de wichelarijen, maar hield zoolang mogelijk vast aan de onzedelijke nuttigheidspolitiek, dat het voor den Staat goed was dat het volk in het godsdienstige werd misleid, en nadat het naam-Cristendom was uitgebreid, hebben de vorsten van hetzelfde regeeringsmiddel gebruik gemaakt met hunne macht uit te oefenen door te steunen op de algemeene denkwijze, die de kerk verspreidde. De algemeene, katholieke beschaving der middeleeuwen heeft echter het ontstaan der partijen niet kunnen keeren, die onafscheidelijk aan de eerste ontwikkeling van het volksleven verbonden zijn.

De vrije overeenstemming bepaalt zich eerst bij enkele onderwerpen tusschen weinige personen. De partijen, op haar laagste standpunt door hartstochtelijk eigenbelang ontstaan, worden later door gemeenschappelijke meeningen gevormd, waarbij de hartstocht nog niet wordt uitgesloten, daar men eigen meening vaak met niet minder drift dan eigen goed verdedigt; de godsdienstige geloofsmeening, waar zij eenmaal een vasten onveranderlijken vorm heeft aangenomen, vereenzelvigt zich zoozeer met den natuurlijken mensch, dat zij in hem een ziekelijke toestand van het geestelijk leven, eene *idée fixe* wordt, waartegen geene redeneering iets vermag. En men denke niet dat dit alleen plaats vindt bij de onderworpenheid aan een kerkelijke richting. De ijver der partijmannen voor hunnen leider of voor hunne leus op maatschappelijk en staatkundig gebied gaat dikwijls met niet minder dweepzucht gepaard. Bij de ontwikkeling van het persoonlijke, zelfstandige leven en de verminderde gezindheid tot volgzame gehoorzaamheid zullen de groote partijen zich

Digitized by Google

telkens meer verdeelen. Voorbeelden daarvan openbaren zich reeds op kerkelijk en staatkundig gebied in vele landen.

Tegenover deze chaotische verwarring, die van partijzucht en individualisme het onvermijdelijke gevolg is, helpt de welwillende raadgeving niet, dat men de partijen moet organiseeren, de gelederen sluiten en zich aan het gezag van een leider onderwerpen. Godsdienstige richtingen, die een gemeenschappelijk gezag erkennen, hebben in haren aard den vruchtbaren grond voor zulk eene discipline, die slechts georganiseerd behoeft te worden om krachtig in het leven werkzaam te zijn. Men heeft hier één doel boven alles, en op den wenk van het erkende gezag zijn allen met zelfopofferende gehoorzaamheid tot handelen bereid. Ook richtingen van vooruitgang, wanneer zij door een partij van behoud met geweld worden tegengehouden, kunnen in buitengewone omstandigheden door een leider vereenigd en aangevoerd worden, omdat men dan één doel beoogt en één gevaar te duchten heeft. Dat in gewone omstandigheden, bij volken, waarbij de staatkundige en burgerlijke vrijheid reeds een algemeen verworven goed is, een goed gedisciplineerde partij onder vrijzinnigen zou kunnen bestaan, strijdt geheel met den aard der vrijzinnige beginselen zelve.

Met de vrijheid zijn verdeeldheden verbonden, maar die verdeeldheden zelve zijn ontwikkelingsvormen van een meer zelfstandig persoonlijk leven. In den strijd tusschen de meeningen worden de hoogere zintuigen, — om waarheid van schijn te onderscheiden, geoefend en worden de oprechte vrienden van waarheid openbaar.

Al zijn partijen ook niet de ware uitdrukking van vrije overeenstemming, omdat zij voor een gedeelte op opoffering van eigen oordeel rusten, en door vereeniging onder elkander voor anderen weder muren van afsluiting oprichten, zij zijn toch betrekkelijk een vooruitgang tegenover een slaafschen geest, die geen vrijwillige verbintenis toelaat, en tegenover een zelfzuchtig individualisme, waarbij

Digitized by Google

men slechts strijdt voor eigen belang of eigen meening. Het is reeds een groote vooruitgang in maatschappelijke zedelijkheid, wanneer telkens meerderen zich onzelfzuchtig verblijden in de zegepraal van eene partij, die men gelooft dat het goede beoogt, of onzelfzuchtig treuren bij hare nederlaag. Bij den vooruitgang tot een samenleving met individueele zelfstandigheid en overeenstemming tusschen al het verscheidene zullen de partijen zich veredelen, doordat zij hare scherpe afscheidingen zullen verliezen, en doordat boven haar zich zal verheffen eene algemeene denkwijze in punten, waarin reeds overeenstemming verkregen is, met eene billijke waardeering van hetgeen de minderheid nuttig en rechtvaardig acht.

Nergens meer dan bij de voorstelling der openbare meening wordt echter schijn met waarheid verward.

De meening van de meerderheid is altijd eene lichtzinnige heerscheresse, — wanneer men niet onderscheidt, waarover zij wel en waarover zij niet kan oordeelen.

Gedachten, waarin niets goeds en edels gelegen is, dringen niet door tot de gemeenschappelijke overtuiging van velen. Men heeft samenspanningen en complotten omtrent het kwade; ware overeenstemming kan slechts plaats hebben omtrent hetgeen goed is. In den *sensus communis* ligt één kenmerk van het ware, en dit zal telkens meer plaats hebben, naarmate de geest der rechtvaardigheid tot het hoofd en het hart doordringt; maar overeenstemming omtrent een algemeen beginsel moet niet verder uitgestrekt worden dan tot datgene, waarover allen gelijkelijk kunnen oordeelen.

Waar de gelijkheid van ontwikkeling, van zedelijken ernst, van onafhankelijkheid en kennis ontbreekt, daar wordt de waarborg voor overeenstemming omtrent de waarheid geheel gemist en rust een beweerde algemeene meening op niets anders dan op misleiding en begoocheling en zal meestal op bittere teleurstelling uitloopen; slechts bij gelukkig toeval

Digitized by Google

kan zij een goede uitkomst geven. *Le suffrage universel est une comédie*, schreef een waarheidlievend liberaal onder NAPOLEON III; de gebeurtenissen daarop gevolgd moeten wel de oogen aan allen geopend hebben, dat in een algemeen stemrecht geen waarborg hoegenaamd gelegen is tegenover dwaling, onbezonnenheid en zedeloosheid. Hetgeen allen gemeenschappelijk willen is het goede, dat allen erkennen, — de algemeene welvaart, waaraan allen deel willen hebben; maar bij de vraag, hoe dat goede te bereiken is, — in het oordeel over personen en bijzondere zaken bedriegt zich de algemeene denkwijze, zoo dikwijls zij verkeerde leidslieden volgt.

Vandaar het echt tragische in de volksgeschiedenis, zoo dikwijls de lichtgeloovigen het gezag van anderen volgen en een vermeende volksstem doen hooren. Het volk wil God dienen; maar in zijn onkunde, misleid door priesters en schriftgeleerden, roept het: kruist hem! over den grooten weldoener van het menschdom, omdat het hem voor een godslasteraar houdt. Het volk wil welvarend, geëerd en geroemd zijn; en het kiest tot vorst den man, die slechts onheil en vernedering over zijn land brengt. Een oordeelvelling over personen en bijzonderheden neemt in twijfelachtige juistheid toe, naarmate zij aan meerderen wordt toevertrouwd. De volksmeening oordeelt de gebeurtenissen slechts naar haar uiterlijk verband. Zij verguist en vergoodt naar de uitkomst; zij noemt mannen groot, wier namen aan gewichtige gebeurtenissen verbonden zijn, terwijl zij over het hoofd ziet de bijzondere omstandigheden en de dikwijls weinig lofwaardige middelen, waaraan het *succès* verbonden was. Naarmate het gezag der kerk en der geleerdheid ophoudt en ieder zich tot oordeelen bekwaam acht, erlangen groote woorden, sterk klinkende phrasen (*Schlachtworte*), indrukwekkende voorstellingen een kracht, waartegen de algemeene denkwijze niet dan zeer langzamerhand bestand zal worden.

Het is een eisch van het ware gemeenschappelijke leven,

Digitized by Google

dat men zijne overtuigingen ingang tracht te doen vinden bij anderen en niet in alles om zich zelven denkt en schrijft enkel om van eigen overtuiging te doen blijken. Te midden echter van den geweldigen, meesleependen stroom der publieke opinie en bij het streven om het welwillend oor van het publiek niet te verliezen, staat de zelfstandigheid van oordeel aan groote gevaren bloot. In het werkelijke leven is het waar, dat men zich zelven verhoogt door te prijzen de mannen die groot geacht worden, en dat men gemakkelijk roem verwerft door aanmerkingen tegen hen, die de openbare meening niet voor zich hebben, en velen zijn er, wier zelfstandigheid van oordeel tegen die beproevingen niet bestand is; maar ook in dien strijd blijft de vormingskracht der vrijheid niet achter. Op teleurstelling volgt ervaring, en naarmate de verkeerde indruk van groote woorden en oppervlakkige oordeelvellingen naar den volkswaan van den dag, meer algemeen erkend wordt, zullen de oprechte mannen van goeden wil, die eenigen invloed kunnen uitoefenen op de algemeene denkwijze, gedwongen worden acht te geven op de teekenen der tijden en de lessen, die de geschiedenis voor het volksleven bevat.

Naarmate de algemeene denkwijze door de uitbreiding van de drukpers en het kiesrecht invloed op de staatkunde erlangt, wordt de geschiedenis telkens meer in waarheid volksgeschiedenis. De algemeene denkwijze wordt gevormd door individuen. Ieder is voor hetgeen hij gedacht, gesproken en gedaan heeft, en niet gedacht, niet uitgesproken en waartoe hij niet medegewerkt heeft, verantwoordelijk. De oprechte personen zijn levende steenen in het rijk der rechtvaardigheid — de aanknoopingspunten voor de heerschappij der waarheid, hetzij zij nieuwe edele gedachten vormen door een helder inzicht in den loop der gebeurtenissen, hetzij zij als staatslieden zich aansluiten aan die gedachten, die genoegzaam gerijpt zijn om in wetten en instellingen een vasten vorm te erlangen. Wel worden de gedachten der menschen bewogen door een

Digitized by Google

hoogere macht, die het toeval uitsluit en al het bijzondere doet te zamen werken tot een geheel, maar de geest die dat werkt, zweeft niet als een bovennatuurlijke macht boven de menschen. De algemeene meening wordt gevormd in het menschelijk bewustzijn, uit den individueelen mensch tot den individueelen mensch.

In de beweging der tijden zijn revolutionnaire krachten om het verouderde te vernietigen en het nieuwe een weg te banen. Naarmate men dieper in de leidende beginselen der gebeurtenissen indringt, leert men die wezenlijke onwederstaanbare beginselen van den maatschappelijken vooruitgang onderscheiden van die revolutionnaire meeningen, die de gevolgen zijn van stelselzucht, waardoor men verhinderd wordt op de verschijnselen zelve acht te geven, en men met hartstochtelijke overhaasting de vruchten wil plukken voordat zij gerijpt zijn. Het onderscheid tusschen den revolutiegeest der menschen en de onwederstaanbare kracht der tijden wordt door velen gemaakt, door ongeloovigen en geloovigen, door Katholieken en Protestanten, door antirevolutionnairen en progressivisten. Het komt er op aan, waarin de voortgang der tijden wordt erkend. Naarmate de openbare denkwijze een volkskracht en daardoor een regeeringselement is geworden, zoeken de onderscheidene richtingen de teekenen der tijden te verklaren en de geschiedenis naar hare denkwijze te hervormen, willens of onwillens door hunne aprioristische stelsels geleid.

Bij ongeloof aan een wereldorde bestaat er geen zekere toekomst voor het maatschappelijk leven. Alles is louter *toeval*. Tot de wijsheid van het ongeloof behoort dat men verrast wordt door de nieuwe gebeurtenissen, daar men geheel leeft voor het tegenwoordige.

De nieuwe wijsgeeren van de onbewuste Al-eenheid gelooven wel aan een fatum, dat alle Staten in een universaalrepubliek zal oplossen, maar hunne troostelooze pessimistische wereldbeschouwing heft de ernstige beteekenis van den

Digitized by Google

strijd des levens en alle grootmoedige en edele gedachten op en voert ons terug tot het nihilisme der Boeddhisten.

De confessionneele antirevolutionnaire richting, die zich beroemt geschiedkundige beginselen te volgen, maar inderdaad door hare tijdvakken van geloof en ongeloof de zuivere waarheid in het geschiedverhaal naar hare bijzondere belijdenis verwringt, vergeet geheel en al, dat het ongeloof van de 18de eeuw, waaraan zij de revolutie toeschrijft, onder de vleugelen van het clericalisme is uitgebroed. VOLTAIRE en HELVETIUS traden uit de scholen der Jezuïten te voorschijn, en het ongeloof in Duitschland was men niet het minst verschuldigd aan den weerzin, opgewekt door de orthodoxie, die door de staatskerk in bescherming werd genomen.

De staatkundige wijsgeer, die schrijft onder den overweldigenden indruk eener naderende revolutie en als de vertegenwoordiger bij uitnemendheid van den vooruitgang wenscht aangemerkt te worden, verklaart op apodictischen toon: "De "stroom der menschelijke kennis denk- en werkkracht is se-"dert het einde der vorige eeuw breeder, dieper en vooral "ontzaggelijk sneller geworden. Één jaar wisselde in maat-"schappij, staat, volksomgang en wetenschap zooveel af als "te voren tien of vijftig." In wezenlijkheid is dit slechts een indrukwekkende phrase, waarin de langzame en voortdurende vorming van de algemeene denkwijze geheel miskend wordt. Na vijftig jaren zijn vele vraagpunten nog aanhangig en sommige schijnen zelfs na eeuwen terug te keeren.

Tegen het gevaar der eenzijdige aprioristische wijsbegeerte der geschiedenis moet de geschiedenis telkens met meer strenge critiek geschreven worden, — niet alleen met die critiek, die de vertrouwbare bouwstoffen van de door hartstocht en vooroordeel verontreinigde afscheidt, maar ook inzonderheid met die critiek, die in de gebeurtenissen zelve onder het verkeerde het goede en onder het toegejuichte het min gunstige weet op te merken. In het staatkundige was in Duitschland en Frankrijk reeds veel gerijpt, dat men

Digitized by Google

later te oppervlakkig aan de groote omwenteling heeft toegeschreven, terwijl men vergat op te merken, dat door den geweldigen hartstocht der volksmenners veel goeds in zijne ontwikkeling is tegengehouden. Terecht is opgemerkt, dat men in de Fransche omwenteling op het einde der vorige eeuw niet te veel, maar te weinig de vrijheid geëerbiedigd heeft, en dat men, bij de vergoding van het nieuwe, te veel vergat de hervormingen, die reeds onder het *ancien régime* hadden plaats gegrepen. Naarmate men de inwendige geschiedenis meer beoefent, wordt men overtuigd, dat de wezenlijke vooruitgang in de openbare denkwijze zijn gezonden wortel heeft in het lang verleden; slechts het doode hout wordt door de stormen der omwenteling neêrgeworpen. Het uiterlijke kleed der Romanische beschaving moge voorbijgaan, er mogen geene boeken meer in het latijn geschreven worden, toch blijft de classische opleiding hare vruchten dragen. Het Christendom moge de tijdelijke omhulsels van zijnen vóórhistorischen tijd, toen er nog geen critiek werd uitgeoefend op zijne bronnen, — den glans van de beelden en de uiterlijke instellingen der middeleeuwen, — de formeele leerstellingen van de 16de eeuw omtrent dingen, die de mensch niet weten kan, verliezen; de voortdurende alles vernieuwende kracht van den godsdienst van geest en waarheid zal niet voorbijgaan. De bloot humanistische voorstellingen, hoeveel edels, schoons en waars zij ook mogen bevatten, dragen in zich een worm, die knaagt aan het ware leven en eindelijk den dood van den vooruitgang te weeg brengt; waar de mensch de idealen alleen in zich zelven zoekt, blijft hij zelfzuchtig en hoogmoedig en eindelijk stil staan op de hoogte, die hij waant bereikt te hebben, en wordt behoudend, vaak reactionnair. De diepe ootmoed, dien het geloof in den Vorst des levens te weeg brengt bij het besef dat de geheele toewijding aan de goddelijke ideën in ons zelve nog niet volbracht is, vormt alleen een beginsel van vooruitgang, dat een voortdurend leven in zich heeft. Het

Digitized by Google

Christendom heeft reeds groote dingen in de samenleving verricht: de volgelingen van JEZUS zijn bestemd nog grootere dingen te volbrengen, naarmate hun godsdienst meer zuiver, heilig en krachtig alle betrekkingen van het maatschappelijke leven zal doordringen. De ware vereeniging tusschen godsdienst en leven bestaat niet daarin, om één voorbeeld te noemen, dat de kunstenaar zijn penseel door een priester laat wijden en slechts schildert voor de kerken; maar daarin, dat hij zich geheel aan de kunst wijdt, dat hij de verleiding der zilverlingen, om den valschen smaak te dienen, wederstaat en onvoorwaardelijk aan het schoone getrouw blijft te midden van miskenning. De wezenlijke godsdienst bestaat niet in een naam, maar in een daad, ook wanneer men aan het wezenlijk Christelijke den naam van Christelijk niet geeft. De woorden, die men tegoedertrouw gesproken zal hebben tegen den Zoon des menschen, zullen vergeven worden, maar de tegenstand tegen het heilige, dat wij tegen beter weten verwierpen, doet een schade lijden, die niet hersteld kan worden door uiterlijke boetedoening en offerande en priesterdienst. Alleen waar men onvoorwaardelijk het ware en het goede wil dienen, met zelfopoffering en zelfverloochening, omdat men het goede dat nog buiten ons ligt liever heeft dan zich zelven, bestaat mogelijkheid tot een vooruitgang, welks kracht zich openbaart in het leven op elk gebied.

De eeuw der volmaking, waarin de kennis aller hoofden zal vervullen, het verstand aller daden zal besturen, de liefde aller krachten zal vereenigen en het geloof aan een volmaakter toestand alle moeielijkheden zal overwinnen, is nog in zulk een ver verschiet, dat de vraag geheel ijdel kan geacht worden, of die ideale toestand wel immer in de aardsche samenleving bereikbaar zal zijn; maar dit weten wij, dat wij leven in den tijd der ontwikkeling; dat leven moeten wij kennen.

De laatste halve eeuw in het bijzonder is voor geheel

Digitized by Google

Europa hoogstbelangrijk geweest door de groote beweging op staatkundig, maatschappelijk en godsdienstig gebied.

De constitutioneele regeering van LOUIS PHILIPPE is door een republiek, door een tweede keizerrijk en door een nieuwe republiek opgevolgd. Het vroeger statenstelsel in Europa is geheel omgekeerd; en de kleine Staten zijn met elkander verbonden geworden bij gemeenschappelijke vrees voor annexatiën. Door de spoorwegen en de telegraphie is de aard van den internationalen handel geheel veranderd. Werd door de beoefenaars der staathuishoudkunde vroeger de vrijheid als het hoofdbeginsel erkend, socialistische bewegingen, telkens herhaald, nopen elk jaar meer tot het onderzoek in hoeverre het staatsgezag de belangen beschermen moet van hen, die behoeftig zijn in kennis en kapitaal, en voor wie de gelijke bescher ming van rechten, die slechts formeel wettelijk bestaan, geen gelijke bescherming is van belangen en van natuurlijke rechten.

In het kerkelijke scheen de omwenteling van 1830 een einde gemaakt te hebben aan de suprematie van den pauselijken Stoel en den staatsgodsdienst in alle landen te zullen afschaffen. Dat beginsel werkt ook nu nog voort; weldra zullen er in Europa geene Staten meer zijn, waar Staat en Kerk zoodanig vereenigd zijn, dat er een staatsgodsdienst bestaat; de gewetensvrijheid neemt overal toe; maar ook hier is de vooruitgang langzaam en stelt hij telkens de verwachtingen te leur van hen, die droomen dat de samenleving thans in één jaar meer vooruitgaat dan vroeger in tien of vijftig jaren. Zij die meenden dat in 1830 een tijdvak van verlichting was aangebroken, zijn uit hunne verbeelding wakker geschud door het feit dat in 1844 duizenden voor een heilig gewaanden rok hebben nedergeknield, en zij, die in de onverschilligheid omtrent godsdienstige belangen bij de omwentelingen van 1848 een teeken des tijds meenden te moeten opmerken, hebben zeker niet vermoed dat de godsdienstige bewegingen in 1871 en 1872 weder de algemeene aandacht tot zich zouden trekken.

Digitized by Google

Naarmate schijn en waarheid scherper onderscheiden worden, bemerkt men een voortdurenden strijd — tusschen een staatsleven met liberalistische kleuren, en een wezenlijke staatkundige vrijheid, waarin de vrijheid van allen geëerbiedigd wordt, en de rechten der minderheden ook worden erkend; — tusschen een economisch streven ter bevordering van de welvaart van de burgerklasse, en een zorg die zich tot de belangen van allen uitstrekt; — tusschen een godsdienst van menschelijk maaksel, met hartstochtelijke gehechtheid aan kerkelijke vormen en menschelijke leerstellingen, en den reinen godsdienst van geest en waarheid, die alleen de toekomst der algemeenheid te verwachten heeft.

In de lange worsteling van overmacht en vrijheid, van onkunde en kennis, van schijn en waarheid, van zelfzucht en zelfopoffering beleeft men tijdvakken van overgang, — waarin het misbruik der vrijheid velen reactionnair het gezag doet terug wenschen, — waarin de verwarring van vele onvolmaakte individueele meeningen schijnbaar achteruitgang vertoont tegenover den schijn der vaste waarheid in onfeilbaar geachte woorden uitgedrukt, — waarin velen te midden van het genot der stoffelijke goederen de idealen opgeven die zij niet liefhebben, omdat zij ze niet kennen. De strijd tusschen hetgeen veroudert en hetgeen vernieuwd wordt door hooger leven, openbaart zich in honderdvoudige vormen op elk gebied van het maatschappelijk leven. Op het gebied der wetenschap heeft men met vroegere stelsels, waarin men waanwijs de levende waarheid besloot, en die het oog om juist te zien benevelden, gebroken, en voorgelicht door de kennis der voorgeslachten zoowel als van hunne dwalingen, scheidt men thans het ware van het onware telkens meer af.

Het is waar, nog buigen millioenen het hoofd eerbiedig voor het gewaande priestergezag of zeggen onbegrepen geloofsbelijdenissen te gelooven, maar langzamerhand verheft zich toch boven de nationale en individueele geloofsmeeningen telkens meer de godsdienst van geest en waarheid, die in zijn historischen

Digitized by Google

naam wel, maar in zijn wezen niet onderscheiden is van die gezonde wijsbegeerte, die zoowel op verschijnselen des tijds als op eeuwige gedachten hare aandacht vestigt.

Hoe groot de vooruitgang moge zijn, zijne beginselen zijn nog die van de minderheid. De groote menigte der menschen blijft aan het uiterlijke hangen en is ongeloovig aan de kracht der waarheid in de gezonde gewetens. Bij het misbruik der vrijheid werpt het afgetobde liberalisme, dat schijn voor waarheid huldigde, zich in de armen van de reactie. Bij het onvoldoende van een koud rationalisme, waarbij de kracht van het gemoedsleven verloochend wordt, onderwerpen velen hun redelijk oordeel aan het gezag van nieuwe confessiën en nieuwe dogma's.

Nog heeft het zelfstandig leven, dat uit vrije overtuiging zich toewijdt aan het algemeene leven, een harden strijd te voeren tegen waanwijsheid bij dezen en slaafsche volgzaamheid bij anderen. Te midden van dien strijd te leven drukt vele kleinmoedigen ter neer; maar zij, die slechts eenige droppels van het levende water der heilige liefde tot waarheid geproefd hebben, verheugen zich in den schoonen tijd van vooruitgang, dien zij beleven.

Waar men geschiedkundige bouwstoffen wil vergaderen voor de geschiedenis van het leven van een klein volk in zulk een gewichtigen tijd, moet men beginnen de aandacht te vestigen op enkele bijzonderheden van de algemeene gebeurtenissen van dat tijdvak, waardoor zijn aanvang werd gekenmerkt.

De Juli-omwenteling van 1830 maakte een einde aan een tijdvak, waaraan men den naam van restauratie heeft toegekend, ofschoon de kenmerken van eene ware restauratie, dat men het goede oude behoudt, en door vernieuwing voor verval bewaart, door de meeste regeeringen geheel uit het oog werd verloren, en de naam van tijdvak van reactie meer verdiend is.

Digitized by Google

Toen de schoone leuzen van vrijheid, gelijkheid en broederschap der groote omwenteling velerlei teleurstellingen hadden aangebracht, omdat de voorwaarden harer verwezenlijking in eerbied voor de vrijheid van anderen, gelijke onderwerping aan de wet, en broederliefde uit oprechtheid niet aanwezig waren, had men zich, om de wanorde te ontvluchten, in de armen geworpen van hem, die de man scheen te zijn om hetgeen in de nieuwe denkbeelden goed was door macht te verwezenlijken. Ook deze illusie was op gedeeltelijke teleurstelling uitgeloopen. De machtige man van het gezag verklaarde zich een tegenstander van hen, die ideën van vrijheid zochten te verwezenlijken en onderdrukte èn zijn eigen volk èn de volken van Europa, om Frankrijk tot den wezenlijken Keizerstaat in Europa te verheffen, waarvan alle natiën afhankelijk zouden zijn, onder de schoone leus, dat het Keizerrijk de wezenlijke beschaving zou beschermen. Toen de volken, door hunne vorsten aangevoerd, aan de Fransche dwingelandij in Europa een einde maakten, scheen een schoone tijd aan te breken, waarin de vorsten als beschermers der staatkundige vrijheid aan het hoofd hunner volken zouden staan. Maar de verwachting duurde slechts enkele oogenblikken. Van den Keizer van Rusland, door zelfmisleiding onder mystieken vrouwelijken invloed gebracht, ging een antirevolutionnaire richting uit, die weldra door den Pruissischen Koning werd overgenomen en zich aansloot aan de streng conservatieve politiek van Vorst METTERNICH, die, bij zijn vrees voor de Jezuïten, wel weinig mystiek was en slechts de kerk wilde gebruiken om het volk gehoorzaamheid aan het staatsgezag te leeren. De zeer conservatieve geest, die in 1816—1818 de regeeringen bezielde, blies den niet uitgedoofden vrijheidsgeest tot hartstocht aan, die zich niet alleen in jeugdige opgewondenheid openbaarde, maar in allerlei complotten, in gruwelijke uitbarstingen van politieke dweepzucht, zooals in den moord van VON KOTZEBUE, door den student SAND, (Maart 1819), in

Digitized by Google

den aanslag op het leven van den Nassauschen staatsraad VON IBELL, in den moord van den Hertog van BERRY, (Maart 1820), in de samenzwering tegen de Bourbons, (Aug. 1820). De regeeringen vonden er aanleiding in, om tot krachtiger maatregelen over te gaan. De vrees voor de herleving der omwenteling werd het leidend politiek beginsel voor de staatslieden in Europa. De politieke letterkunde werd antirevolutionnair. Onderscheidene geleerden en mannen van genie verlieten de richting van vooruitgang, om voorstanders te worden van het oude, al was het ook in nieuwerwetsche vormen; het oude idealiseerden zij, waaruit een romantische politiek ontstond, die nog niet is uitgestorven. Vorsten en volken vergaten de lessen, die de gebeurtenissen der laatste jaren in zoo ruime mate gegeven hadden. Niet alleen de revolutionnaire bewegingen in Duitschland, Italië en Spanje, ook de meest gematigde constitutionneele wenschen werden onderdrukt, en toen KAREL X in Frankrijk den troon beklommen had (Sept. 1824) scheen de reactie geheel te zullen zegevieren. De revolutie, zoo beweerde men aan het Fransche hof, was niet te beteugelen, zonder dat het verbond tusschen Kerk en Staat weder nauw gesloten werd en zonder dat de adel weder invloed ontving. De plechtigheid der inzegening van den nieuwen Koning met de heilige olie en al de plechtigheden der middeleeuwen waren uiterlijke teekens, dat men de monarchale souvereiniteit als een goddelijke instelling opnieuw wilde handhaven. Een oogenblik werd er aan gedacht, aan hen, die in 1791 waren uitgeweken, de toen verbeurd verklaarde goederen terug te geven, maar dit plan, dat eene geheele omkeering in het grondbezit in Frankrijk zou te weeg gebracht hebben, liet men varen voor eene schadeloosstelling van 1000 milloen francs. De vermeerderde invloed der geestelijken, de eigenaardige kleederdracht van onderscheidene monniken, de bijgeloovigheden, die men bevorderde, de vele processiën langs straten en openbare wegen, gaven aan hen die ongeloovig waren aan den zege van het

Digitized by Google

clericalisme, aanleiding tot spotternij. Twee dagbladen werden vervolgd, op de aanklacht, dat zij den godsdienst in minachting zochten te brengen. In de pleidooien van het openbaar ministerie werden Protestantisme en godsverzaking op gelijke lijn gesteld. De vrijheid van godsdienst stond op nieuw op het punt onderdrukt te zullen worden. De aangeklaagde redacteurs werden vrijgesproken, maar weldra werd een wet voorgedragen tegen de heiligschennis, waarbij men door strenge strafbepalingen het ongeloof aan alles wat door de priesters heilig werd geacht zocht te weren. De Hertog van Angoulême, die in Spanje met het gezag van den Koning het gezag van de geestelijkheid had hersteld, ontving een door den Paus gewijd zwaard. Toen deze reactionaire richting een geweldigen tegenstand opwekte, weifelde KAREL X een tijdlang of hij op den ingeslagen weg zou voortgaan; maar het ministerie MARTIGNAC, waaraan hij de regeering toevertrouwde, was te weinig liberaal om bij de liberalen een krachtigen steun te erlangen, en te zwak, daar het blootstond aan een voortdurende ondermijning der hofpartij, en toen het viel, na één jaar aan het bestuur geweest te zijn, werd dit door de antirevolutionairen als bewijs gebezigd, dat de liberalen onmachtig waren om te regeeren. Een ministerie geheel in den geest der reactie, met den Prins van POLIGNAC aan het hoofd, trad op. Vrees voor de revolutie scheen de reactionaire partij ook steun te geven bij de conservatieven.

In het begin van 1830 bestreed het Tory-ministerie in Engeland de Parlementshervorming; in Spanje en Portugal, in Frankrijk en Italie, in Oostenrijk en het grootste gedeelte van Duitschland zegevierde het absolutisme; maar hoe schijnbaar sterk het verbond tusschen Kerk en Staat op het vaste land ook was, de Julidagen van 1830 toonden, dat de heilige olie geen vorst onschendbaar maakt, en dat de Roomsch Katholieke kerk in dezen tijd geen bolwerk meer is voor den troon.

Digitized by Google

De Juli-omwenteling had al de uiterlijke vormen van een wettige daad. De tegenstand tegen de onwettige ordonnantiën van Koning KAREL X begon met een deurwaardersexploit voor de rechtbank van koophandel, dat de drukkers verplicht waren de verboden journalen te drukken, gevolgd door een rechterlijk vonnis, dat de ordonnantiën omtrent de drukpers onwettig waren. Door de regeering werd het eerst geweld gebruikt, om gehoorzaamheid te vorderen aan de inconstitutioneele ordonnantiën. Uit de mislukte poging om haar stelsel met militair geweld te handhaven ontstond de omwenteling. Na drie dagen had zij gezegevierd, en nog eenige dagen later werd de Hertog van Orleans, LOUIS PHILIPPE, tot Koning uitgeroepen, die de gewijzigde constitutie aannam, onder de phrase: *La chartre sera une vérité.*

Maar ook thans bleek de leus meer schijn dan waarheid te bevatten. Naar de letter bleef de nieuwe burgerkoning aan de constitutie en aan zijn eerste optreden getrouw; hij zocht zich populair te maken op velerlei wijzen, maar niet door met vasten blik den geheelen volkstoestand te overzien. Het hoofdstreven werd een stelsel van résistance tegen de radicalen, waarbij allerlei parlementaire kunstenarijen werden aangewend om met de meerderheid der Kamers het Fransche volk te regeeren.

De schoone verwachtingen, die de Juli-omwenteling bij velen opwekte, deed bij hen een overdreven ingenomenheid met geschreven grondwetten ontstaan, alsof daarvan alles afhing, terwijl bij anderen, door de omwenteling van 1830 en de bewegingen daarop gevolgd, de antirevolutionaire gevoelens versterkt werden, en weder anderen in socialistische plannen, die de natuur der dingen miskenden, toovèrkruiden zochten om de maatschappelijke ziekten te genezen. De belangstelling in de Fransche dagbladen eenmaal gewekt en door de zich snel opvolgende gebeurtenissen onderhouden, bracht te weeg, dat de Fransche politieke beginselen in hunne bonte verscheidenheid van ultramon-

Digitized by Google

taansch, legitimistisch, imperialistisch, constitutioneel, republikeinsch en socialistisch, geheel Europa doordrongen. De omwenteling, die KAREL X ten val bracht en de constitutioneele regeering van LOUIS PHILIPPE oprichtte, bracht een algemeene beweging in de staatkundige denkwijze in onderscheidene Staten van Europa te weeg.

De omwenteling van 1830 is ook voor de diplomatie het begin van een nieuw tijdvak, waarin de grondbeginselen van het oude volkenrecht al meer en meer worden verlaten, zonder dat de beginselen van een vernieuwd volkenrecht nog duidelijk zijn uitgesproken en nog minder met oprechte trouw in toepassing gebracht. De Fransche omwenteling van 1789 had als beginsel van het nieuwe volkenrecht het belang der volken verkondigd; maar het was grootendeels op onderdrukking der nationaliteiten uitgeloopen. Na den val van het Fransche keizerrijk openbaarde het Weener congres de oude zelfzuchtige politiek der vorsten, die zonder de volken te raadplegen de grenzen der Staten bepaalden. Het Heilig verbond, op aandrang van den Keizer van Rusland 26 Sept. 1815 gesloten, om den vrede en de rust onder de volken gezamenlijk te bewaren, in algemeene schoone bewoordingen vervat, kreeg reeds een zeer antirevolutionaire richting bij den tweeden Parijschen vrede, 20 Nov. 1815, en eene formeele organisatie in de bepalingen van het Congres te Aken, 15 Nov. 1818, hoe de groote mogendheden gezamenlijk den vrede van Europa zouden bewaren en de geschillen in het statenstelsel zouden beslissen.

De Fransche natie was naar hare meening door de Weener tractaten diep vernederd. Militaire eerzucht en herinnering aan vroegere tijden voedden den wensch naar herkrijging van den ouden historischen invloed. Reeds onder KAREL X hadden de verovering van Algiers en de hulp, die de Franschen, met de Engelschen vereenigd, aan Griekenland had-

Digitized by Google

den geboden, de Fransche ijdelheid gestreeld; de buitenlandsche politiek van Frankrijk na 1830 scheen mede te te brengen, zich in de buitenlandsche aangelegenheden te doen gelden, nationaliteiten in bescherming te nemen, zich van de Weener tractaten los te maken en zoo mogelijk op nieuw de grenzen uit te breiden; maar aan de andere zijde meende de nieuwe Koning der Franschen zich bij de mogendheden door vredesgezindheid en gematigdheid te moeten aanbevelen. De vrees, die conservatieve regeeringen eigen is, voor revolutionaire bewegingen, werd de moeder ook van een vreesachtige buitenlandsche politiek. Men ontweek niet alleen zich in de zoo spoedig volbrachte omwenteling van Frankrijk te mengen, maar zag de Fransche regeering naar de oogen, om gezamenlijk met haar den revolutiegeest binnen bepaalde grenzen te beperken. Hieruit ontstond de politiek om in de volbrachte gebeurtenissen te berusten en zich naar de omstandigheden te schikken. Het is een politiek, waarbij die staatsman den meesten roem, het meeste succes inoogst, die met de grootste stoutheid oude banden verbreekt om een nieuwe orde te bevestigen.

Welk een misbruik er ook door eene zelfzuchtige diplomatie van de politiek *des faits accomplis et des circonstances* is gemaakt, zoo mag toch door verstandige en voorzichtige staatslieden de waarheid niet uit het oog verloren worden, dat boven het formeele recht der tractaten de hoogere macht der wereldgebeurtenissen zich gelden doet, en dat, wanneer er eenmaal een toestand bestaat, het eene dwaasheid is, te hopen op geheel buitengewone en niet te voorziene gebeurtenissen, om de volbrachte feiten weder te veranderen. De staatsman, die zich niet in strijd wil stellen tegen den stroom der gebeurtenissen, moet de feiten, die eenmaal zijn tot stand gekomen, met al hunne noodwendige gevolgen aannemen; hetgeen hij te regelen heeft moet hij geheel beschouwen van het standpunt van het tegenwoordige, niet van dat van het verledene, en zijne rechtvaardigheid

Digitized by Google

behoort niet gezocht te worden in de herstelling van hetgeen voorbij is, maar in de regeling van den nieuwen toestand, met gelijke zorg voor de belangen van hen, die door de veranderde tijden verloren hebben, als van hen, die aanspraak kunnen maken, dat ook de hervorming en de vooruitgang hunne rechten hebben. Geheel niet op de rechten, volgens formeel recht verkregen, te letten, is het kenmerk der revolutie; — de volgens verouderde wetten verkregene rechten te willen handhaven, zonder aan den eisch der tijden toe te geven, vormt de illusie van een onmogelijk conservatisme. Vrijwillige, rechtvaardige overeenstemming te brengen tusschen verkregen rechten door tractaten en nieuwe volkstoestanden vormt de gezonde staatkunde. Na 1830 zag Nederland, na de feitelijke afscheiding van België, zich geplaatst tegenover diplomaten, aan de eene zijde door revolutionairen overmoed bezield en aan de andere zijde bevandoor overmatige vrees voor de revolutie.

Door de afscheiding van België ontstond in de geschiedenis van Nederland een nieuw tijdvak, waarin wel zeer veel uit het verledene was overgegaan, maar dat toch in menig opzicht kan beschouwd worden als de aanvang van een geheel zelfstandig constitutioneel staatsleven. In de middeleeuwen bestond er geene algemeene staatsband voor de Nederlandsche gewesten, dan alleen dat de inwoners stamgenooten waren en dat vele gewesten denzelfden souverein huldigden. De strijd tegen Spanje vereenigde de Nederlanders in den strijd tegen buitenlandsch geweld, maar voor het inwendige ontbrak nog veel aan de staatseenheid. Toen deze bij de omwenteling van 1795 tot stand was gebracht, werd het volksleven onderdrukt door Franschen invloed. Met de afschudding van het Fransche juk stond er wel een herboren Nederlandsche natie op, maar haar staatsleven was niet gezond, door de vrees om door de Belgen, die de meerderheid der bevolking in het nieuwe Rijk uitmaakten,

Digitized by Google

overheerscht te worden. De beschuldiging der Belgen, dat onze vereeniging voor hen is geweest *une domination Hollandaise*, moge al ongegrond zijn geweest, zeer zeker is het, dat elke concessie aan de Belgen in Noord-Nederland werd aangemerkt als de vrees te wettigen, dat Oud-Nederland aan de Belgen zou worden opgeofferd. Met de afscheiding van België begint een tijdvak van onvermengd nationaal staatsleven, onder een grondwet, met een Prins van ORANJE als Koning aan het hoofd, een staatkundige toestand gelijk wij vroeger nooit hadden gehad. Het is een belangrijk tijdsgewricht, wanneer een volk, waarvan de meest algemeene karaktertrek is zelfstandig te denken en zijn eigen weg te gaan, na de staatseenheid verkregen te hebben, geheel vrij van buitenlandschen invloed begint te handelen. In zulk een tijdvak komen de oude volksdeugden en ondeugden weder op. Juist daarom moet bij den aanvang van het nieuwe tijdvak gelet worden op het volkskarakter, op de openbare denkwijze en den algemeenen toestand; zij vormen de grondelementen, waaruit het latere volksleven is opgekomen.

Het volkskarakter der Nederlanders wordt bepaald door hunne afstamming, geschiedenis en volksontwikkeling. Met de Noordsche volken hebben zij tot hoofdtrek het phlegmatische karakter. De phlegmatische menschen worden niet spoedig door één woord in hunne meening geschokt; maar wanneer zij eenmaal een gedachte hebben aangenomen, bewaren zij die diep in het gemoed en is het moeielijk de meening, waaraan zij eenmaal gehecht zijn geraakt, aan een onpartijdig oordeel te onderwerpen. Zoo zij traag zijn van bevatting, zij houden vast aan hunne eenmaal gevestigde overtuiging; hebben zij weinig verbeeldingskracht en phantasie, des te beter verstand en geheugen; worden zij langzaam tot spreken gebracht, eenmaal begonnen, beredeneeren zij het voor en tegen; toonen zij weinig luidruchtigen moed om zich vooraan te plaatsen, zij hebben een moed,

Digitized by Google

die van geen wijken weet; besluiten zij langzaam, het besluit na wikken en wegen genomen wordt niet licht veranderd.

Bij het algemeen natuurlijk phlegmatische volkskarakter, aan de Nederlanders eigen, heerschen bij vele individuen cholerische, melancholische en sanguinische karaktertrekken, een gevolg van de velerlei vermenging met andere rassen, waartoe een land van zeevaart en handel aanleiding geeft. Daarbij is Nederland een tusschenland, waarin van ouds Friesche, Saxische en Frankische elementen in zeden en rechtspleging met elkander in botsing en daarna in vereeniging zijn gekomen. In later tijd hebben wij veel van vreemden overgenomen. Geen land, waarin Duitsche, Fransche en Engelsche letterkunde gezamenlijk meer invloed gehad heeft. Maar hetgeen wij van vreemden overnamen, daarop hebben wij den stempel van onze eigene nationaliteit gedrukt. Ook in het beoordeelen van vreemden zijn wij zelfstandig gebleven.

Door het langdurig gebruik van maatschappelijke en staatkundige vrijheid in de provinciën en gemeenten is de natuurlijke aanleg tot zelfstandigheid nog meer ontwikkeld. De Nederlander stelt er prijs op vrij te zijn in zijn huis, in zijn bedrijf, in zijn kring, in zijn kerkgenootschap, in zijn meening. In dat streven naar zelfstandigheid ligt de mogelijkheid tot een krachtig persoonlijk leven, maar ook tot kleingeestige ingenomenheid met zich zelven. Ook in Nederland wordt te dikwijls vergeten, dat het persoonlijk leven niet tot vollen wasdom komt, dan door liefde tot het ware en het goede, die tot vooruitgang drijft, en door oprechten ootmoed, dat men zelf het nog niet gegrepen heeft, waartoe het ideaal aantrekt. De zucht naar zelfstandigheid ter halverwege opgewassen, vormt eigenwaan, stijfhoofdigheid en behoudzucht. De vasthoudendheid aan eigen kerkgeloof, aan eigen richting, aan eigen partij, aan eigen voordeel, aan hetgeen men eigen meening waant, al is zij ook de meening van anderen, die men volgt, met een kleine wijziging van

Digitized by Google

eigen vinding, schijnen dikwijls alle overeenstemming omtrent algemeene zaken onmogelijk te maken, totdat men, na gehoord en wedergehoord te hebben, er toe komt, niet om zijn gevoelen op te geven, maar tot een vergelijk, waarin men zich onderwerpt om ten minste gedeeltelijk ook datgene te erlangen wat men begeerde.

Het beloop van een echt Nederlandsche vergadering over eenig voorstel is meestal, dat ieder er wat op heeft aan te merken en dat weinigen door spreken van anderen overtuigd worden; is er geen noodzakelijkheid om een besluit te nemen, dan stelt men het gewoonlijk uit; maar is men in het algemeen toch voor het voorstel, dan onderwerpt men zich aan de beslissing die voorgedragen wordt, om aan de zaak een einde te maken, daar men haast heeft om tot zijn eigen zaken terug te keeren, waarbij het uurtje van de beurs of dat van het vertrek van den spoortrein een grooten invloed uitoefenen.

En hetgeen in het kleine plaats vindt herhaalt zich in het staatsleven. Geen volk minder geschikt dan het Nederlandsche, om zuiver monarchaal geregeerd, of door de politie gedrild, of in goed georganiseerde staatkundige partijen afgedeeld te worden. De theoretische ijveraars voor het parlementarisme mogen het betreuren, — hun recept, dat slechts in goed gedisciplineerde partijen heil is voor den Staat, zal bij ons bovenal een onoverkomelijken hinderpaal ontmoeten in den Nederlandschen volksgeest, — in het Nederlandsche individualisme.

Bij het Nederlandsche volkskarakter ontstaan de staatkundige partijen, enkele tijdstippen uitgezonderd, zeer zelden uit belangelooze overeenstemming omtrent algemeene beginselen van volksbelang en staatkunde, maar meestal uit individueele gehechtheid aan eigen kerkgenootschap, aan eigen belang, aan eigen stand of eigen coterie. Het klinkt bijzonder fraai, dat de onderscheidene partijen zullen voordragen wat voor 's lands welzijn het beste is en dat de be-

Digitized by Google

zadigde wil van het volk van Nederland daarover zal oordeelen; maar elke persoonsverbeelding moet hare grenzen vinden in de werkelijkheid. Het Nederlandsche volk telde bij de laatste volkstelling 3,579,529 mannen, vrouwen en kinderen, in bonte verscheidenheid over het maatschappelijk gebied verspreid en zeer ongelijk in verstandelijke en zedelijke ontwikkeling. De onderstelling, die aan het volk van Nederland een wil toeschrijft omtrent de rechterlijke organisatie, omtrent het belastingstelsel, enz., enz., strijdt geheel met de werkelijkheid. De Nederlanders mogen nu en dan door holle klanken misleid worden, hun gezonde zin maakt hen, boven andere volken, geschikt in het staatsleven schijn van waarheid te onderscheiden. De dagbladschrijver moge als tolk der openbare denkwijze zich opwerpen en de uitdrukkingen bezigen: "het volk wil, het volk wenscht", — de nuchtere Nederlander zal in gewone tijden om dien verwaanden spreektrant lachen; maar in buitengewone omstandigheden, wanneer zijn beurs en zijn godsdienst gevaar loopen, dan zijn zijne ooren voor allerlei inblazingen open, te meer omdat hij in gewone tijden den loop der publieke zaken niet volgt. Het Nederlandsche individualisme, vooral bij half ontwikkelde personen, deelt in de algemeene zaak niet met een edelmoedigheid, waarbij hij het algemeene welzijn boven het eigene stelt; hij mist dat onzelfzuchtige enthousiasme voor de liberale begrippen, dat wij van de Franschen verdienden over te nemen, wanneer het ontdaan werd van den Franschen wind en de Fransche lichtzinnigheid, die zoozeer tegen het Nederlandsche karakter aandruischen. Naarmate de deelneming in het staatsleven minder voortdurend is, openbaart zij zich met hartstochtelijkheid, waar men eenmaal partij kiest, want in den triomf van zijne partij ziet men den triomf van zich zelven. Men bedriegt zich geheel en al, wanneer men waant, dat het kalme en bezadigde Nederlandsche volkskarakter ons voor partijzucht behoedt. Een hartstochtelijke ijver zonder

Digitized by Google

verstand is van het phlegmatische karakter niet uitgezonderd. Van de onderscheidene temperamenten hangt de hartstocht niet af, maar slechts zijn vorm.

De partijzucht in het kerkelijke en staatkundige heeft een langen draad in onze geschiedenis geweven. De oude republiek heeft eeuwen lang de erfsmet der staatsgezinde en stadhouderlijke partij gekend; men wane niet dat, bij veranderde uiterlijke omstandigheden, die trek uit het volkskarakter geheel uitgeroeid is.

Er is echter een volksdeugd, die eenmaal het monster der tweedracht zal overwinnen. Met den aanleg aan de phlegmatische karakters zoo eigen om te wikken en te wegen, komt het overeen om te schiften en te scheiden, de waarheid van dwaling te zuiveren en in de dwaling zelve het goede te erkennen, — om rechtvaardig te zijn, niet alleen voor de meerderheid waartoe men behoort, maar ook voor de minderheid, die evenzeer hare rechten heeft. Zoo ons natuurlijk volkskarakter de gevaren aanbiedt van eenzijdigheid, van belangzucht, van kleingeestigheid, van gelijk te willen hebben voor zich of de zijnen, voor zijn kerkgenootschap of zijn partij, het is ook een vrucht van de ontwikkeling van ons volkskarakter, dat bij geen volk meer tot het verstand is doorgedrongen de zinspreuk: *Eendracht maakt macht.* Waar de nood het eischt, brengt men, om den geijkten vorm te gebruiken, zijn eigen meeningen op het altaar des Vaderlands ten offer, en al is deze formeele opoffering nog geen overeenstemming in de waarheid, toch ligt daarin een karaktertrek, die aanleiding kan geven om de gemoederen telkens meer te vereenigen, door elke zaak onvooringenomen, vrij van partijbedoelingen te onderzoeken. De Nederlandsche staatsman, die in waarheid aan Nederlandsche behoeften zal voldoen, ook door op Nederlandsche gebreken acht te geven, is niet de man, die zijn wil doet gelden en die een partij vormt en door zijne partij vergood wordt, omdat zij in hem de uitdrukking van haar streven erkent, maar hij,

Digitized by Google

die de beginselen van waarheidsliefde en rechtvaardigheid voor allen en in alles tot een regeeringsbeginsel weet te verheffen en de overgroote meerderheid des volks in eene nationale richting weet te vereenigen.

Zonder nauwkeurige kennis van het Nederlandsche volkskarakter is het niet alleen onverklaarbaar in de vroegere geschiedenis, hoe een tijd van welvaart en rust door snoode ondankbaarheid en woeste partijschap werd afgewisseld, en hoe een tijd van groote staatkundige vrijheid door schijnbaar gewillige onderwerping aan vreemde overheersching opgevolgd werd; — maar ook in de nieuwe geschiedenis, hoe, onder den invloed van onderscheidene omstandigheden en stroomingen van de publieke denkwijze, Nederland lijdelijk heeft kunnen zijn onder het stelsel van volharding en behoud en eenzijdig in de beoordeeling van vele regeeringshandelingen na 1848.

Hetgeen de denkwijze van Noord-Nederland in 1830 bovenal kenschetste was gehechtheid aan een eigen nationaal volksbestaan onder het Huis van Oranje. Bij de afschudding van het Fransche juk had geen erfrecht, maar liefde en vertrouwen ORANJE met Nederland op nieuw verbonden. De band, door gemeenschappelijke lotswisselingen gedurende meer dan twee eeuwen gelegd, was nog nauwer toegehaald door de Belgische oppositie, die niet alleen tegen Koning WILLEM I, maar inzonderheid tegen *la domination Hollandaise*, zooals het heette, was gericht. Waar eene gehechtheid voor het nationale stamhuis met het volk is opgegroeid, heeft zij vaak al de eigenschappen van eene natuurlijke liefde tusschen personen. De liefde van een vader tot zijn zoon rust niet op redeneering, en zoo is bij ons de band tusschen het nationale Vorstenhuis en het Vaderland eene natuurlijke genegenheid geworden, waarbij men wederzijds op elkander vertrouwt en elkander de feilen vergeeft, niet uit koele berekening, maar uit waarachtige gehechtheid. Bij eene louter rationalistische beschouwing van oorzaken en

Digitized by Google

gevolgen staat men in de geschiedenis dikwijls voor raadsels, die alleen opgelost kunnen worden, wanneer men tot het gemoedsleven van het volk doordringt.

Met het zelfstandig en vrijheidminnend karakter komt geheel overeen eene vrije, zelfstandige volksvertegenwoordiging. Gedwee naar vorstengunst te haken en sterk regeeringsgezind te zijn, ligt niet in het Nederlandsche karakter. Ook zelfs de oranjegezinde staatslieden onder de Republiek toonden vaak hunne zelfstandigheid tegenover den Prins. Men had in 1814 groote vrees, dat een *mandat impératif* van de Provinciale Staten aan de leden der Staten-generaal het echt constitutioneel vertegenwoordigend stelsel zou onmogelijk maken en een gevaarlijk tusschenlichaam tusschen Vorst en Volk zou daarstellen, en niet geheel ten onrechte; want in den volkskaraktertrek om zijne meening zoover mogelijk te doen gelden, ligt het *mandat impératif*. Van 1814 tot 1830 zag men echter daarvan bijna niets, maar wel dat de leden uit de Noordelijke provinciën in de Tweede Kamer zeer gouvernementsgezind waren. Het moge gedeeltelijk zijn voortgekomen uit de eerste keuze door den Souvereinen Vorst, later door den Koning, en door een weinig zuurdeesem van den geest van ondergeschiktheid, die uit den Franschen tijd was overgebleven, de ware algemeene oorzaak was dat men in al de Noordelijke provinciën oprecht gezind was den Koning tegen de Belgische oppositie te steunen. Deze richting bleef in de eerste jaren tijdens de onderhandelingen met België voortduren. De gouvernementsgezindheid in 1830 ontstond niet uit zucht naar vorstengunst, maar uit vaderlandsliefde. De geheele materiëele, maatschappelijke en kerkelijke toestand van Noord-Nederland werkte daartoe mede. Op dien toestand moet de aandacht ook gevestigd worden bij onderscheidene vraagpunten, die na 1830 aan de orde kwamen. De kennis van het bestaande vormt de inleiding tot latere gebeurtenissen.

In den aanvang van 1830 kwijnden zeevaart en koophan-

Digitized by Google

del, het meest door den geheel veranderden toestand van Europa, waarnaar de bakens nog niet verzet waren. Men had in 1815, na de verlossing van het Fransche juk, gehoopt, dat spoedig de oude welvaart zou terugkeeren. Met moed waren vele ondernemingen op touw gezet; maar vele teleurstellingen waren gevolgd. De handel op onze koloniën was gering en voornamelijk in handen van de Engelschen. De eerste jaren van de Handelmaatschappij gingen met verlies gepaard. De reeders en kooplieden schreven de kwijning van handel en zeevaart toe aan het beschermend stelsel, dat de regeering voor de Belgische fabrieken gevolgd had. Hoe vrijzinnig sommige beginselen van handel ook waren, die bij ons door VAN HOGENDORP, als staatsman, en door vele kooplieden werden gevolgd, voor geheele vrijheid van handel was men niet. Het grootste voordeel van den vrijen handel werd geacht gelegen te zijn, dat men daardoor een land tot algemeene marktplaats verheft. De opkomst van Antwerpen werd als een voorname oorzaak van achteruitgang voor Amsterdam en Rotterdam beschouwd. Algemeen was men van oordeel, dat men een stapelplaats van producten voor ons Land moest behouden, waarbij men wel in- en uitvoer vrij wilde laten, maar doorvoer door het tarief zocht te keeren.

De landbouw, die onder de Fransche overheersching niet geheel onvoordeelig was geweest, had sedert 1816 veel geleden en begon zich eerst langzamerhand te herstellen, toen misgewas dien weder in 1829 en 1830 drukte.

Zoo de hooge prijs der nationale schuldbrieven op een bloeiend staatsfinanciewezen scheen te wijzen, zoo werd die hooge prijs voor een gedeelte veroorzaakt doordat men het ledigliggend kapitaal niet in handel en nijverheid stak, deels door het vertrouwen dat de vrede aanbood. De hooge prijzen der staatsfondsen zijn nog geen bewijzen van algemeene welvaart.

Terwijl de materiële welvaart kwijnde, scheen het hooger

Digitized by Google

onderwijs te bloeien, althans naar de hooge ingenomenheid, waarmede het in de Noordelijke provinciën werd besproken. Ook hier openbaarde zich geheel het Nederlandsche volkskarakter. Mochten in vroegere tijden de invoering van de latijnsche taal en van het Romeinsche recht, even als bij andere Germaansche volksstammen, ook hier te lande weerstand ontmoet hebben, toen eenmaal het Romeinsche element tot ons Vaderland was doorgedrongen, schoot het er diepe wortels. Bij het geduld, de vasthoudendheid en den critischen geest onzer voorouders, stond de studie der classieken bij ons onderwijs in 1830 bovenaan. De latijnsche scholen hielden vijf à zes jaren de kweekelingen bijna uitsluitend bij de oude talen. Ook middelmatige studenten verstonden gemakkelijk het latijn, dat bijna zonder uitzondering bij de academische lessen werd gebruikt. De studenten respondeerden en disputeerden in het latijn met niet minder vlugheid dan thans Fransch wordt geproken. De lessen van Prof. H. W. TIJDEMAN over de statistiek en van Prof. WTTEWAALL over de landhuishoudkunde waren de eenige, waar de rechtsgeleerde studenten Nederduitsch hoorden. Op het collegie *de historia patriae* sprak Prof. SIEGENBEEK van den *dux Albaniensis*. Prof. PEERLKAMP onderwees de nieuwe geschiedenis ook in het latijn. Levendig staat mij nog voor den geest, hoe de geachte professor, onder het dicteeren gewoon een enkele vraag te doen, waarbij de wekelijksche responsiën niet werden uitgesloten, eenmaal vroeg: "*dic, quis fuit Robertus Petrus?*" De student, tot wien het woord gericht was, gewoon dergelijke eenvoudige vragen dadelijk te beantwoorden, werd eenigszins wrevelig, dat bij zijn talmen de vraag aan een ander zou gedaan worden, toen hij op eenmaal begreep wat er bedoeld werd en uitriep: "*O Robespierre! meent u dat?*" hetgeen een algemeene hilariteit verwekte. De Code Napoleon, die bij ons tot 1839 gold, werd in 1830 nog in de latijnsche taal onderwezen te Leiden door den deftigen, streng geleerden SMALLENBURG, die ook uiterlijk, met zijn

Digitized by Google

gepoederden pruik, nog geheel tot den ouden tijd behoorde, en die een latijnsch compendium van het Fransche recht heeft uitgegeven, waarin DELVINCOURTIUS, TOUILLIERIUS enz. telkens worden aangehaald en dikwijls wederlegd. Bij het natuurrecht werd het werk van HUGO DE GROOT: *de Jure belli ac pacis*, tot grondslag genomen, en het werd iets nieuws geacht, toen Prof. H. COCK de theorieën van FICHTIUS en SCHMALZIUS naast die van PUFFENDORFIUS en WOLFIUS voor zijne studenten in keurig latijn voordroeg en onderscheidene zijner studenten met liefde bezielde om latijnsche dissertatiën te schrijven over onderwerpen van wijsgeerig recht, terwijl de smaakvolle VAN ASSEN op het ontdekken der *Fragmenta Vaticana* en van den *Cajus* als een wereldgebeurtenis op het gebied der rechtsgeleerdheid wees, met al de ingenomenheid van een man, die met liefde tot zijn wetenschap bezield is. En de oud-studenten van de overige Nederlandsche hoogescholen zullen gewis dergelijke herinneringen bezitten. Op de Nederlandsche hoogescholen vóór 1830 waren de hoogleeraren zoozeer afkeerig van africhting voor het practische leven, dat de studenten bijna geheel vreemd werden gehouden aan hetgeen voorviel in de rechtszaal en in de staatsvergadering. Voor Nederlandsche studenten vóór 1830 was de grondwet een boek, dat zelden werd opgeslagen. Men leefde op de academiën voor de studie, als in een wereld op zich zelve; het was er te doen om beginselen te leeren, om de scherpzinnigheid te oefenen, om zelfstandig te worden in het oordeelen, om de juiste redeneering van de valsche sophisterij te onderscheiden. Men kende op de Noord-Nederlandsche academiën vóór 1830 geen liberale of conservatieve studenten in den zin van de staatspartijen van den tegenwoordigen tijd, — maar wel Bilderdijkianen en Siegenbeekianen bij vraagpunten uit de geschiedenis van het Vaderland en de Nederlandsche taal, waarbij men disputeerde, zonder eenig practisch belang op het oog te hebben.

Digitized by Google

Geheel anders was de toestand van het hooger onderwijs in België. De Nederlandsche regeering had wel aldaar naar het Nederlandsche model de academiën ingericht, maar het was onmogelijk geweest er den classieken geest in te voeren. De studenten vorderden het gebruik van hunne dagelijksche taal en een meer practische richting, en de professoren waren wel verplicht, althans gedeeltelijk, daaraan te voldoen. Tusschen het Jonge Holland en het Jonge België bestond op de academiën een geheel contrast. In Noord-Nederland heerschte, door huiselijke gewoonten, bij vroolijke jeugdige opgewondenheid, te midden van het genot van het tegenwoordige, groote bescheidenheid tegenover mannen van verdiensten en meerdere levenservaring. In België was de jeugd reeds bedorven door het politieke leven en was zij overmoedig tegenover mannen van meerderen leeftijd. Toen in 1829 ook grieven tegen het hooger onderwijs in België werden ingebracht, werden de beginselen van het Nederlandsch hooger onderwijs op krachtige wijze verdedigd in de *Brieven over het hooger onderwijs* van BAKE, naamloos uitgegeven, en door VAN HEUSDE, die de opleiding tot zelfstandigheid als het edelste doel van het hooger onderwijs voorstelde; en bij Nederlandsche hoogleeraren en studenten vonden zij groote instemming. Toen de Leuvensche studenten in dat zelfde jaar een politiek dagblad oprichtten, werden zij door A. G. A. VAN RAPPARD, den echten oud-student, op geestige wijze in *de Lans van Achilles* gepersiffleerd, zonder dat het echter iets hielp.

Ook het letterkundig leven volgde in België en Noord-Nederland eene geheel andere richting. In België was men gewoon uitsluitend Fransch te lezen. De Fransche romans vormden Fransche zeden, en in de school der Fransche liberale dagbladschrijvers, weldra door Belgische gevolgd, leerde men staatkunde en staatsrecht niet minder dan op de universiteiten. De Vlaamsche beweging, die zich begon te openbaren, werd miskend en toegeschreven aan politieke be-

Digitized by Google

doelingen der Nederlandsche regeering. In de Noordelijke provinciën had men een nationale letterkunde, waarin de veelzijdigheid van het Nederlandsche karakter zich in dichtvorm en prozastijl met rijke verscheidenheid uitsprak. TOLLENS en SPANDAW, BILDERDIJK en DA COSTA, welke verschillende karakters van poëzie drukken zij niet uit, ofschoon zij allen echt Nederlandsch waren in de persoonlijke overtuigingen, die hen bezielden, en in de zelfstandige vormen, waarin zij zich uitdrukten. De leerredenen van BORGER, VAN DER PALM en DES AMORIE VAN DER HOEVEN boeiden beurtelings het gehoor; naamloos zouden zij moeielijk iets hebben kunnen schrijven, zonder dat hunne eigenaardigheid van stijl herkend zou zijn geworden; en toch waren zij vereenigd door een algemeenen Nederlandschen karaktertrek. De *Brieven over het hooger onderwijs* van VAN HEUSDE en BAKE waren op een geheel onderscheiden leest geschoeid, maar toch weder geheel geschreven voor Nederlandsche toestanden, voor Nederlandsche lezers.

Het middelbaar onderwijs bestond vóór 1830 niet. De latijnsche scholen behoorden tot het hooger onderwijs; daar de zoogenaamde Fransche scholen zich aan het lager onderwijs aansloten, was het gewicht van het laatste daardoor verhoogd. De wet van 1806, door eenparigheid van richting bij het onderwijs en door gebruik van dezelfde schoolboeken, vormde een algemeene gemeenschappelijke volksontwikkeling, die de scherpe afscheidingen tusschen Friesch en Groningsch, Hollandsch en Geldersch in de taal begon op te heffen en een gemeenschappelijke overtuiging schonk van algemeene voorstellingen van zedelijkheid en godsdienstzin boven geloofsverdeeldheid, en gehechtheid aan het Vaderland, doordat de hoofdtrekken van de vaderlandsche geschiedenis overal in dezelfde richting onderwezen werden. Daartegenover had het lager onderwijs in België voortdurend met tegenkanting te worstelen.

Stonden de Nederlanders en Belgen door hunne karakter-

Digitized by Google

trekken en maatschappelijke opvoeding tegen elkander over als twee volken, die wel uiterlijk vereenigd, maar niet samengesmolten kunnen worden, nog meer had dit plaats door het verschil van godsdienst.

Na 1795 was wel geheele vrijheid van godsdienst in de staatsregeling ingevoerd, maar in 1830 was in bijna geheel Noord-Nederland nog weinig van de uiterlijke vrijheid der Roomsch Katholieken in het staatsleven te bespeuren. Hunne kerken waren nog meestal voor het oog verborgen, en de clericale macht, elders zoo werkzaam, deed zich in Noord-Nederland bijna niet gevoelen. De Roomsch Katholieken leefden er vermengd tusschen de Protestanten, zonder dat zij nog eene politieke partij vormden. In België was dit geheel anders. De Roomsche kerken vielen daar in het oog, de Protestantsche bedehuizen kon men er niet vinden. Langs sommige wegen stonden kruisbeelden en bidkapellen en op de straten en wegen ontmoette men hier en daar processiën. België vertoonde het uiterlijk aanzien van een Roomsch land, Noord-Nederland had een Protestantsch karakter. Wel waren er vele Protestantsche kerkgenootschappen, en te midden daarvan vele richtingen: eene mystieke, eene orthodoxe, eene confessioneele, eene liberale en, in het eerste opkomen, een critische, maar zelfs in die verscheidenheid openbaarde zich het Protestantsche volksleven, waarin de heerschende Hervormde kerk was afgeschaft.

Het verschil in volkskarakter en godsdienst was nauw verbonden met de politieke gebeurtenissen en maatschappelijke toestanden. Ons staatsleven van 1815—1830 bestond in een voortdurenden strijd of de Belgische oppositie de zege zou behalen. Noord-Nederland sloot zich aan de regeering aan, in weerwil dat men meende, dat zij in de wetten op het tarief, in het beschermend stelsel voor de fabrieken aan Zuid-Nederlandsche belangen en in het Concordaat aan de pausgezindheid der Belgen te veel concessiën had gedaan. In het algemeen was men overtuigd, dat WILLEM I Noord-Nederland

Digitized by Google

in waarheid lief had. Het antagonisme tusschen Hollandsch en Belgisch was doorgedrongen in het geheele volk. In het leger had men al vroegtijdig oneenigheden tusschen Nederlanders en Belgen gehad; verdroegen de Belgen het niet altijd door Hollandsche officieren gecommandeerd te worden, de Belgische officieren, vooral zij die Fransch spraken, werden als vreemdelingen door de Hollandsche miliciens bejegend.

Bij zooveel brandstoffen moest de opstand in België een sterk nationaal gevoel opwekken.

Thans is bijna een halve eeuw verloopen. Vele gedachten zijn veranderd. De Nederlanders zijn billijker en onpartijdiger geworden in het beoordeelen der Belgen, en in België beginnen de liberalen meer en meer overtuigd te worden, dat WILLEM I het goed met de Belgen meende. De vroegere internationale haat is vervangen door broederlijke gezindheid bij gehechtheid aan een eigen zelfstandig volksbestaan. Gemeenschappelijke liefde tot vrijheid, tot Nederduitsche letteren en beschaving vormt langzamerhand een innerlijken band, die meer wezenlijk gewicht heeft dan de uiterlijke staatsband, die ons vroeger vereenigde.

De geschiedenis van groote en machtiger Staten moge belangwekkender zijn voor de uiterlijke geschiedenis van Europa, — voor de geschiedenis van het inwendig leven heeft de geschiedenis van een klein volk, van ons eigen Vaderland, in de tijden die wij zelven beleefd hebben, een eigenaardige aantrekkelijkheid.

Hier inzonderheid kan de geschiedenis een spiegel zijn, hoe men den algemeenen indruk der groote gebeurtenissen en den invloed der buitenlandsche letterkunde en gedachten in hoofd en hart opgenomen en verwerkt, hoe men in den hevigen strijd der beginselen en de botsing der meeningen zich gedragen heeft. Voor de inwendige geschiedenis is het niet het meest belangrijke wat gebeurd is, maar inzonderheid hoe en waardoor het werd vol-

Digitized by Google

bracht. Voor de heerschappij van waarheid en recht is niet de uiterlijke orde het gewichtigste, maar wel de toenadering tot de innerlijke eenheid van overtuiging, — niet de meer of minder volmaakte organisatie in wetgeving en bestuur, hoe belangrijk zij ook moge zijn, maar wel de volksgeest in zijne ontwikkeling, die blijft voortwerken.

Naar het oordeel van sommigen zijn de laatste vijftig jaren geene jaren van vooruitgang voor ons Vaderland geweest. Zij doen de klachten hooren over het verval der classieke studiën, over oppervlakkigheid in kennis, over cynisme, over liberalistische vormen die de ware liberaliteit miskennen, over toenemend ongeloof, over steeds fellere partijschap op staatkundig en kerkelijk gebied door de rechtstreeksche verkiezingen.

Men vergete bij het overwegen van die klachten niet, dat zoowel de volken als de individuen een strijd te voeren hebben; — dat de geschiedenis van de laatste vijftig jaren niet het minst hare belangrijkheid ontleent aan de botsing, die tusschen het oude en het nieuwe op elk gebied van het maatschappelijk leven gevoeld wordt; — dat elk nieuw tijdvak zijne barensweeën heeft, — en dat het verval waarover men klaagt gedeeltelijk de voorwaarde is tot hooger leven.

Verre van ons den weldadigen invloed der classieke studiën voor de vorming van den geest en de scherpzinnigheid in het oordeelen te miskennen, maar voorbijgezien mag het niet worden, dat de classieke studiën aanleiding gegeven hebben tot eene aristocratie van geleerdheid, waardoor dikwijls de waarheid minder doordrong tot het volk, terwijl door gezochte diepzinnigheid en het overwicht van historische kennis een deksel werd gelegd op de onbevangen en gezonde uiting van het nationale bewustzijn. Van daar dat de zware wapenrusting der geleerdheid en de overgroote staatkundige voorzichtigheid dikwijls tekortschieten tegenover de gemakkelijke beweging van het gezonde verstand.

Digitized by Google

Bij de heerschappij der waarheid komt het inzonderheid op aan, *hoe* en in *wie* zij heerscht. De ware vooruitgang in het volksleven bestaat niet daarin, dat de wetenschap vooruitgaat in eene kleine oligarchie van geleerden, waarbij aristocratische aanmatigingen niet minder dan bij de oligarchie door rijkdom worden aangetroffen, maar dat steeds meerderen met persoonlijke liefde tot waarheid en recht, met eigen kennis, met eigen bewustzijn, tot het algemeene welzijn medewerken. De aristocratie van het verstand in Staat en kerk te willen behouden of terug te wenschen is evenzeer reactionair als de voorrechten van adel en aristocratie in het maatschappelijke leven te willen handhaven; maar het is een eisch voor degelijken vooruitgang, dat men opmerkzaam maakt op de oppervlakkigheid, die de openbare denkwijze noodwendig moet eigen zijn, wanneer allen over alles willen oordeelen. De ware overeenstemming is niet dat allen hetzelfde weten en hetzelfde doen, maar dat er harmonie tusschen veler werkzaamheid bestaat. Ook op het gebied van het staatsleven moet verdeeling, of juister gezegd, coöperatie van arbeid plaats vinden, die, op het gebied der nijverheid reeds als de eerste voorwaarde van vooruitgang erkend wordt.

Bij de meerdere vrijheid is de oprechtheid toegenomen; maar de overdrijving tot brutaliteit bleef ook bij ons niet uit. Geen beschaafd mensch zal het grove en ruwe in bescherming nemen, maar toch zal elk eerlijk gemoed het cynisme, dat sommige mannen van talent van onzen tijd ontsiert, minder kwaad achten dan de kruipende vleierij, die aan de diepste zedeloosheid grenst, omdat zij elke eigene zedelijke verantwoordelijkheid verwerpt, — en de verraderlijke insinuatie, die aan den verfijnden stijl van het onoprechte gemoed eigen is.

Ontkend kan het niet worden, dat onder de denkbeelden en gedragingen der liberalen in het werkelijk leven nog veel halfheid en zelfzucht wegschuilen, waarbij die classieke vrijgevigheid, die gaarne de vrijheid en belangen van anderen

Digitized by Google

eerbiedigt, terwijl men de vrijheid voor zich verlangt, gemist wordt; maar tusschen idee en werkelijkheid zal nog lang een breede klove zijn. Een schoone en edele idee uit te spreken kost het gevoel van een enkel oogenblik; eene idee te verwezenlijken vereischt de toewijding van een geheel leven. De classieke liberaliteit bestaat nog bij weinigen zelfstandig; het liberalisme is bij velen nog enkel een slaafsch volgen van zekere als liberaal geijkte stellingen, terwijl men inderdaad zelfs zoo weinig wezenlijk vrijzinnig is, dat men geen volharding heeft om een eigen vrij oordeel na onderzoek te vormen, — geene bescheidenheid om te zwijgen over dingen die men niet weet — en geen moed om een onpartijdig oordeel uit te spreken, uit vrees voor de opinie van anderen. Vrijheid, vrijmoedigheid, waarheidsliefde zijn toegenomen, maar eerst wanneer zij in alles met heilige trouw worden toegepast, zal men over de deugdzaamheid en de kracht der ware liberale beginselen juist kunnen oordeelen.

En dit geldt niet alleen op staatkundig, maar ook op godsdienstig gebied. Men verwarre toch het geloof aan confessiën en kerkelijke instellingen, die voorbijgaan en die men grootendeels van anderen overneemt, niet met het geloof aan God, die geest en waarheid is en die niet ophoudt zich te openbaren aan allen die hem zoeken uit liefde tot waarheid.

Zoo al de strijd tusschen het oude en het nieuwe telkens weder op staatkundig en kerkelijk gebied verdeeldheid in het leven roept, dat verschil van richtingen, die botsing der meeningen, die strijd der partijen dwingen hen die waarheid liefhebben tot voortdurend onderzoek en daardoor tot krachtigen vooruitgang.

Het partijkiezen voordat men het voor en tegen ernstig overwogen heeft, is eene oppervlakkige liefde tot waarheid. Niet daarin, maar in de onverschilligheid omtrent de waarheid ligt het grootste gevaar voor de toekomst. Bij oprechte waarheidsliefde worden de hoogere zintuigen ter

Digitized by Google

onderscheiding van goed en kwaad in den strijd der meeningen gevormd. De openbare meening is niet alleen het gevolg der algemeene denkwijze, niet alleen de kracht die gebeurtenissen bezielt, maar ook het voedsel voor onzen geest, wanneer wij uit haar de tarwe en het onkruid weten te schiften en te scheiden.

De uitbreiding van het kiesrecht na 1848 leidt onvermijdelijk tot oppervlakkigheid, wanneer alle kiezers over alle staatsaangelegenheden willen oordeelen en hun wil en hun oordeel aan den afgevaardigde willen opdringen; maar deze dwaasheid vordert de gezonde uitoefening van het kiesrecht bij een vertegenwoordigend stelsel ook niet; het is er een verkeerde toepassing van. De ware grondwettige uitoefening van het kiesrecht kan daarentegen een uitnemend gewicht hebben in het aankweeken van een onderlinge volksgemeenschap, waarin ieder op eigene verantwoordelijkheid plichten te vervullen heeft: de kiezer door uit eigen overtuiging tot volksvertegenwoordiger te kiezen den man, in wiens kunde, karakter en beginselen hij zelf het meeste vertrouwen heeft, — de volksvertegenwoordiger door als vrij en eerlijk man aan dat vertrouwen te beantwoorden. Men moet de staatsinstellingen beoordeelen naar hare bedoeling, niet naar hare misbruiken, ofschoon ook deze eene bijdrage zijn voor de geschiedenis van het inwendig volksleven.

De geschiedenis moet, in de meest belangrijke punten van het volksleven, teruggeven hetgeen bij tijdgenooten gedacht, gehoopt, geloofd, voorgenomen en volbracht is. Naarmate zij een meer getrouw beeld van dat volksleven weet te geven, vormt zij in waarheid een inleiding tot een leven, dat zich ten volle bewust is van den tijd, waartoe men behoort.

Uit de tijdsomstandigheden zich zoo goed mogelijk te redden is het beginsel der lagere staatsmanskunst, die voor het oogenblik het meeste succes inoogst, — de hoogere roeping van den staatsman is al het goede, dat ontwikkeling

Digitized by Google

waardig is, te bevorderen, het kwade te keeren en rechtvaardig te zijn in den strijd tusschen verkregen rechten en nieuwe belangen. Deze beide beginselen — van practische staatsmanskunst, die op het oogenblik ziet — en van het streven naar een idee, die eerst in de toekomst kan vervuld worden, komen in zeer eenzijdige of meer gematigde vormen bij allerlei staatsaangelegenheden met elkander in botsing.

Ook op staatkundig gebied moet de vooruitgang van den nieuwen tijd door strenge critiek zich kenmerken. De waarheid heeft een heilig recht, dat zij in volle vrijheid worde gediend en dat elke transactie over haar uit bijoogmerken, onzedelijk worde geacht; maar het is eene ware caricatuur van het heilige, wanneer ieder zijne oppervlakkige meening waant waarheid te zijn en men eene apodictische uitspraak voor bewijzen van vastheid van overtuiging na ernstig onderzoek wil doen gelden. De staatkundige geschiedenis moèt ons leeren het ware van het onware, het edele van het zelfzuchtige te onderscheiden, opdat wij daardoor het ware staatsleven zouden leeren.

Zelfcritiek aan den leiband der staatkundige geschiedenis vormt het zelfbewustzijn, dat het kenmerk is van waarlijk vrije staatsburgers.

Digitized by Google

EERSTE HOOFDSTUK.

Algemeene wapening in October 1830. — De Prins van Oranje te Antwerpen. — De Koning en de Staten-generaal 1830—1831. — De conferentie te Londen. — Wapenschorsing. — De wensch naar afscheiding en de voorstanders van het stelsel van afwachting. — De grondslagen der scheiding vastgesteld door de conferentie en door de Nederlandsche regeering aangenomen. — Mededeelingen aan de Staten-generaal. — Commissie tot grondwetsherziening. — Mislukte poging tot een tegenomwenteling ten behoeve van den Prins van Oranje. — België door dwangmaatregelen bedreigd. — Veranderde houding der conferentie in Mei 1831. — Verkiezing van LEOPOLD tot Koning der Belgen. — 18 artikelen. — Tiendaagsche veldtocht.

Den 5den October 1830 werd algemeen afgekondigd en aangeplakt de volgende proclamatie des Konings:

"Getrouw aan den eed op de grondwet gedaan en overeenkomstig de verpligtingen, die wij ten aanzien onzer bondgenooten vervullen moesten, hebben wij tot hiertoe vruchteloos alle middelen tot demping van den gewapenden opstand in de zuidelijke gewesten beproefd.

"Door de zich met verbazende snelheid opgevolgde gebeurtenissen, buiten staat om de getrouwe ingezetenen aldaar tegen de overmacht te beschermen; gevoelen wij, dat het noodzakelijk is thans uitsluitend bedacht te wezen op het welzijn van die deelen van het rijk, wier onwankelbare trouw aan ons huis en aan de instellingen eener welgeordende maatschappij, ook nu weder zoo ondubbelzinnig aan den dag is gelegd.

Digitized by Google

"Gij ziet hoe spoedig de beginsels, waardoor een beklagenswaardige menigte in beweging is gebracht, tot de vreesselijkste jammeren hebben gevoerd. Uwe bedachtzaamheid, uw plichtgevoel, uw opgeklaarde zin voor waarheid en recht, bovenal het geloof aan God, die de wreker der ongerechtigheid is, behoede u om door den stroom te worden medegesleept. De handhaving van die vrijheid, welke in de vereenigde Nederlanden eeuwen lang heeft gebloeid, zou alsdan, welligt voor altijd, onmogelijk, en uw verderf onvermijdelijk zijn.

"Uwe krachten, bewoners dier getrouwe gewesten! worden in deze oogenblikken tot bescherming van uw geboortegrond vereischt. De toestand van dit rijk vordert dat eene algemeene wapening ten dien einde spoedig tot stand gebracht zij en dat dezelfde veerkracht, die elders het behoud van al wat u dierbaar en heilig is, in het werk worde gesteld.

"De grondwet schrijft, in omstandigheden gelijk die waarin wij thans zijn geplaatst, het dragen van wapenen voor, als een der eerste plichten van alle ingezetenen van het rijk. Dit voorschrift komt met uwe wenschen overeen. Welnu! te wapen op de dringende bede van uwen vorst. Te wapen, voor de zaak van orde en van recht. Te wapen, onder ootmoedig en biddend opzien tot den almachtigen God, die Nederland en Oranje zoo dikwijls uit de grootste gevaren heeft gered."

De loop der gebeurtenissen was wel geschikt geweest om de gemoederen ontvankelijk te maken voor deze oproeping.

Het oproer te Brussel had een vonk geworpen in de reeds lang smeulende brandstoffen van tweedracht. De opvolgende gebeurtenissen hadden gedurende zes weken den Nederlandschen volksgeest dag aan dag steeds meer tegen de Belgen verbitterd.

Reeds in het begin van September had de regeering onderscheiden aanbiedingen van vrijwillige dienstneming voor onbepaalden tijd ontvangen, maar toen afgewezen, uit vrees, dat

Digitized by Google

de aanneming daarvan een verkeerden indruk in België zou teweeg brengen. De terugtocht der Nederlandsche troepen uit Brussel deed het gevoel ontgloeien, dat de geleden nederlaag gewroken moest worden. De snelle verspreiding van den opstand, het voortrukken van Belgische vrijcorpsen naar het noorden, begonnen vrees voor de veiligheid van de Nederlandsche grenzen te doen ontstaan. De roepstem der Roomsche geestelijkheid in België om den opstand tegen Nederland te ondersteunen en de sympathie die zij in enkele streken van ons Vaderland vond, mengde kerkijver in den strijd. Het ongeduld, dat de regeering meer krachtige maatregelen moest nemen, begon zich reeds te uiten in verwijtingen, dat de regeering, om België te behouden, concessiën zou doen ten nadeele van Oud-Nederland.

Toen nu 's Konings proclamatie gelezen werd tegelijk met de tijding, dat de provisioneele regeering te Brussel, waarin de beruchte DE POTTER zitting had, den 4den October verklaard had: "*les provinces Belges, violemment détachées de la Hollande constitueront un état indépendant*", werd de roepstem des Konings door de Nederlandsche natie beantwoord met: "Te wapen, ter bescherming van den Nederlandschen geboortegrond," en op weinige uitzonderingen na, voegde men er bij: "maar met geheele afscheiding van België." Met wrevel vernam men uit de Engelsche dagbladen de berichten, dat de Koning de hulp der mogendheden had ingeroepen om met geweld het oproer in België te dempen. De indruk van die geruchten werkte zoo nadeelig, dat in de *Nederlandsche Staatscourant* van den 9den October het gerucht ten stelligste werd tegengesproken.

Uit alle oorden des lands grepen vrijwilligers voor onbepaalden tijd naar de wapenen. De studeerende jongelingschap vormde drie compagnieën vrijwilligers. De schutterijen togen te velde. Elders is de volkswapening in 1830 in het breede beschreven. Wij willen niet herhalen hetgeen anderen te boek gesteld hebben; wij bepalen ons tot eenige enkele per-

Digitized by Google

soonlijke herinneringen uit ons eigen krijgsmansleven, als bijdragen, hoe de opgewekte vaderlandsliefde ook velerlei invloed heeft gehad op latere denkwijze. Zij zullen gewis door soortgelijke herinneringen van anderen bevestigd worden.

Den 12den October trokken de eerste vrijwilligers, een dertigtal, die dienst hadden genomen bij het tweede bataljon jagers, dat zich nog in België bevond, na eenige dagen in de behandeling van het geweer geoefend te zijn, uit 's-Gravenhage naar het leger. De meest onderscheidene klassen der maatschappij had de roepstem des Konings vereenigd, — jonge advocaten, jeugdige ambtenaren, gezellen van de landsdrukkerij, bedienden uit logementen enz. Onbeschrijfelijk was de geestdrift, waarmede wij te Rotterdam ontvangen werden. De burgers beijverden zich om ons te huisvesten. Een leerling mijns vaders nam mij met zich naar huis en vertelde mij van de deelneming aan de vrijwillige wapening, die zich ook in Rotterdam openbaarde. Op een jeugdig gemoed maakt de geestdrift, waarvan men voor een klein gedeelte mede het voorwerp is, een diepen indruk.

Den volgenden morgen stoomden wij vroegtijdig naar Antwerpen. Het was een geschikte tijd om kameraadschap aan te knoopen en bevestigde de overtuiging, dat nationaliteit de eerste voorwaarde is voor het volksleven. De officier die ons kommandeerde, een trouwhartig Nassauer, die in onzen dienst was overgegaan, had ons, voordat wij te Antwerpen de stoomboot verlieten, kalmte aanbevolen, maar ook bedaarden moed, wanneer de wapenen moesten gebruikt worden. Onder een grooten toevloed van volk, nieuwsgierig en opgewonden bij de aankomst der eerste vrijwilligers uit Holland, bereikte ons detachement het estaminet *Jan-den-dief* genaamd, alwaar wij brood en soep nuttigden, terwijl wij den nacht doorbrachten in het Oost-Indisch werfhuis. Den volgenden morgen begon het echte militaire leven. Wij sloegen den weg op naar Mechelen; maar toen wij een paar uren gemarcheerd hadden, kregen wij order om terug te trekken, omdat

Digitized by Google

het 2de bataljon naar Turnhout op marsch was, dat wij op een dorpje oostwaarts van Antwerpen zouden ontmoeten. Bij het bataljon aangekomen, werden wij bij de compagnieën ingedeeld en naar de grootte in het gelid geplaatst. Ik werd bij een boer ingekwartierd met acht soldaten, die mij al spoedig de dagelijksche militaire gesprekken deden kennen. Het tweede bataljon jagers bestond, bij zijn terugtocht uit Brussel, nog voor een groot gedeelte uit Belgen, uit Zwitsers van de ontbonden Zwitsersche regimenten, die wij tot 1829 in dienst hadden gehad; later, na de desertie van vele Belgen en hunne geheele afdanking den 18den October, werd het aangevuld door aangeworven Duitschers, Zwitsers, die nog in Juli de Tuileriën hadden helpen verdedigen, Hollandsche miliciens en vrijwilligers. Het leven in een bataljon, uit zoo verschillende bestanddeelen samengesteld, is wel een leerschool om menschen te leeren kennen. Mij heeft het de vaste overtuiging gegeven, dat in de onderscheidene klassen der samenleving edele en onedele karakters gevonden worden, ja dat dikwijls in denzelfden individu het goede en het kwade te zamen vermengd zijn, onzedelijkheid met trouwhartigheid en moed, bijgeloof met enkele gezonde denkbeelden van godsdienst, geestige scherts met laffen en zouteloozen praat. Een hoofdindruk van het verkeer te midden van soldaten en boeren was bij mij en bij velen met mij, dat aan beschaving bij het volk nog zeer veel ontbrak. Het is geen toeval geweest, dat zeer velen, die in 1830 zijn uitgetrokken, naderhand behoord hebben tot de zeer orthodoxe richting in het godsdienstige en de antirevolutionaire beginselen in het staatkundige, en dat gelijke levenservaring bij anderen, bij verschil van opvoeding, een geheel tegenovergestelde, maar in den diepsten grond gelijksoortige, overtuiging heeft opgewekt: dat noch de clericale of de confessioneele richting, noch de gezagsrichting in het staatkundige, maar alleen een meer redelijk en gezonder geestelijk leven aan de behoeften des volks kan voldoen. De zucht

Digitized by Google

naar den jenever, de liederlijke taal, die uit een bedorven verbeelding opwelt, de zotte verwenschingen en onkiesche toespelingen, waarin het vernuft een uitweg zoekt, worden door geene gezagsrichting overwonnen, maar wel door de behoefte naar edeler genot.

De eerste avond onder de soldaten doorgebracht gaf een weinig aangenaam vooruitzicht van hetgeen het militaire leven mij zou doen ondervinden.

De volgende avond gaf mij een geheel andere gewaarwording. Te Turnhout werd ik met nog een vrijwilliger in een net ordelijk burgerlijk huisgezin ingekwartierd. Wij zagen er nog zeer jeugdig en weinig krijgshaftig uit. De vrouw des gezins, een echte vroolijke Brabantsche, lachte bij ons binnenkomen zoo wat met de blonde jongens uit het Noorden, die België kwamen heroveren. Eenige harde militaire uitdrukkingen, dat wij die Belgische brigands — het was toen de geijkte uitdrukking — het schelden op de Hollanders wel zouden afleeren, gaven een weldadigen schrik, die echter niet verhinderde, dat wij 's avonds met den man een pijp rookten en over de revolutie praatten. Hij verzekerde mij, dat geheel Turnhout Belgischgezind was; de vrouw vond, dat het ook zeer natuurlijk was, want de Hollanders hadden al de Belgen Calvinist willen maken, en toen ik daarop zoo goed mogelijk de regeering verdedigde en de verzekering gaf, dat bij de Hollanders geen minder verlangen heerschte om van de Belgen gescheiden te worden, waren wij, bij deze eenstemmigheid, bijna vrienden geworden. Toen tien maanden later het zegevierend Nederlandsche leger op den terugtocht Turnhout doortrok, bezocht ik nog eens de vriendelijke menschen, bij wie ik mijn eerste kwartier had gehad. De vrouw had den eersten indruk van mijn voorkomen nog niet geheel vergeten, want zij verwelkomde mij dadelijk met te zeggen: "wat zijt gij bruin geworden, ik zou u bijna niet herkend hebben"; maar toch ook nu bespeurde ik zeer spoedig, hoe blijde die menschen

Digitized by Google

waren, dat de veldtocht was afgeloopen, zonder eene hereeniging met België. En soortgelijke gewaarwording zullen zeker velen met mij ondervonden hebben. In 1830 en 1831 was de wensch naar afscheiding zoowel in Nederland als in België de algemeene volkswensch.

Nadat wij van kwartier veranderd waren en de inwoners van Turnhout eene vergeefsche poging hadden aangewend ons 's nachts te overrompelen en te ontwapenen, vertrokken wij den 25sten naar Antwerpen onder een aanhoudenden regen; de afstand werd nog vergroot, omdat wij een omweg van drie uren hadden moeten maken. Nimmer ben ik zoo moede geweest, mijne schouders waren ontveld door het wringen van het natte goed en het knellen der lederen banden, terwijl het geweer mij loodzwaar drukte. Te Antwerpen des avonds laat aangekomen, vonden wij niets dan een rustige slaapplaats op de planken in het arsenaal, en toen wij den 26sten zeer vroegtijdig uit Antwerpen waren opgemarcheerd naar Westwezel werden wij onderweg onderricht, dat na ons vertrek de opstand in Antwerpen was uitgebroken, terwijl wij den volgenden dag en nacht het bombardement hoorden, waardoor CHASSÉ de vijandige scharen van de citadel afhield en den verbroken wapenstilstand bestrafte. Zoo de dagen van 26 en 27 October voor de vrijwilligers geene herinneringen aan wapenfeiten hebben achtergelaten, de brieven van dien tijd door de vrijwilligers van huis ontvangen geven een levendigen indruk van hetgeen een volk gevoelt, waarvan de zonen aan het oorlogsgevaar zijn blootgesteld. De eerste berichten van den terugtocht der Nederlanders uit België en de overrompeling van Nederlandsche soldaten te Antwerpen, waren zeer verward en overdreven geweest, daar geen onzer gelegenheid had gehad naar huis te schrijven. De gemeenschappelijke bezorgdheid deed alle verschil van standen vergeten. De moeders van vrijwilligers, door gelijke liefde tot hunne zonen verbonden, deelden in dezelfde bezorgdheid. Vreemden werden op straat aangespro-

Digitized by Google

ken of er ook tijding uit het leger was. Menig meisje hoorde met angst naar de berichten, die ook den jongeling konden betreffen, die haar zijn hart had toegewijd, en de herinnering daaraan heeft later menig huwelijksgeluk verhoogd. Door gemeenschappelijken angst in onderscheiden klassen werd de volksband nauwer toegehaald, en waar later de tijdingen ook bleken overdreven te zijn geweest en te zamen weder ruimer adem werd gehaald, had men inniger medelijden met die huisgezinnen, die een zoon of broeder verloren hadden. Gevaar geeft in menig opzicht een verhoogd leven.

Drie weken nadat wij de Noord-Brabantsche grenzen bereikt hadden en kleine tochten ons in het marcheeren geoefend hadden, werden uit ons bataljon een twintigtal vrijwilligers gevraagd, die niet opzagen om groote marschen te doen. Honderd boden zich aan; ik had het geluk gedesigneerd te worden en behoorde daardoor onder de voorwacht van de kolonne, die in het laatst van November, door SAKSEN WEIMAR aangevoerd, enkele troepen naar Maastricht bracht en die misschien Venlo had hernomen, wanneer de wapenstilstand van 20 November de poging daartoe niet voorkomen had. Een beroemd Vlaamsch letterkundige, CONSCIENCE, heeft den guren najaarsnacht, dien hij als vrijwilliger bij de Belgen, tijdens den tocht van SAKSEN WEIMAR naar Maastricht, in November op bivouac moest doorbrengen, beschreven. De Nederlandsche vrijwilliger herinnert zich ook evenzeer den nacht van 20 op 21 November, op de heide in Limburg doorgebracht; maar niet minder levendig staat mij voor den geest de volgende avond, toen de Hertog langs de gelederen reed en ons na zes uren marcheerens vroeg, wat wij verkozen, weder op de heide den nacht door te brengen, of nog twee uren te marcheeren en in Maastricht in goede kwartieren uit te rusten; en het antwoord door al de gelederen werd gehoord: "naar Maastricht!" De indruk dien de Hertog maakte door zijn toespraken, — door zijn zorg

Digitized by Google

voor den soldaat, door zijn fiere houding, verklaarde mij hoe één man een leger kan bezielen, wanneer hij de woorden weet te vinden, die beantwoorden aan den toestand van het oogenblik.

De terugtocht uit Maastricht leverde mij in den volgenden nacht een walgelijk tafereel van militaire ongebondenheid, wanneer de tucht slechts eenige oogenblikken verbroken is. De voorhoede van onze kolonne bestond deels uit enkele jagers van het tweede bataljon, waaronder echter weinigen mijner kennissen, uit kolonialen en lansiers. In den nacht waren wij ingekwartierd met vijftig man in een boerderij in het Limburgsche. Men moest met elkander vechten om eenige aardappelen en brood machtig te worden. Het eigendom en het huisgezin van den boer werden weinig ontzien. De verwarring nam al meer en meer toe. Ik gevoelde mij gelukkig, dat ik toen op schildwacht gekommandeerd werd en vernam later dat de ruwheid tot misdaad was overgeslagen. Later, toen ik als substituut van den auditeur-militair te velde werkzaam was, bleek het mij, dat vrouwenverkrachting en diefstal in het Nederlandsche leger streng gestraft werden. Een volgenden dag was ik met een tiental, waarvan ik niemand persoonlijk kende, ingekwartierd in een tapperij; de regen belette mij uit te gaan; de tapperij was opgepropt met soldaten, en ik was veroordeeld bijna een geheelen dag het veelal zouteloos en liederlijk gesnap van half dronken soldaten aan te hooren. De levensgevaren zijn de zwaarste beproevingen van het militaire leven niet, zij houden den geest levend; de gedwongen verveling is veel zwaarder te dragen en doet de verleidende kracht der bedwelmende dranken begrijpen.

Het ruwe gezelschap, waaronder ik gedwongen werd te verkeeren gedurende mijn deelgenootschap aan het expeditiecorps naar Maastricht, werd aangenaam afgewisseld toen ik weder bij het bataljon jagers kwam, dat inmiddels naar Tilburg was vertrokken. Het eerste gebruik van vrije oogen-

Digitized by Google

blikken was mijnen vriend GEORGE WILLEM VREEDE te bezoeken, met wien ik op de banken der Latijnsche school te Leiden, onder den rector BOSSE, een vriendschap sloot, die gewis tot onzen dood dezelfde warmte zal behouden. Hij had als student eerst te Gent en toen te Leuven meer deel genomen aan de politiek dan de studenten der noordelijke academiën gewoon waren te doen. Met al het vuur hem eigen keurde hij vele handelingen der regeering van WILLEM I af, maar niet minder het gedrag der Belgische oppositie. Hij zou gewis evenals zijn jongste broeder vrijwillig dienst hebben genomen, zoo verregaande bijziendheid hem daarin niet had verhinderd. Zijn vader, PAULUS VREEDE, drong er met hartelijkheid op aan, dat de vriend van zijn zoon intrek zou nemen in zijn huis, alwaar de kolonel van het 2de bataljon jagers J. N. EVERTS en de luitenant STAEL HOLSTEIN waren ingekwartierd. Hoe staan mij die genoegelijke dagen in December 1830 nog voor den geest, met de belangrijke gesprekken toen dagelijks aan tafel gevoerd. Het 2de bataljon jagers was tegenwoordig geweest bij al de gebeurtenissen in Brussel. De kolonel vertelde onderscheidene bijzonderheden, hoe in den nacht van 24 Augustus en ook nog den volgenden dag het oproer te dempen zou zijn geweest, wanneer men slechts met kracht had mogen handelen, en hoe vele Belgen dit verlangd hadden, — de echtgenoot van den kolonel was eene Belgische. Een andermaal werd gesproken over de Bataafsche republiek en den tijd, waarin de zoon van PIETER VREEDE, de vader van mijn vriend, secretaris van legatie bij STRICK VAN LINSCHOTEN te Stuttgart, te Parijs was geweest, alwaar hij de dochter van den Wurttembergschen minister VON ABEL huwde; — dan weder liep het gesprek over de veldtochten van NAPOLEON, waarin de kolonel het legioen van eer verworven had. Mijn vriend GEORGE deed ons vele van de jeugdige Belgische revolutionairen kennen, die hij op de academie had ontmoet. Gesprekken over tijdgenooten zijn

Digitized by Google

een levende geschiedenis. De Tilburgsche hebben mij vele herinneringen achtergelaten.

Door de vriendelijke welwillendheid van den kolonel, wiens vader de buurman van den mijne te Harderwijk was geweest, bekwam ik in het laatst van December eenige dagen verlof. Mijn verblijf in Holland gaf mij den indruk, dat de moedeloosheid van September geheel geweken was en dat, bij den standvastigen wensch naar geheele afscheiding, ook de stem reeds gehoord werd, dat wij des noods met de wapenen billijke voorwaarden moesten verwerven. Naarmate men gevoelde, dat men gereed was ten strijde, klom het verlangen om een einde te maken aan de onzekerheid van den uitslag der diplomatische onderhandelingen.

Het was tijdens deze spanning der gemoederen, dat VAN SPEYK de kanonneerboot, die hij kommandeerde en die, van anker geslagen, op het punt stond van door de Belgen vermeesterd te worden, met vriend en vijand in de lucht deed springen. Moge het in de oogen van sommige bedillers twijfelachtig geweest zijn of de marine-officier wel tot dat uiterste had behoeven te komen, — de indruk van dat feit was diep en krachtig bij het geheele leger en bij het grootste gedeelte van onze natie. De kleingeestige nuttigheidsleer, die bij elke daad doet vragen: was die opoffering wel noodig? de casuïstische godsdienstleer, die uitpluist of men wel over de levens van anderen mag beschikken, miskennen het gemoedsleven in den dienst van het vaderland en de onwederstaanbare kracht, die een edele daad tot opwekking van vaderlandsliefde hebben kan.

Toen de tijding van den heldendood van VAN SPEYK de gemoederen van het leger met geestdrift vervulde, lag ons bataljon op de grenzen van Noord-Brabant en Limburg in de toen nog zeer armoedige dorpjes Dommelen en Rijthoven, terwijl ik met een paar mijner vrienden gedetacheerd was te Bergeyk, ter oppassing van eenen vrijwilliger, die door een noodlottig toeval verwond was. Het was de edele VAN DER

Digitized by Google

NIEUPOORT. De wonde, die hij gekregen had, eischte dadelijke verpleging, die hij vond in het huisgezin van den medicinae-doctor en chirurgijn RAUPP. Ik kan dien naam niet nederschrijven zonder op nieuw met diepen eerbied bezield te worden voor die achtenswaardige familie. Het hoofd was de weldoener van de geheele streek. Een dag in de week kwamen er vele verwonden om verbonden te worden, waarin de chirurgijn geholpen werd door zijne zuster, de weduwe van een officier van gezondheid, die in Polen gestorven was, en zijne dochter, die het vōornemen had opgevat de gelofte te doen als geestelijke zuster aan de verpleging van zieken haar leven toe te wijden. In dat huisgezin heb ik het werkdadig leven der Roomsch-Katholieken leeren eerbiedigen. De dochter des huizes, de aangewezen pleegzuster, die met ons den verwonde oppaste, hield zich stipt aan den last haars vaders, dat zij den lijder niet met godsdienstige gesprekken mocht vermoeien, maar destemeer poogde zij ons terug te brengen tot de moederkerk, en wanneer ik tegen haar lof van het Katholicisme, de geloofsvervolgingen schetste, die noodwendig aan de pausgezinde kerk verbonden zijn en die het eigen godsdienstig leven onderdrukken, en zij daarop niet wist te antwoorden, maakte zij een kruisteeken en brak het gesprek af, terwijl ik van mijne zijde zou gemeend hebben de plichten der gastvrijheid te schenden het gesprek voort te zetten, dat zij wenschte af te breken. De aanstaande Roomsch-katholieke pleegzuster, die later ook in het klooster is gegaan, heeft mij een eerbiedwaardig beeld in het geheugen achtergelaten van een eenvoudig, vroom en onwankelbaar geloof, werkzaam in liefde, terwijl het moedig lijden van zware pijnen, het onverstoorbaar geduld onder het verbinden der wonden, de hartelijke dankbaarheid voor zijne verpleging en het kalm sterven van onzen vriend zeker aan het streng Roomsch-katholieke huisgezin den indruk zullen hebben geschonken, dat ook buiten de Katholieke kerk onwankelbaar geloof gevon-

Digitized by Google

den wordt. In het practische leven, onder menschen van verschillend kerkgeloof leert men één algemeenen godsdienst boven geloofsverdeeldheid erkennen.

Nadat wij het lijk van onzen vriend aan het kerkhof te Bergeyk hadden toevertrouwd, keerden wij in Maart 1831 terug naar ons bataljon, waarin ten opzichte van de vrijwilligers eene groote verandering plaats vond. Het plan was geopperd om op eigen kosten buksen aan te schaffen. Zoo het geopenbaarde doel was om aan het lood, dat voor den vijand bestemd was, een vaster richting te geven en een detachement uit te maken, dat steeds aan de spits zou staan, — een nevenbedoeling was een peloton te vormen, door gelijkheid van stand en onderlinge vriendschap vereenigd. Met welk een genoegen herinner ik mij den tijd dat ik onder dat peloton gediend heb, totdat ik na den slag voor Leuven werd gedetacheerd als rechtsgeleerde bij den krijgsraad te velde, hetgeen mij echter weder het voorrecht schonk met de Heeren A. G. A. VAN RAPPARD en VERNÈDE vriendschapsbetrekkingen aan te knoopen, die tot hunnen dood zijn blijven bestaan.

De volkswapening heeft bij allen die daaraan deelgenomen hebben vele indrukken nagelaten en vele vriendschapsbetrekkingen aangeknoopt. Hetgeen ik ondervond, hebben velen met mij, onder gewijzigde vormen, beleefd. Ze in herinnering terug te roepen na meer dan 40 jaren heeft ook een geschiedkundig nut.

De algemeene volkswapening van 1830 was een schoone tijd. Waar men elk oogenblik gevoelde dat men slechts één was van de duizenden, die òf geheel vrijwillig, òf door de dienstregeling waren opgeroepen, maar met niet minder vrijwillige bereidvaardigheid bezield het leven voor het vaderland waagden, werd de zelfverheffing onderdrukt, en waar het algemeen belang aller doel was, werd de partijzucht uitgedoofd. Zoo het militaire leven de eerzucht in jeugdige gemoederen somtijds overprikkelde, het vormde ook standvastigheid en moed

Digitized by Google

en onderdrukte den naijver bij vriendschap tot krijgsmakkers. En de geest der uitgetrokken burgers deelde zich mede aan het geheele volk, het meest aan die vaderlandlievende jongelingen, die met moeite zich onderwierpen aan den wensch hunner ouders, te vergeefs wijzende op die moeders, die hadden toegestemd dat al hare zonen uittrokken. Wie geen zwaard kon opnemen gaf geld. Gedurende maanden deelde de *Staatscourant* lange lijsten mede van vrijwillige giften aan het Vaderland. Jaren van volksbeproeving hebben dat groote voordeel, dat zij het bloed warm doen kloppen en uit hoofd en hart verwijderen het kleingeestige, het flauwhartige en het zoeken van zich zelven. De opwekking van den volksgeest om het vaderland te verdedigen, was bijna algemeen, — met uitzondering van hen, die, door godsdienstijver gedreven, de partij van België kozen, — van hen, die de vereeniging wilden handhaven, om hare materiëele en staatkundige voordeelen — en van hen, die berekenden, dat het voor hen voordeeliger was te huis voor eigen belangen te zorgen, dan zich voor onbepaalden tijd in het leger te verbinden, en die in hunne gewaande wijsheid en slimheid de schouders ophaalden voor de dwaze geestdrift, die de Nederlandsche beginselen hadden opgewekt.

Het eigenaardige van een volkswapening brengt mede, dat de soldaten onder de wapenen niet de minstbelangstellende burgers zijn en medeoordeelen over de staatkundige gebeurtenissen. Bij de toen heerschende opgewondenheid tegen de Belgen verwekte bovenal het gedrag van den Prins van Oranje in October 1830 eene groote ontevredenheid.

Om dat gedrag billijk te beoordeelen moet men zich vroegere gebeurtenissen herinneren en het in het licht beschouwen van omstandigheden, die eerst later zijn bekend geworden.

De Prins van Oranje had zijn jeugd buiten Nederland doorgebracht; hij sprak zelfs met een vreemden tongval het Nederduitsch. Als troonopvolger in het Vereenigd

Digitized by Google

Koninkrijk klopte zijn hart niet minder voor de Belgen dan voor de Noord-Nederlanders. In den ministerraad van den 28sten Augustus had hij reeds op de noodzakelijkheid om concessiën aan de Belgische oppositie te doen aangedrongen. Bij zijn verblijf te Brussel, in het begin van September, had hij de belofte afgelegd, den wensch naar eene afscheiding onder dezelfde dynastie aan zijnen vader over te brengen, en deze had èn aan hem èn aan de Belgische deputatie geantwoord, dat hij gedwongen niets toestond, maar dat hij de Staten-generaal zou raadplegen. De Belgische afgevaardigde LE HON, die als president eener afdeeling in de centrale afdeeling der Staten-generaal den 25sten September zich nog verzet had tegen *une séparation entière*, verklaarde zich den 28sten voor eene administratieve afscheiding, en schreef, onder de discussiën, van de banken der vergadering een uitvoerigen brief aan den Prins van Oranje, waarin hij hem herinnerde, hoe men in België alle vertrouwen op hem stelde en hoe een luitenant-generaalschap, aan hem opgedragen, nog het eenige redmiddel zijn kon. Op verzoek van den Prins van Oranje werd deze brief den Koning medegedeeld, die den 1sten October een adres van gelijke strekking ontving, door vele notabele ingezetenen uit België, met den Hertog VAN URSEL aan hun hoofd, geteekend.

Nadat ook de Eerste Kamer de twee gestelde vragen omtrent de wenschelijkheid om de nationale instellingen te herzien en eene scheiding tot stand te brengen, bevestigend had beantwoord, benoemde de Koning den 1sten October eene commissie, belast met de ontwerping der wettelijke bepalingen, die daartoe noodig zouden zijn. De meeste Belgische leden bedankten echter voor die commissie. LE HON schreef onder anderen aan den minister van binnenlandsche zaken, dat hij van dien maatregel geen gunstig gevolg meer kon hopen en dat men in het werk van eene commissie, die in den Haag vergaderde, geen vertrouwen zou stellen.

In een tijd, waarin het gevolg van besluiten afhangt van

Digitized by Google

uren, werd er dagen getalmd en terwijl vertrouwen moest worden gewekt werden halve en verkeerde maatregelen genomen, die achtereenvolgens door andere werden vervangen, totdat de zoon des Konings stond voor een raad, die zijn ridderlijk gemoed weigerde op te volgen.

Eerst den 4den October nam de Koning het besluit, waarbij aan den Prins werd opgedragen, tijdelijk in 's Konings naam het bestuur waar te nemen over alle die gedeelten der Zuidelijke gewesten, waar het grondwettig gezag erkend werd. Het besluit hield tevens den last in om de pogingen, die door welgezinde ingezetenen mochten worden aangewend, om die gedeelten, waar de orde gestoord was, onder het wettig gezag terug te brengen, door middelen van bevrediging zooveel mogelijk te bevorderen. De minister van staat VAN URSEL, de minister VAN GOBBELSCHROY en DE LA COSTE werden hem toegevoegd, benevens de Belgische leden van den Raad van State, ten einde hem in het bestuur behulpzaam te zijn. Nog denzelfden avond vertrok de Prins naar Antwerpen, alwaar hij eene proclamatie aan de Belgen richtte, waarin onder woorden van vrede en verzoening het volgende voorkwam:

"Toen wij u verlieten, hebben wij den wensch, door velen uwer geüit, naar eene afscheiding der beide deelen des Rijks, die echter onder denzelfden schepter zouden blijven, aan de voeten des Troons gebracht; die wensch is verhoord geworden.

"Maar alvorens de wijze en de voorwaarden, waarop deze gewichtige maatregel moet worden uitgevoerd, volgens de grondwettige vormen, die uit den aard der zaak eenig tijdsverloop noodzakelijk maken, kunnen vastgesteld zijn, staat Zijne Majesteit aan de Zuidelijke gewesten reeds voorloopig een afzonderlijk bestuur toe, aan welks hoofd ik sta en hetwelk geheel uit Belgen is samengesteld. Alle zaken zullen bij hetzelve met de verschillende besturen en bijzondere personen verhandeld worden in de taal, welke zij zullen verkiezen. Alle bedieningen, die van dit bestuur afhangen,

Digitized by Google

zullen gegeven worden aan de ingezetenen der gewesten, die tot hetzelve behooren. Ten opzichte van het onderwijs van de jeugd zal de grootste vrijheid gelaten worden.

"Nog andere verbeteringen zullen worden ingevoerd, om aan den wensch des volks en aan de behoeften van onzen tijd te voldoen."

Deze proclamatie miste geheel een gunstige uitwerking, nadat het besluit van de provisioneele regeering, waarbij België onafhankelijk werd verklaard en een nationaal congres werd opgeroepen, den 4den October genomen en dadelijk door de Belgische bladen met toejuiching ontvangen was, en de stroom der opgewekte geestdrift velen onvatbaar had gemaakt voor de verzoenende zending van den Prins van Oranje. Daarbij wekte het weinig vertrouwen, dat de Prins omringd was door ministers des Konings, die bij de oppositie weinig vertrouwen meer genoten. Om aan dit bezwaar te gemoet te komen werden reeds den volgenden dag de elf meest bekende leden der Belgische oppositie in de Tweede Kamer, en daaronder LE HON, DE BROUCKÈRE, DE GERLACHE, SURLET DE CHOKIER, DE CELLES tot eene raadgevende commissie benoemd. Deze leden bedankten echter bij eenen brief, door LE HON opgesteld, den 6den October, waarin zij te kennen gaven, dat zoodanige consultatieve commissie geen vertrouwen meer kon inboezemen, maar dat de Prins zoo spoedig mogelijk door daden moest toonen, dat de scheiding door hem erkend werd, en dat hij de grieven zooveel en zoo spoedig mogelijk moest herstellen. Ook andere omstandigheden werkten mede om het vertrouwen der Belgen in den Prins van Oranje te ondermijnen en te doen vermoeden dat hij geheel onderworpen bleef aan de staatkunde des Konings en van Prins FREDERIK, aan wien de openbare meening der Belgen verweet, dat de Nederlandsche regeering hunne nationale beweging slechts met list of wapengeweld wilde onderdrukken. De bekende jeugdige publicist DUCPÉTIAUX, die in de eerste dagen van October op order

Digitized by Google

van de Nederlandsche bevelhebbers in Antwerpen was gevangen genomen, maar door den Prins van Oranje ontslagen, kon, hoe overtuigd ook van de vredelievende bedoelingen des Prinsen, voor de leden van het provisioneel bestuur te Brussel niet ontkennen, dat de macht van den Prins van Oranje eene beperkte was, en dat Prins FREDERIK aan het hoofd der Nederlandsche troepen in Antwerpen zijn verblijf hield in hetzelfde gebouw, waarin ook zijn broeder, de nieuwe landvoogd van België, was gehuisvest. Ten einde zijne vredelievende bedoelingen jegens de Belgen te toonen, nam de Prins van Oranje onderscheidene besluiten. Het besluit omtrent de invoering der ministeriëele verantwoordelijkheid, met het contraseing van den 10den, werd den 11den gevolgd door eene volledige vrijverklaring van het onderwijs en den 14den door eene voordracht tot wederinvoering van de jury. Inmiddels was de diplomatie bezig de gemoederen in België ten gunste van den Prins van Oranje te stemmen. Een Russisch oud-diplomaat, de Prins KOSLOFSKI, kon echter door de gesprekken, die hij met de leden van het provisioneel bestuur in Brussel hield, hen niet bewegen het stelsel te verlaten, dat het aangenomen had, om alle vraagpunten over te laten aan het congres. Toen het gepeupel de proclamatie van den Prins van Oranje verbrandde, schreef Prins KOSLOFSKI aan het lid van het provisioneel bestuur DE POTTER een brief, die ook daarom merkwaardig is, omdat daarin reeds duidelijk doorstraalt het denkbeeld, dat de Prins het hoofd zou kunnen zijn van een onafhankelijk België. Een tocht, door LE HON en GOBLET op verzoek van den Prins naar Brussel ondernomen, heeft waarschijnlijk de bedoeling gehad dit denkbeeld te ondersteunen. In overleg, zoo niet op aandrang van de diplomatische agenten der vreemde mogendheden, en onder dezen van den internuntius CAPACCINI en onderscheidene notabele Belgen, schijnt het geweest te zijn, dat de Prins van Oranje den 16den October de volgende proclamatie uitvaardigde:

Digitized by Google

Belgen!

"Sedert ik bij mijne proclamatie van den 5den dezer tot u gesproken heb, heb ik uwen toestand zorgvuldig overwogen; ik besef denzelven en erken u voor een onafhankelijk volk.

"Ik zal u dus, zelfs in die gewesten, alwaar ik eene groote macht uitoefen, niet in het minst belemmeren in het gebruik maken van uwe rechten als staatsburgers.

"Verkiest vrijelijk, en op dezelfde wijs als uwe landgenooten in de provinciën, afgevaardigden tot het Nationaal Congres, hetwelk eerlang zal plaats hebben, en gaat daar over de belangen van het Vaderland raadplegen.

"Ik stel mij in de Provinciën, die ik bestuur, aan het hoofd der beweging, welke u tot eenen nieuwen en vasten staat van zaken leidt, die zijne kracht aan den aard des volks ontleenen zal (*dont la nationalité sera la force.*)

"Zietdaar de taal van hem, die zijn bloed gestort heeft voor de onafhankelijkheid van uwe gewesten, en die zich thans met u vereenigt in uwe pogingen, om uwe staatkundige onafhankelijkheid te vestigen.

"Antwerpen, 16 October 1830.

WILLEM, *Prins van Oranje.*"

Ook deze proclamatie verwierf geen vertrouwen bij het provisioneel bestuur in België, dat bijna onmiddellijk een stuk openbaar maakte, waarvan de beteekenis was, dat de Prins van Oranje, de onafhankelijkheid van de Zuidelijke gewesten erkend hebbende, zich in de noodzakelijkheid had gesteld een keus te doen, om te zijn Belgisch of Nederlandsch onderdaan; in het laatste geval had hij zich als vreemdeling gesteld in openbare vijandschap tegenover het Belgische volk, en koos hij het eerste, dan moest hij zich, als elk Belgisch burger, aan de bevelen van het provisioneel gouvernement onderwerpen, terwijl ten slotte er bijgevoegd werd, dat de

Digitized by Google

Prins de onafhankelijkheid van België en de wettigheid van het nationaal congres erkend hebbende, daarmede ook stilzwijgend erkend had de nietigheid van de rechten van hem zelven en zijn Huis.

De Prins mocht na de proclamatie van den 16den October nog voortgaan enkele besluiten te nemen, om van zijn politiek te doen blijken, hij mocht de drie ministers, die tevens ministers des Konings waren, ontslaan, op grond dat de omstandigheden een meer eenvoudig bestuur toelieten, den 18den bekend maken, dat met toestemming des Konings de Belgische en Hollandsche militairen in afzonderlijke afdeelingen gescheiden zouden worden, den 19den al de Belgische krijgsgevangenen in Antwerpen in vrijheid doen stellen, en aan het provisioneel bestuur in Brussel het voorstel laten doen van eene staking der vijandelijkheden; smadelijk luidde het antwoord: "Bewijs dat de troepen u gehoorzamen, beveel hun over den Moerdijk in Holland terug te trekken, dan zullen wij over den wapenstilstand onderhandelen." Toen nu de generaal CHASSÉ op denzelfden dag Antwerpen in staat van beleg verklaarde, werd het gezag van den Prins van Oranje noch door de Belgen, noch door de Nederlanders meer erkend. Het was in deze omstandigheden dat DE BROUCKÈRE den Prins trachtte te betoogen, dat zijn vader en broeder voor altijd België verloren hadden, maar dat hij zelf nog een middel kon aanwenden, namelijk naar Brussel te gaan en tot het volk te spreken. De Prins van Oranje meende in de proclamatie van 16 October de uiterste grens der concessiën bereikt te hebben. Uit eerbied voor den wil zijns vaders, oordeelde hij den raad van DE BROUCKÈRE niet te mogen volgen, waarop deze hem antwoordde, dat hij dan vreesde, dat België voor hem en zijne familie voor altijd verloren zou zijn, en de volgende gebeurtenissen hebben dit bewezen. Toen de Prins den 25sten October Antwerpen verliet, nam hij van België afscheid met de volgende proclamatie:

Digitized by Google

"Belgen!

"Ik heb getracht u al het goede te doen, waartoe ik in staat was, zonder dat het mij gelukt is het edel doel te bereiken, waartoe al mijne pogingen strekken, de bevrediging uwer schoone gewesten. Gij zult nu over de belangen van het Vaderland gaan beraadslagen in het Nationaal congres, 't welk wordt voorbereid. Ik reken dus mijne plichten jegens u volbracht te hebben zooveel in dit oogenblik van mij afhing, en ik ga een nog smartelijker plicht vervullen, door mij van uwen grond te verwijderen, om elders den uitslag af te wachten der politieke beweging in België. Maar van verre gelijk van nabij zullen mijne wenschen met u zijn en ik zal altijd trachten mede te werken tot uw waarachtig welzijn.

"Ingezetenen van Antwerpen, die gedurende mijn verblijf in uwe stad zoovele blijken van uwe verknochtheid gegeven hebt, ik zal, hoop ik, in meer kalme tijden terugkomen, om met u te zamen te werken tot vermeerdering der welvaart van uwe schoone stad."

Na het vertrek van den Prins brak zeer spoedig een opstand in Antwerpen uit. De door den generaal CHASSÉ gesloten wapenstilstand werd geschonden door de ongeregelde corpsen der Belgische vrijwilligers; daarop volgde het bombardement van de stad Antwerpen, dat, hoewel bij den geschonden wapenstilstand wettig, bij een onpartijdig en kalm oordeel wel als een te geweldig middel van bedwang tegen de stad mag beschouwd worden. Dit is zeker, dat het den haat tegen *la domination Hollandaise* in België vermeerderde en de voornaamste aanleiding was, dat op het congres den 23sten November het Huis van Oranje-Nassau van de regeering in België voor altijd werd uitgesloten met 261 tegen 28 stemmen. Tot die groote meerderheid had medegewerkt de onstaatkundige poging der diplomatie om het besluit te doen uitstellen. In de geestdrift, die zich van de partij der be-

Digitized by Google

weging en van de leden van het congres had meester gemaakt, meende men dat in waarheid de onafhankelijkheid van België slechts een ijdel woord zou zijn, wanneer men hoorde naar de raadgevingen van de diplomatie, terwijl vele Belgen vreesden, dat de Prins van Oranje, als hoofd der regeering aangenomen, slechts een overgang zou zijn tot eene hereeniging met Holland.

De Graaf VAN DER DUYN heeft opgeteekend, dat de Prins begeerd had, dat hij hem naar Antwerpen zou hebben vergezeld, maar dat de Koning zich daartegen verzet had. Het is niet waarschijnlijk, dat de Hollandsche Graaf het vertrouwen der Belgen in den Prins van Oranje zou vermeerderd hebben, terwijl zijne raadgevingen, zoo zij in overeenstemming geweest waren met zijne *Aanteekeningen* en *Vertrouwde brieven*, zeker den Prins niet zouden behoed hebben voor het ongunstig oordeel in Noord-Nederland.

Bij het leger en de burgerij in de Hollandsche steden was het oordeel over het gedrag van den Prins in de eerste dagen na het gebeurde in Antwerpen zoo ongunstig, dat men vreesde, dat zijn verblijf in het leger, òf te Breda òf te Dordrecht òf te 's Gravenhage aanleiding zou geven tot gevaarlijke uitbarsting van de verontwaardiging. De Prins vertoefde dan ook vier dagen in het gehucht Willemsdorp aan den Moerdijk, om er de bevelen des Konings af te wachten. Den 31sten October naar 's Gravenhage opgeroepen, vertrok hij reeds van daar den 2den November op 's Konings aandrang naar Londen; — blijkbaar moest dit strekken, om door zijne afwezigheid de gemoederen hier te doen bedaren en om door zijn verblijf te Londen invloed te oefenen op de diplomatie.

Te midden van deze gebeurtenissen was de toestand van den Prins van Oranje wel diep beklagenswaardig. Terwijl hij verzoenende maatregelen had aanbevolen en België voor de dynastie van Oranje-Nassau had willen bewaren, werd hij èn door Belgen èn door Nederlanders gesmaad. Wei-

Digitized by Google

nigen vertrouwden zijne handelingen en nog minder waren de edelmoedigen, die de verdediging van den alom verguisde durfden uitspreken. GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP deed het in een kort geschrift: *De Prins van Oranje*, den 29sten October uitgegeven. Met nauwgezette historische waarheid is van dit woord geschreven: "Het pleitschrift van "den Grooten Burger mocht velen tot nadenken gewekt heb- "ben, het kon de vrijspraak niet te weeg brengen van den "aangeklaagde, dien hij verdedigde voor de rechtbank der "nationale geestdrift."

Ook het staatkundig weekblad *de Standaard*, geschreven onder de hoofdleiding van Mr. DIRK DONKER CURTIUS, was het gevoelen toegedaan: dat men, nadat door concessiën aan de Belgen de opstand niet meer kon beëindigd worden, hetgeen het meest wenschelijke zou geweest zijn, thans zoo spoedig mogelijk eene eindschikking met een zelfstandig en onafhankelijk België onder de regeering van den Prins van Oranje tot stand moest brengen.

Maar zulk eene scheiding onder dezelfde dynastie scheen aan de meeste Nederlanders eene transactie, waarbij de Koning de eenige Nederlander in België en de eenige Belg in Nederland zou zijn. Onder deze leus, waarvan Mr. LIPMAN de welsprekende advocaat was, werden de gevoelens van den Graaf VAN HOGENDORP en van *de Standaard* bijna algemeen verworpen. Het lag ook in den Nederlandschen volksaard, de scheiding van het toen zoo gehate België niet volkomen te achten, wanneer 's Konings oudste zoon aldaar Koning zou worden, en naijverig te zijn bij de voorkeur die de Kroon van België boven die van Nederland bij den Prins vond.

Dat de Prins van Oranje de proclamatie van 16 October uitgevaardigd heeft buiten voorkennis des Konings blijkt uit onderscheidene omstandigheden, ofschoon het niet onwaarschijnlijk is, dat de vader in de handelingen van den zoon zou hebben berust, zoo zij in België met een beter gevolg

Digitized by Google

waren bekroond en in Nederland niet zulk eene bijna algemeene verontwaardiging hadden opgewekt.

WILLEM I had een onbuigzaam karakter tegenover woorden van overreding; maar daarom was hij niet boven en buiten den invloed der afwisselende gebeurtenissen geplaatst. Met zijn aanleg om het voor- en tegen te wikken en te wegen was besluiteloosheid op enkele oogenblikken en verandering van gevoelen bij veranderde omstandigheden hem niet vreemd; daarbij had WILLEM I onderscheidene plichten en belangen te verdedigen, die voortdurend met elkander in strijd waren. Als Koning van het vereenigde Rijk kon hij niet vergeten, dat nog geen vijf jaren geleden zijne regeering op weinige uitzonderingen na was toegejuicht door liberalen en industrieelen; hij schreef den opstand aan eene factie toe; hij achtte zich verplicht te letten op de wenschen van vele duizenden zijner Belgische onderdanen, die een vereenigd Koninkrijk voor hunne belangen bleven begeeren. Als Europeesch Vorst wist hij, dat het Koninkrijk der Nederlanden in het belang van den algemeenen vrede van Europa was opgericht; tegenover de verbonden mogendheden had hij verplichtingen te vervullen; zonder hunne toestemming kon de *union intime*, die in 1815 door de tractaten was bekrachtigd, niet worden ontbonden. Daarbij gevoelen vorsten niet minder dan bijzondere personen zich gedrongen voor de belangen van hun huis te waken. Het moest WILLEM I hard vallen, als erfvorst afstand te doen van Luxemburg, dat hem in ruiling van vorstelijk erfgoed was toegekend, en als Nederlandsch vorst toe te stemmen in den afstand van de Oostenrijksch Belgische provinciën en andere gedeelten, die aan het Koninkrijk der Nederlanden waren toegevoegd tegen afstand van koloniale bezittingen en in het belang van de grenzen van het rijk, zooals het Bisdom van Luik en onderscheiden plaatsen in Limburg. Daarbij was WILLEM I oprecht aan Noord-Nederland gehecht. Waarlijk hij, die maar eenigszins de kracht der gebeurtenissen en de

Digitized by Google

bewegingen van het menschelijk hart kent, moet het natuurlijk vinden, dat de Koning in het begin dikwijls geweifeld heeft, totdat hij eerst later, bij de verwerping van hetgeen hij billijk en rechtmatig achtte, tot een stelsel van volharding is gekomen, dat hij niet heeft opgegeven, dan nadat het hem door de volksvertegenwoordiging onmogelijk was gemaakt. Door een zeer geloofwaardige hand is mij geschreven, dat de Prins van Oranje den 4den October of iets later eene akte van den voorwaardelijken afstand van België in handen heeft gehad, maar dat de Koning die heeft terug genomen. Nu eens heeft hij de scheiding als volbracht erkend, maar later heeft hij uitvluchten gezocht, terwijl hij zijn hoop vestigde op de tusschenkomst van geheel onverwachte gebeurtenissen; zijne zoo dikwijls geroemde standvastigheid, om zijn recht niet dan in den uitersten nood op te geven, was geen onveranderlijkheid van meening, hoe de gebeurtenissen met zijne rechten in overeenstemming konden gebracht worden. En omtrent die vraag behield hij zich zelven telkens de beslissing voor; noch zijne ambassadeurs, noch zijne ministers vertrouwde hij ten volle, waardoor dikwijls het geschikte oogenblik voor eene beslissing verliep. De ministers van WILLEM I waren evenmin na als vóór 1830 zelfstandige staatslieden, die op eigen verantwoordelijkheid handelden, maar slechts staatsdienaars, die den Koning ter zijde stonden.

Daar na 1830 de buitenlandsche zaken op den voorgrond traden, was VERSTOLK VAN SOELEN de minister met wien de Koning het meest werkzaam was. In 1826 als minister opgetreden, had hij zich reeds als een diplomaat van de oude school doen kennen. Hij was hoogst bekwaam in het stellen van memoriën, voorzichtig, behoudend. TIELEMANS was onder hem referendaris geweest; de minister had reeds vroegtijdig de vijandelijke bedoelingen der Belgische oppositie doorgrond en zijnen referendaris mistrouwd. In het begin der spanning had hij strengheid tegen haar afgekeurd en

Digitized by Google

tot voorzichtigheid opgewekt. In de buitenlandsche politiek vertrouwde hij in den beginne zeer op Engeland, als de eenige mogendheid, waarop men naar zijn oordeel steunen kon. Als een echt minister van Koning WILLEM I schikte hij zijne denkwijze naar die des Konings; maar men mag ook aannemen, dat hij met den Koning in het algemeen instemde. Het schijnt echter dat hij den Koning meermalen geraden heeft toe te geven, en dat de belemmeringen in de onderhandelingen niet altijd van hem afkomstig zijn geweest. Hij was zeer gehecht aan de betrekking van minister onder WILLEM I, ofschoon hij onder WILLEM II als zelfstandig man zich toonde, door voor zijne betrekking te bedanken, toen de Koning buiten den minister om raad vroeg in de niet-ratificatie van het Luxemburgsche tractaat. Ofschoon de aanteekeningen door hem nagelaten eerst geheel zijn staatkundige denkwijze zullen aanwijzen, is er nu reeds grond om aan te nemen, dat het met zijn gevoelens overeenstemde, dat aan den Prins van Oranje voorloopig het bestuur over de Belgische gewesten werd opgedragen en dat de vijf groote mogendheden, die het tractaat over de *union intime* van Nederland en België in 1815 hadden aangegaan, zouden worden opgeroepen om daarin wijziging te brengen. Toen eene administratieve scheiding geheel mislukt was, schijnt hij geijverd te hebben voor eene schikking met België onder den Prins van Oranje als Koning, en toen ook dit mislukte, schijnt hij eene restauratie gewenscht te hebben, terwijl hij in 1833 tot een schikking overhelde.

De minister VAN MAANEN, dien wij vóór 1830 als zeer anti-Belgisch hebben leeren kennen, was, om de Belgen te believen, den 3den September, ontslagen en toen *ad interim* vervangen door VAN PALLANDT VAN KEPPEL, minister voor den Hervormden eeredienst. De herbenoeming van VAN MAANEN als minister van justitie, den 5den October, was, ofschoon de minister weinig bemind was en men van hem weinig staatshervorming kon hopen, door de

Digitized by Google

omstandigheden een eenigszins populaire handeling van de regeering; men zag toch daarin een bewijs, dat zij geene concessiën meer aan de Belgen wilde doen. De voorstanders van eene geheele afscheiding van België meenden ook, waarschijnlijk niet ten onrechte, dat VAN MAANEN hunne wenschen deelden, ofschoon de minister te veel uitsluitend minister van justitie was, om zijne denkwijze bij den Koning te doen gelden.

Als minister van financiën was in 1828 opgetreden Mr. W. A. N. VAN TETS VAN GOUDRIAAN. Hij was uitermate vlug in het spreken, doch met die soort van welsprekendheid, die door een vloed van woorden de tegenspraak beantwoordt maar weinigen overtuigt. In de financiëele wereld genoot hij weinig vertrouwen, dat voorzeker ook niet vermeerderd zou zijn bij de lezing van al zijn redevoeringen, waarvan enkele aanleiding gegeven hebben tot strenge critiek; de meeste zijner redevoeringen zijn niet in de *Staatscourant* medegedeeld; hij schijnt er niet op gesteld te zijn geweest dat zij werden nagelezen. WILLEM I schijnt in den gouverneur van Noord-Holland voor minister van financiën inzonderheid gezocht te hebben den man, die hoffelijk was in den omgang en geschikt om te verdedigen de plannen, die anderen onder medewerking van WILLEM I zelven hadden ontworpen.

De ministers VAN PALLANDT voor den Hervormden eeredienst, DE PÉLICHY voor den Roomsch-Katholieken eeredienst, de directeurs-generaal voor marine en oorlog WOLTERBEEK en DE EERENS, onder Prins FREDERIK werkzaam, schijnen weinig staatkundigen invloed gehad te hebben, evenals de kundige en rechtschapen G. G. CLIFFORD, die VAN GOBBELSCHROY als minister van koloniën was opgevolgd en zich tot de zaken van zijn departement bepaalde.

De meest invloedrijke minister na 1830 is zeker geweest de minister H. J. Baron VAN DOORN. Zijn gunstige aanleg voor den staatsdienst had hem reeds vroegtijdig doen onder-

Digitized by Google

scheiden. Tot gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen benoemd, op een tijdstip dat de oppositie aldaar zeer sterk was, had hij door kundige belangstelling in alles wat tot bevordering van de welvaart kon strekken en door een verzoenende wijze van handelen de gemoederen gewonnen. Hij was hoog ingenomen met het Vereenigd Koninkrijk; hij schreef den opstand toe aan eene vijandige factie, die men bij betere maatregelen gemakkelijk had kunnen overwinnen. Hij was overtuigd dat, al was het ook met eene meer of min administratieve scheiding, het vereenigd moest behouden blijven. Van enkele brochures, die later ten behoeve van eene restauratie in België in het licht verschenen zijn, is het bewezen, dat zij onder zijn invloed zijn opgesteld; van andere kan zulks met eenigen grond worden vermoed. Na het vertrek van DE LA COSTE naar Antwerpen *ad interim* met het bestuur der binnenlandsche zaken den 4den October belast, daarna definitief aangesteld, werd hij in 1836 tot minister-staatssecretaris benoemd in plaats van Graaf GERRIT SCHIMMELPENNINCK, die in 1835 DE MEY was opgevolgd, maar slechts kort in die betrekking werkzaam was.

Tot 1835 was DE MEY VAN STREEFKERK de nauwgezette staatsminister, die Koning WILLEM I ter zijde stond, zoo niet als zelfstandig staatkundig raadsman dan toch met die onkreukbare staatkundige trouw, waardoor aan 's Konings bedoelingen de meest juiste uitdrukking gegeven werd.

De leden van de Tweede Kamer der Staten-generaal — die van de Eerste Kamer vervulden vóór 1848 meer een eervolle bezoldigde staatsbetrekking dan dat zij eenigen staatkundigen invloed bezaten — waren dezelfde, die, met een paar uitzonderingen, onder den indruk der Belgische oppositie, sterk gouvernementsgezind waren geweest. Onder hen, die van gevoelen waren dat men spoedig tot eene geheele scheiding moest komen en dat in de bestaande grondwet verbeteringen moesten worden gebracht, behoorden LUZAC, VAN ALPHEN, COLLOT D'ESCURY, CORVER HOOFT, OP DEN

Digitized by Google

HOOFF, VAN DAM VAN ISSELT en VAN NES; de laatstgenoemde was met den aanvang der gewone zitting van 1830 door de Staten van Utrecht in plaats van UTENHOVE verkozen. Onder de redenaars, die de regeering verdedigden en die door de meerderheid meestal gevolgd werden, behoorden Mr. B. W. DONKER CURTIUS VAN TIENHOVEN, Jhr. Mr. M. W. DE JONGE VAN CAMPENS NIEUWLAND, Mr. J. W. JUNIUS VAN HEMERT, Mr. TAMMO SIJPKENS en Mr. FRANÇOIS FRETS, de geleerde Rotterdamsche advocaat, in 1829 lid der Staten-generaal geworden, die weldra in excentrieke conservatieve welsprekendheid boven allen uitmuntte. Ofschoon er onder de leden der Tweede Kamer een algemeene geest heerschte om de regeering te ondersteunen, was er toch onder bijna al de leden eene groote mate van zelfstandigheid in de beoordeeling van wetsvoordrachten, vooral van financiëele wetten, waardoor deze na het onderzoek in de afdeelingen dikwijls zeer gewijzigd werden. Van eene oppositiepartij om het ministerie tegen te werken bestonden nog geene beginselen. Ook die leden, zooals LUZAC, VAN NES, WARIN, die het openhartigst en vrijmoedigst waren in de uiting van hetgeen zij verkeerd oordeelden, ondersteunden de regeering bij andere gelegenheden. Door oppositie tot de ministeriëele tafel te naderen was iets dat onder WILLEM I door niemand werd beproefd.

Onder WILLEM I werden de aanspraken ter opening van de zittingen der Staten-generaal onder het oog des Konings in zijn Kabinet door den secretaris van Staat opgesteld, waardoor zij veel meer dan later kunnen geacht worden uit te drukken hetgeen de Koning zelf als zijn gevoelen aan 's lands vertegenwoordiging wilde mededeelen.

De aanspraak van 18 October 1830 luidde als volgt:

"Edel Mogende Heeren!

"Uwe ijverige raadplegingen gedurende de onlangs gehoudene buitengewone vergadering der Staten Generaal, en het

Digitized by Google

beleid, het doorzicht en de vaderlandsliefde, welke daarbij op nieuw zijn aan den dag gelegd, hebben in derzelver gevolgen mijne hoop niet vervuld. Billijk had ik mogen verwachten, dat een dadelijk grondwettig onderzoek van voortgebrachte wenschen en bezwaren, vooral bij de geblekene overeenstemming tusschen den Vorst en de vertegenwoordigers van het volk, dien zedelijken invloed zouden hebben uitgeoefend, welke noodig was om intusschen overal de rust en orde te doen terugkeeren. Mijne verwachting is op eene treurige wijze teleurgesteld.

"Tot daartoe was de naleving der wet en wettelijke vormen, door de eerste voorstanders der geopperde wenschen en bezwaren, altijd op den voorgrond geplaatst. Nu echter beantwoordde die beradene gang niet meer aan de onstuimige driften der leiders eener verblinde en opgeruide menigte; zij brachten eenen gewelddadigen opstand te weeg; en de pogingen der krijgsmacht van den Staat, tot ondersteuning van den wensch der welgezinden, zijn ontoereikende geweest, om dien opstand te bedwingen.

"Reeds vóor de aankomst te Brussel werd die krijgsmacht, welke bescherming kwam aanbrengen, feitelijk aangerand, en, hoezeer voorafgegaan door eene plechtige aankondiging van zachtmoedigheid en vrede, ontmoette haar in die stad de moorddadigste wederstand.

"De gewapende afval van het wettig gezag heeft zich sedert in de Zuidelijke gewesten meer en meer, en met zulk eene schrikbarende snelheid, uitgebreid, dat ik, tot beveiliging en verdediging der getrouwe Noordelijke provinciën, en van derzelver handel, de noodige maatregelen ten aanzien van land- en zeemacht genomen, de schutterijen gedeeltelijk mobiel verklaard, den dienst van den landstorm voorbereid, en eene oproeping tot vrijwillige wapening gedaan heb. De geestdrift, waarmede daaraan wordt beantwoord, en de nieuwe blijken van liefde voor mijn *Huis*, welke mij bij die gelegenheid gegeven zijn, hebben het leed verzacht, hetwelk

Digitized by Google

mijn hart vervult, bij de gedachte, dat het eene hoop muitelingen heeft mogen gelukken, eene zoo belangrijke en beweldadigde bevolking af te trekken van die regeering, onder welke zij tot eenen te voren nooit gekenden trap van voorspoed en rijkdom was opgeklommen, en voor hare algemeene en bijzondere rechten, zoowel als voor hare staatkundige, burgerlijke en godsdienstige vrijheden, de ruimste bscherming had ondervonden.

"Mijne blijvende verwachting, dat het grootste deel dier bevolking deze weldaden, bij ernstig nadenken, terug moest wenschen, heeft mij geleid tot het besluit om aan mijnen beminden Zoon, den Prins van Oranje, bij het tijdelijk bestuur der trouw geblevene gedeelten der Zuidelijke gewesten tevens op te dragen, om, door middelen van overreding, zoo mogelijk, de afvallige gedeelten nog tot de wettige orde te doen wederkeeren.

"Ik heb alzoo door eene administratieve scheiding de ontwikkeling van het verklaard gevoelen der Staten-generaal, in hunne jongste buitengewone zitting, voor zoo verre van mij afhing, voorbereid, waardoor thans mijne zorgen zich meer uitsluitend tot de Noordelijke gewesten bepalen, en derzelver krachten en middelen alleen in hun belang zullen worden aangewend; terwijl ik tevens aan alle mijne onderdanen, en aan geheel Europa het bewijs heb gegeven, dat niets is onbeproefd gelaten, om de afgedwaalden terug te brengen.

"Gesterkt door die innige bewustheid, dat ik den plechtigen eed, door mij op de grondwet gedaan, ben nagekomen en onvermoeid werkzaam ben geweest, om de welvaart van het Nederlandsche volk, met al mijn vermogen te bevorderen, zie ik den uitslag dier pogingen en van de beraadslagingen mijner bondgenooten, welke dit Rijk gewaarborgd en den tegenwoordigen toestand van deszelfs Zuidelijke gewesten tot een onderwerp hunner ernstige overwegingen gemaakt hebben, met kalmte te gemoet.

Digitized by Google

"Het leger heeft zich, over het algemeen, wegens deszelfs dapperheid, met matigheid gepaard, mijne tevredenheid waardig gemaakt. Ik moet intusschen diep betreuren, dat in de laatste tijden, een zoo groot gedeelte van hetzelve, door verkeerde begrippen of bedriegelijke beloften misleid, eed en plicht verzaakt en zijne vaandels verlaten heeft.

"Onder de omstandigheden, waarin het Koninkrijk zich bevindt, en die zoo sterk verschillen van den staat van vrede, heb ik mij verpligt gevonden, uwe tegenwoordige zitting te 's Gravenhage te openen.

"Het strekt mij tot genoegen, bij die gelegenheid ter kennis van UEdelmogenden te brengen, dat ik bij voortduring van de vreemde mogendheden de verzekering ontvang van hare oprechte deelneming en hare vriendschappelijke gevoelens.

"Het is mij niet minder aangenaam, aan UEdelmogenden te kunnen mededeelen, dat de moed en de volharding der krijgsmacht een einde heeft gemaakt aan den oorlog, die het eiland Java heeft geteisterd en dat op de verdere Overzeesche bezittingen, volgens de laatste berichten, eene gewenschte rust bleef heerschen."

Na eenige verdere mededeelingen omtrent de voor te dragen wetten, onder anderen omtrent het uitstel van de invoering der nationale wetgeving, werd de troonrede besloten met de volgende zinsnede:

"De snelle loop der gebeurtenissen, door welke dit Rijk sinds weinige weken geschokt is, kan van invloed worden op meer andere onzer instellingen; de uitkomst dier gebeurtenissen is nog niet te voorzien, en de geheel onverwachte tijdingen heden uit Antwerpen ontvangen, strekken op nieuw ten bewijze van den dagelijkschen voortgang der daadwerkelijke scheiding tusschen de twee groote afdeelingen van het Rijk.

"Ik verbeid evenwel die uitkomst met vertrouwen, want mijn geweten is gerust. Ik mag bij voortduring rekenen op uwe medewerking, op die der getrouwe Noordelijke ge-

Digitized by Google

westen, op de ondersteuning mijner bondgenooten, die het staatkundig stelsel van Europa steeds zullen handhaven, en ik sta nog aan het hoofd van een volk, welks godsdienstige zin den besten waarborg schenkt voor de beschermende hoede des Almachtigen."

Blijkens de beide laatste zinsneden kondigde de Koning eene scheiding aan, waarbij de bestaande grondwettige regeling beperkt zou zijn tot de Noordelijke provinciën, terwijl de Zuidelijke een afzonderlijk bestuur zouden ontvangen; dit bleek ook uit de omstandigheid, dat enkele Belgische en Luxemburgsche leden der Staten-generaal, die zich hadden aangemeld om tot de zitting te worden toegelaten, zooals de Heeren SANDELIN, TORNACO, DE PESCATORE en D'ANETHAN, door den Koning werden verzocht niet ter vergadering te verschijnen.

Inmiddels was de Antwerpsche proclamatie van den Prins van Oranje, van 16 October, te 's Gravenhage bekend geworden. Nog vóor de Staten-generaal op de troonrede antwoordden, zocht de Koning door het volgende adres den ongunstigen indruk te matigen.

"Edel Mogende Heeren!

"Uit de Proclamatie, door onzen beminden Zoon, den Prins van Oranje, den 16den dezer te Antwerpen uitgegeven, en waarvan de aanleidende oorzaken ons even weinig bekend zijn als de gevolgen daarvan door ons kunnen berekend worden, blijkt intusschen ontwijfelbaar, dat de erkenning van het grondwettig gezag in de Zuidelijke provinciën thans geheel heeft opgehouden.

"In die gesteldheid van zaken, moeten onze zorgen zich van nu voortaan geheel uitsluitend tot de getrouwe Noordelijke Provinciën bepalen, zoodat niet slechts derzelver middelen en krachten eeniglijk voor hare belangen zullen worden aangewend, maar alle maatregelen van het grondwettig gezag alleen die provinciën betreffen moeten. Naar dat be-

Digitized by Google

ginsel zullen de voorstellen zijn ingericht, die onzentwege in deze zitting aan uwe vergadering zullen worden aangeboden; Wij verlangen, dat dezelve ook bij U EdelMogenden uit dat oogpunt beschouwd en behandeld worden, en dat U Edel Mogenden zich van nu af aanmerken als eeniglijk en alleen vertegenwoordigende de Noordelijke provinciën, alles in afwachting van hetgeen ten aanzien der Zuidelijke gewesten met overleg onzer bondgenooten, zal worden beslist.

"En hiermede, Edel Mogende Heeren! bevelen wij u in Godes heilige bescherming."

En alsof deze verklaring nog niet genoeg was, las men in de *Staatscourant* van den volgenden dag, bij de mededeeling van de proclamatie van den Prins, het volgende:

"Dit stuk, hetwelk reeds sedert eenige dagen bekend, en in andere dagbladen te vinden is, heeft niet dadelijk in de *Staatscourant* kunnen worden medegedeeld, omdat hetzelve uit zijnen aard tot gewichtige overwegingen van de zijde der Hooge Regering moest aanleiding geven, gelijk thans ook blijkt uit de koninklijke boodschap, welke hierboven, in het verslag der zitting van de Tweede Kamer van den 20sten, voorkomt.

"Men heeft zich niet ontveinsd, dat uit dit aanvankelijke stilzwijgen eenige ongerustheid nopens de bedoelingen des Bestuurs konde voortvloeijen, doch thans komen ook die bedoelingen op eene meer plechtige wijze ter algemeene kennis, en de wensch van hen, die sedert lang naar de stellige verklaring haakten, dat hun vaderland weder die *zelfstandige* houding aannam, die hetzelve ten gevolge van de zonderlingste omstandigheden eenen tijd lang had moeten missen, die wensch, is thans vervuld. Geen twijfel dan ook, of de getrouwe Noord-Nederlanders, die reeds zulke sprekende bewijzen van vaderlandsliefde gegeven hebben, zullen hunnen ijver verdubbelen in het ondersteunen van alle pogingen, om de vrijheid en onafhankelijkheid van het dierbaar vaderland te behouden en te verzekeren.

Digitized by Google

"Zijn er thans menigvuldige en groote opofferingen noodzakelijk — waar het op het heil van den geboortegrond aankomt, is geen offer voor den Nederlander ooit te groot geweest. Neen; hartelijke eensgezindheid en inspanning van alle krachten zullen ons ook thans weder alle gevaren doen overwinnen, en welke offers men voor het tegenwoordige op het altaar des vaderlands brenge — men vertrouwe, dat dezelve niet onbeloond zullen blijven, wanneer eenmaal weder alle hulpbronnen van den Staat onbelemmerd kunnen vloeien."

Denzelfden dag werd nog een Koninklijk besluit openbaar met de volgende overwegingen:

"Gelet op onze boodschap aan de beide Kamers der Staten-generaal, van den 20sten dezer, waarbij wij onze bedoeling hebben te kennen gegeven, om in afwachting van hetgeen ten aanzien der Zuidelijke gewesten met overleg onzer bondgenooten, zal worden beslist, onze zorgen geheel uitsluitend tot de getrouwe Noordelijke provinciën te bepalen;

"En verlangende, zoo spoedig mogelijk, over te gaan tot alle de vereenvoudigingen en besparingen in ons Bestuur, waarvoor hetzelve, in verband met de voorz. bedoeling, maar eenigszins vatbaar is, ten einde de buitengewone bezwaren, welke, ten gevolge der tegenwoordige omstandigheden, die de schatkist drukken, zooveel van ons afhangt, te verminderen," enz.

Na deze overwegingen werd een commissie benoemd om vereenvoudigingen in het staatsbestuur voor te dragen.

Onder deze omstandigheden antwoordden de Staten-generaal den 28sten October op de beide adressen des Konings op de volgende wijze:

"De Staten-generaal der aan Koning en grondwet getrouw gebleven Nederlanden brengen bij het openen dezer gewone zitting, aan Uwe Majesteit hunne eerbiedige hulde toe, met de oprechtste gevoelens van verknochtheid en vaderlandsliefde, die hen steeds bezielden, maar tevens met die van de diepste

Digitized by Google

smart en verontwaardiging, over den gewapenden afval van het wettig gezag in de Zuidelijke gewesten des Rijks.

"Ook wij, Sire! koesterden nog eenige hoop, dat onze jongste buitengewone beraadslagingen, waarbij schier alle de vertegenwoordigers des ganschen Nederlandschen volks Uwe Majesteit de betuiging toebrachten hunner liefde en trouw, eenen gunstigen invloed tot de bevrediging zouden uitgeoefend hebben. Thans betreuren wij het met Uwe Majesteit, dat noch die raadplegingen, noch Uwer Majesteits daarmede instemmende verklaarde gezindheid, om in een grondwettig onderzoek te treden van geopperde bezwaren, noch de pogingen der krijgsmacht van den Staat, tot ondersteuning van den wensch der welgezinden en demping des opstands aangewend, met eenen voorspoedigen uitslag mochten bekroond worden. Wij zien met rouw en droefheid, dat eene misleide en opgeruide menigte eene der welvarendste landstreken van Europa, welke de ruimste bescherming van burgerlijke, staatkundige en godsdienstige vrijheden onder Uwer Majesteits regeering genoot, uit snoode muitzucht, gepaard met drieste ondankbaarheid, heeft gemaakt tot een afschuwelijk tooneel van regeeringloosheid en ellende.

"Zoo werd de band verscheurd, welke, ten gevolge der Europeesche staatkunde, een deel der Nederlanden, vroeger van eigen staatkundig bestaan verstoken, en daardoor wellicht minder rijp voor ware vrijheid, op het innigst aan den Staat der van ouds vereenigde Nederlandsche gewesten moest verbinden.

"Één gevoel leeft nu in het gansche oude Nederland, de wensch van dien band, bestemd ter bevordering van gemeenschappelijken voorspoed, doch die zooveel onheils berokkende en geweldig werd verbroken, thans ook regelmatig ontbonden te zien.

"In die beschouwing reeds bevestigd door Uwer Majesteits openingsrede, ontvingen wij met de meeste voldoening Hoogstdeszelfs gewichtige boodschap van den 20sten dezer, welke ons daarin versterkte.

Digitized by Google

"Van nu af ons eeniglijk en alleen als vertegenwoordigers der Noordelijke provinciën aanmerkende, zullen ook wij, behoudens de schikkingen tot regeling der afscheiding, onder behoorlijke inachtneming van de rechten der schuldeischers van den Staat en in afwachting van den uitslag der onderhandelingen met de mogendheden, en van de *wijzigingen die de Grondwet* vorderen mocht, ons verplicht achten, om uitsluitend het oog te vestigen op datgene, wat in het belang van Oud-Nederland behoort te worden beraamd en bestendigd."

Het adres werd met de volgende zinsnede gesloten:

"Met Uwe Majesteit zullen wij vol vertrouwen de uitkomst verbeiden. En terwijl wij van de staatkunde van Hoogstdeszelfs Bondgenooten die het Koninkrijk der Nederlanden vestigden en waarborgden, verwachten, dat zij de voortduring niet langer zullen gedoogen van den tegenwoordigen rampzaligen en gevaarlijken toestand der Zuidelijke gewesten, zullen wij, met de natie die wij vertegenwoordigen, gedachtig aan voorvaderlijke deugd en roem, bij de inspanning aller krachten het oog gericht houden op die Voorzienigheid, wier beschermende hoede dit land, hoe klein en hoe geteisterd, vaak heeft bewaard en gered."

Dit antwoord mag gerekend worden als de natuurlijke, oprechte uitdrukking van den volkswensch in October 1830; maar tegen die nationale overtuiging verhieven zich weldra onderscheidene stemmen, — van publicisten in dienst van belanghebbenden bij eene vereeniging, — van mannen geharnast met de wetenschap der boeken en toegerust met de scherpzinnigheid van de dialectiek, maar ongevoelig voor de frissche en oprechte uiting van den volksgeest van Noord-Nederland. Er vormde zich, deels uit Belgen, die den Koning waren getrouw gebleven, deels uit Nederlanders, die, bij groot onderling verschil van beginselen, echter ten opzichte van het niet spoedig toegeven aan den wensch tot geheele afscheiding eenstemmig waren, eene richting *plus royaliste que le Roi*,

Digitized by Google

die telkens meer geopende ooren vond bij den Koning, uit den aard der zaak gewillig om zich te laten overreden dat hij zijne rechten op België niet spoedig moest opgeven.

De minister VAN DOORN, de gewezen gouverneur van Oost-Vlaanderen, kan als het hoofd van die richting beschouwd worden, door den invloed dien hij op anderen uitoefende.

Reeds in September had een toen nog jeugdig buitengewoon hoogleeraar in de staatswetenschappen, J. R. THORBECKE, die te Gent, onder den provincialen kommandant SAXEN WEIMAR en den gouverneur VAN DOORN, de welvaart van België van nabij had zien bloeien en in October naar Noord-Nederland had moeten vluchten, een geschrift in het licht gegeven: *Een woord in het belang van Europa*, waarin hij met kracht op het behoud van het Vereenigd Koninkrijk had aangedrongen. In België werd, naar zijne voorstelling, de afscheiding slechts gewenscht in de hartstochtelijke verblinding des oogenbliks: "België heeft in een vijftienjarige vereeniging met Holland al zijne groeikrachten op nieuw zien ontkiemen. Het heeft zich tot een hoogte van huishoudelijke welvaart en staatkundige zelfstandigheid verheven, die, sedert het bloeiende tijdvak der Bourgondische heerschappij, voor de vurigste verbeelding schier niet bereikbaar scheen. Nu, te midden van dezen jeugdigen en frisschen wasdom in het genot aller dezer voordeelen, die België niet in, maar ondanks de vereeniging met Holland beweert te hebben verworven, wil België zich eensklaps afzonderen om op eigen wieken buiten samenhang met en ongehinderd door Holland zijne vlucht voort te zetten."

De afscheiding was nadeelig voor België, maar ook voor Holland. "België met Holland tot een aanzienlijk en rijk staatsgebied vereenigd, moet aan den Nederlandschen Staat de noodige hulpbronnen verschaffen tot instandhouding zijner menigvuldige betrekkingen, als mede geroepen om de belangen van volken en werelddeelen, door den Oceaan gescheiden, te vereffenen.

Digitized by Google

"Het belang van Europa vordert, dat Nederland in zijne drieledige betrekking als Zee- en Landmogendheid en als Handelsstaat, die vermeerdering van macht behoude, welke aan hetzelve in België is toegelegd. De bestaanbaarheid eener niet insulaire, groote zeemogendheid, gelijk Nederland moet wezen, is afhankelijk van zijne landmacht. In de vereeniging dezer beide hoedanigheden behoort Nederland sterk genoeg te zijn, om ontzag in te boezemen voor zijne tusschenkomst bij de geschillen der mogendheden, en om aan de partij die het kiest, hetzij gewapende deelneming, hetzij onzijdigheid, hetzij bevrediging en scheidsmanschap, klem te geven. Nederland gaat verloren voor Europa, wanneer het zoo zwak is, dat het, bij algemeene bewegingen, zijns ondanks den stroom eener vreemde staatkunde, tegen zijn eigen belang in, genoodzaakt is te volgen; of zoo onmachtig, dat andere Rijken op zijn Bondgenootschap geenen prijs stellen.

"Voor Nederland als handelsstaat is die zekerheid, welke alleen uit het vertrouwen op eigen krachten ontspruit, weinig minder dan het aanwezen zelf. Moet men bij de minste woeling in Europa twijfelen aan de middelen des Staats, om zich zelven te handhaven, zoo is de gerustheid teniet, zonder welke de handelsberekeningen geenen duurzamen grondslag meer hebben. Zal dus de koophandel niet alleen een winstgevend bedrijf voor de ingezetenen, maar zal hij de hefboom van Nederland's buitenlandschen invloed en de ziel van deszelfs staatkunde zijn, dan moet Nederland in zijn geheel, groot en kloek blijven."

Op stelligen toon werd aan het slot van de brochure de profetie uitgesproken: "Zoo zal met de scheiding van België Nederland's onafhankelijkheid ook in Holland ten val neigen."

De redacteur van de *Messager de Gand*, de Franschman DURAND, die uit Gent was gevlucht, richtte in 's Gravenhage *le Journal de la Haye* op. In een der eerste artikelen werd de regeering berispt, dat zij aan den wensch naar afscheiding te veel gehoor gaf.

Digitized by Google

In de *Nederlandsche gedachten* van Mr. GROEN VAN PRINSTERER, die in September en October bijna dagelijks uitkwamen, werd de scheiding eerst als geheel volbracht beschouwd. Nog den 9den October werd aangedrongen op eene openlijke verklaring: "de Vereenigde Nederlanden staan ingevolge van den gewapenden opstand voor het tegenwoordige geheel op zich zelf." België werd dan ook als een vreemd land beschouwd; maar na den 21sten nog in die algemeene nationale denkwijze te hebben gedeeld, werd er eenige dagen gezwegen, en reeds op 3 November werd hooge voorzichtigheid aanbevolen, eene te vrijmoedige mededeeling van gedachten afgeraden en tegen het aandringen op veranderingen in de grondwet als iets gevaarlijks gewaarschuwd.

Deze zeer conservatieve beginselen tegen een spoedige scheiding vonden eene gedeeltelijke ondersteuning bij de redactie van *de Standaard*, meer bezield door de Fransche en Belgische liberale meeningen, dan door de nationale Nederlandsche beginselen, die daarin van elkander onderscheiden zijn, dat de Fransche en Belgische liberalen meer met zekere theorieën en instellingen dweepen, terwijl de Nederlandsche geest meer het wezenlijke van den schijn tracht te onderscheiden en op de geschiedenis en traditie let. Na vroeger betoogd te hebben, dat de afscheiding van België ook in het nadeel van Nederland zou zijn, schreef *de Standaard* den 16den October nog het volgende:

"Het is voor de regeering van het hoogste belang, zich in deze oogenblikken noch door de aangevuurde geestdrift van het algemeen te laten medeslepen, noch den tegenwoordigen heerschenden volksgeest tot juisten maatstaf aan te nemen in hare handelingen. Wanneer wij deze stelling voorop stellen, doen wij dit niet, omdat wij den volksgeest en de kracht daarvan zouden willen miskennen. Maar er zijn tijdperken, waarin de algemeene denkwijze meer op de werking der driften en hartstochten, dan op die der koele en gezonde rede is gegrond. Dit is vooral dan waar, wanneer

Digitized by Google

er tweedracht in eenen Staat is ontstaan en dezelve, juist in eenen verschillenden zin, zich in twee afgescheidene deelen van het rijk openbaart. Werking verwekt in een dergelijk geval, gelijk altijd, wederwerking. Deze doet dan een algemeene geest geboren worden, die alleen op wederwerking steunende, noodwendig verdwijnt, zoodra de werking, waaruit deze laatste was ontsproten, ophoudt eenigen invloed uit te oefenen. In dergelijke omstandigheden is het gevaarlijk voor het bestuur, alleen op den heerschenden geest van het oogenblik af te gaan enz."

Zulke stemmen temperden de natuurlijke uitdrukking van den volksgeest.

De onderhandelingen met de mogendheden, om tot eene scheiding te komen, waarvan in het adres des Konings was melding gemaakt, hadden den 4den November ten gevolge het eerste der protocollen, die gedurende negen jaren van de werkzaamheid der Londensche conferentie hebben doen blijken. Het protocol vermeldde het verzoek des Konings aan de vijf mogendheden "en leur qualité de puissances signataires des traités de Paris et de Vienne, qui ont constitué le royaume des Pays-Bas à délibérer, de concert avec sa Majesté, sur les meilleurs moyens de mettre un terme aux troubles qui ont éclaté dans ses états;" woorden die den grondslag der onderhandelingen aanwijzen, op welken grondslag de eerste besluiten ook zijn gebouwd, ofschoon later daarvan door de vijf verbonden mogendheden, met volkomen miskenning van de souvereiniteitsrechten van den Koning der Nederlanden, geheel is afgeweken.

Verder werd, met inroeping van § 4 van de bepalingen te Aken, den 15den November 1818 vastgesteld, de Nederlandsche ambassadeur uitgenoodigd aan de beraadslagingen deel te nemen, terwijl een wapenstilstand werd ontworpen, waarbij de wederzijdsche troepen terugtrekken zouden achter een lijn, waartoe de grensscheiding der Vereenigde Neder-

Digitized by Google

derlanden vóór het tractaat van 30 Mei 1814 zou worden aangenomen. Het provisioneele bestuur in België, niettegenstaande de voorgestelde wapenstilstand de ontruiming van het kasteel te Antwerpen zou ten gevolge gehad hebben, nam dien niet aan, dan onder voorwaarde dat de grensscheiding die zou zijn, welke de Zuidelijke en Noordelijke gewesten, werkelijk verdeelde, waardoor een gedeelte van Staats-Vlaanderen, geheel Limburg en Luxemburg door Belgische troepen kon worden bezet, en zulks overeenkomstig het besluit der provisioneele regeering in België van 4 October, waarbij niet alleen uit geheel Luxemburg, maar ook uit geheel Limburg, met inbegrip van Maastricht, en uit Staats-Vlaanderen leden tot het Belgisch nationaal congres waren opgeroepen. De Nederlandsche regeering daarentegen verklaarde zich bereid het kasteel van Antwerpen te ontruimen en de blokkade van de Schelde op te heffen, maar bleef aandringen op de terugtrekking van de Belgische troepen uit hetgeen aan Nederland behoorde en op de invrijheidstelling van de Nederlanders, die nog altijd als gijzelaars in België gevangen werden gehouden. Ten einde eene dadelijke beslissing over de grenzen te voorkomen, werd den 17den November een wapenschorsing tot stand gebracht, waarbij het *status quo* werd gehandhaafd en de troepen de wederzijdsche stellingen zouden blijven bezetten, die zij den 21sten November zouden innemen: de schorsing der vijandelijkheden zou duren *jusqu'à la fin des délibérations sur l'armistice*, waarbij de Nederlandsche regeering begreep, dat nu ook de bezetting van het kasteel van Antwerpen en de blokkade van de Schelde moesten gehandhaafd worden.

De teekening van het protocol, waarbij deze wapenschorsing werd vermeld, was de laatste daad van Lord ABERDEEN, Engelsch minister van buitenlandsche zaken in het ministerie WELLINGTON, hetwelk in November plaats maakte voor het ministerie GREY-PALMERSTON. Ofschoon hij reeds den vori-

Digitized by Google

gen dag was afgetreden, wilde ABERDEEN die daad nog te zijner verantwoordelijkheid nemen; zijn streven was geweest tot de scheiding mede te werken overeenkomstig de vormen van het congres van Aken, met de erkenning van de rechten van de Nederlandsche regeering, die in 1814, België niet verkregen had dan tegen opofferingen. De Toryminister van buitenlandsche zaken is door zijnen tegenstander Lord PALMERSTON gekenschetst in bewoordingen, die niet minder de politiek van ABERDEEN dan die van PALMERSTON karakteriseeren. "Niemand" schrijft deze laatste van zijn voorganger, "is een veiliger stuurman op een kalme zee; maar noch zijn natuur, noch zijne gewoonten brengen mede te zijn een moedige loods in gevaren." PALMERSTON'S succès om in dreigende tijdsomstandigheden den vrede van Engeland met Frankrijk en van Frankrijk met Europa te bewaren, mogt onmiskenbaar zijn, dat succès is grootendeels verworven door een stoutmoedig doortasten, zonder dat de rechtsverplichtingen uit tractaten voortvloeiende werden opgevolgd. In de eerste weken van het ministerie GREY-PALMERSTON werd de Nederlandsche ambassadeur, even als vroeger, overeenkomstig het bepaalde bij het congres van Aken, nog uitgenoodigd bij de conferentiën tegenwoordig te zijn; dit was ook nog den 18den December geschied, toen FALCK vermeld had, dat een tweede ambassadeur hem zou worden toegevoegd, om opening te doen over eene schikking. Den 20sten December werd, zonder dat hij daarvan eenig bericht had ontvangen, eene conferentie gehouden, waarin de gezanten der vijf mogendheden verklaarden, dat de vereeniging, die de mogendheden in 1814 en 1815 gewenscht hadden, gebleken was onmogelijk te zijn, en waarin zij het wettig erkende Koninkrijk der Nederlanden ontbonden verklaarden, en de Koning van Nederland op gelijken voet werd gesteld met het provisioneel bestuur in België, tusschen welke Staten de conferentie de scheiding zou regelen.

Het is geheel onjuist hetgeen sommigen geschreven heb-

Digitized by Google

ben, alsof Koning WILLEM I ooit de oppermachtige beslissing der conferentie heeft ingeroepen. Hij had alleen de tusschenkomst der mogendheden, die het tractaat van 1815 hadden geteekend, verzocht om met hem een einde te maken aan de troebelen, die in de Zuidelijke Nederlanden plaats vonden.

FALCK was reeds zeer vroegtijdig overtuigd geworden van de onvermijdelijkheid eener volledige scheiding. Hij had al vroeg geraden, dat men niet te veel moest staan op de souvereiniteitsrechten op België; hij had van WILLEM I eene eventueele en geclausuleerde abdicatie en renunciatie aan tractaten gewenscht; maar dit hooge woord was niet te verkrijgen geweest. Men vleide zich te 's Hage te veel met mogelijke gebeurtenissen, met de welwillendheid te Berlijn, met de beginselen van Keizer NICOLAAS. Bij dit verschil van inzichten ontbrak het volle vertrouwen van WILLEM I op zijnen ambassadeur, aan wien in November VAN ZUYLEN VAN NIEVELT werd toegevoegd. De ware reden hiervan was, dat men in den Haag meende, dat FALCK te spoedig opgehouden had voor de vereeniging met België onder hetzelfde hoofd te ijveren, terwijl in Holland door Mr. LIPMAN, die toen door zijne politieke geschriften werd geacht de meening van een groot gedeelte van het Nederlandsche volk uit te drukken, geheel onjuist de benoeming van VAN ZUYLEN werd toegeschreven aan een tegenovergestelde reden, namelijk alsof FALCK te veel Belgischgezind zou zijn.

De overtuiging van FALCK, dat men zoo spoedig mogelijk tot een geheele scheiding moest komen, belette echter niet, dat hij verontwaardigd was over het geheel willekeurige besluit der conferentie van 20 December, waartegen hij, bijna onmiddellijk, zonder bevelen uit 's Gravenhage af te wachten, protesteerde, terwijl hij de handelwijze der vreemde gezanten, om buiten zijne voorkennis eensklaps een besluit te nemen, als een persoonlijke beleediging hem aangedaan aanmerkte, die hem recht gaf zijn terugroeping te vragen.

Digitized by Google

In het protest, dat hij aan elk der afgevaardigden ter conferentie zond, gaf hij zijne verwondering te kennen, "dat de conferentie geheel afweek van de grondslagen, waartoe de mogendheden zich verbonden hadden; thans had er geen overleg hoegenaamd bestaan; men had zich vergenoegd den knoop door te hakken; men had geen acht gegeven op den wettigen wensch der Staten-generaal van het Vereenigd Koninkrijk naar een administratieve scheiding in twee groote afdeelingen, noch op hetgeen aan eene commissie van Hollandsche en Belgische staatslieden was opgedragen geweest om die scheiding voor te bereiden," enz.

Het besluit der conferentie was kennelijk genomen op het drijven van het Fransche ministerie en onder den invloed van PALMERSTON, dat men niet moest talmen om de zelfstandigheid van België te erkennen. De handeling der conferentie, hoe onwettig ook in de vormen tegenover Nederland, in verband met den wettigen grondslag, gelijk die in het eerste protocol was vermeld, was echter niet vijandig tegen Nederland; zij sproot voort uit de onderstelling, dat op de volkomene scheiding, die facto reeds volbracht was, niet kon worden teruggekomen, en dat het wenschelijk was nu spoedig tot eene eindbeslissing te geraken. PALMERSTON was overtuigd, dat de eenige mogelijke oplossing der Belgische quaestie zou zijn de keuze van den Prins van Oranje tot Koning van België, die de moeielijkheid zou kunnen opheffen omtrent Luxemburg, hetgeen de Belgen vorderden en hetgeen de Duitsche bondsvergadering onder hare bescherming had genomen, — eene keuze des te meer gewenscht, omdat de verkiezing van een anderen vorst in België allerlei moeielijkheden opleverde. Het was dan ook op aandrang van de Londensche conferentie, dat de Prins van Oranje uit Londen den 11den Januari 1831 het volgend manifest bekend maakte:

"Belgen!

"De laatste gebeurtenissen in België zijn gevolgd geworden

Digitized by Google

door ongelukken, voor mij, voor mijn huis, voor mijn volk. Die ongelukken heb ik onophoudelijk betreurd, maar te midden van mijn verdriet heb ik nooit de vertroostende hoop verloren, dat er een tijd komen zou, wanneer aan de zuiverheid mijner bedoelingen zou worden recht gedaan, en ik persoonlijk zou kunnen medewerken om vrede en geluk te doen terugkeeren in een land waaraan ik steeds gehecht zal zijn door de heilige banden van plicht en toegenegenheid. De keuze van een souverein nadat België van Holland is gescheiden, heeft moeielijkheden opgeleverd, die het nutteloos is hier op te halen. Mag ik zonder aanmatiging de hoop behouden, dat de keuze op mij gevestigd de best mogelijke oplossing zou geven der moeielijkheden die u omringen? Er is geen de minste twijfel aan of de vijf groote mogendheden, die gezamenlijk met zooveel belangeloosheid hare pogingen hebben in 't werk gesteld om de rampen waaronder wij leden te doen verdwijnen, en wier vertrouwen het zoo noodig is te bewaren, zien in deze schikking den besten waarborg voor onze binnenlandsche rust en voor den algemeenen vrede van Europa. Ik heb de toegenegenheid van een groot deel der bevolking niet verloren. Uitgestrekte mededeelingen die ik dezer dagen ontvangen heb uit de voornaamste steden des lands, hebben mij daarvan een overtuigend bewijs gegeven, en ik durf hopen, dat die gezindheid zal toenemen, wanneer mijn bedoelingen genoegzaam bekend zijn. Uit dien hoofde heb ik behoefte hier mijne inzichten te ontvouwen. Het verledene zal zoo veel mij aangaat voor altijd vergeten zijn. Ik zal geene onderscheiding van personen maken, gegrond op een vroeger politiek gedrag. Al mijne pogingen zullen daarheen strekken, om in dienst van den Staat iedereen te behouden, wiens bekwaamheden en ondervinding die onderscheiding verdiend hebben. Ik verzeker aan de Katholieke kerk en hare bedienaren de bescherming der regeering en ik zal bereid zijn om mede te werken tot alle maatregelen, die waarborgen zullen geven voor de vrijheid

Digitized by Google

der eeredienſten. Het zou ook mijn eerſte wensch, gelijk mijn eerſte plicht zijn, mijne pogingen te voegen bij die der wetgeving, om de inſtellingen die op de nationale onafhankelijkheid gegrond zijn te voltooien en om aan onze buitenlandsche betrekkingen alle mogelijke veiligheid te geven.

"Voor het verwezenlijken dezer wenschen wacht ik met vertrouwen de hulp af der mogendheden, wier handelwijze geen andere strekking heeft, dan het evenwicht van Europa te handhaven en den algemeenen vrede te bewaren. Haar belang is het, België ſterk, onafhankelijk en gelukkig te maken. Daarin ligt de zekerſte waarborg voor de veiligheid van allen. Al wat strekken kan om eene oplossing te verſchuiven, moet noodwendig die heilzame uitkomſten verlammen, zoo al niet geheel vernietigen, en bij de overweging van de middelen, die aan België, behalve de veſtiging van hare onafhankelijkheid de weldaden van een duurzamen vrede kunnen verzekeren, zou het overtollig zijn aan eenig ander middel te denken, waardoor in de tegenwoordige omſtandigheden de moeielijkheden en gevaren van een langer uitſtel ook maar eenigszins zouden kunnen vermeerderd worden.

"Ik heb mij geüit met al de openhartigheid die mijne ſtelling tegenover het Belgiſche volk vorderde. Mijne hoop is geheel gevestigd op zijne verlichte zienswijze in de belangen en op zijne gehechtheid aan de onafhankelijkheid van zijn land. Ik eindig met de verklaring dat ik tot den ſtap dien ik doe minder ben gedreven geworden door mijn perſoonlijk belang, dan door een levendig en oprecht verlangen om een perk te zien ſtellen aan de rampen van het land door heilzame maatregelen van vrede en van verzoening.

"Londen, 11 Januari.

"Willem Prins van Oranje."

De uitgeſtrekte mededeelingen van toegenegenheid uit België, waarvan de Prins in dit manifeſt gewaagde, waren de adreſſen van omſtreeks negentigduizend Belgen, die door

Digitized by Google

deputatiën uit Brussel, Antwerpen, Gent en Brugge, aan den Prins van Oranje waren aangeboden.

Had het gedrag van den Prins van Oranje in October 1830 levendige verontwaardiging verwekt, het manifest van 11 Januari 1831 aan de Belgen werd met groote onverschilligheid, bij sommigen niet zonder eenige goedkeuring, ontvangen. Men verlangde zoozeer naar eene scheiding en eene afdoening, dat men in de verkiezing van den Prins van Oranje als souverein van België zou berusten, terwijl men er vooruitkwam, dat hij dan de aanspraken op de regeering van Nederland zou hebben verbeurd. Wat de Prins van Oranje deed, werd, van November 1830 tot Maart 1831, als eene zaak beschouwd, die de Nederlandsche belangen niet meer betrof. Hetgeen de groote meerderheid van het in de algemeene zaak belangstellend deel der natie in die maanden bezig hield, was de gedachte aan de spoedige eindschikking met België en de grondwetsherziening. Had de Belgische oppositie in Nederland al ook afkeuring gevonden, zoo was toch de geest van vrijheid en vooruitgang, ook gedeeltelijk door de aandacht die de politiek in de laatste jaren had gewekt, aangekweekt. De Juli-omwenteling, als eene overwinning op absolutisme en clericalisme, had bij ons onder velen geestdrift opgewekt. De reformatorische bewegingen in Duitschland vonden bij hen sympathie. In den Poolschen opstand trokken zij de partij van het onderdrukte volk tegenover de Russische overheersching. Bij de oude vrijzinnige Nederlandsche gevoelens wenschte men, dat, bij de noodzakelijkheid om de grondwet te herzien ten gevolge der afscheiding, tevens daarin die veranderingen gebracht werden, die de ondervinding als wenschelijk had aangewezen. De brochures en de staatkundige week- en dagbladen, in vrijzinnigen geest geschreven, vonden veel meer bijval bij het publiek, dan die welke een conservatieve richting volgden. Het jonge Nederland, dat met geestdrift de wapens had opgevat om het vaderland te verdedigen, wenschte niet het minst, dat

Digitized by Google

Nederland na de afscheiding van België een vernieuwd krachtig volksleven zou beginnen, onder degelijke waarborgen voor vrijheid en volkswelvaart; het was even ver verwijderd van de onbestemde vrijheidsbeginselen van volkssouvereiniteit als gekant tegen absolute monarchale beginselen. Het vond de uitdrukking van zijn gevoelens in *de Noordstar* van Mr. FLORIS ADRIAAN VAN HALL en in *de Standaard* van Mr. DIRK DONKER CURTIUS, nadat deze den wensch naar eene geheele afscheiding was beginnen te deelen. Mocht men al verschillen bij de vraag of door de feitelijke afscheiding van België de grondwet facto had opgehouden te bestaan en in hoeverre men nog aan de grondwet van 1815, ten opzichte van hare voorschriften omtrent de verandering was gebonden, de wensch naar eene ruime grondwetsherziening werd door velen geopenbaard.

De Noordstar betoogde, dat men bij eene herziening tot de grondwet van 1814 niet kon terugkeeren, daar de ondervinding van vijftien jaren niet mocht verloren gaan; dat geene verbetering, geene noodzakelijk gekeurde wijziging moest worden afgewezen, die strekken kon om orde in het bewind te brengen en den echt Hollandschen volksgeest en waren burgerzin aan te kweeken. Men drong aan op de noodzakelijkheid van grondwettige invoering der ministeriëele verantwoordelijkheid en op een veranderd stelsel van verkiezing voor de leden der gemeenteraden, provinciale Staten en Staten-generaal, en terwijl de wenschen naar geheel rechtstreeksche verkiezingen slechts door zeer enkelen geüit werden en de meesten aandrongen op kiesvergaderingen door stemgerechtigden gekozen, werd ook door hen, die het meest op rechtstreeksche verkiezingen aandrongen, verklaard, dat omtrent den vorm eener volkskeuze volstrekt geene vasthoudendheid aan eigen begrippen aanwezig was, zoodat schier ieder, die daarover zijn gevoelen uitte, verklaarde dat hij ook met eene andere inrichting tevreden zou zijn, indien slechts het beginsel van volkskeuze

Digitized by Google

ten grondslag werd gelegd; daaruit volgde reeds dadelijk een vast vereenigingspunt, en het was duidelijk, dat, indien van de zijde der regeering daarvan werd uitgegaan, nopens de uitvloeiselen van dat beginsel veel toenadering zou bestaan. Een bestuur, hetwelk optrad als gids en geleider van openbare verlangens en algemeene wenschen, kon daaraan in bijzonderheden eene vaste richting geven; daar het voor het minst twijfelachtig zou zijn, alleen door onderlinge samenwerking der verlangenden, een beginsel, voor zoovele verschillende toepassingen vatbaar als het kiesrecht, ingang te doen vinden.

De wenschen naar eene ruime grondwetsherziening werden gedeeld door GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, die in zijne brochure *de Vrede*, den 3den November uitgegeven, met kracht aandrong op eene spoedige en ruime verandering in de grondwet "In gewone tijden," zoo schreef de oprechte vaderlandsche staatsman, "zou dit moeielijk te verrichten zijn in den loop van een enkele maand. Doch hier geldt het Hollandsche spreekwoord, dat het ijzer moet gesmeed worden als het heet is. Alzoo kunnen zaken van Staat, nationale belangen, onder een warm gevoel der natie met spoed geregeld en uitgevoerd worden. Wij zijn rijp voor deze groote zaak, zulke zaken zijn heden gewone zaken geworden; iedereen weet waarop het aankomt en wat er te doen is. Ja zelfs de voorname veranderingen, die bij deze gelegenheid moeten gemaakt worden in de grondwet, zijn in het hart en zweven op de lippen van alle Nederlanders. De Staten-generaal kennen dezelve en zullen zich daarin niet bedriegen; het is de ministeriëele verantwoordelijkheid, het is de financiëele publiciteit, het zijn de regelrechte verkiezingen.

"Eene ondervinding van vele jaren heeft de algemeene overtuiging voortgebracht, dat de ministers verantwoordelijk moeten zijn....

"De wanorde in de financiën is onze geduchtste vijand, een

Digitized by Google

vijand, die in onze ingewanden woelt, een vijand, die den geheelen staat der maatschappij zoude omkeeren, een bewerker van omwentelingen en regeeringloosheid. Er moet publiciteit worden ingevoerd in de financiën van den Staat, van elke provincie, van elke stad en elke plaats....

"De verkiezingen tot de Staten-generaal, de Staten der provinciën, de steden en plaatsen, geschieden heden met omwegen en bij trappen, waar de natie geen genoegen mede neemt. Er is een algemeene stem daartegen opgegaan en men verlangt naar regelrechte verkiezingen door stemgerechtigden....

"Zulke veranderingen zijn gemakkelijk in de grondwet te brengen."

VAN HOGENDORP wees daarbij aan, dat de Prins van Oranje, met toestemming des Konings, in zijn kort bewind in de Zuidelijke provinciën reeds de ministeriëele verantwoordelijkheid had ingevoerd en, geheel in den geest der grondwet, de bureaucratie van het ministerie van binnenlandsche zaken had beperkt door het besluit, dat de gedeputeerde Staten meer zaken zouden afdoen, alleen die zaken uitgezonderd, waarin eenige beslissing zou noodig worden gekeurd, en deed gevoelen dat de Koning dergelijke veranderingen ook zou toestaan, wanneer zij in Nederland gewenscht werden.

Eenige dagen later, den 8sten November, gaf VAN HOGENDORP, in zijn brochure *de Koning*, dien hij in zijn drievoudige betrekking tot de oude Vereenigde Nederlanden, — tot België en — tot het Koninkrijk der Nederlanden beschouwde, en in zijn geschrift *de Natie*, nog meer bepaald zijn gevoelen te kennen, dat er genoegzaam geen kans meer bestond, dat de Zuidelijke provinciën na den aanval op Brussel en het bombardement van Antwerpen teruggebracht zouden worden tot de scheiding onder één hoofd, en dat in die omstandigheden zoo spoedig mogelijk België als onafhankelijke Staat erkend en met dien Staat de geheele scheiding geregeld moest worden, en dat de eerste werkzaamheid, uit de

Digitized by Google

erkenning van de geheele afscheiding voortvloeiende, behoord te zijn eene herziening onzer grondwet naar het beginsel der afscheiding en naar de ondervinding, bevestigd door de algemeene wenschen.

Nauw verbonden met de geschriften van den Graaf VAN HOGENDORP, in November uitgegeven, stonden twee voorstellen in de Tweede Kamer der Staten-generaal, den 11den dier maand ingediend.

Het eerste voorstel was dat van ANTHONIE WARIN, schoonzoon van den Graaf VAN HOGENDORP. Het strekte om aan den Koning een verzoek te doen ter instelling van een verantwoordelijk ministerie. Het adres was van den volgenden inhoud:

"Sire! De bedenkelijke toestand waarin zich het getrouwe volk, hetwelk wij vertegenwoordigen, bij voortduring bevindt, spoort ons aan, andermaal tot Uwe Majesteit eerbiedig te naderen.

"Bij den aanvang dezer eerste zitting van de Staten-generaal der aan Koning en grondwet getrouw gebleven Nederlanders, hebben wij al onze aandacht gevestigd op de toekomst, welke door het gansche volk, niet zonder angstvalligheid, wordt te gemoet gezien.

"Nogthans Sire! zijn de lessen der ondervinding voor ons niet verloren en werken levendig op onze overtuiging, nu tot behoud van ons Vaderland eene ongewone inspanning van krachten vereischt wordt.....

"Het is nu in het onafscheidelijk voordeel van Koning en Vaderland, dat wij Uwe Majesteit verzoeken, zich wel te willen omgeven met een ministerie, geheel bestaande uit mannen, die het vertrouwen van Uwe Majesteit en van de natie bezitten, die onder de leiding van Uwe Majesteit, de groote belangen des Vaderlands uit één en hetzelfde oogpunt beschouwen en eenstemmig behandelen; die niet schroomen zoowel gezamenlijk, als elk in het bijzonder, de verantwoordelijkheid van alle daden van regeering op zich te nemen, en

Digitized by Google

zich daartoe door de onderteekening van alle akten en besluiten, elk in zijn departement, stellig verbinden.

"Zulk een ministerie, Sire! zal de noodzakelijkheid gevoelen om alle de ondergeschikte ambtenaren insgelijks verantwoordelijk te houden voor hetgeen elk hunner aangaat; wijders, om aan den staat en het beheer der geldmiddelen de publiciteit te geven, zonder welke het algemeen vertrouwen niet kan bestaan; en eindelijk om zich dáár, waar de medewerking der Staten-generaal grondwettig gevorderd wordt, steeds in onmiddellijke aanraking met deze vertegenwoordigers des volks te stellen, tot bevordering van dat gemeen overleg, waaruit de regeering van Uwe Majesteit hare meeste klem kan ontleenen.

"Deze verantwoordelijkheid, ofschoon bij onze grondwet niet uitdrukkelijk genoemd, strookt evenwel met hare voorschriften; zij kan dus, in afwachting van nieuwe grondwettige bepalingen, terstond door Uwe Majesteit worden erkend en ingevoerd, en wij houden ons overtuigd, Sire! dat de heilzame invloed daarvan op het toekomstig lot van ons Vaderland zich al spoedig zal ontwikkelen."

Het tweede voorstel werd gedaan door VAN ALPHEN, COLLOT D'ESCURY, VAN NES en LUZAC; het betrof het indienen van een adres aan den Koning, aangaande den wensch van Oud-Nederland naar eene geheele afscheiding. VAN ALPHEN leidde het voorstel in met er op te wijzen, hoe noodzakelijk het was te doen blijken van den algemeenen wensch der natie, dat de zorgen des Konings alleen tot de Noord-Nederlandsche gewesten bepaald waren en uitsluitend bepaald zouden blijven. Het voorgestelde adres was van den volgenden inhoud:

"Sire! De tegenwoordige toestand van ons Vaderland, in verband beschouwd met de aangelegene bemoeienissen, waarmede de groote mogendheden zich te Londen schijnen bezig te houden, maken het ons tot een duren plicht met onze betuigingen, met onze bezorgdheden en wenschen den troon van U. M. te naderen.

Digitized by Google

"Gedachtig aan den afgelegden eed, dat zij de onafhankelijkheid van den Staat, de algemeene en bijzondere vrijheid der ingezetenen bewaren en beschermen en het algemeene belang met al hun vermogen bevorderen zullen, vermeenen de Staten-generaal, Sire! dat zij, in gemeen overleg met U. M. behooren toe te zien, dat in deze gewichtige oogenblikken, waarin door de mogendheden volgens de boodschap Uwer Majesteit van den 20sten October ll. over den toestand van België zal worden beslist, de onafhankelijkheid der van ouds Vereenigde gewesten, ook door het bloed onzer doorluchtige vaderen verworven, in geenen deele worde gekrenkt, of door derzelver lot en voortdurende bestemming een invloed uitgeoefend, welke met het ware belang van ons Vaderland strijdig zou kunnen bevonden worden, en waartoe zij, als getrouwe vertegenwoordigers, geene mogendheid ter wereld gerechtigd mogen achten.

"De Staten-generaal zien zich alzoo, uit besef van plicht gedrongen, om, in ondubbelzinnige taal, aan Uwe Majesteit de plechtige verzekering te geven, dat de oude Nederlandsche natie de toekomst niet zonder angstvalligheid te gemoet ziet, en beducht is, dat wellicht, in een vermeend Europeesch belang, die mogendheden, welke zich de bemiddeling over het toekomstig lot van België hebben aangetrokken, zouden kunnen denken aan het weder aaneenhechten van den noodlottigen band, welke gedurende vijftien jaren aan de aan Uwe Majesteit en Uw Huis, ook onder dien druk, trouw gebleven gewesten, zooveel onspoeds heeft veroorzaakt, en welke voor haar, in dezen stand, daar te boven, de oorzaak van zóóvele zware rampen en van zóóveel vergoten bloed geworden is.

"De van ouds Vereenigde Nederlanden, Sire! en wij bidden Uwe Majesteit deze onze plechtige verklaring, welke wij, in naam der natie, afleggen, met welgevallen te ontvangen, die Nederlanden verlangen niets meer, dan onder de regeering van Uwe Majesteit en den schepter van het

Digitized by Google

Huis van *Oranje*, vrij en eensgezind te leven, en bij het ongestoord genot tevens van die voorrechten en instellingen, welke eene goede grondwet toezegt en verzekert, bewaard en gehandhaafd te worden. Ja, de Staten-generaal vertrouwen, Sire! dat onder de hoede en den zegen van den God onzer Vaderen, het land, dat door moed en volharding gevestigd werd, dat nog door een nijver en godsdienstig volk bewoond wordt, eenmaal weder die kracht zal kunnen ontwikkelen, welke onze standvastige voorgeslachten bij zoo vele gelegenheden betoonden, en dat alzoo op nieuw de waarheid zal bevestigd worden, dat, voor eenen Koning, de zegen der regeering niet in het getal, maar in de trouw zijner onderdanen, en voor een volk, de bron van geluk niet in een uitgebreid grondgebied, maar in een door broederliefde vereenigd stipje gronds, in waarheid gelegen is."

Terwijl deze voorstellen bij het publiek de wenschen naar eene geheele scheiding en ruime grondwetsherziening aanwakkerden, ontmoetten zij reeds bij het onderzoek in de afdeelingen tegenkanting bij die al te voorzichtige staatslieden, die te benauwdhartig zijn om kloeke maatregelen te durven nemen en door hunne kortzichtigheid de moeielijkheden ophoopen, door geene hervormingen bijtijds tot stand te brengen. Hoe geheel anders zou het beleid der Nederlandsche regeering geweest zijn, wanneer men reeds in 1830 een verantwoordelijk ministerie en een grondwetsherziening had gehad, die aan de behoeften van het volksleven voldeed. De opgewekte vaderlandsche geest en de eensgezindheid, die de Nederlandsche bevolking in 1830 bezielden, gaf eene schoone gelegenheid het ijzer te smeden terwijl het heet was; de gelegenheid ging voorbij, door den weinig kloeken geest, die bij de Staten-generaal werd gevonden, en door de bekwaamheid van hen, die tegen eene spoedige erkenning van België en tegen eene grondwetsherziening zich verklaarden.

De hoogleeraar THORBECKE behoorde onder hen, door eene tweede, den 31sten December naamloos uitgegeven brochure,

Digitized by Google

waarin hij betoogde dat noch het gezag van den Belgischen adel, noch dat van de geestelijkheid een onoverkomelijk struikelblok voor de vereeniging was, terwijl hij daarop de volgende woorden schreef, die aanwijzen hoe hij de Nederlandsche wenschen naar eene grondwetherziening in 1830 miskende.

"Zijn het wellicht de grieven, uit den vrijheidsgeest van den dag ontsproten, is het de daarmede gepaarde omwentelingszucht, welke de Belgen voor altoos van de Hollanders scheiden? Maar meest al de grieven hebben eenen sterken algemeenen weerklank in Noord-Nederland gevonden en veel grooter veranderingen worden thans bij ons begeerd, dan in België vóór den afval. Dezelfde beginsels en gronden, waar de Belgen zich op beriepen, men bedient er zich bij ons in het openbaar en in bijzondere gesprekken dagelijks van. Wanneer bij ons de publieke meening eene geheellijke herziening der grondwet verlangt, aan het personeel van het hoog bestuur alle vertrouwen ontzegt en deszelfs inrichting ten eenenmale hervormd wil hebben; schijnt het niet, dat wij er aanspraak op maken, om de Belgen in gehechtheid aan de staatsregeling of in vooringenomenheid met het gouvernement de loef af te steken. Wij hebben een afgrijzen van de Belgische revolutie, en onzen rechtstoestand om te keeren achten wij noodzakelijk. De aankanting der Belgen tegen het bestuur was oproerigheid, doch onder ons zoo schijnt het, mogen wij het er wel voor houden, dat de regeering niet deugt. Wij veroordeelen de Belgen en door onze handelingen of immers onze wenschen maken wij, tot op den dadelijken wederstand toe, hunne zaak tot de onze."

Na aldus met overdrijving en eenzijdigheid de Nederlandsche publieke meening in 1830 voorgesteld te hebben, trachtte hij aan te wijzen, dat de erkentenis van België als onafhankelijke Staat de erkenning zou zijn van het recht van opstand. De onafhankelijkheid van België te erkennen was de mogelijkheid eener hereeniging af te snijden. Een vredehandel met België was hoogst ongeraden. "Indien wij niet,"

Digitized by Google

luidde het elders "op het voorbeeld van België, naar eene omwenteling haken en haar grenzelooze gevolgen willen verantwoorden, bestaat er voor eene herziening der grondwet geene reden. — Zal de verandering van vele of van weinige artikels der grondwet de redding aanbrengen? Of is het de geest van handhaving en uitvoering, welke een veegen, zinkenden Staat, nog op den rand des verderfs, behoudt en behoedt. Niet een nieuw reglement beveiligt den geteisterden bodem in den storm, maar de bekwaamheid des stuurmans."— Elders wordt, niet zonder ironie, van eene vermaking der grondwet gesproken. Verder werd betoogd, dat de mogendheden België niet konden erkennen, zonder de grondslagen van het volkenrecht te ondermijnen. De volkswil kon niet tot richtsnoer van staatsrechtelijke bepalingen genomen worden.

"De volkswil", zoo schreef THORBECKE in December 1830, "is in alle zijne bepalingen en veranderingen volstrekt onbeperkt. Naar welbehagen schept en vernietigt de wil de wetten, de staatsregeling, alle maatschappelijke inrichtingen. Het is de almachtige wil des volks, welke heden den burgerlijken eigendom schenkt, en morgen weder met evenveel recht ontneemt. Wat is het volk? Het is elke verzameling van menschen, het is elke afdeeling der ingezetenen van een rijk, welke zich verbinden, om de oppermacht van hunnen staatkundigen wil te verklaren. In 1789 had de nationale vergadering van Frankrijk de volkomen inlijving van het eiland Corsica in het rijk bij een besluit vastgesteld. Toen de republiek van Genua zich tegen dit besluit beriep op het verdrag van 1768, waarin de Koning van Frankrijk slechts als bestuurder van Corsica was erkend, en de republiek zich zekere rechten op dat eiland had voorbehouden, deed MIRABEAU het geschil af met de door de Vergadering bevestigde, uitspraak: *le principe sacré, le principe régulateur en cette matière, c'est le voeu du peuple.* Gaat dat beginsel door, dan kan diezelfde almachtige natie, aan welke

Digitized by Google

wij deszelfs verbreiding te danken hebben, door de kleinste gemeente, welke eene natie op zich zelf verkoos uit te maken, uit haar geheel worden gebracht. Dan heeft in ieder Staat, elk gewest, elke stad, elk dorp het recht, om zijnen oppermachtigsten volkswil tegenover dien der gansche natie te stellen, en eene uitheemsche mogendheid de bevoegdheid om met dit souvereine deel als met eenen onfhankelijken Staat te handelen. Gaat dit beginsel door, dan bestaat er geene onderscheidene rechtsorde meer van geheel en deszelfs deelen, van volkslichaam en leden, van rijk en onderdanen; zijn nationale of staatkundige eenheid en zelfstandigheid woorden zonder zin; is oproer slechts de uitdrukking van het hoogste rechtsbeginsel, en een vrijbrief voor vreemden, om, door tusschenkomst, de ingewanden der maatschappij van een te rijten. Dan behoeven eindelijk gewesten zich slechts af te scheuren van eenen Staat, en zich over te geven aan eenen anderen, om alle grond of beletsel van recht uit den weg te ruimen, weshalve de overige mogendheden zouden kunnen gelooven deze verandering van gebied niet te moeten erkennen."

Het geschrift van THORBECKE was nog niet afgedrukt, toen de dagbladen het besluit der mogendheden om België te erkennen verkondigden. — Hij geloofde eerst bij het lezen zijne oogen niet; maar het bekend geworden protocol bracht geene verandering in zijne meening, en hij besloot zijn geschrift met de volgende woorden, die een duidelijke verdediging behelzen van het voor ons Vaderland zoo noodlottig stelsel van afwachting en volharding.

"In alle gevallen is met de verklaring van het Londensche congres de Belgische zaak niet afgedaan en de omwenteling niet ten einde. De mogendheden kunnen België tegen Nederland beschermen, zij kunnen de zelfstandigheid van België niet, in weerwil van België zelf en van Frankrijk behouden. Het is meer dan waarschijnlijk, dat alle bepalingen tegenwoordig omtrent België te maken, over kort of lang eene geheellijke herziening, door nieuwe schikkingen

Digitized by Google

of door de wapenen zullen moeten ondergaan. Wat ook de diplomatie zich veroorlove, ten einde voor het oogenblik het Fransche zwaard in de scheede te houden en den vrede in het Noordwesten te bewaren, het zal zoodra de krijg eindelijk toch uitbarst, als niet gedaan worden aangemerkt. De erkentenis van België is wel de plechtige vernietiging van het stelsel, dat tot dusverre de volken van Europa verbond; maar die onafhankelijkheid is nog aan geen nieuw stelsel vastgemaakt en zweeft als het ware in de lucht. Eer de Fransche omwenteling haren loop zal hebben volbracht; eer de wolken die boven Polen hangen, weder eenige lichtstralen doorlaten; eer het blijkt, welken indruk het voorbeeld, door en in België gegeven, op de natiën heeft, en hoever de stroom der revolutionaire macht, andermaal buiten de oevers getreden, zijne doorbraken uitbreiden zal; zijn alle schikkingen en voorzieningen, alle baken van rechts- en machtsverdeeling, alle verbintenissen van vrijheid of van onderwerping, met de daad als voorloopig te beschouwen. Is het derhalve onverschillig hoe men zich thans gedrage? Het zij verre. In den storm komt het er op aan, om het roer vaster dan ooit in bedwang te hebben, en de kostelijke goederen niet, uit voorbarigen schrik en angst, over boord te werpen. Op welk staatkundig karakter zou een Staat nog bogen, wien door eene pennestreek van vreemden, de helft zijns gebieds, midden in den vrede, ontnomen werd? De naam van een zelfstandig Nederland mag niet meer worden genoemd, indien het zich door de mogendheden, welke zich als schutsvrouwen van het Belgische vraagstuk hebben opgeworpen, de erkenning van België en den inhoud van den vrede laat voorschrijven. Moet de Koning, tegen alle redelijke gronden aan, afstand doen van België, alléén omdat die kabinetten de roekelooste der omwentelingen erkennen? Het kan onvermijdelijk zijn, het onrecht te lijden; nimmer zich zelven te vernederen. Eene kleinhartige overgave der rechten van de Nederlandsche zijde zal, hoe ook

Digitized by Google

de zaak later keere, niet weder ingehaald of goedgemaakt worden. Wanneer alle andere kansrekeningen falen, blijft de beste nog overig, die beradenheid, welke voor de overmacht des oogenbliks weet te zwichten, zonder de eer, zonder het recht op de toekomst te verzaken. Een tijd van wederopbouw zal de slooping der tegenwoordige vormen van het gemeenebest der volken vervangen. Moge ons uitzicht op dien tijd niet door eigen schuld worden verduisterd."

Terwijl dit geschrift, om het onmiskenbare talent, met eerbied gelezen werd, vond het natuurlijk warme sympathie in de *Nederlandsche gedachten* en onder de conservatieve staatslieden; maar zij die voor een spoedige eindschikking en grondwetsherziening waren, werden er niet door overtuigd. Het *Handelsblad*, ofschoon toen vrij conservatief, in vergelijking met *de Noordstar* en *de Standaard*, schreef in de recensie van het geschrift:

"Wij voor ons zien er geene de minste vernedering voor de regeering in, om een redelijk bestand met België te treffen, en vóór men vrede make en afstand doe, den eindelijken afloop dier revolutie af te wachten. De terugkeering van een tijd van orde en recht, zooals de *Ned. Gedachten* zich uitdrukken, is in onze oogen voor een geruimen tijd en in dien zin zooals zij die schijnen te verstaan, voor altijd onmogelijk....

"Wij verkeeren nog in de overtuiging dat ons belang gebiedt, de zelfstandigheid der Belgische natie zooveel mogelijk te bevorderen. Eenen onweerstaanbaren loop van omstandigheden te erkennen is wijs, dien ten beste te leiden en te wijzigen is plicht, maar hem met geweld te willen stuiten is onvergeefelijk hardnekkig en roekeloos." En een gelijk oordeel velde FALCK, aan wien THORBECKE zijn geschrift had aangeboden; onder beleefde lofuiting stelde hij, onder opmerking, dat het nationaal karakter een waarborg was, dat Hollands afkeer van alle hereeniging met België niet voorbijgaande zou zijn, de vraag: "waartoe dan een

Digitized by Google

onbepaald uitstel van erkentenis der onafhankelijkheid? Waarom niet dadelijk in het belang van Noord-Nederland zelf tot eene wijziging van tractaten overgegaan? Kan het een onverschillige zaak zijn, in den nieuwen vorm, dien het begeert, erkend en gevestigd te wezen vóór dat de algemeene oorlog uitbarst?"

Met welke bekwaamheid het stelsel van afwachting en volharding ook door sommigen werd voorgedragen en hoezeer het ook goedkeuring vond bij enkele staatslieden, die het oog op een vereeniging met België bleven vestigen, Koning WILLEM I meende in Januari 1831, al was het ook met tegenzin, de noodzakelijkheid van eene spoedige eindschikking en eener grondwetsherziening te moeten erkennen. Vele omstandigheden werkten mede tot deze gezindheid. Ofschoon de vrijwilligers en de schutterijen in het algemeen met vaderlandsche geestdrift bezield waren, zoo vond toch op enkele plaatsen, inzonderheid in het land van Maas en Waal en in de oostelijke streken van Gelderland en Overijssel, de organisatie van de plattelandsschutterij veel tegenstand. Enkele teekenen van ontevredenheid in de Noordelijke provinciën hadden de wet van 3 November 1830 noodig gemaakt, en die wet was weinige weken later door een nog strenger wet van 1 December 1830 vervangen, die, in geval van noodzakelijkheid, het onderzoek van oproerige bewegingen aan andere rechters dan de plaatselijke opdroeg. De financiëele aangelegenheden gaven groote stof tot bezorgdheid. Reeds in September had de minister van financiën zich genoodzaakt gezien, de wettig voorgeschreven aflossing der domeinlosrenten door het Amortisatie-Syndicaat uit te stellen. De Nederlandsche schuldbrieven waren aan de beurs met een derde in waarde verminderd. De 2½ pCts. Certificaten daalden van 62½ pCt., op welke hoogte zij nog in Juli 1830 stonden, tot op 41 pCt. De vrijwillige geldleening tegen 5½ pCt., door den Koning bij Besluit van 10 October, in afwachting van de goedkeuring der Staten-

Digitized by Google

generaal, die ook later verleend werd, uitgeschreven, mislukte. Om aan gereed geld te komen, was bij de wet van 22 November een leening uitgeschreven bij wijze van anticipatie op de belasting op het personeel, enz.; maar het grootste gedeelte van de uitgaven voor 1831 moest nog gedekt worden. Toen nu in December 1830 de mogendheden de onafhankelijkheid van België erkenden en de opstand in Polen, gepaard met vele onrustige bewegingen in Duitschland, buitenlandsche hulp aan Nederland zeer onwaarschijnlijk maakte, meende WILLEM I, in overeenstemming met hetgeen hij reeds vroeger in de openingsrede verklaard had, dat hij zijne regeeringszorgen tot Noord-Nederland zou bepalen, in die richting te moeten voortgaan, waarbij het vooruitzicht niet werd uitgesloten, dat België den Prins van Oranje tot Souverein zou kiezen en de Koning ten behoeve van zijn zoon afstand van zijne rechten zou doen, waardoor België, na eenigen tijd onafhankelijk te zijn geweest, later vrijwillig weder met het Rijk vereenigd zou kunnen worden.

Den 20sten Januari 1831 verklaarde de minister VERSTOLK VAN SOELEN, bij de eerste mededeelingen omtrent de onderhandelingen met de vijf mogendheden, het volgende:

"De Koning, steeds bezield met een oprecht verlangen om de betrekkingen tusschen Hoogstdenzelven en de Staten-generaal door de grondwet in het belang des Vaderlands bedoeld, aan te kweeken en te vermenigvuldigen, heeft mij den last opgedragen, om UEd.Mog. opening te geven van den loop der onderhandelingen uit de Belgische gebeurtenissen voortgevloeid, in de overtuiging, dat nimmer een gewichtiger oogenblik bestaan heeft, om zich aan de Staten-generaal, en door deze aan het Noord-Nederlandsche volk uit te boezemen.

"Toen zestien jaren geleden de Vereenigde Nederlanden en België tot één Rijk werden gevormd, liet het zich verwachten, dat deze samenvoeging hunner beider welvaart zou bevorderen. Verschil van denkwijze, zeden, gewoonten,

Digitized by Google

godsdienst en middelen van bestaan, kenmerkten wel is waar de twee bevolkingen; maar ook de meeste andere Staten derven gelijkvormigheid in hunne bestanddeelen, en men mocht op goede gronden vertrouwen, dat het der regeering in de Nederlanden even als elders zou gelukken, om de krachten en hulpbronnen der bijzondere gewesten, waaruit het Rijk was samengesteld, te doen medewerken tot heil van allen, waarmede dat van elk hunner ten nauwste verbonden was. De gemeenschappelijke geschiedkundige herinneringen van alle de Nederlanders rechtvaardigden bovendien de hoop, dat zoodanig doel, zonder den volksgeest in eenige der gewesten te kwetsen, bereikbaar was.

"Dertien jaren lang werd dan ook die hoop genoegzaam geheel vervuld. Trapsgewijze zag men gedurende dezelve de staatsinstellingen zich ontwikkelen en bevestigen, de toenadering en verbinding tusschen de verschillende bevolkingen voortgang maken, en haren voorspoed en welvaart vermeerderen; zelden ondervond de regeering eenen anderen tegenstand, dan zoodanigen, als behoort tot den aard en het wezen van een vertegenwoordigend staatsstelsel, en welke door eene heilzame wrijving deszelfs levensbeginsel onderhoudt en bevestigt.

"Eerst omtrent twee en een half jaar geleden begon zich eene vijandelijke gezindheid tegen de regeering te openbaren. De onvooringenomene nakomelingschap en de onpartijdige geschiedenis zullen uitspraak doen over de drijfveeren der factiën, welke die gezindheid bij zich zelve, en bij een gedeelte van het door haar verleide volk hebben aangekweekt; over de rampzalige gebeurtenissen, die er uit zijn voortgesproten, en over den invloed van den staatkundigen toestand der geheele wereld op hetgeen wij in het zuidelijk gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden hebben zien voorvallen. De achtereenvolgende beroerten, in zoovele andere landen uitgebarsten, zullen die uitspraak leiden, wanneer het er op zal aankomen te beslissen, of de afval van België is toe te schrijven aan mistastingen der regeering,

Digitized by Google

dan wel aan de gisting, alom in de maatschappij ontstaan; en de voorkeur door de aanstokers van dien afval aan eenen roekeloozen burgeroorlog gegeven boven eene scheiding van 's Rijks beide deelen, in den boezem der Staten-generaal voorbereid, zal aan hunne bedoelingen de verdiende plaats aanwijzen in de jaarboeken van het menschdom.

"Toen de door de ingezetenen verlangde maatregelen, eerst van zachtheid, en naderhand van kracht, vruchteloos tot herstel der wettige orde van zaken waren beproefd geworden, riep de Koning eindelijk, overeenkomstig de tractaten, de wapenen van hoogstdeszelfs bondgenooten tot demping van den opstand in, en daarna hun gemeenschappelijk overleg ter bevrediging der opgestane gewesten."

Na vervolgens den aanvang en den loop der onderhandelingen medegedeeld te hebben over den wapenstilstand, die slechts tot eene wapenschorsing geleid had, bij de weigering der Belgen om de voorwaarden van den wapenstilstand geheel aan te nemen, en op het protocol van 20 December, waarbij de onafhankelijkheid van België werd erkend, gewezen te hebben, deelde de minister het volgende mede:

"Gemeld protocol, door hetwelk de onderhandeling op een geheel nieuw en onverwacht standpunt werd overgebracht, medegedeeld zijnde geworden aan 's Konings ambassadeur, leverde deze eene behoorlijke protestatie in tegen dat stuk bij elk der gevolmachtigden van de conferentie, en werd hetzelve wijders, na alhier te zijn overwogen, op last Zijner Majesteit beantwoord door de volgende verklaring, bij de conferentie te Londen afgelegd.

"De Koning der Nederlanden heeft met diepe smart het besluit vernomen, hetwelk Mijne Heeren de gevolmachtigden van Oostenrijk, Frankrijk, Groot-Brittannië, Pruissen en Rusland in hunne bijeenkomst te Londen, op den 20sten December 1830, genomen hebben, en hetwelk uitgedrukt is in het protocol van gezegde dagteekening, dat aan zijnen ambassadeur is medegedeeld.

Digitized by Google

"Als Koning geroepen, om voor het welzijn van een deel der bevolking van Europa te waken, heeft het Zijne Majesteit diep getroffen, te bemerken, dat de moeielijkheden, waarin Europa gewikkeld is geworden, voor zoo zwaarwichtig zijn gehouden, dat men, als eenig hulpmiddel daartegen, gemeend heeft zijn zegel te moeten hangen aan de gevolgen van eenen opstand, waarvoor geen enkele wettige beweegreden bestond, en op die wijze de vastheid van alle troonen, de maatschappelijke orde in alle Staten, en het geluk, de rust en den voorspoed van alle volken in de waagschaal te stellen.

"Zelfs zonder in aanmerking te nemen het wederkeerig verband, dat tusschen de leden van het Europeesche Statenstelsel is vastgesteld, heeft Zijne Majesteit, als Souverein van het Koninkrijk der Nederlanden, daarin eene aanranding van zijne rechten gezien.

"Ofschoon het verdrag van Parijs van 1814 België ter beschikking der hooge bondgenooten stelde, zoo deden deze toch, van het oogenblik af, waarop zij het lot der Belgische gewesten beslist hadden, volgens het recht der volken, afstand van de bevoegdheid, om op het door hen vastgestelde terug te komen en het oplossen van den band, die Holland en België onder de opperheerschappij van het Huis van Oranje-Nassau vereenigde, was dus iets, dat buiten den kring hunner bevoegdheid lag. De vergrooting van grondgebied, die aan de Vereenigde Nederlanden werd toegewezen, was daarenboven niet zonder bezwaar verkregen, namelijk, met de opoffering van verscheidene hunner koloniën, met de uitgaven, die voor het versterken van verschillende plaatsen der Zuidelijke provinciën vereischt werden, en met andere geldelijke lasten.

"De conferentie van Londen vereenigde zich, wel is waar, op verlangen des Konings, maar die omstandigheid gaf aan de conferentie het recht niet, om aan hare protocollen eene richting te geven, strijdig met het doel, waarmede hare

Digitized by Google

hulp was ingeroepen, noch om, in plaats van tot herstelling der orde in de Nederlanden mede te werken, die beraadslagingen tot ontbinding van het Koninkrijk te doen strekken.

"Intusschen kon Zijne Majesteit, hoewel omringd van een trouw en rechtschapen volk, dat tot handhaving van de regeering der wetten diezelfde geestkracht ten toon spreidt, die elders door staatkundige geestdrijverij wordt opgewekt, — alleen de onweders niet afleiden, die de Staten van Europa bedreigen. Zijne Majesteit zal de gebeurtenissen met kalmte afwachten. En wat België aanbetreft, zoo stelt de Koning te hoogen prijs op de vaderlandsliefde der hem getrouw gebleevene Noordelijke provinciën, dan dat hij die zoude willen dienstig maken aan eene zaak, die, hoewel ten nauwste met de belangen van Europa en van Noord-Nederland verbonden, beschouwd zoude kunnen worden als slechts zijne eigene zaak te zijn. Hij zal zich dus van alle aanvallende maatregelen onthouden, die de strekking konden hebben, om een verdwaald volk, welks ondankbaarheid zoo treurig afsteekt bij de gehechtheid en de onafhankelijke en welberadene geestgesteldheid der bewoners van het Noordelijk gedeelte des Koninkrijks, onder zijn gezag terug te brengen. Desniettemin schrijven de verplichtingen, die de Koning jegens alle Vorsten, jegens zijn Stamhuis en jegens het groot aantal dergenen bezit, die in de opgestane gewesten de rampen, waardoor zij overstelpt worden, betreuren, hem gebiedend voor, om zich, zooals hij bij dezen doet, zijne rechten en die van zijn huis op België voor te behouden, en, voor het oog der geheele wereld te verklaren, dat hij, naar het voorbeeld zijner voorvaderen, die hun bloed voor de ware vrijheid gestort hebben, nimmer tot beginsel zijner regeering eene staatkunde zal aannemen, die tot omverwerping der maatschappelijke orde strekt, noch leerstellingen, die, onder den valschen schijn van vrijheid, ten laatste slechts op dwingelandij uitloopen.

"Wat de gewesten betreft, oudtijds onder den naam der

Digitized by Google

Vereenigde Nederlanden bekend, zoo zijn de verplichtingen van België jegens deze ongetwijfeld begrepen in het door de conferentie vermelde aandeel, hetwelk België in de plichten van het Koninkrijk der Nederlanden jegens Europa had, en in de insgelijks vermelde verplichtingen, welke het uit kracht der verdragen jegens de andere mogendheden heeft aangegaan. Daar het er dientengevolge alleen op aan zal komen, om dit oordeel uit te drukken en te betoogen, houdt de Koning het voor wenschelijk, dat dit onderwerp, waarin de voorwaarden der scheiding tusschen Holland en België begrepen zijn, inzonderheid die betrekkelijk de grensscheidingen, de schadeloosstellingen, de nationale schuld, den handel en de betrekkingen der Belgische scheepvaart met de koloniën zoo spoedig mogelijk op eene billijke wijze geregeld wierd, in overeenstemming met de grondslagen, welke zijne gevolmachtigden gereed zijn, aan de conferentie mede te deelen.

"De Koning wenscht te meer op den gelukkigen uitslag van de medewerking der conferentie te dezen aanzien te mogen rekenen, daar het hem zeer zoude smarten, om tegen de Belgen, tot het erlangen eener billijke scheiding, zijne toevlucht te nemen tot de dwangmiddelen, die zich in zijne macht bevinden, en waarvan het hem, ten gevolge van de geheele verandering der omstandigheden, niet geoorloofd is zich te ontdoen, zoo lang men zich niet over de voornaamste voorwaarden der scheiding zal verstaan hebben. Eene krachtige beweegreden tot het verhaasten van dezen arbeid vloeit uit het verschil van gevoelen voort, hetwelk, ten aanzien van den wapenstilstand, tusschen het Hof der Nederlanden en de conferentie schijnt te bestaan, daar Zijne Majesteit de voorwaardelijke toetreding van het zich noemende Belgische Bestuur niet voor eene stellige toetreding kan houden, en zich zelve ook niet gebonden kan achten door eenen wapenstilstand, waartoe de openingen onder eenen geheel verschillenden staat van zaken gedaan werden."

Digitized by Google

Na vervolgens medegedeeld te hebben, dat de mogendheden ook reeds gedurende de onderhandelingen hadden bepaald, dat de blokkade van de Schelde zou worden opgeheven, en dat de Koning, in afwachting dat vóór den 20sten Januari de hoofdvoorwaarden der scheiding zouden geregeld zijn, had voorgenomen de Schelde voor de neutrale schepen te openen, en toegezegd te hebben nadere mededeelingen daarover te doen, zeide hij aan het einde der diplomatieke mededeelingen;

"Naar men zich vleit zal deze voordracht genoegzaam licht verspreiden over den loop der onderhandelingen tot de Belgische aangelegenheden betrekkelijk. De slotsom er van is: *scheiding van Noord-Nederland en België, bedinging van billijke voorwaarden dier scheiding, voortduring inmiddels van de wapenschorsing, en handhaving der rechten en eer van Noord-Nederland.*

"Onder zoodanige omstandigheden roept onze eigene staathuishouding de bijzondere aandacht in, en het oogenblik is dáár, om in de grondwet van het Koninkrijk die wijzigingen te brengen, welke hare toepassing alleen op Noord-Nederland ten gevolge der scheiding vordert. Z. M. zal dit werk laten voorbereiden en binnen kort eene wet over dit onderwerp aan UEdel Mogenden voordragen, bij welke gelegenheid tevens zal kunnen overwogen worden, of het doelmatig zij, om de daarstelling van het beginsel der ministeriëele verantwoordelijkheid, hetwelk thans geen deel van ons staatsrecht uitmaakt, in aanmerking te nemen, en of de ervaring ook de voordracht van enkele andere wijzigingen der grondwet geacht zou kunnen worden aan te raden, in overeenstemming met de beginselen onzer instellingen en de belangen van Noord-Nederland. Bereids zijn ten aanzien van een afzonderlijk bestuur voor het Groothertogdom Luxemburg beschikkingen gemaakt, welke mede strekken zullen om eene eigene staatsregeling voor hetzelve vóór te bereiden.

"Edel Mogende Heeren! de in- en uitwendige toestand

Digitized by Google

van ons Vaderland, de verwikkeling der gebeurtenissen, en de menigvuldige donkere wolken, die ons van alle zijden zijn komen bedreigen, vinden wellicht geen voorbeeld in de geschiedenis. Grievend zijn de rampen, welke de Belgische opstand heeft berokkend; de maatschappij is in hare grondvesten geschokt geworden, en welk huisgezin draagt niet deszelfs aandeel in het leed, dat allen getroffen heeft? Maar het is in tijden als deze, dat de veerkracht van een volk beproefd wordt, en wij zijn getuigen van de vastheid van karakter, waarmede de Noord-Nederlanders aan de beproeving, die hun is te beurt gevallen, weten het hoofd te bieden, en van de geestdrift, waarmede zij tot verdediging hunner haardsteden zijn toegesneld, en bezield zijn om ieder tot behoud van het vaderland het zijne naar vermogen bij te brengen. Welke eerbiedwaardige herinneringen de voorouderen ons mogen hebben nagelaten, zoo zullen de nakomelingen van het thans levende geslacht met niet minder ontzag op deszelfs opofferingen, bedaarden moed en volharding terugstaren. Van hare zijde heeft de regeering, terwijl stormen loeiden, steeds gepoogd met eene vaste hand het roer van Staat te hanteeren; ook zij heeft getracht met omzichtigheid, maar zonder te aarzelen, de gevaren te trotseeren. Dit maal al wederom is Noord-Nederland bestemd geworden om der wereld een verheven schouwspel aan te bieden: dat van een verlicht en moedig volk, hetwelk van het standpunt der hooge burgerlijke en staatkundige beschaving, waartoe het is opgeklommen, bedaard de blikken wendt naar zoovele natiën, alwaar de waarborgen der ware vrijheid, welke reeds sedert eeuwen hare diepe wortelen in onzen vaderlandschen bodem geschoten hebben, nog angstvallig gezocht moeten worden; in het volle bewustzijn van eigene waarde, met kalmte aanschouwt, hoe zijne milde instellingen van den ouden en echten stempel elders miskend worden, door hen, die dezelve niet beseffen; de verbetering zijner inrichtingen, zoo die noodig mocht zijn, nimmer zal zoeken in

Digitized by Google

oproer, maar langs den rechtmatigen weg van het gemeen overleg tusschen de regeering en zijne vertegenwoordigers; dat zich manmoedig schaart tot verdediging zijner rechten, en dat, wanneer het, gelijk dit elk volk beurtelings getroffen heeft, tegen overmacht onbestand is, door de waardigheid, waarmede het, in afwachting van betere tijden terug treedt, op de wereld eenen zedelijken invloed uitoefent, rijkelijk opwegend tegen de vereeniging van krachten, die het mocht hebben doen zwichten."

Deze ruime lof aan het Nederlandsche volk toegezwaaid, vond bij het publiek een gewillig oor; maar voor hen, die meer ernstig nadachten, had de wijze, waarin die lof was ingekleed, de gevaarlijke strekking om de Hollandsche natie eene antirevolutionaire roeping toe te kennen, terwijl ook de uitdrukkingen, waarin de belofte van eene grondwetsherziening werd gedaan, bij de voorstanders van eene ruime staatkunde, die op de teekenen der tijden weet te letten, bezorgdheid opwekte omtrent den omvang, dien de regeering aan de grondwetsherziening geven zou; en die indruk werd vermeerderd door een krachtig woord van hulde aan de regeering gebracht door DE JONGE VAN CAMPENS NIEUWLAND en door eene uitvoerige rede van DONKER CURTIUS tegen België en Europa. De voorstanders van eene spoedige geheele scheiding en van eene ruime grondwetsherziening zwegen den 20sten Januari. Dit was niet het geval op 25 Januari, toen de minister van buitenlandsche zaken had medegedeeld het antwoord des Konings omtrent de gerezen moeielijkheden wegens den wapenstilstand in betrekking tot maatregelen van voorzorg en de blokkade van de Schelde. In die mededeeling kwam onder anderen voor, dat Europa van een enkelen Staat, hoe roemvol in zijn verleden, niet kon verwachten een terugkeer tot het ware stelsel van niet-interventie, gegrond op eerbied van de rechten van elk volk, en dat de Koning op grond daarvan besloten had zich niet te verzetten tegen overmacht en, behoudens zijne rechten, bloot aanschou-

Digitized by Google

wer zou blijven van de vrije scheepvaart van onzijdige en Belgische schepen op de Schelde, onder uitdrukkelijke verklaring, dat de Koning zich voorbehield zijn goed recht om de maatregelen van voorzorg en de blokkade van de Schelde te herstellen, wanneer de aanneming van de grondslagen eener scheiding nieuwe belemmeringen mochten ondervinden.

Op deze mededeelingen van de regeering meenden de vier leden van de Staten-generaal, die in November het voorstel hadden gedaan om een adres aan den Koning aan te bieden, ten einde op een spoedige scheiding aan te dringen, dit voorstel thans te moeten intrekken. COLLOT D'ESCURY, die meer en meer tot conservatieve beginselen van berusting in hetgeen de regeering deed begon over te hellen, gaf eenvoudig als reden op, dat het voorstel thans zonder doel was geworden. LUZAC sprak eene breede rede uit, ten betooge, dat de weifelende houding omtrent de scheiding groot nadeel had gedaan; dat de regeering niet zoolang moest getalmd hebben om van hare zijde de voorwaarde van scheiding bekend te maken; dat, wanneer de scheiding en de onafhankelijkverklaring van België uit onzen boezem was voortgekomen, de vernedering van het besluit der conferentie was ontweken. VAN ALPHEN, die de Nederlanders kinderen van den opstand noemde, beweerde, dat wij van onze zijde zooveel zwarigheid niet moesten maken België als onafhankelijk land te erkennen; zonder haar te noemen had zijn advies kennelijk de brochure van THORBECKE op het oog. VAN NES sprak openhartig en scherp zijne overtuiging uit. Hij keurde het af, dat de Koning dadelijk de wapenen zijner bondgenooten tot demping van den opstand had ingeroepen; hij drong zeer op eene spoedige schikking op billijke voorwaarden met België aan. Onze wapenen, zeide hij, konden alleen te pas komen tot verdediging onzer grenzen. Volgens VAN NES had de handelwijze der regeering den Prins van Oranje den hoon berokkend, dat hij van den Belgischen troon was uitgesloten; het bleek hem nog niet, dat

Digitized by Google

men gezind was om de kroon van België neder te leggen. Hij was met den Koning overtuigd, dat de voortdurende toepassing der bestaande instellingen op Noord-Nederland eene grondwetsherziening vorderde, maar hij meende, dat de ondervinding geleerd had, dat er groote wijzigingen in de grondwet noodig waren; hij maakte geen geheim van zijn gevoelen, dat het gemeen overleg tusschen de regeering en de Staten-generaal dan eerst volkomen zou kunnen plaats vinden, wanneer de natie zelve door kiezers hare vertegenwoordigers zou benoemen en de uitvoerders der koninklijke bevelen verantwoordelijk waren.

Op de mededeelingen door den minister van buitenlandsche zaken gedaan, werd echter besloten den Koning een adres aan te bieden.

Den 3den Februari kwam het concept in discussie in de Tweede Kamer. VAN NES meende, dat de leden van de Tweede Kamer hunne wenschen omtrent den inhoud van eene grondwetsherziening moesten openbaren, opdat de regeering daaromtrent niet in het onzekere zou rondtasten. Bij de optelling der onderscheidene veranderingen, die hij verlangde, werd hij door den president tot de orde geroepen, waardoor hij zijne rede niet kon uitspreken. Zijn opstel werd later in het openbaar medegedeeld en verwekte bij zeer velen een warme sympathie, inzonderheid zijne verklaring, dat de provinciale Staten geen kiezers behoorden te zijn voor de Tweede Kamer der Staten-generaal. Gelijke sympathie vonden ook de geschriften die de Graaf VAN HOGENDORP in December en Januari in het licht deed verschijnen. De conservatieve partij zag in de pogingen van VAN NES, ofschoon zij in waarheid conciliant en conservatief waren, daar zij veel oneenigheid en onrust zouden hebben voorkomen, slechts revolutionaire uitingen, terwijl de bewonderaars van de brochure: over *de erkentenis van België*, en van de *Nederlandsche gedachten*, met een voornaam schouderophalen de ernstige raadgevingen van den Graaf

Digitized by Google

VAN HOGENDORP als dwaze illusiën van een oud man bejegenden, ofschoon zij tegenwoordig bijna alle verwezenlijkt zijn.

Het adres der Tweede Kamer in antwoord op de staatkundige mededeelingen, ofschoon in de oogen van sommigen eene bedenkelijke afwijking van den gewonen weg, werd aan den Koning den 7den Februari aangeboden, en was van den volgenden inhoud:

"De van wege Uwe Majesteit ons gedane mededeelingen nopens den loop der onderhandelingen te Londen, moesten bij ons een pijnlijk gevoel doen ontstaan, toen wij daarin zulk eene strekking meenden te ontwaren.

"Wij zagen daaruit, dat door Uwe Majesteit de tusschenkomst der mogendheden, als onderteekenaars der tractaten van Parijs en Weenen, alleen was ingeroepen tot demping van den opstand, en dat Hoogstdezelve was toegetreden tot eene wapenschorsing, waarbij het grondgebied van den Staat der Vereenigde Nederlanden werd gehandhaafd.

"Wij deelen in de smart, welke de beschikkingen der gevolmachtigden bij Uwe Majesteit hebben verwekt; want hoezeer noch de Staten-generaal, noch het volk, dat zij vertegenwoordigen, eene hereeniging met de Zuidelijke gewesten verlangen, maar integendeel eene geheele afscheiding hun denkbeeld en begeerte is, zijn zij van oordeel, dat de erkenning der Belgische onafhankelijkheid uitdrukkelijk behoort gepaard te gaan met het vaststellen van billijke voorwaarden, opzichtelijk de schadeloosstelling voor gedane opofferingen, de zekerheid en onafhankelijkheid van het voormalig grondgebied der Vereenigde Nederlanden, daaronder begrepen de bezittingen van den Staat buiten Europa, de splitsing en verevening der schuld, en de waarborgen der regeling van alle wederzijdsche aangelegenheden.

"De Staten-generaal, Sire! alzoo instemmende met Uwer Majesteits gevoelens, huldigen de wijze, waarop dezelve waardiglijk zijn uitgedrukt bij Hoogstdeszelfs ons medegedeelde

Digitized by Google

verklaringen, wier slotsom is: *afscheiding van België, met beding van billijke voorwaarden.*

"Doch, Sire! zal dit doel bereikt worden, dan moeten de nog bezetene waarborgen en onderpanden, wier behoud daartoe strekken kan, thans vooral met kracht worden vastgehouden; wij bedoelen geene toerustingen tot herovering van België, maar wij verlangen de handhaving onzer eigene grenzen, zoowel als van onze militaire stellingen, des te noodiger tegen eenen vijand, bij wien de stem der mogendheden geene genoegzame kracht schijnt te bezitten, om zijne stroopbenden in toom te houden, of de banden onzer wederrechtelijk nog gevangen gehoudene krijgslieden te doen slaken.

"Daartoe vertrouwen wij op de deswege door Uwe Majesteit gedane verklaringen, zoowel omtrent Hoogstdeszelfs tot nu toe gehoudene handelwijze, als omtrent die, welke het gevolg zoude kunnen worden der niet-nakoming van gelijktijdig opgelegde verplichtingen.

"Het is dan ook met welgevallen, dat wij de laatste mededeeling hebben ontvangen, van wege Uwe Majesteit ons gedaan; wij vleien ons, dat daardoor de spoedige vaststelling van billijke hoofdvoorwaarden zal worden bevorderd. Daarbij toch heeft de natie een dringend belang, opdat, gelijk zij reeds het onschuldig slachtoffer der aan haar door den aanval berokkende rampen is geweest, zij niet aan verliezen worde blootgesteld, die het openbaar krediet en het volksbestaan in de toekomst zouden ondermijnen, en aan de rechtmatige schuldeischers van het Rijk den noodlottigsten slag toebrengen.

"Na aldus, Sire! aan de behoefte voldaan te hebben, welke wij gevoelden, om met rondborstigheid ons over deze hooge aangelegenheden te uiten, vinden wij ons niet minder gedrongen, om aan Uwe Majesteit onze dankbetuiging over te brengen voor de toegezegde zorg, ten aanzien der voor te dragen regeling onzer eigene staathuishouding en de wijzigingen in de grondwet gevorderd.

Digitized by Google

"Ja, Sire! zullen de Vereenigde Nederlanden, als voorheen eenen afzonderlijken Staat uitmakende, uitzicht kunnen hebben op het behoud van hun onafhankelijk bestaan; zullen hunne ingezetenen mogen hopen op bloei en welvaart, bij verevening en vergoeding der geledene schade; zal de Staat aan zijne verbintenissen kunnen blijven voldoen, dan moet niet alleen, ter verkrijging en bepaling van rechtmatige voorwaarden, naar buiten alles worden aangewend; maar onze inwendige staathuishouding behoort die wijzigingen te ondergaan, welke, bij vereenvoudiging, tevens groote bezuinigingen mogelijk maken, zonder eenige der waarborgen, tot verzekering der openbare vrijheden en 's Lands welbegrepen belang vereischt, te krenken. Buiten die waarborgen toch kan geene regeering duurzame orde en rust bewaren. De Staten-generaal zien de van wege Uwe Majesteit aangekondigde voordracht van wet, daartoe betrekkelijk, met verlangen te gemoet; zij zullen dan met kalmte en nauwgezetheid beoordeelen, hoedanig het beginsel der ministerieele verantwoordelijkheid en de verdere wijzigingen, welke de omstandigheden mochten vorderen en de ervaring aanraden, in onze grondwet, overeenkomstig haren milden geest, te maken, zouden kunnen en moeten worden gevestigd, en op de wijze, bij die grondwet zelve voorgeschreven, tot stand gebracht."

Het adres drukte geheel den geest der meerderheid van de Staten-generaal uit: den wensch naar eene geheele afscheiding, naar eene grondwetsherziening in overeenstemming met de regeering; maar door een verkeerd streven naar eensgezindheid was men meer bedacht geweest de punten van verschil in het duister te laten, dan een krachtige stem te doen hooren, langs welken weg men eene spoedige scheiding verlangde en in welke uitgebreidheid men eene grondwetsherziening wenschte. Het was dan ook een zeer schrale lof van vrijzinnige zijde, dat het adres niets bevatte dan hetgeen door de Nederlandsche natie verlangd werd, terwijl van de

Digitized by Google

antirevolutionaire zijde werd opgemerkt, dat het adres bijna geen indruk had gemaakt.

Een flauwe geest van bevrediging is geheel negatief in zijnen invloed. Om waarlijk verdeeldheid te kunnen voorkomen, moet men met vaste hand durven doortasten, wanneer het tijd is.

De regeering volgde dan ook met bescheidenheid de wenschen der Staten-generaal op. Zij benoemde, "in aanmerking nemende, dat uit hoofde der staatkundige gebeurtenissen, welke binnen dit Koninkrijk hebben plaats gehad, het wenschelijk en doelmatig kan geacht worden om de reeds aangenomen wetboeken in overeenstemming te brengen met de belangen der Oud-Nederlandsche provinciën," eene commissie om de burgerlijke wetgeving te herzien, bij besluit van 24 Februari 1831, en eene andere commissie om de voorstellen van grondwetsherziening te ontwerpen. Leden van de laatstgenoemde commissie waren: uit den Raad van State VAN PABST VAN BINGERDEN, VAN LIJNDEN VAN HEMMEN en BORRET, — uit de Tweede Kamer M. W. DE JONGE VAN CAMPENS NIEUWLAND en J. CATS EZ.

De benoeming voldeed aan zeer weinigen. De antirevolutionairen zagen in die benoeming een concessie uit zwakheid, terwijl aan de vrijzinnigen de samenstelling geen vooruitzicht aanbood, dat men verder zou gaan dan de meest noodzakelijke veranderingen, die door de gebeurtenissen zelve reeds tot stand waren gebracht. Misschien is de ongunstige indruk van deze samenstelling wel de oorzaak geweest, dat het rapport der commissie jaren lang is geheim gehouden. De benoeming van de commissie had dadelijk geen ander gevolg, dan dat de zaak der grondwetsherziening gedurende eenige weken zeer besproken werd, naar aanleiding van onderscheiden dagbladartikelen.

Den 20sten Januari, op den zelfden dag waarop de minister van buitenlandsche zaken de mededeelingen had gedaan, had de conferentie in het elfde protocol vastgesteld: *Bases*

Digitized by Google

destinées à établir la séparation de la Belgique d'avec la Hollande, wel te onderscheiden van de *Arrangemens proposés pour le partage des dettes et avantages de commerce qui en seraient les conséquences*, die eerst den 27sten Januari werden opgemaakt, doch niet onherroepelijk, gelijk de "grondslagen" van 20 Januari. Wanneer men de bepalingen in de protocollen van 20 en 27 Januari 1831 vervat, nauwkeurig overweegt, dan blijkt het duidelijk, dat de hoofdgedachten overeenstemmen met het rapport der commissie, bij het besluit van 2 October benoemd, om den vorm eener administratieve scheiding voor te stellen, en met de vredesvoorwaarden, die wenschelijk geacht waren door den graaf VAN HOGENDORP in zijne brochure den 25sten December uitgegeven. De leden der conferentie schijnen ze aldus in overleg met de Nederlandsche gevolmachtigden vastgesteld te hebben, in de hoop dat de Prins van Oranje tot Koning van België zou verkozen worden en dat WILLEM I, in het vooruitzicht daarvan, in de bepalingen zou berusten. Den 24sten Januari schreef FALCK echter nog aan zijn vriend D. J. VAN LENNEP: „dat Engeland en Rusland zeer de uitroeping van den Prins van Oranje wenschten, zonder zich aan de afwijkende zoo niet stellig tegenstrijdige meening des Konings te storen."

De grondslagen, "les bases", waren inderdaad rechtvaardig èn tegenover den Koning der Vereenigde Nederlanden, èn tegenover België. De vraag omtrent Luxemburg werd geheel afzonderlijk gehouden. Het vierde en vijfde distrikt van Zeeland, Maastricht en Venlo en dat gedeelte van Limburg, dat vroeger aan de Vereenigde Nederlanden had toebehoord of door Pruissen aan het Koninkrijk der Nederlanden in 1815 was afgestaan, werden voor Nederland behouden. Het Luiksche werd aan de Belgische provinciën toegevoegd. De schikkingen omtrent de schuld, de rivieren en de koloniën waren noch voor Nederland, noch voor België onbillijk op het standpunt, waarop Nederland en de mogendheden zich geplaatst hadden. Met leedwezen had men de

Digitized by Google

afscheiding gezien, zooveel mogelijk wenschte men de eenheid tusschen beide landen te behouden, beider welvaart te bevorderen; de conferentie kon zich dan ook hoofdzakelijk met de schikkingen voor eene administratieve scheiding ontworpen, vereenigen; de schuld zou naar de opbrengst der belastingen verdeeld worden, voor België $\frac{16}{31}$, voor Nederland $\frac{15}{31}$; verder zou het gebruik der rivieren en kanalen zooveel mogelijk gemeenschappelijk zijn, evenals de vaart op de koloniën; zooals de lasten, zoo werden ook de voordeelen gelijkmatig verdeeld naar de bevolking, terwijl het vooruitzicht bleef geopend, dat België op vredelievende wijze Luxemburg zou kunnen verkrijgen, wanneer men den Prins van Oranje tot Souverein verkoos. De grondslagen en schikkingen, die wel door de gevolmachtigden der vijf mogendheden geteekend waren, maar tot welke het Fransche ministerie niet dadelijk toetrad, vonden echter bij het congres en de dagbladen in België grooten tegenstand en ook in Nederland geen onverdeelden bijval.

In België was men nog geheel onder den invloed der revolutionaire beginselen. Overeenkomstig het recht van den opstand en de leer der natuurlijke grenzen had het provisioneele gouvernement en later het congres, bij de vaststelling der constitutie geheel Luxemburg, geheel Limburg en Staats-Vlaanderen tot België getrokken, en het heette thans, dat men de Belgische nationaliteit zou schenden, — en broeders aan de vreemde overheersching zou prijs geven, wanneer men maar eenig deel van die gewesten afstond; de verdeeling van de schuld achtte men ook onbillijk, omdat men de voordeelen van de gemeenschappelijke vaart op de rivieren en op de koloniën weinig achtte; de leden van het congres en de publicisten vonden daarin veeleer een gevaarlijk lokaas om weder met Holland vereenigd te worden.

In ons Vaderland werd de juiste inhoud der protocollen van 20 en 27 Januari eerst bekend, nadat het adres der Staten-generaal aan den Koning was aangeboden. Niet vóór

Digitized by Google

April werden zij officieel aan de Staten-generaal medegedeeld! De vreugde over een geheele afscheiding, opgewekt door den minister van buitenlandsche zaken en door het adres der Staten-generaal, bekrachtigd bij het bekend worden uit de vreemde dagbladen van het protocol van 20 Januari, en de onvoorwaardelijke toetreding van den Koning daartoe had zich reeds levendig geopenbaard voordat de schikkingen door de conferentie bij het protocol van 27 Januari hier algemeen bekend werden. Toen zij aan de critiek werden onderworpen, ontbrak het niet aan vele aanmerkingen: dat de regeering, door de vrije vaart op de Schelde toe te staan, weder eene concessie had gedaan ten behoeve van België, en dat men, door aan de Belgen de vrije vaart te geven op de koloniën, inderdaad de Noord-Nederlandsche belangen had benadeeld, terwijl de financieel gunstige voorwaarden omtrent de verdeeling van de schuld in de schaduw werden geplaatst, bij de overweging dat België, in zijn verwarden toestand, aan de verplichting tot betaling toch niet zou kunnen voldoen. Deze bedenkingen tegen de voorwaarden der scheiding verloren zeer haar gewicht, bij de overweging, dat de bepalingen in het protocol van 27 Januari niet — maar alleen die over de territoriale grenzen bij het protocol van 20 Januari — onherroepelijk waren vastgesteld, maar inzonderheid bij de vreugde over de afscheiding van het toen zoo gehate België, dat voortging op de Hollanders te schelden. De groote staatkundige gebeurtenissen, die in België en Europa plaats vonden en die de vrees voor revolutionaire bewegingen zeer vermeerderden, trokken daarenboven de aandacht van de bijzondere bepalingen af.

De geschiedenis van de keuze van eenen Koning voor België is rijk geweest aan allerlei afwisselende gebeurtenissen, waarbij de Engelsche en Fransche diplomaten wederzijds klaagden over onoprechtheid en misleiding, terwijl de Engelsche en Fransche geschiedschrijvers later wederkeerig de beschuldiging van politieke onzedelijkheid hebben doen hooren.

Digitized by Google

De vertrouwelijke mededeelingen van LOUIS PHILIPPE houden niet alleen in, dat de Belgische diplomaten zijne gunst zochten te winnen, door de voorspiegeling, dat de nieuwe ongehuwde Koning van België, "wie dan ook", een zijner dochters zou kunnen huwen, maar ook van Belgische zijde is het bekend geworden, dat de kieschheid van den nieuwen Franschen Koning door zulke voorslagen zoo weinig werd aangedaan, dat in Februari het plan, dat de 15jarige Prins OTTO van Beieren zijne 13jarige dochter zou huwen, genoeg is geweest om Frankrijks stemming ten gunste van dien Prins te bepalen, nadat in het begin dier maand de Fransche regeering, door intriges, den 17jarigen Hertog van Nemours tot Koning van België had helpen verkiezen, ten einde zij, uit vrees voor de NAPOLEONS, de verkiezing van den zoon van EUGÈNE DE BEAUHARNAIS, Hertog van Leuchtenberg, zou kunnen verijdelen.

Het verhaal van al die streken der Fransche en Engelsche diplomatie en van de opgewonden taal der Belgen omtrent hetgeen zij hunne nationale grenzen noemden, behoort tot de geschiedenis van België, niet tot die van Nederland. Maar ook aan WILLEM I kan men den lof niet toekennen, dat hij zonder dubbelzinnigheid gehandeld heeft. In weerwil van zijne geheele toetreding tot de grondslagen der scheiding, bleef de Koning zijn oog vestigen op België, in overeenstemming met de Orangisten aldaar.

Gelijktijdig met de proclamatie van den Prins van Oranje den 11^{den} Januari, wilde de afgevaardigde uit Oostende, MACLAGAN, in de zitting van het Belgisch congres den 12^{den} dier maand de aandacht op de verkiezing van den Prins van Oranje vestigen, maar onder eene algemeene opschudding was hij tot de orde geroepen. Het voorstel van het orangistisch lid van het congres had geen ander gevolg, dan dat de afgevaardigde uit Gent, DE RIJCKERE, den 17^{den} daaraanvolgende, op grond van de slechte ontvangst van het gemelde voorstel, zijn ontslag verzocht; zoo weinig steun vond

Digitized by Google

de oranjepartij in het nationale congres. Toch poogde deze partij, òf geheel zelfstandig, òf gedeeltelijk ondersteund door den Prins, — hetgeen nog niet door geschiedkundige bewijzen is uitgemaakt, — door geweld haar oogmerk te bereiken; maar ook de beweging onder GREGOIRE en DE BAST te Gent mislukte, na een klein gevecht, den 2den Februari, waarin DE BAST verwond werd.

Inmiddels vermeerderden de moeielijkheden in België. De partij van de beweging wilde niets hooren van eene toetreding tot het bepaalde bij de protocollen, noch van den Prins van Oranje. De verwarring in België nam bij den dag toe, nadat LOUIS PHILIPPE had verklaard, dat hij de kroon voor zijn minderjarigen zoon den Hertog van Nemours niet kon aannemen en men zich in België niet kon verstaan omtrent een anderen candidaat. DE POTTER, die het provisioneel gouvernement verlaten had, toen men in de constitutie de monarchie had aangenomen, deed den 13den Februari aan het congres eene petitie toekomen, waarin hij beweerde dat er slechts drie alternatieven waren om uit de moeielijkheden te geraken: eene verdeeling van België, — de Prins van Oranje — of de republiek uit te roepen, en terwijl dit in Brussel voorviel, zochten op denzelfden dag de legitimisten te Parijs eene beweging ten gunste van de Bourbons in het leven te roepen, die niet gelukte, en eindigde met gewelddadigheden der revolutionairen, eerst oogluikend door de regeering toegelaten. De Fransche regeering begon echter weldra meer en meer behoefte te gevoelen aan een stelsel van krachtigen wederstand tegen de revolutionairen, en terwijl deze stemming de voorbereiding was van de aftreding van het eerste ministerie na de Juli-omwenteling en het optreden van het ministerie van CASIMIR PERIER, van 13 Maart 1831, leidde zij tevens tot de toetreding van het Fransche ministerie tot de protocollen der conferentie van 20 en 27 Januari.

Bij de akte van 17 Februari had Koning WILLEM, door eene geheele toetreding tot de protocollen van 20 en 27 Ja-

Digitized by Google

nuari zich in eenen gunstigen toestand tegenover de mogendheden geplaatst, zonder dat hij de rechten zijner dynastie op België geheel had opgegeven, die hij in Luxemburg krachtig wilde doen gelden. Nadat de Londensche conferentie bij het protocol van 20 Januari in de territoriale bepalingen omtrent België uitdrukkelijk had verklaard: "*sauf le Grand-Duché de Luxembourg, qui, possèdé à un titre différent par les princes de la maison de Nassau, fait et continuera à faire, parti de la confédération Germanique,*" had WILLEM I, die reeds in Januari, na het overlijden van den vorigen gouverneur, het gouvernement van dat gewest aan den Hertog van SAXEN WEIMAR had opgedragen, bij een verzoenende proclamatie de inwoners, die in het Luxemburgsche de zijde van België hadden gekozen, vermaand onder het wettig gezag terug te keeren. SURLET DE CHOQUIER, het voormalig lid der Staten-generaal, die den 24sten Februari tot regent van België was gekozen, beantwoordde deze pogingen den 10den Maart met eene proclamatie aan de inwoners van Luxemburg, waarin hij hen tot volharding in den opstand aanspoorde, en waarin hij hun de verzekering gaf, dat hunne broeders hen *nooit* zouden verlaten. De proclamatie was niet minder tegen den Groothertog, dan tegen de Londensche conferentie en de Duitsche bondsvergadering gericht, welke laatste besloot een legercorps van 24,000 man samen te trekken, ten einde haar gezag te handhaven, van welk besluit SAXEN WEIMAR den 25sten Maart aan de inwoners van Luxemburg kennis gaf. Eenige dagen later deed de oranjepartij onder den generaal VAN DER SMISSEN eene nieuwe poging ten behoeve van den Prins van Oranje, die ook weder mislukte en slechts ten gevolge had, dat huizen van orangisten in België geplunderd werden, onder vermoeden, zoo niet van ophitsing, dan toch onder oogluiking der Belgische bestuurders. Het blijkt niet stellig, dat WILLEM I of de Prins van Oranje in die orangistische beweging deel hebben gehad, evenmin dat de laatste Londen den

Digitized by Google

20sten Maart verlaten heeft, om in Nederland tegenwoordig te zijn, wanneer de beweging ten zijnen gunste zou zijn gelukt, gelijk dit hem zelfs als een fout van een de Belgische omwenteling gunstigen schrijver is toegeschreven; maar zeer zeker is, dat in Noord-Nederland die pogingen ten behoeve van den Prins door alle onafhankelijke publicisten zijn afgekeurd en niet het minst door den schrijver der *Nederlandsche gedachten*, met wiens antirevolutionaire beginselen niet minder revolutionaire dan contra-revolutionaire aanslagen streden.

Toen op het einde van Maart de beweging onder den generaal VAN DER SMISSEN mislukt was en de verwarring in België voortdurend toenam, was er bij de diplomatie sprake van eene verdeeling van België. Reeds vroeger had TALLEYRAND, die Frankrijk in Engeland vertegenwoordigde, op eene deeling gezinspeeld; in het begin van April schijnen bepaalde plannen in overweging te zijn geweest.

Onder deze omstandigheden waren de Staten-generaal den 22sten Maart bij elkander gekomen, om onderscheidene financieele wetsvoorstellen in overweging te nemen. De begrooting, waarin in December slechts voorloopig was voorzien, moest nader worden vastgesteld. In de nieuwe voorstellen werden de uitgaven voor de Zuidelijke gewesten, vroeger vastgesteld voor het Rijk, vervallen verklaard, te zamen ten bedrage van bijna *f* 20,000,000, waaronder voor het Huis des Konings *f* 675,000. In de uitgaven waren echter nog begrepen de $\frac{16}{31}$ renten voor de Nationale schuld, die volgens het bepaalde door de conferentie ten laste van België zouden komen. Om in de buitengewone oorlogskosten en het tekort te voorzien, werd voorgesteld eene vrijwillige geldleening van 42 millioen nominaal, rentende 6 pCt., uit te geven tegen *f* 950 het aandeel van *f* 1000, terwijl om dadelijk geld te bekomen, eene geldleening bij wijze van voorschot werd voorgesteld, te heffen naar den aanslag der personeele belasting, waarvoor quitantiën zouden uitgegeven

Digitized by Google

worden, rentende ½ pCt. in de maand, die later in de leening zouden kunnen worden in betaling gegeven.

Reeds den 30sten Maart vingen over het laatste wetsvoorstel de beraadslagingen aan; na eenige discussiën werd het voorstel met 52 tegen 3 stemmen aangenomen. Verscheidene leden drongen bij deze gelegenheid aan op staatkundige mededeelingen, terwijl zij zich zeer beklaagden, dat de protocollen van 20 en 27 Januari nog niet eens aan de Staten-generaal waren medegedeeld, evenmin als het besluit van toetreding des Konings. WARIN verklaarde, gelijk hij ook deed, tegen de voordracht te zullen stemmen, wanneer hij van de regeering geene verzekering ontving, dat de gelden, die bij voorschot of bij geldleening gevraagd werden, bestemd zouden worden voor Nederland, als een geheel onafhankelijken en afgezonderden Staat. Den 2den April deed dan ook de minister van buitenlandsche zaken mededeelingen, maar geene andere, dan die reeds uit de verslagen van het Belgische congres en uit de vreemde dagbladen bekend waren. Des ministers rede eindigde met een zeer contrarevolutionair slot, waarin hij de noodzakelijkheid van eene sterke wapening en van het in dienst houden der schutterijen en vrijwilligers zoo sterk mogelijk deed uitkomen. "Halve maatregelen zouden niet voldoende geweest zijn om ons tegen de ongeregelde horden te verdedigen. Het viel hem hard, aan de Staten-generaal te moeten mededeelen, dat men nog niet het einde kon aankondigen van de buitengewone inspanningen, waarvan het Vaderland het verheven voorbeeld gaf, en die meer in evenredigheid waren met de opgewekte vaderlandsliefde dan met het vermogen der ingezetenen. Wanneer het alleen de bepalingen waren van gouvernementen die de oorlogstoortsen ontstaken of over den vrede beslisten, dan zou het aan de kabinetten mogelijk zijn de toekomst te voorzien. Maar die periode onzer geschiedenis bestond niet meer. In vele Staten was het de openbare meening der burgers, die het voornaamste element

Digitized by Google

vormde, waarop men letten moest bij de diplomatieke onderhandelingen, zonder dat er meer vaste regels bestonden. De ontbinding van eene staatkundige vereeniging was niet meer een zeldzaamheid. De wereld genoot eene halve beschaving, uitgebreid genoeg om zich met alles te bemoeien en alles aan hare critiek te onderwerpen, maar niet krachtig genoeg om het lot der menschheid te hervormen. In dezen stand van zaken vonden de onrustigen, de ontevredenen, de eerzuchtigen en de mannen met ijdele theorieën het lichtgeloovig volk bereid om alles omver te werpen hetgeen goed en geschikt was om van trap tot trap verbetering aan te brengen, om op eenmaal door een coup d'état te komen tot een denkbeeldige volmaaktheid. In den eersten rang van de Staten, die dat schouwspel opleverden, zag men België verleid en overheerscht door een klein getal mannen. Deze gevaarlijke nabuurschap legde aan Noord-Nederland de verplichting op, de zuidelijke grenzen voortdurend te bewaken tegen de driften van eene bandelooze menigte, met gelijke zorg als de Nederlanders gewoon zijn hunne kusten tegen de dreigende golven van den oceaan te beveiligen. Maar de volksdriften komen even als de baren der zee weder tot kalmte. De misleide en bedrogene volken keeren vroeg of laat van hunne dwalingen terug. Het oogenblik kon niet ver verwijderd zijn, waarop de scheiding van Noord-Nederland van België door de medewerking van de mogendheden, wier gevolmachtigden te Londen in conferentie vereenigd, op eene bevredigende wijze zou tot stand komen. Ofschoon de regeering de toekomst noch overheerschen noch voorzeggen kon en zij hare staatkunde moest regelen naar de gebeurtenissen van den dag, zou zij altijd onwankelbaar blijven in het beginsel, dat zij had aangenomen, om de eer, de onafhankelijkheid, het territoir en de financieele en commercieele belangen ongeschonden te bewaren."

Deze rede was wel geschikt om tegenover de woeste oorlogskreten, die dag aan dag in de Belgische bladen, ja tot

Digitized by Google

in den boezem van het Belgisch congres werden vernomen, aan de vaderlandsche stemming van Oud-Nederland te voldoen, maar de vooruitziende en niet zoo geheel door vertrouwen verblinde staatslieden meenden toch in de verklaring van den minister "dat de staatkunde zich naar de gebeurtenissen van den dag zou regelen" reden te hebben, om op een meer standvastige en rondborstige staatkunde te moeten aandringen.

Toen weinige dagen later, den 9den April, de beraadslagingen over de voorgestelde leening plaats vonden, werden door onderscheidene leden ook de staatkundige aangelegenheden besproken. Waren al de afgevaardigden FRETS, DE JONGE en CATS door de mededeelingen van den minister van buitenlandsche zaken volkomen gerust gesteld, dat er niet meer aan eene wedervereeniging van Holland en België gedacht werd, WARIN daarentegen meende, het wenschelijke of niet wenschelijke van de benoeming van den Prins van Oranje als Koning der Belgen in het midden latende, te moeten aandringen, dat aan den provisioneelen toestand in ons Vaderland een einde gemaakt werd door de herziening der grondwet, en toen bij die gelegenheid op nieuw de rechtstreeksche verkiezingen ter sprake kwamen en LUZAC, toen daarmede nog niet ingenomen, de voorstanders er van als het ware sommeerde om te zeggen, in welken vorm zij de verkiezingen verlangden, antwoordde VAN NES, "dat hij kiescolleges door stemgerechtigden gekozen verlangde, die, opzettelijk bijeengeroepen tot het doen van keuzen, daarna weder ontbonden werden, — dat bij zoodanige kiescolleges geen reden bestond om de ongeregeldheden te vreezen, als in Frankrijk en Engeland de uitoefening van het stemrecht wel eens vergezelden, waartegen het bezadigd karakter der Nederlanders en hunne staatkundige en maatschappelijke verlichting, ons daarenboven genoegzaam waarborgden."

De *Standaard*, toen het meest geavanceerde liberale blad, deed hulde aan de verklaring van het geëerde lid, dat hij zich het recht toekende, om bij iedere gelegenheid te zeg-

Digitized by Google

gen, dat het volk van Nederland hartelijk verlangde, *de nieuwe waarborgen* voor hare rust en vrijheden te kennen, want dat er, na een tijdsverloop van meer dan twee maanden wel iets meer kon gedaan zijn, dan de benoeming eener commissie; van welke benoeming nochtans, gelijk VAN NES aanmerkte, noch *officiëel*, noch *officieus* aan de Kamer was kennis gegeven. "Een kort en goed ontwerp," zoo vervolgde LUZAC. "gezuiverd van al hetgeen onze tegenwoordige grondwet reglementair bevat, aan de natie bekend gemaakt, had eene goede leiding aan de denkbeelden gegeven, en de discussiën der vrije drukpers, zoo noodzakelijk tot het uitlokken van goede bedenkingen, doelmatig kunnen leiden. Nu gaat ieder aan het veranderen, tast in het wilde rond, blijft op zijne ideeën, dikwijls onbekookt, hardnekkig staan, en wanneer het ontwerp des bestuurs komen zal, zullen reeds vele verderfelijke gevoelens diepe wortelen geschoten hebben."

Tot die onbestemdheid, die mannen als LUZAC, VAN NES, WARIN en weinige anderen zochten te voorkomen, werkten echter de conservatieven zeer mede. DE JONGE, lid van de benoemde commissie, verklaarde, dat de commissie een taak van zooveel belang en zoo teeder van aard niet met overhaasting kon vervullen, maar gaf juist daardoor aanleiding tot de verwachting, dat de grondwetsherziening veel meer zou bevatten, dan alleen door de scheiding van België *noodzakelijk* was geworden.

De voorgestelde geldleening werd in de Tweede Kamer met groote meerderheid aangenomen: 43 tegen 5 stemmen. Men wilde aan de regeering de middelen niet onthouden om de rechten van het Vaderland te verdedigen; maar daarom was er toch eene zeer sterke oppositie tegen de financieele voordrachten, die niet genoeg eene vereenvoudigde inrichting van het staatsbestuur bedoelden. Bij de begrootingsvoorstellen was dan ook de tegenstand veel grooter, daar zij met 31 tegen 16 stemmen werden aangenomen.

Digitized by Google

Het voortdurend dralen der regeering, om voorstellen van grondwetsherziening te doen en daardoor de zelfstandigheid van Nederland te bevestigen, deed WARIN, van wiens voorstel omtrent de ministeriëele verantwoordelijkheid wij vroeger gewaagden, en welk voorstel vervallen was nadat de regeering in Januari de grondwetsherziening had toegezegd, een voorstel doen in de Tweede Kamer: "dat zij zich bij voorkeur zou bezighouden met het overwegen van zoodanige onderwerpen als door den Koning, of door een lid der Kamer zouden worden ter tafel gebracht, ten einde de, door de omstandigheden noodig gewordene veranderingen in de grondwet te helpen daarstellen en dat den voorzitter zou worden verzocht aan de regeering de wenschen kenbaar te maken."

Toen het voorstel den 21sten Mei in discussie kwam, oordeelden FRETS, SYPKENS, DE JONGE, BEELAERTS en anderen het geheel onregelmatig en gevaarlijk. Nadat de Koning tot het protocol van 20 Januari was toegetreden, was de scheiding zeker, de uitvoering van dat protocol moest echter nog plaats hebben, en nu zouden, volgens hunne meening, onverwijlde veranderingen in de grondwet strekken tot het doen herleven van oude partijschappen en van twisten, het gevolg van bespiegelingen, uit de Fransche omwenteling afkomstig. Alle onze pogingen moesten thans slechts daarheen gericht zijn om eendracht te bevorderen.

LUZAC ontwikkelde daartegen de redenen, welke hem bewogen een gunstige stem op het onderhavige voorstel uit te brengen. Hij zag daarin een middel ter vervulling van den door hem en zeer velen gekoesterden wensch naar de eindelijke en onherroepelijke vestiging van onzen Staat, zoo als die na den afval van België blijven moest; eene vestiging, die dan eerst alle gehoopte heilrijke vruchten zou kunnen opleveren, wanneer zij in hare geheele strekking zou gekend zijn, door de vaststelling der grondtrekken van onze aanstaande maatschappelijke verbintenissen en instellingen.

Ook anderen verdedigden met kracht het voorstel. Al

Digitized by Google

bestond er geene vrees meer voor eene vereeniging met België, zoo moest toch alle onzekerheid weggenomen worden. Noord-Brabant en Zeeuwsch-Vlaanderen moesten als uiterste grenzen van den Nederlandschen Staat aangewezen worden. De verantwoordelijkheid der ministers moest reeds spoedig worden ingevoerd. De grondslag van het grondwettig staatsgebouw had niet meer die stevigheid, welke vertrouwen inboezemde, die noodig was voor het algemeen welzijn, ook voor het gelukken van financieele maatregelen.

De voorsteller, WARIN, verdedigde in een uitvoerige rede het voorstel. Het mocht van den gewonen regel afwijken, maar het werd door buitengewone omstandigheden gevorderd. Verre was het van hem verwijderd, een voorstander te zijn van die volksmacht en volkssouvereiniteit, die door sommigen elders werden voorgestaan, om zich bij het volk welbehagelijk te maken; maar als vertegenwoordigers der natie moesten de leden der Tweede Kamer trachten meer verband te brengen tusschen zich en de ministers; — het kon zijn, dat het spreken van gevaar gevaarlijk was, maar dwaas was, het gevaar dat bestond niet te willen zien; de grondwetsherziening, in plaats van partijschappen op te wekken, kon veeleer strekken om die te voorkomen; terwijl hij aan den afgevaardigde LUYBEN, die beweerd had, dat de regeering nog niet de geheele afscheiding als volbracht beschouwde, antwoordde, dat bij die vooronderstelling het des te noodiger was, dat daaromtrent eene boven allen twijfel verheven beslissing werd genomen.

Voor het voorstel stemden: CORVER HOOFT, COLLOT D'ESCURY, LUZAC, VAN SYTSAMA, DEDEL, BACKER, WARIN, VAN ALPHEN, OP DEN HOOFF en VAN DAM VAN ISSELT; het werd met 30 tegen 10 stemmen verworpen. Maar buiten de volksvertegenwoordiging vond de geachte schoonzoon van G. K. VAN HOGENDORP bij zeer velen sympathie; zoo weinig drukte in 1831 de Tweede Kamer der Staten-generaal den volksgeest uit. Hoe geheel anders zou de toe-

Digitized by Google

komst van Nederland in de volgende jaren zijn geweest, wanneer de territoriale quaestie in de Staten-generaal tegenover een verantwoordelijk ministerie was besproken.

Kort nadat de Staten-generaal in Maart hunne zittingen hervat hadden, had de Prins van Oranje, na zijn terugkomst uit Engeland, weder deelgenomen aan de werkzaamheden van den Raad van State, en den 9den April de koninklijke familie naar Amsterdam vergezeld, alwaar hij door het beschaafde publiek met wantrouwen, door het volk op de straat met gejuich werd ontvangen. Waar een nationale gehechtheid eenmaal in het volksleven wortel heeft geschoten, wil de volksliefde geen kwaad denken of gelooven. Waar van zijn vroeger gedrag sprake was, verzekerde hij: "gestoorde rust te herstellen, vrede te bevorderen, de twee gedeelten van het rijk voor meer rampen te bevrijden, ziedaar inderdaad het heilzame doel, hetwelk ik wenschte te bereiken, en ik koester de hoop, dat elk onpartijdig en niet door vooroordeel verblind Nederlander daarvan overtuigd is."

Omtrent het midden van April geloofde men algemeen, dat het plan om den Prins van Oranje op den Belgischen troon te plaatsen èn door de Orangisten in België èn door den Prins geheel was opgegeven, vooral, toen door de bemoeiingen van lord PONSONBY, den Engelschen agent in België en schoonbroeder van den eersten minister lord GREY, de candidatuur van Prins LEOPOLD in België meer en meer op den voorgrond kwam. En toen de Engelsche Koning WILLIAM IV, ofschoon in den aanvang nog door een gevoel van kieschheid weêrhouden, daarmede instemde, werd het weldra een ijverig streven der Engelsche diplomatie, om de candidatuur van den Prins, die zoo nauw aan het Engelsche vorstenhuis was verwant, te bevorderen.

Reeds in Januari was onder de vele mogelijke candidaten voor den Belgischen troon LEOPOLD van Saxen-Coburg, de weduwenaar van prinses CHARLOTTE van Engeland, genoemd; maar hij had toen weinig bijval verworven. De Roomsch-

Digitized by Google

Katholieke geestelijkheid in België wilde in den aanvang niet weder een Protestantschen vorst. De Prins zelf had zich ongenegen verklaard, zoolang de territoriale scheiding niet was tot stand gebracht en de wettige Vorst van zijne rechten op België geen afstand had gedaan. De diplomatie koesterde aanvankelijk weinig verwachting van den Prins, die den Griekschen troon, hem door de diplomatie opgedragen, eerst aangenomen en toen geweigerd had. De Fransche minister van buitenlandsche zaken had Prins LEOPOLD als een Engelschen Prins beschouwd en gedreigd met oorlog, wanneer hij verkozen werd; en de conferentie zelfs schijnt in haar protocol van 1 Februari, onder de uitsluiting: dat de keuze van een Koning in België niet zou bepaald worden ten gunste "d'un des princes des familles, qui règnent dans un des cinq états dont les représentans sont réunis en conférence à Londres," zoowel den Hertog van Nemours als den weduwenaar van de Engelsche Prinses bedoeld te hebben. Nadat echter het plan der diplomatie, dat de Prins van Oranje in België tot Koning zou verkozen worden, geheel mislukt scheen, werd Prins LEOPOLD genoemd; en toen deze candidatuur in België bijval scheen te vinden en het vooruitzicht werd geopend, dat een der dochters van LOUIS PHILIPPE den weduwenaar van Prinses CHARLOTTE kon huwen, werden de Engelsche en Fransche Koningen vrienden, en bij gemeenschap van vorstelijk belang loopen *"onherroepelijke"* bepalingen groot gevaar veranderd te worden.

Intusschen was de conferentie aanvankelijk niet genegen iets in het protocol van 20 Januari te veranderen, terwijl men nog hoopte het Belgisch congres, dat halstarrig weigerde Luxemburg, Limburg en Staats-Vlaanderen op te geven, tot inschikkelijkheid te bewegen. Bij protocol van 17 April werd nog besloten aan het Belgisch gouvernement te doen kennen: dat de bepalingen van het protocol van 20 Januari waren "onherroepelijk", en dat alle betrek-

Digitized by Google

kingen tusschen de conferentie en het Belgisch gouvernement zouden worden afgebroken, wanneer België tot de door de conferentie bepaalde en door den Koning der Nederlanden aangenomen grenzen niet toetrad. Het Belgisch ministerie, dat de conferentie niet tot verandering van het bepaalde had weten te brengen, beproefde toen eene bedreiging aan Noord-Nederland; want als zoodanig moet inderdaad beschouwd worden de brief, dien de Belgische minister LEBEAU den 9den Mei aan den Nederlandschen minister van buitenlandsche zaken schreef, maar die, ofschoon den 13den te 's Gravenhage ontvangen, reeds den 16den in de Belgische bladen werd medegedeeld en daaruit in onze dagbladen overgenomen. Zonder dat in den brief een woord van den Koning werd gesproken, alsof onze Staat een republiek was, werd er op gewezen, dat de voortdurende provisioneele toestand voor beide volken nadeelig was; dat de scheiding feitelijk reeds was tot stand gebracht; dat men op het punt stond de vijandelijkheden, die waarschijnlijk voorkomen zouden zijn, wanneer men getracht had zich onderling te verstaan, te hervatten, en werd het voorstel gedaan, dat van wederzijde drie commissarissen zouden benoemd worden, die een voorstel zouden ontwerpen, dat onderworpen zou kunnen worden aan het nationaal congres en aan de bekrachtiging van die macht, die de Nederlandsche grondwet aanwees om zoodanige overeenkomst goed te keuren. Den 18sten Mei zou het nationaal congres weder vergaderen; wanneer het voorstel zonder antwoord bleef of niet werd aangenomen, zou België zich genoodzaakt zien dadelijk toevlucht te nemen tot de hervatting der vijandelijkheden. — De Belgische minister mocht aan het einde van zijnen brief er bijvoegen, dat zijne demarche evenzeer verwijderd was van provocatie als van zwakheid, maar dat de nationale waardigheid hem geen anderen weg toeliet, — de indruk van dien brief was, dat de Belgen aan de Nederlanders een oorlogsbedreiging deden toekomen, daar de bekende gevoelens èn

Digitized by Google

van LEBEAU zelven èn van het congres geen den minsten twijfel overlieten, dat men op het besluit van verwerping van het vastgestelde bij het protocol van 20 Januari niet zou terugkomen.

Inmiddels had de conferentie in hare bijeenkomst van 10 Mei, nu Frankrijk geheel tot de vroegere protocollen was toegetreden, besloten dat wanneer het Belgisch gouvernement de territoriale bepalingen in beginsel, behoudens latere wederzijdsche schikkingen, vóór den 1sten Juni, niet had aangenomen, er dan eene geheele afbreuk van betrekking, *une rupture absolue de toute relation*, tusschen de conferentie en België zou plaats hebben; dat de conferentie niet langer zou kunnen vertragen de maatregelen, die het Duitsche Verbond bereids voorgenomen had, en dat, wanneer deze maatregelen nog niet voldoende mochten zijn, de conferentie verdere maatregelen zou nemen, die door de omstandigheden mochten worden vereischt.

Toen Lord PONSONBY dit protocol ontving, om het aan het Belgisch congres mede te deelen, achtte hij het beter dit niet te doen en liever dadelijk naar Londen te vertrekken om aldaar mede te deelen, dat de aanneming van de grondslagen der scheiding door het Belgisch congres en de verkiezing van LEOPOLD zeer zouden bevorderd worden, wanneer de conferentie België wilde ondersteunen om "à titre onéreux" het Groothertogdom te verkrijgen. De conferentie besloot toen, bij protocol van 21 Mei, Lord PONSONBY te verzoeken, naar België terug te keeren en aan het Belgisch gouvernement te kennen te geven, dat zij niet langer kon wachten van België de toetreding tot de "grondslagen" der scheiding te vragen, waartoe de Koning der Nederlanden reeds was toegetreden, maar dat de conferentie, na den wensch van het Belgisch gouvernement vernomen te hebben, beloofde met den Koning der Nederlanden een onderhandeling aan te knoopen, met het doel om Luxemburg tegen billijke schadeloosstelling aan België

Digitized by Google

af te staan, behoudens de rechten van den Duitschen Bond; dat zoodra de toestemming van België was verkregen, de onderhandelingen zouden worden voortgezet, maar dat, zoo de adhaesie vóór den 1sten Juni niet was gegeven, Lord PONSONBY, in overeenstemming met den Franschen agent, generaal BELIARD, overeenkomstig zijne instructie en het bepaalde bij het protocol van 10 Mei zou handelen.

Bij zijne terugkomst in Brussel schreef Lord PONSONBY, in plaats van de protocollen der conferentie eenvoudig aan het congres mede te deelen, een zeer uitvoerigen brief aan den minister LEBEAU, die dit schrijven den volgenden dag aan het congres mededeelde.

Toen deze brief, waarin werd te kennen gegeven, dat de territoriale quaestie wel geschikt zou kunnen worden, wanneer België van den Koning-Groothertog Luxemburg afkocht, in de zitting van den 27sten Mei werd voorgelezen, bracht hij in den aanvang de gemoederen zeer in beweging.

Die revolutionairen, die oprecht en consequent waren in hunne beginselen, wilden daarmede niet transigeeren. JOTTRAND riep uit: "Tusschen het protocol van 20 Januari en het heilige recht van opstand moet een keuze gedaan worden. — Gij moet kiezen tusschen een blinde onderwerping aan den wil van de Heilige Alliantie en het recht van opstand, waarop Noord-Amerika, Holland, Polen, zelfs Frankrijk zijn gegrondvest. Voor mij zal de keus niet twijfelachtig zijn." Door anderen werd de brief van Lord PONSONBY een beleediging voor het nationaal congres genoemd. Een voorstel van NOTHOMB, DE BROUCKÈRE en VILAIN XIV, dat men de keuze van eenen Koning als niet gedaan zou beschouwen, wanneer zijne aanneming ondergeschikt was aan een afstand van Luxemburg en een deel van Limburg en dat het gouvernement zou gemachtigd worden om met de conferentie te Londen en met Koning WILLEM onderhandelingen aan te knoopen om Luxemburg te verkrijgen, lokte andere voorstellen uit. Den 30sten Mei verdeelden drie

Digitized by Google

voorstellen het nationaal Belgisch congres. Het ministerie en een gedeelte van het congres wilden dadelijk overgaan tot de verkiezing van Prins LEOPOLD, met aanneming van het voorstel van NOTHOMB c. s., dat onderhandelingen over Luxemburg zouden worden aangeknoopt. Een ander gedeelte meende, dat de keuze niet kon geschieden voordat België geheel in het bezit was van het territoir door de constitutie aangewezen: een korte termijn moest nog aan Holland gesteld worden; bij weigering moest men zich door de wapenen in het bezit stellen van het nationale grondgebied. Een derde partij ging nog verder en wilde dat men dadelijk het zwaard zou opnemen. De oorlogsgezinde partij was de meest populaire; zij werd door bijna alle Belgische dagbladen gedeeld. De opgewondenheid in België was heftig en artikelen der Belgische bladen, in de Nederlandsche overgenomen, bliezen ook in Noord-Nederland de oorlogsgezindheid aan. Na heftige discussiën werd het voorstel NOTHOMB met eene kleine wijziging door het congres goedgekeurd, waarop den 4den Juni de verkiezing van LEOPOLD tot Koning der Belgen volgde, onder bepaling, dat hij het koningschap niet zou aanvaarden, dan alvorens den eed te hebben gedaan van te zullen handhaven de constitutie en de onschendbaarheid van het daarin omschreven grondgebied.

Met de commissie om aan LEOPOLD de kroon aan te bieden, vertrokken naar Londen de minister DEVAUX en de secretaris van het congres, NOTHOMB, om onderhandelingen aan te knoopen met de conferentie.

Den dag voordat de Belgische onderhandelaars te Londen aankwamen, had Lord PONSONBY van de conferentie last gekregen, om ingevolge de vroeger genomen besluiten, Brussel te verlaten en dit besluit mede te deelen aan den Franschen zaakgelastigde, generaal BELIARD. Op dat besluit der conferentie hadden invloed gehad de nota's der Nederlandsche gevolmachtigden te Londen, van 21 Mei, waarin zij zich beklaagden over den met oorlog dreigenden

Digitized by Google

brief van den minister LEBEAU, terwijl de nota door de volgende mededeelingen besloten werd:

"De conferentie heeft wel voor het geval dat België de grondslagen der scheiding niet aannam, haar bedreigd met eene geheele afbreking der onderhandelingen, maar elke afdoende maatregel is afhankelijk gesteld van latere beraadslagingen en is daardoor uitgesteld tot een onbestemde en meer of min verwijderde toekomst. De Nederlandsche gevolmachtigden verklaren in last te hebben daarop de aandacht der conferentie te vestigen. De Koning, na toegetreden te zijn tot de schikkingen, welke de conferentie in het algemeen belang had voorgesteld, had door die toetreding gemeend eene spoedige oplossing der moeielijkheden, die even bezwarend als verontrustend waren, aan zijne getrouwe onderdanen te verzekeren. Naarmate de opofferingen, die zij zich voor hunne onafhankelijkheid en veiligheid hadden opgelegd, veel en groot waren, behoorde het tijdstip verhaast te worden, waarop zij zouden kunnen eindigen." "Zijne Majesteit," zoo luidde de verklaring ten slotte, "hoopt dienovereenkomstig, dat de conferentie zonder verder uitstel maatregelen zal nemen, die ongelukkig noodzakelijk schijnen om de onredelijke halsstarrigheid der Belgen te overwinnen, maar voor elke gebeurtenis en omdat het onmogelijk is Holland aan eene onbepaalde voortduring van den provisioneelen toestand te onderwerpen, waarin het zich tegenover België bevindt, verklaart Zijne Majesteit, dat hij na den eersten Juni zich geheel vrij acht, hetzij om mede te werken tot de maatregelen, die de conferentie mocht aannemen om de scheiding overeenkomstig het bepaalde bij het 12de protocol te bewerkstelligen, òf om te handelen op eigen gezag en op de wijze, die door de omstandigheden mochten worden gevorderd, maar altijd met het eenige doel om te komen tot een uitkomst, die de akte van scheiding rechtvaardig en billijk heeft geoordeeld."

Het is niet onwaarschijnlijk, dat WILLEM I tot dien stap

Digitized by Google

is overgegaan, ook naar aanleiding van de krachtige stemmen, die in de Tweede Kamer waren uitgesproken over de noodzakelijkheid van eene spoedige afdoening, en die door velen in Noord-Nederland werden gedeeld.

Inmiddels was aan de Nederlandsche regeering kenbaar geworden de brief van Lord PONSONBY, die in het Belgisch congres aanleiding gegeven had tot de vroeger vermelde onstuimige beraadslagingen en tot de zending van DEVAUX en NOTHOMB naar Londen, tegelijk met de commissie om de kroon van België aan LEOPOLD aan te bieden. De Nederlandsche gevolmachtigden, na reeds den 5den Juni gevraagd te hebben: wat op de niet-aanneming van de grondslagen door België was gevolgd, opdat de Koning "puisse aviser aux mesures que réclame l'état actuel des choses dans le double intérêt de sa dignité et de la securité de la Hollande", deden, bij een nota van 6 Juni, aan Lord PALMERSTON hunne bevreemding kennen, dat Lord PONSONBY den vermelden brief had geschreven, waardoor hij allerlei bedriegelijke verwachtingen had opgewekt; dat de Koning zich hield bij de akte van scheiding, die voor hem zonder reserve was aangenomen; dat bij de grondslagen van scheiding het groothertogdom Luxemburg als een possessie van het Huis van Nassau was erkend, en dat de gevolmachtigden zoo sterk mogelijk protesteerden tegen hetgeen omtrent een mogelijken afstand van Luxemburg in den brief van Lord PONSONBY was vermeld. Reeds den volgenden dag antwoordde de conferentie, dat lord PONSONBY was teruggeroepen; dat zij geheel vreemd was aan den brief, en dat zij, door te beloven onderhandelingen met den Koning te zullen aanknoopen over een afstand van Luxemburg, van meening was geweest, dat die onderhandelingen eerst zouden aanvangen, nadat de Belgen de grondslagen der scheiding hadden aangenomen. Toen inmiddels de Belgische zaakgelastigden in Londen waren aangekomen met de Belgische commissie om LEOPOLD de kroon aan te bieden, verklaarden de Nederlandsche gevolmachtig-

Digitized by Google

den nog, bij nota van 22 Juni, dat de persoon, die de kroon van België zou aanvaarden, zonder de grondslagen der scheiding te hebben aangenomen, zich in eene vijandelijke houding tegen Zijne Majesteit zou plaatsen en als vijand zou worden aangemerkt: "le personnage qui accepterait la souveraineté de la Belgique, sans avoir préalablement souscrit à l'acte de séparation, se placerait par cela seul dans une attitude hostile envers Sa Majesté et devrait être considéré comme son ennemi." Zij gaven daarbij te kennen, dat nu reeds vier maanden verloopen waren, dat Holland en zijne regeering tot de scheiding waren toegetreden; dat langer uitstel niet kon gedoogd worden, en dat de Koning zich voorbehield van zijne eigene middelen gebruik te maken, om een einde te maken aan een toestand, die zoo hoogst nadeelig was.

Deze voorwaardelijke opzegging van de wapenschorsing en aanzegging, dat de Nederlandsche regeering besloten had gewapenderhand een einde te maken aan de zaak van onzekerheid, waarin men verkeerde, kwam geheel overeen met hetgeen in Nederland werd gewenscht en hetgeen door de waardigheid van Nederland als zelfstandigen Staat op dat oogenblik werd gevorderd. Nadat WILLEM I door zijne toetreding in Februari tot het protocol van 20 Januari getoond had, dat hij een eindschikking wilde, had men in Nederland gewacht dat de conferentie maatregelen tegen België zou nemen. De Nederlandsche regeering heeft, door aan te dringen op de handhaving van hetgeen als "onherroepelijk" door de conferentie was vastgesteld, van haar recht gebruik gemaakt en de zelfstandigheid van een eigen volksbestaan geopenbaard door een beroep te doen op eigen middelen, toen de conferentie nalatig bleef hare onherroepelijke beslissingen te doen gelden. Of WILLEM I onder de handhaving van de rechten van Nederland nog niet tevens een geheimen wensch heeft gekoesterd, dat door die handhaving de loop der gebeurtenissen eene herstelling zou te weeg brengen, —

Digitized by Google

of hij naast het geopenbaarde doel geen nevenbedoeling heeft gehad, is eene andere vraag.

Dat WILLEM I voortdurend den wensch heeft gekoesterd, dat men in Nederland en in België zou inzien, dat eene geheele hereeniging de beste oplossing zou zijn, mag men afleiden uit de feiten, dat in Juni door de Oranjepartij in België proclamatiën werden verspreid, waarin de restauratie werd verlangd, en dat in Nederland, onder invloed der regeering, op eene vereeniging werd aangedrongen.

In een geschrift, getiteld: *Vlugtige beschouwing der vraag: welke moeten, uit het dubbele oogpunt der welvaart en onafhankelijkheid voor Noord-Nederland de onvermijdelijke gevolgen zijn van deszelfs afscheiding van België*, werd de brochure, die THORBECKE in December tegen de erkenning van België naamloos had uitgegeven en waarop wij vroeger de aandacht vestigden, hoog geroemd, en op gelijke gronden betoogd, dat België en Nederland te zamen vereenigd een waarborg waren voor welvaart en onafhankelijkheid. Op het einde der brochure las men de volgende zinsneden:

"Gelooft overigens niet, dat ons oogmerk zij u tot de verovering van een weerspannig land aan te sporen. Slechts eenig betoon van kracht en wil van uwe zijde, en een vergelijk met België, dat beider wensch en behoefte vereenigt, wordt mogelijk. Ook het beter deel van België, door een eerlooze factie verdrukt, smacht het uur zijner verlossing tegen en gevoelt, dat het die alleen van u verwachten kan.... Bij de eerste overschrijding der grenzen stroomen scharen van hulpgenooten u te gemoet, om hunne pogingen met de uwen te vereenigen tot redding van het algemeene vaderland. Nederlanders! nog is het in uwe macht, uwen ondergang en dien van België te voorkomen."

Dit geschrift heeft eene historische beteekenis, nu het is bekend geworden, dat het geschreven is op aandrang van de ministers VAN DOORN en DE MEY, zoodat het vermoeden geoorloofd is, dat het ook de gevoelens van den Koning

Digitized by Google

uitdrukte. De bewering van Belgische en buitenlandsche schrijvers, dat WILLEM I de onderhandelingen heeft trachten te vertragen, is in hare onbepaaldheid en algemeenheid onjuist, daar men onderscheiden tijdstippen moet onderscheiden. Van 18 Februari, toen hij tot het protocol van 20 Januari toetrad, tot in Augustus 1831 heeft hij op eene spoedige oplossing, in welke bedoeling dan ook, aangedrongen, en dit werd ook door den toestand van Nederland dringend gevorderd.

Bij den dreigenden toon van het congres en de dagbladen in België begonnen de schutters en de vrijwilligers in Nederland, die zich hadden voorgesteld, dat hunne diensten slechts een korten tijd gevorderd zouden worden, vele bewijzen van ongeduld te geven. Reeds in Juni hoorde men hier en daar de stem: "Voorwaarts of naar huis." — "De Belgen," zoo redeneerden velen, "die eerst herstel van grieven, toen afscheiding, vervolgens onafhankelijkheid, daarna uitsluiting der Nassau's begeerden, begeeren thans het bezit van Luxemburg en zullen met geheel Limburg en Staats-Vlaanderen en het dragen van een rechtmatig deel in de schuld niet tevreden zijn. De mogendheden zullen tot behoud van den vrede de wenschen der Belgen ondersteunen, zoodra zij weten, dat de Hollanders eerder dan de Belgen van hunne vorderingen zullen afzien." Het bezoek van den Prins van Oranje te Amsterdam en zijne deelneming aan de werkzaamheden van den Raad van State, hadden velen overtuigd, dat de hereeniging met België door de regeering was opgegeven; en nu de scheiding was uitgemaakt, moest dan ook zoo spoedig mogelijk eene eindschikking tot stand komen. Wilde de conferentie hare als onherroepelijk verklaarde besluiten niet handhaven, dan moesten de Nederlanders de zaak tot een eind brengen. "Wij hebben," zoo liet een geacht weekblad zich uit, "noch Engelsche noch Pruissische hulp noodig, om aan den verregaanden Belgischen overmoed eindelijk een einde te maken; wij moeten aan de mogendheden durven

Digitized by Google

toonen, dat wij den wil hebben om ons goed recht te handhaven."

Bij de ongeduldige verwachting naar uitkomst maakten ook de financieele bezwaren een spoedige oplossing zeer wenschelijk. In de 6 pCt. leening, bij de wet van 13 April 1831 uitgeschreven, was niet ten volle ingeschreven. Het tekort was nog niet gedekt. Een nieuw financieel voorstel was aan de Staten-generaal ingediend; maar eerst in Juli kon van de genoegzame deelneming blijken. De handel kwijnde, en bij de bekrompene meeningen, die toen nog omtrent de vrije riviervaart bestonden, zag men niet zonder kommer de gevolgen van de overeenkomst omtrent de vaart op den Rijn, den 31sten Maart gesloten, te gemoet. In het verslag der Handelmaatschappij van 15 Juni 1831 werd vermeld, dat de gegarandeerde interest nog niet uit de winsten kon worden voldaan, zoodat men weder voor ƒ 645,175 zijn toevlucht tot den garant, den Koning, had moeten nemen. In deze omstandigheden was het zeer natuurlijk, dat WILLEM I zeer wenschte, dat spoedig aan de buitengewone krachtsinspanning van Nederland een einde kwam.

Bij de moeielijkheden, waarin de conferentie zich geplaatst zag door de weigering van het Belgisch congres om zich aan de territoriale schikkingen te onderwerpen, schijnen de voorstellen om België te verdeelen weder zeer aangedrongen te zijn, inzonderheid door TALLEYRAND, die door de Engelsche diplomatie verdacht werd met de Nederlandsche eene verdeeling van België te wenschen, ofschoon het niet waarschijnlijk is; dat met WILLEM I daarover is onderhandeld; alleen aan den Prins van Oranje schijnen de voorstellen ter verdeeling van België aangeboden te zijn, ofschoon het niet bewezen is, dat hij ze heeft goedgekeurd.

Nadat Prins LEOPOLD tot Koning der Belgen gekozen was (4 Juni), zocht de Engelsche diplomatie hem spoedig den troon te doen bestijgen, waarbij zij aanvankelijk hoopte,

Digitized by Google

dat België nog op de weigering om de territoriale bepalingen van het protocol van 20 Januari aan te nemen, zou terugkomen.

Onder deze omstandigheden kwamen de beide Belgische commissiën te Londen te zamen. De commissie om aan LEOPOLD de kroon aan te bieden werd voorloopig bij den Prins niet toegelaten, voordat de commissarissen om bij de conferentie nadere bepalingen te verwerven, haren last zouden hebben ten uitvoer gebracht.

NOTHOMB, de jeugdige Luxemburgsche advocaat, die in het provisioneel bestuur den 25jarigen leeftijd als genoegzaam voor het lidmaatschap van het congres had doen aannemen, om niet uitgesloten te worden, en die het voorstel in het congres had gedaan om Luxemburg bij wijze van onderhandeling te erlangen, maakte, bij den wensch der Engelsche ministers, dat een brug gelegd werd tusschen de conferentie en het Belgisch congres, waarover Prins LEOPOLD naar Brussel zou kunnen gaan, een vernuftig gebruik van een woordenzifterij omtrent de hoofdbepaling van het protocol van 20 Januari, die de conferentie zonder arglistige bedoeling had vastgesteld en die door het Nederlandsch gouvernement te goeder trouw was aangenomen. Nadat namelijk in het rapport van de commissie van 2 October 1830 voor de administratieve scheiding was voorgesteld, dat tot de Noordelijke provinciën van het Rijk zouden behooren de oud-Nederlandsche provinciën en tot de Zuidelijke de overige, waren in het protocol van 20 Januari de volgende bepalingen opgenomen:

Les limites de la Hollande comprendront tous les territoires, places, villes et lieux, qui appartenaient à la cidevant république des Provinces-Unies des Pays-Bas en l'année 1790.

La Belgique sera formée de tout le reste des territoires qui avaient reçu la dénomination du royaume des Pays-Bas dans les traités de l'année 1815, *sauf le grand-Duché de*

Digitized by Google

Luxembourg, qui possédé à un titre différent par les princes de la maison de Nassau, fait, et continuera à faire, partie de la confédération germanique."

De bedoeling van deze bepalingen, door de vroegere onderhandelingen over den wapenstilstand, was zeer duidelijk; maar oppervlakkig, alleen lettende op de woorden, konden zij aanleiding geven tot chicane.

In zijne eerste bijeenkomst met Prins LEOPOLD had NOTHOMB, door WHITE, den secretaris van lord PONSONBY, tot den Prins ingeleid, betoogd, dat de zwarigheden tegen de aanneming van de kroon van België konden vervallen, wanneer de conferentie, die op het protocol van 20 Januari niet behoefde terug te komen, slechts daaraan een nadere verklaring wilde geven, waarna Koning WILLEM I wel gedrongen zou worden aan de wenschen van België toe te geven. De conferentie had toch aan Nederland slechts gewaarborgd de oude grenzen; op hetgeen Nederland in 1790 niet onverdeeld bezat, kon België, door aan de woorden van het protocol vast te houden, recht laten gelden, en door dit te doen konden zeer gunstige bepalingen voor België verworven worden. Prins LEOPOLD had voor dit betoog natuurlijk een geopend oor; hij verzocht NOTHOMB de gronden, die deze met zooveel bekwaamheid ontwikkeld had, ook bij de Engelsche ministers voor te dragen. De samenkomst bij lord PALMERSTON den 9den Juni, die drie uren duurde, schijnt geen voor de Belgen gunstigen uitslag opgeleverd te hebben. De Engelsche diplomaat meende dat de Belgen naderden tot de aanneming van het protocol van 20 Januari; Lord GREY, aan wien de Belgische commissarissen hunne gevoelens den volgenden dag voordroegen, begon met uitdrukkelijk te verklaren: dat men beginnen moest met de grondslagen aan te nemen, behoudens nadere onderhandelingen. NOTHOMB en DEVAUX verzekerden daarop, dat dit onmogelijk was, daar het Belgische congres dit bepaald geweigerd had; maar zij begonnen te ontwikkelen hetgeen zij

Digitized by Google

reeds aan LEOPOLD hadden voorgedragen, dat inderdaad geheel Limburg aan België kon worden toegekend; dat Staats-Vlaanderen mede tot België behoorde, als natuurlijke grens, en dat de zaak van Luxemburg kon gevonden worden, wanneer Koning WILLEM I dat gewest tegen een geldelijke schadevergoeding afstond. Lord GREY begreep in den aanvang niets van deze redeneeringen, toen NOTHOMB, om zijn betoog indrukwekkend te maken, met verwijzing naar de aangehaalde woorden van het protocol van 20 Januari, de volgende vraag stelde: "Wanneer in 1790 Amsterdam eens niet behoord had tot de Vereenigde Nederlanden, aan wie zou Amsterdam dan behooren overeenkomstig art. 1 en 2 van het protocol van 20 Jannari?" Lord GREY, alleen lettende op de woorden van die artikelen en niet op de geheele bedoeling van het protocol, antwoordde: "aan België," en nu opende NOTHOMB een ouden atlas van 1790, en wees aan, dat Maastricht en Bergen op Zoom en Zevenaar en Huissen enz., enz. in 1790 niet onverdeeld aan de Vereenigde Nederlanden hadden behoord, maar voor een gedeelte aan den Bisschop van Luik, voor een ander gedeelte aan den Paltzgraaf, aan Pruissen, enz., en dat men, door die streken als enclaves, toebehoorende aan België te beschouwen, kon komen tot eene schikking omtrent het territoir, die aan de Belgen voldeed, en waardoor LEOPOLD de kroon zou kunnen aanvaarden.

Geen wonder, dat de Engelsche minister op deze vernuftige tractaatsuitlegging uitriep: "*La conférence n'a pas vu toute la portée du principe qu'elle a posé, mais c'est fait, soyez discret et revoyez le prince. En effet, vous pouvez créer une situation nouvelle et tout à fait imprévue.*" Den 11den Juni wonnen de Belgische commissarissen den zaakgelastigde van Pruissen en weldra de overige leden der conferentie, die meenden alles te moeten aangrijpen om een uitweg te vinden, ten einde den vrede in Europa te bewaren. Den 15den Juni deed LEOPOLD inmiddels een ultimatum aan de

Digitized by Google

aan de conferentie toekomen, op welke voorwaarden hij de Belgische kroon zou kunnen aannemen,

De Pruissische gezant, nog het meest vasthoudend aan hetgeen de conferentie onherroepelijk bepaald had, bleef er op aandringen, dat België door eene adhésion conditionelle aan het protocol van 20 Januari zich zou onderwerpen. Prins LEOPOLD, zoo het schijnt op raadgeving van STOCKMAR en NOTHOMB, verzette zich krachtig daartegen, met het gevolg, dat het voorstel van den Pruissischen gevolmachtigde den 19den Juni werd ter zijde gelegd, — nadat Frankrijk en Engeland bij eene geheime overeenkomst van den 16den zich verbonden hadden tusschen beiden te komen, wanneer Nederland of België naar de wapens mocht grijpen, van welk tractaat TALLEYRAND zeide, dat Frankrijk en Engeland twee gendarmes waren, om een duel te beletten.

De Nederlandsche gevolmachtigden, door den Koning daartoe gelastigd, drongen, te midden van deze pogingen om de conferentie ontrouw te maken aan hare, als onherroepelijk vastgestelde, bepalingen, nogmaals aan op de handhaving der aangenomen grondslagen van scheiding. Zij deden dit bij eene nota van den 22sten Juni, waarin de Koning, zich houdende aan de verzekeringen van de conferentie, dat zij maatregelen zou nemen om de vastgestelde bepalingen te handhaven, verklaarde: dat hij, bij gebreke van die maatregelen, de toevlucht zou nemen tot zijne eigene middelen en de toegevendheid zou doen ophouden, die niet overeenkwam met de in- en uitwendige zekerheid van den Staat, noch met de belangen zijner getrouwe onderdanen; dat hij den persoon, die de kroon van België aannam, zonder vooraf de grondslagen der scheiding geteekend te hebben, zou moeten beschouwen als "vijand".

Niettegenstaande deze zeer onbewimpelde voorwaardelijke oorlogsverklaring, nam echter de conferentie de voorstellen van NOTHOMB aan, die, in 18 artikelen vervat, den 26sten Juni geteekend aan LEOPOLD werden overhandigd, welke nog

Digitized by Google

denzelfden dag de Belgische kroon aannam, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat het Belgisch congres de 18 artikelen zou goedkeuren.

Deze geheele handeling moest wel de vrees doen ontstaan, dat de Koning der Nederlanden de zoo duidelijke miskenning van de rechten van een onafhankelijk Vorst niet gewillig zou gedoogen. Reeds tijdens de onderhandelingen met NOTHOMB en DEVAUX had PALMERSTON meermalen de Nederlandsche gevolmachtigden toegesproken, om WILLEM I te overreden zich stil te houden; toen echter de 18 artikelen geteekend waren en LEOPOLD de kroon voorwaardelijk had aangenomen, meende FALCK, dat de Nederlandsche regeering gestand moest doen aan hare vroegere verklaringen: de conferentie had hare beloften verbroken; het geval, vroeger als *casus belli* gesteld, was aanwezig; vóór dat België een gevestigd bestaan had, was het geschikte oogenblik van onze zijde de grondslagen der scheiding door gebruik van wapenen te doen aannemen. De Nederlandsche gevolmachtigden kwamen overeen, dat VAN ZUYLEN VAN NYEVELT onmiddellijk naar 's Gravenhage zou vertrekken om den Koning verslag te doen van den stand der zaken. Ook de conferentie erkende al het gewicht van het oogenblik en besloot een van hare leden, die het meest persoonlijk met WILLEM I bekend was, den baron VON WESSENBERG, gevolmachtigde van Oostenrijk, naar 's Hage af te zenden, om den Koning te overreden, ter wille van den vrede van Europa, de artikelen aan te nemen, terwijl een missive, door al de leden der conferentie onderteekend, aan den minister van buitenlandsche zaken gericht, aan VON WESSENBERG werd medegegeven. Om den vrede te bewaren schikte men alles, opdat LEOPOLD Koning van België zou kunnen worden.

Het Engelsche ministerie hechtte zoozeer gewicht aan die zending, dat zij in het koninklijk jachtschip, dat den Oostenrijkschen gevolmachtigde naar Nederland zou brengen, tevens een plaats aanbood aan den Nederlandschen gezant,

Digitized by Google

die het echter onwelvoegelijk oordeelde, den gevolmachtigde der conferentie te vergezellen bij eene zending, waarvan de uitslag zoo onzeker was, en met een andere gelegenheid naar Nederland vertrok.

Dit vertrek van de beide diplomaten naar 's Gravenhage gaf aanleiding tot allerlei geruchten: terwijl de Engelsche ministerieele dagbladen, in overeenstemming met de vertoogen van NOTHOMB, berichtten, dat de Belgische quaestie welhaast geschikt zou worden, daar de Koning van Nederland, in plaats van Belgisch garnizoen in Bergen-op-Zoom te gedoogen, veel liever Limburg zou afstaan, enz., openbaarden de torybladen daarentegen zeer de vrees voor oorlog. Lord ABERDEEN bracht, nadat Koning WILLIAM IV, den 21sten Juni, in de openingsrede van het parlement had vermeld, dat men ten opzichte van België het recht van noninterventie in de binnenlandsche zaken van België streng had gehandhaafd, wel hulde aan prins LEOPOLD, den verkozen vorst, maar meende toch, dat men Nederland onrechtvaardig behandelde, en dit aanleiding zou geven tot oorlog.

De 18 artikelen waren in waarheid ten opzichte van de territoriale bepalingen eene groote mystificatie, aan de eene zijde, om de conferentie tot wijziging te brengen van hetgeen door haar onherroepelijk was vastgesteld, alsof de nieuwe bepalingen slechts ontwikkelingen waren van het vroeger vastgestelde, en aan de andere zijde om het Belgisch congres, dat niet had willen toestemmen, dat Luxemburg, Limburg en Staats-Vlaanderen van België zouden afgescheiden worden, gelijk men die gewesten ook in de constitutie had opgenomen, tot de aanneming van bepalingen te brengen, waarop LEOPOLD de kroon van België kon aannemen.

De steller der 18 artikelen had, om dit tweeledig doel te bereiken, het volgende gedaan; om de conferentie te winnen, had hij woordelijk overgenomen het eerste artikel van het protocol van 20 Januari, maar het geheel krachteloos gemaakt door de daarop volgende artikelen.

Digitized by Google

De vijf eerste der 18 artikelen, die aanleiding gaven tot politieke discussiën, waren van den volgenden inhoud:

Art. 1. *Les limites de la Hollande comprendront toutes les territoires, places, villes et lieux, qui appartenaient à la ci-devant république des Provinces Unies, en l'année* 1790.

Art. 2. *La Belgique sera formée de tout le reste des territoires qui avaient reçu la denomination de Royaume des Pays-Bas, dans les traités de l'année* 1815.

Art: 3. *Les cinq puissances emploieront leurs bons offices pour que le* status quo *dans le Grand-Duché de Luxembourg soit maintenu pendant le cours de la négociation séparée que le souverain de la Belgique ouvrira avec le roi des Pays-Bas et avec la Confédération germanique, au sujet du dit Grand-Duché; négociation distincte de la question des limites entre la Hollande et la Belgique. Il est entendu que la forteresse de Luxembourg conservera les libres communications avec l'Allemagne.*

Art. 4. *S'il est constaté que la republique des Provinces Unies des Pays-Bas n'excerçait pas exclusivement la souveraineté dans la ville de Maestricht en* 1790, *il sera avisé par les deux parties aux moyens de s'entendre à cet égard sur un arrangement convenable.*

Art. 5. *Comme il résulterait des bases posées dans les articles* 1 *et* 2 *que la Hollande et la Belgique possèderaient des enclaves sur leurs territoires respectifs, il sera fait à l'amiable entre la Hollande et la Belgique les échanges qui pourraient être jugés d'une convenance réciproque.*

De overige artikelen betroffen de regeling omtrent de rivieren en de staatsschuld, waarbij men uitging van het beginsel, dat ieder land zijne oude schulden zou terugnemen en dat de gemeenschappelijke schuld zou gedeeld worden, zonder dat daarbij in aanmerking werden genomen de opofferingen in de koloniën enz., die Nederland zich ten behoeve van de vereeniging getroost had.

Nadat NOTHOMB den 30sten Juni in een geheim comité in het Belgisch congres verslag had gedaan van zijne onder-

Digitized by Google

handelingen en medegedeeld, dat Prins LEOPOLD komen zou, zoodra de 18 artikelen waren aangenomen, en dat hij de aanneming door Holland niet zou afwachten, voegde SYLVAIN VAN DE WEYER er bij, dat de Prins, eenmaal in België gekomen, zich van den invloed der conferentie zou ontslaan en slechts de belangen van België zou behartigen. De Prins had ook gezegd, dat zijne persoonlijke betrekkingen hem een waarborg waren, dat hij de banden met Frankrijk nog verder zou kunnen toehalen; hij had verklaard, dat wanneer hij zich vijandig jegens Frankrijk gevoelde, hij de kroon niet zou aannemen. Terwijl men door deze woorden op de Franschgezinden onder de Belgen invloed zocht uit te oefenen, werd aan de liberalen het vooruitzicht geopend, dat een onafhankelijk België ook voor Polen voordeelig zou zijn. Deze verzekeringen konden echter den ongunstigen indruk niet wegnemen, die de 18 artikelen bij zeer velen in België opwekten. De *nationale associatie*, die de anti-orangistische bewegingen in Maart in het leven had geroepen, riep het volk op om zich tegen de preliminairen, als vernederend voor België, te verklaren.

Onder deze beweging begon den 1sten Juli de beraadslaging in het Belgisch congres. Het ministerie had de artikelen medegedeeld zonder een bepaalde voordracht. CHARLES DE BROUCKÈRE, het voormalig lid der Tweede Kamer, in het Belgisch congres afgevaardigd uit Limburg, verklaarde, dat hij het ministerie, dat het voorstel durfde aannemen, beschouwde als zijne demissie te hebben genomen; dat de aanneming der protocollen was een verraad. De minister van buitenlandsche zaken, LEBEAU, antwoordde, dat het congres de deputatie benoemd had en dat het ministerie geheel vreemd was geweest aan de onderhandelingen; dat hij als minister zou zwijgen, maar als afgevaardigde niet zou terugdeinzen zijn gevoelen te zeggen. DE ROBAULX, een afgevaardigde van de linkerzijde, verklaarde de voorstellen beleedigend voor de nationale eer; buigende voor de confe-

Digitized by Google

rentie, zou men het beginsel van de revolutie niet alleen van België, maar ook van de Juli-revolutie opofferen aan de eischen der Heilige Alliantie. Eenige leden stelden voor, dat de bewoners van Limburg, die niet meer tot België zouden behooren, na de aanneming der 18 artikelen schadeloos zouden gesteld worden; de afgevaardigde uit Venlo kwam met verontwaardiging tegen zulk een voorstel op. De eerste sprekers verklaarden zich allen heftig tegen de voorstellen. Men moest de wapenen aangorden en het nationaal grondgebied verdedigen. De artikelen werden echter in het breede verdedigd door de beide commissarissen DEVAUX en NOTHOMB, die ze te Londen hadden ontworpen en doen aannemen, en door LEBEAU, in een zeer uitvoerige rede.

Na in het begin verklaard te hebben, dat hij voor zich besloten had, welke ook de uitslag der beraadslagingen zou zijn, als minister af te treden, en dat hij slechts sprak als afgevaardigde, zeide LEBEAU: dat het protest van het congres tegen het protocol van 20 Januari was geweest het protest van een onafhankelijk volk tegen de aanmatiging van interventie, maar dat men hier had een bloot voorstel; — dat men vroeger den linkeroever van de Schelde, Luxemburg en Limburg niet had geëischt uit kracht van het recht van overwinning, maar *jure post liminii;* — dat juist de 18 artikelen aanleiding gaven tot onderhandelingen op zeer voordeelige grondslagen. De zaken zouden nu met Holland alleen worden afgedaan, en zeer zeker zou men Maastricht bekomen; in Luxemburg, dat vroeger buiten de bepalingen was gehouden, zou nu het *status quo* gehandhaafd worden; in plaats dat Luxemburg aan België geweigerd werd, kon men verzekerd zijn, dat men geheel Luxemburg zou behouden; het oogenblik om alles te zeggen was gekomen; Prins LEOPOLD was besloten Luxemburg te behouden door alle mogelijke middelen, hij beschouwde dit als zijn eigen taak, het was voor hem een punt van eer; zonder Luxemburg zou geen Vorst zes maanden in België kunnen regeeren; art. 1

Digitized by Google

der constitutie voegde Luxemburg aan België toe; de Koning, die de constitutie bezwoer, kon Luxemburg niet afstaan; de beteekenis van de woorden van Prins LEOPOLD aan den regent was deze: "Wanneer gij de preliminairen aanneemt, kom ik onder u. De aanneming door Holland raakt mij niet, wanneer ik slechts het dubbele recht heb van te onderhandelen en oorlog te voeren." Op de onderstelling dat Koning WILLEM de 18 artikelen niet zou aannemen, merkte LEBEAU op, dat hij dan den oorlog zou moeten voeren en dat de Staten-generaal van Nederland geen penning zouden geven om Luxemburg terug te erlangen; dat de Duitsche Bond hem evenmin zou helpen; de propositiën bevatten slechts grondslagen, de grensscheidingen zouden naderhand bepaald worden.

Deze discussiën in het Belgisch congres over de 18 artikelen, gevolgd door hunne aanneming, waren wel geschikt om in Nederland al het gevaarlijke te doen beseffen van hunne onbestemde uitdrukkingen. Reeds zeer spoedig na het bekend worden der artikelen hadden onderscheidene stemmen in Nederland zich doen hooren, dat die bepalingen geheel onaannemelijk waren en had geene enkele stem op hare aanneming aangedrongen; de regeering kon zich dus verzekerd houden geheel in den geest van het Nederlandsche volk te handelen, toen zij in eene uitvoerige nota van 12 Juli het onaannemelijke der 18 artikelen aanwees. In de eerste plaats herinnerde de regeering, dat bij het protocol van 20 Januari de rechten van den Groothertog van Luxemburg waren erkend, en dat die erkenning thans was weggelaten; — dat het *status quo* in Luxemburg door de conferentie vroeger niet was erkend; — dat de bepaling omtrent de vrije gemeenschap met de vesting Luxemburg uitsluitend behoorde tot de bevoegdheid van den Duitschen Bond; — dat de conferentie bij haar protocol van 7 Juni nog verklaard had, dat de onderhandelingen over een afstand van Luxemburg geheel zouden zijn vrijwillig, en dat de conferentie

Digitized by Google

thans daarover geene bepalingen kon vaststellen; — dat het recht op Maastricht ten onrechte door de conferentie twijfelachtig was gesteld; — dat België geene enclaves in Nederland bezat; — dat de bepalingen onduidelijk en onzeker en zeer ten nadeele van Nederland zouden kunnen uitgelegd worden, gelijk in de discussiën in het congres te Brussel was gebleken; — dat men ook omtrent den vorm van preliminairen als van een vredestractaat met België zich alsnog niet kon vereenigen; — dat bij het protocol van 20 Jannari wel de scheiding was geregeld, maar dat de Koning door daaraan toe te treden nog geen afstand van de souvereiniteit had gedaan, en dat de Koning, bijaldien hij daartoe wilde overgaan, dit niet zou kunnen doen, dan op voorwaarden, die overeenkwamen met de billijkheid en het belang van Holland; — dat de conferentie zich verbonden had, de grondslagen der scheiding, meer dan eens als onherroepelijk verklaard, te zullen handhaven; — dat zij zelfs bepaald had, dat maatregelen van dwang zouden genomen worden, wanneer België ze den 1sten Juni niet had aangenomen; — dat na het verstrijken van dien termijn de Koning der Nederlanden verklaard had zich de bevoegdheid voor te behouden van zijn eigene middelen gebruik te maken; — dat de crisis, waartoe de zaken thans gekomen waren, niet aan hem was te wijten; — dat hij billijke voorwaarden van scheiding verlangde en dat hij de preliminairen, zooals zij gesteld waren, niet kon aannemen; terwijl ten slotte de verklaring herhaald werd, dat diegeen, die tot de souvereiniteit van België geroepen, haar aannam, zonder de vroeger bepaalde grondslagen te hebben aangenomen, door hem niet anders dan als vijand zou kunnen beschouwd worden.

Deze uitvoerige memorie, aan de Staten-generaal medegedeeld en al spoedig in hoofdzaak bekend geworden, vond algemeene toejuiching.

Inmiddels was het bericht van de aanneming der 18 artikelen door het congres naar LEOPOLD overgebracht. Voordat

Digitized by Google

de afgevaardigden uit België tot hem toegelaten werden, ontving hij de leden der conferentie. Op zijne vraag: "Is het de wil van de groote mogendheden mij dadelijk te erkennen, ook zonder de toestemming van den Kôning der Nederlanden?" zou de graaf MATUSZEWIC, de Russische gevolmachtigde, geantwoord hebben: "Ja, en ook dan, wanneer hij mocht weigeren, zullen middelen om hem te dwingen gevonden worden." Wat ook meer of minder juist moge zijn van dit algemeen verspreid gesprek, LEOPOLD nam de kroon aan. De nieuwe Koning, op het punt van verhuizen, gelijk hij zich uitdrukte, kon de Belgische commissie niet ontvangen; maar zijne zuster, de Hertogin van Kent, zou het genoegen hebben de afgevaardigden den volgenden dag aan hare tafel te zien. En den volgenden dag had dan ook het eerste officieele diné met den Koning der Belgen plaats bij de weduwe van den Hertog van Kent en hare dochter, de 12jarige Prinses VICTORIA, die in 1837 den Engelschen troon beklom. Door de beloften van de gevolmachtigden ter conferentie van de vijf groote mogendheden, dat zij hem zouden erkennen in weerwil van de weigering van Koning WILLEM I, in de rij der vorsten toegelaten, aan het Engelsche hof als Koning in den familiekring opgenomen, in het vooruitzicht van schoonzoon van den Koning der Franschen te worden, meende LEOPOLD veilig naar België te kunnen gaan, alwaar hij overal met groot gejuich ontvangen werd, niettegenstaande weinige dagen vroeger vele volksbewegingen zich tegen de aanneming der 18 artikelen verklaard hadden. Ook het oranjegezinde Gent juichte.

Ofschoon het antwoord van de Nederlandsche regeering op de 18 artikelen reeds den 12^{den} Juli gereed was, werd op aandrang van den Engelschen ambassadeur de bekendmaking daarvan eenige dagen uitgesteld. Was het om nog den weg te openen tot nieuwe onderhandelingen of om tijd te winnen, tot LEOPOLD den troon in België zou beklommen hebben? Waarschijnlijk met beide bedoelingen. Bij brief van

Digitized by Google

25 Juli gaf de conferentie aan den minister VERSTOLK VAN SOELEN te kennen, dat men, niettegenstaande de mededeeling van 12 Juli nog hoop meende te kunnen voeden, dat nieuwe onderhandelingen tot een definitief tractaat tusschen België en Nederland, onder bemiddeling van de vijf mogendheden, zou kunnen leiden, hetgeen zoo wenschelijk zou zijn ter bewaring van den algemeenen vrede.

Toen deze brief te 's Gravenhage ontvangen werd, was alles in gereedheid gebracht, om aan de oorlogsbedreiging, bij nota van 22 Juni gedaan, gevolg te geven. Op den dag zelven, waarop tot uitvaardiging van die nota door Koning WILLEM I was besloten, had de Prins van Oranje reeds het plan van den veldtocht ontworpen. Een maand later had de Koning, vergezeld van zijne beide zonen en kleinzonen, het leger bezocht. Overtuigd, dat het leger het bevel van den Prins van Oranje zou volgen, was bij de terugkomst in 's Gravenhage, den 29sten Juli, een bevelschrift uitgevaardigd, dat de Prins van Oranje het oppperbevelhebberschap zou aanvaarden. Alle dienstorden lagen gereed ter uitvoering van het aangenomen operatieplan. Alleen het laatste woord des Konings ontbrak nog. Zonder dat er volkomen zekerheid omtrent de geldmiddelen was verkregen, zonder dat de laatste hoop op minnelijke schikking was vervlogen, kon tot den oorlog niet worden besloten. Maar toen de inschrijvingen in de nieuwe leening volteekend waren en men zekerheid had ontvangen, dat LEOPOLD de constitutie had bezworen, waarin het grondgebied van België met Luxemburg en Limburg was omschreven, en met een beroep op den moed van het Belgische volk om de nationale onafhankelijkheid te verdedigen, zijne aanspraak had besloten, en dat de Belgische minister van buitenlandsche zaken DE MEULENAERE den 28sten Juli aan de conferentie had gemeld, dat men ongenegen was tot nieuwe onderhandelingen, tenzij vooraf de 18 artikelen door Koning WILLEM I waren aangenomen, werd in den middag van den 31sten Juli het be-

Digitized by Google

vel tot den veldtocht gegeven. Nog denzelfden avond vertrok de Prins naar het hoofdkwartier in Breda, van waar hij den 1sten Augustus de volgende dagorder uitvaardigde, die niet alleen aan het leger, maar ook aan de natie gericht was:

"Door den wil van mijnen Vader en Koning geroepen, om het bevel over zijn leger te voeren, stel ik mij aan uw hoofd, op den dag, waarop het woord *Voorwaarts* door hem is uitgesproken. De bewijzen van liefde en trouw, welke gij reeds aan den Koning en aan het Vaderland hebt gegeven, en die den volkeren van Europa tot het schoonste voorbeeld strekken, waarborgen mij ook de dapperheid, welke gij zult ten toon spreiden op het slagveld, dat ons wellicht binnen weinige dagen ten strijde wacht, voor de ware belangen van het Vaderland en tot verkrijging van voordeelige voorwaarden eener afscheiding van de gewesten, die zich onttrokken hebben aan de regeering van denzelfden Vorst, voor welken wij bereid zijn ons leven en onze dierbaarste belangen ten offer te brengen.

"Maar bij het nemen van toevlucht tot de wapenen, sluit de Koning, die een ware vader zijner onderdanen is, geenszins den weg der onderhandelingen, hoezeer deze tot dusverre zoo vruchteloos beproefd zijn; zijne gevolmachtigden bij de conferentie te Londen, zullen aldaar, bij voortduring, de rechten der natie blijven voorstaan.

"Wat mij betreft, ik gevoel al het gewicht van de eervolle taak, mij door den Koning opgedragen: zij zal ongetwijfeld voor mij verlicht worden door uwen moed, waarop ik met vertrouwen reken, bij de herinnering aan de dapperheid van zoovele oude wapenbroeders van alle rangen, die ik nog in uwe gelederen zie, en aan de geschiedenis, welke mij leert, wat het Vaderland van de edele pogingen van deszelfs schutterijen en vrijwilligers mag verwachten.

"Na Quatre-Bras en Waterloo hebben wij ons niet meer in gelijke betrekkingen bevonden als die, welke ons thans

Digitized by Google

vereenigen; in dat tijdsverloop hebben er vele gewichtige, meestal gelukkige, doch sedert een jaar zeer rampspoedige omstandigheden voor ons Vaderland plaats gehad.

"Mijne plichten en de wil des Konings hebben mij geroepen, om een werkelijk deel aan de laatste staatkundige gebeurtenissen in Nederland te nemen. Alle mijne daden, woorden en bedoelingen hadden destijds eeniglijk ten oogmerk, om van het Koninkrijk die onheilen af te weeren, welke het te voorzien was, dat hetzelve konden treffen, en welke wij tegenwoordig allen ondervinden; maar daar de middelen, met zulk een oogmerk door mij aangewend, geene gunstige uitkomst hebben opgeleverd, moet ik zelf gelooven, dat ik mij in de keuze dier middelen heb bedrogen. De drijfveêren, die mij bezielden, waren intusschen van den zuiversten aard. Thans hoop ik u, met het zwaard in de hand, te overtuigen, dat het bloed der Nassau's nog in mijne aderen vloeit, en dat geen offer mij te zwaar zal zijn, om het geluk te verzekeren van dien geboortegrond. voor welks onafhankelijkheid onze voorouders zoo dikwerf, met een gewenschten uitslag, legermachten hebben bestreden, die de hunnen verre in *getal*, maar geenszins in *moed* te boven gingen."

Terwijl de Prins naar het leger vertrok, was VAN ZUYLEN VAN NYEVELT naar Londen teruggekeerd. In den avond van 1 Augustus aldaar aangekomen, te laat om nog Lord PALMERSTON te ontmoeten, had hij hem schriftelijk kennis gegeven, dat hij hem den volgenden morgen vroeg zou bezoeken en hem het antwoord van het Nederlandsch gouvernement op het voorstel der conferentie van 25 Juli zou overhandigen. Hij deed dit den volgenden dag, onder bijvoeging: *Mylord, vous verrez que nous sommes en guerre avec Léopold.*" PALMERSTON antwoordde daarop niets: "évidemment très pressé", stak hij de depêche in zijn zak. Waarschijnlijk wilde hij niets vragen, omdat hij reeds de hoofdzaak wist.

Digitized by Google

Het antwoord aan de conferentie herinnerde, hoe Koning WILLEM I steeds aangedrongen had op de handhaving van de grondslagen door de conferentie vastgesteld; dat hij nu nog den vrede wenschte; zijn gevolmachtigden te Londen waren van de noodige volmachten voorzien om het bedoelde verdrag te bediscussieeren, vast te stellen en te teekenen; maar het voortdurend uitstel moede, had hij besloten de onderhandelingen door militaire middelen te ondersteunen. Den 2den Augustus werd nog aan elk der vijf hoven afzonderlijk eene kennisgeving gericht, dat de Nederlandsche regeering, na negen maanden vruchteloos onderhandelen en na bewijzen te hebben gegeven van hare oprechte zucht om de afscheiding van Holland en België op billijke grondslagen te regelen, eindelijk de hoop had moeten opgeven, om zonder maatregelen van dwang, redelijke voorwaarden van scheiding te verkrijgen, en dat men tot dwangmiddelen was overgegaan, omdat de voortdurende crisis niet kon voortduren zonder nadeel toe te brengen aan den volksgeest, de financiën, het leger en de staatkundige onafhankelijkheid; dat Holland geen algemeenen oorlog wenschte; dat het geen vergrooting van grondgebied verlangde en dat het alleen de wapenen gebruikte om tot een afscheiding op billijke grondslagen te geraken.

Den vijfden Augustus werd door den minister in de Staten-generaal, aan wie de diplomatieke stukken vroeger waren medegedeeld, een rede uitgesproken, waarin, na het verslag der laatste gewisselde stukken en de vermelding van het bevel tot het voorwaartsrukken der troepen, het volgende gezegd werd:

"Verkrijging van billijke voorwaarden van scheiding is het uitsluitende doel van dat bevel, maar om hetzelve te bereiken moest Europa zich overtuigen, dat tot handhaving van den vrede, zoomin Holland als België gemist kan worden, en dat de bezadigde en stille gang der Nederlandsche regeering tot behoud der rust niet minder te ontzien is, dan het Belgische grondbeginsel van opstand.

Digitized by Google

"Ware deze keuze der regeering vroeger bepaald geweest, wellicht zou zij zijn beschouwd geworden als voorbarig Later ware de gelegenheid er toe waarschijnlijk voor altijd vervlogen; want hoe toch zouden de lasten, welke de Nederlanders slechts door eene voorbeeldelooze inspanning tijdelijk kunnen dragen, langer zijn getorscht geworden?

"De Koning heeft zich geenszins verborgen, dat de uitkomst van den gedanen stap niet valt onder het bereik eener vaste berekening, doch de volken, even gelijk de bijzondere leden der maatschappij, kunnen in omstandigheden geraken, waarin men alles waagt, met niets te wagen. Eene onderwerping aan de Belgische eischen zou het staatsbankroet beslist en Noord-Nederland berooid hebben van zijne onmisbare grenzen door het edel bloed der voorvaderen verkregen, den ondergang van den Staat bezegeld, en met de daad de Nederlanders uit de rij der onafhankelijke, zelfstandige volken hebben uitgewischt. Zijn de kansen eenigermate wisselvallig, de Koning verbeidt derzelver uitslag met een gerust vertrouwen op de Voorzienigheid.

"Ten nauwste intusschen beperkt zich de kring der gevolgen van de beslotene ondersteuning der onderhandelingen door de wapenen, wanneer men overweegt, dat die maatregel in geen verband hoegenaamd staat tot de Europeesche zijde der Belgische quaestie.

"Daaraan, Edelmogende Heeren! heeft de Koning de afscheiding van Noord-Nederland en België ten offer gebracht, alhoewel hij zijne rechten op België in geen geval zou kunnen afstaan, zonder billijke voorwaarden te bedingen voor de hem getrouw geblevene Noord-Nederlanders.

"Hoe glorierijk de jaarboeken onzer geschiedenis ook zijn mogen, en hoe uitgebreid de invloed onzer geringe bevolking geweest zij op de beschaving en het lot der wereld, zoo zijn, bijaldien wij al eenige genegenheid mochten gevoelen, om ons met Europa's algemeene staatkunde in te laten, onze beperkte middelen, naar den tegenwoordigen toe-

Digitized by Google

stand van ons werelddeel, daartoe niet genoegzaam. 's Konings staatsstelsel, huiselijk, gelijk onze zeden, rust dan ook op het grondbeginsel van oprechte vriendschap jegens alle mogendheden, en van welwillende aanschouwing der wijze, waarop zij goedvinden aangelegenheden te regelen.

"Anders, Edel Mogende Heeren! moet de Nederlandsche staatkunde zijn, ten aanzien der uitsluitend Hollandsche quaestie tusschen ons en België. Deze gaat ons alleen en België aan, want voor ons geldt eene billijke verdeeling der schuld en de handhaving van ons grondgebied, het wezen van ons volksbestaan; doch voor de overige mogendheden van Europa is het onverschillig of voortaan Nederland of België meer of minder zal dragen in die schuld, en hoedanig de grenzen tusschen beide landen zullen getrokken worden. Tot regeling dezer onderwerpen heeft de Koning met erkentenis de medewerking en bemiddeling zijner vijf machtige bondgenooten en vrienden aangenomen, maar Hoogstdezelve vermag zich in dat opzicht niets te laten voorschrijven. Bij de volken toch, even als bij den mensch in het bijzonder, blijft eigen behoud de eerste wet der natuur, en dat eigen behoud zou worden opgeofferd, wanneer wij ons onaannemelijke grondslagen van grensscheiding en van verdeeling der schuld lieten opdringen. In alles, wat onze huishoudelijke belangen, de regeling onzer grensaangelegenheden met onze naburen, met één woord de eer, de rechten en het welzijn van Noord-Nederland zelf betreft, bevindt onze regeering zich aan eigen haard, en wanneer het op het behoud van het dierbaarste, dat wij bezitten, aankomt, kan de uitoefening van het recht van vrede en oorlog, onafscheidbaar van eenen onafhankelijken Staat, ons door niemand betwist worden.

"Dat is dan het standpunt Edel Mogende Heeren! waarop wij ons geplaatst vinden, en zelfs dan, wanneer het bloed onzer dapperen vruchteloos geplengd werd, en troon en vaderland tot op hunne grondslagen daverden, zou het bewustzijn van alleen voor overmacht onzen leeuwenstandaard gebogen

Digitized by Google

te hebben, ons aan het billijk Europa en het rechtvaardig nageslacht, als een volk doen kennen, eensgezind met zijnen Koning, gehoorzaam aan de wetten, getrouw aan zijnen erfgrond en ontzagwekkend tot in zijnen val."

Met eenparigheid van stemmen werd door de Tweede Kamer besloten daarop het volgend adres aan den Koning aan te bieden, waarmede de Eerste Kamer zich vereenigde;

"Sire! Wanneer in minder buitengewone omstandigheden de Staten-generaal van Uwe Majesteit gewichtige mededeelingen ontvangen omtrent de aangelegenheden der natie, mag deze van hare vertegenwoordigers met recht verwachten, dat zij zich, als hare tolken, vrijmoedig deswege uiten.

"Thans daar het de hoogste der aangelegenheden geldt, en Uwe Majesteit ons doet kennis dragen van het door Hoogdenzelve verrichte, tot behoud van ons volksbestaan, vinden wij in de houding der natie de gevoelens uitgedrukt, die haar bezielen en waarvan wij slechts den weerklamk aan Uwe Majesteit overbrengen.

"Na lang beproefd geduld, is het oorlogszwaard ontbloot. Op het eerste daartoe gegeven teeken, is een leger met ijver en volharding samengesteld uit de keurlingen van alle rangen en standen, met voorbeeldelooze geestdrift, den vijand tegengetrokken, onder het opperbevel van den edelen held, wiens bloed reeds voor het Vaderland gevloeid heeft, — ook ruime bijdragen hebben van allerwege 's lands dienst vrijwillig verzekerd.

„Zoo drukt de natie het zegel op de beslissing harer regeering; zoo toont zij, door daden, dat zij, als in de dagen van ouds, goed en bloed veil heeft ter handhaving harer eer en onafhankelijkheid, en dat zij, als het uur geslagen is, eer het uiterste wil wagen, dan vrijwillig den nek krommen onder schandelijke voorwaarden.

"Het is de uitdrukking dier gezindheden, welke wij, in deze plechtige oogenblikken, aan Uwe Majesteit kunnen aanbieden. Gelijk Hoogstdezelve, bij de ontwikkeling der ge-

Digitized by Google

beurtenissen, dubbel verlangt, zich aan de volksvertegenwoordiging aan te sluiten, zoo naderen wij den troon, met een warm gevoel van erkentenis voor de waardige handhaving van de rechten der natie, en aldus worden de banden zoo mogelijk nog nauwer toegehaald, welke het volk en zijn Koning onderling verbinden. Terwijl Uwe Majesteit bereid is, om zijne rechten op België edelmoedig ten offer te brengen aan het heil van het hem getrouw gebleven oude Vaderland, zien wij Hoogstdezelve, met het oogmerk alleen om dit te bestendigen, niet uit heroveringszucht, de onderhandelingen gewapenderhand ondersteunen; ook het Nederlandsche volk heeft geene andere bedoeling. Door de staatkunde van Europa met gewesten verbonden, die zich, met verzaking van plicht en recht, hebben losgescheurd, koestert het niet *één* wensch tot hereeniging, tot verovering, tot wraak. Geene zucht tot oorlog, maar tot verkrijging van billijke voorwaarden van scheiding, bezielt het; op deze heeft de natie aanspraak; deze zijn het, die zij met Uwe Majesteit eeniglijk begeert, en waarvoor zij strijdt, omdat daaraan haar zelfbehoud is gehecht.

"De voorwaarden, zooals dezelve door de mogendheden zijn vastgesteld, heeft Uwe Majesteit aangenomen, omdat Hoogstdezelve die strekking daarin meende aan te treffen. Wij hoopten in de uitvoering en nakoming daarvan het eind te vinden onzer menigvuldige opofferingen en verliezen. Doch maanden verliepen, zonder dat die hoop verwezenlijkt werd, en wij zagen ons daarin op het pijnlijkste teleurgesteld, toen Uwe Majesteit ons met den verderen loop van 's lands zaken deed bekend maken; wat bleef aan de regeering van een zoo onverdiend opgeofferd volk eindelijk over, dan alle nog voorhanden zijnde middelen te bezigen, om den ondergang van het Vaderland af te wenden? Dit is aan Uwer Majesteits aandacht niet ontgaan, en, terwijl Hoogstdezelve met grootmoedig zelfgevoel besloot, om, zonder den weg der vredesonderhandelingen te verlaten, daaraan door de wapenen

Digitized by Google

meerder klem bij te zetten, spant de natie, eensgezind met haren Koning, tot bereiking van hetzelfde doel, op eene harer waardige wijze, alle hare krachten in.

"Zoo moge dan Europa, met deelneming en eerbied, een vredelievend volk aanschouwen, dat, getrouw aan zijne instellingen en innig aan zijnen Vorst verbonden, de oorlogsvaan ontrolt, *niet* om zijn gebied te vergrooten, noch tot stooring van den algemeenen vrede, maar om billijke schikkingen te verwerven, en om, in nederig opzien tot den God zijner Vaderen, het Land door hunnen moed beveiligd, en roemrijk door hunne daden, voor het nakroost ongeschonden te behouden."

Toen de mededeeling door den minister geschiedde, was de veldtocht nauwelijks begonnen; toen het adres der Staten-generaal aan den Koning werd aangeboden, was hij bijna geëindigd, door een volkomen overwinning op het Belgische leger, dat enkele dagen vroeger nog zoo hoog was geroemd. Bij den eersten aanval meenden eenige Belgische staatslieden nog, dat aan het Nederlandsche leger belet kon worden tot in het hart van België door te dringen; om den moed der Belgen te verlevendigen, nam de Belgische regeering haar toevlucht tot allerlei kunstmiddelen, zelfs tot eene officieele bekendmaking, dat Java in opstand was gekomen en dat aldaar de Belgische regeering was uitgeroepen: een los gerucht had men gretig opgevangen. Weldra bleek de onmogelijkheid van België, om met eigen krachten zich te verdedigen. De tusschenkomst van een Fransch leger werd, in strijd met de pas bezworen constitutie, buiten toestemming van de volksvertegenwoordiging, in allerijl ingeroepen, om te beletten dat het Nederlandsche leger zijn zegevierenden intocht in Brussel deed.

De tiendaagsche veldtocht van 3 tot 13 Augustus 1831 is meermalen beschreven. Ook hier willen wij daarom slechts enkele persoonlijke bijzonderheden opteekenen, ons in het geheugen teruggebracht bij het herlezen der brieven, voor

Digitized by Google

een gedeelte op den ransel, voor een ander gedeelte in woningen van Belgen geschreven.

Na maanden van ongeduld werd het lang verwachte *voorwaarts* allerwege, ook door de vrijwilligers en schutters met blijdschap, maar toch ook niet zonder aandoening, vernomen. Het langdurig verblijf in de kantonnementen had de plooien van een gewoon leven aangenomen. De zoo dikwijls weder verdrevene oorlogsgeruchten hadden het vermoeden doen ontstaan, dat het tot geen oorlog zou komen. Toen nu eindelijk de bloedige strijd zou aanvangen, toen echtgenooten van enkele officieren, die in de kantonnementen of in Breda waren gelogeerd, nog een laatst vaarwel kwamen zeggen voordat wij de grenzen overtrokken en wij de vrouwen zoo diep bewogen zagen, werden onder ons meer dan één aangedaan bij de gedachten aan geliefde betrekkingen, die ons misschien nimmer zouden terugzien; maar onder het voorwaarts marcheeren op den vijandelijken grond wakkerde de moed aan, en weinige uren later hadden wij reeds den vuurdoop ondergaan. Onder het menigvuldig schieten werden echter slechts vier vrijwilligers gekwetst, niemand onzer sneuvelde.

De tiendaagsche veldtocht is voor het grootste gedeelte een zegetocht geweest, zonder dat er moorddadig gevochten is dan op enkele punten. En toch hadden wij niet tegen een laf volk of tegen eene nieuwe natie, die gaarne hare nationaliteit tegen eene restauratie weder zou willen inruilen, te strijden. De Nederlanders overtreffen de Belgen niet in dapperheid. Op de weinige plaatsen, waar men man tegen man streed, heeft men gevochten met leeuwenmoed en met al de hartstochtelijkheid van menschenhaat door volks-antipathieen opgewekt. Dat de Belgen overrompeld zouden zijn geweest, is mede deels onwaar, deels een flauwe uitvlucht: onze krijgsbewegingen op de grenzen waren aan de Belgische bevelhebbers bekend; de Belgische staatslieden wisten, dat wij reeds in Juni den oorlog voorwaardelijk verklaard had-

Digitized by Google

den, en die voorwaarde was thans aanwezig. Na zoovele oorlogsbedreigingen uit België, na de woorden van LEBEAU en Koning LEOPOLD nog zeer onlangs gesproken, had men bereid moeten zijn. De groote oorzaak van de volkomen overwinning der Nederlanders over de Belgen in 1831 was, dat zij ongedisciplineerd en ongeëxerceerd waren. Terwijl men onder de Nederlanders uitnemende schutters had, vlogen de Belgische kogels in groote menigte boven onze hoofden heen of smoorden in het zand voor onze voeten; terwijl wij op onze officieren steunden, was bij de Belgen na de eerste neêrlagen alle vertrouwen geweken. Zoo ooit, dan heeft de tiendaagsche veldtocht het boven allen twijfel aangewezen, dat in den tegenwoordigen tijd discipline en oefening de kracht van een leger uitmaken.

Een veldtocht door een volksleger is rijk aan vele aandoenlijke en treffende ontmoetingen. Voor Leuven sneuvelde de vrijwilliger WESTERMAN, de zoon van den Amsterdamschen tooneelspeler MARTEN WESTERMAN, op het oogenblik dat de wapenstilstand getroffen was, door het vuur eener batterij, die te laat het bevel van het staken der vijandelijkheden ontvangen had; hoe deelde ik in het lot van zijnen grijzen vader, toen ik hem te Amsterdam bezocht.

Nadat de veldslag voor Leuven geëindigd was, mocht ik het geluk smaken mijn eenigen broeder en vele mijner vrienden in het Leidsche studentencorps de hand te drukken en van hen te vernemen, dat slechts één hunner, L. J. W. BEECKMAN, door het vijandelijk lood doodelijk getroffen was. Het was ruim een jaar vroeger, dat ik den studentenkring verlaten had; thans vond ik mij door mijne academievrienden omringd op een slagveld, na een luistervolle overwinning. Hoevelen zullen dergelijke ontmoetingen gehad hebben.

In 1831 schoten Belgen en Nederlanders om elkander te dooden, terwijl zij later in letterkundige kringen zich broederlijk verheugd hebben, dat de Nederlandsche ko-

Digitized by Google

gels onder de Belgische vrijwilligers geen CONSCIENCE getroffen hebben, en dat het Belgisch schot geen HEIJE en HASEBROEK onder de onzen heeft doen vallen. Door de stem van den godsdienst en de rede zullen eenmaal, — er is geen twijfel aan, ook dan wanneer de geschiedenis van enkele jaren het doet in twijfel trekken, — de oorlogen verminderen; tusschen twee broedervolken moeten zij het eerst ophouden. Gemeenschap in letterkundige oefening, gemeenschappelijke liefde tot vrijheid en recht moeten onderlingen oorlog verbannen.

De terugkomst van het Nederlandsche leger gaf aanleiding tot allerlei vreugdebetoon, niet het minst op den 24sten Augustus, toen 's Konings jaardag gevierd werd. Het jaar van 24 Augustus 1830 tot 24 Augustus 1831 is met onuitwischbare letteren geschreven in 's lands geschiedenis; het heeft zich gekenmerkt door bijna algemeene toewijding van het volk aan het Vaderland. De wijze, waarop tegen een beginsellooze diplomatie de rechten en belangen van Nederland zijn verdedigd, heeft niet minder van bekwaamheid doen blijken dan van moed en trouw op het oorlogsveld; maar toch heeft het ook niet ontbroken aan besluiteloosheid, — aan halve maatregelen, — aan dubbelzinnigheid.

Hoe geheel anders zou de toestand van België en ons Vaderland reeds in 1831 geweest zijn, wanneer de Nederlandsche regeering met een ruimen blik de gebeurtenissen des tijds had overzien en de zoo duidelijk kenbaar gemaakte wenschen naar eene geheele en spoedige afscheiding door eene spoedige erkenning van België als onafhankelijke Staat, gerugsteund door eene milde grondwetsherziening in Nederland, had verhoord. Maar men nam telkens slechts halve maatregelen en werd belemmerd door bijoogmerken, voor het geval dat mogelijke gebeurtenissen plaats grepen, en hierdoor bleef men niet alleen beneden hetgeen het grootste gedeelte van het trouwhartig volk verlangde, maar verijdelde zelfs hetgeen men later vergeefs trachtte te verkrijgen.

Digitized by Google

Toen in het begin van September 1830 de Prins van Oranje den wensch van eene administratieve scheiding naar den Haag had overgebracht, zou een krachtig initiatief daartoe door de regeering, om het voorstel later door de Staten-generaal en de mogendheden te doen bekrachtigen, een vaste richting aan de algemeene wenschen van Belgen en Nederlanders gegeven hebben en zeer waarschijnlijk de vruchtelooze bezetting van Brussel in het einde dier maand voorkomen hebben. Maar in plaats van eene staatkunde te volgen, die de oud-minister ROËLL reeds in 1818 had aanbevolen, stelde de regeering, alsof zij een ondergeschikte rol te vervullen had, vragen aan de Staten-generaal en benoemde, terwijl gehandeld moest worden, commissiën. Hoe geheel anders zou nog de toestand van ons Vaderland geweest zijn, wanneer de regeering, na tot de protocollen van 20 en 27 Januari toegetreden te zijn, in Februari 1831 met duidelijke woorden België onafhankelijk had verklaard en bij de Nederlandsche grondwet de grenzen had laten omschrijven, gelijk zij in het protocol van 20 Januari waren aangegeven, met grondwettige afscheiding van het Groothertogdom Luxemburg van den Nederlandschen Staat. De conferentie had dan gestaan voor een volbracht feit en de vermenging van de Luxemburgsche zaak met de Nederlandsche was niet mogelijk geweest. Hoe geheel anders zou nog waarschijnlijk de uitkomst van den veldtocht geweest zijn, wanneer men, in plaats van de onbestemde uitdrukkingen "billijke voorwaarden" en "geen verovering", met ronde woorden had verklaard, dat men den oorlog voerde om België te doen aannemen de grondslagen, die de conferentie reeds voor "onherroepelijk" had verklaard, en dat men bereid was om over de verdere voorwaarden van scheiding te onderhandelen. Maar tot zulk eene ronde en oprechte staatkunde kon men alleen in staat zijn, wanneer men geheel vrij was geweest van nevenbedoelingen, en dit was WILLEM I niet.

Maar men beschuldige niet alleen den Koning Het

Digitized by Google

grootste gedeelte van het Nederlandsche volk was toen niet gestemd voor zulk een doortastend staatsbeleid, waarbij men België als een onafhankelijken Staat erkende en waarbij men tot een breede grondwetsherziening overging. Mannen als LUZAC, VAN NES, WARIN vonden bijna geene geopende ooren in de Staten-generaal; wij zagen het vroeger. Hoogst bekwame schrijvers, zooals THORBECKE, GROEN VAN PRINSTERER, C. VAN MARLE, hoe ook hunne staatsrechtelijke, confessioneele en economische meeningen uit elkander liepen, waren met hunne denkbeelden te zeer ingenomen, om den werkelijken toestand met een helderen blik te overzien; conscientieus in het verdedigen van hunne meeningen onder den schok der gebeurtenissen gevormd, hadden zij geen geopend oor voor de waarheid, die uit de geschiedenis van hunnen tijd sprak; eenstemmig waren zij in het afkeuren van eene spoedige erkenning van België en van eene spoedige grondwetsverandering. Graaf GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP had door zijn verdediging van den Prins van Oranje en van zijn stelsel van een scheiding onder een vorstelijk hoofd, in October 1830 zijn invloed op de publieke denkwijze zoo geheel verloren, dat men zijne latere, zoo opmerkelijk gewijzigde, gedachten bijna niet meer overwoog. Men had de eerste brochures van den advocaat LIPMAN, ter bestrijding van het stelsel van VAN HOGENDORP toegejuicht, maar in zijne latere keurde men den oppositie-toon als heftig en onbescheiden af, terwijl men voor de geheele vrije vaart op de Schelde zonder tol, door hem aangeraden, terugdeinsde. Het publiek, overmoedig in het veroordeelen van het oproerig België, was weinig edelmoedig in de erkenning van het nationale, dat onder het deksel van clericale dweepzucht en revolutionaire oppositie in den Belgischen opstand verborgen was. Men roemde terecht de uitstekende wijze, waarop Prins FREDERIK het leger had georganiseerd en de Prins van Oranje den veldtocht had volbracht; maar men verwachtte van het leger meer dan kunde en moed vermo-

Digitized by Google

gen. De volken zoowel als de menschen staan bloot, dat bij hen tijdelijk, door vooringenomenheid en hartstocht, het gezond oordeelen onderdrukt wordt.

Maar bij de beoordeeling van het staatsbeleid en den volksgeest in 1830—1831 wachte men zich bovenal de uitkomst als eenigen maatstaf aan te nemen. Er zijn tijden, waarin het formeele onrecht zegeviert, bij de onmacht om de regeling van oude en nieuwe toestanden tot stand te brengen met vrijwillige toestemming.

Het jaar 1830—1831 kenmerkte zich in het bijzonder door de trouweloosheid van eene diplomatie, die alle verplichtingen uit tractaten op zijde schoof, om den algemeenen vrede in Europa te bewaren.

De Fransche omwenteling van 1830, gevolgd door de Belgische, had de vrees voor een hernieuwde algemeene omwenteling in Europa doen ontstaan. Engeland, door de Chartristen en den aandrang op de reform-bill voor de verkiezing voor het parlement in beweging gebracht, wilde thans geen revolutie-oorlog als onder PITT. De nieuwe Tories zoowel als de Whigs zochten den oorlog met Frankrijk te vermijden, maar op zoodanige wijze, dat de voormuur tegen Frankrijk, dien men in 1814 en 1815 bij de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden bedoeld had, niet geheel verviel. In deze algemeene staatkunde waren de Tories en de Whigs in 1830 en volgende jaren eenstemmig. Het verschil betrof meer de wijze van toepassing. Terwijl de Tories een meer gereserveerde houding tegenover Frankrijk wilden aannemen en de rechten van Nederland en Koning WILLEM verdedigden, meenden de Whigs het doel te bereiken door eene nauwe alliantie met Frankrijk. Nadat de candidatuur van den Prins van Oranje, door al de mogendheden gewenscht, mislukt was, zochten Engeland en Frankrijk het nieuwe Koninkrijk van LEOPOLD op alle mogelijke wijze te handhaven, ook met afwijking van hetgeen de conferentie vroeger had vastgesteld, terwijl de Duit-

Digitized by Google

sche Bond zijne wettige verplichtingen om het grootheitogelijk gezag in den bondstaat te handhaven, geheel verzaakte, om ruimte te laten aan hetgeen de conferentie ter voorkoming van een algemeenen oorlog omtrent het Belgische vraagpunt zou bepalen. En toen eindelijk de Nederlandsche regeering, bij de weigering van België om over een definitief tractaat te onderhandelen voordat WILLEM I de 18 artikelen had aangenomen, met kracht van wapenen tot een billijke eindschikking trachtte te geraken, werd dit belet door de Fransche tusschenkomst, wel aanvankelijk onder het voorgeven, dat zulks strekken zou om een eindregeling te verkrijgen, maar in werkelijkheid met geen ander gevolg, dan dat de conferentie op nieuw door protocollen den algemeenen vrede tot elken prijs trachtte te handhaven, onder den overwegenden invloed van Frankrijk en Engeland.

Bij deze machtige samenspanning van twee groote mogendheden was België, ook na een ondervonden nederlaag, sterk, en Nederland, ook na den door eene schitterende overwinning bekroonden veldtocht, zwak.

Digitized by Google

TWEEDE HOOFDSTUK.

Eerste gevolgen van den tiendaagschen veldtocht. — De 24 artikelen. — Ongunstige indruk daarvan. — Voorstel van CANNEMAN. — Herziening van het Burgerlijk wetboek. — Financieele beraadslagingen in de Staten-generaal. — Voorstel der Nederlandsche regeering in Januari 1832. — Lord ABERDEEN's motie in het Engelsche parlement. — Graaf ORLOFF te 's Gravenhage. — Ratificatiën door de mogendheden. — Openbare meening in België en Nederland. — Opening der beraadslaging over het Burgerlijk wetboek. — Nieuw voorstel van Nederland, aanvankelijk gunstig opgenomen, later verworpen. — Intriges van STOCKMAR en PALMERSTON. — Thème de PALMERSTON. — Scheiding in de conferentie. — Handelingen der Staten-generaal. — Tractaat tusschen Engeland en Frankrijk van October. — Pruissisch ontwerp. — Embargo en belegering der citadel. — Beraadslagingen in de Staten-generaal. — Overgave van de citadel op 23 December 1832. — Openbare meening.

De tiendaagsche veldtocht had tot eerste gevolg, dat hij den volkstrots streelde. Al is aan den Nederlandschen volksaard luidruchtigheid minder eigen, dan aan zuidelijke volken, zoo is toch meerdere koelbloedigheid geen waarborg tegen zelfverblinding. Onze krachten en onze mogelijke invloed werden na de overwinning overschat. Was vroeger de algemeen leidende gedachte geweest: "volledige afscheiding onder billijke voorwaarden en eene spoedige vestiging van den oud-Nederlandschen Staat door eene grondwetsherziening", thans

Digitized by Google

trad op den voorgrond de overtuiging: "Wij *kunnen* ons recht handhaven, wij *moeten* niet toegeven aan onbillijke eischen." De houding van Nederland werd geïdealiseerd op onderscheidene wijzen, door dichters en redenaars, door staatslieden en regeering, en slechts zeer weinigen bleven koelzinnig genoeg, om de gebeurtenissen naar hare wezenlijke beteekenis te beoordeelen. ABRAHAM DES AMORIE VAN DER HOEVEN, wiens welsprekendheid in 1831 zoozeer werd toegejuicht, sprak bij de opening van de algemeene vergadering der Hollandsche maatschappij van fraaie kunsten een rede uit, waarin de volgende zinsnede niet het minst werd toegejuicht: "Een kleine natie bond alleen den strijd tegen de hydra der omwenteling aan." De grijze dichter LOOTS, de dichter der vrijheid tegen Fransche overheersching, dichtte vol jeugdig vuur, een *Opwekking der mogendheden ter heirvaart naar Parijs*. "De leus van WILLEM III was geweest tegen Frankrijk en bijgeloof; de leus tegen Frankrijk en het ongeloof moge de leus zijn van den Prins van Oranje, door Gods genade geschreven in zijn hart," zoo wenschten de antirevolutionaire *Nederlandsche gedachten*. *De Noordstar* was overtuigd, dat de overwinning des Prinsen van Oranje ons in eene stelling gebracht had, die niet missen kon om tot een voordeeligen vrede te leiden. J. VAN LENNEP dichtte: *De Roem van twintig eeuwen*, waarin Nederland werd verheerlijkt, en dat weken lang door een groote menigte in den schouwburg werd toegejuicht. Anderen overdreven hunne vrees voor den oorlog. In *de Standaard* werd een uitvoerig artikel met de volgende woorden besloten: "Wanneer wij dus alles te zamentrekken, dan komen wij tot deze slotsom, dat ingeval België onafhankelijk blijft, wij met dat verarmd en uitgeput land wel schikkingen kunnen maken, maar die ons weinig in de uitvoering zullen baten; dat bij eene eventueele verdeeling, die schikkingen steeds zullen uitblijven tot dat het moeilijk vraagstuk dier deeling zoo mogelijk zal zijn opgelost, en dat dus de onzeker-

Digitized by Google

heid en financieele benardheid gedurende al dien tijd zullen voortduren; dat eindelijk bij eene inlijving met Frankrijk de algemeene oorlog wel eene ontknooping zal opleveren, maar eene ontknooping wellicht, waarbij onze onafhankelijkheid, onze welvaart en onze fortuinen, misschien te gelijk met die van meer andere natiën, kunnen te niet gaan."

"Vraagt men dus: wat hebben wij bij den bevochten zege gewonnen? zoo antwoorden wij: eene schoone bladzijde meer in onze geschiedenis, maar eene Fransche bezetting in België; de algemeene oorlog meer dreigend dan vroeger, en even weinig vooruitzicht op spoedige en voordeelige schikkingen, als vóór dat de oorlog begon"

Terwijl men bij deze oordeelvellingen zich in algemeenheden verloor, gaf men te weinig acht op de werkelijkheid. De werkelijke gevolgen van den tiendaagschen veldtocht waren, dat hij ons in de oogen van de behoudende richting in Europa zeer verhief; de Nederlanders waren in hunne oogen de ware staatsburgers, die, aan hun Koning getrouw, de eischen der revolutie en der beginsellooze diplomatie met goed gevolg bestreden; maar naarmate die lof uitbundig werd toegekend, werd ook de wrevel van de machthebbende ministers in Engeland en Frankrijk, dat hunne plannen mislukt waren, tegen ons opgewekt. Mochten de Nederlanders sympathie gevonden hebben bij de Tories, GREY en PALMERSTON waren uitermate verstoord tegen de Nederlandsche regeering, dat zij den Belgischen Koning, uit Engeland gekomen, een nederlaag had doen lijden. De onderhandelingen met België over de slooping der vestingen tegen Frankrijk opgericht, waren aangevangen, en nu was door de Nederlandsche regeering aanleiding gegeven tot een intocht der Franschen in België, iets dat de Engelsche diplomatie na 28 Juli 1830 steeds had zoeken te voorkomen. Haar streven was, nu zoo spoedig mogelijk den terugtocht der Franschen uit België te bewerken, en toen zij daarin slaagde, was de vereeniging tusschen het Engelsche en Fransche mi-

Digitized by Google

nisterie niet minder sterk dan vroeger, om LEOPOLD te handhaven.

Het karakter van PALMERSTON had grooten invloed op de vredesonderhandelingen en de samenstelling der 24 artikelen, waarbij de Londensche conferentie de Belgische quaestie zocht te beëindigen. Vlug in het beoordeelen, doordrijvend in het handelen, zag de Engelsche diplomaat de zaken uitsluitend van een Europeesch en Engelsch standpunt. De levenslustige Engelsche Lord sympathiseerde meer met de jeugdige nieuwe Belgische staatslieden, dan met de deftige diplomatie der oude school, — meer met FALCK, dan met VAN ZUYLEN, tegen wien hij allengs een sterke antipathie opvatte, toen deze met Hollandsche cordaatheid hem telkens veranderlijkheid bij de grondslagen der onderhandelingen verweet en hem niet erkende, als ware hij alleen de de conferentie. PALMERSTON was wel te veel staatsman, om door kleingeestige vijandschap tegen Nederland bezield te zijn, ofschoon men het hier algemeen geloofde; maar hij achtte zijne inzichten de alleen ware, en waar hij zich niet verplaatsen kon op het standpunt van een ander, schreef hij de weigering om zijne voorstellen aan te nemen aan halsstarrigheid toe. Het lag niet in zijn karakter om in bijzonderheden af te dalen. De Pruissische gevolmachtigde werkte in de conferentie de voorstellen uit, die PALMERSTON, niet zonder invloed van den Belgischen gezant SYLVAIN VAN DE WEYER, had voorgesteld, terwijl de Oostenrijksche en Russische gevolmachtigden, bij hun streven om een oorlog te voorkomen, de instructiën hun gegeven niet al te streng opvolgden.

Dadelijk bij het vertrek der Fransche troepen uit België werden de onderhandelingen over een eindtractaat tusschen Nederland en België op den grondslag van het schrijven der conferentie van 15 Juli hervat. Ofschoon de Belgische minister den 28sten Juli geweigerd had in nadere onderhande-

Digitized by Google

lingen te treden, zoo de Koning van Nederland de 18 artikelen niet had aangenomen, zag hij zich na den tiendaagschen veldtocht wel genoodzaakt dit standpunt te verlaten. De conferentie wierp zich thans als rechter op, om tusschen de beide volken eene beslissing te geven; zij verzocht, zoowel van de Nederlandsche als van de Belgische gevolmachtigden onderscheidene inlichtingen, die van onze zijde gegeven werden, onder reserve, dat men deze handelwijze der conferentie niet beschouwde als wettig en overeenkomstig het recht, waarop de Koning der Nederlanden in November 1830 de tusschenkomst der vijf mogendheden had ingeroepen.

Terwijl de Londensche conferentie een tractaat tot beëindiging der geschillen ontwierp, opende de Koning de zitting der Staten-generaal met een beroep op de ondersteuning der volksvertegenwoordiging. Het werd beantwoord met een eenstemmig goedgekeurd adres, waarin onder anderen gezegd werd: "Groot zijn de opofferingen, die de natie met welwillendheid heeft gedaan en nog doet; zij ziet reikhalzend uit naar eene uitkomst, die haar de vruchten zal verzekeren, en verwacht die, onder Gods zegen, van hare regeering."

Bijna gelijktijdig met dit adres had de conferentie te Londen, na gelet te hebben op de wederzijdsche beweringen, maar zonder zich te storen aan de reserve der Nederlandsche regeering, het tractaat der 24 artikelen als een ultimatum te gelijkertijd aan den Koning der Nederlanden en aan dien der Belgen toegezonden. In dezen vorm waren de 24 artikelen nog meer dan de 18 artikelen strijdig met den eerbied, dien het volkenrecht aan souvereine Staten toekent en geheel afwijkende van de bepalingen van het congres van Aken, bij het eerste protocol erkend. De voorgedragene bepalingen waren vervat in een tractaat van de vijf groote mogendheden met den Koning der Nederlanden en den Koning der Belgen. De gevolmachtigden der drie Noordsche mogendheden geloofden echter met de 24 artikelen wonderen gedaan te hebben, terwijl de gevolmachtigden van

Digitized by Google

Engeland en Frankrijk, wetende, dat men veel zou inwilligen om een algemeenen oorlog te vermijden, niet nalieten van te blijven staan op hetgeen zij noodig oordeelden om aan het Koninkrijk van LEOPOLD levensvatbaarheid te verzekeren. Het compromis der conferentie voldeed echter noch aan Nederland, noch aan België, terwijl de redactie daarenboven zoo ongelukkig was, dat zij vele punten onbeslist liet. Hoe geheel anders zou het geweest zijn, wanneer de conferentie bij de *bases de séparation*, meermalen "onherroepelijk" verklaard, was blijven volharden, en met de handhaving daarvan bescherming van het Koningschap van LEOPOLD had verbonden. Maar tot dien gezonden toestand kon de conferentie niet meer terugkeeren, nu men eenmaal van de wettige overeenkomst met een reeds erkend vorst was afgeweken, ten behoeve van den nieuwen Koning, uit de revolutie geboren.

De bepalingen, waartegen bij ons de meeste bezwaren bestonden, betroffen de bepalingen omtrent Luxemburg, — de vaart op de Schelde, — de regeling van de loodsgelden en den weg door Limburg naar de Pruissische grenzen, en deze punten werden met te meer gevoeligheid behandeld, omdat zij waren punten van eer en van vermeend handelsbelang, terwijl de geschillen omtrent de berekening van het aandeel in de schuld slechts ondergeschikte punten waren, bij de millioenen, die de gewapende toestand verslond.

Voor Koning LEOPOLD was, gelijk wij vroeger reeds opmerkten, het een punt van eer, het grootste gedeelte van Luxemburg voor België te behouden. Luxemburg was in de door hem bezworen constitutie als Belgische provincie opgenoemd; — bij de aanvaarding der kroon had hij de verzekering gegeven, dat hij alles zou doen, om Luxemburg voor België te behouden, en men had aan die verklaring nog meer gehecht na de redevoering van LEBEAU in het Belgisch congres. (Zie boven blz. 150). Wel waren omtrent het Luxemburgsche vraagpunt de 24 artikelen niet

Digitized by Google

geheel in het voordeel van LEOPOLD, daar zij hem niet geheel Luxemburg waarborgden, maar zij waren ten opzichte van WILLEM I bepaald wederrechtelijk. WILLEM I had reeds in Januari Luxemburg geheel van Nederland afgescheiden en was tot het protocol van 20 Januari toegetreden, waarin de Luxemburgsche vraag van een schikking tusschen België en Holland geheel was onderscheiden. Toen, naar aanleiding van den brief van lord PONSONBY, het vooruitzicht in het Belgisch congres was geopend, dat België door onderhandelingen Luxemburg zou kunnen verkrijgen, was daartegen op nieuw door Koning WILLEM I geprotesteerd en had de conferentie verklaard, dat zij aan dien brief vreemd was, en dat zij alleen aan België had toegezegd, dat zij "hare goede diensten" zou leenen tot de handhaving van het *status quo* in Luxemburg en tot eene geheel vrijwillige onderhandeling over den afstand van Luxemburg (Zie boven blz. 137). Toen later in de 18 artikelen was opgenomen de bepaling: "Les cinq puissances emploieront leurs bons offices pour que le status quo dans le grand-Duché de Luxembourg soit maintenu pendant le cours de la négociation séparée, que le souverain de la Belgique ouvrira avec le Roi des Pays-Bas et avec la Confédération germanique au sujet du dit grand-Duché; négociation distincte de la question des limites entre la Hollande et la Belgique", had WILLEM I op nieuw geprotesteerd, met beroep op het protocol van 20 Januari, dat de overeenkomsten omtrent Luxemburg, van de bepalingen omtrent de scheiding geheel moesten afgescheiden blijven. Thans had de conferentie eigenmachtig om LEOPOLD althans een gedeelte te waarborgen, bepaald, dat het *status quo* in Luxemburg zou worden gehandhaafd, en aan België een gedeelte van Luxemburg toegewezen en bepaald, dat de Koning der Nederlanden dan als schadevergoeding een deel zou krijgen van het Belgische Limburg. Tegen al de beginselen van het volkenrecht was gehandeld. *Les bons offices*, om te komen tot eene nadere

Digitized by Google

schikking, werden achterwege gelaten, en zonder voorafgaande toestemming van den Koning-Groothertog, werd thans bepaald: "Sa Majesté le Roi des Pays-Bas, Grand-duc de Luxembourg, consent à ce que, dans le Grand duché de Luxembourg, les limites du territoire belge soient telles qu'elles vont être décrites ci-dessous." — Een consent werd vermeld, dat niet had plaats gehad.

WILLEM I zag in deze geheele afwijking van het vroeger bepaalde, dat de quaestie omtrent Luxemburg geheel afgescheiden zou blijven van de scheiding van België en Nederland, en in deze eigenmachtige beschikking over een land, dat hem in plaats van zijne erflanden in Duitschland was afgestaan, eene ondubbelzinnige berooving van zijne rechten, terwijl het Nederlandsch publiek de bepaling afkeurde, waardoor Nederlandsche belangen met het bezit van Luxemburg vereenzelvigd werden en waarin het niets dan nadeelen voorzag, een gevoelen dat naderhand op een zeer treurige wijze is bevestigd.

Niet minder tegenstand vond de bepaling, dat de vaart op de Schelde voor Belgen en Nederlanders gelijkelijk zou geopend zijn. Aan de sluiting van de Schelde, bij den vrede van Munster bedongen, hechtten zich nationale herinneringen voor ons Vaderland, en de liberale beginselen omtrent de vrije riviervaart waren nog niet zoo doorgedrongen, dat men de geheele gelijkstelling zonder angst kon tegemoet zien. Vroeger, zoo luidden de klachten, was de welvaart van Rotterdam en Amsterdam aan den bloei van Antwerpen opgeofferd, en thans zou, bij de vrije vaart op de Schelde, de Engelsche handel, ten nadeele van de Hollandsche kooplieden, zich te Antwerpen vestigen. Nederland zou tot een land van eenvoudigen transito-handel verlaagd worden.

Dat op de rivieren, die ons land doorstroomden, de loodsgelden en de gelden van betonning niet door onze regeering, maar met medewerking door vreemden zouden bepaald worden, achtte men daarenboven een miskenning van de on-

Digitized by Google

afhankelijke rechten van onzen Staat, evenzeer als men de souvereiniteit van ons land verkort rekende door de opgelegde verplichting, dat men zou moeten gedoogen, dat door Nederlandsch Limburg een weg uit België naar de Pruissische grenzen door de Belgen zou kunnen worden aangelegd.

De bepalingen omtrent de verdeeling van de schuld waren geheel anders dan in het protocol van 27 Januari. Toen had men, in overeenstemming met het rapport van de commissie, bij besluit van 2 October 1830 benoemd, den stand van het bezit op het oogenblik der scheiding tot maatstaf genomen; thans had men aan Nederland en België de oude schulden toegekend, en de schuld, tijdens de vereeniging gemaakt, gedeeld en een vaste som ten laste van België gebracht. Bij de berekening daarvan beweerden de Belgen, dat zij rustte op verkeerde cijfers, terwijl van de Nederlandsche zijde werd aangevoerd, dat men te weinig acht had gegeven op de opofferingen, waarvoor Nederland België had gekregen.

Bij de vele wezenlijke bezwaren tegen de 24 artikelen kwam de vorm en de tijdsgelegenheid. Nadat wij zegevierend tot in het hart van België waren doorgedrongen om zelf billijke voorwaarden te bedingen, waren wij weinig geneigd om voor de enkele bedreiging van een ultimatum te wijken. Toen een Engelsche vloot onze kusten naderde, zoo het scheen om ons te dwingen, ofschoon het in wezenlijkheid slechts was uit vrees, dat wij de vijandelijkheden op nieuw zouden beginnen, strekte deze tijding slechts om de verontwaardiging op te wekken. Zoo al FALCK, die te Londen van nabij de gezindheid van de diplomatie kende, de aanneming hoogst wenschelijk achtte, zijn oordeel rustte inzonderheid daarop, dat men een gevaarlijk spel speelde met de artikelen te verwerpen. Ook de enkele stemmen, die in Nederland op de aanneming aandrongen, gebruikten slechts utiliteitsredenen; geen enkele stem verdedigde de rechtvaardigheid van de bepalingen. Bij den opgewekten

Digitized by Google

algemeenen volksgeest werden de enkele stemmen, die voor de aanneming zich deden hooren, "singulier" en "onverschillig" genoemd, terwijl zij ook daarom te minder gehoor vonden, omdat zij gedeeltelijk kwamen van een kant, vanwaar men vroeger alle concessiën aan de Belgen had willen doen. Wij schamen ons niet, tot die Nederlandsche meerderheid behoord te hebben, die in 1830 en 1831 voor de handhaving van de rechten van Oud-Nederland met geestdrift zijn bezield geweest. Ook nu nog verheugen wij ons, niet gedeeld te hebben het gevoelen van hen, die meenden, dat men de scheiding had moeten voorkomen door Brussel tot hoofdstad te verheffen, en dat het onafhankelijk Nederland, maar dadelijk de opgedrongen bepalingen van de conferentie had moeten aannemen, zelfs zonder eenige pogingen aan te wenden om ze te wijzigen. Ook moet men wel in acht nemen, dat met de aanneming de eindschikking niet zou zijn tot stand gekomen. De 24 artikelen lieten zeer veel in het onbepaalde; bij de vijandelijke gezindheid, die in 1831 nog tusschen Belgische en Nederlandsche staatslieden bestond, was het inderdaad niet te verwachten, dat de eindschikking spoedig tot stand zou komen, terwijl de Duitsche Bond en de agnaten van het Huis van Nassau hunne goedkeuring in 1831 evenzeer als in 1834 zouden geweigerd hebben.

Maar wat ook nuttig ware geweest, bij de groote vaderlandsche opgewektheid in November 1831 verlangde men algemeen de verwerping, en de gezindheid der natie vond ten volle weerklank in het hart des Konings, wiens vooruitzichten op eene mogelijke reactie tegen de Fransche en Belgische revolutie steun vonden in de aanvankelijke onderdrukking van den Poolschen opstand door de inneming van Warschau. De enkele tonen, die aangeheven werden voor eene restauratie, vonden echter bij de Nederlandsche natie geen weerklank.

Nadat eerst den 7den November een protest tegen den vorm der 24 artikelen was ingeleverd, werd namens onze

Digitized by Google

regeering aan de conferentie den 14den December eene nota en eene misschien al te breedvoerige memorie overhandigd, waarin werd betoogd, waarom de Nederlandsche regeering, hoe gezind ook om den vrede te bevorderen, de 24 artikekelen niet kon aannemen, terwijl die stukken bereids in een geheim commité den 12den December aan de Tweede Kamer waren medegedeeld.

In deze stukken werd onder anderen aangewezen, dat Luxemburg geheel van Nederland was afgescheiden, dat het Hertogdom met het Koninkrijk evenmin kon vereenzelvigd worden als Hannover met Engeland, die ook alleen door een dynastieken band verbonden waren, en dat zoodanige verwarring niet anders dan tot vertraging van de scheiding van Nederland en België aanleiding kon geven; dat de Koning de souvereiniteit over de zuidelijke gewesten niet kon opgeven dan bij billijke voorwaarden van scheiding, terwijl zeer uitvoerig de onvolledigheid en onjuistheid der voorgedragen bepalingen werden aangewezen. Deze stukken vonden algemeene goedkeuring, te meer omdat men daarin een streven meende te ontdekken naar billijke voorwaarden eener geheele afscheiding van België.

Het was in deze omstandigheden, dat de staatsraad in buitengewonen dienst, CANNEMAN, meende, dat bij de eendracht, waarmede de Nederlanders zich om den Koning hadden geschaard, het ook voor de eer en kracht van het koningschap en het geluk van het volk een weldaad zou zijn, wanneer de Koning uit eigen beweging eene vrijzinnige grondwet voordroeg. Hij deelde zijne overtuiging in een vertrouwelijk gesprek mede aan den vriend des Konings, DE MEY VAN STREEFKERK. Den volgenden dag reeds werd CANNEMAN door een briefje van DE MEY tot een samenkomst met den Koning uitgenoodigd. In een gesprek van niet minder dan drie uren deelde de staatsman zijne zienswijze aan den Koning mede, en nu werd geheel geheim en

Digitized by Google

alléén voor den Koning, waarschijnlijk met het oog op de reeds werkzame commissie, ingevolge het besluit van Februari 1831, aan CANNEMAN, PIEPERS en VAN ROYEN het ontwerpen eener grondwet opgedragen.

Terwijl deze commissie werkzaam was, had de commissie voor de herziening van het Burgerlijk Wetboek de memorie van toelichting opgesteld, waarmede de eerste 17 wetsontwerpen aan de Staten-generaal zouden worden aangeboden.

In het einde van December 1831 en het begin van 1832 schijnt bij de Nederlandsche regeering een oprecht streven plaats gevonden te hebben, om spoedig te komen tot eene eindschikking, waarbij de meest nadeelige en stuitende bepalingen der 24 artikelen werden gewijzigd, en tot die gezindheid drong de financieele toestand van Nederland zoowel als de houding der Londensche conferentie.

Het algemeen verslag der afdeelingen over de gewone begrooting voor 1832 hield zeer vele aanmerkingen in: misnoegdheid over de kostbaarheid van het binnenlandsch bestuur, ontevredenheid over het weinig voldoende van de antwoorden der regeering, afkeuring van het indiensthouden en het toekennen van wachtgelden aan Belgen, bezwaren tegen de overgroote som voor pensioenen, ontevredenheid over het nog niet opheffen van het amortisatie-syndicaat. De gewone begrooting sloot met een tekort van 11 millioenen. De aanmerkingen in het algemeen verslag werden door enkele leden bij de openbare beraadslagingen met kracht aangedrongen, maar anderen meenden, dat men tegenover het buitenland blijk moest geven van eensgezindheid. De minister VAN TETS trachtte aan te toonen dat, in vergelijking met het vorige jaar, verscheidene millioenen waren bezuinigd en verzekerde in 's Konings naam, dat van de gevraagde *f* 48,693,643 aanvankelijk vier millioenen niet zouden worden uitgegeven. Deze zonderlinge verklaring schijnt tot de aanneming van de begrooting te hebben bij-

Digitized by Google

gedragen. OP DEN HOOFF, VAN DAM VAN ISSELT, VAN TUYL VAN COELHORST, DEDEL, VAN NES, LUZAC, BACKER en SYTSAMA konden zich echter met zulk eene onbestemde begrooting niet vereenigen en stemden tegen.

Het was inzonderheid bij de beraadslagingen over de begrooting voor buitengewone behoeften en de middelen tot dekking daarvan door eene leening tot 138 millioen met eene conversie van enkele vroegere leeningen en een gedwongen heffing in het verschiet, dat de buitenlandsche staatkunde werd besproken.

FRETZ opende de beraadslagingen over het crediet voor buitengewone uitgaven den 2den Januari 1832, met eene redevoering, die de toenmalige denkwijze van de uiterste richting van volharding uitdrukte. In hoofdzaak zeide hij het volgende:

"Het treffendst schouwspel, dat de Ouden kenden, was dat van een held, die met het noodlot worstelen moest. Maar er bestaat bij ons een schouwspel dat verhevener is, het is dat van een eerlijk volk, hetwelk door machtige mogendheden verongelijkt wordt. De verhevenheid ontstaat uit het besef, dat eene rechtvaardige Voorzienigheid het lot van volken zoowel als van menschen bestuurt. Wij worden er te meer door getroffen, wanneer het bedoelde volk voor vroegere verdeeldheid een dankbaar vertrouwen in de plaats heeft gesteld, en niet van wijken weet dan voor God alleen. Ons Vaderland levert in deze dagen dergelijk schouwspel op; het vertoont zich voor ons aller oog, en er is geen lofrede noodig om het te beschrijven. De Koning vraagt vijf en veertig millioen om uit te geven, wanneer nog het geheele jaar dat wij zijn ingetreden, de staat van oorlog moest voortduren. Volgens het nader ontwerp zullen wij daarvan een gedeelte beschikbaar stellen, om op het overige terug te komen, en daarover te raadplegen, indien de nood het vordert. Door de aanneming zullen wij aan Europa

Digitized by Google

toonen, wat wij doen en dragen kunnen, indien de dwang niet ophoudt. De wijziging, die het eerste ontwerp heeft ondergaan, zal aan hetzelfde Europa bewijzen, dat geen drift noch overijling ons bestuurt, maar dat wij in zaken van het hoogste belang aan ons karakter getrouw blijven.

"Zullen wij dan nu reeds wijken, Edel Mogende Heeren! Mij dunkt, dat dit eene vraag is, zoo dikwijls en zoo verschillend buiten ons beantwoord, dat ik, om het op mijne beurt en van alle zijden te doen, u slechts den inhoud van zoo velerlei geschriften zoude kunnen mededeelen. Ik heb bij de afdeeling, waartoe ik de eer heb te behooren, te kennen gegeven, dat de vraag, naar de letter der grondwet, niet ter onzer beschikking staat. De Koning heeft het recht om oorlog te verklaren of vrede te maken; zoo luidt artikel 57 aldaar. De stellers der grondwet voegen er bij: "dat dit recht in eene welgeregelde monarchie onafscheidelijk is van den persoon des Vorsten, en dat zij ook hetzelve niet in het minste beperkt hadden." Zij hebben evenwel de bijzondere omstandigheden, waarin wij verkeeren, niet kunnen vooruitzien. Ik heb daarom ook het recht des Konings gestaafd uit de verklaring, die Hoogstdezelve eenmaal aan de gezanten te Londen gedaan heeft: "Geen Vorst in België kan anders dan als vijand beschouwd worden, indien hij niet voldeed aan de voorwaarden, die de gezanten vroeger voor hem gemaakt hadden."

"Bij het antwoord op die verklaring is aan den Koning zijn recht niet betwist.

"Wat het belang van ons volk betreft, het sprak zoo luid, dacht mij, als 's Konings recht. Een Vorst, die willekeurig op den troon van oproer en geweld geplaatst was, en die juist door zulken in België werd gehuldigd en ondersteund, voor wie wij altoos het meest beducht waren geweest; zulk een Vorst, zonder genoegzame waarborgen, moest wel gevaarlijk zijn voor ons zedelijk bestaan. In de vernedering van Oranje zag ik onzen onvermijdelijken val te gemoet.

Digitized by Google

"Ik spreek ook nog alleen van het recht des Konings en van het belang van ons volk; het belang, zeg ik, dat gemeen aan allen is. Maar ik zeide straks, dat wij geleerd hadden om niet te bezwijken dan voor een hooger Opperwezen. Zekerlijk bedoelde ik geene wonderwerken, noch ijver zonder verstand, noch radeloozen strijd. Ik verwijs hier naar het afgeloopen jaar. Zullen wij wijken na eenen roemrijken veldtocht, zonder eenige noemenswaardige opoffering tot hiertoe aan onze zijde? Na eenen veldtocht die gediend heeft tot wederopvoeren van aller hart jegens den Prins, dien onze vijanden zoo gaarne daaruit verwijderd hadden gezien? Wij staan als op een rots midden in eene woedende zee, en zouden wij het dan te kostbaar achten dankbaar aan God te zijn?

"De welvaart in deze of gene stad, waarvan ik een getuige ben en waarover ik mijne vreugde niet verbergen wil, verblindt mij evenwel niet voor de klachten, die hier en daar de landman verheft. Zij zijn niet geheel overdreven. Ik houd het tafereel, dat sommige geachte leden ons nog onlangs hebben opgehangen, niet voor geheel logenachtig. Neen, voorzeker, en ik bid u, Edelmogenden, mij te willen gelooven, ik ben de man niet, die gaarne alle mijne landgenooten aan het handelsbelang cijnsbaar zag, en ik zoude niet van God en godsdienst durven spreken, indien ik eene heilige zaak als ik hier verdedig, als een huichelaar verdedigde.

"Ik bedoelde alleen het behoud van ons zedelijk bestaan. Geene opoffering komt mij daartoe te groot voor. Ik kan niet anders, of ik moet bij deze gelegenheid een woord over de scheiding met België spreken. De materieele voordeelen komen bij mij niet in aanmerking. Maar anderen, die ook alleen van zedelijke belangen willen gesproken hebben, laten vrees blijken, dat uit de volharding eene wedervereeniging met België volgen moet, en dat daartoe geene offers van het getrouwe volk kunnen gevraagd worden. Alsof

Digitized by Google

ons zedelijk bestaan gevestigd kon worden door het buigen voor onrecht! Ik houd eene weder-vereeniging met België zoo gevaarlijk, als vroeger de scheiding; maar de gevolgtrekking, die sommigen daaruit afleiden, is in mijne oogen een bewijs van kortzichtigheid. België in handen van Frankrijk of van Engeland, of van beiden tevens, België overheerd door list en oproer, en dan nog geene andere waarborgen voor ons bestaan, dan die, welke wij volgens de *vier en twintig* artikelen bezitten zouden, is zooveel als onze vernietiging bepalen. De uitvoering wordt slechts uitgesteld, totdat wij in slaap gewiegd of uit onzen droom zullen ontwaakt zijn. Wanneer ik evenwel thans zeg, dat ik de hereeniging zou afkeuren, dan wordt mijne stem door geen onverzoenlijken haat bestuurd. Dolle haat alleen kan alle bemiddeling uitsluiten. Niets is minder in staat, om ons zedelijk bestaan te verzekeren. Ik blijf zoovelen in België beklagen, aan wie door geweld het zwijgen wordt opgelegd, of die door eigen dwaling of door list van anderen de slachtoffers van het oproer mogen heeten.

"Ik wil niet dat eene hereeniging het doel zal zijn der volharding. Die met onze volharding te bedoelen, ware van de zijde der regeering de geveinsdheid zelve. Die van onze zijde te willen berekenen, is den weg der Voorzienigheid te willen vooruitloopen. Wij laten aan haar de gevolgen over. Het zoude aan onze zijde hetzelfde zijn, als wanneer iemand zijne plichten afmat naar de min of meer voordeelige gevolgen, die de betrachting hebben kon.

"Wij zullen dus door eene ontijdige berekening het goed niet verbeuren, dat wij gewonnen hebben. Nogmaals, zeg ik, ofschoon anderen het vroeger en beter gezegd hebben, aller oog is op ons gevestigd. Zoo de naam van *Vader* WILLEM, door verloop van tijd, bij ons kan worden vergeten, die van den Amsterdamschen wees, zoo versch nog in het geheugen, en die met een vrijwilligen dood Hollands eer bezegelde, zal ons niet beschamen.

Digitized by Google

"De eerste en ijverigste voorstanders van de scheiding hebben te voren geene berekening gemaakt, en ik heb dikwijls getwijfeld, of zij niet te weinig gerekend hebben; maar daarom ook behooren zij nu niet de waarde van hun verlangen tot eene geldsom te bepalen. Vrijwaring althans tegen het indringen van verkeerde beginselen, zooals België ons die wilde mededeelen; vrijwaring tegen de vernietiging van ons zedelijk bestaan, was hunne voorname bedoeling, en ofschoon ik ook zeer veel met hen verschilde, ik durf die bedoeling edel noemen. Maar ik acht het dan ook niet mogelijk, dat zij thans ongelijk aan zich zelven worden. Dat zal niemand uwer doen, Edel Mogende Heeren! want aller gevoel is voor recht.

"Bij eene vorige gelegenheid, toen wij, zooals ik meende, het eerste gedeelte onzer buitengewone behoeften in overweging namen, verwees ik naar het gedrag der voorvaders. Ik wil nu nog gewagen van het protest van Zeeland in het noodjaar, waarvan ik sprak: "De Staten van die provincie wilden liever het perykel van het zwaard uitstaan, dan hunne vrijheid door lage actiën verliezen; zij wilden geene onderhandeling met Frankrijk of Engeland, maar waren bereid, om door geld en verder met alles wat zij ten beste geven konden, de zaak van het Vaderland te ondersteunen." De nood was toen het hoogst, de uitkomst brak aan, en Zeeland mocht zich de kroon toeëigenen. Laat nu niet de eene provincie boven de andere, maar laten allen voor allen de kroon verwerven.

"Om te eindigen zooals ik begonnen ben: wij worstelen niet met een onverbiddelijk noodlot; wij voeren geen kamp voor de eene of andere theorie van staatsbestuur, maar, even als de voorvaders, voor vrijheid en onafhankelijkheid. Wij vertrouwen op God, en zullen niet bezwijken dan voor hem alleen."

Al spraken anderen niet met die welsprekendheid, die sommigen in FRETZ bewonderden, de wezenlijke inhoud der

Digitized by Google

advieze van velen kwam toch op hetzelfde neder. De nauwgezette DE BORDES, dien velen mijner tijdgenooten na 1838 als den eersten procureur-generaal bij den Hoogen Raad gekend en geacht hebben, oordeelde de leeningwet wel een groot bezwaar voor de schatkist en een drukkenden last voor de ingezetenen, maar ook aan den anderen kant eene dringende noodzakelijkheid. "Goede trouw en volharding in die edele houding, die de natie in zulk een verheven daglicht plaatst, staan hier op den voorgrond," zeide hij.

De afgevaardigde uit Drenthe, HOFSTEDE, oordeelde, dat de mededeeling van den minister van buitenlandsche zaken geen onderwerp van de beraadslagingen kon zijn, en dat men der regeering de middelen tot het bestuur der buitenlandsche zaken niet mocht onthouden.

De Heer LUYBEN had reeds bij het onderzoek der eerste ontwerpen in de afdeelingen zijn gevoelen nopens de noodzakelijkheid van den maatregel ontwikkeld in eene nota, waarin hij hoofdzakelijk betoogd had, dat de beruchte 24 artikelen niet dan in uitersten nood konden aangenomen worden; hij vond er daarom ook geen bezwaar in, de bij de voorgedragen wetten bedoelde maatregelen *in principe* goed te keuren, hoewel hij op de wijze van uitvoering veel had aan te merken.

DONKER CURTIUS, de latere voorzitter van den Hoogen Raad, sprak voor de wetten. Wij nemen het grootste gedeelte van zijn advies over. Hij verdedigde met de meeste kracht de handelingen der regeering, terwijl zijn broeder DIRK DONKER CURTIUS, de latere minister van justitie, in *de Standaard* op de aanneming der 24 artikelen aandrong. Na eenige woorden van inleiding zeide hij:

"Ik gevoel met u allen al het gewicht van dezen toestand; ook ik herinner mij hierbij, hoe, nu schier twee eeuwen geleden, in het merkwaardig jaar 1672, toen Frankrijk en Engeland, vereenigd met bijna gansch Europa, zich tegen den toen nog machteloozen en oneensgezinden Staat

Digitized by Google

der Nederlanden vereenigden, en de voorvaderen onder het staatsbestuur van de DE WITTEN en onder de krachtige leiding en steun van WILLEM DEN DERDEN, door moed en standvastigheid het Vaderland hebben gered; en hoe ook toen het geschilpunt *van toegeven of volharden*, *het cedere aut contendere* het groote vraagpunt was geworden, hetgeen toen in laatstgemelden zin werd beantwoord, en met geluk en zegen is bekroond.

"Maar, Edel Mogende Heeren! ook toen zat, bij edelen moed en vaderlandsliefde, bedaarde welberadenheid voor, en het geschilpunt werd niet loszinnig, maar met verstand en voorzichtigheid, hoezeer gepaard met fieren moed en gehechtheid aan den vaderlandschen grond, door velen onderzocht.

"Dit is thans ook *onze* plicht, en hierbij zijn wij, zoo het mij toeschijnt, aan de brave, getrouwe, moedige en eensgezinde Nederlandsche natie verschuldigd, om niet alleen het *voor* en *tegen* der gedane vragen met bedaardheid en onpartijdigheid te overwegen, maar ook om de gronden van ons besluit aan haar en aan gansch Europa open te leggen, opdat men allerwege ontware, dat wij niet door stijfhoofdige drift, maar door wel gewikt beraad worden geleid.

"Ik heb tot dat einde, dat *voor* en *tegen*, zoo koelbloedig doenlijk, overwogen, en verlang uwe goedgunstige aandacht, bij deszelfs ontwikkeling en bij het besluit, hetgeen ik daaruit trekken zal.

"Vergunt mij de redeneering voor te stellen van hen die meer neigen zouden tot onderwerping dan tot volhouding, vervolgens daartegenover te stellen de gronden van hen, die meenen te moeten volharden, en daaruit het billijk besluit op te maken.

"Ik stel hierbij op den voorgrond, dat er geen echt Nederlander is, die op grond van het door mij reeds aangevoerde, de bewuste 24 artikelen in het afgetrokkene niet onaannemelijk keurt, of die niet hartelijk wenschen zou, dat

Digitized by Google

door ons betere voorwaarden van afscheiding wierden bedongen? Ja! die niet duidelijk inziet, dat wij te gronde gaan, indien wij den vrijen nek moeten krommen onder die ellendige voorschriften der Europeesche staatkunde.

"Maar, Edel Mogende Heeren! zij die beweren, of beweerd hebben, dat onze tegenstand ons niet baten kan, en die dus, door den nood gedrongen, meer geneigd zouden zijn tot toegevendheid, gronden hun gevoelen voornamelijk daarop (en ik vind mij verplicht het in al deszelfs kracht samen te trekken), dat men met dien langeren weerstand en weigering niet zou winnen; dat de begeerte der vijf grootste mogendheden van Europa, door middel hunner plenipotentiarissen te Londen, te beslissend, te plechtig en te dringend is uitgedrukt, dan dat men zou kunnen veronderstellen, dat zij daarop zouden willen terug komen; dat de erkenning van LEOPOLD, als Koning der Belgen, op den voet en onder de bepaling der 24 artikelen, te zeer het zegel heeft gedrukt op die artikelen, dan dat wij zouden kunnen hopen, dat onze weigering of weerstand eenige afwijking daarvan of eenige voordeeliger voorwaarden voor ons zou kunnen ten gevolge hebben; dat wij dus nutteloos en zonder doel onze krachten verspillen; dat men bij langer verwijl òf ons zal dwingen, òf ons ongemoeid, met het geweer in den arm op de grenzen, onze krachten zal laten verspillen; dat het geneesmiddel hetgeen wij zoeken, en hetgeen ons wordt toegediend, ons zal doen uitteren, totdat wij, machteloos en moedeloos, toch genoodzaakt worden om ons te onderwerpen, of dat men ons zelfs dan, uithoofde onzer wanvoldoening, nog erger voorwaarden zal voorschrijven; dat het voor ons geene schande is, om, na zooveel betoonden moed en volharding, aldus gedwongen door de bedreiging van gansch Europa, zonder dat wij ergens hulp noch steun vinden, te bukken, en ons te onderwerpen, daar het toch der gansche wereld bekend is, dat die onderwerping niet is de slotsom van onzen vrijen wil, noch van de erkentenis van

Digitized by Google

het recht, hetwelk men zou hebben, om ons alzoo te dwingen, maar dat zij alleen is het gevolg van het gruwelijkst geweld, waarvan de staatkunde zich bedient om, met schending van alle tractaten, ons op te offeren aan de zucht, om, althans voor het oogenblik, den vrede in Europa te bewaren; dat wij bij het behoud van den vrede ook belang hebben, en dat het in ons oog roekeloos zou zijn, door langeren tegenstand de natie uit te putten, en alles te wagen, in de onzekere hoop op gunstiger schikkingen, voor welker nakoming wij dan toch nog niet meer waarborg zullen hebben.

"Ziedaar nagenoeg de redeneering van hen, die de onderwerping raadzaam achten, zooals ik die te goeder trouw, in en buiten den boezem dezer vergadering, heb gemeend te kunnen ontwaren.

"Maar zij daarentegen, die van begrip zijn, dat men niets wagen kan, door eindelijk voor het uiterste geweld te moeten bukken, en zulks dan ook met eere te kunnen doen, maar dat de tijd daartoe nog niet gekomen is, en dat men alzoo de regeering, in het belang des lands moet in staat stellen, om de dreigende houding van weigering en weerstand, door ons zoo manmoedig aangenomen, te handhaven, ontkennen geenszins de krachten, welke in de zoo even ontwikkelde redeneering in vele opzichten besloten ligt; zij geven zelfs toe, dat het niet met zekerheid te voorspellen is, of in de gegeven omstandigheden door onze duurzame weigering en door onze weerstand biedende houding al of niet belangrijke veranderingen in de 24 artikelen zullen te verkrijgen zijn, en dat het zelfs mogelijk, schoon thans vooral onwaarschijnlijk, is, dat men, door daden van het onrechtmatigste geweld, die 24 artikelen als een vonnis, hetgeen men willekeurig over ons geveld heeft, zou willen ten uitvoer leggen. Ja! dat men eindelijk, even willekeurig, nog erger over ons zou kunnen beschikken; want ook zij kunnen de grenzen niet bepalen, binnen welke de staatkunde

Digitized by Google

der kabinetten van Europa zich thans beperken zal, nu zij eenmaal, onder voorwendsel of met het waarachtig doel, om den vrede *tot allen prijs* te koopen en te bewaren, met schending der plechtigste tractaten en verbintenissen, en met erkentenis van het heilig recht van afstand, van afscheuring, van onafhankelijkverklaring des volks en van eene openbare rebellie, alle beginsel van rechtvaardigheid, van zuivere staatkunde, ja! van zelfbehoud heeft ter zijde gesteld.

"Maar zij doen toch aan hen, die te goeder trouwe verschillend oordeelen, opmerken, dat ook hunne redeneering maar op gronden van waarschijnlijkheid rust, en dat het er verre af is, dat hunne gevreesde gevolgtrekkingen met zekerheid zouden opgaan.

"Het beslissende toch en het plechtige en dreigende, hetgeen in de akte der 24 artikelen ligt opgesloten, en de toon van oppermachtig gezag daar gevoerd, verliest veel van deszelfs kracht, wanneer men niet alleen in het algemeen nagaat, hoe zwak, hoe weifelend en onzeker de houding, zoo naar binnen als naar buiten is, dierzelfde regeeringen, welke ons meest vijandig schijnen, en hoe datzelfde Engeland en Frankrijk, hetgeen ons bedreigt, in eigen boezem zijn verlamd, verscheurd en beroerd, zoodat zij moeite hebben om zich zelven te vrijwaren tegen diezelfde beroeringen en afscheuringen, elders zoo onvoorzichtig bestookt of aangemoedigd en ondersteund; maar veel meer nog verliest dit schijnbaar beslissende van deszelfs kracht, wanneer men meer bijzonder overweegt, dat dit nu is de *derde maal*, dat een conferentie te Londen een vonnis over Holland en België heeft geveld, hetwelk telkens als het ultimatum van haren wil bevattende, openlijk en plechtig aan Europa is aangekondigd.

"Zoo toch, en hier zij het mij vergund, om de geschiedenis der protocollen kortelijk te herinneren, zoo toch was de annexe A. van het 12de protocol verklaard te bevatten,

Digitized by Google

den onherroepelijken wil der mogendheden; en echter toen Holland het aannam en België het weigerde, dreigde men wel het laatste, maar men onthield zich niet alleen van dwang en geweld, maar liet zich openbaar verguizen en bespotten door de ellendelingen, die in België den kwaadaardigsten opstand hadden gestookt, en door wier voorbeeld de opstand allerwege als een heilig recht werd verkondigd, — en beducht voor die verguizing als voor een nachtspook, kwam men op het "het onherroepelijke" terug, alzoo openbaar den afschrik verkondigende van alle gewelddadige executie door oorlogskracht, blijkbaar uit vrees van even daardoor den oorlog onderling te ontsteken, en uit onderling wantrouwen op de macht, welke met de uitvoering zou zijn belast.

"De annexe A. werd dus in den wal geschoven; het bleef bij bloote bedreiging, en men ontwierp de 18 artikelen, die geheel en al afweken van dat, wat men plechtig en onherroepelijk voor het oog van gansch Europa had vastgesteld, en aan een wettig Vorst en een getrouw Volk had gewaarborgd.

"Ook deze werden nu als een nader ultimatum uitgevaardigd, met gelijke plechtige betuigingen, en men scheen evenzeer ten doel te hebben, om er de aanneming en de uitvoering van te verzekeren.

"Maar nu had men schier den zin der rebellen getroffen, en België nam het voorstel aan, doch met het geopenbaard doel, om het op alle punten te schenden. Maar nu weigerde Nederland op zijne beurt, en men dreigde wel, maar men dwong het niet alleen niet, maar toen het, na lang getergd te zijn, eindelijk al dat talmen moede, zonder aanzien of den wil der mogendheden, met eigen kracht in België viel, en *alleen* den moed had, om de executie op zich te nemen van dat wat vroeger was bepaald, en onherroepelijk besloten, toen, ja, beefden de kabinetten, op het aanschouwen van zooveel trouw, van zooveel eensgezindheid, en

Digitized by Google

van zoo alouden moed, en de kleine Staat der Nederlanden boezemde weder eerbied in; zijne eer werd ontzettend gewroken, en ware het der conferentie en der mogendheden ernst geweest, om hare vroegere onherroepelijke beschikkingen te zien bestendigen, dan had de held, die dezen tocht bestuurde, de veldheer, wiens krijgskunst en moed Europa bewondert, dan had de Prins van Oranje binnen de wallen van Brussel den twist geëindigd.

"Maar neen! die eer en dat geluk was ons niet beschoren, en dat viel niet in de plannen der diplomatie van Europa, welker onbegrijpelijke staatkunde den vrede in Europa wel van den geringsten opstandeling met goede woorden en bedreigingen wil afbedelen, maar terugbeeft tegen elk geweldig rechtmatig dwangmiddel, en het was daarom, dat de overweldiger van den zoogenaamden Belgischen troon, terwijl de verwaten Belg sidderend tot wijken werd gebracht, hulp en ondersteuning afsmeekte en vond, door de nu gewapende tuschenkomst van zijnen machtigen nabuur, en dat de plechtige beloften van niet-tusschenkomst, even als de onherroepelijkheid der protocollen, openbaar werd geschonden. Maar ook nu weder bepaalde zich die tusschenkomst tot een weifelend herstel van het twistgeding, zooals het was vóór den inval, en men durfde geen verderen stap van geweld te ondernemen, om Holland te dwingen ter aanneming of ter nakoming der 18 artikelen, omdat men den Hollandschen moed en kracht ter zelfverdediging duchtte, en alweder terugdeinsde van het aanwenden eener oorlogskracht, waardoor men waagde onderling in verschil te geraken, en, getrouw aan het beginsel van den vrede tot *allen* prijs, behalve tot dien van dwang, te bewaren, trad de conferentie op nieuw met partijen in onderhandeling, waarvan nu de 24 artikelen (het *derde* vonnis), het resultaat zijn geworden.

"Met dreigende houding, en onder de beloften, of het uitzicht ten behoeve der Belgen eener algemeene erkentenis van LEOPOLD als hunnen Koning, bewoog men nu weder

Digitized by Google

België tot de aanneming, even als bevorens tot die der 18 artikelen; maar ook nu is Holland standvastig blijven weigeren, niettegenstaande de, zoo mogelijk, nog plechtiger en stelliger verklaring van *ultimatum*, en de stelliger bedreiging van bedwang.

"Toen, ja! is men, beducht voor de hernieuwing van eenen inval in België, een stap verder gegaan, en, gelijk men te voren eene Engelsche vloot onder CODRINGTON ter beschikking der conferentie stelde, om Nederland allen aanval op België te beletten, hetwelk zich echter daardoor niet heeft laten afschrikken, zoo heeft men, later, zoodanige vloot onder WARREN in zee gezonden, met de dreigende houding om de Hollandsche kust te bezetten of zelfs wel post te vatten op de Schelde; maar toen men, door storm beloopen, daarbij ontwaarde, dat Nederland ongenegen was, dit koelbloedig en ongestraft toe te laten, heeft men ook dit plan verlaten, en weder is, niet alleen alles bij de bedreiging gebleven, alweder uit vrees, om door het eerste kanonschot den oorlog onderling te ontsteken, maar later meer bijzonder oplettend geworden op onze zoo gegronde bezwaren tegen de 24 artikelen, en bekend gemaakt met *ons ultimatum*, zoo ik hoop, schijnt het mij thans blijkbaar, dat de diplomatie op nieuw weifelt, en dat de Monarchen wellicht terugdeinzen voor de onbepaalde goedkeuring van een zoogenaamd tractaat, hetgeen den opstand beschermt en openlijk aanmoedigt, en den wettigen en door zijn volk geeerbiedigden Vorst met dat eerbiedwaardig Volk zelf zou opofferen, hetzelve aan de opstandelingen zou cijnsbaar maken, en hetgeen als een waar *leeuwen-contract* ten zijnen laste mag beschouwd worden.

"Onder zoodanige omstandigheden, en na zoodanige antecedenten, vragen zij, die niet genegen zijn te bukken, of de plechtigheid en beslissendheid der akten van de conferentie wel grond opleveren, om ook nu nog tot derzelver onherroepelijkheid te besluiten, en of het wel met grond te

Digitized by Google

verwachten is, dat de executie der bedreiging van bedwang en geweld de bedreiging zou opvolgen? ja! of er nu meer reden is, om, op dien grond, toe te treden, dan er was toen men de 18 artikelen weigerde? en of eindelijk de onvoorwaardelijke toetreding, onder dusdanige omstandigheden, voorzichtig en raadzaam is, niettegenstaande men overtuigd zij, dat de onderschrijving dier artikelen, ook dan zelfs, wanneer zij punctueel werden nagekomen, is de onderschrijving der ruïne des lands, terwijl het bovendien te voorzien staat, dat na de aanneming derzelve en na de verlating onzer militaire stellingen, gevolgd door onze ontwapening, de nakoming dier artikelen zal in de lucht hangen, en van de willekeur onzer trouwelooze wederpartij zal afhangen.

"Of zullen wij waarborg voor die nakoming zoeken en vinden in het woord van LEOPOLD, òf in de genegenheid der Belgen, die bij de aanneming, het doel van derzelver schending openbaar hebben verkondigd, òf in de toezeggingen der mogendheden? Zullen zij België, *dan*, des noods, met geweld dwingen, wanneer *wij* het hoofd eenmaal zullen hebben in den schoot gelegd, onze krijgsstellingen zullen zijn verlaten, en ons leger schier op den voet van vrede zal zijn teruggebracht? Zullen wij dan zoodanige hulp en zoodanig bedwang jegens België te wachten hebben van hen, die tot behoud van den vrede, tot allen prijs, en om niet in onderlingen twist te geraken, aan België alles hebben toegegeven? of zal het hun dan, wanneer zij hun eenig doel, onze onderwerping en onze ontwapening, en alzoo naar hunne meening de tijdelijke rust van Europa hebben bereikt, niet onverschillig zijn, of België onze vordering ter nakoming bespot en het zoogenaamd tractaat met voeten treedt? Of zal men nog dwaas genoeg zijn om te gelooven, dat zij dan, uit eerbied voor hunne belofte, of uit achting voor Nederland, één kanonschot zullen willen doen, om het weerspannig België te dwingen? Zij, die juist daarom alleen dringen en

Digitized by Google

dreigen tot onderwerping, omdat zij dat schot niet doen willen?

"Neen! wij zullen dan verlaten blijven, gelijk thans; men zal onze machteloosheid bespotten, en wij kunnen van nuttelooze spijt barsten, bij de herinnering aan de dwangmiddelen, die wij, door de grootste opofferingen, in handen hadden, en die wij dan zouden verlaten hebben; wij zullen in naam hebben geschikt, maar met de daad geen duimbreed zijn gevorderd ter waarachtige beëindiging.

"Ik weet wel, Edel Mogende Heeren! dat men kan tegenwerpen, dat deze zwarigheid *in omni eventu* kan bestaan en alleen kan worden voorkomen door geweldigen dwang, dien Frankrijk ons belet; doch ik moet daartegen opmerken, dat, indien dan de mogendheden van Europa den vrede tot *allen prijs* willen koopen, mits maar het kanonvuur niet ontstoken worde, zij denzelven kunnen en behooren te koopen door aan onze billijke vorderingen toe te geven, door de schuldrenten, door België verschuldigd, tot kapitaal te brengen, die kapitalen te doen negocieeren, des noods onder hunne respective garantiën, en alzoo te toonen, dat zij, die België des noods *kunnen* dwingen, hetzelve ook *zullen* willen dwingen, in hun eigen belang, tot nakoming, of dat zij aan ons den dwang en de executie vrijlaten door eene plechtige nieuwe belofte van waarachtige non-interventie, die zij nakomen.

"Zoo zullen zij den vrede tot den goedkoopsten prijs het best bewaren en het spoedigste vestigen, maar niet door het trouwe en vreedzame Nederland, waarvan zij anders niets te duchten hebben, aan de rebellie op te offeren.

"Ja! maar, zegt men, wij kunnen toch niet altijd, in afwachting hiervan, het standpunt volhouden, waarop wij staan. Dit put ons uit, en wanneer men ons, in plaats van ons te dwingen, stil laat zitten, dan verspillen wij alle onze krachten, en wij gaan toch verloren.

"Ik geef dit tot eene zekere mate toe, en het gaat zelfs

Digitized by Google

in het afgetrokkene op: maar wanneer ik een oog werp op den toestand van Europa en op dien van België zelf, dan is het bij mij ontwijfelbaar, dat deze beschouwing en deze zwarigheid daar nog meer dan bij ons weegt en veel sterker dringt dan de toegevendheid, die wij begeeren, kosten kan.

"België toch, inwendig oneens, geschokt en in wanorde en beroering gebracht, heeft nog veel meer behoefte om een spoedig einde te zien dan wij.

"De regeeringen van Frankrijk en Engeland, inwendig bestookt, moeten, tot eigen behoud, haken naar rust en vrede. Zij doen dit openlijk, met het doel, om ook hunne krachtsinspanning te verminderen, en door de noodzakelijke vermindering der lasten hunner ingezetenen, zoo mogelijk, hunne regeeringen te behouden of te bevestigen. Pruissen verlangt evenzeer om te kunnen ontwapenen en alzoo zijne herstelde geldmiddelen te bewaren. Oostenrijk en Rusland schijnen geen ander doel te hebben, en indien onze krachtsontwikkeling ons moeielijk valt, zoo is de spanning, waarin alle anderen even daardoor gehouden worden, hun niet minder lastig en bezwarend. Onze weigering en onze geresolveerde houding dwingt allen tot voortdurende inspanning, en de vrees voor oorlog, door die houding gaande gehouden, doet hen allen, zoo zeer als ons naar het einde haken.

"Men kan en zal dus (deze althans is mijne, zoo ik denk, niet ongegronde hoop), bij het openbaar bewijs, dat wij thans weder aan Europa staan te geven, ten duidelijkste ontwaren, dat men ons niet zoo gemakkelijk uitput; dat wij nog moed en vermogen hebben, om onze onafhankelijkheid en onze toekomstige belangen te handhaven, en dat men alzoo aan onze billijke eischen moet toegeven. zal men immer het doel, den vrede tot allen prijs, bereiken, en ik betuig waarlijk niet te weten, wat na het openbaar vertoon van zoo menigvuldigen terugtred op en afwijking van vroeger onherroepelijk verklaarde besluiten, nu de mogendheden

Digitized by Google

zou weerhouden, om alleen ten genoegen der wufte Belgen terug te komen van die bepalingen, waarvan de ongerechtigheid zoo middagklaar door onze regeering is betoogd, en waarom zij niet veeleer, hetzij door eene wijziging, hetzij door eene suppletoire uitlegging der 24 artikelen, hun doel tot bevrediging zouden trachten te bereiken."

De rede van den afgevaardigde DONKER CURTIUS vond in de Staten-generaal en daarbuiten bij velen grooten bijval. VAN BOELENS, die op hem volgde, sprak in denzelfden geest. De afgevaardigde VAN WICKEVOORT CROMMELIN oordeelde de beslissing der vergadering wel niet twijfelachtig, wanneer het, zooals hier, de vraag gold, of men den heiligen vaderlandschen grond ongeschonden bewaren, dan wel denzelven aan willekeur prijs geven moest. JUNIUS VAN HEMERT, de latere procureur-generaal bij het hof van Zuid-Holland, verklaarde, dat, indien hij nu aan de regeering de middelen wilde onthouden, om die edele houding te kunnen handhaven, welke de bewondering van Europa tot zich trok, en alleen in staat was het Vaderland voor grootere onheilen te behoeden, hij dan geheel onverantwoordelijk zou handelen. DAAM FOCKEMA, de onafhankelijke en cordate volksvertegenwoordiger, die boven anderen later het stelsel van volharding bestreden heeft, meende thans in geene staatkundige beschouwingen te moeten treden; hij zeide, dat hij in zijne afdeeling had voorgesteld, om voorloopig slechts een vierde van de som voor oorlog en marine, en alzoo het noodige ter bestrijding van de oorlogskosten, gedurende drie maanden te verleenen, en stemde op dien grond tegen de wet. VAN DAM VAN ISSELT was eene gelijke overtuiging toegedaan en sprak haar uit met zijne gewone openhartigheid, die velen in hem als opbruisende oppervlakkigheid hebben afgekeurd, maar waarin Hollandsche cordaatheid niet te miskennen is. Wij deelen zijne rede in haar geheel mede, zooals zij in de *Staatscourant* voorkomt:

"Ik heb nooit in deze Kamer het woord opgevat met een

Digitized by Google

gevoel van weerzin of ongenoegen; heden is echter dit gevoel in mijn binnenste.

"En inderdaad, na zoo vele welsprekende redevoeringen, waarin men in de sierlijkste bewoordingen heeft gesproken van den roem der Vaderen, van volharding, van vaderlandsliefde, en waarbij men die vaderlandsliefde in verband heeft gesteld met de aanneming van deze wet, na dat alles, zeg ik, is de toestand van den redenaar niet gunstig, die zich tegen de aanneming van zoodanige wet zal verklaren.

„U Edel Mogenden zullen wel niet gelooven, dat ik niet tot diegenen behoor, die, zonder verder onderzoek, zoo maar dadelijk bereid zijn om den nek te krommen onder het juk van vreemden en een schandelijken vrede aan te nemen. Ik zoude mijn denkbeeld meerder kunnen ontwikkelen en den vijfden spreker (DONKER CURTIUS) beantwoorden, hem volgende in zijne uitgebreide beschouwingen. Voorzichtigheid en bescheidenheid echter zullen mij in dit oogenblik doen zwijgen.

"In de afdeeling waartoe ik de eer heb te behooren, heb ik mijn gevoelens opengelegd en gaarne mijne toestemming gegeven tot de buitengewone behoeften van oorlog en marine voor drie maanden, alsmede tot het montant van de renten der Belgische schuld. Zooals de wet ons thans wordt voorgedragen, kan ik de uitgaven van de middelen niet afscheiden. Ik toch houd het daarvoor, dat wanneer ik de uitgaven heb toegestaan, ik de middelen niet weigeren mag.

"Die wet der middelen nu komt mij hoogst gebrekkig voor. Naar derzelver bepalingen zullen alleen de meervermogenden zich dekken tegen een *don gratuit*, en wanneer dan de nood des Vaderlands bijstand vordert, dan zullen zij, die het meeste belang hebben bij de instandhouding van orde en wet, dan zullen de rijken den last, die op hen drukken moest, afschuiven op de minvermogende klassen der maatschappij, die daartoe minder verplicht kunnen worden gerekend, en die, bij den besten wil, in de onmoge-

Digitized by Google

lijkheid zijn om aan de zoo onrechtvaardig hun opgedragen last te voldoen.

"Als ik mij dien middenstand voor den geest breng, vooral ten platten lande, wiens treurige omstandigheden ik met andere leden vroeger heb afgeschilderd en welke, volgens de uitdrukking van een geacht medelid, niet geheel leugenachtig is, als ik mij dien middenstand voor den geest breng dan zal ik gerust tegen de wet stemmen, zonder te vreezen met den voorlaatsten spreker, van mij niet bij de natie te kunnen verantwoorden."

De volgende spreker, VAN REPELAER, achtte zich verplicht voor de wet te stemmen. BEELAERTS, de latere minister van financiën in 1839, verklaarde zijn stem aan de wetten te zullen geven: hij zou niets voegen bij hetgeen anderen met zooveel welsprekendheid gezegd hadden. DE JONGE VAN CAMPENS NIEUWLAND betoogde met warmte, in eene geïmproviseerde rede, de noodzakelijkheid van volharding. En het waren niet alleen die leden der Tweede Kamer, die gewoonlijk de regeering verdedigden, maar ook zij, die meestal de financieele wetten afkeurden, die thans in het algemeen de regeering ondersteunden.

VAN NES zeide onder anderen: "Geen staatkundige toestand kan meer dubbelzinnig zijn, dan die, waarin wij thans tegenover België geplaatst zijn, tegenover eenen Staat, bij sommige mogendheden bevriend, door anderen vooralsnog niet erkend, tegenover een snorkenden vijand, die ons met verwoesting gedreigd heeft, maar die bij de eerste worsteling krachteloos en roemloos bezweek, die thans nog, ofschoon zelf de twistappel van Europa, door vreemden invloed en vreemd belang wordt gesterkt in den toeleg om onze rivieren en ons grondgebied te misbruiken tot afbreuk van Neerlands handel, de hartader van ons bestaan. Tegen dien vijand, hoezeer reeds eenmaal verslagen, staat de gansche natie in het harnas, zonder oorlog, zonder vrede, zonder wapenstilstand en zonder onderhandelingen, tenzij men

Digitized by Google

dien naam wilde geven aan de duistere bemoeiingen der Londensche conferentie, waarvan de besluiten door de beide partijen beurtelings verworpen en eindelijk door de afkeuring der kabinetten zelve vervallen zijn.

"Eene bekrompene en eigenbatige staatkunde zoude reeds lang het geschil ten koste van Nederland beslecht hebben, indien niet het zwaard van Oranje juist bij tijds in de schaal was gelegd; en ook thans nog staan meer dan honderd duizend Nederlanders onder de aanvoering der waardige naneven van MAURITS en FREDERIK HENDRIK van Nassau, gereed om op den eersten wenk dat zelfde België andermaal te vernederen, indien niet de groote mogendheden liever verkiezen aan Nederland recht te doen wedervaren, dan een Europeeschen oorlog te zien uitbreken.

"Trouwens het is in dien zin alleen, dat de krijgshaftige houding van Nederland moet worden uitgelegd, want België kan gerustelijk den waan laten varen, alsof wij den minsten prijs op deszelfs bezit zouden stellen, alsof wij daarvoor de schatten of zelfs maar eenen droppel Nederlandsch bloed zouden willen opofferen. Neen! het is een kleine Staat, die zijne onafhankelijkheid gevoelt, en die zich door geene protocollen de wet wil laten voorschrijven; dit is de geest van het protest door onze regeering uitgevaardigd, en de daarbij gevoegde memorie behoort aan de natie tot een onderpand te verstrekken, dat men zich dezerzijds met billijke voorwaarden tevreden zal stellen. Uit dit oogpunt zullen althans sommige meer bevriende mogendheden die treffelijke staatsstukken beschouwen, welke aan het ministerie van buitenlandsche zaken tot ware eer moeten verstrekken, en het is dan ook in dien zin, dat de natie bereid is, om haar goed recht des noods met de wapenen te handhaven, en dat hare vertegenwoordigers niet zullen weigeren om de noodige uitgaven in te willigen."

Nadat VAN NES geproken had, verklaarde de voorzitter, dat er geen sprekers meer waren ingeschreven, en gaf hij

Digitized by Google

het woord aan WARIN, die verklaarde het woord slechts gevraagd te hebben ingeval er nog meer leden wilden spreken; anders zag hij van het woord af.

Toen daarop nog onderscheidene leden het woord vroegen, zeide WARIN: "Na den verschrikkelijken watervloed van Februari 1825, vroeg de regeering ons acht millioen tot herstel van de geledene schade. Toen verleende de Tweede Kamer der Staten-generaal eenparig de gevraagde som, zonder daarover te spreken. Slechts één eenig lid stond op om het aannemen der voordracht aan te prijzen. De omstandigheden, in welke wij ons thans bevinden, zijn veel noodlottiger, dan diegene waren, in welke wij ons bevonden na dien verschrikkelijken watersnood. Ik vrees derhalve, dat ik U Edelmogenden reeds te lang zal hebben opgehouden met te zeggen: *Indien wij niet volharden, zijn wij verloren.*"

Op het korte woord van WARIN volgde een breedvoerige rede van LUZAC. In betrekking tot de staatkundige handelingen zeide hij:

"Ter gelegenheid der beraadslagingen over de gewone begrooting van uitgaven voor het jaar 1832 heb ik U Edel Mogenden te kennen gegeven, dat ik die wet als eene geheel binnenlandsche zaak beschouwde, haar ten eenenmale afzonderde van alle buitenlandsche staatkundige bedenkingen, en daarom ook vermeende zoo te moeten stemmen, als ik mij in gewone omstandigheden hiertoe verplicht zoude geacht hebben.

"Bij de deliberatiën over de onderhavige wet geloof ik mij op een geheel ander standpunt te moeten plaatsen. Zij is van eenen politieken aard en zal alleszins moeten strekken om aan den buitenlander te doen zien, dat wij, bij gebleken moed onzer krijgsbenden, eene verstandige en bedaarde volharding weten te paren. Zij zal hen moeten overtuigen, dat wij veel willen opofferen, ten einde, zoo eenigszins mogelijk, die voorwaarden van scheiding te verkrijgen, welke de grondslagen voor eene betere toekomst zullen leg-

Digitized by Google

gen, — niet de eerste stappen tot een zeker en onvermijdelijk verderf moeten geacht worden.

"Het zal U Edel Mogenden na deze weinige woorden, niet moeielijk vallen mijn besluit op te maken, en ik durf mij vleien, dat het van het uwe niet verschillen zal. Ik vertrouw dat wij in deze oogenblikken een overtuigend bewijs zullen geven, hoe wij, met evenveel ernst en kracht, de regeering weten te ondersteunen, wanneer het de eer en de onafhankelijkheid des Vaderlands geldt, — als wij haar met vrijmoedigheid onze bezwaren en verwachtingen durven ontvouwen en blootleggen. Met deze gezindheid is eene rede over de wet wellicht eene overbodige zaak te achten, en na eene aaneenschakeling van zoovele gewichtige deliberatiën, als wij in de laatste dagen volbrachten, ware het misschien niet ongepast geweest, uwe aandacht niet verder te vermoeien. — Dan, ik erken het gaarne, de belangrijkheid van het onderwerp en het billijk verlangen, dat men aan mijn *votum* dien zin hechte, van welke het bij mij uitgaat, hebben mij verhinderd heden het stilzwijgen te bewaren, maar integendeel aangespoord, U Edel Mogenden met mijne gedachten bekend te maken."

Na verklaard te hebben, dat hij over de aanhangende financieele wetten in verband tot elkander zou spreken, vervolgde LUZAC:

"Ik zal geenszins met UE. M. in het breede uitmeten alle de nuttige en heilzame gevolgen, welke het stoutmoedig besluit van de maand Augustus l.l. in zeer vele opzichten heeft gehad, — noch welken dank wij aan den opperbevelhebber des legers en aan onze dappere landgenooten verschuldigd zijn, wegens de roemrijke overwinningen, welke zoovelen hunner met hun bloed bezegeld hebben; dit alles is te overbekend, dan dat wij dit hier zouden behoeven uiteen te zetten. Ik zal ook geenszins beweren, dat alle de bedoelde heilrijke gevolgen te duur gekocht zijn, en de eer en de roem des Vaderlands niet nog oneindig hooger

Digitized by Google

moet geschat worden; — doch houd het er voor, dat in dit besluit de voorname oorzaak gelegen is der deliberatiën van heden.

"De Staten-generaal hebben toen bij hun eerbiedig adres, den 9den Augustus l.l. aan zijne Majesteit aangeboden, geheel ingestemd met de genomene maatregelen, en hieruit is, naar mijne gedachten, eene zedelijke verplichting voor deze Kamer ontsproten, tot hét voorzien in de gevolgen van dien stand van zaken, welke mede als het resultaat van den aanval mag beschouwd worden.

"Hoewel ik toen veel zwarigheid in deze beslissing gevonden heb, juist die gevolgen vreezende, welke onze inval in België ook onmiddellijk veroorzaakt heeft, den inmarsch der Franschen en hunnen overwegenden invloed aldaar, en ik dan ook niet geschroomd heb U Edel Mogenden met mijne bezwaren, ter gelegenheid van het comité-generaal van den 8sten Augustus bekend te maken, acht ik mij door het besluit dezer Kamer mede gebonden, en aarzel ook geenszins met U Edel Mogenden mede te werken tot het daarstellen dezer buitengewone begrooting."

Na enkele oogenblikken bij de gevraagde sommen te hebben stil gestaan, zeide hij:

"Alhoewel ik gaarne toestemmen zal, dat de eer en de waardigheid des Vaderlands, met alle mogelijke standvastigheid, met de meeste bezadigdheid en kunde door de regeering tegen de eigenmachtige besluiten der Londensche conferentie zijn verdedigd en gehandhaafd geworden, en ik mij geenszins beklagen zal over de opofferingen, welke hare maatregelen reeds aan de natie gekost hebben, — moet ik echter van de andere zijde toegeven, dat onze volharding niet altoosdurend zijn moet, en dat wij niet kunnen noch moeten het hoofd willen bieden aan alle de machtige souvereinen van Europa, zoodra deze door onwedersprekelijke daden zullen getoond hebben, niets meer ten onzen voordeele te kunnen noch te willen doen.

Digitized by Google

"Wij hebben voor het behoud van onze eer reeds zeer veel gedaan; wij hebben blijken gegeven van moed en dapperheid; wij hebben bewezen, dat wij ons groote opofferingen met blijmoedigheid weten te getroosten, en ik kan er in waarheid geene schande in zien, wanneer wij nu den vrede sluiten, zoodra de voorwaarden maar eenigszins aannemelijk zullen zijn. Ons waar belang brengt dit alleszins mede, en, naar mijne gedachten, hadden wij reeds eene gunstige gelegenheid moeten opvangen (hoedanige men altoos, vooral in politieke zaken, vinden kan, wanneer men het met allen ernst wil zoeken), ten einde met onze vijanden onderhandelingen, ten fine van schikking, aan te knoopen. Wij moeten toch nimmer uit het oog verliezen, dat onze staat van oorlog met hen geheel verschilt van alle de gewone oorlogen, in welke de volkeren dikwijls met hunne naburen gewikkeld zijn, — en dat in dit verschil een zeer groote aandrang voor ons gelegen is, om dezen krijg zoo spoedig doenlijk, ja met eenige opoffering van onze zijde, te eindigen.

"Wanneer toch twee naburige Staten met elkander oorlogen over het een of ander territoriaal of commercieel verschil kan de onmiddellijke schade en ruïne, welke de een aan den anderen toebrengt, den overwinnaar weinig deren; — ja, dikwijls verheugt men zich met het groote verlies aan den vijand toegebracht. — Doch hier, in onze quaestie met België, hebben wij een overwegend belang, dat onze vijand niet geheel uitgeput worde, zich zelven niet voor vele achtereenvolgende jaren bederve; want onze vijand is mede onze erkende debiteur, hij behoort ons jaarlijks zeer vele millioenen toe te tellen; en nu moeten wij niet medewerken, door eene onmatige volharding, om, niet alleen ons zelven, maar ook dien debiteur zoodanig te benauwen en te bederven, dat hij geheel buiten staat gerake aan zijne verplichtingen ten onzen opzichte te voldoen.

"Ik besluit hieruit, dat wij vooral geene gelegenheid

Digitized by Google

moeten laten voorbijgaan, om den vrede, ook zelfs met opofferingen, te treffen; en dat wij altoos bedenken moeten dat wij, ten regarde van België, in eene zeer bijzondere situatie verkeeren. Wij moeten toch ook denken aan de vele millioenen schats, welke deze edele volharding reeds aan de natie gekost heeft, — aan de opeenstapeling van renten derzelve, waarmede onze uitgaven boven mate vergroot zijn; wij moeten niet uit het oog verliezen de onmatige opvoering van belastingen, waartoe wij, door al die nieuwe schulden, zijn gedwongen geworden. — En zeker zullen wij, dit alles nagaande en overdenkende, spoedig overtuigd zijn, dat de herstelling des vredes, de terugzending van die geduchte legerscharen, welke zoovele duizenden guldens dagelijks verslinden, voor de natie eene eerste en ware behoefte geworden is.

" Laat de regeering in het oog houden, dat de welvaart des volks, de inwendige rust, welke zoo voorbeeldeloos bij ons is gehandhaafd geworden, geheel verbonden is aan de terugkeering der tijden van voorspoed, van geregelde communicatiën met onze naburen, — aan de werkelijke invoering van bezuinigingen in die takken van bestuur, welke het meest verslinden, en dat, zoolang de staat, waarin wij thans verkeeren, moet voortduren, aan geene krachtige verbetering, te dezen opzichte, te denken is; — deze staat moet dus, zoodra mogelijk, ophouden: de vrede moet, zoo spoedig zulks mogelijk zijn zal, gesloten worden. Hierop moet ik steeds neêrkomen, alles besluitende met den wensch, dat het thans door ons te verleenen crediet niet zal uitgeput zijn, alvorens de natie zich verblijde in de verwezenlijking dier billijke hoop en verwachting!

"Daar de voorzichtigheid mij toeschijnt te verbieden bij deze gelegenheid in bijzonderheden omtrent onze buitenlandsche betrekkingen en het gedrag onzer bondgenooten te treden, — en ik dus geloof, deze onderwerpen niet te moeten aanroeren, zoude ik hier mijn advies over de buitenge-

Digitized by Google

wone begrooting voor 1832 hebben kunnen besluiten, ware het niet, dat ik nog weinige oogenblikken van U Edel Mogenden moet verzoeken, ten einde mij kortelijk te verdedigen over eene uitdrukking, welke onlangs door mij, in de drift van het spreken, is gebezigd geworden, en op welke velen van U Edel Mogenden daarna hebben gezinspeeld op eene wijze, welke mij heeft overtuigd, dat men niet juist gevat heeft, in welken zin ik de scheiding van België *gelukkig* had genoemd.

"Bij de beraadslagingen namelijk over de gewone begrooting voor 1832, had men, ter gelegenheid der tegenwoordige hoogte onzer uitgaven, bij de behandeling der kostbaarheid van ons bestuur, der zware lasten op de natie drukkende, onze afscheiding van België bij herhaling eene *heillooze, betreurenswaardige scheiding* genoemd. — Dit klonk mij, die de noodzakelijkheid dezer scheiding steeds uit een moreel oogpunt, uit oud-Nederlandsche principes, zonder aan geld, noch opcenten, noch belastingen te denken, beschouwde, zeer vreemd in de ooren, — en bracht mij weder te binnen eene uitdrukking, te vinden in zeker werkje, aan ons allen rondgedeeld. (*Eenige bedenkingen over oorlog of vrede, in verband met de voorgedragene leening van* 138 *millioenen.* Utrecht bij VAN DER MONDE), alwaar men op pag. 6 leest: *Ik zal hier niet herinneren hoe bij het beantwoorden dezer vraag* (der scheiding 1 Sept. 1830) *de gematigdheid geheel aan de zijde der Belgische afgevaardigden was, die bijna allen, alleen voorwaardelijke scheiding begeerden, terwijl velen der Noord-Nederlandsche vertegenwoordigers onstuimig op geheele en onvoorwaardelijke scheiding aandrongen.* Daar ik nu onder die Noord-Nederlandsche vertegenwoordigers mede eene plaats bekleed heb en mij zelve zeer bewust ben, dat geene *onstuimigheid* mijn gevoelen toen ter tijde heeft geleid, maar dat ik integendeel toen, na het bedaardst overleg heb gesproken, zeer wel wetende wat ik wilde, — kon ik nu de eerste goede

Digitized by Google

gelegenheid niet laten voorbijgaan, om openlijk te verklaren, dat ik meer dan immer bij mijn vorig gevoelen bleef, steeds de afscheiding van België voor de oprechte Hollandsche natie als eene goede gebeurtenis beschouwde, en nog altoos bleef hopen, dat de wijze bestiering der Voorzienigheid ons voor eene hereeniging zoude bewaren.

"Tot deze overtuiging ben ik in September 1830, evenmin als nu, door eenige drift of haat tegen de Belgen, noch door het onzinnig terug verlangen van vroegere tijdperken onzer oude geschiedenissen, gedreven geworden; — maar door de vrij diep in het hart gegrifte zekerheid, dat wij, bij eene langere vereeniging met België, geheel het onderspit zouden moeten gedolven hebben, en dat wij met ons volkskarakter, met onze taal, alles zouden verloren hebben, wat eenmaal den buitenlander voor deze natie achting inboezemde.

"Door een omgang van twee jaren met hen, die onder de Belgen in talenten en verlichting uitblonken, was mij gebleken, dat zij met eene onverwinbare jaloezie tegen ons waren vervuld, geenszins genegen den eernaam van Hollander te dragen, — zelfs niet als Nederlanders van dezen tijd, met ons wilden doorgaan, maar op niets anders bedacht waren, dan ons in Belgen te herscheppen, en alles dien weg heen te leiden, dat er weldra van onze oude natie niets dan de bloote naam in de geschiedrollen zoude zijn overgebleven.

"Ik erken, dat de schoonheid van hun land, de gemakkelijkheid der samenleving aldaar, de fraaiheid der hoofdstad, de goedkoopheid van vele der eerste behoeften des levens, hen zeer behulpzaam was in het uitlokken van vele onzer landgenooten tot het vestigen hunner woonplaats in die oorden; ik wil mij dus hierover niet verwonderen, doch het feit was daarom niettemin zeker, dat, in plaats dat zij onze zeden, gewoonten en taal zouden hebben aangeleerd, wij dagelijks meer en meer op den weg kwamen van hunne basterd-fransche zeden en taal te volgen en na te praten.

Digitized by Google

"Dit griefde mij; ik wil dit gaarne toestemmen: en toen ik nu hierbij ondervond, dat zij, die onder hen voor kundig, verlicht en ijverig wilden doorgaan, zich nooit ontzagen, van op het voetspoor hunner vaderen tot bereiking van hun doel, met de onverbeterlijkste domheid en dweepzucht in verbond te treden, heb ik begrepen, dat alle fusie onmogelijk geworden was; dat wij moesten kiezen tusschen eene onvoorwaardelijke submissie aan de Belgische oppermacht, of eenen altoosdurenden strijd, door eene gelijktallige vertegenwoordiging onderhouden, of tusschen eene geheele terugkeering tot dien stand op welken wij in 1813 en 1814 ons zelven geplaatst hadden.

"Mijne keuze was niet twijfelachtig: ik heb de natie willen helpen bewaren bij hare oude goede trouw, oprechtheid en godsdienstige indrukken. Ik zal niet tegenspreken, dat ik hierbij niet gedacht heb aan geldelijke consideratiën, aan de quaestie of, bij een vereeniging met België deze of gene lasten niet een paar opcenten lager konden gesteld blijven. Ik zag in deze afscheiding tusschen Holland en België de losrukking van een goed braaf volk, opgevoed in eenvoudigheid, rondheid en zuiver liberale grondbeginsels, zonder zijne toestemming, vijftien jaren geleden, in het zoogenaamd belang van Europa, vastgeketend aan eene muitzieke bevolking, welke, in domheid opgekweekt, blindelings gehoorzaamheid betoont aan vreemden invloed, en het eerste in talrijkheid verre overtreft. Ik verheugde mij over eene gebeurtenis, welke het eerste volk aan zijn eigene individualiteit terug gaf, — aan het andere overlatende van op den ouden weg voort te gaan, en den gekozen Vorst weder even onedel te behandelen, als het zich omtrent het huis van Oranje gedragen heeft.

"Ik geloof, Edel Mogende Heeren! hiermede genoeg gezegd te hebben, om den zin waarin ik de afscheiding steeds gelukkig blijf noemen, en mijne stem ten voordeele dezer wet, toe te lichten.

Digitized by Google

VAN SYTSAMA, die meestal in de financieele oppositie was, verlangde nog eenige inlichtingen van den minister, maar verklaarde zich toch voor de wet, omdat hij een verbetering van den toestand waarin men zich bevond niet wilde tegenwerken. OP DEN HOOFF verklaarde, dat hij eene uitvoerige rede in gereedheid had, maar dat hij na het gezegde van WARIN van het woord afzag en voor de wet zou stemmen, die na een korte verdediging van den minister van financiën werd aangenomen met 44 tegen 4 stemmen. SANDBERG, FOCKEMA, VAN RANDWIJCK en VAN DAM VAN ISSELT stemden tegen.

Den volgenden dag, den 4den Januari 1832, kwam in beraadslaging het ontwerp tot vaststelling der middelen tot voorziening in de buitengewone behoefte en de groote geldleening van 138 millioen, met conversie van vroegere geldleeningen. SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE opende de openbare beraadslagingen "door zich te beroepen op het comité-generaal", waarin hij, en nog meer speciaal het kundige lid VAN NES, de redenen had opgegeven, welke hem van den beginne af aan tegen eene conversie hadden ingenomen. Daartoe behoorden bovenal dat zulks, ter verkrijging van 45 millioenen, 23 millioenen als *fonds-perdu* zou verslinden, en eene vlottende schuld tot eene permanente maken. Hij meende bovendien, dat het voorstel op nieuw aantoonde, hoe weinig waarde de regeering hechtte aan onlangs aangegane verbintenissen; dat de beurs door deze verbazende en *blijvende* vermeerdering van 69 millioen inlandsche effecten moest gedrukt worden; dat er geen behoorlijk verband tusschen de twee of drie onderdeelen der wet bestond, zoodat men niet wist, waar het *don gratuit* begon en de conversie eindigde, noch hoedanig zij wederkeerig op elkander zouden werken; dat wij daardoor een nieuw grootboek verkregen, hetwelk niet dan ten nadeele van het bestaande zou kunnen werken; dat slechts de gegoeden zich met eene besparing van 15 pCt. zouden dekken en de min-

Digitized by Google

gegoeden — welke het er op aan lieten komen — dus bij een zeer mogelijk tekort, alleen *a pari* zouden betalen; dat niets ons de evenredige bijdragen in geld en papier waarborgde en dus nieuwe speculatiën het gevolg van deze zouden zijn; dat de *vreemde deelnemers* aanvankelijk, door het op naam schrijven der certificaten, ten gevolge eener denkbeeldige vrees voor agiotage, van de deelneming zouden worden uitgesloten, en de nieuwe redactie, ten gevolge der splitsing van de hoofdsom in 17½ en 28½ millioen, lichtelijk aanleiding tot verwarring kon geven, en dat wanneer hij dit alles besefte, hij, zijn eigen oordeel volgende, zou gelooven, dat de conversie wellicht de slechtste van alle operatiën was. Het was echter waar, dat de 138 millioen, juist omdat de conversie die tot eene permanente schuld maakte, 's jaars *drie millioen minder* aan renten dan elke andere vrijwillige leening of heffing der in contanten benoodigde 45 of 46 millioen zouden kosten. Men had de overtuiging wel noodig, dat bekwame financiers eene conversie niet afkeurden, om de aangestipte bezwaren als niet afdoende te beschouwen, en hun oordeel zou hem wellicht genoopt hebben voor de wet te stemmen, en de niet te ontwijken noodzakelijkheid van het radicale redmiddel van een *don gratuit* op den achtergrond, goed te keuren, bijaldien zich in de artikelen zelve geene zwarigheden opdeden, welke hem, voorbehoudens mogelijke inlichtingen van den minister, zouden nopen zijne stem tegen het ontwerp uit te brengen.

Nadat SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE in het breede al die bijzondere bezwaren had in het midden gebracht, volgde FRETZ, die een korte rede uitsprak, aldus eindigende: "Laat, Edel Mogende Heeren! het tafereel van onze eendracht, elders en hier opgehangen, niet logenachtig zijn — of hindert u dat woord — laat het dan volkomen echt en volkomen waar zijn!"

CORVER HOOFT, ofschoon hij met de groote meerderheid het buitengewoon crediet had goedgekeurd, liet zich door

Digitized by Google

de opwekking van FRETZ niet terug houden, zijne bezwaren tegen de middelen in het midden te brengen: "Twee zeer belangrijke wetten zijn ons gisteren ter beoordeeling voorgelegd," aldus begon hij zijne rede. "Het nauw verband, dat tusschen dezelve bestaat, heeft de beraadslaging over beide te zamen gerechtvaardigd, en gisteren had ik reeds gedacht, mijn advies over dezelve uit te brengen; doch daar ik mij hoofdzakelijk over de middelen wilde uitlaten, heb ik gedacht, dat het beter ware over eene wet te zwijgen, die van eenen zoo teederen aard was; dat men eer het doel en de uitwerking naar buiten, dan derzelver materieelen inhoud moest op het oog houden. Dit doel was, om ons gouvernement in staat te stellen, eene eerbiedwekkende houding tegen allen, die ons zouden willen verguizen, aan te nemen en vol te houden, en daardoor de overdreven eischen onzer woelzieke naburen tot billijkheid terug te brengen. Dit doel is bereikt, door het ruime krediet aan de regeering verleend, door de wet, welke wij gisteren met zulk eene aanzienlijke meerderheid hebben aangenomen, en waarbij wij nog des noods 45 millioen hebben toegestaan, om in de uitgaven te voorzien, die het gevolg kunnen zijn van den voortdurenden staat van oorlog in het jaar 1832.

"Maar, Edel Mogende Heeren! van een geheel anderen aard is de wet, die ons heden bezig houdt. Dezelve is aan geene hooge politieke inzichten verbonden, welke men niet over het hoofd kan zien, zonder gevaar te loopen van de heiligste plichten jegens het Vaderland te kwetsen. Deze is van geheel huishoudelijken inhoud, en ofschoon wij het allen eens zijn, dat er middelen behooren aangewezen te worden, om het gouvernement in staat te stellen, zich te laten eerbiedigen, zoo kan men, zonder zijn patriotismus in de waagschaal te stellen, verschillen in de keuze dergenen, welke men daartoe wenschte aangewend te zien." Na deze inleiding somde hij achtereenvolgens de vele bezwaren op, welke hij tegen den grooten financieelen maatregel had.

Digitized by Google

VAN ALPHEN, uitgaande van de stelling, dat de Tweede Kamer van de Staten-generaal aan de regeering voor zes maanden de middelen had toegestaan, om den tegenwoordigen buitengewonen staat van wapening te kunnen doen voortduren, verdedigde de wet. "Wij hebben," zeide hij, "het openbaar krediet noodig, dat is de kapitalisten en renteniers, hetzij inboorlingen of vreemden; wij doen een beroep op hunne kapitalen, willen hen niet verschrikken en ten lande uitdrijven, maar integendeel hier vestigen, wel overtuigd, dat het die kapitalen geweest zijn, die onze heiden ontgonnen, onze moerassen vruchtbaar gemaakt, onzen grond met steden en dorpen bezaaid en vreemden aan ons cijnbaar gemaakt hebben. Wij noodigen den koopman uit, om een gedeelte van zijn kapitaal in rentegevend papier te steken, den rentenier om vreemde fondsen met de onze te verwisselen; wij dwingen minderjarigen en gestichten van weldadigheid om hun geld — dat is het geld van weduwen en weezen, van armen en hulpbehoevenden — bij ons te plaatsen, en gaan met allen een contract aan, waarvan het *jus* niet alleen *perfectum*, maar *plus quam perfectum* is, omdat de contractant ter eener zijde alle middelen in zijne handen heeft, om naderhand het contract te verbreken, en de contractant ter andere zijde geen enkel, om zijn wettig recht te doen gelden; omdat de laatste zonder eenige bescherming is overgelaten aan beroovingen en reductiën, aan de vroeger maar al te zeer ondervondene gevolgen van ontrouw, onkunde, wangunst en verkwisting. Zoodanig is het lot van den rentenier in het machtige Holland, wien het zwaard van DAMOCLES somtijds maar al te onvoorzichtig boven het hoofd wordt gehangen; de Saint-Simonisten handelen minder inconsequent, daar zij ten minste openlijk den oorlog van de armen tegen de rijken prediken."

Nauwelijks had VAN ALPHEN deze uitdrukking gebezigd, of VAN DAM viel hem in de rede, door te zeggen: "Daar de Heer VAN ALPHEN zich hatelijke en voor meerdere zijner

Digitized by Google

ambtgenooten zich beleedigende toespelingen veroorlooft, zou ik den Heer Voorzitter verzoeken, dat lid tot de orde onzer deliberatiën terug te roepen."

VAN SYTSAMA ondersteunde dit voorstel, waarop de Voorzitter, VAN ASCH VAN WIJCK, zich bepaalde tot de opmerking: "Indien de Heer VAN DAM verlangt aanmerkingen te maken op de rede van den Heer VAN ALPHEN, zal ik hem daartoe nader de gelegenheid geven, en den Heer VAN ALPHEN nu verzoeken voort te gaan." Deze, zijne rede vervolgende, verklaarde dat hij liever dadelijk eene gedwongene geldleening had gewild, maar dat, nu men daarvoor terugdeinsde, de van regeeringswege voorgestelde combinatie volkomen zijne goedkeuring had. "Heeft de geldleening eenen goeden uitslag," zeide hij, "dan verkrijgt de Staat daardoor geld tegen 5½ percent, kan daarmede bij millioenen 6 percents schuldbrieven aflossen, en koopt de onereuse aflossing dier 69 millioen door eene verhooging van kapitaal af. Ik erken, dat tegen die verhooging van kapitaal der schuld, die uit den tegenwoordigen maatregel zoude voortvloeien, in mijne afdeeling gewichtige bedenkingen zijn gemaakt. Ik meen echter dit punt geheel te kunnen verdedigen. Het geldt hier eene creatie van *renten*, waarvan het kapitaal niet veel meer dan fictief is, omdat hetzelve nooit door den geldschieter kan worden opgeëischt."

Nadat hij nog eenige bezwaren tegen den voorgestelden maatregel had trachten te wederleggen, eindigde hij zijn advies als volgt:

"Ik heb mij in geene staatkundige bespiegelingen over oorlog of vrede, of over uitzichten op de toekomst uitgelaten, omdat ik berekeningen, ware goede berekeningen en financieele wetten noodzakelijk achtte, en niet geleerd heb een eenvoudigen regel van drieën door moreele aandoeningen op te lossen; — ik heb dat niet gedaan, omdat degene die zwijgt altijd de presumtie heeft van er ten min-

Digitized by Google

ste nog iets van te weten, en zekerlijk in voorspellingen niet falen zal. Dit is wel uitgemaakt, dat hoe hooger men staat, hoe meer de horizon zich verwijdt en verwijdert, — en in een vlak land moet men niet verder willen zien dan onze bestemming het medebrengt en toelaat, — de gezichtseinder is somtijds buiig en beneveld, terwijl de zon in pracht en helderheid boven onze hoofden schijnt; slaan wij dan de oogen opwaarts, en onder verstandige behartiging onzer belangen mogen wij gerust de toekomst aanbevelen aan die goede Voorzienigheid, die ons Nederland zoo dikwijls gered en tot hiertoe zoo zichtbaar behouden heeft.

"Mijn geachte vriend LUZAC heeft gisteren zijne bevorens geuite meening over de scheiding verdedigd, die door den eene gelukkig, en door den andere heilloos is genoemd geworden, deze uit moreele, gene uit financieele redenen, bij gelegenheid der discussie over opcenten, die grootendeels in schatkist-biljetten zullen betaald worden. Ik weet niet of ik onder de onstuimige verdedigers van die scheiding geteld word, maar dit weet ik, dat Nederland verguisd, belasterd en voornamelijk beschuldigd werd van heerschzucht over België — en dat verwijt greep mij in het hart. Ik oordeelde de eer en waardigheid van ons oude Vaderland aangerand, en aan hetzelve verschuldigd te zijn eene openbare en plechtige verklaring, dat het nooit gebedeld had om vergrooting van grondgebied, nooit het oogmerk had, dat aan hetzelve toegevoegd territoir te overheerschen, en ten bewijze daarvan uitte ik den wensch, om tot onze vorige nationaliteit terug te keeren; die wensch vond weerklank bij een groot gedeelte der natie — en de moreele indruk daarvan heeft zeker niet ongunstig gewerkt op die geestdritt, welke zoovele opofferingen mogelijk heeft gemaakt.

"Nu de verschillende meeningen zich op dit eene punt verstaan: dat de hereeniging en fusie noch wenschelijk noch mogelijk is, zijn de woorden gelukkig en heilloos, synonyma geworden of ten minste doelloos, en wij verstaan en veree-

Digitized by Google

nigen ons allen, Vorst en Volk, vertegenwoordigden en vertegenwoordigers, in dat ééne punt, het heil, den roem en de welvaart van Oud-Nederland voor ons en onze kinderen tot in lengte van dagen.

"Ik heb gezegd en stem voor de wet."

DONKER CURTIUS sprak breedvoerig over de wet en maakte zijn stem afhankelijk van de inlichtingen, die hij nog van den minister hoopte te ontvangen.

DE BORDES stemde in, dat, nu de uitgaven voor de buitengewone behoeften van 1832 waren toegestaan, men ook verplicht was de middelen tot dekking daarvan aan te wijzen en verklaarde voor de wet te zullen stemmen.

COLLOT D'ESCURY VAN HEYNENOORD verheugde zich over de blijken van eenstemmigheid tusschen de regeering en de vertegenwoordigers, welke de raadplegingen over de den vorigen dag aangenomen en de heden aanhangige voordrachten hadden opgeleverd en verklaarde zich insgelijks voor den maatregel.

VAN DAM VAN ISSELT maakte de opmerking, dat de gebrekkige wijze om de middelen te vinden en waardoor de landbouwende stand bovenmate zou gedrukt worden, hem genoopt had ook tegen het gevraagde krediet in de voorgaande zitting zich te verklaren; hij liet ieder zijn gevoelen, maar hij meende geene aanleiding gegeven te hebben, om hem en degenen die dit gevoelen met hem deelden, te beschimpen en te verguizen, en zeide met betrekking tot hetgeen VAN ALPHEN had gezegd:

"Wanneer nu een achtenswaardig lid dezer vergadering, die sedert verscheidene jaren in dezelve zitting heeft, wiens kunde en braafheid wij allen hoogschatten, en dien wij zoo gaarne het woord hooren voeren, zich veroorlooft van te zeggen, *dat zij die eene belasting op effecten voorstaan, erger zijn, dan de St. Simonisten, die den oorlog prediken van de armen tegen de rijken*, dan geloof ik dat hij de palen der bescheidenheid te buiten gaat. Geest is eene gave Gods;

Digitized by Google

maar wanneer men die misbruikt, ten koste van zijne vrienden en ambtgenooten, dan beschouw ik dezelve als een ongeluk.

"Ik had in de avondzitting van dienzelfden dag het offer mijner meening gebracht, en geloofde daardoor bewezen te hebben, dat ik niet aan eigene denkbeelden zoo zeer gehecht ben, dat mij zulks zoude beletten, om mede te werken aan de bevordering van den bloei van Holland en deszelfs commercieele en andere betrekkingen.

"Ik had gewenscht deze zaak verder onopgemerkt te kunnen laten voorbijgaan; maar na de woorden, welke ik, bij den eersten alleszins onaangenamen indruk, welken het aangehaalde gezegde op mij maakte, heb gesproken, meende ik dit weinige tot opheldering derzelve te moeten zeggen."

VAN ALPHEN verdedigde zich door te zeggen: "dat hij had gemerkt dat de algemeene stellingen en gevolgtrekkingen door hem voorgedragen, door sommige leden als speciale aanmerkingen tegen hen gericht, waren beschouwd, maar dat hij geene personen of speciale belangen had bedoeld."

Nadat DE JONGE, VAN REENEN en BEELAERTS de voordracht verdedigd en LUZAC en VAN NES haar op financieele gronden bestreden hadden, zeide de minister van financiën in den aanvang in hoofdzaak het volgende:

"Ik gevoel dat thans de plicht op mij rust te spreken. Ik gevoel dat ik in ontwikkelingen moet treden, om sommigen uwer gerust te stellen, bij anderen, zoo mogelijk, gemoedelijke bezwaren op te helderen, en in het algemeen allen twijfel aan de doelmatigheid van deze voordracht weg te nemen. Intusschen is de taak om, bij openbare behandeling, in den aard en de richting van financieele plannen in te dringen, niet gemakkelijk." De minister bracht zich daarbij onderscheiden klippen voor den geest, welke hij, zooveel hij kon, zou pogen te ontwijken en vervolgde toen:

"Hier staat de *Natie* voor mijn oog; het getrouwe Noord-Nederland, die natie, welke men van den eenen kant niet

Digitized by Google

in slaap mag wiegen met het geruststellend denkbeeld, dat de edelmoedigheid der rijken het onnoodig zal maken ook den penning van den meerbehoeftige te vragen; maar die men van de andere zijde niet ontijdig moet verontrusten, door haar plotseling een gedwongen maatregel met al deszelfs gestrengheid voor de oogen te stellen; die natie, wier zonen en betrekkingen in dit gure jaargetijde met zooveel volharding aan de grenzen staan, moet niet ontmoedigd, niet noodeloos geschokt worden; die natie, voor welke ik zoo gaarne het denkbeeld wenschte te mogen behouden, dat de vaderlandsliefde der rijken, eenigermate door eigenbelang aangevuurd, voor haar de lasten afwerpen, immers aanmerkelijk zal verlichten.

"Naast dat volk zie ik in de tweede plaats het *crediet van den Staat.* Zal ik het spoor volgen van verschillende redenaars en in het openbaar over dit teedere punt spreken? Zal ik zeggen, dat wij beraadslagen over de middelen, die de verdedigers van het lieve Vaderland, sedert den eersten dag dezes jaars, moeten kleeden en voeden? Zal ik het nauw verband doen opmerken, dat er bestaat tusschen de financiën van 1832 en de uitzichten voor 1833? Zal ik de verhouding schetsen, welke tusschen het verwerpen dezer wet en het behoud van den geregelden loop onzer geldmiddelen zoo zeer bestaat?

"Een derde standpunt maakt het moeielijk om over dit *onderwerp in alle ontwikkelingen te treden:* het is het *verschil van gevoelens* onder U Edel Mogenden zelven. Hier is de wensch geüit, dat men dadelijk mocht overgaan tot den gedwongen maatregel, als het rechtvaardigste en zekerste middel ter vinding van de behoefte van den Staat; daar heeft men geroemd de pogingen der regeering, om dat onheil van de natie af te weeren, en dat kwaad door andere middelen te doen voorafgaan. Van de eene zijde heeft men gehoord, dat eene vrijwillige leening *meer* zal opbrengen, dan gevraagd wordt en benoodigd is; ja koestert een rede-

Digitized by Google

naar de vrees, welke ik wenschte niet geüit te zijn, dat de regeering een ongeoorloofd, ja een onedel gebruik van die ruimere middelen zou kunnen maken, zoo zelfs, dat zij daardoor haar toegezegd en aangevangen stelsel van bezuiniging zoude kunnen verlaten? Van de andere zijde heeft men daartegen vooruitgezet, dat de voordracht van die vrijwillige leening geen uitzicht opleverde op voldoenden uitslag, en, bij mangel van genoegzame voordeelen, slechte of gedeeltelijke uitkomsten konde doen hopen. Deze heeft gewenscht de af te geven certificaten in de vrijwillige leening, tot vrijwaring van den gedwongen maatregel, te hebben op naam; gene heeft verlangd ze te hebben in blanco. De een heeft geloofd door het eerste de minvermogende standen meer te beschermen en te verlichten; de andere, door het tweede, de certificaten op naam, te groote speelzucht, op eene gepaste wijze gematigd, te zien. — Zeg ik te veel, Edel Mogende Heeren! wanneer ik beweer, dat de minister, bij zulk een strijd van gevoelens, de zijne met de uiterste voorzichtigheid moet openleggen, om niet die van anderen te kwetsen?

"Eindelijk staat hier voor mijnen geest *Europa!* Dat Europa, hetwelk onze gangen bespiedt, onze stemmen weegt, dat zijne stemmen wellicht naar de onze regelt! Dat Europa, waarin men hier of daar op de verwarring onzer geldmiddelen de hoop onzer vernedering bouwen kan; verwarring, waardoor de regeering op den weg van betamelijke standvastigheid zou worden belemmerd, en welke, niettegenstaande al de trouw der natie, niettegenstaande de volkomenste eensgezindheid in doel tusschen U Edel Mogenden en de regeering, helaas! in één oogenblik meer zoude verderven, dan door millioenen schats gedurende eene reeks van jaren zoude te herstellen zijn.

"Onder zulke omstandigheden, onder zulke beletselen, moet ik echter tot U Edel Mogenden spreken. Indien ik dan niet zoo diep in het onderwerp trede, als ik wel zoude

Digitized by Google

wenschen, dan bid ik U, Edel Mogende Heeren! dit alleen toe te schrijven aan die algemeene overwegingen, die ik gemeend heb, hier op den voorgrond te moeten stellen."

Na deze verschooning in het midden gebracht te hebben, trachtte de minister zooveel mogelijk de bijzondere aanmerkingen tegen de voordracht te wederleggen en eindigde hij zijne breedsprakige rede door te verklaren:

"Zietdaar, Edel Mogende Heeren! wat de minister van financiën tot toelichting en ontwikkeling in deze heeft gemeend te kunnen en alzoo te moeten zeggen. Zal ik nu hier eindigen? Of zal ik staatkundige beschouwingen voegen bij de staatkundige beschouwingen, die gedurende twee dagen in deze vergadering zijn opgevoerd? Zal ik aan de vaderlandlievende uitboezemingen van vele redenaars, paren vaderlandsche uitboezemingen van de zijde der regeering? Neen, Edel Mogende Heeren! dit zeg ik alleen, dat ik er fier op ben, lid te zijn van die groote huishouding, welke men het Volk van Nederland noemt; van dat volk, hetwelk in dit oogenblik boven eenig ander uitmunt, niet alleen door opofferingen van goed en bloed, maar vooral door zijn heerlijken geest, door zijne trouw en eenstemmigheid, door zijn vertrouwen op de regeering; op eene regeering, ik durf het zeggen, die dat vertrouwen volkomen waardig is; van dat volk eindelijk, hetwelk een beter lot verdient, dan Europa aan hetzelve schijnt te hebben toegedacht; — dat brave volk keurt bij het voorbeeld *zijner* eenstemmigheid, vooral ook *die* goed, welke zoo gelukkig en innig tusschen U Edel Mogenden en onzen geëerbiedigden Koning stand houdt; zij is een schild, op hetwelk onrecht en geweld afstuiten; en zij doet, God geve dat het spoedig en volkomen zij! — den dag der gerechtigheid eenmaal aanbreken, waarop onze eer, ons bestaan en onze vrijheid, zoo roemrijk tot hiertoe verdedigd, duurzaam zullen gehandhaafd blijven.

"Edel Mogende Heeren! als minister des Konings kan ik deze rede niet beter besluiten, dan met de woorden, waar-

Digitized by Google

mede ik in Hoogstdeszelfs naam het antwoord op de eerste bedenkingen van U Edel Mogenden omtrent de onderhavige wet heb aangevangen: "Het is overtollig, om zich bij deze "gelegenheid in staatkundige beschouwingen te verdiepen; "en genoegzaam om aan te merken, dat, even als de re- "geering met kracht en vastheid de dierbaarste belangen der "natie zal trachten te handhaven, zij evenzeer geene gelegen- "heid zal laten voorbijgaan, om, door het treffen van bil- "lijke schikkingen, de rust en welvaart der ingezetenen te "verzekeren."

Nadat de minister geëindigd had, verklaarden DONKER CURTIUS en SYTSAMA hunne zwarigheden opgelost; VAN NES daarentegen betuigde, dat zijne bezwaren bleven bestaan. Bij de stemming werd de voordracht aangenomen met 34 tegen 15 stemmen. Tegen stemden: SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, CATS, LUYBEN, CORVER HOOFT, VAN DAM, VAN RANDWIJCK, VAN NES, DIJCKMEESTER, LEMKER, VAN WELDEREN RENGERS, SANDBERG, FOCKEMA, VAN MEEUWEN, LUZAC en INGENHOUSZ.

De discussiën over deze belangrijke wet, waarbij een tweede grootboek werd aangelegd voor 5 pCts. Werkelijke Schuld, en door conversie der 6 pCts. obligatiën de rentelast daarvoor verminderde, maar met vergrooting van schuld, zijn niet alleen belangrijk uit het financieele oogpunt, waartoe de redevoeringen in haar geheel behooren nagelezen te worden, maar ook zeer geschikt om de ongunstige meening omtrent de 24 artikelen en de algemeene overtuiging tot volharding, in Januari 1832 te doen kennen.

Dat ongunstig oordeel werd niet weinig versterkt bij het bekend worden van het antwoord der conferentie van 4 Januari op de Nederlandsche bedenkingen tegen de 24 artikelen. Bij gebrek aan afdoende gronden, was er blijkbaar naar uitdrukkingen gezocht om het meest onverdedigbare met schijngronden te kunnen handhaven, een oordeel

Digitized by Google

niet alleen in Nederland, maar door alle onpartijdige beoordeelaars geveld. Zoo verklaarde bijv. de conferentie: dat zij door den afstand van het grondgebied in Luxemburg aan België te bepalen, niets had gedaan: "que se conformer aux autorisations qu'elle avait reçues de la diète de la Confédération germanique sur la demande du ministre même de Sa Majesté le Roi des *Pays-Bas, Grand-Duc de Luxembourg*," iets dat volstrekt onwaar was, daar de tusschenkomst van den Duitschen Bond, door de gevolmachtigden van Oostenrijk en Pruissen op de conferentie, waartoe de gelastigde van wege den Groothertog had medegewerkt, alleen de strekking had gehad om aan de gevolmachtigden op te dragen mede te werken tot een wapenstilstand, daar over een afstand van grondgebied volgens Bondsrecht zelfs niet kon gehandeld worden, zonder dat de betrokken Bondsstaat tot den afstand een bepaald voorstel aan de Bondsvergadering had gedaan. De memorie van de conferentie ter verdediging van de 24 artikelen ontving dan ook een breedvoerig wederantwoord van de zijde van Nederland, den 30sten Januari 1832, waarbij gevoegd werd een voorstel tot schikking, in den vorm van een tractaat van den Koning der Nederlanden en de vijf mogendheden. In dit voorstel was de hoofdinhoud der 24 artikelen overgenomen, maar op zoodanige wijze, dat de hoofdbezwaren daartegen van de zijde van Nederland waren weggenomen. In dit voorstel was de schikking omtrent Luxemburg weder geheel van de Nederlandsche en Belgische zaak afgescheiden en voor nadere onderhandeling voorhehouden.

De schikking zou in den vorm zijn, een vrij voorstel, van Nederland uitgegaan, en geen opgelegd bevel van vreemde mogendheden. Ten aanzien van de vaart op de Schelde en de Maas werden de zeer vrijzinnige bepalingen van het Weener tractaat omtrent den Rijn gevolgd, met erkenning van de souvereiniteitsrechten van Nederland. Het voorstel bevatte een groote toenadering en gaf voor de bijzondere bepalingen

Digitized by Google

nog meer ruimte. De conferentie nam dit voorstel echter niet in overweging, nadat Frankrijk en Engeland de 24 artikelen hadden geratificeerd en de ratificatie van de drie andere hoven nog werd ingewacht.

Bijna te gelijker tijd, dat deze vredelievende stappen door de Nederlandsche regeering ter beëindiging van de geschillen met België tot behoud van den vrede in Europa gedaan werden, was de zaak van Holland en België in Engeland breedvoerig besproken.

Bij de opening van het parlement had de eerste minister, Lord GREY, gezegd te vertrouwen, dat de Koning van Nederland de noodzakelijkheid zou inzien om tot de gemaakte schikkingen der conferentie toe te treden. Lord ABERDEEN nam daaruit de gelegenheid tot een voorstel, om een adres aan de Kroon aan te bieden, waarin het tractaat der 24 artikelen werd afgekeurd, als strijdig met de eer van Engeland, als onvoorzichtig en gevaarlijk en als eene verkrachting der nationale onafhankelijkheid van Nederland.

In eene zeer uitvoerige rede lichtte de oud-minister van buitenlandsche zaken zijn voorstel toe. Hij vergeleek de tegenwoordige handelwijze van het Engelsche ministerie met de trouweloosheid van KAREL II. Hij betreurde de ratificatie van het verdrag door Engeland; het hinderde hem, dat de Keizer van Rusland zou aangemerkt worden als de beschermer van Nederland en de plaats zou innemen, die aan Engeland toekwam. In Nederland was regeering en volk op het nauwst vereenigd; de volbrachte veldtocht had zulks bewezen. De Nederlanders wenschten de scheiding niet minder dan de Belgen. Koning WILLEM I had de noodzakelijkheid erkend, dat de innige vereeniging, bij het tractaat van 1814 bedoeld, ophield; hij had daarom zijne bondgenooten opgeroepen, ten einde met hem te beraadslagen om de ontstane moeielijkheid uit den weg te ruimen; als vroeger minister van buitenlandsche zaken, had hij me-

Digitized by Google

degewerkt tot een ophouden der vijandelijkheden; hij stelde er een roem in, dat dit de laatste daad van zijn ministerie was geweest; maar men was later geheel afgeweken van de grondslagen, waarop de conferentie was te zamengeroepen. Te recht had Koning WILLEM I geprotesteerd tegen de onafhankelijkheidsverklaring van België voordat de voorwaarden der afscheiding waren tot stand gebracht. Nederland had later de grondslagen der scheiding bij het protocol van 20 Januari, door de conferentie als "onherroepelijk" vastgesteld, aangenomen; hij zou zwijgen van de intriges, die bij de keus van een Koning in België hadden plaats gehad, die een vreemd en kluchtig bewijs opleverden van het gedrag der groote apostelen van de *non-interventie;* hij zou zich niet bemoeien met de bijzonderheden betreffende de verkiezing van Prins LEOPOLD; maar dit wilde hij slechts opmerken, dat na die verkiezing de conferentie had afgezien van de handhaving van hare "onherroepelijke" besluiten. Hij achtte den Koning van Nederland diep beleedigd door het gedrag van den Prins, die een constitutie had bezworen, waarbij hij beloofde als Belgisch grondgebied te verdedigen, wat het wettig eigendom van anderen was; hij zou zich bepalen tot eene beoordeeling van het tractaat der 24 artikelen. Breedvoerig wees hij nu al de onrechtvaardige bepalingen aan, inzonderheid het bepaalde omtrent den afstand van Luxemburg. Aan Holland werd geene vergoeding toegekend voor het verlies der koloniën noch voor de groote geldsommen, die voor de vestiging van het vereenigd Koninkrijk besteed waren. De bepalingen omtrent de rivieren waren onrechtvaardig, en toen de Nederlandsche gevolmachtigden hadden willen onderhandelen, had de conferentie, terwijl Engeland met eene oorlogsvloot dreigde, verklaard, dat noch de inhoud, noch de letter van de eenmaal voorgestelde 24 artikelen eenige verandering konden ondergaan. En zoodanig iets noemde men een vriendschappelijke bemoeiing! Dat men aan een nieuwen Staat, die nog niet het genot

Digitized by Google

van nationale onafhankelijkheid had gehad, "onherroepelijke" stelde, vóór tot de erkenning over te gaan, kon betamelijk zijn; dat men aan een oud en eerlijk bondgenoot zulks deed, was voor hem onbegrijpelijk. Het ministerie had zich gedurende den loop der onderhandelingen schuldig gemaakt aan schennis van de beginselen van eer en rechtvaardigheid, ofschoon men telkens de woorden van onbaatzuchtigheid op de lippen had genomen. De Engelsche staatkunde moest medebrengen de banden met Nederland voortdurend vaster te knoopen; het tegendeel geschiedde. Zoo hoog was reeds de afkeer gerezen, dat de Nederlandsche zeeofficieren, bij het naderen van de Engelsche vloot, zich onder elkander verbonden hadden, om nimmer de vlag voor een Engelschman te strijken, al zouden zij hunne schepen als VAN SPEYK in de lucht doen springen, en de Hollanders, — dit wist men zeer goed, waren geen grootsprekers De beginselen der nationale rechtvaardigheid waren op een schandelijke wijze verkracht. Onder zoodanige omstandigheden was een adres aan den Koning plicht.

Lord GREY verdedigde de conferentie, hoofdzakelijk op grond dat de handelwijze, die men gevolgd had, noodzakelijk was geweest om den vrede te bewaren. Met terugwijzing op de politiek der Tories onder het ministerie van PITT, zeide hij: "Welke blaam men ook op het ministerie mocht willen werpen, ik neem daarvan de verantwoordelijkheid op mij, — aan mij zal nimmer verweten worden, dat het land vijf en twintig jaar in oorlog is gewikkeld, dat millioenen op millioenen schuld zijn gemaakt." Men moest in het oog houden, dat de ministers in geene gewone tijden werkzaam waren, maar zich onder invloed van geheel buitengewone omstandigheden hadden bevonden. Hij zou zich verheugd hebben, wanneer de omstandigheden toegelaten hadden, dat de Prins van Oranje zich aan het hoofd van België had gesteld; maar toen alle hoop daarop verijdeld was, had men tot andere maatregelen zijn toevlucht moeten nemen. In het

Digitized by Google

voorjaar van 1831 was het niet mogelijk geweest België tot het aannemen van de grondslagen van scheiding te dwingen, daar Frankrijk er zich tegen verzette; hij erkende dat hij met leedwezen had afgezien van te handhaven hetgeen hij als een billijken grondslag tot schikking had beschouwd. Enkel om de gevolgen te voorkomen, die geheel Europa bedreigden, was hij tot de 18 artikelen gekomen. Lord ABERDEEN had den spot gedreven met de zonderlinge uitleggingen der beginselen van *non interventie;* hij wilde niet beweren, dat er geene uitzonderingen op het stelsel van *non interventie* zouden kunnen bestaan, maar in België had geen interventie plaats gehad. Het land had zijn Koning geheel vrijwillig gekozen. Had de conferentie een anderen weg bewandeld, zij zou het geheele vaste land aan een algemeenen oorlog hebben blootgesteld. *Fiat justitia ruat coelum* was de leus van lord ABERDEEN; maar hij twijfelde of het Huis der gemeenten de middelen wel zou willen toestaan om zulk een politiek te volgen. Hij had tot nu toe hoop gevoed, dat Koning WILLEM I nog de 24 artikelen zou aannemen; de rede van lord ABERDEEN deed hem vreezen, dat zij den Koning in zijn verzet zou sterken.

Op de rede van lord GREY antwoordde lord WELLINGTON hoofdzakelijk: dat vrees voor Frankrijk de geheele drijfveer van het tegenwoordig ministerie was; dat Engeland wel degelijk in de Belgische koningskeus geïnterveniëerd had; dat de brief van lord PONSONBY zulks bewees; dat uit het handhaven van de "onherroepelijke" grondslagen van scheiding oorlog zou zijn ontstaan moest hij stellig tegenspreken: Frankrijk was in Maart reeds tot de grondslagen der scheiding toegetreden De Koning van Nederland was in zijn recht geweest den oorlog te voeren. Hij oordeelde de 24 artikelen onrechtvaardig tegenover Nederland, en hij durfde wel zeggen, dat de drie Noordsche mogendheden besloten hadden het tractaat niet te ratificeeren eer het de toestemming had verkregen van den Koning der Nederlanden.

Digitized by Google

Nadat de beraadslaging tot diep in den nacht was voortgezet, werd het voorstel met een geringe meerderheid verworpen. Het ministerie der Whigs was daardoor voor een val behoed.

Oschoon de rede van lord ABERDEEN de rechten van Nederland in een helder licht had gesteld, wat nog meer uitkwam, daar het Engelsch ministerie zijn gedrag slechts als een gevolg der noodzakelijkheid had verschoond, en lord GREY zoo zwak in de verdediging van het tractaat was geweest, dat lord ABERDEEN hem bij repliek toevoegde: dat hij twijfelde of de edele Lord wel met de vereischte nauwkeurigheid het gelezen had, werd echter door ABERDEEN de zaak van Nederland in wezenlijkheid weinig gebaat. De redevoering, in de Nederlandsche dagbladen medegedeeld, later vertaald uitgegeven, strekte slechts om het ongunstig oordeel hier te lande over de 24 artikelen te versterken, terwijl zij in Engeland den partijstrijd tusschen de Tories en Whigs aanblies. In de behaalde overwinning vond het ministerie steun om voort te gaan op den weg, dien het had ingeslagen, vooral daar Koning WILLEM IV, voor een constitutioneel vorst te veel een partijman, door de rede van lord ABERDEEN verstoord, zijn gemoedsstemming aan lord GREY had medegedeeld en het ministerie gaarne het oor leende aan den Koning, bij het verlangen om zijn vertrouwen te behouden bij den tegenstand tegen de reformbill. SYLVAIN VAN DE WEYER maakte van den strijd tusschen de Tories en Whigs behendig gebruik, op eene wijze, een rechtschapen man onwaardig, door een naamloos pamflet, vol leugen en hoon, gelijk ieder eerlijk man moet erkennen, die het pamflet gelezen heeft.

Onder den indruk van de woorden van WELLINGTON: dat hij wel durfde zeggen, dat de drie Noordsche mogendheden besloten hadden het tractaat niet te ratificeeren eer het de toestemming van den Koning der Nederlanden verworven had, die zonder verandering wel niet te verkrijgen zou zijn,

Digitized by Google

verspreidde zich alhier het gerucht, dat de Russische Keizer zijn adjudant Graaf ORLOFF herwaarts gezonden had, met nieuwe voorstellen. Die tijding wekte zulk een vertrouwen op, dat de Nederlandsche 2½ pCt. W. S. twee à drie pCt. rezen.

Het verspreide gerucht was echter slechts gedeeltelijk waar: wel kwam Graaf ORLOFF te 's Gravenhage, doch niet met nieuwe voorstellen, of als diplomaat om te onderhandelen, maar als adjudant des Keizers, om den Koning over te halen, de 24 artikelen te teekenen, terwijl in dat geval de medewerking van Rusland werd toegezegd om later daarin nog eenige verandering te verkrijgen.

De ministers der Noordsche mogendheden wilden de gevolmachtigden ter conferentie te Londen niet verloochenen en door het tractaat, dat een einde moest maken aan den strijd tusschen Nederland en België, niet als wettig te erkennen, aanleiding geven tot oorlog. Zij rekenden zich daarom tot de ratificatie der 24 artikelen verplicht; maar zij verzetten zich in geenen deele tegen veranderingen, die slechts Nederland en België betroffen. Het Russische hof was daarbij het meest welwillend jegens het Nederlandsche, maar niet verder dan zou overeenkomen met de handhaving van hetgeen de conferentie in het belang van den algemeenen vrede besloten had.

Tegen deze onderteekening van een tractaat, op hetzelfde oogenblik dat het vooruitzicht op veranderingen daarin geopend werd, verzette zich de Nederlandsche oprechtheid en het karakter van Koning WILLEM I. Er is verhaald, dat toen graaf ORLOFF het voorstel aan den Koning had gedaan en 's middags na het middagmaal ten hove het gesprek daarover op nieuw werd aangevangen, de Koning den Russischen Graaf zou hebben toegevoegd: "Non, — j'aimerais mieux périr que de consentir à de telles conditions," waarop de Graaf twee stappen terug zou zijn getreden en met een diepe buiging zou gezegd hebben: "C'est entendu, ma mission est

Digitized by Google

finie, je n'ai plus qu'à m'en retourner;" waarop WILLEM I zou hernomen hebben: "Non, monsieur le Comte, ce n'est pas là ma reponse à votre communication." Deze woorden, waarin gevoel van waardigheid niet te miskennen is, hebben de waarschijnlijkheid voor zich, terwijl zij ook overeenstemmen met de gewisselde stukken.

Toen Graaf ORLOFF in den Haag kwam, was het tractaat der 24 artikelen den 18den Januari reeds door Keizer NICOLAAS geratificeerd, maar met inlassching eener reserve, die wij later zullen mededeelen. De uitlevering van deze ratificatie was echter uitgesteld totdat de zending van Graaf ORLOFF bij WILLEM I zou zijn afgeloopen, waardoor WILLEM I kon denken, dat Rusland nog voor de ratificatie veranderingen zou toelaten.

De uitdrukking in de repliek van de Nederlandsche regeering op de verdediging van de 24 artikelen door de conferentie, dat de Koning nog geen afstand gedaan had van de souvereiniteit over België en dit niet zou doen dan tegen billijke voorwaarden van schikking, gaf inmiddels aanleiding tot een uitvoerig *Précis des Negociations* van de zijde van het Russische hof: dat de Koning de souvereiniteit over België reeds erkend had. Dit stuk schijnt aan Graaf ORLOFF te zijn medegedeeld. Het behoefde echter door het Nederlandsche kabinet niet beantwoord te worden, daar de Koning inderdaad niet weigerde tot de finale scheiding toe te treden en de souvereiniteit van België te erkennen, gelijk zulks bleek uit het Nederlandsche voorstel, reeds bij de conferentie den 30sten Januari 1832 ingeleverd, terwijl het bedoelde précis te Petersburg ontworpen werd, maar wel weigerde tot de erkenning van LEOPOLD over te gaan, alvorens de voorwaarden der scheiding geregeld waren.

De voorstellen van Graaf ORLOFF waren vervat in eene *note verbale* van 22 Februari: dat het Russische gouverne-

Digitized by Google

ment wenschte mede te werken tot het verkrijgen van vier amendementen op de 24 artikelen: "1°. la rectification de l'article, concernant la navigation intérieure, le droit de pilotage et de balisage dans l'Escaut; 2°. la suppression de servitude de route ou de canal à travers le canton de Sittard; 3°. la capitalisation de la rente à la charge de la Belgique; 4°. des arrangemens rélatifs à la liquidation du syndicat d'amortissement."

Op de mededeelingen van Graaf ORLOFF werd bij nota van 4 Maart door het kabinet van 's Gravenhage verklaard: dat de Nederlandsche regeering de belangstelling van het Russische hof in de onderhandelingen om het Belgische vraagpunt te regelen op hoogen prijs stelde, en dat men geneigd was de onafhankelijkheid van den nieuwen Belgischen Staat te erkennen op de volgende voorwaarden, die voor Holland levensbelangen, "intérêts vitaux", waren: "1°. De verbetering van het artikel [9] omtrent de binnenlandsche vaart, het loodswezen en de betonning op de Schelde, overeenkomstig de aanwijzingen in het Nederlandsche memorandum van 14 December 1831 en evereenkomstig met art. 8 van het ontwerp van 30 Januari, door de Nederlandsche gevolmachtigden voorgesteld.

"2°. De opheffing van de erfdienstbaarheid van een weg of een kanaal ten behoeve van België door Limburg [art. 12].

"3°. De kapitalisatie van de rente, die ten laste van België zou komen [art. 13], en wel ter hoogte van die van art. 9 van het op 30 Januari 1832 voorgestelde tractaat, die verre beneden die van het 12de protocol van 27 Januari zou zijn. Dat tot het tijdstip dier kapitalisatie de Nederlandsche troepen de citadel van Antwerpen zouden blijven bezetten.

"4°. Dat het Amortisatie-Syndicaat zou worden geliquideerd overeenkomstig art. 9 van gemeld voorstel.

"5°. Dat, ten einde het Koninkrijk der Nederlanden een aangrenzend gebied tusschen 's Hertogenbosch en Maas-

Digitized by Google

tricht zou hebben, het territoriale vraagpunt in Limburg zou geregeld worden overeenkomstig het voorgestelde in art. 2 van gemeld tractaat, zoodat die streken bij Nederland zouden worden gevoegd, in compensatie van de afgestane koloniën enz. De aanwinst van het Nederlandsche grondgebied zou, blijkens de statistieke berekeningen, verre zijn beneden de afgestane koloniën.

"De geheele of gedeeltelijke ruiling van Luxemburg, wanneer die mocht worden verlangd, zou voorbehouden worden aan een afzonderlijke en spoedige onderhandeling.

"In deze voorwaarden was het bewijs vervat, dat de Koning niets verlangde dan niet al te nadeelige voorwaarden voor Nederland.

"Wanneer men in die voorwaarden niet wilde treden, zouden de voorstellen als niet gedaan worden aangemerkt.

"Daar de Koning voor het Nederlandsche volk en Europa verklaard had, dat hij de 24 artikelen onveranderd niet kon goedkeuren, zou de onderteekening met zijn eer strijdig zijn. De waardigheid verbood zijne handteekening te stellen onder artikelen, op het oogenblik dat men een andere akte vaststelde om die artikelen te wijzigen."

In antwoord daarop vorderde Graaf ORLOFF, wiens mandaat beperkt schijnt geweest te zijn om den Koning over te halen tot onderteekening van de 24 artikelen: "als *conditions sine qua non:* 1°. de erkenning van de onafhankelijkheid van België; 2°. de erkenning van LEOPOLD als Koning, en 3°. de onderteekening van de 24 artikelen sur le pied indiqué dans sa note verbale." Dadelijk werd daarop geantwoord, dat de Koning, den raad van den Keizer van Rusland in overweging hebbende genomen en een bewijs willende geven aan de trouwe ingezetenen van Oud-Nederland, even als zijn voorouders, bereid was al die offers te brengen, die door de omstandigheden gevorderd werden, en toestemde Prins LEOPOLD als Koning der Belgen te erkennen, zoodra België de geamendeerde voorwaarden

Digitized by Google

van scheiding zou hebben aangenomen, maar dat hij de onderteekening der onveranderde 24 artikelen moest blijven weigeren.

Met dit voorstel nam Graaf ORLOFF echter geen genoegen; hij verliet 's Gravenhage onder eene verklaring, dat het Russische hof de ratificatie van de 24 artikelen had uitgesteld om nog een laatste poging bij den Koning der Nederlanden te doen, ten einde hem vrijwillig tot de teekening daarvan over te halen; dat het 's Gravenhaagsche kabinet daartoe niet te bewegen was geweest, en dat hij thans aan hetzelve de verantwoordiug van volgende gebeurtenissen moest overlaten, bij welke verklaring de gevolmachtigden van Oostenrijk en Pruissen bij een afzonderlijke akte zich voegden.

Weinige dagen daarna werd door de Nederlandsche regeering in een diplomatieke nota aan onderscheidene gezantschappen, weldra openbaar gemaakt, hare handelwijze nog nader toegelicht. Onder anderen kwam daarin het volgende voor:

"La signature des 24 articles non modifiés, avait toujours paru au Gouvernement des Pays Bas un point vital pour lui-même, mais indifférent pour les cinq Puissances. Dès l'origine il avait jugé certaines stipulations de ces articles incompatibles avec l'indépendance de la nation et avec les droits de souveraineté du Roi. Le cours de la négociation semblait indiquer, que les Puissances admittaient aujourd'hui la justice de ses réclamations à cet égard, et la nécessité de modifier les dits articles. Dans cet état des choses, leur signature par les plénipotentiaires des Pays-Bas, au même instant où l'on procèderait à leur modification, ne pouvait avoir d'autre motif, que la signature antérieure par d'autres Puissances, exemple qui, s'il devait être obligatoire pour la Hollande, l'effacerait du rang des états indépendans. Si la force des circonstances a donné naissance à beaucoup de traités onéreux, il serait difficile d'en citer un seul où une des parties eût souscrit comme principe, l'abandon de

Digitized by Google

son indépendance, pour la recouvrer exceptionnellement dans une convention séparée."

Thans, in het jaar 1873, na een dertigjarigen vrede en goede nabuurschap met België, moge het gebleken zijn, dat de voorwaarden ons bij de 24 artikelen opgelegd, aan de levensbeginselen van Nederland geen schade hebben toegebracht, en bij die ondervinding moge het thans velen voorkomen, dat de Nederlanders van 1832, met hun Koning aan het hoofd, te naijverig zijn geweest in het handhaven hunner volksrechten; maar nuttigheidsoverwegingen mogen niet doen vergeten, dat een vrij man en een vrij volk prijs moeten stellen op de erkenning hunner onafhankelijkheidsrechten. Nadat de tusschenkomst der mogendheden, die het tractaat van 1815 hadden gesloten, in November 1830 was ingeroepen om dat tractaat te herzien, was het een onrecht aan de zelfstandigheid en vrijheid van Nederland, dat men den Nederlandschen gezant van de onderhandelingen uitsloot, den grondslag der diplomatieke onderhandelingen verliet en zich opwierp tot een souvereine rechtbank. — Het was een onrecht, dat men veranderde hetgeen men onherroepelijk had bepaald; het was een onrecht, dat de conferentie goedkeurde, dat een Vorst den Belgischen troon beklom, voordat de voorwaarden van scheiding geregeld waren; een onrecht, dat men een zelfstandig volk belette de voorwaarden van scheiding tot stand te brengen, waartoe de conferentie eenmaal de grondslagen onherroepelijk had vastgesteld; — een onrecht, dat zij weder een nieuw tractaat opdrong, waarin de souvereiniteitsrechten in meer dan één opzicht miskend werden. In waarheid was het een geheel ongehoord feit in de geschiedenis der diplomatie, dat men eene bevriende mogendheid wilde noodzaken een tractaat te teekenen, waarvan men de onrechtvaardigheid erkende, door niet te ratificeeren dan onder reserven, die in de meeste gevallen de kracht van het tractaat wegnemen of tot nieuwe moeielijkheden aanleiding geven, òf, gelijk thans,

Digitized by Google

onder schoonen schijn, nietsbeduidend waren en de moeielijkheden lieten bestaan.

De tijdsomstandigheden, waarin Nederland in Februari 1832 zich bevond, waren echter zóó drukkend, dat enkelen meenden, dat men reeds toen had moeten toegeven en het tractaat der 24 artikelen teekenen, onder eene gelijke reserve als van Rusland. De Prins van Oranje, het doel der zending van Ruslands Keizer waardeerende, betoogde den Koning in een eerbiedig en bondig geschrift, waaraan ook Prins FREDERIK zijn zegel hechtte, hoe thans het oogenblik scheen gekomen te zijn om te moeten bukken voor de overmacht der mogendheden en het verdrag te teekenen. WILLEM I zag echter in de bepalingen, door het Russische hof geformuleerd, niets dan onbeduidende beloften en geen waarborgen voor de verbetering der artikelen, welker onbillijkheid Rusland erkende; en dat hij daarin juist heeft gezien blijkt uit de wijze, waarop de Belgische gezant tot de aanneming der ratificatie werd overgehaald, gelijk wij later zullen zien.

Tegenover de meening van enkelen, dat de Koning de 24 artikelen op aandrang van Graaf ORLOFF had moeten teekenen, billijkte, in weerwil van de teleurgestelde hoop op een eindschikking, de openbare meening het gedrag des Konings, als een waardig voorbeeld van standvastigheid te midden van de algemeene beroering in Europa, terwijl men omtrent 's Konings bedoeling om tot een billijke schikking te komen te minder twijfel voedde, nu hij op de voorslagen van Graaf ORLOFF verklaard had, LEOPOLD als Koning te zullen erkennen, wanneer de verbeteringen in de 24 artikelen tot stand kwamen en nu de indiening van de eerste ontwerpen tot herziening van het burgerlijk wetboek het vooruitzicht van eene geheele scheiding bevestigde.

Terwijl men nog in het onzekere was over de uitwisseling der ratificatie door Rusland, had WILLEM I te Amsterdam een gesprek met den oud-minister ROËLL, waarvan deze de volgende aanteekening heeft achtergelaten:

Digitized by Google

"Nadat de Koning in anderhalf jaar geen politiek discours met mij gehouden had, vroeg hij mij naar den geest in Amsterdam. Z. M. zag den toestand van Europa zeer donker in; — overal wanorde, gevolg dat ieder zich gerekend gevoelde mede te regeeren. Een ijzeren hand was er noodig; maar mannen als NAPOLEON worden zelden gevonden. Mijne verwachting dat de ratificatie van Rusland volgen zou, was den Koning onaangenaam. De Koning meende dat Rusland helpen zou, ook omdat een vierde der oude Russische schuld hier te lande aan het bestaan van het Rijk der Nederlanden verbonden was; dat de belofte van het Engelsche ministerie dat men met de betaling zou voortgaan, ingeval van toetreding, bij Keizer NICOLAAS niet veel gewogen had, daar het parlement de toezegging moest geven. De Koning meende, dat de Russische gezanten te Londen hun mandaat waren te buiten gegaan. Ik merkte op, dat Keizer NICOLAAS de ratificatie nog kon weigeren, daar ALEXANDER het door zijnen gezant D'OUBRIL in de jaren 1806 te Parijs gesloten vredestractaat ook niet had willen bekrachtigen, blijkens een boekje *Observations sur la conduite de Mr. d' Oubril sur le traité de* 20 *Juillet* 1806, welk geschrift ik op 's Konings verlangen hem deed toekomen."

Bedriegen wij ons niet, dan geeft het gesprek des Konings een duidelijk inzicht in zijne gemoedsstemming in April 1832.

De illusie van WILLEM I dat de Keizer niet zou ratificeeren duurde slechts kort: reeds den 18^{den} April werden de ratificatiën van Oostenrijk en Pruissen en den 4^{den} Mei die van Rusland in de conferentie gebracht, maar onder reserves en betuigingen, die op nieuw de beginselloosheid en de bedriegelijkheid der Europeesche diplomatie aanwezen. De regeeringen van Oostenrijk en Pruissen ratificeerden thans de 24 artikelen: "sous la réserve expresse des droits de la Confédération germanique, relativement aux articles du traité

Digitized by Google

du 15 Nov. qui regardent la cession et l'échange d'une partie du grand-duché de Luxembourg, formant un des états de la Confédération", waardoor de beide genoemde regeeringen zoo duidelijk mogelijk desavoueerden hetgeen in de conferentie hare gevolmachtigden mede verklaard hadden: dat men in den voorgeschreven afstand van een gedeelte van Luxemburg niets gedaan had: "que se conformer aux auto-"risations qu'elle avait reçues de la diète de la Confédération "germanique sur la demande du ministre même de Sa Ma-"jesté le Roi des Pays-Bas, Grand-duc de Luxembourg."

Door deze reserves van Oostenrijk en Pruissen werd inderdaad het tractaat der 24 artikelen in één zijner hoofdbepalingen geheel afhankelijk gemaakt van de toestemming van den Duitschen Bond en van de agnaten van het huis van Nassau en de juistheid van het streven der Nederlandsche regeering bekrachtigd, dat men de regeling van de Luxemburgsche zaak van de Nederlandsch-Belgische afgescheiden had moeten houden. De Belgische gezant vond echter geene zwarigheid de ratificatie onder gemelde reserve aan te nemen, onder de uitdrukking, dat hij zich omtrent die reserve refereerde: "purement et simplement à la garantie donnée à la Belgique par les cinq Puissances, garantie dans laquelle le plénipotentiaire Belge a une pleine confiance."

Nog grooter bezwaar leverde de reserve door de Russische regeering op: "nous ratifions sauf les modifications et amendemens à opposer dans un arrangement définitif, entre la Hollande et la Belgique, aux articles 9, 12 et 13, promettant sur notre parole impériale, pour nous et nos successeurs et sous la reserve énoncée ci-dessus, que tout ce qui a été stipulé dans le dit traité sera observé et executé inviolablement." Graaf ORLOFF had bij zijne zending het groote gewicht van die reserve doen gelden en het was thans niet te verwonderen, dat VAN DE WEYER aanvankelijk zwarigheid maakte de aanneming van de ratificatie met die re-

Digitized by Google

serve te teekenen. In eene zitting der conferentie, die drie uren duurde, werd hij er toe overgehaald door PALMERSTON en den Russischen gevolmachtigde, die thans voor België het gewicht der reserve zeer verkleinde, door op te merken, dat die reserve nimmer ten nadeele van België strekken kon, daar een definitief tractaat *de gré-à-gré* zou plaats hebben, waarop de Belgische gezant teekende, met de verklaring: "que, sans contester que les vingt-quatre articles renferment des points, sur l'exécution desquels la Belgique et la Hollande peuvent s'entendre de gré-à-gré, et consulter leurs intérêts réciproques, ils s'en réfèrent néanmoins, et en tout cas, aux engagemens pris envers la Belgique par les cinq Puissances."

VAN DE WEYER gaf er dadelijk bericht van aan Koning LEOPOLD, in een brief, waarin hij zijn fijn diplomatiek beleid zocht te doen uitkomen, waardoor de reserves krachteloos waren gemaakt en hij eenige ongerijmde anecdoten vertelde omtrent de stemming van den gezant VAN ZUYLEN en Koning WILLEM I.

VAN DE WEYER kon ook inderdaad wel niet dan schoorvoetende tot de uitwisseling der ratificatiën onder de vermelde reserves overgaan, bij de verplichtingen die uit de reserves voortvloeiden, waardoor de uitvoering der 24 artikelen inderdaad verschoven werd tot een onbepaalden tijd, en bij den toestand van de openbare meening in België.

In Nederland mochten velen beweren, dat de Belgen geen eigen nationaliteit vóór 1830 gehad hadden, de elementen voor dat nationale leven waren door de geschiedenis gegeven. In de middeleeuwen waren de Belgische provinciën boven vele gewesten de bakermat geweest van burgerlijke en staatkundige vrijheid; met de Noord-Nederlanden hadden zij zich tegen de Spaansche dwingelandij verzet, en toen de Spaansche regeering met handhaving van den Roomsch-Katholieken eeredienst in het staatkundige, hare overheersching had

Digitized by Google

gematigd, hadden zij een eenigszins zelfstandig bestuur gekregen, dat nog meer was toegenomen toen België onder de Oostenrijksche regeering was gekomen. België vormde geen zuiver revolutionairen Staat uit de puinhoopen opgetrokken, maar in de revolutie mengden zich vele historische elementen. Met geestdrift wenschte men uit al de aloude Belgische provinciën het nieuwe rijk op te richten. In die beschouwing behoorde Luxemburg tot België. In de Belgische constitutie waren drie gewesten, zonder zich te storen aan de tractaten van Weenen, in het Belgische grondgebied opgenomen. Het Belgisch congres had zich, onder den tegenstand van velen, aan de 18 artikelen onderworpen, en de meerderheid daarvoor was niet gewonnen, dan in het vooruitzicht op de belofte van LEOPOLD, dat hij zou zorgen, dat Luxemburg aan België zou komen. De uitslag van den tiendaagschen veldtocht had den nationalen geest in België niet verdoofd, maar onder den invloed van toongevende dagbladschrijvers de verbittering tegen de Nederlanders vermeerderd. Zij die vroeger zoozeer hadden aangedrongen op oorlog met Holland, schreven de nederlaag niet toe aan natuurlijke oorzaken, maar aan verraad. Het gedrag van den nieuwen Koning had inmiddels bij velen vertrouwen ingeboezemd, de kroon begon een middelpunt te worden, en van de tusschenkomst van Frankrijk en Engeland hoopte men thans, dat het nieuwe rijk in zijne nationale grenzen, gelijk men het noemde, en in zijne voorwaarden van levensvatbaarheid zou gehandhaafd worden. Toen de 24 artikelen, bij het protocol van 15 October door de conferentie vastgesteld, bekend werden, was de indruk daarvan in België niet minder ongunstig dan in Nederland. In de bepalingen, waarbij slechts een gedeelte van Luxemburg en Limburg aan België werd toegekend, zag men eene berooving van nationaal grondgebied van België en eene trouwelooze verzaking van de beloften door de conferentie aan LEOPOLD gedaan, en in dien opgewonden toestand der gemoe-

Digitized by Google

deren was men zeer weinig gestemd de grieven van Nederland tegen de bepalingen der 24 artiken met billijkheid te beoordeelen. Zoo dit gebrek aan onpartijdigheid in 1831 en 1832 in België zeer natuurlijk was, minder verschoonbaar is het, dat er thans nog in België schrijvers gevonden worden, die geheel partijdig de handelingen der Nederlandsche diplomatie en de houding der Nederlandsche natie beoordeelen.

Niet dan na een heftigen tegenstand werden de 24 artikelen in de Belgische Kamers den 1sten November 1831 goedgekeurd, alleen omdat men vreesde, dat, bij verwerping, LEOPOLD afstand van de regeering zou doen en de geheele omwenteling met eene restauratie of verdeeling van België zou eindigen. De minister van buitenlandsche zaken DE MEULENAERE, die in het laatst van Juli 1831 niet had willen onderhandelen over een eindtractaat, zonder dat Nederland vooraf de 18 artikelen had aangenomen, verdedigde de billijkheid der 24 artikelen voor België niet De openbare meening in België, dat Luxemburg geheel aan België behoorde, eerbiedigende, beschouwde hij de territoriale bepalingen, waarbij slechts een deel van Luxemburg aan België zou komen, eene concessie: "en faveur de la Hollande" ofschoon Nederland er niet het minste belang bij had; hij verklaarde, dat het ministerie aan den gevolmachtigde te Londen geen last had kunnen geven om het tractaat te teekenen, dan uit kracht eener wet, daar het tractaat den afstand voorschreef van een deel van het territoir, dat de constitutie aan België had toegekend. Na de zeer moeielijk verkregen toestemming der beide Kamers was het natuurlijk, dat de minister DE MEULENAERE, die de ratificatie als een eenvoudigen vorm beschouwde, later tot geene veranderingen in de 24 artikelen ten behoeve van Nederland te bewegen was. *Le système de Meulenaere*, om in geen onderhandeling met Nederland te treden vóór dat Nederland de bepalingen der conferentie had aangenomen, is nog meer een système de persévérance geweest dan de houding der Nederlandsche regeering.

Digitized by Google

Toen de ratificatiën van Rusland, Oostenrijk en Pruissen waren ontvangen en de Belgische gezant te Londen ze had aangenomen, mocht zelfs zijne gemotiveerde verklaring niet beletten, dat daaruit een conflict ontstond tusschen den minister DE MEULENAERE en den gezant VAN DE WEYER, die in strijd met zijne instructiën gehandeld had.

Den 12den Mei brak, na het bekend worden van het gedrag van SYLVAIN VAN DE WEYER, een geweldig parlementair onweer in de Belgische Kamer van afgevaardigden los. Met de aanneming van de 24 artikelen meenden de voorstanders van de Belgische omwenteling de uiterste concessiën gedaan te hebben. De conferentie had die artikelen definitief en irrevocabel verklaard en men was nu verontwaardigd, dat de Belgische gezant de ratificatiën met de reserves had aangenomen. De minister DE MEULENAERE ontkende niet, dat VAN DE WEYER zijne instructiën had overschreden, maar oordeelde toch, dat de vorm, waarin dit geschied was, België voor nieuwe concessiën behoedde. Onderscheidene motiën werden gedaan om het gedrag van den gezant af te keuren. "Wanneer wij zulks niet doen," riep DUMORTIER uit, "dan hebben de Belgen geen vaderland meer." HENRI DE BROUCKÈRE meende, dat men de ratificatie van Rusland had moeten weigeren en beschuldigde het Belgische ministerie van zwakheid. GENDEBIEN deed een hartstochtelijke taal hooren: "Wanneer de Vorsten de omwenteling willen onderdrukken, moeten de volken die handhaven." LECLERCQ deed een beroep op de wapenen: "Wanneer België onmachtig was zijne onafhankelijkheid te verdedigen, moest men zich maar liever met een machtig naburig rijk vereenigen." DESTOUVELLES riep uit: "dat het duidelijk bleek, dat Rusland zich tot taak had gesteld gunstige bepalingen omtrent de scheepvaart en de schuld voor Nederland te verwerven en Pruissen en Oostenrijk Luxemburg in bescherming namen; dat de rollen goed verdeeld

Digitized by Google

waren, maar dat in dit drama België het slachtoffer zou zijn." Het gevolg der beraadslagingen was, dat met algemeene stemmen een adres aan den Koning werd goedgekeurd en dat de minister DE MEULENAERE, voor wiens standvastig karakter men eerbied moet hebben, al heeft dat karakter de eindschikking ook tegengehouden, zich plechtig verbond geene concessiën te doen, waardoor de 24 artikelen gewijzigd werden in het nadeel van België. Den volgenden dag werd het adres aan den Koning aangeboden, die er op antwoordde, dat hij de rechten van België zou handhaven, en een gelijk antwoord gaf hij, toen hem eenige dagen later een dergelijk adres door den Senaat werd aangeboden. VAN DE WEYER werd opontboden en GOBLET naar Londen gezonden, met de bepaalde instructie, dat België aan geene onderhandeling met Nederland zou deelnemen, voordat aan de 24 artikelen, in de niet gereserveerde bepalingen, uitvoering was gegeven.

Terwijl de gemoederen in België gedurende de discussiën over gemelde adressen zeer onstuimig opgewonden waren, heerschte ook in Nederland een zeer warme vaderlandsche stemming, die verhoogd werd, toen den 14den Mei de overblijfsels van VAN SPEYK naar de Nieuwekerk te Amsterdam werden overgebracht en het gedenkteeken te zijner eer in die kerk werd ingewijd.

Een ontelbare menigte, begunstigd door een milden voorjaarsdag, sloeg den plechtigen optocht gade, en gedichten en redevoeringen verhoogden de warmte van de vaderlandlievende geestdrift, die Prof. VAN LENNEP tot plichtgevoel had gezocht te veredelen. Weinige dagen na de begrafenis der overblijfsels van VAN SPEYK had de onthulling plaats van het gedenkteeken, door de Leidsche studenten aan hun gesneuvelden krijgsmakker BEECKMAN te Leiden opgericht; VAN DER PALM sprak bij die gelegenheid onder anderen de volgende woorden:

Digitized by Google

"Toen bijkans overal, in het zich noemend beschaafd Europa, eene onbezonnen jongelingschap door listige volksverleiders zich liet wegslepen, om tot verwoesting van de rust en orde der maatschappij misdadig de hand te leenen en door de schandvlek, die zij op zich laadde, ook de eer der letteren bezoedelde; toen heeft in het oude Nederland de academische jeugd, niet verblind door het klatergoud eener valsche wijsbegeerte; niet bekoord door het lokaas eener valsche eerzucht; niet verdoofd door de woeste kreten van ondeugende demagogen, het voorbeeld gegeven van liefde tot die ware vrijheid, die ieders rechten eerbiedigt, die het geen slavernij noemt, aan de wet ondergeschikt te zijn, die niet de grootheid van weinigen, op de algemeene ellende gebouwd, ten dienste staat, maar het heil der goeden en het geluk der maatschappij bedoelt. Voor die vrijheid is zij te velde getogen, voor Vaderland en Koning heeft zij gestreden en heeft er haar bloed voor gestort. Dat zal deze steen aan de nakomelingschap verhalen."

Onze dichter HEYE, als student uitgetrokken, had de gezangen gedicht. Het slotkoor luidde:

Juicht in krachtige akkoorden
't Heerlijk lot dat hij verwierf.
Eeuwig leeft de dierbre broeder,
Die voor 't heilig Holland stierf.
Kon hem 't Vaderland niet danken
Voor den Lauer dien hij won,
D'Almacht gaf hem schooner eerkroon,
Dan deze aard hem geven kon.

De Koning had bepaald, dat metalen kruisen zouden uitgereikt worden aan allen, die aan den veldtocht hadden deelgenomen. Op den dag van de inwijding van het gedenkteeken voor den gesneuvelden vrijwilliger onder de Leidsche studenten, werden de metalen kruisen aan hen uitgereikt. De redenaar doelde er op in de volgende woorden:

Digitized by Google

"*Trouw aan Koning en Vaderland!* daaraan hebt gij, dezen zelfden morgen, plechtig van uwen Koning het getuigenis ontvangen, en het eereteeken er van versiert uwe borst. Toen aan sommigen uwer onderscheidende ordenskruisen werden aangeboden, hebt gij ze van de hand gewezen; waar allen, dus spraakt gij, hun plicht gedaan hebben, daar wil de broeder niet boven den broeder verheven worden! Die kieschheid was uwer waardig, en heeft het zegel gedrukt op den adel uwer gevoelens. Maar *dit* Koninklijk eerbewijs kwetst geen harer grootmoedige beginselen, het is vervaardigd uit de zegeteekenen, die gij hebt helpen veroveren; het is een blijk van nationale dapperheid, dat allen gelijkelijk vereert."

De uitreiking van het metalen kruis geschiedde op de meeste plaatsen op eene wijze, waardoor de vaderlandlievende geestdrift werd verlevendigd.

In dagen waarin de zorg voor materiëele belangen eenzijdig heerscht of de schoolsche critiek het vonnis velt over elke overdrevene uitdrukking, heeft men dikwijls geen geopend gevoel om de geestdrift van een trouwhartig volk te waardeeren; maar de onpartijdigheid der geschiedenis vordert niet minder, dat men voor de eenzijdige richting, die de openbare meening in tijden van opgewondenheid neemt, de oogen niet moet sluiten.

Bij onzen strijd tegen het revolutionaire België en de onrechtvaardige handelingen der beide constitutioneele regeeringen, Engeland en Frankrijk, die door de vrees voor oorlog de andere leden der conferentie medeplichtig maakten aan het geweld tot het teekenen van een tractaat, dat men hier onrechtvaardig oordeelde, werden velen conservatief reactionair, al deelden zij niet de antirevolutionaire beginselen van de *Nederlandsche gedachten*, waarvan den 10den Mei 1832 het laatste nommer uitkwam. Tusschen de beginselen van sterk autoriteitsgezag en revolutionaire meeningen werd voor ware liberale beginselen bijna geen plaats

Digitized by Google

gelaten. WILLEM I werd van een liberaal zelfregeerend Vorst een sterk contra-revolutionair, en zoo ging het bij velen.

Reeds in het begin van 1832 werd door een vrijwilliger geschreven: "Het moet ieder, die waarlijk zijn Vaderland bemint, die prijs stelt op waarheid, die eerbied koestert voor voorvaderlijke beginselen, diep bedroeven, dat hier, hier in hetzelfde land, waar eens de bakermat van burgerlijke vrijheid stond, door sommigen eene leer wordt verspreid, die de gematigdheid verbant. Er bestaat in ons Vaderland een soort van menschen, die meenen dat men eenen strijd op overwinning en verdelging met den geest des tijds moet voeren. Doch dwazen als zij zijn: zij willen den loop der wereldgebeurtenissen veranderen en, zwakke stervelingen als zij zijn, willen zij, tegen de Goddelijke Voorzienigheid in, den geest des tijds naar het verledene terugvoeren; — zij vergeten, dat hunne beginselen, omdat zij met den algemeenen volksgeest streden, den troon in Frankrijk hebben doen vallen; zij begrijpen niet, dat, door vruchtelooze tegenkanting, de macht der revolutionairen aangroeit."

Bij den algemeenen geest, die in Mei en Juni 1832 alhier heerschte, waren er slechts zeer enkelen, die de noodzakelijkheid van vrede door de aanneming der 24 artikelen uitspraken. Waar die stem ook gehoord werd, in het publiek werd daarop geantwoord: "Zulk een gedrag zou zijn eene vernietiging van ons volksbestaan. Onze eer zou daarmede weggeworpen, onze onafhankelijkheid verloren, de bronnen van ons volksbestaan voor altijd verstopt zijn. Volharding totdat eervolle en billijke voorwaarden van scheiding verworven zijn," en dit gevoelen werd bevestigd, naarmate men overtuigd werd, dat 's Konings regeering voorstellen had gedaan om tot eene billijke scheiding te geraken.

Dezelfde geest, die het algemeen bezielde, was ook de

Digitized by Google

heerschende bij de volksvertegenwoordiging. Tot vermeerdering der inkomsten en ook om de belastingen meer in overeenstemming te brengen met de belangen van Noord-Nederland, werden de meeste belastingwetten herzien. Het tarief van in-, uit- en doorvoer ontmoette echter zooveel overweging, dat de behandeling tot een volgend jaar werd uitgesteld.

Nadat den 29sten Mei door den minister van buitenlandsche zaken mededeelingen waren gedaan omtrent de ratificatiën van het tractaat der 24 artikelen door de vijf mogendheden en de daarbij gevoegde reserves, hadden den 9den Juni de beraadslagingen der Tweede Kamer plaats tot verdere beschikbaarstelling van de sommen ten gevolge van de wet van 4 Januari ontvangen, die eene bijdrage leveren, hoezeer de groote meerderheid de mededeelingen des ministers vertrouwde, dat de oorzaken van vertraging om tot een eindschikking met België te komen, niet aan de Nederlandsche regeering te wijten waren. Onderscheidene leden waren bevreesd, dat sommige sprekers zich in staatkundige bespiegelingen zouden wagen, die met eene voorzichtige staatkunde niet overeenkwamen, en wilden niet spreken, mits ook andere sprekers van het woord afzagen. Anderen verklaarden dat geen lid het recht had om een ander het stilzwijgen op te leggen. Het voorstel om de openbare vergadering in een geslotene te veranderen werd verworpen, op grond dat de natie recht had te vernemen, wat voor en tegen de voordracht in het midden werd gebracht. De adviesen waren in hoofdzaak eene herhaling van hetgeen in Januari was gezegd. Op nieuw betoogde FRETS, dat het toegeven de val van Nederland zou ten gevolge hebben en vele leden stemden op nieuw met hem in. Ook LUZAC sprak voor de wet, zonder welke de betaling der renten gevaar zou loopen. WARIN schetste den onrustigen toestand van Europa en vroeg of, indien de machtigste souvereinen van Europa voor het monster der regeeringloosheid terugdeinsden, deze vrees voor

Digitized by Google

Nederland een reden kon opleveren om niet pal te blijven staan; en waar WARIN sprak, meende men terecht, dat zijn schoonvader, GIJSBERT KAREL, niet van een tegenovergesteld gevoelen was. VAN NES roemde de houding van Nederland, de moeielijkheid der regeering erkende hij, maar hij was toch niet vreemd van het denkbeeld dat, indien de regeering afzag van hetgeen onmogelijk meer te verkrijgen was en hare eischen matigde, dat dan België wel gedwongen zou worden die voorwaarden, die billijk waren, aan te nemen. De rede van VAN NES vond blijkbaar indruk bij velen, gelijk dan ook de minister van financiën, die de wet verdedigde, erkende. Slechts vier leden verklaarden zich tegen de nadere beschikbaarstelling. Het waren de afgevaardigden FOCKEMA en SYTSAMA, die rondweg verklaarden, dat de financieele bezwaren der wet te veel op de natie drukten, om op nieuw toestemming te geven tot de beschikbaarstelling, en SCHIMMELPENNINCK en VAN DAM VAN ISSELT, die zich daarenboven over de kostbaarheid en ondoelmatigheid van sommige militaire uitgaven beklaagden. Hunne betrekking bij het leger deed hen uit ondervinding spreken, terwijl hunne militaire betrekking hen niet belette tegen de wet te stemmen.

Bij deze discussiën verklaarde VAN DAM, dat hij zeer afkeurde èn den toon èn de beginselen van het *Journal de la Haye* en dat hij wenschte, dat de regeering zich aan de bescherming van dat blad onttrok. De regeering liet de opmerking onbeantwoord. De aanmerking tegen het in de Fransche taal geschreven dagblad, die later zoo algemeen gedeeld werd, vond in 1832 nog zeer weinig ondersteuning. Velen meenden toen nog, dat het *Journal de la Haye* zich verdienstelijk maakte. Het werd door velen gelezen, en ondersteund door de medewerking van Mr. THORBECKE, die daarin onder anderen een verpletterende critiek leverde van het eerste deel van de *Geschiedenis der Staatkunde* van Mr. LIPMAN. Deze critiek belette echter niet, dat èn THOR-

Digitized by Google

BECKE èn LIPMAN eenstemmig waren in de erkenning van het verregaand misbruik dat de conferentie van hare feitelijke macht maakte.

Ging de ondersteuning van de regeering bij velen gepaard met voortdurend aandringen om te komen tot eene eindschikking, waardoor de zelfstandigheid van Nederland zou worden bevestigd, die nationale strekking kenmerkte zich ook bij den aanvang der beraadslagingen over de herziening van het burgerlijk wetboek, den 6den Juni 1832. SYPKENS opende de beraadslagingen met eene rede, waarin hij onder andere zeide:

"Die wetgeving, vrucht van jaren arbeids en moeielijke besoigne, was tijdens de vereeniging met België afgewerkt en aangenomen, met uitzondering van het wetboek van strafrecht. Zij stond op het punt om te worden ingevoerd. Zij zou de laatste hand leggen aan dien band van innige vereeniging en voltooiing van een staatsgebouw, meer opgericht en daargesteld door hoogere berekeningen van Europeesch staatkundig evenwicht en buitenlandsche veiligheid, dan gewenscht en verlangd door alle bestanddeelen van zoo veelzijdige en veelkleurige belangen, vaak min gewoon om soortgelijke aangelegenheden uit dat meer verwijderd, doch hoogst gewichtig, oogpunt te beschouwen.

"De nameloos schandelijke afval van België, voor altijd in de jaarboeken der wereld met eene zwarte kool geteekend, deed het Vaderland op zijne grondzuilen daveren en tot puinhoopen instorten zoo vele instellingen en inrichtingen, die met zorg berekend waren, om het geluk en de welvaart te moeten uitmaken van een Rijk, dat door de wijsheid en onvermoeide pogingen van den beste der Koningen, te midden van het verbaasd Europa, evenals een krachtvolle eik daar stond, die hoog en trotsch, wijd en zijd zijne kruin en takken verbreidde. Die instorting trof onder anderen ook het gebouw der nationale wetgeving meer bijzonder.

Digitized by Google

"Geschoeid en gewijzigd naar de belangen van dat Koninkrijk, ligt het daar onder den geheelen puinhoop, en past niet meer, tenzij ontdaan van allen vreemden tooi en eigenschappen en bepalingen van toenmalig belang, bij den opbouw en de herstelling van dien echt vaderlandschen tempel, welke het dierbaar oud-Nederland, te midden van den tuimelgeest der eeuw, bij de buitenlandsche worsteling der meest verwoestende beginselen van volksmenning of onvoorwaardelijk gezag, eendrachtig en kalm sticht en bouwt op de onwankelbare zuilen van eer, van deugd, van godsdienst en vaderlandsliefde.

"Neen! de aangenomene wetgeving, zooals die daar lag, mocht niet zonder nadere herziening worden ingevoerd. Nederland mag in dit opzicht geen nieuw tijdperk intreden met half Belgische, half vaderlandsche wetten. Het geheele staatkundig standpunt des Vaderlands is door de scheiding van België en Nederland veranderd. Andere in- en uitwendige behoeften, andere algemeene belangen, door een andersoortig overwicht, andere financieele, andere huishoudelijke en bijgevolg andere burgerlijke wetten, zijn noodzakelijk geworden, omdat dezelve in noodwendig verband moeten staan — het is duizendmaal herhaald geworden, — met de zeden, met de denkwijze, met de behoeften, met de belangen, met het karakter, met de middelen van bestaan, ja zelfs met de vooroordeelen van het volk, waarvoor zij bestemd zijn.

"België was een andersoortig bestanddeel dan Oud-Nederland.

"In het algemeen van karakter wuft, opgeblazen, domperig, onvrij, naäpend, zonder eigen zelfstandigheid, vormde hetzelve een zonderling contrast met den diep nadenkenden geest, gestemd tot ernst, van den Nederlander, die, onslaafsch geboren, de vrijheid en zelfstandigheid ontving bij erfstelling over de hand, van eeuw tot eeuw.

"Vandaar hoogschatting bij ons voor vruchten van eigen bodem; maar tevens het vreemde achtende, niet omdat het

Digitized by Google

vreemd, maar dàn wanneer het goed en bruikbaar is. Bij hen bijna onbepaalde aperij van alles wat Fransch is, met voorkeur, om van dat land liever te wezen een uitgelachen aanhangsel en goed, om te worden gedrukt, dan zich geschikt naar Nederlandsche denkwijzen, en om met ons uit te maken een eigen geheel; spottende met onze wetenschap en beschaving, die de nijd, in vereeniging met het Jezuitenspook, aan de baardelooze volksmenners nooit ophield voor te stellen, als verre beneden hen; en de bedrogenen geloofden het eerbiedig.

"Zoodanig was, in het algemeen, de geest van die natie, welke hier vertegenwoordigd werd door hare afgevaardigden, waarvan de groote meerderheid (want ik spreek niet van individus, aan wier hoedanigheden en kundigheden ik altijd gaarne recht zal laten wedervaren) slaafsch ingespannen was in de gareelen van hetgeen ze zoo noemden, *der openbare opinie;* in hunne taal, eene echo zonder ziel, maar een tooverwoord van kracht voor een aantal zwakke hoofden te bekrompen voor eigen nadenken, eigen voordeel en eigen inzicht. Met zoodanige veroordeelen, denkwijze, karakter en natie, is een samenstel van wetgeving saamgesteld, in den geest eener innige vereeniging der beide groote afdeelingen des Rijks, ingevolge de grondwet.

"Maar moeielijker vraagstuk is er misschien nooit aan de kunst van wetgeving voorgelegd. Ik spreek hier alleen van de toevallige moeielijkheden. Grondstoffen van strijdige belangen van allerlei soort, moesten uit den aard der zaak, de Regeering en Uw Edel Mog. niet zelden, bij de belangrijkste overwegingen, in ongelegenheden wikkelen.

"Bijna alles, wat niet in België tot de waarlijk verlichte en beschaafde klassen, of tot de hoogere volksvlijt behoorde, had een afschuw van die innige vereeniging, die hen met ons bracht onder dezelfde wet. Noch geestelijkheid, noch adel, noch volksmenners waren gediend met welbegrepen burgerlijke en staatkundige vrijheid.

Digitized by Google

"Een openbare geest van tegenwerking (men zal dan toch daar nu niet meer aan twijfelen) arbeidde stelselmatig aan de verwoesting. Dit bleef ook in de raadpleging over de nationale wetgeving in deze Kamer niet zonder beduidenden invloed. Die staatslist der raddraaiers, want ik spreek niet van die mijner voormalige ambtgenooten, wier goede trouw ik nimmer in twijfel trok, dan hunne zwakheid, was op het doel wèl berekend; er moest worden gaande gehouden een eeuwige geest van wantrouwen en tegenstand tegen de regeering.

"Maar ook zij, wier goede trouw men mocht aannemen. waren veelal zoodanig overschitterd door den glans der Napoleontische wetgeving, dat men zich niet dan bij uitzondering waagde aan een vrij en onbevooroordeeld onderzoek. Dit was op zich zelf wel niet te verwonderen. De gedenkstukken en herinneringen der vroegere Belgische wetten, waren niet zoo roemzuchtig, dat een denkbeeld van nationaliteit een bolwerk daarstellen kon tegen den indruk van vreemde wetten, waarin men inderdaad, onder veel verwerpelijks, veel voortreffelijks aantrof. Schier algemeen echter was het vooroordeel tegen alle oorspronkelijke vruchten van Nederlandschen bodem in het stuk van wetgeving. Van daar ook de bron van die hardnekkigheid der tegenkanting, welke niet altijd bleef binnen de palen der bescheidenheid, die het ontwerp van den onsterfelijken KEMPER en zijner kundige medearbeiders in de Kamer bejegende. Niet dat aan mij dat werk ook zoo boven alle bedenking toescheen, dat ik daarvan wilde gehouden worden een onbepaalde lofredenaar; want ook ik geloof, en heb dat meermalen gezegd, dat de didactische vorm, al te streng volgehouden, niet passend is voor een wetboek; maar de wijze, waarop dat werk in deze Kamer door de Zuidelijke broeders werd aangevallen, toonde al te zeer hoe diep het Belgische vooroordeel lag; welke innige afkeer er bestond tegen alles, wat van dien aard op Nederlandschen bodem te huis be-

Digitized by Google

hoorde, en zoo werd menige rijpe vrucht van weldoordachte vrijheid, onherroepelijk verworpen.....

"Naderhand, wel is waar, heeft er plaats gehad eene meerdere toenadering van begrippen en meerdere ronding van sommige scherpe punten.....

"Toegeeflijkheid en wijken voor den drang der omstandigheden was voor de regeering een onvermijdelijk voorschrift van voorzichtigheid.....

"Krachtig bovenal en weldadig werkte op dezen zin van toegeeflijkheid het groote voorbeeld van zeldzame edelmoedige rekkelijkheid en opoffering van eigenliefde, door u zoo luisterlijk gegeven, onvergetelijke KEMPER! aan wiens roem de nijd en partijgeest zoo vaak hunne tanden hebben stomp geknaagd. Uwe schim ziet met welgevallen neder bij deze herinnering, en zij versmaadt de hulde niet der vriendschap, wat zeg ik, neen! der waarheid, die de weldenkende zoo gaarne brengt aan de nagedachtenis van dien uitmuntende, waarop zich het Vaderland met recht verheft.

"Maar ook de aangenomene nationale wetboeken, hoeveel goeds en nuttigs en doelmatigs dezelve ook bevatten mogen, konden, na de afscheiding van België, voor ons niet onvoorwaardelijk en zonder herziening worden ingevoerd, uit een ander oogpunt. Ik meen ten aanzien van stijl, taal en uitdrukking. Deze vereischen hier en daar een nader onderzoek en beoordeeling. Dat stuk was onder de toenmalige omstandigheden bijna niet vatbaar voor eene gemeenschappelijke overweging. Onze moedertaal was een doorn in menig Belgisch oog, en haar gebruik eene nationale grief.....

"De omstandigheden, onder welke dit werk door Uw Edel Mogenden wordt aangevangen, zijn minder ongunstig dan dezelve in den eersten opslag schijnen.

"Trouwens, Edel Mogende Heeren, hoe men ook denken moge over de staatkundige voor- of nadeelen der Belgische scheiding (ik was daarvan wel nooit de onbepaalde bewon-

Digitized by Google

deraar), zoo schijnt mij echter een ontegenzeggelijk voordeel daaruit voort te spruiten voor Noord-Nederland, ten aanzien van veelvuldige rechtsbepalingen, welke de Kamer op nieuw gaat onderzoeken.

"Nooit waren wellicht tot dat werk tijd en omstandigheden gunstiger, dan in onze dagen. Dit klinkt, naar het schijnt, vreemd, omdat men niet veronderstellen kan, dat de algemeene geest van onrust in Europa, de gewapende stand der natie, de vijand tegen ons over, onzekere toekomst, inspanning van den geest op grootere belangen van het oogenblik, — weldadigen invloed hebben op de raadpleging, welke U Edel Mogenden staan te openen: en echter is dit niet zoo vreemd, als het in den eersten opslag schijnt.

"De natie staat daar in volle krachtsontwikkeling, met innig besef van eigene waarde, opgewonden door 'gevoelige beleediging, handhavende hare rechten en eenstemmig steunende op hare eigene macht.

"De nationale geest werkt veerkrachtig terug op de omstandigheden, die hem schijnen te drukken. Met dit besef van waardigheid, van oorspronkelijkheid, van nationaliteit en meerder innige vereeniging, stemt de bemoeiing tot verbetering der wetgeving wonderwel overeen. Die bemoeiing is de hoogste uitdrukking der nationale zelfstandigheid en van eigendommelijk karakter."

Na aangewezen te hebben hoe onder de republiek en later de tijd niet geschikt was eene nationale burgerlijke wetgeving samen te stellen, sloot SYPKENS zijne redevoering als volgt:

"De vrijheid bestond in het geheel niet, toen Nederland in Frankrijk werd ingelijfd.

"Na herovering van ons nationaal bestaan en afschudding van het Fransche juk, was aanvankelijk de gelegenheid gunstig, maar kort daarna volgde eene vereeniging met België; en wij hebben gezien, wat, bij al onze toenmalige onafhankelijkheid, het samenstellen der wetgeving door de

Digitized by Google

omstandigheden heeft te lijden gehad, door vooroordeel of andersoortig belang.

"Gelukkig, driewerf gelukkig tijdperk, derhalve, het oogenblik waarin de herziening der nationale wetgeving ondernomen wordt! dat tijdperk is bij het levend geslacht vrij van vooroordeel, van overdrevene gehechtheid aan het oude; het is op de hoogte van rijpheid door ervaring en vergelijking van verschillende proeven; het is in het bezit van begrippen, die de vordering der wetenschap ontegenzeggelijk in onze tijden heeft aangebracht of opgehelderd; dit tijdperk is vrij van alle schandelijke afhankelijkheid en vreemden invloed.

"Er is maar één band, die alle deelen des Vaderlands omslingert, en o! moge die nimmer verbroken worden! het is de band der liefde voor dien heiligen grond, waarin zich alles wat ons dierbaar is oplost; die band zal het zegel drukken op een werk, dat tot het welzijn en het geluk ondernomen wordt van eene natie, die onverbasterd en, van het voorgeslacht niet ontaard, vrij en onafhankelijk leeft en zich beweegt, die zich door hare deugden eene eerzuil sticht onvergankelijk in de geschiedenis der wereld."

De nationale wensch om tot een scheiding met billijke voorwaarden te komen, gepaard met de financieele moeielijkheden, moest de regeering er wel toe brengen al die concessiën te doen, welke met de eer en de onafhankelijkheid van Nederland bestaanbaar waren, en tot deze vredelievende stemming werkte niet weinig mede de wenschen van LOUIS PHILIPPE en LEOPOLD en de stemming der conferentie in de maand Mei en het begin van Juni.

De voorstanders van de Belgische onafhankelijkheid en de vrienden van LEOPOLD meenden, dat de troon van den nieuwen Koning zeer zou bevestigd worden door zijn huwelijk met de dochter van den Franschen Koning. Aan

Digitized by Google

het Fransche hof geloofde men echter, dat de Belgische troon nog te weinig bevestigd was om er reeds eene dochter von LOUIS PHILIPPE op te plaatsen. Op het aandringen om met het huwelijk voortgang te maken, werd tot eene bijeenkomst te Compiègne besloten, die dan ook van 28 Mei tot 1 Juni plaats had. Bij deze bijeenkomst der beide Koningen werd de wenschelijkheid besproken, dat het definitief tractaat tusschen België en Nederland spoedig mocht tot stand komen, en met het oog op de hooge wenschelijkheid, dat in de territoriale bepalingen omtrent Luxemburg, die voor Nederland onverschillig waren, maar voor Frankrijk en LEOPOLD vraagpunten van eer betroffen, gaf de laatste te kennen, dat wanneer WILLEM I wilde toetreden tot de territoriale bepalingen, hij in eene wijziging van de 24 artikelen wilde treden: "en ce qui parait heurter l'amour propre des Hollandais." De Belgische Vorst begreep terecht, dat aan de vriendschap tusschen Nederland en België meer gelegen was, dan aan de bepalingen omtrent het loodswezen op de Schelde en den weg door Limburg.

Inmiddels hadden de tegenstand tegen de reformbill, gevolgd door een nederlaag in het hoogerhuis het Whigministerie en herhaalde oproeren in Frankrijk het ministerie aldaar verzwakt, terwijl de invloed der Westersche mogendheden was gestegen bij de aanvankelijke onderdrukking van den Poolschen opstand en van de revolutionaire bewegingen in Duitschland en Oostenrijk. Reeds bij het dreigen der ministerieele crisis in Engeland, die den 7den Mei losbrak, had de conferentie den 4den Mei, na het ontvangen der ratificatiën met de daarbij gevoegde reserves, bij het 59ste protocol besloten, op den grondslag der 24 artikelen, met inachtneming der reserves, eene "transactie" te beproeven tusschen den Koning der Nederlanden en dien van België.

De ministerieele crisis bracht echter den val van het Whigministerie niet te weeg, doordat PEEL, de edele en onafhankelijke staatsman, die wezenlijke beginselen van recht

Digitized by Google

en waarheid hooger stelde dan de formeele getrouwheid aan politieke partijen, lettende op de wezenlijke toestanden, een ministerieele portefeuille weigerde, naar welker bezit anderen haakten. Deze weigering was voor Nederland zeker een groot nadeel, want de Engelsche staatsman, al was hij ook overtuigd, dat in de gegeven omstandigheden het Koninkrijk België moest bevestigd worden, hield onwettig, onstaatkundig en in het nadeel van Engeland de handelingen, waartoe PALMERSTON zich weldra liet verleiden.

Dadelijk nadat het 59ste protocol hun was ter hand gekomen, antwoordden de Nederlandsche gevolmachtigden, dat zij geen anderen grondslag voor de onderhandelingen als wettig konden erkennen, dan de protocollen van 20 en 27 Januari, waartoe de Nederlandsche regeering alleen was toegetreden; dat zij echter reeds sedert den 1sten Augustus 1831 van de vereischte volmachten voorzien waren om een definitief tractaat van scheiding te sluiten; "sous les auspices des cinq cours", en dat daarin de noodige verbeteringen der 24 artikelen konden worden opgenomen.

Terwijl de Nederlandsche regeering aldus den weg tot een definitief tractaat opende, sloeg VAN DE WEYER, blijkbaar gedreven door de verontwaardiging, die tegen hem in België was opgewekt, doordat hij zijne instructiën overtreden had, een zeer weinig vredelievenden weg in. Onder de beschuldiging, dat het Nederlandsche gouvernement niet geneigd was tot schikking, drong hij bij de conferentie aan, dat de citadel van Antwerpen vóór den 25sten Mei zou ontruimd worden; dat, wanneer zulks niet vóór dien tijd had plaats gehad, België bevrijd zou zijn van de achterstallige renten, door welke nota hij in lijnrechten strijd geraakte met de ook door hem aangenomen reserves van Oostenrijk en Pruissen, dat de territoriale bepalingen omtrent Luxemburg geen uitvoering zouden erlangen voordat de afstand van het gedeelte van Luxemburg door den Duitschen Bond was goedgekeurd, en met de reserve van Rusland, waarvan

Digitized by Google

de strekking duidelijk was, dat de ratificatie van het tractaat eerst hare volledige kracht zou hebben, nadat men over gereserveerde punten was overeengekomen.

De zittingen van de conferentie, die gedurende de ministerieele crisis in Engeland eenige dagen geschorst waren, werden den 19den Mei hervat, terwijl den 29sten Mei door de Nederlandsche gevolmachtigden de voorwaarden werden medegedeeld, waarop de Koning der Nederlanden zou overgaan tot de erkenning van de onafhankelijkheid van België en van Koning LEOPOLD; zij waren: 1°. verbetering der artikelen omtrent de vaart op de binnenwateren, en het loodswezen op de Schelde; 2°. de opheffing van de dienstbaarheid van een weg door Limburg; 3°. de kapitalisatie der schuld; 4°. liquidatie van het Amortisatie-syndicaat; 5°. de continuïteit van grondgebied in Limburg, van Noord-Braband tot Maastricht, als vergoeding voor de afgestane koloniën; 6°. ruiling van geheel of van een gedeelte van Luxemburg, overeenkomstig een afzonderlijke onderhandeling, met verwijzing naar de bijzondere bepalingen van het Nederlandsch ontwerp van 10 Januari 1830.

De conferentie door de tijdsomstandigheden als een sloep geslingerd en door PALMERSTON, in zijn dubbel karakter van vredebewaarder in Europa en vriend van Prins LEOPOLD, naar dat de wind woei bestuurd, keurde den 31sten Mei de voorstellen van Nederland onvoldoende, daar zij dezelfde waren, welke de Nederlandsche regeering reeds aan Graaf ORLOFF had voorgesteld en toen niet aangenomen waren. Hierop antwoordden de Nederlandsche gevolmachtigden, dat die voorwaaarden inderdaad wel dezelfde waren, die vroeger aan Graaf ORLOFF waren medegedeeld, maar dat zij thans eerst aan de *conferentie* konden worden onderworpen, daar deze de vroegere voorstellen, hangende de ratificatiën buiten behandeling had gehouden.

Inmiddels was VAN DE WEYER naar België vertrokken om zijn gedrag te verdedigen en was de Generaal GOBLET

Digitized by Google

als Belgisch gevolmachtigde bij de conferentie te Londen aangekomen.

De *Mémoires* van dien Belgischen staatsman verspreiden een belangrijk licht over de onderhandelingen van 1 Juni 1832 tot het einde van 1833, inzonderheid zijn zij echter gewichtig, omdat zij doen zien, hoe de Belgische diplomaat, na eerst geijverd te hebben voor de uitvoering der 24 artikelen, alsof de drie Noordsche mogendheden ze geratificeerd hadden zonder reserves, later toegestemd heeft tot een onderhandeling met Nederland in schijn, en hoe hij zich ten slotte verheugd heeft, dat in 1833 een zeer voordeelig *status quo* voor België verkregen is. Ook blijkt uit die *Mémoires* hoe in den aanvang van de regeering van LEOPOLD de ministeriëele verantwoordelijkheid nog zeer weinig nauwgezet door de Belgische staatslieden werd opgevolgd, en hoe weinig orde en waardigheid nog in hunne handelingen heerschten; terwijl in Nederland WILLEM I zeer nauwgezet was om geene diplomatieke brieven te schrijven buiten voorkennis van zijnen minister van buitenlandsche zaken, en deze van zijne zijde ook niets verrichtte dan met goedvinden des Konings, hield GOBLET een dubbele briefwisseling met Koning LEOPOLD en den minister DE MEULENAERE, en waren de onderlinge mededeelingen nog zoo weinig met orde geregeld, dat de gezant te Londen niet eens volledig onderricht was van hetgeen Koning LEOPOLD ten opzichte van de onderhandelingen met Nederland gezegd had. Bij den machtigen steun, dien LEOPOLD in Lord PALMERSTON had, strekten deze gebreken echter niet ten nadeele van België, gelijk wij zoo aanstonds zullen zien.

Kort na zijne aankomst schreef GOBLET aan Koning LEOPOLD, "dat hij in PALMERSTON gevonden had: un homme dévoué de tout coeur aux intérêts de Votre Majesté;" maar die als lid der conferentie terug deinsde voor dwangmaatregelen tegen Nederland; dat PALMERSTON ook een schrikbeeld had opgehangen van de gevolgen, die "l'humeur récal-

Digitized by Google

citrante" in België zou kunnen hebben. Een nota van 11 Mei, welke S. VAN DE WEYER gelast was aan de conferentie over te geven, was maar door PALMERSTON teruggehouden, uit vrees voor den verkeerden indruk, dien zij had kunnen te weeg brengen, iets dat de minister DE MEULENAERE zeer afkeurde, te meer daar de nota door den Franschen *Courier* publiek was gemaakt, hetgeen door de diplomatie als een zeer onwelvoegelijk feit werd aangemerkt. GOBLET had aan PALMERSTON medegedeeld, dat België na de ontruiming van de citadel van Antwerpen waarschijnlijk tot eenige toenadering omtrent andere punten zou genegen zijn, waarop PALMERSTON hem had gewaarschuwd niet te haastig te zijn met concessiën, vooral niet omtrent de schikkingen aangaande de regeling der Scheldevaart en het recht op de vaart op de tusschenwateren, bij welke mededeeling GOBLET de zeer juiste aanteekening voegt, dat de Engelsche minister hier niet alleen handelde uit sympathie voor België.

Deze aanmerking van GOBLET wordt door vele omstandigheden bevestigd. Men kan inderdaad de handelingen van het Engelsche ministerie in 1832 niet begrijpen, zonder dat men let op de commerciëele en staatkundige meeningen, die toen in Engeland invloed uitoefenden. Om de reformbill aannemelijk te maken en de publieke opinie van den handelstand in Engeland te winnen, moest partij getrokken worden van de commerciëele denkbeelden, die toen bij velen in Engeland als levensvraagpunten voor de Engelsche industrie en scheepvaart beschouwd werden. Men was nog verre verwijderd van de groote beginselen van vrijheid, die eerst in 1849 werden aangenomen; men verkeerde nog in die ontwikkelingsperiode van het mercantiele stelsel, waarbij Engeland een uitweg zocht voor zijne voortbrengselen en andere handeldrijvende volken tot landen van blooten doorvoer trachtte te verlagen. Niet uit liefde tot liberale beginselen, maar in Engelands belang drong PALMERSTON zoozeer aan, niet alleen op de vrije vaart voor de Bel-

Digitized by Google

gen op de Schelde, overeenkomstig de bepalingen van de Weener tractaten, welk recht Nederland ten volle erkende, maar op een geheel vrije vaart voor alle volken, en dit niet alleen op de Schelde, maar ook op de binnenwateren, die Schelde en Rijn verbonden, ofschoon de Engelsche scheepvaartrechten voor de Engelsche kusten toen nog zeer onvrijzinnig waren. Den 13den Mei 1832 was reeds tusschen Engeland en Frankfort een tractaat gesloten, waarvan de duidelijke strekking was Nederland en des noods ook België tot landen van eenvoudigen doorvoer te maken. Het tractaat was door den Raad van Frankfort niet aangenomen, dan met eene geringe meerderheid, uit vrees, dat men in botsing met andere Duitsche gewesten zou geraken. Zulk een zelfzuchtige bedoeling, als Engeland duidelijk in 1832 had bij de bepalingen omtrent de riviervaart, was inderdaad hoogst onzedelijk: geen eigenbelang mag in de schaal gelegd worden, waar men geroepen is als bemiddelaar op te treden. In een der nota's werd door de Nederlandsche regeering daarop gedoeld.

Den 7den Juni deelde Lord PALMERSTON aan GOBLET mede, dat hij meende een voor België gunstigen uitweg uit de bestaande moeielijkheden gevonden te hebben, door het voorstel van drie supplementaire bepalingen te voegen bij de 24 artikelen, tegenover tien artikelen, den vorigen dag door de drie Noordsche hoven voorgesteld, maar door hem afgekeurd. GOBLET erkende, dat de drie supplementaire bepalingen door PALMERSTON voorgesteld de 24 artikelen in hun geheel lieten, en hechtte daaraan zijne goedkeuring. Het gevolg was dan ook, dat bij het protocol van 11 Juni het voorstel van PALMERSTON door de conferentie werd overgenomen en het voorstel der drie Noordsche mogendheden werd teruggenomen; zoozeer waren dezen bevreesd om, door PALMERSTON te mishagen, aanleiding te geven tot een revolutiekrijg!

Digitized by Google

De Nederlandsche gevolmachtigden oordeelden echter, dat het voorstel, dat PALMERSTON de conferentie had doen aannemen, geheel onaannemelijk was, daar het de erkenning inhield van de 24 artikelen, die door den Koning niet waren aangenomen. De Nederlandsche regeering deed echter kort daarna door hare gevolmachtigden den 30sten Juni een nieuw voorstel, waarin de hoofdinhoud der 24 artikelen was overgenomen, maar met wijziging van die artikelen, die in Nederland den meesten aanstoot gegeven hadden, terwijl de Koning-groothertog, na een vol jaar vergeefs geprotesteerd te hebben, dat de regeling omtrent Luxemburg met die omtrent Nederland zou vereenigd worden, eindelijk in den afstand van een gedeelte van Luxemburg bewilligde, maar toch met eene belangrijke afwijking van de 24 artikelen. Terwijl toch in die artikelen een gedeelte van Limburg aan den Groothertog was toegekend, met blijkbaar doel, dat dat gedeelte bij den Duitschen Bond zou gevoegd worden, vorderde de Nederlandsche regeering dat gedeelte voor Nederland als schadevergoeding voor de afgestane koloniën, die men bij de vereeniging met België verloren had.

Blijkbaar had op dit voorstel invloed gehad het bericht van de vredelievende gezindheid van LOUIS PHILIPPE en LEOPOLD in het begin van Juni. Het Nederlandsch ontwerp scheen dan ook aan LOUIS PHILIPPE zoo gunstig voor België, dat deze er LEOPOLD geluk mede wenschte. Ook LEHON, toen Belgisch gezant te Parijs, oordeelde het Nederlandsch ontwerp niet verwerpelijk.

Ofschoon het voorstel aanvankelijk niet ongunstig door de conferentie werd opgenomen, die daarin eene groote toenadering erkende, mislukten ook thans de vredelievende bedoelingen van de Nederlandsche regeering door onderscheidene gebeurtenissen en intriges, voor een groot gedeelte lang door een sluier bedekt, die eerst in den laatsten tijd door de uitgave van onderscheidene brieven en stukken van Belgische staatslieden, in verband met de gedenkschriften van VON STOCKMAR, is opgelicht.

Digitized by Google

De grootste moeielijkheid om tot eene bevrediging te komen, bestond echter in den opgewekten volksgeest in Nederland en België.

In Nederland wilde men geen souvereiniteitsrechten ten offer brengen aan het toen nog zoo gehate België, waarop men een overwinning had behaald, en maakte men zich schrikbeelden van de uitbreiding, die de handel te Antwerpen zou ontvangen, wanneer de Schelde niet alleen vrij was zooals de Rijn, overeenkomstig het Weener tractaat, maar wanneer de Belgische scheepvaart ook gebruik kon maken van de binnenwateren tusschen de Schelde en den Rijn, en daarenboven Antwerpen door een weg door Limburg met Duitschland werd verbonden.

In België steeg, na de onstuimige parlementaire debatten over het aannemen der ratificatiën van Rusland met de reserve door V. D. WEYER, de opgewondenheid om niets toe te geven van hetgeen de 24 artikelen aan België hadden toegekend, in Juni en Juli telkens hooger. De hartstochtelijke opgewondenheid in België was nog vermeerderd door de gevangenneming van den advocaat THORN in het Luxemburgsche, geheel buiten voorkennis van den Groothertog, maar die door hem wel moest worden gehandhaafd, wilde hij zijne rechten als souverein niet ontijdig prijs geven. In de maand December 1831 was een beweging in het Duitsche gedeelte van Luxemburg, dat door de Belgen bezet was, onder de broeders TORNACO, uitgebroken ten behoeve van den Groothertog. De Belgen hadden eenigen gevangen genomen en voor de rechtbanken gebracht, anderen als gijzelaars aangehouden, en op deze aanhoudingen van de Belgische zijde was door de Luxemburgsche autoriteit de advocaat THORN, tegen wien een bevel van gevangenneming in het begin van den opstand was uitgevaardigd, op het territoir door de Belgen bezet, gevangen genomen; zijne in vrijheidstelling was door de Belgen gevraagd, maar door den Groothertog en den Duitschen Bond geweigerd, zoolang de gevangengeno-

Digitized by Google

menen door de Belgen niet in vrijheid gesteld werden. Deze onderhandelingen duurden ruim zes maanden, en ofschoon de groothertogelijke regeering volkomen in het gelijk werd gesteld, waren echter de menigvuldige nota's daarover gewisseld en de dagbladartikelen daarover geschreven niet zeer geschikt om eene toenadering tusschen Nederland en België tot stand te brengen. De Belgische ministers waren wel gedrongen op de publieke opinie in België acht te geven. Het koningschap van LEOPOLD was in Juni en Juli 1832 nog weinig gevestigd, ofschoon de orangisten zich stil hielden; zij waren geheel ontmoedigd bij de stappen die de Nederlandsche regeering deed om tot een eindschikking te komen. Een getuige, wiens republikeinsche dweepzucht met oprechtheid en waarheidsliefde gepaard ging, DE POTTER, schreef den 10den Juli: "*Guillaume ne veut rien entendre d'eux, ni même les entendre.*" De openbare meening, die DE MEULENAERE vreesde, bestond in de beschuldiging van zwakheid, die men tegen de regeering inbracht, en in den onstuimig oorlogzuchtigen geest die zich openbaarde. Men oordeelde het een schande voor België, dat de citadel van Antwerpen nog altijd door de Nederlanders bezet was. De Union Catholique liberale was nog niet ontbonden en vooral hare katholieke fractie hield de gemoederen zeer in beweging.

Een opmerkelijk bewijs daarvan vindt men in een geschrift van DE ROBIANO DE BORSBEEK, in Juni uitgekomen, waarin de meest revolutionaire grondstellingen vereenigd waren met Roomsch fanatisme. De strijd tegen Holland moest bezield worden door ijver voor den godsdienst. De priesters waren de meest geschikte personen om de militairen met heldenmoed te bezielen. Men moest den oorlog tegen Nederland voeren. Luxemburg en Limburg behoorden aan België. Ook Staats-Vlaanderen en Noord-Brabant moesten aan Nederland ontnomen worden; die gewesten hadden reeds te lang de Hollandsche overheersching gedragen. Ook van de repu-

Digitized by Google

blikeinsche zijde werden allerlei beschuldigingen tegen de regeering ingebracht, dat de omwenteling slechts gestrekt had ten voordeele van enkele jonge advocaten, die ambassadeurs en ministers waren geworden, terwijl het volk leed. Bij dit groote mistrouwen, dat tegenover de regeering bestond, was het niet te verwonderen, dat de Belgische minister van buitenlandsche zaken niet wilde afgaan van hetgeen hij aan de Kamers beloofd had: dat er niet met Hollland zou onderhandeld worden voordat aan de 24 artikelen omtrent de territoriale bepalingen was voldaan. Hij achtte zich bovenal verplicht, in overeenstemming met de ingediende adressen, op de tenuitvoerlegging van het tractaat aan te dringen. Alleen door de ontruiming van de citadel van Antwerpen, meende hij dat de weg tot verdere onderhandelingen kon geopend worden en dat zoodanige maatregel noodig was om den nog zeer bewogen toestand der gemoederen in België te kunnen doen bedaren. Het bericht dat Koning LEOPOLD zich gunstig voor een schikking had uitgelaten, en dat LOUIS PHILIPPE met het voorstel der Nederlandsche regeering was ingenomen, maakte een hevigen indruk op den Belgischen minister van buitenlandsche zaken DE MEULENAERE, blijkbaar uit den brief, dien hij den 9den Juli aan LEHON te Parijs schreef.

De Nederlandsche regeering meende integendeel, dat eene schikking aan de ontruiming van grondgebied moest voorafgaan en die vorm vond bijval bij de conferentie, ook bij PALMERSTON, die gaarne het Belgisch-Nederlandsche vraagstuk wilde eindigen en voor maatregelen van dwang toen nog terugdeinsde, ofschoon hij België zooveel mogelijk wilde ondersteunen.

De vergadering van 6 Juli, waartoe VAN ZUYLEN was uitgenoodigd tegenwoordig te zijn, werd gekenmerkt door een geest van toenadering. De gevolmachtigden der vijf mogendheden, wel verre van de onaannemelijkheid van het Nederlandsch voorstel van 30 Juni te betoogen, maakten op

Digitized by Google

de artikelen aanmerking, in de strekking om die te verbeteren. Zij erkenden, dat in het Nederlandsch ontwerp artikelen waren, waarvan de redactie beter was dan in het tractaat der 24 artikelen. Aan het slot gekomen, drong men aan op een spoedig antwoord op de gemaakte bezwaren, waarop VAN ZUYLEN (FALCK had, inzonderheid om redenen van gezondheid, zijn ontslag verzocht en verkregen) antwoordde: dat het voorstel van de Nederlandsche regeering na vroegere concessiën was gedaan, in de hoop dat men, lettende op de nieuwe opofferingen het zou aannemen, maar dat de bezwaren door de leden der conferentie ingebracht, nader zouden overwogen worden.

Het schijnt, dat na het vertrek van den Nederlandschen gezant, de Belgische gezant GOBLET tot die zelfde vergadering is toegelaten. Wij vinden in zijn *Mémoires* daarvan een verslag, dat wij overnemen, onder bemerking, dat de Belgische gezant toen, gelijk hij zelf meldt, nog niets wist van de vredelievende gezegden van zijnen Vorst te Compiègne, in de bijeenkomst van 28 Mei—2 Juni. Het verslag luidt als volgt:

"Ignorant la cause de ce brusque revirement d'intentions et ne pouvant concevoir pourquoi la conférence renonçait à l'application des droits qu'elle avait reconnus à la Belgique dans la note du 11 Juin, j'exprimai ma surprise dans les termes, les plus vifs. Je declarai, en présence de tous les membres de la conférence, que le seul fait d'avoir laissé rédiger un tel projet, contraire aux vingt-quatre articles, etait une grande faute de la part de l'Angleterre. Lord PALMERSTON ne me répondit pas, et je pris son silence pour un aveu, qui me permit de lui demander, s'il ignorait que le roi LÉOPOLD avait résolu d'essayer jusqu'où pourrait aller la faiblesse des uns et la mauvaise foi des autres. Les Barons DE BULOW et DE WESSENBERG ne gardèrent pas la même réserve que lord PALMERSTON. Ils soutinrent que le roi LÉOPOLD, à Compiègne, avait dé-

Digitized by Google

claré que, si on lui concedait les articles du territoire, il était prêt à faire des concessions sur tous ceux qui repugnaient au roi GUILLAUME. Ils prétendirent même, comme preuve à l'appui, que M.M. WERTHER et D'APPONY avaient tous deux transmis cette assertion à leurs gouvernements et que, depuis lors, leurs cours prétendaient que la conférence était plus difficile pour le roi GUILLAUME que le roi LEOPOLD lui même, "trop oublieux," disait M. DE WESSEMBERG, "de tout ce qu'on avait fait pour lui depuis un an."

"Je protestai aussitôt de la manière la plus absolue et sans même peut être rester dans les termes du langage diplomatique. Je repliquai au baron DE WESSEMBERG, que le roi LÉOPOLD ignorait les bienfaits de la conférence, mais qu'il était indigné des déceptions auxquelles elle le soumettait depuis un si long terme. Enfin, fort des droits que des actes officiels de cette assemblée donnaient à la Belgique, je les soutins avec une franchise toute militaire.

"Le silence de lord PALMERSTON m'inquiéta d'abord; mais son sourire presqu'imperceptible me portait à croire qu'il comptait assez sur ma fermeté pour ne pas douter de la manière dont les intérêts de la Belgique seraient défendus; il n'attachait pas d'ailleurs une grande importance aux rapports venus de Compiègne; il avait déviné que, s'il y avait eu tendance de la part du roi LÉOPOLD à apporter des adoucissements à sa politique, c'était la conséquence toute naturelle des séductions au milieu desquelles il se trouvait au moment de son mariage."

Den volgenden dag deed GOBLET aan de conferentie eene zeer scherpe nota toekomen, waarin hij haar verweet niet getrouw te zijn aan hare bepalingen. De nota, wat ook de schrijver daarvan geschreven heeft, had inderdaad een voor hem weinig gunstigen uitslag. Men zocht hem te verwijderen en VAN DE WEYER terug te erlangen. Tusschen den Belgischen minister, die in geen transactie wilde treden der 24 artikelen vóór de ontruiming van de citadel, en de

Digitized by Google

conferentie werd de verwijdering telkens grooter. Te midden van die verwijdering was inderdaad de toestand van Vorst LEOPOLD hachelijk: hij wilde op GOBLET's mededeeling zijne krachtige verdediging van België niet verloochenen, maar aan den anderen kant zijne vredelievende gezindheid evenmin prijsgeven, gelijk blijkt uit den brief, den 10den Juli aan GOBLET geschreven en door deze medegedeeld:

"Mon cher GOBLET, vous vous êtes vaillamment défendu et je vous en fais mon compliment.

"Notre politique doit être de garder notre position actuelle, mais de montrer que pour des compensations raisonnables nous abandonnerions ce qui parait heurter l'amour-propre des Hollandais. La navigation des eaux intérieures tombe principalement dans cette catégorie. Mon langage à Compiègne à été dans ce sens; la citadelle d'Anvers évacuée, et nous ferons tout au monde, moyennant de justes compensations, pour satisfaire les Hollandais.

"Adieu, pour aujourd'hui. Avec de la fermeté et la bonne volonté de satisfaire les Hollandais sur les points d'amour-propre qui les blessent, je pense que nous nous tirerons bien d'affaire."

De standvastigheid der Nederlandsche regeering, om geen vernederend tractaat onveranderd te teekenen, met de gezindheid van toenadering om op ondergeschikte punten toe te geven, opende meer en meer het vooruitzicht op eene billijke eindschikking, toen eene nieuwe hartstochtelijke polemiek tusschenbeiden kwam.

De handelstand laat zich in de polemiek hoofdzakelijk door het belang leiden. Zoolang men te Antwerpen hoop had gevoed op eene restauratie, was het grootste gedeelte van den handelstand orangistisch geweest; naarmate de handel te Rotterdam in bloei begon toe te nemen en de handel te Antwerpen verviel, terwijl de tenuitvoerlegging van

Digitized by Google

het tractaat der 24 artikelen te gemoet werd gezien, waarbij een matig tolrecht op de Schelde bepaald was, wenschte men de geheele vrije vaart op de Schelde te behouden, gelijk die tijdens de vereeniging had plaats gehad en ook door de Nederlandsche regeering met de vrije vaart op de koloniën aan de Belgen was toegekend, bij hare toetreding tot de protocollen van 20 en 27 Januari 1831, tegen andere voordeelen en in het vooruitzicht dat de Kroon van België voor den Prins van Oranje zou verworven worden. In Juli 1832 zag te Antwerpen eene brochure het licht, geschreven door J. B. SMITS, toen stedelijk ambtenaar, om de geheel vrije vaart op de Schelde voor België te eischen; men was niet meer tevreden, dat de Belgen recht zouden hebben op de vrije vaart op de binnenwateren tusschen Schelde en Rijn. Weldra werd dit onderwerp met de meeste hartstochtelijkheid in de Belgische dagbladen behandeld, terwijl ook in Engeland zich meerdere stemmen verhieven voor een geheel vrije vaart op de rivieren. In Nederland werd met niet minder vuur betoogd, dat de eischen der Belgen en Engelschen overdreven waren, dat de Nederlandsche regeering de vaart op de Schelde had toegelaten onder gelijke voorwaarden als de vaart op den Rijn geregeld was, en dat eene verdere concessie met het recht en met het handelsbelang van Nederland in strijd zou zijn. Hoe meer de Nederlandsche dagbladen de beweringen in genoemde brochure bestreden, des te heviger werden de beschuldigingen in België, dat men den Belgischen handel wilde dooden. Deze stemming der gemoederen moest LEOPOLD wel huiverig maken om den raad te volgen van LOUIS PHILIPPE, om het Nederlandsche voorstel aan te nemen. Hij verzocht VAN DE WEYER, die naar Brussel was teruggekeerd, een tegenschrift tegen het Nederlandsche voorstel te vervaardigen, in den vorm van een brief aan DE MEULENAERE of GOBLET, maar zoodanig, dat het kon worden medegedeeld aan LOUIS PHILIPPE, die reeds had toegestemd, dat het voorgenomen huwelijk in

Digitized by Google

de eerste dagen van Augustus te Compiègne zou voltrokken worden en aldaar zijn aanstaanden schoonzoon verwachtte.

De bruiloftsfeesten van den Belgischen Koning en de Fransche Prinses waren voor Nederland niet zoo vredelievend als de verlovingsbijeenkomst in het begin van Juni was geweest. Na den dood van CASIMIR PÉRIER, was het ministerie nog niet aangevuld; voortdurende oproeren verontrustten Frankrijk. De 24 artikelen waren reeds door de oppositie in Frankrijk als een bewijs van zwakheid der regeering aangemerkt; Frankrijk had zijn grondgebied niet met België vergroot, gelijk velen hadden verlangd; zelfs voor België had Frankrijk niet eens Luxemburg en Limburg weten te verwerven; en toen later het tractaat over de Belgische vestingen zonder Frankrijk gesloten werd, zag de oppositie daarin eene nieuwe vernedering.

Bij de dreigende taal der revolutionaire oppositie en de woelingen der aanhangers van KAREL X, die weldra een burgeroorlog in de Vendée deden ontstaan, achtte men wenschelijk een bestuur, dat het prestige van kracht kon doen herleven en daardoor een revolutie-oorlog kon voorkomen. In deze stemming was LOUIS PHILIPPE zeer ontvankelijk voor den brief door VAN DE WEYER opgesteld, terwijl deze later, Koning LEOPOLD vergezellende bij den Franschen Koning, persoonlijk nog meer aandrong dat geene concessiën moesten gedaan worden.

Het eerste gevolg was, dat LOUIS PHILIPPE een dépêche van den minister SEBASTIANI aan den Baron DURAND DE MAREUIL, die tijdelijk TALLEYRAND, bij de huwelijksfeesten en den ministeriëelen crisis naar Frankrijk opgeroepen, bij de conferentie vervangen had, in een minder concilianten geest veranderde. Den 8sten Augustus schreef VAN DE WEYER aan LEOPOLD'S vertrouwden vriend STOCKMAR, te Londen, dat hij LOUIS PHILIPPE had overtuigd, dat de Nederlandsche bepalingen omtrent de Schelde genoegzaam waren om het geheele voorstel van Nederland te verwerpen, en op den

Digitized by Google

dag zelven van het huwelijk, den 9den Augustus, berichtte hij op nieuw, dat men hem ten onrechte hield voor: "un diplomate à concessions".

STOCKMAR, door de inlichtingen van VAN DE WEYER met de noodige kennis der omstandigheden toegerust, vertrok in het begin van Augustus, gelijk hij zelf heeft medegedeeld, *op aandrang van eenige leden der conferentie, naar Brussel.* PALMERSTON wenschte in het geheim te vernemen, welke de punten waren, waarop de Belgen niet wilden toegeven, en den terugkeer van VAN DE WEYER, om onder de hand de voorstellen "uit te spinnen", opdat het resultaat later openlijk door België zou kunnen worden aangenomen. Terwijl de politieke intrigant in die geheime zending PALMERSTON ten dienste was, zocht hij door een kunstgreep uit Brussel den Engelschen minister voor België nog meer te winnen. Sterk door het vertrouwen, dat LEOPOLD in hem stelde en de zwakheden van PALMERSTON kennende, overreedde hij den minister DE MEULENAERE, een eigenhandigen brief aan den Engelschen Lord te schrijven, waarin het sterk vertrouwen op zijn machtigen invloed zou worden uitgedrukt. De brief bleef niet zonder het gewenschte gevolg. Bijna onmiddellijk werd hij beantwoord door een vertrouwelijken brief van den Engelschen Lord aan den Belgischen minister, die aldus aanving: "Je suis hautement flatté de la lettre en date du 10 de ce mois, que votre Excellence m'a fait l'honneur de m'adresser, parce que j'y vois une preuve que vous me faites la justice de croire, que je m'intéresse sincèrement au bien-être de la Belgique," etc. PALMERSTON bleef echter op een onderhandeling tusschen Nederland en België aandringen. Nadat dit gunstig antwoord te Brussel was ontvangen, spoedde STOCKMAR zich weder naar Londen, vanwaar hij reeds den 15den een zeer uitvoerig schrijven richtte aan den Belgischen minister, dat op den verderen loop der onderhandelingen van zeer grooten invloed is geweest. De algemeene gedachtengang was de vol-

Digitized by Google

gende: België verlangt, dat Nederland vooraf de 24 artikelen zal aannemen en de citadel van Antwerpen zal ontruimen en wil eerst daarna onderhandelen over wijzigingen in enkele bepalingen. België handelt daarmede in zijn eigen nadeel. Voor het bezit van de citadel van Antwerpen moet het een belangrijk grondgebied in Limburg en Luxemburg afstaan en de renten betalen. Veel voordeeliger is het *status quo*, dat oneindig drukkender is voor Nederland dan voor België. Maar dat *status quo* te handhaven kan men moeielijk tot een staatkundig systeem aannemen. Een oorlog is voor België niet aan te raden. Niets blijft derhalve over dan de zaak door de conferentie te laten behandelen, wat ook voor België geen nadeel kan hebben, daar het kan blijven aandringen op de rechten, die het door de 24 artikelen heeft verkregen.

STOCKMAR, overtuigd van de gunstige gezindheid van GREY en PALMERSTON, kon in het belang van LEOPOLD en België gerust dezen raad geven. Hij wist dat België niets waagde met in een nadere onderhandeling met Nederland te treden, daar deze slechts moest dienen om den tegenstand te overwinnen, die nog bestond tegen maatregelen van dwang, waartoe GREY en PALMERSTON, zoowel om het Belgische vraagstuk te eindigen als uit persoonlijke gezindheid jegens LEOPOLD, reeds eenige weken vroeger besloten waren, maar waartoe zij niet wilden overgaan, zonder dat er nog onderhandelingen voor den vorm waren gevoerd.

Om bewijzen te kunnen leveren van vredelievende pogingen werd GOBLET den 19den Augustus door Lord PALMERSTON uitgenoodigd met den Nederlandschen gezant eene zitting van de conferentie bij te wonen. GOBLET weigerde dit, als strijdig met zijne instructiën.

Inmiddels was VAN DE WEYER te Londen teruggekeerd, maar zonder nieuwe instructiën van den minister DE MEULENAERE verkregen te hebben. Zijne terugkomst deed bij het publiek de meening ontstaan, dat zijne zending

Digitized by Google

eene vredelievende onderhandeling met Nederland ten gevolge zou hebben. Maar hiervan was niets aan, gelijk JUSTE verzekert. Ook VAN DE WEYER weigerde met den Nederlandschen gezant een zitting der conferentie bij te wonen. Zijne instructiën strekten zich toen daartoe nog niet uit. Hij had alleen mondeling van den Koning in last om GOBLET op de hoogte te brengen: "des affaires ainsi que des vues des cabinets des Tuileries et de Bruxelles," en deze waren dezelfde als die van de geheime zending van STOCKMAR: namelijk met PALMERSTON moest onder de hand ontworpen worden een voorstel, dat later in het openbaar door België aangenomen kon worden en dat aan Nederland kon worden voorgesteld, voordat men tot dwangmaatregelen overging. De Beiersche minister te Londen werd inmiddels gewonnen om ook voor zijne regeering op de vrije vaart op de binnenwateren aan te dringen. Het nieuwe ontwerp, bekend onder den naam *Thème Palmerston*, dat geheel de 24 artikelen bekrachtigde en ten opzichte van de Scheldevaart en binnenwateren nog wijzigde in belang van België, was alleen in den vorm eene nadere transactie. Het was door VAN DE WEYER, met voorkennis van STOCKMAR, opgesteld en werd als een voorstel, geheel van PALMERSTON afkomstig, aan den Nederlandschen gevolmachtigde aangeboden. Inmiddels moest ook te Brussel de nieuwe overtreding door VAN DE WEYER van zijne instructiën in orde gebracht worden. STOCKMAR nam op zich dit te bewerken. De beide Belgische gevolmachtigden, GOBLET en VAN DE WEYER, die elkander vijandig waren, werden ten huize van den vertrouwden raadsman van LEOPOLD verzoend, terwijl aldaar het verdere plan om te handelen werd afgesproken (Hierauf wurde in STOCKMAR'S Zimmer in London der Feldzugsplan festgestellt). GOBLET vertrok met het voorstel van VAN DE WEYER-PALMERSTON naar Brussel, en haalde den Koning, tot wien hij als adjudant toegang had, voordat hij den minister sprak, tot het voorstel over. DE MEULENAERE

Digitized by Google

weigerde verder minister te blijven; hij wilde zijne beloften aan de Kamer gegeven, van in geen onderhandeling met Nederland te treden, voordat de 24 artikelen waren aangenomen, niet schenden. GOBLET werd in zijn plaats benoemd; nu wilde geen der ministers diens benoeming contrasigneeren; eindelijk werd de minister van Staat DE MERODE daartoe overgehaald. GOBLET'S eerste daad als minister was om de nieuwe instructiën vast te stellen voor VAN DE WEYER, die daarin bestonden, dat hij gevolmachtigd was om met de Nederlandsche regeering over den vrede te onderhandelen, een volmacht zeer ruim en vredelievend in schijn, maar die in waarheid niets beteekende, nu de Belgen hun ultimatum onder de vlag van PALMERSTON'S *thème* reeds hadden vastgesteld.

Voorzeker zou België reden gehad hebben van tevredenheid, wanneer Nederland het voorstel gaaf had aangenomen; maar het lag niet in de verwachting noch van de Belgische staatslieden noch van PALMERSTON, dat het door de Nederlandsche regeering in ernstige overweging zou worden genomen. Het was voornamelijk een middel om bij verwerping de schuld van het afbreken der onderhandelingen op den Koning der Nederlanden te kunnen werpen. Dit is tegenwoordig zoo stellig mogelijk uit de vertrouwelijke mededeelingen bewezen, en als een bewijs van bekwaamheid aangehaald door hen, die in het staatsbeleid de sluwheid hooger achten dan de oprechtheid, en die vergeten, dat tegen de overmacht geen inzicht in de politieke kunstgrepen helpt.

Een schrijver, die zeer van nabij met de Engelsche diplomatie bekend was, de secretaris van Lord PONSONBY, heeft openlijk erkend, dat het geheime doel was de positie te veranderen en het kabinet van 's Gravenhage er toe te brengen, zijne aanbiedingen terug te nemen, en zoo doende het hatelijke van het uitstel op Holland te werpen en België gelegenheid te geven op de uitvoering van de 24 artikelen

Digitized by Google

aan te dringen; maar wanneer hij er bijvoegt, dat de Nederlandsche diplomatie "dupe" was van die "manoeuvre" en dat zij zich terugtrok uit de onderhandelingen, begaat hij een dubbele onjuistheid. VAN ZUYLEN ontdekte dadelijk den strik, dien men hem spande. Toen hem den 6den September het voorstel PALMERSTON werd aangeboden, antwoordde hij den Engelschen minister niet officiëel op diens voorstel, daar het voorstel buiten de conferentie om was gedaan, en zocht hij, door den weg der onderhandelingen te blijven bewandelen, althans enkele leden van de conferentie te behouden, om niet de dupe te worden van het plan, door PALMERSTON, STOCKMAR en VAN DE WEYER gezamenlijk uitgesponnen.

Op denzelfden dag, den 20sten September, waarop de Belgische gevolmachtigde, onder bedreiging, dat zijn volmacht tot onderhandeling slechts van korten duur was, op dwangmaatregelen van de conferentie aandrong, leverde VAN ZUYLEN aan de conferentie een breedvoerige memorie in, waarin hij herinnerde aan de grondslagen, die de conferentie in Januari 1831 als "onherroepelijk" had aangenomen; dat de Nederlandsche regeering tot die grondslagen was toegetreden, maar dat België die had verworpen; dat de conferentie ter wille van de Belgen de vroegere bepalingen veranderd had; dat de Koning der Nederlanden, zonder zijne rechten, in de protocollen van Januari 1831 erkend, op te geven, toegestemd had de conferentie op het nieuwe terrein te volgen en veranderingen in sommige bepalingen der 24 artikelen had voorgesteld; dat de Nederlandsche regeering telkens concessiën had gedaan, bij het voorstel van 30 Juni, in de nota van 10 Juli en nog later in de nota van 25 Juli, en dat zij door de conferentie nog uitgenoodigd was eenige veranderingen toe te staan, doch dat België daarentegen zich niet alleen van elke toenadering afkeerig had getoond, maar onlangs zijne vorderingen nog had vermeerderd, door af te wijken van hetgeen waartoe men zich bij de 24 artikelen

Digitized by Google

verbonden had; dat het Nederlandsch kabinet gaarne bereid was in de door haar voorgestelde bepalingen verbeteringen te brengen, maar geene nieuwe concessiën meer kon doen.

De nota werd besloten met de volgende verklaring:

"In dezen staat van zaken heeft de ondergeteekende in last, om van de conferentie te verlangen, in een zoo kort mogelijk tijdsbestek als de aard des onderwerps gedoogt, de onderteekening van het tractaat van scheiding tusschen Nederland en België, op den voet der Nederlandsche nota's van 30 Juni en 25 Juli en der wijzigingen in het opstel daarvan, tot welke de ondergeteekende gemachtigd is, als om te gelijker tijd, namens zijn doorluchtigen Souverein te verklaren, dat Zijne Majesteit, die niet de middelen bezit om het Europeesch staatsrecht alleen te handhaven, zich aan de wet der noodzakelijkheid heeft kunnen onderwerpen, door het vermenigvuldigen van zijne aanbiedingen, maar dat de maat der inwilligingen thans vol is en dat de Koning nimmer de territoriale en souvereiniteitsrechten van Nederland noch de levensbeginselen van het bestaan van deszelfs ingezetenen zal verzaken.

"Staatsstormen hebben over het hoofd van Zijne Majesteit geloeid, gelijk zij dit over dat zijner verhevene voorouders gedaan hebben. Nederland heeft onder hunne leiding eeuwen van gevaar, van beproevingen en roem doorleefd en zijne duur gekochte ondervinding heeft duidelijk bewezen, dat eene natie ook de grootste rampen te boven komt, zoolang zij hare eigenwaarde niet verloochent. De Koning zal er voor waken, dat de vruchten dier ondervinding niet verloren gaan, en terwijl hij met vertrouwen den uitslag der onderhandelingen van de conferentie te Londen afwacht, naar de mate van rijpheid, waartoe de onderhandeling tusschen haar en de Nederlandsche regeering gekomen is, werpt Z. M. alle verantwoordelijkheid van zich af, wegens de verwikkelingen, welke uit nieuwe vertragingen ontstaan kunnen, en

Digitized by Google

verklaart Z. M. openlijk, dat hij nimmer aan het schrikbeeld der omwenteling de dierbaarste belangen en rechten van Holland zal opofferen; dat het vrije volk, over welks lot hij geroepen is te waken, met vertrouwen op de Voorzienigheid in staat zal zijn alles te wederstaan, wat de vijanden der openbare rust en van de onafhankelijkheid der natiën mogen wenschen aan hetzelve op te leggen en dat, wanneer in het uiterste een wreed noodlot zijne godsdienstige verwachtingen mocht bedriegen, die rampzalige uitslag te gelijk de vernietiging van het Europeesche statenstelsel en de rust der wereld na zich zou slepen."

In de laatste woorden drukt VAN ZUYLEN de denkwijze uit van vele zijner tijdgenooten. Bij miskenning der waarheid, dat de wezenlijke Godsregeering in de geschiedenis der volken is eene heerschappij door geest en waarheid, die langzaam de gemoederen bezielt en de dwalingen overwint, geloofden nog velen in 1832: dat, wanneer de onmiddellijke Goddelijke tusschenkomst uitblijft, er geen andere uitweg is, dan een geloof aan een wreed noodlot.

Verder moeten de woorden van den Nederlandschen gezant geheel in verband beschouwd worden met den staatkundigen toestand, waarin men zich in September 1832 bevond. In Frankrijk staken, na den dood van CASIMIR PÉRIER de revolutionairen telkens het hoofd weer op. Ook in Engeland hadden onstuimige volksbewegingen plaats. In Duitschland hadden de regeeringen tot de onderdrukking van de revolutionairen besloten, waartoe Oostenrijk en Rusland reeds waren overgegaan. De Fransche legitimisten zochten een steun bij de Nederlandsche regeering, zonder die, wat men ook daarvan geschreven heeft, toen te hebben gevonden. Integendeel, in den hoog gespannen en moeielijken toestand, waarin men in September 1832 verkeerde, toen de hoop op een vreedzame schikking nog niet geheel was opgegeven, zocht de Nederlandsche regeering de aanraking met de legitimisten zooveel mogelijk te ontwijken en bleef

Digitized by Google

men doof voor hunne voorstellen. De crisis tusschen de revolutionaire en legitimistische beginselen openbaarde zich echter telkens meer en de waarschuwing tegen de bevordering der revolutie, die in de nota van VAN ZUYLEN voorkwam, hield eene beschuldiging in tegen de gevolmachtigden der drie Noordsche mogendheden, dat zij de beginselen hunner souvereinen verzaakten, en een verwijt tegen PALMERSTON, dat hij slechts een handlanger was der Belgische revolutionairen en dat hij zijne bevoegdheid was te buiten gegaan, door buiten de conferentie om, een voorstel aan Nederland te willen opdringen. PALMERSTON was dan ook over de nota zeer verstoord en verdedigde in een Engelsch opstel, blijkbaar met geraaktheid geschreven, voor de conferentie zijn gehouden gedrag; hij zocht te doen uitkomen, dat het voorstel ook op de Nederlandsche aanmerkingen had acht gegeven, maar die aanwijzing zelve deed uitkomen, dat men in wezenlijkheid aan de eischen der Belgen omtrent de vrije vaart op de binnenwateren had toegegeven en slechts op eenige geheel onbeduidende punten van redactie de Nederlandsche regeering in het gelijk had gesteld. Verder werd onder PALMERSTON'S invloed een verdediging van de gevolmachtigden ter conferentie opgesteld; terwijl, om den indruk te vermeerderen dat Nederland geen schikking wilde, in de bijeenkomst van den 25sten September werd besloten, den volgenden dag den Nederlandschen gevolmachtigde op vraagpunten te doen hooren; de conferentie ging daarbij weder zoo weinig zelfstandig te werk, dat zij op nieuw het blinde werktuig was van hetgeen PALMERSTON met de Belgische staa slieden had afgesproken.

Deze handelwijze jegens een gevolmachtigd gezant van een onafhankelijken Staat is zeker wel een bewijs hoe ver de conferentie verwijderd was geraakt van het wettig standpunt, waarop het tractaat van Aken van 1818 haar had geplaatst; die ondervraging met de bijgevoegde opmerkingen heeft geschiedkundig het voordeel gehad, dat zij het op-

Digitized by Google

merkelijke stuk van de conferentie voor den nakomeling heeft bewaard, als een bewijs hoe een volkenrechtelijk scheidsgericht in een willekeurig gezag kan ontaarden, wanneer de wettige vormen op zijde worden geschoven.

De ondervraging had plaats in een zeer onstuimige zitting der conferentie, waarin het niet aan wederzijdsche beschuldigingen ontbrak en waarin de Russische gevolmachtigde MATUSZEWIC niet aanwezig was wegens een lichte verwonding op de jacht bekomen; dit werd althans als reden opgegeven, ofschoon het als voorwendsel werd aangemerkt.

Op de vragen, waartoe hij gevolmachtigd was, antwoordde VAN ZUYLEN, wat ook GOBLET moge beweren, zeer duidelijk en bepaald: dat hij gevolmachtigd was met den Belgischen gevolmachtigde te teekenen een tractaat van scheiding, onder bemiddeling der mogendheden; maar dat hij niet gemachtigd was het onveranderde tractaat der 24 artikelen te teekenen, waartegen zijne regeering onderscheidene bedenkingen aan de conferentie had medegedeeld: dat in de onderhandelingen daarover de moeielijkheden telkens waren verminderd; dat hij niet kon begrijpen, hoe de conferentie de onderteekening van het onveranderde tractaat kon vorderen, enz. De conferentie stelde bij haar protocol van 26 September achter elke vraag in antwoord een resumé en bedenkingen, die wij, als van minder algemeen belang, hier voorbijgaan, behalve een enkele, die wij bijna woordelijk overnemen, na de aanleiding er van nog eens vermeld te hebben.

Bij de 24 artikelen was aan WILLEM I, als Groot-hertog, een deel van Luxemburg ontnomen en hem daarvoor een gedeelte van Belgisch Limburg gegeven. WILLEM I had tegen deze willekeurige beschikking over zijn erflanden geprotesteerd, tot op het voorstel van 30 Juni en 25 Juli, maar er toen in toegestemd, met dien verstande echter, dat hij later zou onderhandelen over schadeloosstelling voor het

Digitized by Google

gemis van een deel van Luxemburg en dat het gedeelte van Belgisch Limburg aan Nederland zou komen, als schadeloosstelling voor de afgestane koloniën. Hiertoe nu had de volgende aanmerking der conferentie betrekking:

"Bij zijne nota van 25 Juli had de Nederlandsche gevolmachtigde terecht opgemerkt, dat een afstand van grondgebied in Luxemburg, zonder de toestemming van het Duitsche bondgenootschap en van de agnaten van het Huis van Nassau, uit zijn aard nietig zou zijn. Daar nu echter de schikkingen wegens het grondgebied in het algemeen op den bedoelden afstand in Luxemburg gegrond zijn, volgt daaruit, dat derzelver uitvoering insgelijks van de toestemming van het Duitsche bondgenootschap en van de agnaten afhangt, en het is, om zich deze zoo gewichtige en zoo onvermijdelijke toestemming te verzekeren, dat de conferentie zorg gedragen heeft om aan den Groot-hertog en aan zijne agnaten eene schadeloosstelling in grondgebied aan te bieden. Wilde men deze met stilzwijgen voorbijgaan, dan zou men het krachtigste middel wegnemen om die zoozeer gewenschte toestemming te verkrijgen en de conferentie aan het billijke verwijt blootstellen van de rechten van derden te veronachtzamen en de aan het Duitsche bondgenootschap verschuldigde achting uit het oog verloren te hebben."

Nu moge deze opmerking der conferentie een bijdrage zijn voor hare beginselloosheid, daar zij niet schroomde aan Nederland geheel een schadeloosstelling te onthouden voor het verlies der koloniën bij de vereeniging van België geleden, en de schadeloosstelling, die aan Nederland toekwam, willekeurig aan WILLEM I als Groot-hertog van Luxemburg en zijne agnaten voor zijn verlies in Luxemburg te willen opdringen, zoo is het toch van belang te doen opmerken, dat reeds in September 1832 door de conferentie het bezwaar is in het midden gebracht, dat zooveel jaren de afdoening van de eindschikking tusschen Nederland en België

Digitized by Google

heeft tegengehouden, en dat dit bezwaar de volgende maand reeds ten volle bekend is gemaakt aan de Staten-generaal en het Nederlandsche volk.

Nadat alle de tusschen PALMERSTON, STOCKMAR en VAN DE WEYER vooraf beraamde handelingen waren verricht, om op het Nederlandsche kabinet den schijn te werpen, dat dit de onderhandelingen afbrak, leverde de Belgische gezant den 28sten September aan de conferentie weder een nota in, dat zijne instructiën om met Nederland te onderhandelen met den 20sten October zouden verstreken zijn. Kort daarop vereenigde zich de conferentie om de laatste handelingen te resumeeren, terwijl den 1sten October, bij het 70e protocol, eene acte van beschuldiging tegen het Nederlandsche kabinet werd opgemaakt, als zouden door zijn gedrag alle verdere onderhandelingen overbodig zijn geworden. Toen echter de Fransche gezant op dwangmaatregelen tegen Nederland aandrong en daarin door PALMERSTON werd ondersteund, verklaarden de gevolmachtigden van Pruissen, Oostenrijk en Rusland, dat zij geen instructiën hadden om tot die maatregelen over te gaan, en dat zij bepaald moesten weigeren een tractaat ten uitvoer te leggen, dat Nederland nog niet had geteekend.

Door deze verdeeldheid in het midden der conferentie stonden de revolutionaire en conservatieve beginselen van het positieve volkenrecht scherp tegenover elkander. Frankrijk en Engeland, door politieke utiliteitsbeginselen voortgestuwd, wilden maatregelen van dwang nemen ter uitvoering van een tractaat, dat nog geene rechtsverplichtingen voor Nederland inhield; de overige mogendheden deinsden voor zulk eene verkrachting van het volkenrecht terug. De gevolmachtigde van Pruissen sloeg voor, den gezantschapssecretaris naar Berlijn te zenden, terwijl de gevolmachtigden van Oostenrijk en Rusland aannamen zich aan de beslissing van Pruissen te onderwerpen. Frankrijk en Engeland echter,

Digitized by Google

na het volbrachte huwelijk van LEOPOLD door dynastieke belangen verbonden en geneigd het nieuwe koningschap te beschermen, namen voor afzonderlijk te handelen. De Nederlandsche gezant mocht in het breede het *thème Palmerston*, dat thans bij de conferentie bekend was, wederleggen, zijne voordrachten kwamen niet meer in overweging. Het Engelsche ministerie hoopte nog lang door bedreiging de Nederlandsche regeering te dwingen; in Frankrijk beoogde de politieke partij, die het vooruitzicht had om aan het ministerie te zullen komen, door eene militaire expeditie Frankrijks macht te doen schitteren.

Reeds den 22sten September, voordat de conferentie van het *thème Palmerston* had kennis genomen, voordat de nota van VAN ZUYLEN bij de conferentie was in overweging geweest, voordat nog eenig officieel verbond tusschen Frankrijk en Engeland gesloten was, las men reeds in het Fransche dagblad *Journal des débats*, dat geacht werd de gevoelens der *doctrinaires* uit te drukken, een bericht, dat de hoop op eene minnelijke schikking der Belgische quaestie vervlogen was; dat aan de conferentie niet anders overbleef, dan de bepalingen van het tractaat der 24 artikelen ten uitvoer te leggen; dat de vereenigde vloten van Frankrijk en Engeland de Nederlandsche kusten zouden blokkeeren, en dat een Fransch leger, in overeenstemming met Engeland, België zou ter hulp komen.

Toen dit bericht door onze dagbladen werd overgenomen, maakte het wel grooten indruk, maar het verwekte, in plaats van moedeloosheid, verontwaardiging. De *Nederl. Staatscourant* van 27 September deelde het artikel insgelijks mede, maar voegde er bij, dat geene berichten van het afbreken der onderhandelingen ontvangen waren; dat men het onverklaarbaar moest achten, dat eene vereenigde Fransche en Engelsche vloot onze havens zou komen blokkeeren en eene Fransche legermacht zich bereid zou maken in België te rukken, om ons voorwaarden voor te schrijven, die met de

Digitized by Google

eer en de onafhankelijkheid van het oude Nederland onbestaanbaar waren, terwijl de mededeeling werd besloten met de volgende woorden:

"Rechtschapenheid, gematigdheid en geduld hebben gedurende den geheelen loop der onderhandelingen de gedragingen der Nederlandsche regeering gekenschetst, onder de moeielijke omstandigheden, waarin de Belgische opstand haar geplaatst heeft; Europa heeft daaromtrent lang uitspraak gedaan; het zal die deugden, vereenigd met goede trouw, volharding en berusting in een wijs en rechtvaardig Godsbestuur, bij Vorst en Volk blijven vinden.

"Wij laten deze aanmerkingen ook in antwoord strekken op andere dagbladen, die denzelfden of soortgelijken toon als het *Journal des débats* hebben aangeheven."

De dagbladen hier bedoeld waren inzonderheid de vreemde. De Nederlandsche dagbladen waren bijna allen van gevoelen, dat men moest volharden bij de billijke voorstellen, die Nederland gedaan had, en niet verder moest toegeven aan de onbillijke eischen, die tegen de rechten van Nederland als onafhankelijken Staat streden. Voor een daarvan afwijkend gevoelen kon men geene overtuiging verwerven, gelijk de redacteur van *de Standaard*, een der weinigen, die wilden toegeven, verklaarde in het nommer van 30 September, waarmede hij van het publiek afscheid nam. Hij mocht de hoop uitdrukken, dat mannen als LUZAC en VAN NES zouden opstaan, om tot inwilliging der gestelde eischen van Frankrijk en Engeland aan te raden; hij bedroog zich in die verwachting. De stroom der gedachten, dat belang, eer en plicht geboden voor geen onrecht te bukken, was zoo machtig, dat èn Vorst èn volksvertegenwoordiging er door werden medegesleept.

Omtrent dezen tijd schijnt het gesprek plaats gehad te hebben tusschen WILLEM I en den Engelschen ambassadeur BAGOT te 's Gravenhage, dat in de diplomatieke kringen te

Digitized by Google

Londen is verspreid en in de biographie van VAN DE WEYER met deze woorden wordt medegedeeld:

"On racontait à Londres que la dernière entrevue du Roi GUILLAUME avec sir CHARLES BAGOT avait été très-vive. Le Roi, ému, avait dit qu'il faisait à la paix de l'Europe un sacrifice immense, en proposant le nouveau traité; que ni lui ni son peuple n'iraient au delà; que, si ce projet était rejeté, il ne leur restait plus qu'à en appeler aux armes, et au besoin se serait-il écrié, en montrant le portrait de VAN SPEYK: "nous imiterons l'exemple de ce jeune héros."— "Mais, avait il ajouté en se calmant un peu, je compte sur l'Angleterre: jamais elle ne consentira à employer des mesures coërcitives contre son ancienne alliée; jamais le peuple Anglais, qui a tant de liens commerciaux avec nous, n'accordera les fonds nécessaires à une expédition contre moi; je réveillerai son affection; j'en appellerai à la vieille sympathie de cette nation, comme j'en appelle dès aujourd'hui à la justice de la partie éclairée du ministère, à lord PALMERSTON, à lord GODERICH.""

Vele omstandigheden bevestigen in het algemeen de waarheid van dit gesprek. Koning WILLEM I, naar zijne overtuiging tot de uiterste inwilligingen gedrongen, teleurgesteld in zijne pogingen om langs een vredelievenden weg tot een uitkomst te geraken, die met de eer en de onafhankelijkheid van Nederland bestaanbaar was, begon meer en meer aan de onvermijdelijkheid van een algemeenen oorlog te gelooven.

Den 15den October werd de zitting van de Staten-generaal voor het jaar 1832—1833 geopend met eene rede, waarin werd te kennen gegeven, dat in de laatste maanden zich meer dan eens het gegronde vooruitzicht had opgedaan van een eindschikking, maar dat die verwachtingen niet waren verwezenlijkt. De mededeelingen in de troonrede toegezegd werden den 18den October gedaan.

In de redevoering, waarmede de minister VERSTOLK de

Digitized by Google

stukken aan de Staten-generaal aanbood, zeide hij ten opzichte van het ontwerp van 30 Juni:

"In dit ontwerp werden de hoofdpunten van geschil, die van het grondgebied en de staatsschuld, ten gevolge van 's Konings verlangen, om tot eene afdoening te geraken, behalve nog eenige andere bepalingen van meer of minder belang, ingewilligd, en een, als het ware, onzijdigen vorm van het tractaat voorgesteld, door welken aan de oogmerken van alle de betrokkene partijen scheen voldaan te worden. Geen wonder, dat dit aanbod gunstig te Londen en elders werd opgenomen.

"In eene nota van den 10den Juli gaf de conferentie aan den Belgischen gevolmachtigde te kennen, dat de jongste Nederlandsche mededeelingen eene wezenlijke toenadering behelsden omtrent het vraagstuk van het territoir, en gegronde aanmerkingen opzichtelijk eenige punten in de voorstellen van Nederland vervat; doch oordeelde zij bij eene nota, insgelijks van dien dag, aan den gevolmachtigde der Nederlanden gericht, eenige bedenkingen te moeten aanvoeren, die het Nederlandsche ontwerp, haars erachtens, in den weg stonden, ter vervanging van welk vier nieuwe artikelen door haar werden aangeboden. Deze stukken kregen hunne plaats in het 69ste protocol, gedagteekend den 13den Juli.

"De vier van de conferentie ontvangene artikelen over het algemeen niet aannemelijk bevonden zijnde, onder anderen uithoofde zij van de 24 artikelen werden voorafgegaan, zoo zag zich het Nederlandsche kabinet genoopt, deszelfs voorstellen van den 30sten Juni nader te ontwikkelen en toe te lichten. Dit geschiedde, doch te gelijk kwam men, zooveel mogelijk, aan de wenschen der conferentie te gemoet. Men vulde de aangewezene veronderstelde gapingen van het Nederlandsch ontwerp aan en gaf toe op alles, wat met de eer en de wezenlijke belangen des vaderlands bestaanbaar was. Men verklaarde zich tevens op nieuw bereid, om, dadelijk na de sluiting van een tractaat met de vijf mogend-

Digitized by Google

heden, ook met België te teekenen, te welken einde de noodige volmachten aan den Baron VAN ZUYLEN VAN NYEVELT werden afgezonden."

Na mededeeling van de nota van 25 Juli vervolgde de minister:

"Te gelijkertijd zetteden de gevolmachtigden hunne bijeenkomsten voort. Hier en daar, — een blijk, dat men zich in het algemeen over de zaken verstaan had, — werden wijzigingen verlangd in de alhier ontworpene redactie, en vele derzelve dezerzijds aangenomen. Slechts omtrent zeer weinige punten van ondergeschikt belang bleef nog eenig verschil van gevoelen over, en men overtuigde zich in 's Gravenhage alsnu de ontknooping dezer langdurige verwikkeling bereikt te hebben.

"De uitslag heeft tot hiertoe die verwachting niet bevestigd. Juist in het oogenblik, toen men tot de afsluiting van het tractaat genaderd was, verhief zich in België een kreet, dat men op zoodanige voorwaarden, welke nagenoeg alles behelsden wat de Belgen zelve verlangd hadden, niet behoorde te sluiten.

"Dagbladen, vlugschriften, adressen, niets werd gespaard, om het te doen voorkomen, alsof meer bepaaldelijk de vaart op de Schelde geheel nieuwe en andere bepalingen vereischte, dan diegenen, door België zelf en door de vijf mogendheden vastgesteld en bekrachtigd, en ook door Nederland ingewilligd. Drogredenen, overdrijvingen, verkeerdelijk aangevoerde cijfers, en uit haar verband gerukte daadzaken, alles werd met thans nog in het duister liggende bedoelingen, doch waaromtrent de rollen der geschiedenis eenmaal uitspraak doen zullen, te berde gebracht, om de teekening van het tractaat van scheiding te verhinderen."

Na deze inleiding, waaruit duidelijk blijkt, dat de Nederlandsche diplomatie toen reeds wist, hetgeen thans door de geschiedenis is opgehelderd, deelde hij mede het thema van PALMERSTON, het antwoord daarop van VAN ZUYLEN,

Digitized by Google

diens ondervraging door de conferentie en de opmerkingen op diens antwoorden, benevens het 70ste protocol, terwijl hij zijne redevoering sloot met de volgende zinsneden:

"Edel Mogende Heeren! onder het loeien der staatsstormen is de eerste plicht en de eerste behoefte der stuurlieden tot de leiding van 's lands zaken geroepen, kalmte. Sedert het uitbarsten van den Belgischen opstand legde de Nederlandsche regeering zich steeds toe op de vervulling van dien plicht, en op het niet tekort schieten in die behoefte. Te midden eener verwikkeling, waarvan de geschiedenis geenen tegenhanger aanbiedt, heeft zij het oog onwrikbaar en nauwgezet op 's lands rechten en belangen, in overeenstemming met deszelfs verbintenissen ten opzichte van andere volken, en met deszelfs plaats op het tooneel der wereld, gevestigd, en hare aanhoudende pogingen aangewend, om eenen gematigden en bestaanden gang met klem en vastheid te paren; maar, wanneer wij de bejegening gadeslaan, ten gevolge van den zeldzamen aard der tijden, aan het met diep ontzag voor de heiligheid der tractaten vervulde, en alle deszelfs verplichtingen jegens de vreemde mogendheden angstvallig nakomende Nederland aangedaan, dan dringt zich onwillekeurig aan onze getroffen herinnering het lot op van ARISTIDES, door de Atheners tot het ostracismus verwezen, omdat het hun verdroot hem te hooren noemen den rechtvaardige."

Inmiddels was den 11den October het nieuwe ministerie in Frankrijk tot stand gekomen. Het was eene vereeniging van Napoleontische en doctrinaire mannen. De maarschalk SOULT, de beroemde veldheer van NAPOLEON, de voortvarende THIERS, de doctrinaire GUIZOT en zijn geestverwant de Hertog DE BROGLIE waren er de hoofdpersonen in. Het programma was: herstelling van de rust binnenslands, — en van het prestige van Frankrijk tegenover het buitenland, waartoe in de eerste plaats moesten dienen de gevangenne-

Digitized by Google

ming van de Hertogin van BERRY en de bevestiging van het koninkrijk België, door de inneming van de citadel van Antwerpen door Fransche troepen en een embargo met Engelsche medewerking. Den 22sten October daaropvolgende werd het tractaat daartoe te Londen gesloten. Drie dagen daarna werd het adres van antwoord op de openingsrede aan WILLEM I aangeboden, waarin de Nederlandsche volksvertegenwoordigers betuigden:

"Grievend is het gevoel der Staten-generaal bij het beschouwen van den loop der onderhandelingen: voorstellen, aan de eene zijde gekenmerkt door gematigdheid en toegevendheid; eischen aan de andere zijde, met de eer en het onafhankelijk bestaan der natie onvereenigbaar: een Staat, schoon klein, niet zonder roem, sinds eeuwen onder die van Europa bekend, uit vermeend algemeen belang opgeofferd aan eene bevolking, die zich onlangs daarvan trouwloos en geweldig losscheurde; deelneming slechts bij vreemde mogendheden, waar eerbied voor recht, hulp en medewerking mocht verwacht worden; dit is het wat ons overal treft. En wanneer wij met Uwe Majesteit den toestand der buitenlandsche betrekkingen gadeslaan, dan zoude bij het duistere daarvan lichtelijk moedeloosheid kunnen geboren worden, zoo niet de eenparige overtuiging van het onrechtmatige en onverdiende van zoodanige behandeling de natie niet reeds gewillig tot groote opofferingen had gebracht: en zoo niet de zedelijke kracht, welke tot die opofferingen in staat stelde, in haar nog levendig bleef, om er meerdere te brengen aan het behoud des Vaderlands."

Na zulk eene uiting van gevoelens kon de aanneming van de wetsvoordracht, om weder ruim ƒ 10,000,000 voor 1832 beschikbaar te stellen bij den voortdurenden staat van oorlog, niet twijfelachtig zijn. Het was thans de Heer VAN ALPHEN, die de taak op zich nam voor de leden der Staten-generaal en de natie de aanneming te rechtvaardigen. Zijne redevoering kan als de uitdrukking van veler gevoelens

Digitized by Google

worden aangemerkt, en is ook als bijdrage, hoe de Fransche en Engelsche toestanden in 1832 velen met vrees voor de liberale beginselen, gelijk zij toen heerschten, vervulden, opmerkenswaardig.

De redevoering van VAN ALPHEN luidde als volgt:

"Wij mogen en moeten den verlengden staat van opofferingen niet licht achten. Wij zijn aan ons zelven, aan de natie en aan Europa verplicht plechtig te verklaren, dat ons in dezen geene andere keuze overblijft.

"Toen ik in December des vorigen jaars de eer had tot U Ed. Mog. te spreken over onze staatsaangelegenheden, zeide ik:

"Dat Europa van ons in recht en billijkheid niets meer vorderen kon, dan dat wij, in het welbegrepen belang van onze staatkundige zelfstandigheid, vooraf kenbaar maakten en bepaalden de redelijke en gematigde voorwaarden, waarop wij toestemmen zouden, om de onafhankelijkheid van België te erkennen, en dat wij ons aan die voorwaarden getrouwelijk moesten houden, zonder daarvan af te wijken, noch ter linker- noch ter rechterhand.

"Aan die verwachting is voldaan; de voorwaarden zijn gesteld met billijkheid, gematigdheid en zelfs met edelmoedigheid; — maar het is, helaas! vruchteloos geschied, — de reden er van is blijkbaar. Europa is vervuld met wrevel; er is verwarring van spraak en strijd van opinie, zoowel als gemis van beginselen. De gevolgen van oproer en brandstichting zijn onder de hoogste bescherming genomen, die ooit in eenig werelddeel, in eenig tijdperk bestaan heeft en uitspraken gedaan heeft.

"België is onafhankelijk verklaard: die verklaring en erkentenis is geschied, zonder dat met de beleedigde partij de voorwaarden geregeld waren, waarop die onafhankelijkheid gevestigd zoude worden.

"*Maar dit was nog niet genoeg:* Europa's hoogste vierschaar stelde eene beslissing en uitspraak voor, die door

Digitized by Google

België verworpen, door het Hoofd van onzen Staat aangenomen werd; dan dit bleef zonder resultaat; het heilig recht van opstand moest gevreesd en gevleid worden.

"*Ook dit was niet genoeg:* Europa, zonder kracht tegen revolutie, belette ons, om ons eigen recht te handhaven.

"*Maar ook dit was nog niet genoeg:* De beleedigde partij beschuldigd van geene scheiding en erkentenis te willen, tot geen prijs te willen, bood in Juni jl. billijke en aannemelijke voorwaarden aan, die als zoodanig beoordeeld en bijna algemeen goedgekeurd werden; in het wezen verschilden zij bijna niets van de voorwaarden door de conferentie zelve daargesteld; dan de onverzadelijkheid van onrecht verwierp die; en nu schijnt het, dat de beleedigde partij geperst en gedwongen moet worden, om de wet te ontvangen van degene die de trouw geschonden en het recht verkracht heeft. En dit, Ed. Mog. Heeren! is het werk van het verlicht, beschaafd, Christelijk Europa! Ik geloof niet dat de jaarboeken van geweld en berooving een tweede voorbeeld kunnen aantoonen van dergelijke opzettelijke ongerechtigheid en moedwillige verblinding.

"*Maar nog is dit niet alles:* De behandeling, eenen Staat aangedaan, welke getrouw is gebleven aan alle zijne verplichtingen, geschiedt onder het schijnheilig voorwendsel van billijkheid, van onpartijdigheid, van eerbiediging van het recht der Volken, tot behoud van algemeenen vrede; alles in het zoo hoog opgegeven, maar ongelukkig zoo verkeerd begrepen, *Staatsbelang* van Europa.

Staatsbelang, Ed. Mog. Heeren! *Staatsnoodzakelijkheid* is een geweldenaar, een tiran, maar meestal een cordate en somtijds een edelmogende despoot; het proclameert openlijk de overheersching van physieke kracht, maar verzacht de onheilen, die het veroorzaakt, zooveel bestaanbaar is met het doel der overheersching; het suspendeert als het ware de zedelijke wet, maar het verloochent die niet; het veinst niet, wringt zich niet in duizende bochten, en handelt niet met

Digitized by Google

de lessen van wijsheid en zedelijkheid op de lippen en in naam van orde, geluk, vrijheid en recht.

"Hoe hooger het tribunaal is, dat uit naam van Europa als arbiter optreedt en recht spreekt, hoe gewichtiger deszelfs uitspraken en des te grooter zijne verplichtingen zijn. Wee der menschheid, als die uitspraken, in de weegschaal der eeuwige beginsels van rechtvaardigheid gewogen, te licht zullen bevonden worden. BLACKSTONE zegt ergens: "de onderdrukking van een enkel onbekend individu in Engeland was de aanleidende oorzaak van de *Habeas Corpus*-akte aldaar." Zoo kan ook de onderdrukking van eenen kleinen Staat de ware vrijheid van Europa vestigen; en God geve dit, dat het op beginselen van Christelijke verlichting geschiede.

"Ik zal mij niet verdiepen in de geheimen der diplomatie: haar doel moge goed zijn, de resultaten zijn nog zeer onvoldoende geweest. Dat moge Griekenland getuigen, en Portugal, waar broedertwist en broedermoord ongehinderde vrijheid en bescherming genieten; maar wat spreek ik van geheimen: er bestaan geen geheimen meer, dan het voor den mensch ondoorgrondelijk geheim van het menschelijke hart. Sedert de vrije handel in denkbeelden bestaat en de circulatie daarvan door de drukpers met ongeloofelijke snelheid bevorderd wordt; sedert de tribunes openlijke strijdperken geworden zijn, bestaan er geen geheimen meer, en zoo er nog enkele zijn, brengt de agiotage ze aan den dag; alles wordt bekend, gegist, uitgelegd en de openlijke strijdperken weergalmen van ontdekkingen, beschuldigingen, verwijtingen en bekentenissen, die niets verborgen laten; die strijdperken, Edel Mog. Heeren, hebben thans eenige gelijkheid met de stierengevechten, als de stier van de zoogenaamde democratie losgelaten en aangehitst in stede van tot nuttigen arbeid opgeleid te worden, door list en behendigheid bestreden wordt, onder gedurige verandering van decoratiën, acteurs en matadors: hetgeen in de staatkundige

Digitized by Google

wereld ministeriëele veranderingen en combinatiën genoemd worden, alles tot bevordering van het wezenlijk geluk der natiën en tot bevrediging van de eischen van die *Auri sacra fames*, die tegenwoordig liberalisme genoemd wordt.

"God verhoede, dat dit strijdperk in een tijgergevecht ontaarde! — Maar hoe dit ook zij, door die onwederstaanbare circulatie van denkbeelden en geschriften is eene nieuwe orde van zaken daargesteld; Europa heeft één gemeenschappelijk belang; het is solidair verbonden om recht te handhaven (en wat is recht anders dan bescherming van den zwakke tegen den sterke?) om *kwaad* kwaad en *goed* goed te noemen; geen onrecht kan meer bedekt blijven of in het verborgen gepleegd worden: *publiciteit van alles* is het onvermijdelijk gevolg van verlichting, van Christelijke verlichting; aan dat oordeel zijn vorsten en volken onderworpen; de moreele wet kan op den duur niet verkracht en de waarheid niet verduisterd worden, zonder het geheele staatsgebouw van Europa op deszelfs grondvesten te schokken, en dan wordt de *vox populi vox Dei*.

"Wil men er een bewijs van dat spreekt, dat meer spreekt dan eenige rol der geschiedenis ooit gesproken heeft, Europa lette dan op de laatste twee verloopene jaren.

"België's aangehitste wrevel en toevallige bedwelming bracht eene bastaard-revolutie voort, dat een onecht kind mag genoemd worden van eene overspelige moeder; — een onecht kind wordt somtijds een *kind der liefde* genoemd en als zoodanig gekoesterd, gevleid en boven anderen bevoordeeld; — ook de Belgische omwenteling werd toegejuicht, in overhaasting gewettigd, in gelijke overhaasting bekroond en gekroond. België was onderdrukt en overheerscht geworden: — zuiver was het beginsel, billijk de reden, roemrijk de uitkomst.

"Holland beschuldigd, verguisd, belasterd, werd veroordeeld, vernederd en in het ongelijk gesteld.

"De waarheid kan echter in het *Europa der publiciteit*

Digitized by Google

niet lang verborgen worden of blijven. Europa heeft eere gegeven aan degenen die eere toekomt.

"België heeft het kort bestaan van zijne roemrijke omwenteling nu reeds overleefd; België, in een gedwongen toestand van half gesmoorden, van buiten bekroonden, van binnen verachten opstand, levert een treffend schouwspel op van het ongeluk van eene natie, die de speelbal en het slachtoffer geweest is van eigen wrevel en van vreemden invloed. (Ook wij hebben eens de bittere vruchten van zoodanig een staat van zaken gesmaakt!) Deszelfs revolutie werd door den een getransformeerd in eene *débouché* van fabrikaten, door een ander in aanvankelijke realisatie van vorige ontwerpen, die nooit opgegeven zijn; door een derde werd het bestemd tot *model-staat* van vrijheid en volksgeluk. — Leest men ook druiven van doornen en vijgen van distelen?

"Nederland, vernederd, beschuldigd en verguisd, heeft zich opgeheven; uit eigen kracht en uit eigen wil heeft het zich opgeheven. Diep was het gevoel van het onrecht dat het werd aangedaan; — niemand bood het de hand; het richtte zich zelven op, en Hollands eer is gewroken, zijn roem is hersteld.

"Zoo falen menschelijke uit- en inzichten; zoo is de wijsheid der menschen dikwijls dwaasheid bij den alwetenden Bestuurder van het Heelal. Ongelukkig maar, dat absentie van vaste beginselen, verzaking van alles wat recht is, langdurige verwarring en somtijds ontbinding van maatschappelijke orde ten gevolge heeft; en, ik zoude bijna zeggen, moet hebben, want alles wat slecht is vernietigt zich zelven.

"België heeft, het kan niet een enkel beginsel hebben, noch moreel, noch staatkundig, van onafhankelijkheid, zekerheid en ware vrijheid en volksgeluk, zonder onze onafgedwongen erkentenis; en die is aan hetzelve aangeboden geworden op billijke en edelmoedige voorwaarden.

"Wat ook vorsten of derzelver gemachtigden onderschrijven, het *recht* blijft eene mogendheid. Wat men ons ook

Digitized by Google

afdwinge, wat wij ook toegeven, België's nominale onafhankelijkheid kan en mag en zal niet gekocht worden door de ondermijning van Nederland, de verkorting van deszelfs goed recht, en nog minder door zijne vrijwillige vernedering.

"Of wil Europa eene tweede inlijving van Nederland provoceeren en voorbereiden?

"De inlijving van Holland onder NAPOLEON is in ongerechtigheid verre beneden de behandeling geweest, die het sedert twee jaren ondergaan heeft. De voorbereidende inlijving van België is reeds geschied. Wij moeten dus dubbel waken dat onze onafhankelijkheid, de bronnen van ons bestaan, gehandhaafd en verzekerd, ons goed recht erkend en op hechte grondslagen gevestigd worden.

"Ons blijft dan ook geene andere keuze meer over; — wat onrecht is, begeeren wij niet. Wij bestaan niet op het bekrompen principe van prohibitieve stelsels, die de verarming van anderen tot bron van eigen rijkdom stelt.

"Verre van mij, om dit ten opzichte van België te bedoelen; ik koester geen haat, ik gun het welvaart en voorspoed.

"Verre van mij, om aan volkeren het recht te ontzeggen van deel te nemen aan de regeering, en daardoor op eene regelmatige wijze zich zelven te constitueeren. Maar dit mag niet geschieden door voorbedachte moedwillige schending van verbintenissen en vernietiging van verkregen rechten. En als dit plaats gevonden heeft, dan is schadeloosstelling de eerste voorwaarde van de morcele wet, zonder welke Europa niet bestaan kan, en niet bestaan zal.

"Verre zelfs van mij, om aan België alle de onheilen te wijten, die sedert twee jaren de beide landen gedrukt hebben; maar ik wijt het aan het verkeerde en onregelmatige der bemoeienis, die op geen enkel vast beginsel gewerkt heeft; — die het beroep op het 12e protocol van 27 Januari afwijst, en het beroep op den 15den November aanneemt, en door dwang wil gewettigd hebben. Tweeërlei weegschaal is den Heere een gruwel.

Digitized by Google

"Maar ik heb, Ed. Mog. Heeren! uwe aandacht al te lang bezig gehouden, en dus spoede ik tot een besluit. De scheiding blijft de behoefte voor beide landen; — zonder scheiding kan er nooit eene verzoening plaats vinden; zonder verzoening geen rust voor Europa, geene bestendige welvaart voor beide landen. Geene verzoening, zoolang België onrechtmatige eischen doet, of zijne welvaart wil vestigen op verkorting van ons goed recht. — Ons recht op de Schelde, onze suprematie aldaar, bestaat niet in illusoire maatregelen van beheer, maar in materiëele macht van bestrijking en verdediging van onze kusten; een recht, dat overal geldt en het krachtigste van alle argumenten voor zich heeft, het bewijs namelijk van het bereik van het geschut: — dit laatste bewijs moet krachteloos gemaakt worden, de forten geslecht, Vlissingen afgestaan, Staats-Vlaanderen ons ontrukt worden, dan zal men consequent handelen, zooals NAPOLEON deed. Als Europa dat wil, als dat het staatsbelang van Europa is, dat men het duidelijk en stellig verklare; maar eene eerlijke, trouwe, vredelievende natie door duizend kronkelende wegen op eene indirecte wijze en langzamerhand tot datgene te brengen, wat NAPOLEON in één enkel decreet volvoerde, dit is erger staatkunde dan die van den grooten geweldenaar.

"Ik zal daarenboven hier niet beslissen, of Frankrijks onmiddellijke nabuurschap voor ons nadeeliger en gevaarlijker zou zijn, dan die van het onrustige, verdeelde, door tegenstrijdige bedoelingen aangehitste, en zoolang dat duurt, onverzoenbare België.

"*Si vis pacem para bellum.*

"Ik stem voor de aangevraagde buitengewone subsidiën, en tevens voor vrede, eerlijken vrede en verzoening met België, want een goed nabuur, die nabij is, is beter dan een broeder die ver af is; ook dit laatste hebben wij in deze laatste tijden ondervonden.

"Wij kunnen aan België voordeelen verschaffen, die geene

Digitized by Google

andere natie aan hetzelve geven kan; — onze handel is van eenen anderen aard dan de zijne immer worden kan; zijne bronnen van bestaan verschillen van de onzen, maar onze losgerukte betrekkingen kunnen niet weder hersteld worden, als België het werktuig blijft van vreemde bedoelingen en geheimzinnige inzichten, onder den dekmantel van algemeene vrijheid van handel, die België gedurende de vereeniging nooit gewild heeft.

"Een eerlijke vrede, zooals wij aangeboden hebben, zal tot verzoening leiden; maar een gedwongen vrede, eene afdwinging van het eenvoudigste recht, dat overal als staatsrecht geldt, al bezwoeren ook alle de vorsten van Europa de handhaving er van, zal niet blijven bestaan, maar eene bron worden van twist, kwelling en onrust, die eens Europa op stroomen bloeds zal te staan komen.

"België miskent zijn waar en wezenlijk belang; als de stem van een zijner voormalige vertegenwoordigers, die altijd in oprechtheid deszelfs belangen heeft voorgestaan, tot deszelfs verstand en geweten doordringen kon, dan zou die stem het toeroepen:

"Verzoen u met Holland, door eene eerlijke scheiding, eisch en verwacht deszelfs vernedering niet; het kan met eer vallen; gij zult rijzen in schande. Vraag die vernedering niet van de physieke krachten van zoogenaamde bondgenooten; verzoen u met Holland, en duizend losgerukte betrekkingen zullen zich weder aanknoopen; laat het grijze hoofd van uwen voormaligen gebieder, die door geheel Europa geëerbiedigd wordt, en zooveel voor u gedaan heeft, niet met droefheid ten grave dalen; vestig uwe eigene nationaliteit en onafhankelijkheid van vreemden invloed — en bevestig die rampzalige stelling niet: *dat de beleedigde en verongeltijkte vergeeft, maar de beleediger nooit!!*

"Mijn wensch naar verzoening, Ed. Mog. Heeren! komt niet voort uit kleinmoedigheid. Neen, geen enkel oogenblik heb ik ooit getwijfeld aan de goede uitkomst van eene recht-

Digitized by Google

vaardige zaak. Neen, toen onze broeders en kinderen naar de grenzen trokken en opgeschreven werden, heb ik gezegd, dat als de regeering de Natie niet ontviel, de Natie aan de Regeering niet ontvallen zou; beiden zijn elkander getrouw gebleven; laten wij, zonder zelfverheffing, dit dankbaar erkennen; één denkbeeld, ééne stem vereenigt thans Vorst en Volk, en wij zeggen in vertrouwen op de Goddelijke Voorzienigheid: *tandem bona causa triumphat!*"

Algemeen werd stilzwijgend met deze gevoelens van VAN ALPHEN ingestemd. VAN FOREEST en VAN REENEN maakten alleen de opmerking, dat de regelmaat vorderde, dat de middelen aangewezen werden, waaruit die sommen zouden gevonden worden. De minister antwoordde er op, dat niets belette dit bij een nadere wet te doen, terwijl dan ook de wet met 38 stemmen tegen twee, die van gemelde leden, werd aangenomen.

Reeds den 3den November had er weder een nieuwe mededeeling van diplomatieke stukken plaats; zij werd voorafgegaan door de volgende woorden van den minister VERSTOLK VAN SOELEN:

"In mijne mededeeling op den 18den October aan de Staten-generaal gedaan, gewaagde ik van nieuwe openingen alhier ontvangen: dezelve zijn vervat geweest in een ontwerp van tractaat tusschen Nederland en België, door den Pruissischen gezant namens zijn Hof aan mij ter hand gesteld, en waarmede de gezantschappen van Oostenrijk en Rusland zich vereenigd hebben. De Koning dit ontwerp geschikt achtende tot bevordering van het doel der onderhandeling, zoo verwittigde ik op den 23sten October den Russischen gezant, in tegenwoordigheid van den gezant van Oostenrijk en van den Pruissischen zaakgelastigde, van Hoogstdeszelfs toetreding tot hetzelve, behoudens eenige weinige op den kant aangeteekende, alhier noodig geoordeelde wijzigingen, en is dit stuk vervolgens met de aanteekeningen, gelijk

Digitized by Google

ik het hiernevens overlegge, naar Londen opgezonden, en ter kennis gekomen van de conferentie. De aanneming van den vorm en van bijna den geheelen inhoud des ontwerps strekt ten bewijze, dat Zijne Majesteit, ten einde zoo min mogelijk van hetzelve af te wijken, niet alleen vele meer nauwkeurige van Hoogstdenzelve voorgestelde redactiën heeft laten varen, maar daarenboven in verscheidene bepalingen op nieuw heeft bewilligd. De enkele inzage der verlangde wijzigingen toont onwederlegbaar aan, hoe gering de afstand is, welke alsnog tusschen de wederzijdsche beschouwingen en vorderingen overblijft.

"Terwijl men den uitslag dier openingen en van het daarop in 's Gravenhage gegeven antwoord afwachtte, ontving ik den 29sten October van de Engelsche en Fransche gezantschappen twee gelijkluidende nota's, waarbij de ontruiming van het kasteel van Antwerpen en van de daartoe behoorende forten en plaatsen verlangd werd."

De mededeeling der stukken werd door den minister met de volgende woorden besloten:

"Edel Mogende Heeren! hoedanig de uitkomst zij, door de Voorzienigheid aan de eendrachtige en hare instellingen getrouw aanklevende natie beschoren, de regeering, bewust van het spoor van haren plicht niet te zijn afgeweken, verbeidt die met gelatenheid. Tot verkrijging eener eerlijke schikking is alles toegegeven wat voor bewilliging vatbaar was. Niets is afgestaan strijdig met de eer en met de groote belangen van het vaderland."

Bij deze mededeeling waren al de diplomatieke stukken aan de Staten-generaal bekend gemaakt, welke eenig licht over de onderhandelingen konden verspreiden.

De Nederlandsche volksvertegenwoordigers wisten daardoor in al de bijzonderheden de eischen der mogendheden, de voorstellen der Nederlandsche regeering en de aanmerkingen daartegen in de conferentie gemaakt. De termijn voor de ontruiming gesteld was toen nog niet verstreken. Wanneer

Digitized by Google

een der leden van de Staten-generaal met ernst had gewild dat nog verdere inwilligingen zouden gedaan worden, of dat aan de opeisching van de ontruiming der citadel onvoorwaardelijk moest worden toegegeven, om verdere gevaren te voorkomen, dan had toen een voorstel van adres aan den Koning gedaan moeten zijn; maar geen der leden ging tot zoodanigen stap over. En inderdaad, het zou ook tot niets geleid hebben. De stroom van de openbare meening zou de aanneming van zoodanig voorstel belet hebben. Ook geloofden velen in het laatst van October en in het begin van November nog, dat het tot geen dwangmaatregelen zou komen, en dat, indien de Franschen de Belgische grenzen al mochten overtrekken, de Pruissische troepen Limburg en Luxemburg zouden bezetten, waartoe ook eenig plan bestaan heeft. Maar Pruissen, waar de buitenlandsche aangelegenheden door den weifelenden en telkens van systeem veranderenden ANCILLON bestuurd werden, trok ook thans zich terug, en waar Pruissen, als de aangrenzende mogendheid, niet op den voorgrond trad, bleef natuurlijk de hulp van Oostenrijk en Rusland achterwege. Eerst deed Pruissen, geruggesteund door Oostenrijk en Rusland, een gewichtigen stap door het reeds genoemde ontwerp van schikking voor te stellen, waarmede Nederland zich behoudens eenige kleine veranderingen vereenigde; maar Pruissen verdroeg de vernedering, toen Frankrijk en Engeland daarin niet wilden treden. De Pruissische Staatscourant van 10 November behelsde een dreigend protest, door Rusland en Oostenrijk ondersteund, tegen het inrukken van het Fransche leger in België; maar toen het leger de Belgische grenzen was overgetrokken, gebeurde er niets, en bij het samentrekken van een Fransch leger op de Luxemburgsche en Duitsche grenzen werd ook de bezetting van Luxemburg en Limburg nagelaten.

De hoop door velen gekoesterd, dat de Fransch-Engelsche alliantie in het uiterste oogenblik nog voor de dreigende

Digitized by Google

houding der drie overige mogendheden zou terugdeinzen, werd niet vervuld, maar wel vonden de maatregelen tegen Nederland genomen bij een groot gedeelte van het Engelsche volk tegenstand en verontwaardiging. Een aanzienlijk getal kooplieden vereenigden zich te Londen, om tegen het embargo te protesteeren. In de Tory-bladen werden de hevigste beschuldigingen tegen de ministers en spotverzen tegen de eindelooze veranderingen en beginsellooze beslissingen der conferentie gevonden. Nadat in Frankrijk het ministerie de expeditie tegen Antwerpen in zijn programma had opgenomen, begon de oppositiepartij in Frankrijk ook voor Nederland partij te trekken. Ook in Duitschland kozen velen bij een dreigenden oorlog met Frankrijk onze zijde. De strijd tusschen orde en revolutie, tusschen Fransche overheersching en Europeesche vrijheid scheen te herleven.

Terwijl het Engelsche ministerie bij de veldwinnende oppositie nog huiverig was aan de bedreigingen gevolg te geven, dreven de Fransche doctrinairen hun stelsel door, om het prestige van Frankrijks macht, door een wapenfeit, in weerwil van de drie Noordsche mogendheden, te handhaven.

VAN ZUYLEN VAN NYEVELT mocht in eene belangrijke briefwisseling met Lord GREY alle mogelijke moeite aanwenden, de ten uitvoerlegging der dwangmaatregelen nog te voorkomen, en zich bereid verklaren namens zijne regeering het Pruissisch ontwerp, dat door de meerderheid der conferentie was goedgekeurd, binnen 24 uren te teekenen en den Engelschen minister herinneren, dat na het aannemen van de protocollen van 20 en 27 Januari 1831, door Engeland zelf de raad was gegeven het kasteel van Antwerpen niet te verlaten, voordat de definitieve schikking was tot stand gekomen, tegen de samenspanning van Frankrijk en Engeland, door gedeeltelijken tegenstand geprikkeld tot hartstochtelijk jagen naar een succes, hielpen geene vertoogen en dringende verzoeken.

In het midden van November werd door de vereenigde

Digitized by Google

Fransche en Engelsche vloten op de Nederlandsche schepen het embargo gelegd en den 15den November trok het Fransche leger, met twee zonen des Konings, België binnen.

Naarmate de zekerheid was toegenomen, dat gewelddadige maatregelen zouden genomen worden om het vrije Nederland te dwingen zich te onderwerpen aan een tractaat, waartoe het geene vrije toestemming had gegeven en waarin in meer dan één bepaling zijne rechten van vrijen Staat waren geschonden, klom de vaderlandsche geestdrift. Zoo enkelen meenden, dat het verstandig zou zijn voor geweld te bukken, geen enkele stem verhief zich tegen de openbare meening, dat onrecht gepleegd werd. Velen, die later het stelsel van volharding van WILLEM I scherp hebben afgekeurd, waren in November 1832 eenstemmig met de openbare meening in de verontwaardiging tegen Frankrijk en Engeland. Het *Handelsblad* en de *Arnhemsche Courant* waren niet minder scherp in beschuldigingen tegen de conferentie dan het *Journal de la Haye*. Mr. LIPMAN schreef een krachtig betoog tegen de onwettigheid van het embargo zonder medewerking van het Engelsch parlement. Dichters en redenaars spraken gloeiende woorden uit om tot moed en volharding op te wekken. Op nieuw werden vele vrijwillige giften op het altaar des Vaderlands gebracht. Menigeen, die in 1830 nog te jong was geweest of om andere redenen van de vrijwillige dienstneming zich had onthouden, bood thans zijne diensten aan. Zoo al de vaderlandsliefde gepaard ging met opgewondenheid en met blind vertrouwen op eene buitengewone tusschenkomst der Voorzienigheid, waardoor het kalme inzicht in den loop der gebeurtenissen verhinderd werd, in den algemeen opgewekten geest in de laatste maanden van 1832 zijn toch ook de edele en kloeke beginselen niet te miskennen. Nederland volhardde niet om voordeelige financiëele voorwaarden te verwerven, maar omdat men te goedertrouw geloofde, dat de voorwaarde van

Digitized by Google

ons bestaan als vrij en zelfstandig volk door Frankrijk en Engeland werden aangerand.

Onder deze omstandigheden vingen den 17den November in de Staten-generaal de beraadslagingen aan over de twee wetten: 1°. de Credietwet, ter voorziening in de uitgaven, die het gevolg kunnen zijn van den voortdurenden staat van oorlog voor 1833; en 2°. ter bestrijding daarvan en tot verdere conversie door een nieuwe geldleening van ƒ 93,500.000 à 5 pCt., geruggesteund door een eventueele opklimmende belasting op het inkomen van 1½ tot 24 pCt. in bijna gelijken vorm als deze reeds bij de wet van 6 Januari 1832 was voorgeschreven.

De beraadslaging over beide wetten had gelijktijdig plaats. QUINTUS zeide, dat Nederland den vrede verlangde en behoefde, maar deze mochten niet worden verkregen ten koste der eer en onafhankelijkheid van Nederland.

DIJCKMEESTER verklaarde tegen de wetten te stemmen, niet omdat hij het onvermijdelijke van groote offers niet noodig vond, maar omdat hij zijne toestemming niet kon geven in het voortdurend betalen van hetgeen de Belgen in de Nederlandsche schuld moesten dragen en omdat hij de voorgeslagen middelen te drukkend vond.

OP DEN HOOFF begon zijne uitvoerige rede voor de wetten met de volgende ontboezemingen:

"Geroepen om mijne stem uit te brengen over ontwerpen van wetten, waardoor wederom aan de natie een zoo groote last zal worden opgelegd, is het er verre af, dat ik mij de bezwaren zou willen verbergen, die uit derzelver aanneming zullen ontstaan.

"Het is waar, Ed. Mog. Heeren! meermalen redde zich Nederland door eene buitengewone inspanning van krachten uit moeielijke omstandigheden, en wie onzer die niet met genoegen denkt aan de tijden, toen de kleine Staat alleen door moed en volharding weêrstand bood aan de vereenigde macht van groote volken van Europa.

Digitized by Google

"Welk Nederlander dien niet de gedachte streelt, dat aan de dagen welke wij beleven, misschien door het nageslacht eene plaats zal worden aangewezen naast de roemvolle jaren onzer geschiedenis. Maar wij mogen bij dat alles niet nalaten om den penning, dien wij hier aan zijnen schoonsten kant zien, ook aan deszelfs keerzijde te beschouwen, en dan vinden wij in deze zelfde buitengewone krachtsontwikkeling in vroegere eeuwen de eerste oorzaken van die groote openbare schuld, welke reeds eenmaal een staatsbankroet ten gevolge had. Eene schuld, die desniettegenstaande thans wederom tot eene hoogte is geklommen, dat men bij eene nogmaals vermeerdering van dezelve, niet alle bezorgdheid van zich kan afweren, daar toch een slag als die, waarvan ik zooeven sprak, te zwaar zou zijn, om in zoo kort een tijdsverloop tweemalen te worden geleden.

"Maar zullen wij dan onze stem aan de voorgestelde wetten weigeren, en zoodoende de regeering tegenhouden op den weg door haar ingeslagen?

"Ik zou waarlijk aarzelen deze vraag ontkennend te beantwoorden, indien mij de mogelijkheid werd aangetoond, om zonder volharding op eene eerlijke en eenigszins redelijke wijze uit den tegenwoordigen toestand te geraken. Doch wanneer ik mij de mededeelingen herinner, ons door de regeering gedaan, en op de toegevendheid let, waartoe dezelve zich in den laatsten tijd heeft bereid getoond, zonder dat zulks eenig gevolg heeft gehad, dan moet ik het er voor houden, dat een van beiden waar is, òf dat onze tegenstanders niet ernstig een einde aan onze geschillen met België willen, òf dat zij hetzelve slechts verlangen ten koste van het onafhankelijk bestaan en der groote belangen van Nederland.

"Het zij verre van mij, dat ik haat zou koesteren tegen onze voormalige broeders; gaarne zal ik zien, dat de Belgen zoo machtig en gelukkig worden als men hun zulks heeft toegezegd, maar nimmer zal ik vrijwillig medewerken om

Digitized by Google

hun die macht en dat geluk te doen vestigen op de bouwvallen van mijn dierbaar Vaderland. Maar waarom hier van België gesproken, of zijn wij het reeds vergeten, dat de minister van eene dier mogendheden, welke door den Koning als bemiddelaar ingeroepen, zich zelven eigenmachtig tot scheidsrechters hebben opgeworpen, eerst weinige maanden geleden openlijk heeft verklaard, dat Engeland in de geheele zaak slechts door deszelfs eigenbelang was geleid geworden, — woorden, Ed. Mog. Heeren! welke mij onwillekeurig herinnerden aan hetgeen ik vroeger door een Engelsch staatkundig schrijver van den tegenwoordigen tijd had geleerd gevonden: *Dat zedekunde en rechtvaardigheid met de staatkunde niets gemeens hebben; dat men die deugden nog nooit in een congres had zien zitting nemen, en dat zij daar, waar de groote onderlinge belangen der volken worden behandeld, even vreemd zijn, als bij een geschil over schei-, natuur- of bouwkunde.* Had ik noodig, Ed. Mog. Heeren! om het hierboven gezegde door voorbeelden toe te lichten, zoo zou ik niets meer behoeven, dan u eenvoudig naar de vaart op de Schelde te verwijzen, en naar de eischen, waarmede men ten opzichte van dezelve in den laatsten tijd is opgekomen. Eischen, welke zeker niet in het uitsluitend belang van België zijn gedaan, en strijdig, ik aarzel niet dit te zeggen, met de tractaten van Parijs en van Weenen, ja zelfs strijdig met den duidelijken inhoud der 24 artikelen, doch volmaakt overeenkomende met de vorderingen, waarmede dat zelfde Engeland reeds in 1815 te Weenen, ten opzichte der Rijnvaart, was opgetreden, doch welke, toen als onbillijk en onrechtvaardig, met eenparige stemmen waren afgewezen.

"Het is mogelijk, Ed. Mog. Heeren! dat ons het droevig lot zij beschoren om voor onrecht en geweld te moeten bukken; maar wanneer wij dan de regeering in hare pogingen tot behoud van onze eer en onafhankelijkheid, zoolang doenlijk, hebben ondersteund, zullen wij ons ten minste het grievend verwijt besparen van door eigen schuld te hebben

Digitized by Google

medegewerkt tot onzen ondergang. Ik vind voor mij zelf dan ook geene vrijheid om aan de regeering onderstand te weigeren; ik zal denzelven toestaan tot het volle bedrag der gevraagde som."

SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE ontwikkelde als zijn gevoelen, "dat, nu Engeland en Frankrijk verklaard hadden, in geene verdere onderhandelingen te willen treden, voor het kasteel van Antwerpen ontruimd zou zijn, zulk eene ontruiming raadzaam wordt, vermits het bezit daarvan niet opwoog tegen het gevaar van een algemeenen oorlog, en men na die ontruiming waarschijnlijk de andere, nog overblijvende geschilpunten gemakkelijk zoude afdoen."

DE BORDES, WICKEFOORT CROMMELIN en REPELAER drongen daarentegen op volharding aan en spraken voor de wet. FOCKEMA sprak er tegen. Hij zeide onder anderen:

"Na een schandelijk oproer, vergezeld van laaghartige woede, en door list en bedrog tot eenen hevigen opstand over België verspreid, verkeeren wij in eenen staat van oorlog, die door verfijnde staatkunde, tegenstrijdige belangen en bedoelingen en allerlei middelen, welke daartoe dienstbaar worden geacht, is aangekweekt en onderhouden; terwijl in dien toestand twee belangrijke landstreken, waarvan de bewoners zich voor ruim twee jaren nog landgenooten noemden, door meer en meer uitgebreide maatregelen van overspanning zich uitputten, en tot eenen staat van machteloosheid zouden moeten vervallen, om misschien daarna beide ter beschikking van grootere machten te staan, waartoe de hooge Europeesche staatkunde zich schijnt uit te strekken.

"Ik hoor wel tot rechtvaardiging van den oorlog gewagen van *eer, onafhankelijkheid en volksbestaan*; maar laten wij niet met woorden schermen, naar het voorbeeld van eene soort van nieuwerwetsche wijsgeeren; laten wij ons den waren stand van de zaken voorstellen!"

Na op zijne wijze ontwikkeld te hebben, dat wij konden toegeven, vervolgde hij:

Digitized by Google

"Ik weet wel, dat men dan ware vaderlandsliefde toont, wanneer aan het gouvernement de voorgestelde sommen en middelen worden toegestaan. Ik wil over vaderlandsliefde, door mij zoo hoog gewaardeerd, met niemand twisten: ik raadpleeg daartoe met mijn geweten. Ik weet wel, dat men spreekt van de noodzakelijkheid van eenen grooten maatregel, om daardoor krachtig te werken. Deze was ook de taal voor ongeveer een jaar geleden bij eene gelijke omstandigheid; en wat is sedert dien tijd geschied?"

De spreker wilde zich niet in de staatkundige onderhandelingen bij de conferentie te Londen verdiepen, waarin de verschillende belangen van het regeerend stamhuis — van het vreedzaam en ordelievend Nederland, hetgeen hij mede vertegenwoordigde, en van het Groot-hertogdom Luxemburg begrepen waren, maar wees op de noodlottige gevolgen, die de voortduring van den onzekeren toestand èn voor ons èn voor België zou hebben, en sloot zijne rede met de betuiging "dat diegenen onder de Belgen, welke hun verstand niet begoochelden of begoochelen lieten, met de bedaarde Nederlanders wel zouden instemmen, dat een vrede, door wederkeerige toegevendheid onverwijld tot stand gebracht, voor hen buiten allen twijfel niet minder wenschelijk en noodig was dan voor ons."

FRETZ trachtte in het breede, in een zeer hooggestemde rede, den tegenstand tegen de wetten te overwinnen, door aan te wijzen dat de Belgen geene de minste toegevendheid toonden, dat onze toegevendheid een eindpaal had bereikt en dat volharding plicht was, met inroeping van den heldendood van VAN SPEYK en de tusschenkomst van de Voorzienigheid. DONKER CURTIUS zocht met kracht van redeneering te betoogen, dat alleen volharding nog goede uitkomsten kon teweeg brengen. Zijne redevoering belette echter niet, dat CATS verklaarde de wetten niet te kunnen aannemen. Deze zeide onder anderen:

"In den zeer moeielijken toestand, waarin het Vaderland

Digitized by Google

verkeert, zoude mij de keuze tusschen *ja* of *neen* op de onderhavige wetten wellicht nog bezwaarlijk gevallen zijn, ware bij dezelve slechts de benoodigde som gevraagd ter bestrijding der buitengewone oorlogskosten alleen voor de eerste zes maanden van het jaar 1833, en de wet op de middelen ter bestrijding, daarmede in overeenstemming gebracht.

"Echter, hoeveel de staat van zaken sedert onze laatste deliberatiën veranderd zij: hoe donker mij de uitzichten op eene betere uitkomst, dan wij thans nog van geweld en overmacht kunnen verkrijgen, ook mogen zijn; hoezeer ik vrees die betere uitkomst niet te kunnen verkrijgen, dan met behulp althans van Rusland en Pruissen, en ik aan deze hulp wanhoop; of ten koste van eenen algemeenen oorlog, waarvan ons reeds zoo geschokt en bovendien bij de financiën van geheel Europa belanghebbend land dan ook wel in de eerste plaats de deerlijke gevolgen zou ondervinden, — zou ik dan toch waarschijnlijk gemeend hebben, vooralsnog mijne toestemming niet te mogen weigeren.

"Doch, terwijl deze wetten zoo blijven voorgesteld, dat ik reeds nu, in het midden der maand November 1832, gelden zou moeten verschaffen tot de buitengewone oorlogskosten van geheel het jaar 1833; dat ik nu reeds onder zeer bezwarende leeningsvoorwaarden, onverhoopt zelfs door heffing op bezittingen en inkomsten, zou moeten zorgen voor de voldoening niet alleen op 1 Juli 1833, maar zelfs op 1 Januari 1834, van dat gedeelte van de renten der Nederlandsche schuld, hetwelk België, geenszins Noord-Nederland verschuldigd is; nu wordt mij de keuze minder moeielijk, en kan ik in gemoede mijne toestemming tot het gevraagde niet geven."

Ook VAN WELDEREN RENGERS verklaarde niet al de redenen te zullen mededeelen, waarom hij tegen de wet zou stemmen; de hoofdreden gaf hij in de volgende woorden te kennen:

Digitized by Google

"Met stilzwijgen mag ik echter niet voorbijgaan, dat ik den staat van overspanning, waarin ons land sinds twee jaren verkeert, voor het volgende jaar niet wenschte te bestendigen, omdat ik niet zie, dat dezelve voor het volk, dat wij vertegenwoordigen, goede en gewenschte resultaten kan opleveren, — immers, na alles wat er is voorgevallen in de laatste dagen en de daardoor veranderde omstandigheden in vele opzichten sedert onze eerste bijeenkomsten, komt het mij meer dan waarschijnlijk voor, dat de regeering alleen door het uitbarsten van eenen algemeenen oorlog, wellicht de verdere verlangde veranderingen in de voorgestelde voorwaarden zal kunnen verkrijgen. De gevolgen nu van eenen algemeenen oorlog, vooral in den tegenwoordigen staat van zaken, kunnen ook voor dit land allernoodlottigst worden, door machtige en vijandige buren bedreigd, en wellicht door onze vrienden, slechts voor zooverre hun belang dit medebrengt, geholpen."

JUNIUS VAN HEMERT sprak voor de wetten, tegen welke door VAN NES vele bezwaren werden voorgedragen; hij ving aan met de volgende inleiding:

"Bij den bedenkelijken toestand, waarin het Vaderland thans verkeert, steunt het vertrouwen van onze landgenooten aan de eene zijde op den moed van Nederlands jongelingschap, en aan de andere op het beleid der hooge regeering zoowel als op de welberadene standvastigheid van 's lands vaderen.

"Ja, Ed. Mog. Heeren! ook op ons gedrag in deze gewichtige oogenblikken is de aandacht van Nederland, is het oog van Europa gevestigd; de dure plicht, die thans op ons rust, is misschien nog moeielijker te vervullen, dan die van onze dappere krijgsmacht zelve, want Nederlands jongelingschap bezit den heldenmoed der voorvaderen in haar erfdeel, maar wij dienden wel hier bedachtzaam overleg daarbij te paren; wij dienden wel de kracht te bezitten om, terwijl het bloed van onze vrienden en nabestaanden eerlang op

Digitized by Google

het slagveld kan vloeien, hier in deze vergadering, met het oog in de toekomst, de kansen van een wisselvalligen oorlog en van diplomatische verwikkelingen koelbloedig te berekenen, ten einde onze geldelijke aangelegenheden daarnaar te regelen!

"Ik noem hier met voordacht alleen onze *geldelijke aangelegenheden;* want een hoog geacht medelid, die de verdiensten van den krijgsman bij de deugden van een rechtschapen volksvertegenwoordiger weet te paren, heeft met edele rondborstigheid zijn gevoelen, zoowel over de kans van oorlog, als over den loop der diplomatieke onderhandelingen, opengelegd, en een ander medelid uit Friesland, wiens stem altijd met eerbied en genoegen door deze vergadering en door de Natie gehoord wordt, heeft insgelijks dit laatste punt aangeroerd.

"Ik voor mij, Ed. Mog. Heeren! vind veel grond in hunne bedenkingen; ik voor mij heb reeds voor anderhalf jaar op eene scheiding, op den afstand van België aangedrongen, in de hoop, dat die afstand dien tijd van oorlog, die ons thans dreigt, mocht voorkomen hebben. Maar sedert dien tijd zijn de omstandigheden veranderd; sedert dien tijd heeft het eigenbelang van sommige mogendheden nieuwe verwikkelingen doen ontstaan, en het komt mij nu twijfelachtig voor, of de meeste toegevendheid van onze zijde wel op iets anders dan op de geheele vernedering en verguizing van Nederland zou uitkomen.

"Onder zulke omstandigheden onthoud ik mij liefst van alle beoordeeling der diplomatieke onderhandelingen: dit vak is aan anderen aanbetrouwd, en de verantwoordelijkheid daarvoor laat ik geheel voor hunne rekening.

"Ik bepaal mij tot mijnen plicht; het is mij genoeg te weten, dat twee overmachtige vijanden ons te land en ter zee bedreigen; dat dus alle terugzicht op vroegere, thans verijdelde, uitkomsten nutteloos is, en dat wij voor de geldelijke aangelegenheden moeten zorg dragen met diezelfde

Digitized by Google

koele bedaardheid, met dat bedachtzaam overleg, alsof geene vijandelijke scheepsmacht onze kusten benauwde, alsof geen Gallisch heer ons den sleutel der Schelde met geweld stond te ontwringen; en het behoud des vaderlands blijve ter beschikking der Voorzienigheid!

"Toen weleer de zegevierende Gaulen tot in de hoofdstad van het Romeinsche Rijk doorgedrongen waren, bleef nog de Roomsche raad rustig vergaderd, en naderhand legde CAMILLUS zijn zwaard in de schaal. Voor honderd zestig jaren bracht een noodlottig verbond tusschen Frankrijk en Engeland ons vaderland in den uitersten nood; maar onze voorvaderen stonden pal, en het beleid van den derden WILLEM VAN ORANJE deed het overige. Laat ons die verhevene voorbeelden navolgen en rustig over de algemeene belangen raadplegen; want indien al het zwaard reeds getrokken wordt, onze kracht is alsnog ongebroken, onze rechten zijn nog niet overheerd, en een andere WILLEM VAN ORANJE moge voor ons een andere CAMILLUS wezen."

Na in bijzonderheden zijne financiëele bezwaren tegen de wetten ontwikkeld te hebben, sloot hij zijne rede met de volgende woorden:

"Bij gelegenheid der voorgaande geldleening van 138 millioenen hebben verscheiden medeleden met mij het nadeelige daarvan vruchteloos betoogd; vruchteloos, ofschoon Zijne Excellentie toen onze bedenkingen niet opgelost heeft. Immers, het was toen niet genoeg om voorbeelden van vreemde landen of van voorafgaande Nederlandsche geldleeningen aan te halen, want tegen die voorbeelden waren andere voorbeelden over te stellen. De schrandere JAN DE WITT nam onder gelijksoortige omstandigheden geene toevlucht tot zulke ruïneuse maatregelen, en indien wij in het jaar 1818 eene schuld van 45 millioenen aan 2½ percents inschrijvingen in het grootboek tot lage prijzen van 44 of 45 ten honderd hebben aangegaan, dan was dit een grove misslag, waardoor

Digitized by Google

wij thans met 45 millioenen schuld zijn belast, zonder dat de Staat meer dan twintig millioenen daarvan genoten heeft; het was een misslag, waartegen een staatsman gelijk GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP zich toen vruchteloos heeft verzet. Geen wonder dan, dat mijne zwakke stem bij diezelfde gelegenheid evenmin ingang mocht vinden.

"Ik voorspel mij op heden geen beteren uitslag, maar nu zoowel als toen zal mijn geweten mij vrijspreken van alle medewerking of toestemming tot maatregelen, waaruit het bederf der financiën en de vernietiging van het publiek krediet moeten voortvloeien! Het is niet eens noodig om zich tot betoog hiervan in veel berekeningen te verdiepen: indien deze geldleening gunstigen invloed vindt, dan wordt door den Staat eene opoffering van vijftien ten honderd gedaan, welke over drie en negentig millioenen en vijfmaal honderd duizend gulden, eene som van *veertien millioen en vijf en twintig duizend gulden* bedragen zal.

"Dat is nog niet alles; men getroost zich bij de conversie der losbare effecten een verlies van vijf ten honderd op de oorlogslasten, en van 12 ten honderd op de beide leeningen van het jaar 1831, hetgeen te zamen nagenoeg twee millioenen viermaal honderd duizend gulden zal uitmaken, en indien wij veronderstellen, dat het geldelijk gedeelte der inteekening juist 45 millioenen bedraagt, om de geldheffing buiten werking te houden, dan zullen er nog viermaal honderd duizend en vijftig gulden tot de intrekking der renversalen besteed moeten worden.

"Ziedaar dan een kapitaal van *zestien millioenen achtmaal honderd vijfenzeventig duizend gulden*, waarvoor de Staat niets anders geniet, dan de vermindering van één ten honderd in de renten der negotiatie van het jaar 1831, waarvan omtrent veertien millioenen in de circulatie gebleven zullen wezen. Die vermindering bedraagt dus niet meer dan een honderd veertig duizend gulden in elk jaar, en kan tegenover een kapitaal van 2 milloenen en acht tonnen gouds

Digitized by Google

worden gesteld. Zoo bedraagt dan het verlies op deze geldleening nog eene som van ruim veertien milloenen.

"Maar nu vraag ik, Ed. Mog. Heeren! hoe kan er nog iemand uwer zijn, die toestemt om veertien millioenen op te offeren, om veertig millioenen ter leen te verkrijgen, en ik verzoek Zijne Excellentie den minister van financiën om, òf deze vraag te beantwoorden, òf anders deze mijne eenvoudige berekening te logenstraffen.

"Men zegge niet, dat het noodig is om de losbare schulden van 1830 en 1831 buiten circulatie te brengen, om daardoor het bezwaar der aflossing te ontgaan, want die aflossingen bedragen in de eerste jaren slechts geringe sommen voor dat gedeelte dier schulden, hetwelk zich nog in handen van particulieren bevindt, en bij herstel van den vrede kan die schuld terstond worden afgelost door middel van eene niet bezwarende geldleening tegen vijf ten honderd.

"Zulk eene geldleening, tegen vijf ten honderd, wilde ik nu voor het vaderlandlievend Nederlandsch publiek openstellen — met andere woorden, ik wenschte alleenlijk de tweede geldleening, bij art. 11 en volgende der conceptwet vervat, alhier voorgesteld te zien, met bijvoeging der geldheffing bij art. 17 en volgende voorkomende, mits dat het bedrag daarvan tot de vermoedelijke behoeften van oorlog en marine, en dus tot de som van vijf en dertig ten honderd, gereduceerd worde. Het is nu de tijd niet om deelneming door middel van uitgeloofde voordeelen uit te lokken, want de lage beursstand der Nederlandsche schuld maakt die voordeelen al te bezwarend voor den Staat, en het schijnt roekeloos te zijn, om het reeds bestaande, reeds ondragelijk beloop der staatsschulden al wederom op dien woekerachtigen voet te vermeerderen, met het stellig vooruitzicht, dat wij eerlang niet meer aan onze verbintenissen zullen kunnen voldoen.

"Het wordt eenmaal tijd, om uit eene bedriegelijke sluimering te ontwaken, om het nakend gevaar, ook in dit op-

Digitized by Google

zicht, te zien. Verheffen wij ons dan tot dat standpunt, van waar wij onzen toestand in deszelfs ganschen omvang kunnen overzien; slaan wij het oog op de natie, die gezind is om haar goed zoowel als haar beste bloed bij dezen strijd op te zetten, indien die strijd inderdaad noodig geworden is, — die niet zal weigeren om desnoods een deel van hare bezittingen en inkomsten op het altaar des vaderlands te brengen. En wij, Ed. Mog. Heeren! meten wij kloekmoedig de diepte van den afgrond die voor het vaderland gaapt, dan zullen alle secondaire bedenkingen verdwijnen, dan kunnen wij niet aarzelen in onzen plicht om de geldmiddelen, de zenuw van den Staat, voor verder verval te behoeden en tot de zware worsteling die ons dreigt, te besparen. Dan eerst zijn wij volkomen waardig om een volk gelijk het onze te vertegenwoordigen; en wanneer dit werk is verricht, dan schiet ons alleen over om, naar het voorbeeld van drie hoogstverdienstelijke medeleden, de rijen van verdedigers des vaderlands te gaan aanvullen, en ik voor mij doe liever dit, dan dat ik hier mijn geweten door eene zwakke toestemming zou bezwaren."

VAN DER GRONDEN verklaarde te veel bezwaren te hebben om voor de wetten te kunnen stemmen. LUYBEN, de zelfstandige Noordbrabantsche afgevaardigde, die zeer dikwijls de regeering met kracht bestreed en deswege ook in 1829 als districts-commissaris in Noord-Brabant was ontslagen, maar zich nimmer tot een oppositie quand-même liet verleiden en daarom ook dikwijls de regeering ondersteunde, sprak een rede uit, zeer merkwaardig, omdat zij een eigenaardig standpunt vertegenwoordigde. Hij zeide onder anderen:

"Wij allen verlangen naar rust en vrede, heeft de minister, die thans in ons midden staat, met zooveel juistheid gezegd; maar daarom ook wordt het, naar mijne wijze van zien, plicht voor de regeering, om te eindigen. Ik gevoel dat het strijdt met den geest van onafhankelijkheid van

Digitized by Google

Oud-Nederland, om iets aan de *Belgen* toe te geven, en ik bracht ook liever alle offers, dan mij door eene regeering, welke het gewrocht des opstands is, de wet te laten voorschrijven en, als ware het, op den nek te treden. Maar, het is die regeering niet, welke ons *dwingt* of *dwingen kon* (de tiendaagsche veltocht heeft dit anders bewezen); het is de achterhoudende Brit, het is de op zijne eigene zaak te weinig nadenkende Franschman, die ons met eene ongehoorde overmacht tot toegevingen noodzaken. Zij zullen vroeg of laat daarvan de bittere vruchten inzamelen; dan dit kan ons voor het oogenblik niet redden. Mij dunkt, dat het daarom raadzamer is aan die overmachten tijdelijk toe te geven, dan het lot van het geheele bestaan van Nederland op het spel te zetten. Heeft men evenwel gedachte, om andermaal België in te rukken en door de kracht van wapenen het te heroveren, dat men spreke; en niets zal mij aangenamer zijn, dan dadelijk en zonder eenige voorwaarden, de gevraagde sommen, voor zooveel mij aangaat, toe te staan."

LUZAC begon zijn rede met op die van LUYBEN te antwoorden.

"Ik zal geenszins ontveinzen, dat ik, geheel verschillende met het gevoelen door den laatsten spreker heden morgen geüit, met innige vreugde en geestdrift de herleving en als het ware de herstelling der oude, zelfstandige Nederlandsche natie, door en ten gevolge van den moedwilligen afval van het verfranschte België heb begroet; dat ik, diep overtuigd, hoeveel oneindig meer kracht een kleine, wezenlijk wel vereenigde natie bezit en achtenswaardiger is, dan eene groote te zamen geflanste volksmassa, verdeeld zoo in afkomst als spraak, zeden en gewoonten, nooit eenig heil gezien heb in eene herstelling van zaken, welke door den natuurlijken loop der dingen, door het noodwendig overwicht van vier millioenen op nauwelijks twee millioenen menschen eindelijk ons allen in Belgen zou moeten herscheppen.

Digitized by Google

"Gaarne erken ik, dat ik, met die gezindheden bezield, zeer lang, niet zonder eenige angstvalligheid de geduchte krijgstoerustingen heb gadegeslagen, gedurende de onderhandelingen met de Londensche conferentie dezer zijde gemaakt, en dat ik, door vroegere gebeurtenissen, welke in het zelfde België op het einde der vorige eeuw hebben plaats gehad, onderwezen, tevens denkende aan de singuliere wending, welke zij soms nemen kunnen, wel eens gevreesd heb, dat deze of gene diplomatische uitvinding, door de wispelturigheid van een karakterloos volk geholpen, ons soms weder in het heil van Europa zou kunnen aaneenhechten en eene nieuwe *fusion pleine, intime et entière* bewerken.

"Die vrees heeft mij dan ook bij vorige credietgevingen zeer schoorvoetend doen toetreden en vragen, of de onderhandelingen wel juist behoefden geruggesteund te worden door zulke ontzettende inspanning van krachten?

"Die vrees had mij vooral aangegrepen toen onze legerbenden den inval in België, Augustus 1831, met zooveel moed, beleid en dapperheid ondernamen, en wie zal kunnen zeggen, hoe na wij aan eene dergelijke gebeurtenis zouden geweest zijn, indien de slag van Leuven eenige uren langer had kunnen duren, indien het leger van LEOPOLD dientengevolge geheel verstrooid ware geworden, en onze dappere Vorsten een zegevierenden intocht binnen Brussel hadden gedaan.

"Gedurende de onderhandelingen, na dezen voor den roem des legers zoo heilzamen tocht, wenschte ik dan ook menigmaal de juiste en bepaalde voorwaarden te kennen, op welke wij ons zouden genegen betoonen het vredesverdrag met België aan te gaan; — en het verwonderde mij, dat men dezerzijds, èn de 18 artikelen der maand Juli 1831, èn de 24 artikelen, of het bewuste tractaat van November 1831, afwees, wel met zeer kunstige en welgestelde memoriën, ter wederlegging der bewuste punten, doch zonder een po-

Digitized by Google

sitief uitgewerkt concept-tractaat hiertegen aan de Londensche conferentie over te zenden.

"Dit moest, dacht mij, geschieden en het beslissendst bewijs geven onzer oprechte gezindheid van tot een billijk en gewenscht einde te komen; — dit moest zoowel de Nederlandsche natie in staat stellen de vorderingen harer regeering juist te kennen, — als aan de bedaarden en verstandigen onder de Belgen doen zien, welke groote opoffering men zich dezerzijds wilde getroosten, om met hen in rust, vrede en vriendschap te leven.

"Aan dezen wensch, door velen gekoesterd, is bij het project-tractaat, den 30sten Juni jl. door 's Konings gevolmachtigden aan de conferentie voorgelegd, voldaan, en van dn gunst igen indruk welken deze bekendmaking heeft te weeg gebracht, kan de verdubbeling der algemeene geestdrift en verontwaardiging getuigen, welke men sedert dien tijd bespeurde.

"Een ieder moest nu, bij eene bedaarde overweging der aangebodene voorwaarden erkennen, dat onze eischen en vorderingen geenszins onmatig waren; — dat wij, èn wat de grensscheidingen tusschen ons en België, èn wat de verdeeling der gemeenschappelijke schulden, èn wat de vaart op de Schelde en onze rivieren aangaat, zooveel wilden toegeven, als de Belgen eenigszins met redelijkheid, en in het oog houdende wat ons bevorens was toegezegd geweest, konden wenschen en verlangen. Het bleek nu dat de Koning niet ongenegen was den Vorst te erkennen, door de Belgen, zoo men zegt, gekozen, en dat het nu geheel van hunne bezadigdheid afhing, een einde aan den gespannen staat van hun jong koninkrijk, van ons en van geheel Europa te brengen.

"Men mocht zich vleien, dat wij nu den goeden gewenschten weg waren ingeslagen; — en, getuige nog weder de laatste nota onzer regeering van 2 November jl. op de wederrechtelijke opeischingen van Frankrijk en Engeland ge-

Digitized by Google

geven, heeft de conferentie bij de ontvangst het concept-tractaat van 30 Juni in geenen deele zóó onaannemelijk geacht, maar aanvankelijk op deze basis de onderhandelingen willen voortzetten. Dit factum, bij de beoordeeling onzer tegenwoordige positie niet uit het oog te verliezen, door onze gevolmachtigden, ook bij de nota van den 25sten Juli jl. met kracht en waardigheid ontwikkeld, is door onze billijke bestrijders nooit tegengesproken en mag hun stilzwijgen als volkomen erkend beschouwd worden. Het zij mij geoorloofd, Ed. Mog. Heeren! bij dit punt nog een oogenblik te blijven stilstaan, en aan de geëerde sprekers van heden morgen te zeggen, zooals mij toeschijnt door hen te veel is uit het oog verloren, dat hunne argumenten, welke op eene toegeving aan de eischen van Engeland en Frankrijk uitloopen, en de voordeelige uitkomsten, welke zij van die meerdere toegevendheid schilderen, geheel schipbreuk lijden op het gebrek aan alle garantie, dat, wanneer de regeering vroeger geheel toegegeven had, of nog toegaf, alsdan de zaken een gewenscht einde verder zouden genomen hebben, of nog nemen, en de vijand niet weder met andere eischen en vorderingen zou voor den dag komen, en die het verlaten van een zoodanig punt, als het kasteel van Antwerpen blijkt te zijn, gelooft te kunnen aanraden, moet de zekere, ontwijfelbare onherroepelijke acte van garantie als in den zak hebben, overtuigend bewijzende, dat hierna het leger der Franschen bedaardelijk zal aftrekken, dat men niet iets anders zal durven vorderen, dat eindelijk de Engelsche en Fransche vloten onze kusten zullen verlaten. De tegenstanders dezer wet schijnen mij, in de ons medegedeelde stukken niet genoeg gelet te hebben op de nota van 25 Juli 1832, door den heer VAN ZUYLEN aan de plenipotentiarissen der groote mogendheden gezonden, en vooral op de volgende zinsnede:

"Dans cette conférence, marquée par un véritable esprit de conciliation, Messieurs les plénipotentiaires, bien loin de

Digitized by Google

chercher à démontrer l'inadmissibilité du projet de traité du 30 Juin, vouèrent leurs soins à présenter, *article par article, les observations* les plus propes à faire disparaître les lacunes, qu'ils croyaient y remarquer, et à rendre complet ce qui à leurs yeux ne l'était pas. Ils convinrent qu'il y avait des articles dans le projet Neerlandais, dont la redaction leur paraissait préférable à celle des articles correspondans du 14 Octobre, et qu'ils désiraient conserver. Arrivé à la fin du projet, après en avoir parcouru tous les articles, on fit ressortir, *dans les termes les plus concilians*, la nécessité d'une prompte réponse. Ce qui donna occasion au soussigné d'exprimer que le Roi, en égard aux nouveaux sacrifices offerts dans le projet de traité, s'était pénétré de l'idée que ce projet serait accepté tout de suite, et que dans ce sens le soussigné était prêt à conclure et à signer, mais qu'il se faisait fort d'obtenir promptement des instructions au sujet des résultats, que venait à offrir la réunion."

"Uit deze periode, door de nota van onze gevolmachtigden van 20 September nader toe te lichten, blijkt het overtuigend, dat de conferentie zich met ons concept-tractaat van 30 Juni heeft ingelaten, en dat er veel mogelijkheid scheen te bestaan, naar aanleiding van hetzelve, verder met goed gevolg te onderhandelen. En waaruit blijkt nu, dat de mislukking hiervan aan de regeering te wijten is?

"De gunstige vooruitzichten, de hoop, met welke wij ons gedurende dezen zomer mochten vleien, verdween dus spoedig toen, na de voltrekking des huwelijks van LEOPOLD, in dezen tijd met de meeste overhaasting, ijver en drift voortgezet, eene nog sterkere toenadering dan bevorens tusschen Engeland en Frankrijk plaats vond, en men van die zijde, met een nader stuk of projet, het *thème-Palmerston* genoemd, van den 6^{den} j.l. voor den dag kwam, hetgeen alles weder op geheel losse schroeven zetten moest, en nu door de gebeurtenissen, welke wij sedert 5 November zien plaats hebben, blijkbaar niets anders geweest is, dan een

Digitized by Google

middel om de zaken te verwarren en zich een voorwendsel te scheppen, ten einde zoo te handelen als men nu durft ondernemen.

"De inhoud van dit stuk, evenzeer als de wijze waarop het aan onzen Koning gewerd, moest bij hem achterdocht baren, en ik zal geenszins misprijzen, dat men de onmiddellijke onderhandelingen met de Londensche conferentie niet heeft willen verlaten, maar is blijven aandringen op de bekrachtiging der loyale voorwaarden, dezerzijds gesteld; voorwaarden, die niet eigendunkelijk waren bijeengebracht, niet geheel verschillend van die, welke de vijf scheidsmannen te voren hadden opgesteld, maar voor verre het grootste deel naar hun eigen werk, naar hunne begeerten waren ingericht.

"Daar niets, gelijk onlangs een geacht medelid uit Holland (VAN ALPHEN) zeer terecht aanmerkte, in den tegenwoordigen tijd lang en op den duur geheim *kan* blijven, zullen wij ook nog wel eens vernemen, door welke intriges, omkoopingen en geheime overeenkomsten deze onverwachte verandering is veroorzaakt geworden, en welke duistere complotten, zoo te Compiègne als te Parijs en te Londen toen zijn gesmeed, van de finale schikking der Belgische quaestie te verhinderen, en aldus ook de vestiging van LEOPOLDS koninkrijk, nu van onze zijde mogelijk geworden, ten behoeve der looze ontwerpen van Frankrijk weder twijfelachtig te maken.

"Hoe men zich omtrent deze ontwerpen nog illusie maken kan, en hoe Engelands ministerie zoo antinationaal dezelve bevorderlijk kan zijn, verklaar ik niet te begrijpen. Deze vreemde vereeniging heeft ondertusschen in de eerste plaats het voorstel der financieele bedreigingen doen geboren worden, van welke de laatste protocollen, n°. 69 en 70, gewagen: en, nu deze bedreigingen, van wege de kabinetten van Rusland, Oostenrijk en Pruissen niet aangenomen en ondersteund, geheel doelloos, ook wat ons betreft, blij-

Digitized by Google

ken te zijn, durven twee leden der conferentie ons vijandelijk aanvallen, hiermede ten eenenmale miskennende het oogmerk hunner gezamenlijke bijeenkomst bij het protocol van 4 November 1830 aangeduid, en het mandaat van bemiddelaars, hetwelk zijlieden zich zelven hebben voorgeschreven. Tegen den wil der overige leden, in strijd met de verbintenissen te Aken, den 15den November 1818 beoogd, en in weerwil van den brief van Frankrijks minister SEBASTIANI van 1 Februari 1831, zullen zijlieden ons den oorlog aandoen.

"Voorwaar een ongehoord bedrijf onder de lange reeks van wandaden, welke de staatkunde der kabinetten zich ooit heeft veroorloofd, — een voornemen zoo onbillijk, zoo onregtvaardig, zoo goddeloos, in één woord, dat op de herdenking van dat alles het bloed van ieder rechtschapen mensch in de aderen moet koken, en zijne verontwaardiging ten top worden gevoerd!

"Maar vooral moet die verontwaardiging nog hooger stijgen, wanneer men zich herinnert, dat, ook na de bewuste laatste protocollen 69 en 70, van 30 September en 1 October, van wege het Hof van Pruissen voorstellen aan onze regeering gedaan zijn van dien uitgewerkten aard, dat zij een geheel tractaat bevatten, geschikt om onze geschillen met België te beëindigen, en dat onze regeering zich genegen getoond heeft, deze nieuwe meditatie te willen aannemen, en reeds dadelijk in alle de hoofdtrekken van het project-tractaat heeft toegestemd.

"Na deze poging van Pruissen, en het goed succes, hetwelk haar bij onze regeering bejegende, bestond er geene enkele goede reden, om de onderhandelingen aldus te Londen af te breken, en die doordrijvende houding te toonen, welke Frankrijk en Engeland nu aangenomen hebben. Geheel de wereld, mag ik zeggen, zal, bij eene onbevooroordeelde lezing der laatst gewisselde stukken moeten erkennen, dat er geene schijnbaar gegronde reden bestaat, om

Digitized by Google

in dien stand van zaken Nederland met de wapenen in de vuist tot het verlaten van België's grondgebied te dwingen, en haar te leeren: "dat geene natie op den bewoonden aardbol ongestraft (zooals men zich durft uitdrukken), de macht van Groot-Brittannië kan trotseeren, al wierd zij ook door Oostenrijk toegejuicht, door Rusland aangemoedigd, en door Pruissen bijgestaan."

"Deze taal voert men in het verblinde Engeland, en zoo handelen de ministers dier mogendheid, ten einde den Burger-Koning aan de Seine de gelegenheid te verschaffen, van zijne lichtzinnige Franschen met brommende woorden, op aanstaanden Maandag te kunnen begroeten en hen te verkondigen, dat de heldhaftige groote natie van 32 millioen menschen de onbegrijpelijke dapperheid heeft van, in verband met de strijdmacht van Albion, ter hulp te snellen van een jong volk van 4 millioenen, hetwelk zijne onafhankelijkheid op Nederland zegt veroverd te hebben, en dit alles om één versterkt kasteel uit de handen van zesduizend moerasbewoners te wringen.

"En in deze omstandigheden, nu werkelijk de onedelste, ja, ik mag zeggen, de laaghartigste aanranding, zeker staat te gebeuren, — nu ik iederen Nederlander doordrongen zie van het besef der schandelijke verongelijking, welke men ons zal aandoen, door het ontrukken van den besten waarborg, welken wij tegen de Belgen in handen hebben, wordt van mij, als vertegenwoordiger des volks, de toestemming gevraagd tot het bezigen van die middelen, welke ons tegen dien aanval kunnen staande houden, welke ons, onder Gods bescherming en met zijnen zegen, moeten helpen, om, zoo bij voor- als tegenspoed, de beste voorwaarde van een eerlijken vrede te bedingen.

"Die toestemming kan en mag ik niet weigeren: — ik zou gelooven het gevoel van dat gedeelte der natie, in alle gewesten des Rijks, hetwelk èn de quaestie begrijpen kan, èn bij hare beslissing het meest te winnen of te verliezen

Digitized by Google

heeft, zeer slecht uit te drukken, bijaldien ik, om kleine consideratiën, als b. v. of dit krediet voor 3, 4 of 6 maanden zal verleend worden, mijne goedkeuring aan de onderhavige wet (naar mijn oordeel de verplichte aanneming der volgende wijze van leening niet uitsluitende) wilde weigeren."

Na nog vele financiëele bijzonderheden besproken te hebben, zeide LUZAC nog ten voordeele van het krediet:

"Ik erken, dat wanneer men van gedachten is, dat wij voor onze eer genoeg gedaan hebben, dat wij thans kunnen en moeten toegeven en ons onderwerpen aan de eigendunkelijke eischen van België, omdat zij door honderd duizend Fransche bajonetten en geduchte vloten ondersteund worden; dat wij den oorlog ten koste van onzen goeden naam in Europa, van onze edelaardige voormalige broeders en hunne waardige helpers en bondgenooten als moeten afbidden, dat, zeg ik, men met dergelijke gezindheid het geven van alle buitengewone oorlogskosten kan en moet weigeren, zich getroostende welke conditiën van vrede wij van onze grootmoedige insinuanten alsdan zullen verkrijgen. Doch ik verklaar zeer gaarne niet te begrijpen, hoe men, oordeelende dat het oogenblik van te bukken en toe te geven niet gekomen is, erkennende dat de moeielijke beproeving moet doorgestaan worden, nu eenig bezwaar vinden kan in het verschil van eenige maanden. De vijand omgeeft ons van alle zijden; talrijke legers rukken België in; zonder krachtbetooning, beleid en dapperheid zijn wij verloren, en het is dus alleszins zaak, daar het wel aan beleid bij onze aanvoerders en aan dapperheid bij onze zee- en landmacht niet ontbreken zal, aan onze vijanden te doen zien, dat wij, vertegenwoordigers des volks, ook bereid zijn die krachtbetooning met nadruk te handhaven en te bevestigen."

Na LUZAC spreken nog voor de wetten: DE JONGE, SYPKENS, VAN SWINDEREN, BEELAERTS, terwijl VAN REENEN zijne financiëele bezwaren er tegen voordroeg.

De minister van financiën verdedigde breedvoerig de voor-

Digitized by Google

stellen en wees op de omstandigheden, waarin het Vaderland verkeerde.

Nadat de minister gesproken had verklaarde VAN NES: "dat de mededeelingen door den minister gedaan ten aanzien van den tegenwoordigen stand van zaken en van de houding der vijandelijke mogendheden, van dien aard waren, dat daaruit de overtuiging geboren moest worden, dat er thans voor Nederland niets anders overschoot, dan om pal te staan en de hooge regeering door alle mogelijke middelen te ondersteunen. Hij zou dan zijne stem tot de eerstvoorgedragene wet, de uitgaven betreffende, niet langer weigeren;" maar wat de tweede wet, omtrent de leening, betrof, verklaarde hij zijne stem daaraan niet te kunnen geven, daar zij inderdaad, om 45 millioen te bekomen, 14 millioen aan schuld opofferde.

Bij de stemming, die daarop volgde, werd de eerste wet, de credietwet voor de buitengewone uitgaven, met 34 tegen 12 stemmen, de tweede wet, tot aanwijzing der middelen, met 31 tegen 15 stemmen aangenomen.

Tegen de eerste wet stemden: SCHIMMELPENNINCK, VAN TUYL VAN COELHORST, FOCKEMA, DIJCKMEESTER, SANDBERG, VAN DER GRONDEN, RENGERS, GOCKINGA, LUYBEN, VAN SYTSAMA en VAN REENEN; — tegen de tweede wet dezelfde leden met VAN ASCH VAN WIJCK, VAN NES en LUZAC.

VAN DAM VAN ISSELT op de voorposten, aan het hoofd zijner jagers, was in de vergadering niet tegenwoordig,

Zoo verleende dan de Tweede Kamer door een vernieuwd votum hare ondersteuning aan de handelingen der regeering. De openbare meening stemde daarmede in. De dagbladen waren bijna alle vervuld met vaderlandsche ontboezemingen en gedichten, waarin een godsdienstig vertrouwen zich uitsprak. Zoo las men in het *Handelsblad* van 22 Nov. de volgende bemoediging:

Digitized by Google

Broeders! Neen geen moed verloren;
Weet, daar boven leeft een God!
Hij kan zucht en bee verhooren; —
Hij bestuurt der volken lot.
Hij, Die eens den slaafschen keten,
Listig U om 't lijf gesmeten,
Heeft als rag vaneen gereten,
Hij, Hij zal U niet vergeten;
Hij is der verdrukten God!

In 1832 leefde Nederland nog zeer onder eene kerkelijk godsdienstige stemming. Daarmede kwam geheel overeen 's Konings besluit tot het houden van een algemeenen biddag. Wij deelen het besluit mede, als een bijdrage hoe men toen nog bij ons politiek met godsdienst verbond.

"Wij WILLEM, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz.

"Toen in het afgeloopen jaar de belangen van het dierbaar Vaderland, in den hoogen drang der omstandigheden, ons in de noodzakelijkheid gebracht hadden, om de plaats hebbende onderhandelingen over de voorwaarde van scheiding tusschen Nederland en België met de wapenen te ondersteunen, zijn wij tevens doordrongen geweest van onze verplichting, om dit te doen onder nederig opzien tot den Almachtige, en om op eenen plechtigen dag, daartoe door ons bestemd, Ons in vereeniging met ons getrouw volk, voor Hem neder te buigen, ten einde over onze wapenen zijnen goddelijken zegen af te smeeken, welke ons later zoo ruime stoffe tot ootmoedige dankzegging heeft opgeleverd. Nadat onze overwinnende krijgsbenden op den vaderlandschen grond waren terug geroepen, om den algemeenen vrede te behouden, hebben Wij ons steeds met de hoop gevleid dat eindelijk een billijk verdrag de vrucht zoude zijn der steeds voortgezette onderhandelingen; Wij hebben niet geaarzeld, tot dat einde onze persoonlijke rechten en de bijzondere belangen van ons Huis ten offer aan te bieden,

Digitized by Google

en zijn zelfs, bij de toenemende vorderingen der Belgische gezagvoerders en hunne begunstigers, gekomen tot de uiterste grenzen eener met de waardigheden en onmisbare belangen van het Vaderland bestaanbare toegevendheid. Het gewenschte doel is echter ook daardoor niet bereikt. Onze laatste voorstellen zijn door twee der mogendheden, die als bemiddelaars waren opgetreden, beantwoord door de vordering van de overgave der vestingen, welke door moed en volharding, tot nu toe, voor Nederland bewaard zijn gebleven als waarborgen eener billijke schikking; terwijl onze vertoogen over de wederrechtelijkheid van zoodanigen eisch zijn gevolgd door aanranding van de Nederlandsche scheepvaart en het inrukken eener Fransche heirmacht in België, bestemd om die onrechtmatige vorderingen daadwerkelijk te ondersteunen. In deze omstandigheden blijft Ons geene andere keuze over, dan de veiligheid, de rechten en de onafhankelijkheid van Nederland te handhaven, door alle de middelen, welke de Voorzienigheid in onze handen heeft gesteld en die geschraagd worden door de vaderlandsliefde, eendracht en standvastigheid van een volk, sedert eeuwen door de machtigste Staten geëerbiedigd. Wel verre intusschen van te steunen op eigene krachten, gevoelen wij nederig onze afhankelijkheid van den Opperheer der wereld en vestigen wij ons vast vertrouwen alleen op dien alwijzen en rechtvaardigen Albestuurder, wiens sterke arm ons en onzen vaderen zoo dikwerf redding beschikte uit den grootsten nood. Verlangende derhalve in vereeniging met ons getrouw Volk, te naderen tot den troon van den Heer der heirscharen, dien God van ons en onze vaderen, om zijne hulp en zegen ootmoedig af te smeeken, en willende daartoe bepalen Zondag den 2den December aanstaande, den dag waarop Wij voor negentien jaren in onze hoofdstad met de heiligste banden ons lot en dat van ons Huis op nieuw verbonden aan dat van Nederland, hebben wij goedgevonden en verstaan bij dezen: Onzen minister van Staat, belast

Digitized by Google

met de generale directie voor de zaken der Hervormde en andere eerediensten, behalve de Roomsch-Katholieke, en den directeur-generaal voor de zaken van den Roomsch-Katholieken eeredienst, aan te schrijven om, onverwijld, ieder voor zooveel hem aangaat, de bedienaars van den godsdienst onzentwege uit te noodigen, om op voormelden Zondag, den 2den December aanstaande, op de wijze, die met de gebruiken en instellingen van ieder kerkgenootschap overeenkomt, de openbare godsdienstoefeningen bepaaldelijk in te richten tot opwekking dier godsdienstige en vaderlandsche gevoelens, welke overeenstemmen met de tegenwoordige tijdsomstandigheden, en om voorts, door ootmoedige gebeden, de belangen van het dierbare Vaderland aan den Almachtige nederig op te dragen, en den goddelijken zegen af te smeeken in den strijd, tot welken Wij door de rechtvaardigste zelfverdediging mochten geroepen worden. En zijn het openbaar ministerie van Staat en de directeur-generaal voornoemd belast met de uitvoering dezes.

"'s *Gravenhage*, 21 November 1832.

"WILLEM."

De minister voor den Hervormden eeredienst enz., voegde in zijn aanschrijving aan de predikanten nog de nuttigheidsoverweging: "dat de ervaring in den roemrijken zege van het verloopen jaar geleerd had, dat God de smeekingen hoort, die tot hem uit de bedehuizen worden opgezonden." En deze zinsnede gaf toen nog aan weinigen aanstoot, zoo algemeen was het geloof aan een bovennatuurlijke tusschenkomst van God op de gebeden van menschen en volken, — een godsdienstige overtuiging, die ook doorstraalt in het gedicht door TOLLENS op den bededag vervaardigd, en dat, weldra in het Hoogduitsch, Fransch en Engelsch overgebracht, den Nederlandschen geest in den vreemde deed kennen.

Het eerste couplet daaruit deelen wij mede:

Digitized by Google

De Koning sprak: het klokgebrom
Roept Neerland naar Gods heiligdom:
De Koning wil de handen vouwen.
Wij gaan, op 't hooren van zijn stem,
Ten tempel en ten strijd voor hem,
Met even ongeschokt vertrouwen. enz.

In 1832 behoorde de poëzy van TOLLENS bovenal tot ons volksleven, evenals de kerkelijk godsdienstige gezindheid. Hoe levendig staat mij nog voor den geest de indruk, dien de algemeene bededag van 2 December 1832 maakte. Al heb ik ook de leerrede, die ik in Breda hoorde, geheel vergeten, de indruk, hoe op dien dag de gansche bevolking naar Protestantsche en Roomsche kerken toestroomde, is mij bijgebleven, en ook de levendige verontwaardiging, waarmede een enkel spotachtig gezegde werd ontvangen.

Maar nog levendiger klinkt, bij herinnering, in mijne ooren het gebulder van het kanon, dat van de citadel van Antwerpen, langs de velden door den wind voortgedragen, de militairen in en rondom Breda met spijt en ongeduld vervulde, dat zij niets konden doen ter bevrijding van hunne wapenbroeders.

Vreemd en buitengewoon was de toestand van het Fransch-Engelsch wapengeweld te midden van een wettigen vrede, en die toestand openbaarde zich nog sterker in comisch-tragische tooneelen binnen Antwerpen, alwaar de nieuwsgierigen voor geld kaartjes konden bekomen, om van den toren den bloedigen strijd der getrouwe Nederlanders tegen de Fransche overmacht te aanschouwen, alsof dit moorddadige gevecht een vermakelijke vertooning was.

Op den 6^{den} December deelde de minister van buitenlandsche zaken aan de Staten-generaal mede de briefwisseling, die het begin der dwangmaatregelen was voorafgegaan en zeide daarbij:

Digitized by Google

"Met dit beknopt verslag, Ed. Mog. Heeren! vermeen ik ditmaal genoeg gezegd te hebben. Nu en dan toch levert de geschiedenis tijdvakken op, in welke de gebeurtenissen spreken voor zich zelve. Woorden en betoogen komen te stade, wanneer het de afbakening geldt der grenslijn tusschen recht en onrecht. Maar is eenmaal het geweld in de schaal geworpen, dan ligt somwijlen de meest doeltreffende welsprekendheid in het zwijgen. Eene enkele stem, die der verontwaardiging, verdooft alsdan alle redeneeringen. Het is die stem, welke zich onder het geschokt gevoel van eigenwaarde thans luide verheft in den boezem der Nederlanders, en zij vindt eene weerklank door geheel Europa."

Bij de onzekerheid, wat nog komen kon, had de regeering tot de oproeping van den landstorm een wet voorgedragen betreffende nadere regeling en verplichting om aan den landstorm deel te nemen. Bij enkele leden bestond de twijfel of de Koning wel grondwettig bevoegd was geweest den landstorm op te roepen voordat de wet was aangenomen. De meerderheid meende echter, dat die bevoegdheid niet twijfelachtig was, en dat alleen aan het besluit tot oproeping de verplichting verbonden was, de Staten-generaal buitengewoon te zamen te roepen, wanneer zij niet vergaderd waren. Behalve dit verschil, waarin de groote meerderheid de zienswijze der regeering deelde, waren de beraadslagingen van 14 December zeer geschikt om den geest der Tweede Kamer te doen kennen, te midden van het bombardement der citadel van Antwerpen.

Nadat LUYBEN het grondwettig bezwaar had voorgedragen werd hij beantwoord door DONKER CURTIUS, die omtrent den aard van onzen strijd onder anderen het volgende zeide:

"Onze grootmoedige helden op Antwerpens kasteel en op de Schelde strijden niet om een ijdele eer of alleen tot roembehaling van den Staat; maar voor onze eigene grenzen, en ons toekomstig lot; en ook dan, wanneer zij eindelijk voor de

Digitized by Google

balddadigste overmacht moeten bukken, zijn thans reeds de vruchten onmiskenbaar te onderscheiden, welke wij van onze en hunne heldhaftige volharding op dat punt, in de toekomst kunnen plukken.

"Die vruchten liggen (het schijnt gepast het aan te duiden, omdat sommigen het niet schijnen in te zien): die vruchten liggen, behalve in de eer, den roem, de achting en het gezag voor den Nederlandschen naam, ook in het gegeven bewijs van onze physieke kracht en van onzen stalen wil en moed ter zelfverdediging. De verdediging van Antwerpens kasteel en van onze rechten op de Schelde toont en bewijst alzoo aan den vijand, wat hij te wachten zou hebben, wanneer hij onze eigene vestingen en grenzen zou willen aantasten. Zij leert hem de stroomen bloeds kennen, waarop hem een rechtstreeksche aanval tegen Nederland zelf gericht, zoude te staan komen: zij houdt hem daarvan terug, en zij is alzoo de verdediging onzer eigene veiligheid, en gevolgd op onze overwinningen op de Belgen, een dubbel toonbeeld van den moed en de kracht des Nederlandschen volks, wanneer het onrechtvaardig wordt aangevallen, en het onrecht eendrachtelijk gevoelt.

"De verdediging van Antwerpens kasteel en van onze rechten op de Schelde, gevolgd op den roemrijken veldtocht des vorigen jaars, en gevoegd bij alle onze krachtsontwikkeling, zal voorts aan het woelzieke en wispelturige België leeren, welken nabuur het te achten, te ontzien en, desnoods, te duchten zal hebben, wanneer het eenmaal als onafhankelijke Staat of ook als Fransch wingewest aan onze zijde mocht staan: het kan er uit leeren, dat wij dan geene verguizing noch bespotting, geene verzaking van aangegane verbintenissen, geene schending onzer billijke rechten zullen dulden, en ook deze vrucht is hoogst belangrijk voor de toekomst. En wanneer eenmaal eene grootere Europeesche ontwikkeling uit den chaos van verwarring, die Europa bedreigt, mocht geboren worden, dan zullen de opofferingen

Digitized by Google

door ons thans gedaan, de kracht thans door ons ontwikkeld, de moed door ons getoond, dan zal de veldtocht van 1831, de voorbeeldelooze verdediging van Antwerpens kasteel, de handhaving onzer rechten op de Schelde, schoon ook aanvankelijk schijnbaar zonder vrucht, den eerbied der grootere mogendheden afdwingen, en de tijd zal voorbij zijn, dat men zonder ons, over ons zal beschikken; maar wij zullen dan onze gerechte aanspraak kunnen doen gelden, ook op de vergoeding der gedane opofferingen.

"Ik blijf dan uit deze opzichten onze volharding en den moedigen en roemrijken wederstand onzer dapperen toejuichen en stem ook in den voorgestelden maatregel, die nieuwe kracht ontwikkelen zal, waartegen onze vijanden moeten terugdeinzen."

DE BORDES, BIJLEVELD, FRETZ, DE LA COURT, VAN REENEN, VAN ASCH VAN WIJK stemden in het algemeen met deze gevoelens in. GOCKINGA vond echter in de gezegden van DONKER CURTIUS aanleiding tot de verklaring, dat hij in de vergadering was verschenen met het voornemen om voor de wet te stemmen: daar hij echter door een geacht medelid uit de provincie Holland het gevoelen meende te hebben hooren voordragen, dat de thans voorgestelde meerdere krachtsontwikkeling niet blootelijk ter verdediging van den vaderlandschen grond, maar ook tot het voeren van eenen rechtstreekschen aanvallenden oorlog met machtige Staten, inzonderheid met Frankrijk, zou moeten strekken, zoo zou hij zich wellicht daarom verplicht zien, zijne goedkeurende stem aan de wet te onthouden.

BEELAERTS sprak uitvoerig voor de wet, waarop LUZAC het woord opnam en te kennen gaf, dat hij eensdeels geloofde dat de afgevaardigde GOCKINGA de strekking der redevoering van het medelid uit Holland veel te sterk had opgenomen, daar die geëerde spreker geenszins zou bedoeld hebben een onvoorwaardelijke volharding of eene absolute oorlogvoering ook tegen Frankrijk en Engeland aan te raden; — maar in

Digitized by Google

de tweede plaats, dat hij hem, zonder te stoutmoedig tot den tolk der opinie van anderen zich op te werpen, ook uit naam van hen, die met hem uit de provincie Holland waren afgevaardigd, de verzekering kon geven, dat die provincie in geenen deele de voortzetting des oorlogs verlangde, zoodra die behoudens de eer en onafhankelijkheid des dierbaren Vaderlands kon beëindigd worden. "Holland," zeide hij, "haakt niet minder dan alle de andere gewesten naar tijden van rust, vrede en kalmte. Holland plukt waarlijk niet minder dan alle andere gewesten de wrange vruchten des oorlogs, in den stilstand van zoovele middelen van bestaan, en het smeekt van den goeden God met vurige bede de spoedige aannadering van het gelukkig oogenblik af, hetwelk een einde zal stellen aan de thans zoo algemeen drukkende omstandigheden."

DONKER CURTIUS betuigde daarop: dat de vorige spreker zijne meening wel begrepen had en volkomen juist had uitgedrukt.

WARIN sprak zijne overtuiging uit: dat wij niet alleen tot het behoud van onze eer, maar ook tot bevestiging van ons onafhankelijk volks-aanwezen, verplicht waren, pal te blijven staan. Ieder die de staatkunde van Frankrijk sedert de twee laatste jaren nauwkeurig had gadegeslagen, had daaruit kunnen ontwaren, dat deze mogendheid, onder den schijn van den vrede te willen bewaren, langzaam voorwaarts drong. Bij het uitreiken van een eerevaandel aan de stad Parijs, had Vorst LEOPOLD eene authentieke verklaring afgelegd, dat door opstoking van Frankrijk het oproer te Brussel begonnen was; men wist nu, dat men in September 1830 aan Fransche militairen verlof had verleend, om zich tijdelijk naar België te begeven, en dat het deze soort van vrijwilligers waren, die in de straten van Brussel met de opstandelingen hadden gestreden. Sedert waren de Franschen steeds verder gegaan en thans zoover gevorderd, dat de Belgische krijgsmacht onder hunne generaals stond;

Digitized by Google

dat een Fransch leger in België was binnengerukt, en dat het kasteel van Antwerpen, hetwelk de spreker als den sleutel van Zeeland en Noord-Brabant beschouwde, door hen belegerd werd."

Nadat de spreker deze gedachten nog verder ontwikkeld had, zeide VAN ALPHEN:

"Ik ondersteun ten sterkste wat mijn geachte vriend LUZAC daar zoo even gezegd heeft, omtrent de vredelievende gezindheid van de provincie Holland. Vredelievendheid is het beginsel van ons bestaan, en het is geene oorlogszucht, die ons de onderhavige wet zal doen aannemen: het is eene wet niet van aanval, maar van verdediging. Wat de grondwet daaromtrent gezegd heeft, kan niet door de letter alleen, maar moet door den geest, den wil, de ware bedoeling der grondwet uitgelegd en verklaard worden; het is de meer of mindere drang der omstandigheden, die aan het woord *Landstorm* een meer beperkte of meer uitgebreiden zin en beteekenis moet geven.

"Wij verkeeren in moeielijke omstandigheden, in eene zeer bijzondere gesteldheid van zaken, die zelfs niet gemakkelijk en duidelijk kan beschreven en gekarakteriseerd worden.

"Menschenbloed wordt vergoten in eenen aanval op een gewichtig punt van onze verdediging; — en waarvoor die strijd, die aanval? Is het ter zake van godsdienst, van vrijheid, ter herstelling van groote nationale beleedigingen of aanrandingen, die wij anderen aangedaan hebben? — O neen, in vollen vrede moet menschenbloed gestort worden in eene bijzondere soort van oorlog, die *qualitate qua* gevoerd wordt, die als het ware *per procuratie* en bij wijze van *parate executie* geschiedt, en dit moet geschieden zonder dat daardoor de vrede gestoord worde, alles ter eere, ter bevestiging, ter inwijding van het allerheiligste, en voor het verlichte Europa zoo heilrijke beginsel van revolutie, van ontrouw en ondankbaarheid. Wie twijfelt nog aan den voortgang der verlichting?

"Maar, Ed. Mog. Heeren! die oorlog *per procuratie* kan

Digitized by Google

elk oogenblik van aard en karakter veranderen, en daartoe zijn maatregelen van voorzorg noodig. Ik ken den aard, de grenzen van die procuratie, van dat mandaat niet en nog minder de waarborgen, dat de speciale bedoeling niet overschreden zal worden, en daar die waarborgen niet bestaan en de grenzen van het mandaat kunnen overschreden worden, moeten wij intijds maatregelen van voorzorg beramen die de grondwet aangewezen heeft, en mocht onverhoopt de oorlog van aard veranderen, dan kent elk Nederlander zijn plicht en staat hij bereid den heiligen strijd te strijden voor eigene haardsteden en nationale onafhankelijkheid, voor ware vrijheid, die op goede trouw rust, tegen liberalisme, dat thans op ontrouw gevestigd wordt.

"Ik heb bij eene vorige gelegenheid openlijk den wensch geüit van verzoening met België; ik herhaal nog dien wensch op dezelfde gronden, schoon het uitzicht daartoe meer en meer verwijderd wordt; ik kon toen niet denken, wat ons sedert door mededeelingen van de regeering gebleken is, dat die verzoening heimelijk tegengewerkt is geworden, omdat België moest beheerscht en Holland vernederd worden. Daarom dorst België zijne eischen opdrijven, naarmate wij toegaven, waardoor Frankrijk in staat gesteld werd eene demonstratie van macht te doen en een leger in België te vestigen; alles op autorisatie, onder approbatie en zelfs onder geleide van dat Engeland, hetwelk eenige jaren geleden duizende levens van zijne eigene kinderen heeft opgeofferd, om België van de overheersching los te maken van eenen machtigen nabuur, die het bezit er van altoos begeerd heeft en begeeren zal.

"De bewerkers van dit samenweefsel van ongerechtigheid zijn kennelijk afgeschetst geworden door hun eigen nationalen dichter SHAKESPEARE, als hij ergens zegt: "dat de trots "den heerzuchtige dikwijls daden doet begaan, waar de En- "gelen in den Hemel over weenen."

(O Man! proud Man!
Drest in a little brief authority,

Digitized by Google

Plays such fantastic tricks,
Before high Heaven,
As make the Angels weep.)

"Europa ziet onzen toestand met deelneming aan, staat verstomd, zwijgt en blijft werkeloos; maar eens zal de stem van menschelijkheid en recht zich verheffen en vragen: waarom die aanval, die moorddadige aanval, met koud overleg beraamd, moest ten uitvoer gebracht worden? De onverbiddelijke geschiedenis zal dan mogelijk antwoorden: omdat België moest ingelijfd en van Nederland een tweede Portugal gemaakt worden. Om de realisatie daarvan in tijds voor te komen, stem ik voor deze wet."

VAN NES ving zijne rede aan met de vergadering te herinneren aan het gezegde van LODEWIJK XVIII, *qu'il y avait un parti plus royaliste que lui même;* dat hij zich over zoodanig eene partij moest beklagen, daar zij de nadeeligste gevolgen voor zijne regeering moest na zich slepen. Zoo mocht ook hier het ministerie zich beklagen over de gevolgen eener rede, door een geëerd lid uit deze residentie tot verdediging der voorgestelde wet uitgesproken, daar die rede door een ander geëerd lid, uit Groningen, was opgevat in een zin, welke denzelven noopte tegen het onderhavig onderwerp te stemmen.

"Het was echter te hopen, dat de nadere inlichtingen nopens de bedoelde rede, zoo door den Heer LUZAC als door den spreker zelven gegeven, het geacht medelid uit Groningen zouden geruststellen."

FRETZ merkte op: "dat men niet altoos even gelukkig was om wel en duidelijk te spreken; maar men is ook altijd niet zoo gelukkig dat men goed hoort en verstaat. Ik geloof, dat het laatste het geval is van den laatsten spreker."

De minister van binnenlandsche zaken VAN DOORN herinnerde aan hetgeen reeds op het einde van 1830 door hem gezegd was: had hij toen reeds gesproken van de nood-

Digitized by Google

zakelijkheid der meest mogelijke krachtsontwikkeling, en had zijn gevoelen eenen weerklank gevonden in de vergadering; het was weldra gebleken, en de veldtocht van 1831 had het gestaafd, dat tegen het ondankbare België geene grootere krachtsontwikkeling noodig was; — aan de voorbereide oproeping van den landstorm werd geen gevolg gegeven, en de 2de en 3de ban der schutterij bleven ongemoeid, zoolang de noodzakelijkheid niet duidelijk zou blijken; terwijl hij zijne rede besloot met de volgende woorden:

"Vooral ook zie ik met vertrouwen den uitslag uwer stemming te gemoet, dewijl onze edele natie door hare volvaardige opkomst ter inschrijving voor den landstorm en hare aanbiedingen om zich vrijwillig aan denzelven aan te sluiten, reeds getoond heeft uw goedkeurend besluit op deze voordracht te verwachten, en het zegel gedrukt heeft op 's Konings woorden: "dat de zonen van het oude Nederland, "die zoo uitstekend toonen hunnen vaderen waardig te zijn, "op alle mogelijke gevolgen moesten voorbereid wezen, en "het recht hadden om te eischen, dat alles aangewend werd, "wat de landsinstellingen voorschrijven tot verdediging van "den Nederlandschen grond."

Het voorstel van wet omtrent den landstorm werd aangenomen met 43 tegen 3 stemmen, zijnde die van LUYBEN, VAN SYTSAMA en FOCKEMA.

Den 18den December deelde de minister van buitenlandsche zaken nog eenige nadere bijzonderheden mede omtrent het Pruissisch ontwerp en omtrent het vraagpunt der vaart op de rivieren, en zeide na die mededeeling:

"Aan Nederland worden de zwarigheden ten laste gelegd, welke de beslechting dezer geschillen gedurende eene onderhandeling van twee jaren hebben tegengehouden; het gedrag, voegt men er bij, der Nederlandsche regeering heeft niet geschenen met den wensch overeen te stemmen, om de betrekkingen tusschen Nederland en Groot-Brittannië aan te

Digitized by Google

kweeken, en nochtans was het Nederland, hetwelk, tot drie malen toe, den telkens, en steeds tot deszelfs nadeel veranderden grondslag der onderhandeling volgde, en drie malen na elk dier grondslagen tot de afsluiting naderde, en het was Engeland, hetwelk gedurig die afsluiting weigerde, en ten slotte verwees naar nieuwe onbekende voorwaarden.

"Wanneer men verder beweert, dat de vijf mogendheden de Nederlandsche voorstellen tot op den eersten October onaannemelijk verklaard hebben, verliest men uit het oog de voorbehoudingen (*reserven*), waarmede de bekrachtiging van het tractaat van den 15den November 1831 door Oostenrijk, Pruissen en Rusland is gepaard gegaan, en de overeenstemming onzer voorstellen met die voorbehoudingen.

"Men eindigt met aan te kondigen, dat het jongste aanbod van Nederland niet geacht kon worden voldoende te zijn, om de maatregelen, waartoe Groot-Brittannië en Frankrijk zich thans verbonden vinden, te schorsen; dat de ontruiming van het Antwerpsche kasteel alsnu beschouwd moest worden een onmisbaar preliminair te zijn tot eenige verdere onderhandeling, en dat de Britsche regeering aldus eenen voldoenden waarborg wenscht te erlangen voor de gelukkige voortzetting van het werk des vredes. Op het tijdstip dus, dat Nederland zich voor de derde maal bijna geheel aan de Britsche voorstellen had aangesloten, verklaart eene der mogendheden, welke als onpartijdige bemiddelaarster was opgetreden, dat men de aanranding der Nederlandsche koopvaardijschepen, die elk uur konden worden ontslagen, en de nog niet aangevangen belegering van het Antwerpsche kasteel, niet kon schorsen, en dat, om de onderhandeling voort te zetten, tot het doen slagen van welke Nederland al het mogelijke had toegegeven, dat de Nederlandsche regeering eenen voornamen waarborg eener billijke uitkomst aan het Belgisch bestuur moest inruimen, eene inruiming, strijdig zoowel met de 24 artikelen, als met het daarop gevolgde tractaat, en door welke de onderhandeling geen stap verder

Digitized by Google

zou gevorderd zijn. Uit deze verklaring blijkt boven alle tegenspraak, dat niets zoude gebaat hebben, al had ook de Nederlandsche gevolmachtigde alles voetstoots willen onderteekenen."

Na de mededeeling van een brief van den Franschen minister van buitenlandsche zaken, DE BROGLIE, van 30 November, waarbij aan de Nederlandsche regeering het verwijt werd gedaan, dat haar weigering om tot verzoenende onderhandelingen toe te treden, de oorzaak was der genomen maatregelen, merkte de minister op:

"Daar de Koning zonder eenige beperking heeft bewilligd in alle de punten, waarbij de algemeene vrede, zelfs slechts van ter zijde, kon geacht worden betrokken te zijn, en, met weinige min beduidende uitzonderingen, in alle de overige voorwaarden, en zich tot dat einde, met enkele wijzigingen, heeft aangesloten aan het Pruissische voorstel, hetwelk tevens de goedkeuring van Oostenrijk en Rusland wegdraagt, zoo ligt de beteekenis van dit antwoord buiten mijn bereik, en moet ik aan anderen overlaten om op te sporen, wat met die peremptoire weigering bedoeld wordt.

"Bij dezen onverwachten keer der meer dan tweejarige onderhandeling, zonder voorbeeld in de geschiedenis der staatkunde, was het de plicht der regeering zooveel mogelijk berichten in te winnen omtrent de eigenlijke aanleidingen der onverdiende bejegening aan Nederland aangedaan, doch men heeft slechts gissingen kunnen inzamelen, in het ruime veld van welke ik mij niet zal wagen.

"De oorzaak meenen sommigen te vinden in het belang der mogendheden, en bijzonder van Engeland, bij een laag recht op de Schelde. Om hier echter niet aan te voeren, dat het belang van den Franschen handel en scheepvaart juist eene tegenovergestelde strekking heeft, en dierhalve de Fransche medewerking tot zoodanig doel zich niet laat verklaren, zoo heeft het Engelsche ministerie het bedrag van elken gulden per ton op de Scheldevaart, bij overslag

Digitized by Google

en naar het schijnt met tamelijke juistheid berekend op *f* 150,000."

De minister meende in dat klein geldelijk bedrag de oorzaak van de genomen maatregelen niet te moeten zoeken, vooral daar Engeland in 1829 met de Rijnvaart genoegen had genomen, gelijk hij met stukken aantoonde. Daarna vervolgde de minister zijn rede:

"In deze gesteldheid van zaken ziet de Nederlandsche regeering vruchteloos om naar het woord van het voor de wereld thans opgehangen staatkundig raadsel, en zij moet de oplossing van het ernstige problema, waarbij ons volksbestaan zoo nabij betrokken is, aan de toekomst overlaten. Zij kan het met te meer gerustheid doen, daar geene dwalingen van hare zijde, voor zooverre zij zich zelve bewust is, de hachelijke crisis, die ons getroffen heeft, berokkenden, want zij overtuigt zich van de ongegrondheid der veronderstelling van enkelen, die, op het verleden terugkomende, de meening uiten, alsof men deze wending der negociatie had kunnen vermijden, door vroeger toe te geven. Neen, Edelmogende Heeren, hetgeen nu gebeurt, zou ook hebben plaats gehad, al ware het tractaat van scheiding reeds lang tot stand gekomen. De staatkunde toch, welke tot vier malen toe den grondslag der onderhandeling omver stiet, en uit de woorden der 24 artikelen: "En attendant et jusqu'à ce que le dit réglement soit arrêté, la navigation des fleuves et rivières navigables ci-dessus mentionnés restera libre au commerce des deux pays, qui adopteront provisoirement à cet égard les tarifs de la convention, signée le 31 Mars 1831, à Mayence, pour la libre navigation du Rhin, ainsi que les autres dispositions de cette convention en autant qu'elles pourront s'appliquer aux fleuves et rivières navigables, qui séparent ou traversent à la fois le territoire Hollandais et "le territoire Belgique;" — uit die woorden zeg ik, juist het omgekeerde las, namelijk dat het Maintzer tarief niet toepasselijk verklaard is op de Schelde: die

Digitized by Google

staatkunde, nu eenmaal de woorden hunne beteekenis hebben verloren, zou dezelfde uitlegging aan het afgesloten tractaat hebben gegeven, en dan is het beter, hare bedoelingen vóór dan na de teekening te zien opengelegd.

"Ondertusschen vervolgt de regeering zonder te wankelen haren bedaarden gang op de baan, welke de aard der dingen aan haar heeft afgebakend. Zij zal altijd bereid gevonden worden de onderhandelingen weder op te nemen, zoodra zulks met gegronde hoop op eenen goeden uitslag zal kunnen geschieden; zij zal evenwel op geenen anderen voet handelen, dan dien, welke eenen onafhankelijken, achtbaren Staat betaamt. Geen pennestreek zal de vrijheid bezoedelen, door onze voorvaderen in eenen tachtigjarigen strijd bevochten.

"De wereld was steeds getuige van het meerdere of mindere overwicht van den sterke boven den zwakke, doch het oppergezag van een machtig Rijk werd slechts eenmaal als grondbeginsel in de oude geschiedenis verwezenlijkt. De woorden: de senaat en het volk van Rome, verkregen als stelregel eenen rang in het toenmalige recht der volken; de kring van POPILIUS verzinnelijkte hunne beteekenis. Van eenen geheel anderen aard waren de raad der Amphictyonen, het Achaeïsche verbond en de Unie van Utrecht, en zijn tegenwoordig de Duitsche en Zwitsersche bondgenootschappen; want tusschen de daarbij betrokkene Staten en gewesten bestonden en bestaan bijzondere banden en betrekkingen, tot het huishoudelijk staatsrecht van elk bondgenootschap, geenszins tot het gebied van het recht der volken behoorende.

"In het hedendaagsche Europa, gelijk het zich na den afloop der middeleeuwen vormde, kwam Koning HENDRIK IV het eerst op het denkbeeld, om het behoud van eenen eeuwigdurenden vrede onder het oppertoezicht te stellen van eene Europeesche rechtbank. Geen wonder, dat de eerbied van dien vorst voor de onafhankelijkheid der volken stuitte op de zwarigheden, welke de samenstelling en bevoegdheid

Digitized by Google

dier vierschaar opleverden. Terwijl enkele wijsgeeren sedert dit onderwerp in hunne bespiegelingen behandelden, zocht en vond de practische staatkunde van Europa eenen anderen waarborg, berekend naar hetgeen binnen het bereik lag der regeeringen, niet naar eene denkbeeldige volmaaktheid der betrekkingen tusschen de volken. Die waarborg was het evenwicht. Aan hetzelve waren de machtige Staten de werking verschuldigd, hun na de wetten der natuur voorbehouden, en de zwakkere, de ongekrenkte uitoefening hunner rechten. Noodlottiglijk voor allen deed Frankrijk, kort na deszelfs groote omwenteling, het grondbeginsel der Romeinen herleven, door gelijke middelen als eertijds Rome gebezigd had. Al ras beteekenden de woorden: *Grande Nation* en *Grand Empire*, behalve een machtig volk, aan hetwelk niemand deszelfs dapperheid en uitgebreide hulpbronnen betwisten zal, tevens het recht van heerschappij over andere Staten. Bij de instorting van het Fransche Keizerrijk ging de stempel der macht niet slechts als kenteeken eener onbetwistbare historische daadzaak, maar ook als rechtsbeginsel, waarvoor men, hetzij min, hetzij meer openlijk uitkwam, over op de vijf machtigste Staten van Europa, Frankrijk zelf hieronder begrepen. Zonder dat veronderstelde rechtsbeginsel, ware het Heilig verbond bezwaarlijk tot stand gekomen. Dat verbond evenwel waarborgde het bestaande. Daarenboven werden alle regeeringen tot de toetreding aan hetzelve uitgenoodigd. Een algemeen gevestigde solidariteit verving aldus het oude evenwicht; de onafhankelijkheid van een iegelijk bleef ongeschonden. Ongelukkiglijk voorspelde juist de algemeenheid van het Heilig verbond deszelfs spoedigen ondergang. Hoe toch zou men zich hebben kunnen verbergen, dat zoolang er hartstochten en verschillende belangen bestaan zullen, eene alliantie tusschen allen zich zelve wegcijferde en gelijk stond aan een verbond met niemand. Ook geraakte gedurende de Londensche onderhandelingen deze orde van

Digitized by Google

zaken toenemend aan het wankelen. Eene door Nederland ingeroepene bemiddeling tot beteugeling van eenen opstand ging over in eene bemiddeling tot afscheiding der opstandelingen van het getrouw geblevene gedeelte des Koninkrijks. Tegen het openlijk meer bijzonder door Frankrijk aangekondigde grondbeginsel volgde hierop de gedaanteverwisseling van de zijde van Frankrijk en Engeland, welke laatste mogendheid nimmer tot het Heilig verbond was toegetreden, der bemiddelaars in scheidslieden, en eindelijk de aanwending der Britsche en Fransche krijgsmacht in een geschil, ten aanzien van welk geene uitspraak van scheidslieden aan beide mogendheden was opgedragen.

"De verontwaardiging van U Ed. Mog. over deze tot hiertoe in de nieuwe geschiedenis ongehoorde staatkunde, ontheft mij van de taak eener verdere uitweiding. Het zij dan genoeg er de enkele aanmerking bij te voegen, dat de werking der macht bij het Heilig verbond, tot waarborg van het bestaande bestemd, na vooraf verkregene toetreding, op den voet van volmaakte gelijkheid, van genoegzaam alle Europeesche regeeringen, als nu door twee rijken wordt ingeroepen en misbruikt, buiten de toestemming van Nederland, niet alleen tot willekeurige afbreking van hetgeen de tractaten gevestigd hadden maar tot verkrachting der souvereiniteitsrechten van het Oude-Nederland op deszelfs eigen grondgebied.

Nimmer verscheen het wangedrocht van zulk een staatkunde aan de verbeelding van DE GROOT en van onze verdere landgenooten, wier geschriften de grondslagen van het recht der volken duurzaam gevestigd hebben. Maar al ware het, des neen, dat een zoodanig stelsel in het algemeen mocht kunnen worden overeengebracht met het wetboek der natiën, dan nog zoude het hooge standpunt van Nederland hetzelve oneindig verheffen boven het bereik der toepassing van deze onbestaanbare leer. Staatslieden, wier kunde zich beperkt tot de optrekking van statistische kolommen, en onvatbaar voor hoogere vlucht dan arithmetische berekenin-

Digitized by Google

gen, mogen geen anderen maatstaf onzer waarde kennen, dan de onbeduidende som onzer bevolking, en van de weinige quadraat-mijlen, die wij bewonen. De zedelijke kracht van eenen Staat, Ed. Mog. Heeren, is onafhankelijk van cijfers. Reeds bij den kiemenden dageraaad der hedendaagsche geschiedenis bereikte Nederland den hoogsten top van beschaving in het toenmalige Europa....

"Ook het thans levende geslacht heeft die bestemming niet verzaakt. Nauwelijks waren de Nederlanders in 1813 opgestaan, of een aanrukkend veldheer verklaarde openlijk, dat men zonder dien opstand gedurende het toenmalige jaargetij tot geene bezetting van Nederland en België had kunnen overgaan. Alzoo behaagde het der Voorzienigheid den verachten plek slijk, door eene onbeperkte heerschzucht, als eene Fransche aanspoeling uitgekreten, krachtdadig te doen bijdragen tot het herstel van Europa. Door het gevecht van Quatre-Bras, grootendeels door Nederland gestreden, werd de overwinning van Waterloo voorbereid; aan deze had de Nederlandsche krijgsmacht een evenredig aandeel, en in het tegenwoordig uur, waarin ik tot U Edel Mogenden het woord voer, staart het verbleekte Europa angstvallig op een enkel afgescheiden bolwerk, alwaar heldenmoed aan hetzelve de bloedige en onuitwischbare bewijzen levert, dat Neêrlands vlag en standaard, waar ook geheschen, nimmer ongewroken worden aangerand.

"Terwijl zulk een volk, in welke verwikkelingen het ook gerake, steeds met betamende waardigheid weet te handelen, zoo liggen zoomin krijgsroem en bemoeiing met de aangelegenheden van andere natiën in onze bedoelingen, als zij zouden berekend zijn voor onze krachten. Onze staatkunde behoort steeds verdedigend en behoedend te zijn, en niet min huiselijk dan onze zeden. De Nederlandsche regeering, op eene gelijke lijn geplaatst met die van alle andere Staten, en het wederkeerig ontzag eischende, dat men aan haar verschuldigd is, vindt zich bij voortduring geroepen

Digitized by Google

de vriendschap van alle vreemde mogendheden met ijver aan te kweeken, en aan alle hare billijke wenschen een nauwgezet oor te leenen. Eene welwillende toeschouwster der pogingen, in sommige landen aangewend tot wijziging en verbetering van derzelver instellingen, onthoudt zij zich zorgvuldig van daaromtrent partij te kiezen, of eene meening aan den dag te leggen; zij eerbiedigt die van alle vreemde staatslieden, welke benaming of kleur zij ook voeren. Alleenlijk gedoogt zij niet, dat die pogingen worden in verband gebracht met eenige beperking der onafhankelijkheid, of met eenige krenking der waardigheid en der rechten van Nederland.

"Aldus aan U Ed. Mogenden de beginselen onzer buitenlandsche staatkunde openleggende, zoude ik aan mijnen plicht en aan de inspraak van mijn gemoed te kort doen, indien ik stilzwijgend voorbij ging, hoe te midden der schokken, welke onverhoeds de geheele maatschappelijke orde van Europa zijn komen bedreigen, Neerlands Staten-generaal aan de wereld, wier blikken op hen gevestigd zijn, een schouwspel aanbieden, hun verheven standpunt, het gewicht der gebeurtenissen, en hunner waardig. Ontoegankelijk voor partijzucht, voor verdeeldheid, voor eenigen invloed van neiging ten gunste of nadeele van bijzondere personen en voor ijdele bespiegelingen, is deze eerbiedwekkende vergaderzaal uitsluitend toegewijd aan de streving naar recht en waarheid en aan de practische overweging en bevordering van de wezenlijke belangen der natie.

"Geen stelselmatige tegenstand aan de regeering, geen blind toejuichen harer maatregelen, slechts de overtuiging van 't verstand en de ingevingen van 't geweten kenmerken hier de stemmen bij elk onderwerp uitgebracht, stemmen, steeds den stempel dragende van onafhankelijke betrekkingen in de maatschappij, en wat meer zegt, dien van een onafhankelijk karakter. Nimmer ontberen dan ook hier onze buitenlandsche betrekkingen de noodige ondersteuning en

Digitized by Google

weerklank, zoo dikwijls het er op aankomt de duurzaamheid van den vrede, en de vriendschap met alle mogendheden te bevestigen, en de daartoe strekkende verbintenissen of algemeene plichten na te komen; maar wanneer overmoed, staatkundige dweeperij of lichtzinnigheid onze belangen, onze waardigheid en ons volksbestaan aanranden, of Europa mocht verlangen, dat Nederland ten behoeve van hetzelve een vruchteloos offer brenge, en zich tot demping van den afgrond der omwentelingen onderwerpe aan het lot van CURTIUS, of wanneer de vreemdeling zich eigendunkelijk mocht vermeten bevelen uit te vaardigen op den grond onzer geboorte, dan, Edel Mogende Heeren, vinden recht en billijkheid eene veilige schuilplaats in uwen boezem, en blijft steeds onze leus die van het afgetreden voorgeslacht: de vrije Nederlander buigt zich alleen voor het Opperwezen."

Den dag nadat deze rede in de Staten-generaal was uitgesproken, was bij de belegering der citadel, de bresbatterij, onophoudelijk bestookt door de onzen, na drie weken voltooid. Weldra moest de sterkte zich aan de Franschen overgeven, volgens het vroeger reeds door den Koning gegeven bevel, dat men het niet tot het uiterste moest laten komen, waarbij kennelijk gedoeld was op eèn zeggen van CHASSÉ, dat men bereid was des noods de citadel met vriend en vijand in de lucht te laten springen.

De heldhaftige verdediging van de citadel van Antwerpen is elders beschreven.

Wij bepalen ons tot de mededeeling van het oordeel, hetgeen over de inneming als staatkundig feit is geveld en moet worden uitgesproken, en tot een enkele bijdrage voor de kennis van de gemoedsstemming in Nederland, nadat de dappere bezetting de nu plat geschoten sterkte had verlaten.

De inneming van de citadel van Antwerpen door de Franschen is in de geschiedenis van Frankrijk een treurig bewijs,

Digitized by Google

hoe ministers, die beweerden naar beginselen hunner doctrine de orde te handhaven, het bloed en het geld van hun land hebben opgeofferd om het eergevoel van een krijgshaftige natie te streelen. In de geschiedenis van de diplomatie is die belegering in tijd van vollen vrede een treurig tafreel van trouwloosheid, hoe de medewerking van bondgenooten ter bemiddeling ingeroepen, is ontaard in scheidsrechterlijke aanmatiging en eindelijk is overgeslagen tot een gewapenden dwang. Voor Nederland was die gewapende interventie een schennis van de rechten van een onafhankelijken Staat, voor België eene diepe vernedering; vooral nadat PALMERSTON in het volle parlement had verklaard, dat België onmachtig was tegenover Nederland; en voor alle kleine Staten is die daad van geweld een waarschuwing voor volgende tijden om hunne geschillen met elkander ten einde te brengen, iets dat bij de toenadering der Nederlandsche regeering in Juni 1832 mogelijk zou zijn geweest, zonder de hartstochtelijke opgewondenheid der nationale geestdrift in beide deelen van het vroeger vereenigd Koninkrijk der Nederlanden.

Men heeft aan WILLEM I reeds in 1831 en 1832 verweten een stelsel van volharding, waarbij de belangen der Belgen en der Nederlanders beiden miskend werden. Dat WILLEM I ook in die jaren voortdurend gewenscht heeft, dat het in zijne oogen zoo schoone Koninkrijk der Nederlanden, dat, naar aller getuigenis, in 1830 door welvaart uitmuntte, door den loop der staatkundige gebeurtenissen zou hersteld worden, is natuurlijk, en voor den Vorst, die zijn geheele Koninkrijk had liefgehad, prijzenswaardig; — dat hij aan dat persoonlijke verlangen de wenschen van de Noord-Nederlanders heeft opgeofferd, is onwaar. Nederland was in 1831 en 1832 bijna geheel eenstemmig in de overtuiging, dat de 18 artikelen waren verwerpelijk; dat de 24 artikelen bepalingen inhielden, in strijd met de rechten, die het volkenrecht aan onafhankelijke Staten toekende. Moge het gemis van een geheel zelfstandige houding en een spoedige

Digitized by Google

erkenning van België's onafhankelijkheid in den aanvang der scheuring, in October 1830, een onherstelbare fout zijn geweest, het stelsel om niet te bukken voor de onrechtmatige besluiten der conferentie was van Juli 1831 tot December 1832 volkomen nationaal. De oppositie tegen het stelsel van volharding ontstond eerst later. De beschuldiging dat WILLEM I geen concessiën in 1832 heeft willen doen, wordt door de diplomatische bescheiden ten volle wedersproken. In waarheid heeft de Nederlandsche regeering telkens inwilligingen voorgesteld, terwijl de Belgen vrijwillig geen enkele concessie hebben gedaan en slechts hebben gebukt voor de 18 en 24 artikelen, die hun oppermachtig door de conferentie waren opgelegd.

Evenals het volhardingstelsel van WILLEM I tegen de machtsuitspraken der conferentie, die op hare onherroepelijk vastgestelde bepalingen telkens terugkwam, in 1831 en 1832 bij ons nationaal was, zoo vond het *système de Meulenaere*, om in geen onderhandeling met Nederland te willen treden voordat de 18 en later de 24 artikelen waren aangenomen, veel meer bijval bij de Belgen, dan de onoprechte handelwijze van VAN DE WEYER, om, nadat hij de ratificatie van het tractaat der 24 artikelen met de reserves had aangenomen, te handelen alsof die reserves niet bestonden, en later zich in schijn tot onderhandelen bereid te verklaren, terwijl men in overleg met PALMERSTON in werkelijkheid de eischen vermeerderd had.

Het gemis van eene dadelijke zelfstandige houding tegenover België en eene spoedige erkenning van België's onafhankelijkheid in November 1830 door VAN HOGENDORP, en anderen vergeefs aangedrongen, was later niet meer te herstellen. Bekwaamheid in diplomatieke vertoogen en moed in het verdedigen van volksrechten en belangen heeft de Nederlandsche regeering zeker in 1831 en 1832 getoond; maar wanneer eenmaal de overmacht blijkt, bijtijds toe te

Digitized by Google

geven is een voorzichtig staatsbeleid, dat op het einde van 1832 noch bij Koning WILLEM I, noch bij het Nederlandsche volk werd gevonden.

WILLEM I weigerde, ook nadat de bezetting der citadel zich had moeten overgeven, voor het geweld van Frankrijk en Engeland te bukken. Dit bleek reeds dadelijk bij de weigering om Lillo en Liefkenshoek te ontruimen. In Nederland beschouwde men algemeen: "dat de schitterende verdediging der citadel van Antwerpen eene nieuwe bladzijde in de gedenkrollen der Nederlandsche dapperheid gevoegd had." Dat gevoel stortte zich uit in aanzienlijke offers voor de verminkten en nagebleven betrekkingen der gesneuvelden. Vele mannen, die bijna voortdurend de regeering van WILLEM I bestreden hadden, ondersteunden haar in het eind van 1832, bijv. LUZAC, VAN NES en WARIN. THORBECKE schreef in het eind van 1832 aan GROEN VAN PRINSTERER: dat hij hoopte dat de Staten-generaal met den Koning één lijn zouden trekken. "Innerlijke verdeeldheid" vreesde hij "als het ergste" en met het uiterste genoegen vernam hij, "dat de vertegenwoordiging 's Lands eer en belang tot het laatst toe zou handhaven." Zoo dacht men, met enkele uitzonderingen, algemeen. Velen beschouwden Nederland, door bondgenooten trouwloos verlaten, als het bolwerk tegen revolutionaire wanorde en tegen eene op nieuw dreigende Fransche overheersching.

Al had de Voorzienigheid de gebeden voor de overwinning niet verhoord, toch wanhoopte het Nederlandsche volk nog niet, nadat de citadel zich had moeten overgeven.

TOLLENS zong van die gebeurtenis:

Neen, wanhoopt, vorsten, wanhoopt niet,
Gij bloodaards in uw koningshoven,
Die, achter 't purper weggeschoven,
Naar d'uitslag van de worstling ziet!

Digitized by Google

erkenning van België's onafhankelijkheid in den aanvang der scheuring, in October 1830, een onherstelbare fout zijn geweest, het stelsel om niet te bukken voor de onrechtmatige besluiten der conferentie was van Juli 1831 tot December 1832 volkomen nationaal. De oppositie tegen het stelsel van volharding ontstond eerst later. De beschuldiging dat WILLEM I geen concessiën in 1832 heeft willen doen, wordt door de diplomatische bescheiden ten volle wedersproken. In waarheid heeft de Nederlandsche regeering telkens inwilligingen voorgesteld, terwijl de Belgen vrijwillig geen enkele concessie hebben gedaan en slechts hebben gebukt voor de 18 en 24 artikelen, die hun oppermachtig door de conferentie waren opgelegd.

Evenals het volhardingstelsel van WILLEM I tegen de machtsuitspraken der conferentie, die op hare onherroepelijk vastgestelde bepalingen telkens terugkwam, in 1831 en 1832 bij ons nationaal was, zoo vond het *système de Meulenaere*, om in geen onderhandeling met Nederland te willen treden voordat de 18 en later de 24 artikelen waren aangenomen, veel meer bijval bij de Belgen, dan de onoprechte handelwijze van VAN DE WEYER, om, nadat hij de ratificatie van het tractaat der 24 artikelen met de reserves had aangenomen, te handelen alsof die reserves niet bestonden, en later zich in schijn tot onderhandelen bereid te verklaren, terwijl men in overleg met PALMERSTON in werkelijkheid de eischen vermeerderd had.

Het gemis van eene dadelijke zelfstandige houding tegenover België en eene spoedige erkenning van België's onafhankelijkheid in November 1830 door VAN HOGENDORP, en anderen vergeefs aangedrongen, was later niet meer te herstellen. Bekwaamheid in diplomatieke vertoogen en moed in het verdedigen van volksrechten en belangen heeft de Nederlandsche regeering zeker in 1831 en 1832 getoond; maar wanneer eenmaal de overmacht blijkt, bijtijds toe te

Digitized by Google

geven is een voorzichtig staatsbeleid, dat op het einde van 1832 noch bij Koning WILLEM I, noch bij het Nederlandsche volk werd gevonden.

WILLEM I weigerde, ook nadat de bezetting der citadel zich had moeten overgeven, voor het geweld van Frankrijk en Engeland te bukken. Dit bleek reeds dadelijk bij de weigering om Lillo en Liefkenshoek te ontruimen. In Nederland beschouwde men algemeen: "dat de schitterende verdediging der citadel van Antwerpen eene nieuwe bladzijde in de gedenkrollen der Nederlandsche dapperheid gevoegd had." Dat gevoel stortte zich uit in aanzienlijke offers voor de verminkten en nagebleven betrekkingen der gesneuvelden. Vele mannen, die bijna voortdurend de regeering van WILLEM I bestreden hadden, ondersteunden haar in het eind van 1832, bijv. LUZAC, VAN NES en WARIN. THORBECKE schreef in het eind van 1832 aan GROEN VAN PRINSTERER: dat hij hoopte dat de Staten-generaal met den Koning één lijn zouden trekken. "Innerlijke verdeeldheid" vreesde hij "als het ergste" en met het uiterste genoegen vernam hij, "dat de vertegenwoordiging 's Lands eer en belang tot het laatst toe zou handhaven." Zoo dacht men, met enkele uitzonderingen, algemeen. Velen beschouwden Nederland, door bondgenooten trouwloos verlaten, als het bolwerk tegen revolutionaire wanorde en tegen eene op nieuw dreigende Fransche overheersching.

Al had de Voorzienigheid de gebeden voor de overwinning niet verhoord, toch wanhoopte het Nederlandsche volk nog niet, nadat de citadel zich had moeten overgeven.

TOLLENS zong van die gebeurtenis:

Neen, wanhoopt, vorsten, wanhoopt niet,
Gij bloodaards in uw koningshoven,
Die, achter 't purper weggeschoven,
Naar d'uitslag van de worstling ziet!

Digitized by Google

Neen, tast niet siddrend naar de slapen,
Als leed de rijkswrong roof en hoon:
Zijt rustig! Neerland staat in 't wapen
En Nassau draagt een koningskroon.

Verijdeld werd uw booze raad,
Benijders, in 't gerigt verheven,
Die Neerland dacht ter prooi te geven
Aan 't ondier, dat gij woeden laat!
Breek af de vierschaar, die gij spande,
Geveinsde Brit en sluwe Gal!
Hoe meer gij Neerland doemt tot schande,
Hoe heller Neerland schittren zal.

Het *Handelsblad* deelde den 31sten December het volgend gedicht van WARNSINCK mede:

De vijfhoek viel; Gods trouw houdt stand
En helpt en redt Oud-Nederland
En doet ons ramp en smart verduren;
Ten strijd dan weer, met nieuwen moed;
De onzichtbre Magt, die ons behoedt,
Is sterker dan metalen muren.

Zulke gevoelens waren de meest overheerschende op het einde van 1832.

Met die stemming trad men het jaar 1833 in.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

LETTERKUNDIGE

AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE

DE

GESCHIEDENIS

VAN

NEDERLAND

NA 1830.

Digitized by Google

De wijsbegeerte der geschiedenis maakt, bij hare poging om de algemeene wetten der zamenleving te ontdekken, de bronnenstudie niet overbodig, zij vordert die integendeel als eerste voorwaarde.

Wetenschap der Zamenleving, blz. 387.

Digitized by Google

INLEIDING.

Blz. 1. De bronnen voor de algemeene staatkundige geschiedenis na 1830 zijn in menigte voorhanden in de honderde deelen parlementaire discussiën, telkens met meer nauwkeurigheid en volledigheid door stenografen opgeteekend, waarvan in de bibliotheek van de Staten-generaal bij ons de collectiën van België, Frankrijk, Engeland, Pruissen en Noord-Amerika voor een groot gedeelte voorhanden zijn.

De tractaten zijn verzameld in het *Recueil* van MARTENS en SAALFELD, vervolgd door MURHARD, terwijl in 1868 uitgekomen is: *Diplomatisches Handbuch* van Dr. F. W. GHILLANY, waarin de gewichtigste tractaten zijn opgenomen, een werk, dat echter in vele punten onvolledig is. even als het *Précis historique*, par F. DE CUSSY, 1859. Voor den nieuwen tijd bieden de *Archives diplomatiques*, 1861 en volgende jaren, een belangrijke verzameling.

Voorts heeft men onderscheiden jaarboeken, als: in Engeland de *Annual registers*, in Frankrijk de *Annuaires*, en na 1830 de *Annuaire des deux mondes*. In Duitschland heeft men na de *Chronik* van VENTURINI, die van BUDDEUS, 1856, 1857, en sedert 1860 de *Europäischer Geschichtskalender*, *von* K. SCHULTHESS, *mit einem Vorworte von* H. VON SYBEL.

Bij deze bronnen behooren nog gevoegd te worden de voornaamste dagbladen, vele brochures en onderscheidene levensberichten en gedenkschriften.

Door deze overstelpende massa van bouwstoffen zou de geschiedschrijver van den tegenwoordigen tijd inderdaad ontmoedigd worden. wanneer het een eisch was alles te lezen. Nergens meer dan in de geschiedenis van den nieuwsten tijd wordt schifting gevorderd van het belangrijke en minder belangrijke, van hetgeen slechts een geheel voorbijgaand gewicht had en hetgeen strekken kan om den geest der tijden te doen kennen.

Digitized by Google

Bij de werken in de Aanteekeningen op § 32 van de *Wetenschap der zamenleving*, blz. 684 vermeld, moet voor de geschiedenis na 1830 nog het volgende gevoegd worden: Het werk van GERVINUS: *Geschichte des neunzehnten Jahrh.* houdt op even na 1830. Op het gedeelte waarin over de Belgische omwenteling wordt gehandeld, kunnen vele aanmerkingen gemaakt worden. Hij volgde hoofdzakelijk NOTHOMB, die alles uit het oogpunt der Belgische oppositie beschouwde. WOLFGANG WENZEL: *Geschichte der letzten vierzig Jahre* (1816—1856), de bekende letterkundige en publicist, schrijft in levendigen, vrijzinnigen, opgewonden Duitschen, anti-Franschen geest. Ten opzichte van onze zaken is hij geheel onnauwkeurig en partijdig. Volgens hem werd België door WILLEM I als een veroverde provincie geregeerd, S. 281; aan den Duitschen Prof. PAULUS wordt een groote invloed op de regeling van het onderwijs hier te lande toegeschreven, enz., enz. — EDUARD ARND: *Geschichte der Gegenwart* is eene voortzetting van BECKER'S *Weltgeschichte*, onder de volgende afzonderlijke titels: *Geschichte der letzten* 40 *Jahre*, 1813—1848; *Geschichte der Jahre* 1848—1860. 1863; *Geschichte der Jahre* 1860—1867, 1868; *Geschichte der Jahre* 1867—1871, 1872. Een geschiedkundig werk, zoo geheel onder den indruk der gebeurtenissen geschreven, moet natuurlijk later aan strenge critiek onderworpen worden bij het bekend worden van meerdere, tot heden onuitgegeven bronnen.

Men verg. voorts de handboeken voor de algemeene geschiedenis, van WEBER, ook in het Nederduitsch vertaald, en de handboeken van Mr. ENGELEN en van Dr. J. A. WIJNNE, vierde druk.

Voorts is bij de beoefening ook der nieuwe geschiedenis te raadplegen het *Historische Zeitschrift* van VON SYBEL, zoowel om enkele artikelen, die tot den tegenwoordigen tijd betrekking hebben, als om de *Literatur Berichte.*

Voor de geschiedenis der diplomatie vergelijke men, behalve de verzameling van tractaten, enz., hierboven opgegeven: Mr. S. P. LIPMAN: *Geschiedenis der staatkunde van Europa*, waarvan het tweede deel in 1834 in het licht verscheen, maar niet verder is vervolgd. Hoogst belangrijk is D'HAUSSONVILLE: *Histoire de la politique extérieure du gouvernement Français*, 1830—1848. Minder belangrijk, maar toch waardig om geraadpleegd te worden, is het werk van DE BEAUMONT-VASSY: *Histoire de mon temps*, 1830—1851, Paris 1855.

Blz. 1, r. 11 v. o. "Nieuwe geschiedenis". Over het kenmerkende daarvan verg. men *Wetenschap der zamenleving*, blz. 655 en 686 en de aldaar aangehaalde geschriften.

Digitized by Google

Blz. 2, r. 1 v. b. "De geschiedenis der denkwijze". Verg. *Wetenschap der zamenleving*, blz. 639, *Geschiedenis van Nederland vóór* 1830, blz. 246, en *Letterkundige aanteekeningen*, blz. 324, en het onlangs uitgekomen geschrift van COURNOT, ancien inspecteur-général des études: *Considérations sur la marche des idées et des événements dans les temps modernes*, 2 Tom., Paris 1872. Belangrijk inzonderheid wegens den aanleg en vele juiste opmerkingen, ook dan wanneer men vele uitspraken niet deelt, en meent dat de schrijver te weinig tot het inwendig volksleven is doorgedrongen, door te veel op de letterkundige verschijnselen acht te geven. De eerste § van zijn eerste boek heeft tot onderwerp: *De l'étiologie historique et de la philosophie de l'histoire.* Tot verdere kenschetsing van zijn arbeid nemen wij uit het laatste hoofdstuk de volgende zinsnede over: "Dans cette succession de l'énergie politique à l'enthousiasme religieux, de l'engouement philosophique à l'énergie politique, de l'influence des intérêts à celle des idées on reconnait sans peine l'effet d'une loi générale, indépendante du tempérament particulier des nations."

Blz. 2, r. 10 v. b. "Het begrip van Staat". Verg. *Wetenschap der zamenleving*. blz. 644, 679 en 848, en het aldaar aangehaalde geschrift van BLUNTSCHLI: *Ueber das Unterschied des mittelalterlichen und modernen Staatsidee.*

Blz. 4, r. 13 v. o. "Met de vrijheid zijn verdeeldheden verbonden". Reeds vroeger in mijn opstel: *Eerbied voor gewetensvrijheid bij vrees voor hartstochtelijke partijschappen en kerkelijke overheersching*, naar aanleiding van de geschriften van THOMAS HOBBES, geplaatst in het tijdschrift *Nieuw en oud*, en ook afzonderlijk verkrijgbaar bij E. S. WITKAMP, te Amsterdam, maakte ik opmerkzaam op de schoone plaats van AGÉNOR DE GASPARIN: *Considérations sur le libéralisme*, 1856:

"La liberté a ses inconvénients, elle connait les fatigues, les misères, les fautes, les périls et aussi les revers. La liberté est compagne de la lutte. Quant à moi j'aime mieux la vie avec ses embarras, que la mort avec son repos: *Malo periculosam libertatem.*"

Blz. 5, midden. "Lichtzinnige heerscheresse". Vergelijk het oordeel van J. NECKER, bij den aanvang der Fransche omwenteling. *Letterk. aant. Gesch. vóór* 1830, blz. 325, *Wetenschap der zamenleving*, 238 en 336, alsmede de voortreffelijke opmerkingen van J. ST. MILL, in zijn gulden boekje: *On liberty.*

Blz. 5, r. 13 v. o. "*Sensus communis*". *Wetenschap der zamenleving*,

Digitized by Google

blz. 214 en 238, 825, 843 en de aldaar aangehaalde verhandeling van Prof. SCHRÖDER: *Over de waarheid.* blz. 228. Voeg er bij de belangrijke opmerkingen en aanteekeningen van Mr. GROEN VAN PRINSTERER: *Beschouwingen over staats- en volkenregt*, 1834, blz. 176 en volg.

Blz. 6. r. 1 v. b. "*La comédie du suffrage universel*". Aldus luidt het door waarheid treffende opschrift van hoofdstuk I van deel II van het werk van den edelen en helderdenkenden Franschman CHARLES DUNOYER: *Le second empire*, hetgeen de waarlijk liberale staatsman te Londen in 1864 deed uitgeven, omdat in zijn vaderland de stem der waarheid onderdrukt werd. Het artikel sluit met de volgende woorden: "Quoi qu'on ait osé dire de la spontanéité du voeu national, il n'y a eu dans la succession des événements, qui ont concouru à l'établissement et au maintien du régime politique que nous subissons, il n'y a eu de véritablement évident que la fourbe qui a tout préparé, la violence qui a tout accompli, le système de compression, de mensonge et de corruption par lequel tout dure. Rien de tout cela n'est niable; et non seulement c'est à de tels moyens de succès que le nouveau gouvernement impérial a dû et doit encore sa fortune, mais ces moyens ont été employés par lui avec l'exagération la plus inutilement outrée. Il y a eu luxe de tromperie et luxe de violence. On a menti, on s'est mis en frais de duplicité, d'astuce, de fourberie, de trahison fort au delà ce qui était nécessaire. Mais la peur est mauvaise conseillère; et tandis qu'on affichait une si tranquille confiance dans la sincère adhésion du voeu public, l'excès de l'inquiétude, de la défiance, de la crainte, a fait qu'on n'a même pas su s'abstenir des crimes inutiles, des vigueurs gratuites, des mensonges superflus." DUNOYER schetst, hoe onder NAPOLEON III het algemeen stemrecht door bedrog, misleiding en geweld geene ware beteekenis heeft gehad; maar zou inderdaad niet overal het kiesrecht, uitgestrekt over personen, die de zaak niet kunnen beoordeelen, op zulk een misleiding rusten?

Blz. 6, r. 10 v. b. "Personen". Het gewicht der persoonlijkheid is in de geschiedenie door niemand zoo juist en volledig opgemerkt als in het kleine boekje van EHRENFEUCHTER: *Entwickelungsgeschichte der Menschheit.* 1855, aangehaald in de *Wetenschap der zamenleving.* blz. 145, 394, 397.

Blz. 7, r. 4 v. o. "Het zij nieuwe gedachten". Verg. de juiste onderscheiding tusschen *hommes intuitifs et assimilatifs* van BALLANCHE, in de *Wetenschap der zamenleving*, blz. 342 en 350.

Digitized by Google

Blz. 8, r. 7 v. b. "Revolutionaire beginselen". CHATEAUBRIANT zegt zeer juist in zijn *Congrès de Vérone*: "Il faut se garder de prendre les idées révolutionnaires du *temps* pour les idées révolutionnaires des hommes; l'essentiel est de distinguer la *lente* conspiration des âges, de la conspiration *hative* des intérêts et des systèmes."; maar toch was hij een staatsman, die zich bedroog, omdat het niet genoeg is van algemeene waarheden overtuigd te zijn, wanneer men ze niet in de bijzonderheden weet te onderscheiden. THORBECKE, DA COSTA, GROEN VAN PRINSTERER, *Nederl. gedachten*, 28 Juni 1872, erkennen gezamenlijk een vooruitgang der tijden, maar onder hetzelfde woord verstaan zij geheel andere zaken.

Blz. 8, r. 8 v. o. "Het toeval". Gebeurtenissen worden toevallig genoemd, wanneer de gevolgen van onderscheidene bijzondere oorzaken te zamen komen. Verg. het belangrijk in 1870 uitgegeven geschrift van Dr. W. WINDELBAND: *Die Lehre vom Zufall*, waaruit wij reeds een zinsnede mededeelden in de *Letterk. aant., Geschied. vóór* 1830, blz. 326.

Blz. 8, r. 4 v. o. "De nieuwe wijsgeeren van de onbewuste Al-eenheid". Verg. inzonderheid blz. 332—355 van het werk van den volgeling van SCHOPENHAUER, HARTMANN: *Die Philosophie des Unbewussten*. Dat het werk binnen vier jaren in 1872 reeds de derde editie heeft beleefd, is zeker een teeken des tijds. Onder hetgeen daartegen is geschreven, vestigen wij inzonderheid de aandacht op het geschrevene door Dr. VAN BELL, in het *Theologisch tijdschr.*, door Dr. SPRUYT, in *de Gids*, door Dr. VAN VLOTEN: *Levensbode*, 1872. — Het kleine geschrift: *Weltelend und Weltschmerz. Eine Rede gegen Schopenhauer's und Hartmann's Pessimismus*, door J. B. MEIJER, hoogleeraar in de wijsbegeerte, te Bonn 1872, verdient zeer gelezen te worden; maar nog uitmuntender is het geschrift van den bekenden wijsgeer J. C. FISCHER: *Hartmann's Philosophie des Unbewussten. Ein Schmerzensschrei des gesunden Menschenverstandes*, 1872.

Blz. 9, r. 3 v. b. "Antirevolutionaire richting". Over het werk van Mr. GROEN VAN PRINSTERER: *Ongeloof en revolutie*, 1e uitg. 1850, heb ik mijne gedachten medegedeeld in de *Jaarboeken van regtsgeleerdheid*, Dl. XI, blz. 187. De tweede uitgave, 1868, heeft mij geen gronden gegeven om op mijn oordeel terug te komen. Verg. verder *Wetenschap der zamenleving*, blz. 9, 17, 348 en 676.

Blz. 9, midden. "De stroom". Woorden van Mr. J. R. THORBECKE,

Digitized by Google

geschreven in 1847, in zijn *Verhandeling over het staatsburgerschap*, in *Historische schetsen*. blz. 89.

Blz. 9, r. 8 v. o. "De eenzijdig aprioristische wijsbegeerte der geschiedenis". In onze overtuiging, dat eene wijsbegeerte der geschiedenis steeds moet rusten op en volmaakt worden door nauwkeurige waarneming van gebeurtenissen en denkbeelden, *Wetenschap der zamenlev.*, blz. 45, 208, 233, 243, 387, vonden wij ons bevestigd in het belangrijke artikel van J. B. MEIJER, in het *Historisch Zeitschrift*, 1871, 2; *Neue Versuche einer Philosophie der Geschichte*, naar aanleiding van de werken van LOTZE, RÜCKERT, BUNSEN, LASAULX, COMTE, BUCKLE, LAURENT en HERMANN: *Philosophie der Geschichte*, 1870, welk laatste werk in het licht verschenen is na de uitgave van de *Wetenschap der zamenleving*, maar in onze voorstellingen geene wijzigingen heeft gebracht.

Blz. 10, r. 4 v. b. "Te recht is opgemerkt". De opmerking is van MICHELET, in zijne *Histoire de la révolution Française*.

Blz. 10, r. 8 v. b. "*Ancien régime*". Men zie het voortreffelijk boek, hetgeen onder dezen titel is uitgegeven, door DE TOCQUEVILLE, in 1856. Het is, niettegenstaande de vele geschiedenissen van de Fransche omwenteling, eene nieuwe, omdat zij de physiologische methode op de geschiedenis toepast.

Blz. 11, r. 3 v. o. "Wij leven in een tijd van ontwikkeling". Moge de orthodoxie den vloek over den modernen tijd hebben uitgesproken, bij het vele onvolmaakte en zondige dat er nog heerscht, wij noemen toch het *beginsel van het moderne leven geen vloek, maar een zegen.* Zie *Tijdvragen*, 1869, XIX.

Blz. 14, r. 7 v. o. "De Juli-omwenteling". Verg. de geschriften, aangehaald *Wetenschap der zamenleving*, blz. 685, waarbij gevoegd moeten worden, DE NOUVION: *Histoire du règne de Louis Philippe*, IV vol., 2e ed. 1861, en vooral de belangrijke *Oeuvres de* FONFRÈDE, X Tom. 1845, en CARNÉ: *Études sur l'histoire du gouvern. représentatif*, II Tom. 1855.

Blz. 16, r. 9 v. b. "Om voorstanders te worden van het oude". *Wetenschap der zamenleving*, blz. 16 en 348.

Blz. 18, r. 3 v. b. "Met een deurwaarders-exploit". De officiëele

Digitized by Google

stukken, tot het begin van de Fransche omwenteling worden medegedeeld in een geschrift: *La révolution de* 1830, Paris 1830.

Blz. 18, r. 16 v. b. "De nieuwe burgerkoning". In het belangrijke en geestige werk van Prof. HINRICHS: *Die Könige. Entwickelungsgeschichte des Königthums von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*, 1852, wordt in de afdeeling: *Die scheinkonstitutionellen Könige*, na vermelding van het formeele streven van LOUIS PHILIPPE om een burgerkoning te schijnen, gezegd, dat de Koning, die het burgerkoningschap zocht onder een parapluie, in een fiacre den troon ontvluchtte.

Blz. 18, r. 11 v. o. "Overdreven ingenomenheid". Reeds bij de Ouden was het de spreuk: *Plus moribus, quam legibus.* Bij een opgewekten degelijken volksgeest worden vele gebreken der wetgeving weinig gevoeld, terwijl de voortreffelijkste staatswetten vaak onmachtig zijn om het nadeel van gebreken in het volkskarakter weg te nemen. De uitdrukking zoo dikwijls gehoord: "De grondwet moet een nationale kracht zijn", rust inderdaad op eene verkeerde onderstelling. De nationale levenskrachten van een volk zijn de beginselen, waardoor de menschen in hun denken en handelen bewogen worden; de wetten kunnen slechts aan dat leven vorm en regel geven. De wetten zijn wel hoogst gewichtig, maar toch niet het gewichtigste.

Blz. 19, r. 8 v. b. "Voor de diplomatie". Verg. de werken, boven blz. 1 aangehaald, alsmede de inleiding op het eerste stuk van Mr. THORBECKE: *Over de verandering in het statenstelsel in Europa.* 1831. De ook voor onze diplomatie zoo belangrijke *Mémoires* van GOBLET beginnen met de volgende woorden: "On ne peut méconnaître que la révolution belge de 1830 fut la première atteinte portée aux traités de 1815.

Blz. 22, r. 15 v. o. "Het volkskarakter". Men vergelijke het belangrijk opstel van de Hoogll. FRUIN en VISSERING, in de *Algemeene statistiek van Nederland*, II, blz. 3, en mijn *Nederlandsch Staatrecht*, bll. 49 en 100, *Staatkundige geschiedenis vóór* 1830, blz. 6 en passim, en *Letterk. aant.*, blz. 22.

Blz. 23, r. 16 v. b. "Zucht naar zelfstandigheid". Er bestaat van den beroemden Hoogleeraar in de Oostersche letterkunde H. A. HAMAKER eene redevoering: *Over den aard der zelfstandigheid, haar gewicht voor geheele volken en bijzondere personen en hare hooge noodzakelijkheid voor het tegenwoordig tijdsgewricht*, den 19den Januari 1831 in *Felix Me-*

Digitized by Google

ritis uitgesproken en uitgegeven als bijdrage voor het *Gedenkstuk van* VAN SPEYK. De redenaar doet inzonderheid opmerken het onderscheid tusschen oorspronkelijkheid en zelfstandigheid. Van de zelfstandigheid schreef hij het volgende:

"Wanneer wij deze edele hoedanigheid, die het onderwerp onzer overdenking uitmaakt, van naderbij beschouwen. dan ontdekken wij al spoedig dat haar werkkring zich uitstrekt over al wat de mensch denkt en bedrijft, over al de bespiegelingen van het beschouwend en al de daden van het maatschappelijk en bijzonder leven. Indien er iemand gevonden wierd, die in alles en altoos, volgens rede en pligt, aan dat beginsel getrouw bleef, en zich zonder ooit eenige zwakheid te verraden, zelfdenkend toonde zonder eigenzinnigheid, standvastig zonder stijfhoofdigheid, en bij eigen en onafhankelijk karakterplooi van alle zonderlingheid verwijderd was; men mogt het, om met een oud wijsgeer te spreken, een schouwspel noemen, dat de Godheid zelve met een welgevalligen blik zou verwaardigen."

In het slot zijner toespraak maakte hij de volgende toepassing op de gebeurtenissen van den tijd:

"Ik weet het, het lot, dat ons wacht, is nog in duistere nevelen gehuld, maar mijn gevoel, mijne innige overtuiging zegt het mij, Nederlanders! de uitslag kan niet twijfelachtig wezen. Al is het ook, dat laaghartige en eigenbelanghebbende bondgenooten ons aan ons zelven overlaten, eene natie, die aan zich zelve niet wanhoopt, kan de toekomst met gerustheid te gemoet zien. Maar om die gerustheid op rede te doen steunen, is het noodig, Landgenooten! dat Gij uwen toestand regt beseft, en diep gevoelt, dat Gij een nieuw tijdperk uwer geschiedenis zijt ingetreden. Het zal van U afhangen, of het een tijdperk van welvaart, van geluk en glorie wezen zal, en of de nakomelingschap, in de gevolgen van den Belgischen opstand, de opkomst van het herboren Nederland zal zoeken! Wilt gij uw eigen lot en dat van den Staat verzekeren, zooveel menschelijk beleid het vermag, zorgt dan dat het heilig vuur, dat thans uwe boezems doorgloeit, U op den duur beziele; houdt vast aan de oude leuzen *eendragt maakt magt* en *ik zal handhaven;* want deze schoone woorden bevatten de slotsom der nationale zelfstandigheid. Maar ik moet het nog eens herinneren, zal deze op onwrikbare grondslagen berusten, dan moet zij eenen weerklank vinden in het hart van elken burger; dan moet ieder in alle zijne daden, woorden en gedachten zelfstandig trachten te worden; dat is oud Nederlandsche vastheid, welberadenheid en regtschapenheid met Vaderlandsliefde verbinden. Deze zedelijke verpligting berust op allen; want ieder kan haar, althans tot eene zekere hoogte, vervullen."

Digitized by Google

Blz. 24, r. 7 v. b. "Het beloop van eene Nederlandsche vergadering". Verg. het geestig tafereel van een Hollandsche raadsvergadering in den omwentelingstijd, door VAN WOENSEL, in *de Lantaarn* van 1801.

Blz. 24, medio. "Zuiver monarchaal geregeerd". Zelfs de *Nederlandsche gedachten*, van 1829, die geacht werden de meest monarchale beginselen voor Nederland te verdedigen, hebben nooit geijverd voor een absolute monarchie. Zoo wordt in het nommer van 2 December 1829 als een vereischte van een monarchaal gouvernement het volgende geschreven: "Het moet staan aan het hoofd van eene zich zelve ontwikkelende natie; de openbare meening niet volgen, maar haar onderzoeken, voorgaan, besturen, des noods tegenwerken en bedwingen. Het moet zich, daar het overeenkomstig, niet met het voorbijgaande volksgevoelen, maar met den blijvenden volksgeest regeert, een' duurzamen en heilrijken invloed op dien volksgeest verschaffen. Het schroomt niet aan den Burgerzin levendigheid bij te zetten, omdat het die, waar zij in uitgelatenheid ontaardt, door zedelijke kracht gemakkelijk beteugelen kan. Tot bereiking van dat heerlijk doel moet niet de monarch zelf en alléén de algemeene bestuurder zijn van het Rijk, hij moet het hoofd wezen van een monarchaal gouvernement. Hij moet zich met schrandere, kundige, vooral ook godsdienstige en brave menschen omringen. Hij moet zelfwerkende ambtenaren hebben. Dan eerst kan ten aanzien der gansche regering hoogachting en vertrouwen ontstaan; zoolang die gevoelens zich bepalen bij den Vorst, wiens werkzaamheid altijd door de zeer enge grenzen der menschelijkheid is beperkt, zal de wezenlijke kracht der regering, wanneer haar ontwikkeling het meest wordt vereischt, zeer weinig beteekenend zijn," enz. Hoe schoon deze beschrijving van de monarchale regeering ook moge schijnen, zoo kan toch aan dit monarchaal beginsel de meest conservatieve, ja reactionaire richting verbonden worden, waarbij men blootstaat onder de heerschappij eener partijrichting te geraken. Wanneer het waar is, hetgeen de hoogst bekwame redacteur van de *Nederlandsche gedachten* in 1829 schreef, en nog in zijne *Nederlandsche gedachten* van 25 Juli 1872 herhaalde, "dat tot het regeeren behoort tot een steunpunt en tot een leiddraad voor het volksleven te zijn", staat men bloot te komen onder eene kerkelijke, òf militaire, òf democratische, òf socialistische monarchie, naarmate de monarch een steunpunt is voor een dier richtingen. Het behoort tot de verdiensten van PÖLITZ, in zijn boek: *die Könige*, dat hij heeft aangewezen, dat de principiëele strekking van eene monarchie eene zeer verschillende kan zijn. Tot het kenmerk van een vrij volk behoort dat de regeering met het volk in een levend verband staat,

Digitized by Google

dat de Vorst leeft met het volk. Ook Mr. GROEN VAN PRINSTERER erkent zulks, *Nederlandsche gedachten*, 12 Juli 1872, blz. 253: "Stilstand is er niet in het leven. Stilstand in het leven is de dood. Grenslijn in het volksleven tusschen hetgeen gevormd is (*das Gewordene*) en zich vormt (*das Werdende*) is ondenkbaar. Maar welke zal nu, ter aanduiding van deze waarheid de beste terminologie zijn? In het volksleven *onafgebrokenheid*, gestadigheid van *vorming*. Een kenmerk dus, dat met de woorden *Kontinuität* en *Fortbildung*, in letterlijke eigenaardigheid uitgedrukt wordt," terwijl hij na de mededeeling van woorden van STAHL schrijft: "Regtsgeleerde, wetgever! laat het volksleven door u worden geëerbiedigd; laat de natuurlijke voortwerking der nationale formeerkracht door geen willekeurige vermetelheid worden gestoord. Tusschen *das Gewordene* en *das Werdende* geen slagboom; maar wèl unausgesetzte Fortbildung; maar wèl de eisch der Kontinuität." Volkomen juist; maar om de toepassing daarvan te maken behoort een onvoorwaardelijke waarheidlievende critiek tusschen hetgeen wat gezonde groeikracht heeft en wat behoort tot het telkens weder opwassen van het oude onkruid, dat nog niet is uitgeroeid. Zoo dikwijls men van den breeden weg der onvoorwaardelijke waarheidsliefde afgaat, verliest men zich in kronkelpaden, om eigene meeningen als waarheden te doen gelden. Het ware beginsel van het vertegenwoordigend stelsel met eene grondwettige monarchie is, dat het volksbewustzijn tot de regeering nadert in algemeene, provinciale en plaatselijke vertegenwoordiging, en dat de regeering overeenkomstig de vormen der wet, die zijn voorgeschreven om een zelfstandig en vrij onderzoek te waarborgen, in de wetgeving opneemt hetgeen in het volksbewustzijn, blijkens de uitdrukkingen der volksvertegenwoordigers, genoegzaam is gerijpt, om een wettigen vorm te erlangen. Bij dit monarchaal regeeringstelsel regeert het volk zich zelf en staat de Koning aan het hoofd van alles wat staatsrechtelijke groeikracht heeft. Verg. *Wetenschap der zamenleving*, blz. 865, *Handleiding Staatsregt*, 2de uitg. blz. 201.

Blz. 24. r. 15 v. o. "Door de policie gedrild". Verg. *Wetenschap der zamenleving*, blz. 884, 925; *Staatsregt*, blz. 799. Zeer terecht betoogt AVÉ LALLEMAND: *Die Krisis der Deutschen Polizey*, dat de policie, om bevorderlijk te zijn aan het volksleven, geen militair maar een burgerlijk karakter moet hebben.

Blz. 24, r. 12 v. o. "Partijen". Over de partijen, haar wezen en geschiedkundige ontwikkeling verg. men *Wetenschap der zamenleving*, blz. 776, 788. 824. Later kwam nog uit, ook in het Nederduitsch,

Digitized by Google

De politieke partijen. Beschrijving van haar karakter en haar geest, door Dr. J. C. BLUNTSCHLI, vertaald door E. ORTEL, 1870. Wij gaven er een verslag van in de *Tijdvragen*, 1870, in een artikel: *De hoogere partijvorming*, XIII, blz. 1. Tegenwoordig is het een mode, vooral onder jeugdige politieke schrijvers, om slechts de eenzijdige partijmeeningen aan te hangen. En veel is er, dat daartoe verleidt. Critisch het goede, dat een toekomst heeft, onder het verkeerde, en het verkeerde in de toegejuichte partijmeeningen op te merken vordert geduld, onderzoek en zelfstandigheid van karakter. Met beslistheid te oordeelen over geschriften, die men slechts vluchtig heeft ingezien, in den geest der partijmeening, kost noch moeite noch inspanning, verwerft toejuiching bij vrienden, en komt ook meer met het jeugdig enthousiasme overeen. Maar, bij den vooruitgang der natuurwetenschap en nu op het gebied van godsdienst en wijsbegeerte het sectewezen en de dogmatiek meer en meer verlaten worden, zal de moderne richting van onpartijdige critiek ook langzamerhand op het gebied van het staatsleven doordringen. Er behoort weinig scherpzinnigheid toe, om met volkomen zekerheid te voorspellen, dat de oppervlakkige oordeelvellingeu der partijmeeningen tot de voorbijgaande opiniën van den dag behooren. De beslissende toon moge eenigen schijn van vastheid hebben, in waarheid verklikt hij zeer naïf, dat men geoordeeld heeft zonder onderzoek, zonder zelf het gewicht der gronden gewogen te hebben.

Blz. 24, r. 14 v. o. "De theoretische ijveraars voor het parlementarisme". Zij voeren een regeeringsstelsel in, dat geheel op onbeschrevene en daardoor niet wettig erkende grondbeginselen rust; zij vergeten geheel en al, dat de grondwet, om een nationale kracht te zijn, nauwkeurig gekend en met nauwgezetheid opgevolgd moet worden. Wij hebben dit ontwikkeld in eene brochure: *Een woord ter overweging over eenige onbeschreven politieke beginselen*, Amst. E. S. WITKAMP, 1863.

Blz. 24, r. 8 v. o. "Het Nederlandsch individualisme". Verg. het reeds aangehaald artikel van Prof. VISSERING en FRUIN, in de *Algemeene statistiek van Nederland*. Dl. II, blz. 3 volg., en Dr. A. PIERSON, in de voorrede van: *Herinneringen uit Pruissen's geschiedenis*, 1872.

Blz. 27, r. 7 v. b. "Hoe een tijd van welvaart". Zoowel de uitnemende verdiensten van OLDENBARNEVELT als die van JOHANN DE WITT zijn door het door partijzucht opgeruide volk miskend. Verg. *Staatkundige geschiedenis*, blz. 127 en 170. Daarom zeiden reeds onze voorouders:

Digitized by Google

"Het wufte volk, dat veel te los van hoofd,
Genoten dienst vergeet
En 't ergste 't liefst gelooft."

Zie *Aanteekeningen*, blz. 167.

Blz. 27, r. 9 v b. "Groote staatkundige vrijheid". Al is de staatkundige vrijheid onder de Republiek niet te vergelijken met die welke wij tegenwoordig genieten, zoo was zij vooral in de laatste helft van de 18e eeuw zeer groot in vergelijking van andere landen. Geen tijdvak was er, waarin meer op het vaderland geroemd werd, dan juist kort voor het tijdvak, waarin de patriotten de Fransche hulp inriepen en Nederland onder den invloed en naderhand onder de heerschappij van Frankrijk brachten. *Staatkundige geschiedenis*, blz. 210 en v.

Blz. 28, r. 2 v. b. "Het gemoedsleven van het volk". Zie *Wetenschap der zamenleving*, blz. 158, 188, 769 en 786.

Blz. 28, r. 10 v. b. "Men had in 1814 groote vrees". Zie het adres van JOAN MELCHIOR KEMPER tegen de grondwet van 1814, in zijn *Staatkundige geschriften*, blz. 95—104, en onze *Staatkundige geschiedenis*, blz. 424 en *Aant.* blz. 470.

Blz. 28, r. 10 v. o. "Tegen de Belgische oppositie te steunen". Zie *Staatkundige geschiedenis*, blz. 686, en volg.

Blz. 28, r. 5 v. o. "Toestand". Een statistiek, die den toestand van het volk in het jaar 1830 doet kennen bestaat er niet. De wetenschappelijke beoefening der statistiek in ons vaderland dagteekent van lateren tijd, zoodat men de kennis van den toestand van ons vaderland moet putten deels uit de verspreide verslagen omtrent het onderwijs, her armwezen en den toestand der provinciën, die echter in vergelijking met den tegenwoordigen tijd weinig volledig zijn, deels uit de opgaven, die voorkomen in de *Algemeene statistiek van Nederland*, alwaar, Deel II, bl. 23 een algemeen overzicht der vier volkstellingen, in 1829, 1839, 1849 en 1859 wordt gegeven, waaruit blijkt, dat de bevolking in die dertig jaren van 2,613,487 tot 3,223,577 zielen is vermeerderd, dus met 610,090.

Blz. 28, r. 1 v. o. "Kwijnden zeevaart en koophandel". Verg. *Staatkundige geschiedenis*, blz. 516 en de *Aanteekeningen*, blz. 577.

Blz. 29, r. 12 v. o. "De landbouw". Verg. de verslagen der Gede-

Digitized by Google

puteerde Staten, die vroeger in de *Staatscourant* werden medegedeeld, en de verhandeling van U. G. SCHILTHUIS: *De verhouding van den landbouw tot den bodem en de bevolking, enz.*, Haarlem 1853.

Blz. 29, r. 9 v. o. "De prijs der nationale schuldbrieven". De 2½ pCts. werkelijke schuldbrieven stonden vóór de Juli-omwenteling op 63¼ pCt.

Blz. 29. r 1 v. o. "Hooger onderwijs". In eene handleiding bij de beoefening der algemeene geschiedenis na 1830 achten wij het niet ongepast, de namen te vermelden der Nederlandsche Hoogleeraren in 1830.

Leiden.	**Utrecht.**	**Groningen.**
	Godgeleerdheid.	
J. CLARISSE,	J. HERINGA EZ.,	A. YPEY,
L. SURINGAR,	H. BOUWMAN,	J. F. VAN OORDT JZ,
N. C. KIST,	H. J. ROYAARDS.	P. HOFSTEDE DE GROOT.
W. A. VAN HENGEL,		
J. VAN VOORST, *emerit.*		
	Rechtsgeleerdheid.	
N. SMALLENBURG,	H. ARNTZENIUS,	G. DE WAL,
H. W. TIJDEMAN,	J. R. DE BRUEYS,	H. NIENHUIS,
C. J. VAN ASSEN.	C. A. VAN ENSCHUT.	J. H. PHILIPSE.
H. COCK.		
	Geneeskunde.	
G. SANDIFORT,	B. F. SUERMAN,	E. J. THOMASSEN à THES-
J. C. B. BERNARD,	J. J. WOLTERBEEK,	SINCK,
M. J. MACQUELYN,	J. L C. SCHRÖDER V. D.	S. E. STRATINGH,
J. C, BROERS.	KOLK.	E. HENDRIKS JZ.
C. PRUYS V. D. HOEVEN,	P. F. HEYLIGERS, *bui-*	W. VROLIK, *buitengew.*
M. S. DU PUI, *emeritus.*	*tengewoon.*	
	Wis- en Natuurkunde.	
S. SPELJERT V. D. EYK.	N. C. DE FREMERY,	TH. VAN SWINDEREN,
C. G. C. REINWARDT,	G. MOLL,	S. BROUWER,
J. DE GELDER,	J. F. L. SCHRÖDER,	S. STRATINGH EZ,
J. V. D. HOEVEN, *buiteng.*	J. KOPS,	H. C. VAN HALL.
P. J. UYLENBROEK, *id.*	T. G. VAN LITH DE JEUDE,	
A. H. V. D. BOON MESCH,	P. J. J. DE FREMERY,	
idem.	*buitengew.*	

Digitized by Google

Leiden.	Utrecht.	Groningen.
Wijsbegeerte en Letteren.		
J. H. VAN DER PALM,	P. W. VAN HEUSDE,	C. DE WAAL,
M. SIEGENBEEK,	J. H. PAREAU,	J. R. VAN EERDE,
J. BAKE,	A. VAN GOUDOEVER,	G. WOLTERS,
J. NIEUWENHUIS,	A. SIMONS.	J. TEN BRINK,
P. HOFMAN PEERLKAMP.		B. H. LULOFS.
H. A. HAMAKER,		
C. J. C. REUVENS.		

De Noord-Nederlandsche hoogleeraren werden na 1830 vermeerderd door de hoogleeraren, die uit België waren geweken, als:

te *Leiden*, met S. M. SCHRANT, Ned. taal; J. R. THORBECKE, staatkundige geschiedenis, uit Gent.

te *Utrecht*, met J. M. F. BIRNBAUM en A. C. HOLTIUS, rechtsgeleerdheid; L. G. VISSCHER, Nederlandsche letteren en geschiedenis, uit Leuven; J. C. ACKERSDIJCK, staatshuishoudkunde; R. VAN REES, natuurkunde uit Luik; C. A. BERGSMA, natuurkunde, uit Gent.

te *Groningen*, F. C. DE GREUVE, wijsbegeerte, uit Leuven; P. VAN LIMBURG BROUWER, letteren, uit Luik; terwijl de hoogleeraren J. KINKER, uit Luik, te Amsterdam, J. G. S. VAN BREDA, uit Gent, te Haarlem zich vestigden.

Buiten de drie Rijkshoogescholen bestonden in 1830 nog drie Athenaea: *Amsterdam*, met de volgende hoogleeraren: G. A. ROOYENS, godgeleerdheid; C. A. DEN TEX en J. VAN HALL, rechtsgeleerdheid; G. VROLIK, kruid- en ontleedkunde; F. VAN DER BREGGEN, pathologie; J. E. P. VOUTE, wis- en natuurkunde; H. C. VAN DER BOON MESCH, natuurkunde; D. J. VAN LENNEP, grieksche en latijnsche talen; J. WILMET, Oostersch; N. G. VAN KAMPEN, Nederlandsche taal en geschiedenis; T. ROORDA, buitengewoon hoogleeraar als toegevoegd aan Prof. J. WILMET, wijsbegeerte. — *Franeker*, B. R. DE GEER, godgeleerdheid; F. DE GREVE, rechtsgeleerdheid; S. ENS, ontleedkunde; C. MULLER, scheikunde; J. W. ERMERINS, wiskunde; J. A. C. ROVERS, grieksche en latijnsche talen; J. C. SWIJGHUISEN GROENEWOUD, Oostersche talen. — *Deventer*, C. FRANSEN VAN ECK, godgeleerdheid; J. DUYMAER VAN TWIST, rechtsgeleerdheid; J. VERBURG, Oostersche talen; J. A. DOMPELING, wiskunde; P. BOSSCHA, letteren.

Aan de kweekscholen onderwezen, aan die van de Evang. Lutherschen te Amsterdam: J. F. PLUSCHKE als gewoon, en C. H. EBERSBACH en G. F. SARTORIUS als buitengewoon; aan die der Remonstranten: A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, en aan die der Doopsgezinden S. MULLER en W. CNOOP KOOPMANS.

Digitized by Google

Deze naamlijst zal aan hen, die als studenten of pas gepromoveerden het jaar 1830 beleefd hebben, vele herinneringen opwekken aan hunnen academietijd. De meeste der genoemde hoogleeraren zijn thans reeds overleden; hunne levensberichten zijn opgenomen, deels in de verzameling van levensberichten in de *Handelingen van de Maatschappij van Letterkunde te Leiden*, deels in het *Biographisch woordenboek* van VAN DER AA, deels in de *Academische jaarboeken*. In die levensschetsen zijn overvloedige aanwijzingen van bouwstoffen voor de kennis van het academieleven omstreeks 1830.

Er werd over het algemeen aan de academie veel gewerkt voor de responsiën op de collegiën, voor de privaatlessen bij de meeste hoogleeraren, voor de dispuut-collegiën; maar aan ongedwongen levenslust werd ook een ruime teugel gevierd op ontgroenpartijen, nabroodjes na het dispuut-collegie, reistochtjes om de boetenkas te verteeren, examen- en promotiepartijen. Waar de studenten het geluk hadden dat de antwoorden op prijsvragen bekroond werden, werd op kosten van den Staat het prijsantwoord uitgegeven, terwijl de student, die buiten zijn woonplaats de medaille ging ontvangen, ruim schadeloos werd gesteld voor reiskosten naar een vreemde hoogeschool, die ook wel bij andere gelegenheden bezocht werd, waardoor vriendschapsbetrekkingen tusschen tijdgenooten werden aangeknoopt. Wij willen niet beweren, dat hetgeen afgeschaft is, weder moet worden ingevoerd, maar zeker is het, dat het geheele academieleven in 1830 een opwekkende kracht had. De *Schetsen van Klikspaan* geven niet het studentenleven van 1830, maar dat van eenige jaren later terug. In mijn tijd observeerde men elkander nog niet zoo nauwkeurig. Daartoe had men noch tijd noch lust te midden van studie en jeugdig genoegen. In mijn studententijd kwamen uit: de *Academische Idyllen* van VAN LENNEP en de *Studentenzangen*, bij HERDINK te Leiden. Over het Amsterdamsche studentenleven omstreeks 1830 vergelijke men E. J. POTGIETER: *Studiën en schetsen over vaderlandsche geschiedenis en letteren*, door R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, blz. LXVI.

Tot de speciale deelen van de geschiedenis des Vaderlands behoort de geschiedenis der bijzondere wetenschappen, maar niet vreemd aan de bearbeiding van eene algemeene geschiedenis des vaderlands inzonderheid in betrekking tot het staats- en het volksleven, is het de aandacht te vestigen op enkele verschijnselen bij de beoefening van de wijsbegeerte des rechts omstreeks het jaar 1830.

Prof. COCK, die in 1825 mijn vader, JOAN MELCHIOR KEMPER, voor het onderwijs in het natuurrecht was opgevolgd, was bij zijn optreden als hoogleeraar de baanbreker in eene nieuwe richting. Mijn vader, die reeds in 1798 hoogleeraar te Harderwijk was geworden, had

Digitized by Google

op geheel Nederlandsche wijze, ook in navolging van zijnen leermeester, den Amsterdamschen hoogleeraar CRAS, het natuurrecht met moraal vereenigd, waarbij op ARISTOTELES en CICERO, op HUGO DE GROOT en KANT, een veelvuldig beroep werd gedaan. COCK daarentegen volgde, na eene historische inleiding, inzonderheid SCHMALZ: *Rechtsphilosophie.* Hij droeg een nieuw theoretisch staats- en volkenrecht voor, zeer vrijzinnig, in tegenoverstelling van de antirevolutionaire school. Toen de zonen van Koning WILLEM II onder hem studeerden, heeft hij doen drukken: *Natuur-, Staats- en Volkenrecht, als handboek voor HH. KK. HH.*, 1837. Het werk is niet algemeen in den handel, maar verdient geraadpleegd te worden, ook ter oplossing der vraag, hoe het mogelijk is, dat men met zeer liberale theoretische grondstellingen zeer conservatief kan zijn. Waar men zuiver theoretisch redeneert, blijft men te veel van het wezenlijke volksleven verwijderd om wijsbegeerte en practijk in verband tot elkander te brengen. In de richting van H. COCK werden de dissertatiën geschreven van mijne vrienden H. W. JORDENS: *De fine civitatis*, en H. VAN LOGHEM: *De doctrina acquisitionis secundum principia juris naturalis.*

COCK's collega Prof. TIJDEMAN, die door zijn onderwijs in de rechtsencyclopaedie zich op velerlei gebied bewoog, een man vol geest en vernuft, had een geopend oog voor het ware onder verschillende richtingen; zijn drie verhandelingen: *Over de voormalige partijen in de republiek*, 1849 zijn karakteristiek om zijne onpartijdigheid te doen kennen. Hij deed gaarne hetgeen hij opmerkelijk vond aan anderen kennen; de inzichten van WARNKÖNIG, die aan de Belgische universiteiten zijn loopbaan begon, verspreidde hij in eene Nederduitsche vertaling, met aanmerkingen door hem uitgegeven onder den titel van: *Proeve eener wijsgeerige beschouwing van den grond en oorsprong des regts*, 1822. Vroeger had hij geschreven eene verhandeling: *Over den invloed van wetboeken in de taal des lands op de wetenschappelijke beoefening des regts.* In zijne lessen over de staathuishoudkunde was hij niet geheel vrij van te ver gedreven staatszorg.

De speculatieve wijsbegeerte werd te Leiden te veel in een dialectischen vorm onderwezen om groote belangstelling op te wekken. Noch de collegiën van de beide DE WIJNPERSE, noch die van J. NIEUWENHUIS wisten de aandacht der studenten te boeien, ofschoon de laatste meer tot een nieuwe psychologisch wijsgeerige richting overhelde, waarvan hij ook blijken gegeven heeft door zijne vertaling van de *Anthropologie* van AHRENS, onder den titel: *Grondbeginselen der menschen zielkunde*, Utrecht, 1847.

Te Utrecht was reeds vóór de komst van VAN HEUSDE wijsbegeerte en geschiedenis nauw vereenigd door den hoogleeraar in de rechtsgeleerd-

Digitized by Google

heid W. DE RHOER. Hij onderwees het natuurrecht onder de indrukken van de staatrechtelijk wijsgeerige denkbeelden van de 18de eeuw, zonder door die denkbeelden overheerscht te worden. De gevoelens van MONTESQUIEU en VOLTAIRE, van HUME en GIBBON onderwierp hij aan eene critiek, die het goede en het verkeerde schifte. Zijn beeld als geleerde wordt het meest gekend uit de latijnsche lofrede door VAN HEUSDE op hem uitgesproken en door vele studenten van mijn leeftijd met belangstelling gelezen. VAN HEUSDE stond èn door de vele geschriften, die hij heeft uitgegeven, èn door den machtigen invloed, dien zijn geest op velen heeft uitgeoefend, aan het hoofd eener edele humanistische richting. De socratische wijsbegeerte voor de negentiende eeuw te bewerken was zijn hoofdstreven. Een rijke schat van de schoonste gedachten is in zijne werken te vinden. Jammer dat zij dikwijls in een wijdloopenden stroom van woorden verzwolgen worden, en dat aan de wijsgeerige grondgedachten juiste formuleering ontbreekt. Inzonderheid voor de godgeleerden was zijn invloed hoogst gewichtig, hetgeen door de Groninger richting ook met dankbaarheid is erkend. Zie de belangrijke mededeelingen over den invloed van VAN HEUSDE door Prof. HOFSTEDE DE GROOT: *De Groninger godgeleerden in hunne eigenaardigheid*, 1855, blz. 8. De wijsbegeerte van VAN HEUSDE vond een bestrijder in Prof. DE GREUVE, maar de vorm, waarin dit geschiedde, deed aan die bestrijding weinig waarde hechten. Niet minder dan VAN HEUSDE, maar eenigszins in een andere richting, heeft de hoogleeraar J. F. L. SCHRÖDER op de hoogeschool te Utrecht velen tot waarheidlievend wijsgeerig onderzoek opgewekt. Zie J. DOUWES: *De wijsgeer J. F. L. Schröder*, Groningen 1870. Naast VAN HEUSDE en SCHRÖDER, hoogleeraren bij de letterkundige en wijsgeerige faculteit, werd het natuurrecht te Utrecht onderwezen door ENSCHUT, die, van Groningen beroepen, de plaats van DE RHOER had ingenomen, terwijl hij te Groningen in 1821 was vervangen door Prof. GABINUS DE WAL, aan wiens wetenschappelijke verdiensten hulde is toegebracht door Mr. C. A. DEN TEX: *Bijdragen*, VIII, blz. 156. De werken, waarin zijne inzichten over de wijsbegeerte des rechts voorkomen, zijn eene verhandeling *over den invloed der wetboeken*, eene verhandeling *over het Volkenrecht* en zijne door het Instituut bekroonde verhandeling *over het Natuurrecht*. DE WAL'S richting was de Kantiaansche, gelouterd door zelfstandig oordeel. In 1833 overleden, is hij opgevolgd door den hoogleeraar STAR NUMAN, over wien later.

In Amsterdam is in 1821 de hoogleeraar C. A. DEN TEX aan CRAS opgevolgd. Zijne beschouwingen over de philosophia juris worden gekend deels uit zijne *Encyclopaedia juris*, deels uit zijne recensiën in de *Bijdragen* en *Jaarboeken voor regtsgeleerdheid*.

Digitized by Google

Blz. 30. medio. "Prof. WTTEWAALL". hoogleeraar in de landhuishoudkunde te Leiden, van 1822 tot op zijnen dood in 1838. Hoe hij de landhuishoudkunde begreep, heeft hij voorgedragen in zijne inwijdingsrede 1822, en vervolgens in 1838, bij het nederleggen van het rectoraat. In 1828 gaf hij te kennen, dat hij wel genegen zou zijn een collegie over land- en volkshuishoudkunde voor rechtsgeleerde studenten te geven. Met VAN PUTKAMMER, ALSTORPHIUS GREVELINK, C. VAN VOLLENHOVEN, D. J. VAN DOORNINCK en de beide zoons van den hoogleeraar heb ik daarvan gebruik gemaakt, en de plicht der dankbaarheid noopt mij een enkel woord van hulde, ook van mijne zijde, aan dien voortreffelijken man toe te brengen. Deelde hij uit zijne rijke kennis veel mede over belangrijke instellingen ter bevordering van de nationale welvaart hier te lande en elders, nog meer werkte hij door zijn geheele persoonlijkheid. Uit warme liefde tot het volk had hij zich geoefend in hetgeen tot vermeerdering van volkswelvaart, tot vermindering van armoede leiden kon, en die liefde tot het volk, die hem bezielde, deelde hij aan zijne studenten mede, door de ingenomenheid, waarmede hij elke nuttige inrichting aanprees, en de rondborstige afkeuring van hetgeen hij verkeerd oordeelde. Door zijne opmerkingen omtrent de moeielijkheden, waarmede nuttige zaken dikwijls te strijden hadden, door de schoone gezegden van groote staatslieden en geleerden, deed hij moed, trouwhartigheid en onpartijdigheid liefhebben. Hij was zeer verre verwijderd van een partijman te zijn; hij behoorde noch tot de conservatieven, noch tot de liberalen, maar hij koos met innemende warmte partij voor al wat goed, — tegen al wat verkeerd was. WTTEWAALL sprak met warmte, met innige overtuiging en duidelijkheid, zoodat hij gemakkelijk kon worden gevolgd en veel kon worden aangeteekend; maar hiermede niet tevreden, had hij de gewoonte, geregeld één avond in de week studenten bij zich op zijne studeerkamer te ontvangen, als wanneer het behandelde op de colleges, op de gedane vragen zijner hoorders, werd toegelicht. De staathuishoudkunde, waarin het onderwijs aan TIJDEMAN was opgedragen, werd door de colleges van WTTEWAALL aangevuld. TIJDEMAN gaf de theorie, WTTEWAALL deed de grondslagen van bestaande instellingen kennen en deed critisch het verkeerde en het goede opmerken. Beide de hoogleeraren waren zeer met elkander bevriend en ondersteunden elkander. Het eerste *Tijdschrift voor staathuishoudkunde*, 1836—1837, is onder redactie van WTTEWAALL uitgekomen, met bijdragen van Mr. J. ACKERSDIJCK, TIJDEMAN en anderen. De dissertatie van mijnen hooggeachten vriend P. W. ALSTORPHIUS GREVELINK: *De summi imperantis cura indirecta in industria promovenda*, 1832, en de bekroonde verhandeling van Mr. D. J. VAN DOORNINCK, over eene zuivere

Digitized by Google

landhuishoudkundige vraag betreffende den klaver, zijn vruchten van het onderwijs van WTTEWAALL. THORBECKE heeft in 1837, eerst in de *Letterbode* en vervolgens in de *Historische schetsen*, WTTEWAALL naar waarheid geteekend.

Blz. 30, r. 1 v. o. "SMALLENBURG". N. SMALLENBURG, geboren 1761, hoogleeraar te Leiden van 1790 tot zijn dood, 1836, kan beschouwd worden als de geleerde hekkensluiter van een rij van beoefenaren van het Romeinsche recht, die voor goed voorbij is gegaan. Toen men het geheel van het Romeinsche recht als gezaghebbend beschouwde, was het de groote kunst de tegenstrijdige wetten met elkander in overeenstemming te brengen, evenzeer als bij de theologie geen gering deel der theologische geleerdheid bestond om de tegenstrijdige bijbelplaatsen met elkander te verzoenen. Voor deze soort van wetsexplicatie bieden de geleerde: *Notae Schultingii ad Pandectas* ed. a N. SMALLENBURGIO, 8 Tom. 1804—1835, een rijk wapentuig aan. Het was inzonderheid aan den invloed van SAVIGNY toe te schrijven, dat deze richting in de rechtsgeleerdheid door eene betere vervangen werd. In dat opzicht was Prof. VAN ASSEN een moderne richting bij de beoefening van het Romeinsche recht toegedaan, dat hij de verdiensten van FRIBONIANUS niet zoo hoog schatte en het Romeinsche recht uit de bronnen zelve zocht te verklaren. Van den hoogleeraar VAN ASSEN heb ik de levensschets gegeven in de *Handelingen van de Maatschappij van Letterkunde te Leiden*, 1860.

Blz. 32, r. 11 v. o. "Den echten oud-student". A. G. A. VAN RAPPARD, den lateren minister van binnenlandsche zaken, onder wien de wet op het lager onderwijs werd aangenomen. Verg. over zijn studententijd en zijn schrijven tegen de Belgische studenten, zijne levensschets, door mij gesteld in de *Handelingen* voornoemd, 1870.

Blz. 34, r. 15 v. o. "Vele richtingen een mystieke enz.". Onder de mystieken versta ik o. a. de *Vijgenboomianen*. Tusschen de orthodoxen en confessioneelen bestaat die nuance, die tusschen DA COSTA en GROEN VAN PRINSTERER heeft bestaan, en thans zoo belangrijk toegelicht is in de *Brieven van* Mr. ISAAC DA COSTA, *medegedeeld door* Mr. GROEN VAN PRINSTERER, 1872. Onder de liberalen bestonden ook zeer vele schakeeringen, HERINGA, BROES, DONKER CURTIUS. De critische richting, waaruit later de moderne is ontstaan, was nog slechts aan het opkomen, gelijk blijkt uit onderscheidene geschriften. Hoogst opmerkelijk is hetgeen de student in de theologie BAKHUIZEN VAN DEN BRINK aan zijn vriend J. TER MEULEN schreef, 25 Maart 1831: "Ook dit vak

Digitized by Google

(de theologie) zal zeker eens ten onzent zijne revolutie zien aanbreken, naar rato niet minder dan de stormen welke de staatkundige wereld beroeren; en het is daarom voor ons, theologanten, zaak ons met staatkunde wat minder, ons met ons vak wat meer te bemoeien." Zie POTGIETER: *Studiën en schetsen van* R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, blz. CCXI.

De theologische richtingen openbaarden zich ook op het gebied van de wijsbegeerte van het recht in de onderscheiden richting der *Bilderdijkianen* en *anti-Bilderdijkianen*. Op de *Bezwaren tegen den geest der eeuw*, van DA COSTA, vestigden wij vroeger de aandacht (Zie *Staatkundige geschiedenis*, blz. 566, en de *Letterk. aant.* daarop). In 1821 gaf Mr. W. BILDERDIJK uit: *Korte ontwikkeling der gronden van het natuurrecht*, waarin hij stelde, dat het natuurrecht geheel voortkwam uit onze behoeften, dat het niet kon leiden tot vrede, maar dat alle verbindend recht in de wet van God zijn grond had. Tegen deze stellingen kwam op KINKER, in zijne *Brieven over het natuurregt*, 1823. In de vier eerste brieven wederlegt hij de stellingen van BILDERDIJK, in de vijfde en zesde ontwikkelt hij zijn eigen stelsel, na het onvolledige van de theorie van KANT en anderen te hebben aangewezen. KINKER gaat uit van de onderstelling, die hij later in een uitgebreid werk: *Dualisme de la raison humaine*, heeft trachten te bewijzen, dat in de menschelijke rede twee naturen zijn.

De gevoelens van BILDERDIJK en KINKER zijn later, maar niet zonder groote wijzigingen, voorgedragen door Mr. GROEN VAN PRINSTERER en Mr. THORBECKE, die bijna een halve eeuw tegenover elkander hebben gestaan. Zij hadden reeds een naam van buitengewone talenten op de academie, en waar zij, na hunne promotie, naamloos schreven, trokken hunne geschriften reeds vroeg de aandacht boven andere. Beiden hebben hunne meeningen en bedoelingen, met oprechte goede trouw, zonder nevenbedoelingen, liefgehad, maar in een geheel tegenovergestelde richting en met een hartstocht, die voor andere gevoelens geen plaats liet. THORBECKE was de man van den reëelen vooruitgang van den tegenwoordigen tijd, — GROEN VAN PRINSTERER de talentvolle verdediger der antirevolutionaire beginselen. Beiden, in 1820, met den gouden eerepenning in den academischen kamp bekroond, zijn mannen van groot gewicht voor hun tijd geweest. Eene beschouwing van hun karakter en van hunne staatkunde moet eerst plaats hebben bij het einde van hun loopbaan, maar hier ter plaatse moet worden gewezen op hetgeen die uitstekende, talentvolle mannen reeds vóór 1830 geschreven hadden, terwijl ten opzichte van THORBECKE reeds nu mag worden opgemerkt, dat de *Herinneringen*, door Mr. W. C. D. OLIVIER uitgegeven, niet alleen zijn huiselijk, maar wel degelijk zijn staatkundig karakter toelichten. *Zijn* kruidenwijn en

Digitized by Google

zijne wetsontwerpen waren in zijne oogen onovertreffelijk; — hij imponeerde zoowel bij de theetafel als op het staatstooneel. Met poëtische liefde had hij het schoone Vereenigd Koninkrijk vóór 1830 lief, niet minder dan de grootsche waterwerken na 1849. Hij had in den kring van het academieleven zoowel als in het staatsleven zijne antipathieën en sympathieën en wekte ze bij anderen op. Te recht of te onrecht? Dat kan eerst blijken bij een volledig overzicht van zijn staatkundig bedrijf. Hier bepalen wij ons alleen tot mededeeling van hetgeen hij was vóór October 1830.

JOAN RUDOLPH THORBECKE werd 15 Jan. 1798 te Zwolle uit weinig bemiddelde ouders geboren; hij studeerde in de letteren aan het Athenaeum te Amsterdam, vervolgens te Leiden. Reeds als student verwierf hij in den academischen wedstrijd den gouden eerepenning, op de prijsvraag: *De principio philosophiae moralis secundum Ciceronem*, en later, als candidaat, nog een gouden eerepenning, tegelijk met GROEN VAN PRINSTERER. In dat zelfde jaar promoveerde hij te Leiden in de letteren, na de verdediging eener dissertatie over *Asinius Pollio*.

Vervolgens ontving hij van de regeering op voorspraak van den Hoogleeraar KEMPER een subsidie, inzonderheid om, ten behoeve van de Leidsche bibliotheek, de bibliotheken aan de Duitsche hoogescholen te bezoeken, gelijk blijkt uit den volgenden brief, den 16den Aug. 1820 uit Zwolle aan mijnen Vader geschreven:

"HoogEdele HoogGeleerde Heer!

"Eene missive gister van EdelGrootachtbare Heeren Curatoren der Leydsche Hoogeschool ontvangen, heeft mij met eene verrassende vreugde, en tevens met de levendigste erkentelijkheid jegens UEHoogg. vervuld. Heeren Curatoren melden mij, dat op hunne voordracht bij het Ministerie van publiek onderwijs etc., en van Zijne Excellentie den Minister aan Z. M. onzen Koning, Z. M. een besluit ten mijnen opzichte heeft genomen, waarvan afschrift is bijgevoegd. Bij hetzelve vindt Z. M. het goed, aan mij, tot het doen eener wetenschappelijke reize naar de voornaamste Hoogescholen en Bibliotheeken van Duitschland, bijzonder de Göttingsche, voor den tijd van één jaar te verleenen eene toelage van *f* 1200. Heeren Curatoren gewagen verder van geene bepaling of verplichting hoegenaamd, maar stellen in mij, gelijk zij schrijven, het volkomen vertrouwen, dat ik alle krachten zal aanwenden, om deze reize zoowel voor mij zelve in het bijzonder als voor de wetenschappelijke wereld in het algemeen op de meest mogelijke wijze voordeelig te doen zijn.

"Ik weet, aan wien ik deze zoo eervolle als liberale opdracht

Digitized by Google

Digitized by Google

LETTERKUNDIGE

AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE

DE

GESCHIEDENIS

VAN

NEDERLAND

NA 1830.

Digitized by Google

verschuldigd ben; — en zeg dus aan niemand eer en aan niemand hartelijker dank, dan aan UHoogg., die altoos de Maecenas mijner studiën, mij met deze doorslaande proeve op nieuw overtuigt, hoe onbegrensd UwEHoogg. welwillendheid jegens mij, en hoe groot het vertrouwen zij, waarmede UEd.Hoogg. mij vereert. Dat het niet te groot zij, zal ik pogen te bewijzen, en mijne beste krachten het liefst daartoe besteden. Uit de gansche behandeling der zaak straalt UwE.Hoogg. geest, en ik worde nu door niets verhinderd, om mij onverdeeld aan mijne eigene studiën te wijden en uit de voorgestelde reize al dat nut voor mij zelven te trekken, wat zij mij zal kunnen aanbieden. Hoe hoog ik dit voorrecht waardeer, kan UEHoogg. niet onbekend zijn: waaruit aftenemen is, met welke warmte der erkentelijkheid ik den man vereer, die mij deze uitzichten opende en bevestigde.

"Vóór mijn vertrek naar Duitschland, wensch ik Holland, en dan in de eerste plaats UEHoogg., te komen zien. Tot zoover heb ik niets dringender te doen, dan mijne belangen, en die van mijn huis, nu en voor het vervolg aan UEHoogg. met den meesten ijver te bevelen: terwijl ik de eer heb, mij met mijn respect aan Mevrouw, en alle gevoelens der reinste, innigste vereering te tekenen

"HoogEdele, Hooggeleerde Heer!

UwEHoogg. toegedane dienaar

J. R. THORBECKE."

Dat hij in den aanvang zijne reis beschouwd heeft als ten behoeve van de Leidsche bibliotheek ondernomen, daarvoor is een bewijs voorhanden op de bibliotheek te Leiden in de MS. *Conspectus Catalogi systematici Bibliothecae Gottengensis librorum qui ad historiam litterariam pertinent manu J. R. Thorbeckii.* Kort daarna, 14 Sept. 1821, kwam hij in aanmerking, als buitengewoon hoogleeraar, toen Prof. VAN DE WIJNPERSE zijn emeritaat had aangevraagd, en toen dat emeritaat verleend werd, stond hij naast den Deventerschen hoogleeraar J. NIEUWENHUIS als tweede candidaat op de voordracht, waarna de eerste in 1822 is benoemd.

Het behoort tot de eigenaardige karaktertrekken van THORBECKE, dat hij in zijne staatkundige geschriften den naam van J. M. KEMPER bijna nooit genoemd heeft, zelfs daar, waar men het verwacht zou hebben. In zijne *Aanteekening op de grondwet*, 1839, maakt hij geen gewag van de memorie mijns vaders tegen de grondwet van 1814 ingeleverd, ofschoon die memorie reeds in 1837 door mij was uitgegeven, evenmin als in de tweede uitgave der *Aant.*, in 1841, niettegenstaande de bestrijding door mijnen vader van de provinciale Staten als kiezers van de leden der Staten-generaal, in de dubbele Kamer, door VAN NES

Digitized by Google

en anderen was vermeld. Vanwaar de verwijdering tusschen THORBECKE en mijn vader ontstaan is, is mij niet recht duidelijk. Misschien heeft mijn vader het minder kiesch gerekend, dat THORBECKE, na twee jaren 's lands subsidie genoten te hebben, liever begeerd heeft in Duitschland te blijven als privaat-docent te Giessen en later te Göttingen. Van zijn verblijf in de laatste stad dagteekent het opstel: *Ueber das Wesen und den organischen Charakter der Geschichte. Ein Schreiben an Herrn Hofrathe K. F. Eichhorn, in Göttingen, von* Dr. J. R. THORBECKE. Göttingen 1824. Dit hoogst merkwaardige en belangrijke geschrift, dat eene waardige plaats inneemt in de geschriften over de wijsbegeerte der geschiedenis, kan tevens strekken tot wederlegging van de geruchten, alsof THORBECKE te veel de nieuwere ongeloovige Duitsche wijsbegeerte was toegedaan en om die reden niet tot hoogleeraar was benoemd, daar die reden eenvoudig is geweest, dat men geoordeeld heeft dat de Deventersche hoogleeraar meer aanspraken had om tot gewoon hoogleeraar te Leiden benoemd te worden, dan de toen nog zeer jeugdige Dr. THORBECKE. Verg. een citaat uit gemeld geschrift in de *Wetenschap der zamenleving*, blz. 153.

In 1825 naar Nederland teruggekeerd, heeft hij, naar aanleiding van KINKER's *Brieven*, naamloos uitgegeven: *Bedenkingen aangaande het Regt en den Staat*, te Amsterdam bij MEIJER WARNARS. Zie daarover de recensie van Prof. DEN TEX, in de *Bijdragen tot regtsgeleerdheid*, 1826, blz. 140. Na in een opdracht aan B. S. verklaard te hebben, dat hij de wederlegging van het natuurrecht van BILDERDIJK door KINKER beschouwde als ondernomen voor de zaak des rechts, omdat hij het natuurrecht van BILDERDIJK, niettegenstaande eenige ten deele ware stellingen, valsch, verkeerd en verderfelijk oordeelde, meende hij echter ook de beschouwingen van KINKER niet volkomen juist. De heerschende richting had de aandacht te veel gevestigd op de bijzondere vrijheid, en daardoor was de blik afgewend van het verband tusschen de individuen, waaruit toch alle recht ontstaat. Hij onderwerpt de beschouwingen van KINKER aan een uitvoerige critiek. Wij nemen eenige plaatsen uit dit geschrift over, om de wijsgeerig staatkundige overtuigingen van THORBECKE bij den aanvang van zijn loopbaan te doen kennen.

Op blz. 60 leest men:

"De kennis, die wij, als verschijnsels levende, vormen, is niet beperkt binnen den omvang der verschijnsels, noch uit hetzelve als bron geput, noch gebouwd op deszelfs vergankelijken grondslag. Het is waar, ook de kennis der beginsels bestaat in ons, wat den vorm des bestaans betreft, in den tijd en als verschijnsel. Wij geraken op geene andere voorwaarde tot derzelver bewustzijn, dan dat wij ons wezen in

Digitized by Google

den tijd volgens de ons met dat wezen geschonken kracht en bestemming zelfwerkzaam ontwikkelen. Maar de zenuw van het tot hiertoe ontvouwd kritisch betoog vertoont zich daarin, dat wij een zoodanig bewustzijn van hetgeen regel, wet, beginsel of zedelijk is, als waarvan de Heer KINKER uitgaat, niet zouden kunnen vormen, tenzij wij in dat bewustzijn wezenlijk meer erkennen, dan hetgeen in hetzelve als verschijnsel gegeven is. Het streven en de verrigtingen van onzen geest, strekkende om zulk eene bewustheid te doen ontstaan, bewijzen door hun aanwezen zelf, dat men steeds eene niet verschijnende eeuwige wezenlijkheid in het gezigt heeft, waaronder alle daartoe behoorende verschijnselen zijn bevat en begrepen. In hoeverre de in deze rigting door dezen of genen gevormde voorstellingen waar zijn of valsch; in hoeverre hetgeen voor zedelijke wet of beginsel gehouden wordt, overeenstemme met het beginsel zelf, of hetgeen gesteld wordt goed te zijn, dit wezenlijk is, van deze veelal ontijdig en niet ter behoorlijke plaatse opgeworpen vragen bleef de voorstaande redenering onafhankelijk. Wij erkennen allen ten deele: de ware kennis wordt ons niet in den schoot geworpen, maar wij moeten ze ons eigen makende, er voor ons zelve de kunstenaars van zijn, dezelve in en voor den tijd, in en voor het leven, voortbrengen; hetwelk niet geschiedt zonder misgrepen en dwaling; hetgeen zich in den tijd ontwikkelt, kan eerst in den tijd rijp worden; maar ook de valsche meening omtrent zedelijkheid is, gelijk de slechte daad, een, hoewel ziek, deel van dat streven, hetwelk, zonder op ieder punt door het hoogere, in welks gebied het zich beweegt, gedragen te worden, zelfs in zijne onvolmaaktste gedaante nergens zou voorkomen!....."

Na op de verwarring gewezen te hebben, die er bij de beoefening van het natuurrecht bestaat, vervolgt hij, blz. 79:

"De meeste leeraars van het natuurregt zijn bij de ontvouwing des oorspronkelijken regts van het beeld van eenen, als ware het in den tijd bestaanden, toestand uitgegaan, of hebben daarmede geëindigd. Zij stelden zich, veelal bij aftrekking, eene zekere volgreeks van verschijnselen, zamenkomsten en tijdelijke ontwikkelingen voor, welke zij, dezelve met het bewustzijn des regts bezielende, volgens hetzelve poogden te besturen. Hierdoor wordt, hetgeen boven alle verschijnsel is, namelijk het oorspronkelijk regt, voor dat het nog als idee genoegzaam ontvouwd, en in het hoofd des denkers tot eenige rijpheid gekomen is, afgeroepen tot den kring eener ondergeschikte ontwikkeling: het beeld des toestands, waarin wij het oorspronkelijk regt aanschouwen, vervangt de idée of reine gedachte zelve; en hetgeen van wezenlijk verschillende oorzaken afhangt, wordt onderling verward. Want van andere oorzaken voorwaar hangt af de in-

Digitized by Google

rigting en wijsgeerige vorming van het stelsel des oorspronkelijken regts, van anderen deszelfs bestaan in de zinnenwereld. Elke toestand is begrensd in den tijd, aan het verledene gehecht, en met het volgende verbonden: dezelve zal, door verstandsaftrekking uit deze aaneenschakeling losgemaakt, van het hem eigenaardige, en zoo van den grondslag zijns levens en bestaans, beroofd, en in een zamenstel van algemeene trekken herschapen, voor het wijsgeerig gebruik echter geenen hoogeren rang kunnen bekleeden, dan voor zoo verre dezelve als eene beperkte tijdelijke verbeelding van de daarin voorgestelde regtswaarheid aan te merken is."

Opmerkelijk zijn zijne waarschuwingen in 1825 tegen absolute theoretische beschouwingen, op blz. 89:

"Van de beste staatsgesteldheid kan niet dan met opzigt tot eenen bepaalden tijd worden gesproken, zoodat de vraag deze wordt: in hoeverre de idee, welke bij den gegeven regtstoestand ten gronde ligt, tot eene evenredige, weldoorwrochte, in zich zelve voldoende, ontwikkeling is gekomen. Niet, alsof er tusschen onderscheiden vormen der bekende historie niet een groot verschil bestond, wat hunne overeenstemming betreft met de oorspronkelijke waarheid des regts, en de een niet met meer onregt gemengd ware, dan de ander. Maar het is niet deze vermenging met het onregt, waarvan het verschil van karakter, om het dus uit te drukken, van staat en regten, afhangt. Derzelver menigvuldigheid zoude bij eene volmaakte heerschappij des regts geene vermindering ondergaan: hetwelk men gewilliger aan de kunst pleegt toe te geven, die men niet bij de uitvoering ééner schoone idee bepaalt, maar hare voortbrengende kracht in de veelsoortigste gewroehten en uitdrukking aan haar zelve gelijk en oorspronkelijk acht. Daar is opvolging en wasdom, voortgang in de geschiedenis van vroegere staats- en regtsorganisatie tot de latere. De maatstaf, van de eene ontleend, past niet voor de andere. Elke vorm, elke leeftijd, vertegenwoordigt eenen eigenaardigen regtsaanleg. Dit inzigt moeten wij niet daardoor laten verdonkeren, dat deze wezenlijke aanleg, welke bij elken individueelen staats- en regtsvorm aan te treffen is, in de verschijning slechts gebrekkig en fragmentair wordt uitgewerkt. De verscheidenheid van regtsaanleg en bestemming is op het oorspronkelijk regt gegrond; in *welken zin* (wel te verstaan) ditzelfde mag gezegd worden eene verschillende betrekking te hebben tot verschillende tijden: de verkeerdheid, daarentegen, of onvolledigheid der vorming ontspringt uit andere oorzaken."

Aan het slot van zijn geschrift lezen wij:

"Het wezen des menschen brengt mede, dat hij zich als *kennend en denkend* wezen vorme. Hieraan beantwoordt een regt, hetwelk

Digitized by Google

niet alleen daarin bestaat, dat in al het uitwendige, hetwelk op hem werkt, niets aangetroffen worde, hetgeen het uitvoeren van deze zijne bestemming zou kunnen hinderen. Het regt, hier bedoeld, is, dat die bepaalde werking en wederwerking met het uitwendige voortgebragt worde, die den mensch in staat stelt, niet met afgezonderde krachtoefening, maar in vereeniging en zamenwerking met het heelal, waarin hij is begrepen, zich als kennend wezen te voltooijen. Het voortbrengen van deze orde des levens, of de daarstelling des regts, slechts als middel beschouwende, verlaat men het ware gezigtspunt ten eenen maal. Deze beschouwing is namelijk zoo weinig waar, als ten opzigte van oog of arm, hunne, door de verhevenste kunst gewrochte, zamenvoeging met de overige ledematen des ligchaams, en het bestaan van alle in een geheel, alleenlijk middel zijn, om de eerstgemelde hunne fuctiën naar derzelver ganschen omvang te doen verrigten. In het gemeen, ofschoon het regt aan de overige, met hetzelve op gelijke lijn staande, deelen van den aanleg der wezens, gelijk aangegemerkt is, volkomen beantwoordt, behoeft noch onderstelt deze wetenschap dezelve tot hare eigen ontwikkeling. Want men kan even goed zeggen, dat de wezens zoo aangelegd zijn, dewijl zij in deze regtsorde staan, als, dat deze regtsorde over hen is, dewijl zij dit wezen en dezen aanleg hebben. Eenen anderen kring van regtsbetrekkingen heeft de mensch als *zedelijk* wezen.....

"Eenen anderen kring van regtsbetrekkingen ontsluit den mensch zijn aanleg voor het *schoone* en de *kunstoefening;* eenen anderen wederom beslaat hij als *godsdienstig* wezen. Zijn regt is in het gemeen verschillend naar zijn individueel karakter, naar zijnen leeftijd, naar de mate zijner ontwikkeling. Al hetwelk echter hier, tot uitvoering der dialectische bedenkingen, waaraan dit geschrift was gewijd, niet dan schetsgewijze kan worden aangestipt."

Op de aanbeveling van FALCK werd THORBECKE, op voordracht van VAN EWIJCK en VAN GOBBELSCHROY, in 1825 benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de staatsgeschiedenis aan de hoogeschool te Gent. Als streng en geleerd criticus deed hij zich weldra kennen door zijne recensiën van het werk van RAEPSAET: *Histoire des Belges*; HÜLLMANN: *Städtewesen des Mittelälters;* PERTZ: *Monumenta Germaniae*, en van GUIZOT: *Histoire de la révolution d'Angleterre*, opgenomen in de *Bibliotheca critica nova*, uitgegeven door BAKE, GEEL, HAMAKER en PEERLKAMP, Tom. III, p. 30, 351, 381; IV, p. 61. Het behoort tot de physionomie van het letterkundig leven van THORBECKE in het jaar 1826, te lezen: "egregie est a Guizotio animadversum", en dergelijke verlatijnschte uitdrukkingen.

Toen kort daarop, in 1829, de hervorming van het hooger onderwijs aan de orde van den dag kwam, deelde hij daaromtrent zijne denk-

Digitized by Google

beelden mede. Uit België door de omwenteling verdreven, gaf hij zeer spoedig uit twee politieke brochures, waarvan wij in den tekst melding zullen maken.

GUILLAUME GROEN VAN PRINSTERER, geboren te Voorburg, 21 Aug, 1801, promoveerde den 17den December 1823 in de letteren, op eene dissertatie: *Qua continetur Platonica Prosopographia*, en in de rechten op eene dissertatie: *De Juris Justinianei praestantia ex rationibus ejus manifesta.* Na zijne promotie advocaat te 's Gravenhage, schreef hij in 1826 de eerste bijdragen voor de periodieke drukpers, die in zijne *Verspreide geschriften*, I, 1859, zijn herdrukt, benevens eene brochure: *Volksgeest en burgerzin*, in 1829 het eerst uitgekomen, alsmede eenige *Nota's* en *Memoriën*, opgesteld als een der secretarissen bij het Kabinet des Konings, waartoe hij in 1829 was benoemd en welke betrekking hij tot 1834 heeft bekleed.

Niet geheel zonder invloed is hij geweest op de bekende boodschap van 11 December 1829. Van de *Nederlandsche gedachten*, door hem bijna alleen geschreven, kwam het eerste nommer uit den 2den October 1830, het laatste den 16den Mei 1832; zij vormen drie deelen, die met registers zijn uitgegeven.

De rechtsgeleerde dissertatie van GROEN VAN PRINSTERER, OVER JUSTINIANUS als wetgever, is geschreven in den toen modernen rechtsgeleerden geest van SAVIGNY, om het recht uit zijn geschiedkundige ontwikkeling te doen kennen.

Het is opmerkelijk, dat een jeugdig rechtsgeleerde, die, zoo terecht, door op de geschiedenis der rechtsbronnen en de beginselen van het recht de aandacht te vestigen, de oude uitlegkunde van het *Corpus juris* als een geheel, waarin geen strijd mocht bestaan, bestreed, in het theologische zoozeer aan den Bijbel, als een geheel, heeft vastgehouden; maar daarbij moet niet uit het oog verloren worden, dat vroeger de groote meerderheid zich geen godsdienst kon voorstellen, dan in het kleed van onfeilbaar schriftgezag.

GROEN VAN PRINSTERER is een man van beginselen meer dan THORBECKE. Geeft men aan GROEN zijne eerste beginselen toe, dan moet men hem bijna in alles gelijk geven; maar juist omdat hij een man van beginselen is, die gaarne zijne vasthoudendheid daaraan laat doorstralen, is er ook bijna geene bladzijde in zijne geschriften, waartegen geene aanmerkingen te maken zijn door hen, die de juistheid van zijne eerste beginselen niet erkennen.

In zeer vele opzichten wijkt hij van BILDERDIJK af. Zijn eigen stelsel kan het meest volledig worden gekend uit zijne *Beschouwingen over staats- en volkenrecht*, in 1834 uitgegeven. "Alle beginselen moe-

Digitized by Google

ten," van deze stelling gaat hij uit, "*in Gods wil en wezen gegrond zijn.*" Na deze inderdaad onloochenbare waarheid, voor ieder die slechts eenig geloof aan God heeft, betoogd te hebben, gaat hij in het tweede hoofdstuk, naar onze overtuiging, zeer willekeurig te werk, door te stellen, dat het staats- en volkenrecht op de openbaring in de Heilige Schrift moet rusten. Wanneer Mr. GR. v. PR. stelt, blz. 148: *Het recht is in Gods wezen gegrond*, stemmen wij met hem in; want niets van hetgeen onder menschen goed is, kan er bestaan, dat niet in zijne eerste oorzaken in Gods wezen zijn grond heeft. Wij stemmen mede toe, wanneer hij daarop laat volgen: *Godverzaking brengt rechtverzaking te weeg. Voor de atheïsten bestaat natuurdrift, geen natuurrecht. Er zijn noodwendige gevolgen van onderlinge betrekking; maar, om hierop de denkbeelden van recht en plicht en wet te kunnen gronden, moet er altijd een hoogste bron van recht zijn.* Dit is volkomen waar; maar het verschil begint, wanneer hij vervolgt: *er moet eene algemeene* WET *van gerechtigheid en liefde zijn en een* WETGEVER, *die ze uitvaardigt en handhaaft.* Door deze laatste zinsnede wordt het eigenaardige van het vrije geestelijke leven van den evangelischen godsdienst in eene gehoorzaamheid aan een WET veranderd en wordt het zelfstandige persoonlijk leven van den mensch, dat zich openbaren moet in zijne begrippen, in zijne handelingen, in zijn rechtsinstellingen, in zijn wetten, weggeredeneerd, om daarvoor in plaats te stellen rechtsinstellingen ter handhaving van een kerkgezag. Het stelsel van Mr. GR. v. PR.: dat de Openbaring de algemeene *wet* is, waarop het staatsrecht moet rusten, moet, bij consequente doorvoering, onvermijdelijk leiden tot eene vereeniging van Kerk en Staat, gelijk zulks ook bepaaldelijk blijkt in zijn geschrift: *Ongeloof en revolutie*, waarvan ik eene recensie heb gegeven in de *Jaarboeken*, XI, blz. 187. Op deze recensie is door den Heer GROEN geantwoord in zijn geschrift: *Grondwetsherziening en eensgezindheid*, 1849, blz. 357. Verg. ook mijn *Wetenschap der zamenleving*, blz. 794, 799; *Staatsrecht*, blz. 181 en volg. en de aldaar aangehaalde geschriften.

Blz. 39, r. 8 v. o. Over het gewicht van de geschiedenis voor de samenleving, zie men *Wetenschap der zamenleving*, blz. 404 en 873.

Blz. 39, r. 3 v. o. "Lagere staatsmanskunst", "hoogere roeping". Over de staatsmanskunst en de ware regeeringsbeginselen zie men de in mijn *Nederlandsch staatsregt*, blz. 180—201 aangehaalde schrijvers.

Digitized by Google

HOOFDSTUK I.

De wetten en besluiten voor het tijdvak na 1830 zijn te vinden in het officiëele *Staatsblad* en in de wetsverzamelingen en bijvoegsels daarop door onderscheidene personen uitgegeven. Voor de geschiedenis hebben onder de laatstgenoemde werken de meeste belangrijkheid de *Bijvoegsels tot het Staatsblad*, eerst door A. G. BROUWER, daarna door B. VAN DORP, later door Mr. H. J. DIJCKMEESTER uitgegeven, en de *Pandecten of Verzamel. van wetten*, uitgegeven door Mr. VAN HAMELSVELD, 9 deelen.

De uitgave, op last der Staten-generaal, van de *Handel. der Staten-generaal* vóór 1847, onder de zorg van NOORDZIEK, is eerst gevorderd tot het jaar 1823. Voor het tijdvak van 1830—1847 moet men zich behelpen met de *Staatscourant*, die echter na 1830 telkens met grootere uitvoerigheid het gesprokene mededeelt, meestal naar opgaven van de leden zelven; van zeer vele redevoeringen wordt echter in de *Staatscourant* in het geheel geen melding gemaakt. Daar in de *Staatscourant* niet al de processen-verbaal van het onderzoek in de afdeelingen enz. worden medegedeeld, moet de kennis van hetgeen in de Staten-generaal is voorgevallen verder geput worden uit de gedrukte stukken voor de leden der Staten-generaal, waarvan een volledige verzameling bestaat in de bibliotheek der Staten-generaal. In de bibliotheek van Amsterdam bevindt zich eene verzameling van 1828—1857, dus tot een tijdstip, waarop de *Handelingen* en *Bijlagen* reeds werden uitgegeven.

Eene zeer goede leidraad voor de staatkundige geschiedenis van Nederland vindt men in LASTDRAGER: *Nieuwere geschiedenissen van Nederland, in jaarlijksche overzigten*, 8 deelen; zij loopen van 1830 tot 1838 en zijn uitgegeven van 1839 tot 1848. Zij zijn hetgeen van 1815—1822 de *Jaarboeken* waren van STUART, met dit onderscheid, dat de officiëele stukken niet in hun geheel worden medegedeeld. Verg. verder F. J. HALLO: *Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlanden, aanvang nemende* 25 Aug. 1830, 4 deelen, 1831; N. G. VAN KAMPEN: *Gedenkboek van Neerlands moed en trouw gedurende den Belgischen opstand*, 1834; en J. BOSSCHA: *Neêrlands heldendaden te lande*, derde deel, 3e uitg., 1868, en de aldaar aangehaalde geschriften over enkele bijzonderheden.

Een belangrijk deel van de geschiedenis is vervat in de geschiedenis der diplomatie. Eene volledige geschiedenis der Nederlandsche diplomatie van 1830 tot op het tractaat van 1839 ontbreekt nog. Het ligt geheel buiten ons plan een volledige schets dezer geschiedenis te geven; zij is echter in dit tijdvak zoozeer met de geschiedenis van ons inwen-

Digitized by Google

dig staatsleven verbonden, dat wij er meermalen van gewag maken, en het schijnt tot onze taak te behooren de voornaamste bronnen op te geven, die bij zulk eene geschiedenis moeten geraadpleegd worden.

Hiertoe behooren in de eerste plaats de handelingen der conferentie, *Recueil de pièces diplomatiques relatives aux affaires de la Hollande et de la Belgique en* 1832, III Tom., la Haye 1833, door Mr. J. VAN 'S GRAVENWEERT, onder het oog van den minister VERSTOLK VAN SOELEN bijeengebracht. Deze stukken eindigen met de capitulatie van de citadel van Antwerpen. In de *Bijdragen tot regtsgel.* wordt in 1834, bij de vermelding van de uitgave van het *Recueil*, Dl. VIII, blz. 351 gezegd, dat de *Neueste Staatsakten* mededeelen: *Aktenstücke, die Revolution in den südlichen Provinzen des Königreichs der Niederlande und darauf erfolgte Trennung Belgiens von Holland betreffend*; bijzonder Dl. XXVII, blz. 301—404; Dl. XXIX, blz. 301—428; en Dl. XXX, blz. 1—61. Uit een onderlinge vergelijking der beide verzamelingen was het den referent gebleken, dat in het *Recueil* meerdere nota's, van de Belgische zijde ingediend, ontbreken. Verg. ook het vroeger aangehaalde *Nouveau Recueil* van MARTENS, *continué par* MURHARD; inzonderheid T. III, 1837.

De diplomatieke stukken na de overgave van de citadel van Antwerpen vindt men in de mededeelingen van den minister van buitenlandsche zaken aan de Staten generaal, waarvan de meeste in de *Staatscourant* zijn medegedeeld en daaruit overgenomen door LASTDRAGER in zijne *Nieuwste geschiedenissen van Nederland*, Derde deel. Enkele mededeelingen in committé generaal gedaan, zijn nog niet openbaar gemaakt, evenmin de briefwisseling van onze gevolmachtigden te Londen met het Kabinet te 's Gravenhage. De notulen van de conferentie na 1833 worden aangetroffen in de *Histoire parlementaire du traité de paix du* 19 *Avril* 1839, 2 tom., Brux. 1839, in de *Introduction*, en de latere handelingen worden vermeld in het rapport van den Belgischen minister in het werk zelf, p. 4—28. Voor het Engelsche parlement zijn gedrukt: *Papers relative to the affairs of Belgium* A. B. 1833, met weglating van enkele stukken, zooals bijv. de stukken te vinden in het *Nouveau Recueil de Traités*. Tom. III, 1387.

Voorts zijn van de Belgische zijde uitgegeven onderscheidene brieven in de biographiën van JUSTE (zie later) en in GOBLET: *Mémoires historiques; dix-huit mois de politique et de négociations*, II Tom. 1865, over welke uitgave men zie VREEDE, in de *Verslagen van het Utrechtsch genootschap* van het jaar 1865. Van onze zijde ziet men met verlangen te gemoet de uitgave van de aanteekeningen van VERSTOLK VAN SOELEN EN VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

Onlangs is uitgegeven: *The life of viscount Palmerston.* bij H. LYTTON BULWER. 2 vol., Tauchnitz ed. 1871. Als werk van een diplo-

Digitized by Google

maat over een diplomaat is het onbegrijpelijk slordig, onnauwkeurig, onvolledig en partijdig. Een paar voorbeelden. Er wordt op blz. 29 en 30 van Tom. II van de Tauchnitz-ed. vermeld, dat op 20 Januari 1831 de 24 artikelen werden vastgesteld en door den Koning van Nederland aangenomen. Nu is het overbekend, dat de voorstellen van 20 Januari nooit onder den naam van de 24 artikelen zijn aangeduid, daar zij 18 artikelen bevatten. Zie *Recueil*, I, p. 112. De slordigheid maakt het twijfelachtig of de datums van sommige brieven wel juist zijn. Ook is het werk zeer onvolledig. Men zou verwachten hier eenige toelichting te vinden van het bekende *Thème Palmerston*, van de brieven, gewisseld tijdens de belegering van de citadel van Antwerpen, enz.; maar daarvan vindt men niets. Door het Engelsch ministerie belast, den toestand van België op te nemen, putte BULWER zijne inlichtingen uit de *Courier des Pays-Bas*, zoo het schijnt met behulp van S. V. D. WEYER, wiens liaison met hem van dien tijd dagteekent. Zie JUSTE: *v. d. Weyer*, I, p. 89. Niettegenstaande de gebreken bevat het geschrift belangrijke mededeelingen en kan het bij een geschiedenis der diplomatie niet gemist worden, ook vooral voor de kennis van het karakter van PALMERSTON, door zijn vriend en geestverwant BULWER geportretteerd. Het schijnt, naar hetgeen van elders van den "eeuwig jongen" diplomaat bekend is geworden, gelijkend. BULWER ontkent, II, 343, ook de gebreken van PALMERSTON niet: "A severe critic might say, more gravity, more measure, more consideration, both in words and actions, might on occasions have been desirable; his personal likings and dislikings were, moreover, often formed an too slight grounds; and you may find in his writings instances from unqualified blame to almost unqualified praise", enz., terwijl de karakterschildering besloten wordt met de opmerking: "he was emphatically English."

Onder de gebreken van PALMERSTON behoorde niet het minst een groote ijdelheid omtrent zijne buitengewone bedrijvigheid in wandelen, rijden, schrijven en in diplomatieke werkzaamheden; — vandaar dat hij door vleierij zeer te winnen was en, omgekeerd, onverzoenlijk werd, wanneer men zijne bekwaamheid betwijfelde. Men vergelijke ook DE FICQUELMONT: *Lord Palmerston, l'Angleterre et le continent.* Paris 1852, 2 vol., in conservatieven geest geschreven, en *Thirty years of foreign policy. A history of the secretarships of the Earl of Aberdeen and Viscount Palmerston.* Londen 1855, alsmede de geschriften van D'HAUSSONVILLE enz., boven, blz 4, aangehaald, en later.

Daar de geschiedenis van de afscheiding nog gedeeltelijk verbonden is met de geschiedenis van België, behooren ook hier geraadpleegd te worden de schrijvers over de Belgische omwenteling, vroeger in de *Letterkundige aanteekeningen* op de geschiedenis van Nederland tot

Digitized by Google

1830, blz. 408 en 606 vermeld. Onder deze behoort in de eerste plaats genoemd te worden THÉODORE JUSTE. Na de reeds opgenoemde werken kwamen nog uit: *Sylvain van de Weyer*, 2 tom. 1871; *Notes historiques et biographiques d'après des documents inédits*, 1871; *La révolution Belge de* 1830, *d'après des documents inédits*, 2 tom. 1872. De werken van THÉODORE JUSTE zijn voor de nieuwe geschiedenis van België en ook voor die van Nederland, in betrekking tot België, onmisbaar, door de vele belangrijke bijzonderheden, die hij mededeelt. Maar juist daarom is het zeer te betreuren, dat hij zijne werken met zoo weinig critiek schrijft en dikwijls zonder geraadpleegd te hebben zelfs die boeken, die in zijn bezit zijn. Zoo heeft hij bijv., blijkens zijn werk: *La fondation du royaume des Pays-Bas*, gebruik gemaakt van mijne *Staatkundige geschiedenis*, maar in zijn jongste werk: *La révolution Belge*, geheel verzuimd te raadplegen de belangrijke bijzonderheden door mij medegedeeld omtrent het *Collegium philosophicum* uit het Mns. van den referendaris VAN GHERT; enz., enz. In zijn laatste werk is hij veel onpartijdiger en billijker omtrent de regeering van WILLEM I, dan in zijn vroeger uitgegeven *Histoire du congrès Belge*, ofschoon ook nog in het laatste werk zeer vele onnauwkeurigheden en tegenstrijdigheden voorkomen.

Zeer belangrijk voor de geheime geschiedenis is het in 1872 in het licht verschenen werk: *Denkwürdigkeiten aus den Papieren des Freiherrn* C. T. VON STOCKMAR, Braunschweig, 1872, die eerst geneesheer en later de vertrouwde raadsman van Koning LEOPOLD, inzonderheid in de jaren 1831 en 1832, is geweest.

Behalve de geschriften over de Belgische omwenteling behooren ook geraadpleegd te worden de geschiedenissen van België na 1830, als: A. J. THONISSEN: *La Belgique sous le Règne de Leopold I*, III vol. 1861, en E. VANDENPEEREBOOM: *Du gouvernement représentatif en Belgique*, II vol. 1856.

Over de jaren 1830 en volgende zijn een menigte brochures in België en in ons Vaderland uitgekomen. Een zeer rijke verzameling daarvan bestaat in de bibliotheek van de Chambre des députés te Brussel, blijkens de aanhalingen daaruit bij de Belgische schrijvers. Een lijst der bij ons uitgegeven geschriften werd vervaardigd door ROBIDÉ VAN DER AA en medegedeeld in het tijdschrift: *de Vriend des Vaderlands* Dl. XII, XIII, XIV en XVI. Een andere zeer uitgebreide verzameling, bijeengebracht door den Heer BLIKMAN KIKKERT, bevindt zich op de stadsbibliotheek van Amsterdam; zij beslaat 58 deelen, ofschoon zij niet verder gaat dan het jaar 1834 en de Belgische brochures geheel gemist worden. Men ziet er uit tot hoevele dichterlijke en godsdienstige ontboezemingen de tijdsgebeurtenissen opwekten.

Digitized by Google

Blz. 42, r. 8 v. o. "Het oproer te Brussel". Verg. over de gebeurtenissen tusschen 24 Augustus en 4 October *De staatkundige geschiedenis van Nederland tot* 1830, blz. 719 volg.

Blz. 42. r. 3 v. o. "In Sept." Aan mij werd onder anderen op mijn verzoek, bij brief van den minister van binnenlandsche zaken, LA COSTE, van 13 Sept. n°. 76, geantwoord: "dat Z. M. van de aangeboden "diensten met volkomen vertrouwen gebruik zou maken, wanneer de "omstandigheden zulks mogten komen te vorderen."

Blz. 43, medio. "DE POTTER". Verg. hier inzonderheid zijne *Souvenirs personnels, avec des pièces à l'appui*, sec. ed. II vol. 1840. De herinneringen bevatten eene menigte belangrijke bijzonderheden om de personen en gebeurtenissen van 1830 en 1831 te doen kennen.

Blz. 43, r. 8 v. o. "*Nederlandsche Staatscourant*". In het nommer van 9 October 1830 las men: "In den *Londenschen Courier* van 4 October leest men: Er is alhier een gerucht in omloop volgens hetwelk de Nederlandsche regering stellig om de tusschenkomst onzer regering in de zaak van België zou verzocht hebben. Wij kunnen ten stelligste verzekeren, dat geen zoodanig verzoek is gedaan." JUSTE vermeldt in zijne *Révolution Belge*, II, 160, dat het 's Gravenhaagsche kabinet door zijnen ambassadeur de onmiddellijke zending van troepen om den opstand te dempen heeft verzocht, maar dat de Hertog van WELLINGTON het beginsel van *non-interventie* heeft doen gelden; dat het 's Gravenhaagsche kabinet een confidentieel agent daarop heeft gezonden, om hem de *casus foederis* te herinneren, en dat lord ABERDEEN bij brief van 17 October officieel het aanzoek om troepen heeft afgeslagen. JUSTE noemt echter den confidentieelen agent niet en is niet nauwkeurig in de vermelding van de brieven van FALCK en van lord ABERDEEN.

Van het recht van *non-interventie* was in die brieven van October 1830 nog geen spraak. De gewapende tusschenkomst werd ingeroepen volgens het tractaat van 1815, en alleen geweigerd, omdat men vreesde aanleiding te geven tot oorlog. Daar de brieven niet in het bekende *Recueil* voorkomen, maar alleen in de *Papers to the affairs of Belgium*, welke collectie niet algemeen verspreid is, en de brieven gewichtig zijn als eerste aanleiding tot de diplomatieke onderhandelingen, deelen wij ze hier uit gemelde *Papers* mede.

Digitized by Google

M. Falck to the Earl of Aberdeen.

Londres, le 5 Octobre 1830.

Monsieur le Comte.

Depuis la création du Royaume des Pays-Bas, ses habitans virent s'écouler treize années de calme et de prospérité. L'esprit et les formes de la Monarchie Constitutionnelle expliquèrent d'une manière satisfaisante l'agitation qui signala parfois la marche de sa politique intérieure, et les soins impartiaux et assidus, donnés par le Gouvernement au bien-être de tous, sans distinction de provinces, avaient peu à peu rapproché les habitans des deux grandes Divisions du Royaume, et rendu moins sensible la différence de leurs habitudes, de leurs usages, de leur religion, et de leurs intérêts.

A une opposition constitutionnelle l'on vit succéder, en Automne 1828, une opposition hostile, et se former soudain contre le Gouvernement une réunion des partis apostolique et libéral, éloignés jusque ici l'un de l'autre, et qui s'étaient mutuellement contenus.

Les premières causes de cette coalition, et les vrais motifs de son animosité progressive contre le pouvoir, n'ont pu être suffissamment éclaircis. S'il fallait les chercher dans certains griefs, dont on réclamait le rédressement, l'on se demande, comment il se fit que durant le cours de treize années, et à une époque d'un noviciat politique, ces plaintes ne se firent point entendre, qu'on les ajourna jusqu'au moment où la plupart de nos institutions s'étaient successivement consolidées et où un bien-être général avait effacé les traces de longues années de guerre et de révolution; et comment, à mesure que le Gouvernement, marchant avec le siècle, remplissait les voeux raisonnables, qu'on croyait devoir lui exprimer, on les livra aussitôt à l'oubli, pour produire avec une irritation croissante de nouveaux griefs Peut-être la solution de ce problème doit-elle se chercher dans l'inquiétude que tourmente la génération actuelle, dans l'exaltation de quelques jeunes publicistes, et dans les mauvaises intentions d'hommes n'ayant rien à perdre, et n'hésitant pas à bouleverser la société pour réaliser leurs projets ambitieux. Quoiqu'il en soit, les deux partis ne tardèrent pas à prendre le caractère d'une faction, et à se prévaloir de la license de la presse, qu'en vain le Gouvernement avait cherché à contenir dans de justes bornes.

Quelque grave que fût le mal, une explosion paraissait peu à craindre. Mais l'émeute qui éclata le 25 Août à Bruxelles, déçut l'espoir des amis de l'ordre. Le soulèvement, auquel il servit de prétexte, s'étendit bientôt à Liège, à Verviers, à Louvain, et à d'autres communes.

Digitized by Google

Dans ces fâcheuses circonstances, la première pensée du Roi fut de convoquer les Etats Généraux, pour se concerter avec eux, sur les moyens de rétablir la tranquillité. Déjà avant leur réunion il surgit du milieu des désordres une idée nouvelle qui jamais n'avait été émise jusqu'à ce jour, celle de séparer la Belgique de la Hollande, en maintenant la souveraineté de la maison d'Orange. Aussitôt les révoltés exigèrent, comme seul moyen de salut, que cette séparation fût de suite prononcée, sans s'arrêter aux motifs qui devaient empêcher le Roi de souscrire à une condition d'aussi graves conséquences. En effet Sa Majesté, toujours disposée à prendre en considération les voeux de ses sujets, ne pouvait traiter de la modification de la base de notre édifice social avec une population en armes; cette population sans chef reconnu et permanent, n'offrait aucune garantie de sa soumission, lors même qu'elle eût été achetée à ce prix; d'autres parties des provinces méridionales s'exprimaient contre la séparation, et avaient au moins les mêmes titres à être écoutées, que les communes révoltées; la séparation ne pouvait être adoptée en principe sans l'être de suite par rapport au mode, et celui-ci n'était nullement susceptible d'être improvisé; décréter enfin cette séparation, c'eut été sortir des attributions de la royauté, or le Roi s'était prescrit pour règle invariable de son règne, de ne jamais dévier en rien ni de la loi fondamentale qu'il avait jurée, ni des Traités auxquels il avait accédé. Peu de jours d'ailleurs ayant suffi pour faire revenir de l'idée d'une séparation entière, ceux-mêmes qui les premiers l'avaient exprimée, Sa Majesté adopta la seule détermination analogue à la circonstance; ce fut de demander l'opinion des Etats Généraux sur les questions générales, de savoir, si l'expérience de quinze années avait prouvé le besoin de modifier les institutions nationales, et si alors les relations établies par les Traités et par la loi fondamentale entre les deux grandes divisions du Royaume, devaient, pour le bien-être commun, changer de forme ou de nature. La réponse affirmative des répresentans de la nation va donner l'occasion au Roi d'adopter sans délai les mésures nécessaires, pour assurer à la discussion et à l'examen plus approfondi de cet important objet, une marche convenable, et déjà Sa Majesté a invité les quatre Cours signataires des 8 Articles de l'Annexe de l'Article VIII du Traité du 31 Mars, 1815, à munir leurs missions à la Haye d'instructions qui les mettent à même d'y ouvrir éventuellement des conférences, dans le cas où les modifications de la loi fondamentale qui seraient jugées désirables par le Roi et les Etats Généraux, seraient trouvées dévier des 8 Articles précités.

En même temps Sa Majesté donna ordre de diriger les troupes disponibles dans les provinces septentrionales, sur Anvers et sur Maes-

Digitized by Google

tricht. Elles furent employées soit à former deux corps d'armée appuyés sur ces villes, soit à augmenter les garnisons des places fortes. Les jours nécessaires pour exécuter ces mouvemens furent sans succès destinés à faire rentrer les insurgés dans le devoir par les voies de la persuasion. A Bruxelles, centre du soulèvement, les autorités légales se trouvèrent peu à peu entièrement paralysées; celles de fait, qui s'étaient formées, changèrent à deux reprises, et finalement toute autorité fut dissoute, la lie du peuple soutenue par des hommes sans aveu accourus d'autres endroits, et en partie, à ce qui parait, de l'étranger, se rendit maître de la ville, et attaqua même les troupes du Roi, qui, d'après le désir de la Bourgeoisie désarmée, s'étaient approchées de Bruxelles sous le commandement du Prince Frédéric des Pays-Bas. Son Altesse Royale ayant fait entrer ses forces le 23 Sept. à Bruxelles pour rétablir l'ordre et protéger la Bourgeoisie contre la populace qui s'était livrée aux plus grands excès, vit ses troupes assaillies par une fusillade dirigée des maisons et annonçant des combinaisons militaires organisées par des chefs expérimentés. Elle n'en occupa pas moins pendant quatre jours la partie haute de la ville basse, et la mit ensuite dans le cas d'abandonner Bruxelles à son sort, et de prendre position à une lieue de distance. Dans cet état de choses le seul parti qui restât à prendre, fut d'adopter un système défensif. Toutefois il est à craindre qu'il ne devienne insuffisant pour prévenir l'extension de la révolte à d'autres parties des provinces méridionales, qui jusqu'ici sont restées dans le devoir, et que quelques unes des places fortes sur la frontière méridionale du royaume ne se trouvent compromises. Au lieu de se livrer à l'espoir que la bonne partie des populations de Bruxelles, de Louvain, de Liège, de Verviers, et d'autres communes, parviendra á réprimer la populace, et à faire renaître le règne des lois, il est plutôt à prévoir que l'éloignement des troupes royales de Bruxelles donnera le signal à une organisation nouvelle et réglée de la rébellion, et que sa direction occulte va paraître au grand jour. Quant aux modifications de la loi fondamentale, supposé qu'après un plus mûr examen elles soient jugées utiles et nécessaires, elles n'offriront qu'un remède éloigné, car, par suite des formes légales à observer, trois mois, et peut-être un plus long espace de temps, seront réquis pour obtenir à cet égard des résultats, et il est peu probable, qu'alors encore elles rendent à l'ordre les lieux de l'insurrection sans l'appui des armes.

Je suis chargé, M. le Comte, de prier votre Excellence de vouloir porter cet exposé fidèle de la situation actuelle de la Belgique à la connaissance de son auguste Souverain, qui, ma Cour ose l'espérer, ne

Digitized by Google

se refusera pas à l'accueillir avec faveur, et à lui consacrer l'attention que mérite l'importance de la matière.

Et comme l'assistance des Alliés du Roi pourra seule rétablir la tranquillité dans les provinces méridionales des Pays-Bas, j'ai en même temps reçu l'ordre de demander qu'il plaise à Sa Majesté Britannique de commender à cette fin l'envoi immédiat du nombre nécessaire de troupes dans les provinces méridionales des Pays-Bas, dont l'arrivée retardée pourrait gravement compromettre les intérêts de ces provinces, et ceux de l'Europe entière.

En m'acquittant par la présente des intentions de mon Gouvernement, j'ai l'honneur d'informer votre Excellence qu'une semblable communication est adressée à la Prusse, à l'Autriche, et à la Russie, qui ayant également signé les huit Articles ci-dessus mentionnés, sont appelés, ainsi que l'Angleterre, à maintenir le Royaume des Pays-Bas, et l'état actuel de l'Europe tel qu'il est établi par les Traités, et qui sans doute jugeront convenable de se concerter dans ces circonstances entre elles, et avec la Grande Bretagne et la France, concert dont l'envoi immédiat des troupes devrait toutefois être entièrement indépendant

A. R. Falck.

THE EARL OF ABERDEEN TO M. FALCK.

Foreign Office, 17th October 1830.

M. le Ambassadeur,

I Have had the honour of receiving your Excellency's letter of the 5th instant, in which, after describing the origin and progress of the insurrection in the Low Countries, the measures adopted by the Government for the restauration of tranquillity, and the failure of these measures, your Excellency requests, by order of your Court, that the British Gouvernment would send a body of troops into the disturbed districts without delay, for the purposes of assisting in the suppression of the revolt.

I have not failed to lay this communication before the King my Master, and I am commanded by His Majesty to express the deep concern with which he has witnessed the deplorable excesses committed at Brussels, and in other parts of the Kingdom of the Netherlands; and to assure your Excellency of the interest which His Majesty feels in the happiness of the King, and in the prosperity of his Gouvernment.

His Majesty does full justice to the prudent and constitutional course which has been pursued by the King of the Netherlands and

Digitized by Google

laments that endeavours, so well deserving of success, should have been fruitless.

The request which your Excellency has made for military succours is founded upon the urgency of preventing those effects which might naturally be apprehended, in consequence of the retreat of His Royal Highness Prince Frederick from Brussels, and is intended to guard against the extension of the revolt to other cities of the Kingdom, and to the fortresses on the southern frontier. It is obvious that this purpose was no longer attainable even at the date of your Excellency's letter. Your Excellency may be persuaded that His Majesty will scrupulously fulfil all the engagements into which he has entered. The obligations of Treaties, the interests of his own people, and his regard for the person of the Sovereign his Ally, all combine to render it impossible for his Majesty to remain indifferent to the fate of the Low Countries, and to the result of the present troubles. But the great object of His Majesty's care, and of which he can never lose sight, is to prevent, if possible, the disturbed state of these provinces from leading to any interruption of the general peace of Europe. It is not to be doubted that the other Powers, parties to the Treaties and diplomatic acts which regulate the Constitution of the Kingdom of the Netherlands, are animated by sentiments equally pacific.

With these views, and before I had the honour of receiving your Excellency's letter His Majesty's Ambassador at Paris had been instructed to invite the French Gouvernment, according to those Treaties to which France is a contracting party, to join the deliberations of His Majesty and his Allies, and to concur in such measures as by common consent should be thought indispensable for the re-establishment of order in the Netherlands; and which, at the same time, should be framed with a due regard for the security of other States. The King of the French has testified his desire to enter into this concert, and we may be permitted to hope that the sincere endeavours of the Allied Powers, in conjunction with the enlightened judgment of the King of the Netherlands will prove successful in applying an effectual remedy to the present evils.

ABERDEEN.

M. FALCK TO THE EARL OF ABERDEEN.

Loondres, ce 21 Octobre 1830.

Monsieur le Comte,

Je me suis empressé d'envoyer à la Haye, la lettre que votre Excellence m'a fait l'honneur de m'adresser le 17 de ce mois, en ré-

Digitized by Google

ponse à ma demande d'un secours immédiat destiné à rétablir dans le royaume des Pays-Bas, tel que les Traités l'ont constitué, le régime des lois et l'ordre public si gravement compromis, en conséquence du mouvement qui eut lieu à Bruxelles dans les derniers jours du mois d'Août.

Mon Gouvernement regrettera sans doute d'apprendre que cette demande n'a pu être accueillie avec la promptitude que paraissaient demander l'étendue du mal, et l'urgence des dangers dont il menace la tranquillité générale de l'Europe. Toutefois il est consolant d'avoir reçu de votre Excellence en cette importante occasion, l'assurance du vif intérêt que Sa Majesté Britannique prend au sort des Pays-Bas, et de sa disposition à s'acquitter scrupuleusement des engagements qu'elle a contractées par rapport à cette monarchie.

Le Roi, mon maître, persuadé comme il l'est de la sincérité des sentimens analogues qui animent ses autres Alliés, pourrait attendre avec une entière sécurité le résultat des délibérations communes auxquelles vous m'annoncez, M. le Comte, que la Cour de France a été invitée à prendre part, si le caractère de l'insurrection, qui a si inopinément éclaté dans ses Etats permettait de compter sur quelque retour à la modération et à la sagesse chez ceux, que la crédulité du peuple a mis à même de s'emparer momentanément du pouvoir. Mais par malheur le cas est bien différent. Enhardis par le succès, et plus encore par les secours de tout genre que ne cesse de leur fournir un pays voisin, ils ne se bornent plus au cri d'indépendance qui a séduit tant d'esprits superficiels; des projets d'aggression ont été hautement annoncés, et des menaces d'une hostilité active adressées aux provinces qui se sont montrées fidèles au Souverain et à la loi fondamentale. Cette fidélité ne se démentira pas sans doute, et les manoeuvres obscures de la malveillance réussiront aussi peu à l'ébranler que les attaques à main armée.

Mais Sa Majesté se sent obligée d'épargner à des sujets aussi dévoués les calamités sans nombre d'une guerre civile; elle veut reserver pour d'autres temps les moyens et les ressources qu'ils s'empressent de mettre à sa disposition; elle veut surtout éviter une effusion de sang, qui désormais serait sans aucun but, et sans autre résultat probable que celui d'augmenter encore l'animosité produite par les derniers évènemens.

En consequence, j'ai été chargé d'insister auprès de vous, M. le Comte, pour que les Plénipotentiaires de la Grande Bretagne et des autres Puissances appelées à s'occuper à Londres de l'oeuvre de la médiation, soyent engagés à déclarer dans le plus bref délai, un armistice, durant lequel les choses resteront, de part et d'autre, sur le

Digitized by Google

pied actuel, et qui ne finira que pour être remplacé par les nouveaux arrangemens dont on sera convenu dans l'intervalle.

Une telle déclaration, qui sera reçue avec reconnaissance par le Gouvernement que je représente, ne peut manquer d'être également accueillie et respectée par les insurgés de la Belgique, auxquels elle servira de preuve convaincante du désir unanime des Puissances intéressées de faciliter, au moyen des améliorations dont les Traités seront trouvés susceptibles, le rétablissement du bon accord entre les deux grandes divisions de la monarchie des Pays-Bas; rétablissement qu'on peut considérer comme la première condition du retour de l'ordre et de la tranquillité dont tant de provinces sont malheureusement privées.

En adressant cette demande à votre Excellence, je ne crois pas avoir besoin d'entrer en de longs détails pour prouver à quel point il est important qu'il y soit donné suite avec autant de promptitude que possible.

Le Ministère de Sa Majesté Britannique sentira lui même que de cette promptitude dépend, en grande partie, le succès des délibérations, qui seront ultérieurement consacrés à la médiation proprement dite; et ainsi je puis me borner à réclamer l'obligeance accoutumée de votre Excellence pour que ma lettre soit immédiatement soumise au Cabinet.

A. R. Falck.

Terwijl de Nederlandsche regeering de hulp der mogendheden, die het tractaat van 1815 onderteekend hadden, inriep, meende Willem I ook als Groothertog van Luxemburg, van den opstand in dat Groothertogdom kennis te moeten geven aan den Duitschen Bond, met inroeping van de verplichtingen, die de Bond jegens de Bondstaten te vervullen had. D'Haussonville: *Hist. de la dipl.*, I, p. 21, schrijft, dat reeds in het begin van October, kort nadat het provisioneel gouvernement België voor een onafhankelijken Staat verklaard had, er geruchten waren, dat een Pruissische armee Nederland te hulp zou komen; op die geruchten verzocht Molé aan den Baron de Werther eene conferentie, die toen ten huize van Molé plaats vond, daar Pruisen het gouvernement van Lodewijk Philips nog niet erkend had. Het gesprek tusschen de beide diplomaten wordt door d'Haussonville medegedeeld als volgt: "La conversation fut intime comme entre personnes qui se connaissent de longue date, pressé et rapide comme les événements du temps. "Est il vrai, s'écria tout d'abord le ministre français, que vous ayez un corps d'armée réuni sur la frontière hollandaise, et que vous ayez l'intention d'intervenir dans les affaires

Digitized by Google

de Belgique? — Oui vraiment. — Mais c'est la guerre. — Comment! la guerre? Votre armée française est toute désorganisée, vous ne sauriez réunir quatre régiments. — N'en croyez rien, répondit MOLÉ, vous risqueriez de vous tromper beaucoup; nous avons de fort bons régiments, qui s'acheminent en ce moment vers le nord. Ténez pour certain que les soldats prussiens ne mettront pas le pied en Hollande sans rencontrer l'armée française entrant par la frontière de Belgique. La guerre, je vous le répète est au bout de mes paroles, sachez le et mandez le à votre cour. M. DE WERTHER se récria, protesta mais demeura convaincu, au sortir de cette entrevue, que la détermination du gouvernement français était bien arretée et que le cas échéant les actes suivraient de près la parole. Les dépêches de notre chargé d'affaires, M. MORTIER, témoignent de la surprise et de la colère qu'exita à Berlin la déclaration du gouvernemet français. Le ministre des affaires étrangères de Prusse se laissa aller à de violentes accès d'indignation contre les prétentions de notre cabinet de lui lier ainsi les mains. Cependant l'armée prussienne cessa d'avancer. La résolution hardie du ministre de la révolution de Juillet préserva la Belgique et ne compromit pas la paix européenne." Tot bewijs deelt D'HAUSSONVILLE in de *Documens diplomatiques*, twee brieven mede, door MORTIER den 6en en 11en October 1830 uit Berlijn geschreven.

Blz. 43, r. 6 v. o. "Vrijwilligers". Formeel waren vrijwilligers zij, die voor onbepaalden tijd dienst hadden genomen, zonder dienstplichtig te zijn, hetgeen bij onze wetgeving voor een groot gedeelte toevallig was; ik was vrijgeloot van de militie en ik viel nog niet in de jaren der schutterij. In wezenlijkheid bestond het grootste gedeelte van het leger uit vrijwilligers, door de bereidvaardigheid, waarmede men aan de dienstplichtigheid voldeed. Nadat ik, pas gepromoveerd, was uitgetrokken, nam mijn eenige broeder dienst in het corps van de Leidsche studenten. Uit zeer vele huisgezinnen waren al de zonen uitgetrokken. Bij het tweede bataljon jagers dienden drie broeders VAN LIJNDEN, drie broeders IMMERZEEL en twee broeders MEYIER, en zoo was het in vele andere corpsen.

Blz. 44, r. 1 v. b. "Eigen krijgsmansleven". De brieven, gedurende mijn uittrekken naar huis geschreven, zijn door trouwe zusterliefde alle bewaard, waardoor zij mij thans geheel in het campagneleven terug verplaatsen.

Blz. 45, r. 8 v. b. "Bestond uit Zwitsers — Duitschers". De geschiedschrijvers van Belgische zijde hebben dit dienen van vreemden

Digitized by Google

in ons leger overdreven en het toegepast op het geheele leger. Ofschoon het waar is, dat onder de beide bataljons jagers vele Duitschers en Zwitsers dienden, ook enkele Russen en Polen, ware avonturiers, die meest alle later deserteerden, en omgekeerd onder de deserteurs van het Belgisch leger ook vele vreemdelingen waren, is toch het getal vreemden van beide zijden, vooral vóór den tiendaagschen veldtocht, betrekkelijk gering geweest.

Volgens een oud gebruik, dienden vóór 1830 geheele Zwitsersche regimenten in het buitenland, — bij den Paus, in Frankrijk, ook bij ons. In 1829 zijn de Zwitsersche regimenten bij ons afgedankt. Onderscheidene militairen en officieren zijn toen in onzen dienst overgegaan en genaturaliseerd.

Blz. 45, r. 9 v. o. "Uitgetrokkene — antirevolutionaire beginselen". Ik denk hier aan mijne vrienden en mede kameraden in het bataljon jagers W. VAN LIJNDEN en J. F. REEDE VAN OUDTSHOORN, beiden later anti-revolutionaire leden der Staten-generaal, aan C. W. J. BOETSELAAR en AENEAS MACKAY, in dienst bij de 's Gravenhaagsche schutterij, aan A. M. C. VAN HALL en J. W. GEFKEN, in dienst bij de Amsterdamsche schutterij, welke beide laatstgenoemden met zooveel kracht de Afgescheidenen hebben verdedigd, en vele anderen, wier namen minder algemeen bekend zijn.

Blz. 46, r. 10 v. b. "Met nog een vrijwilliger". Het was de voortreffelijke Nederlandsche landschapschilder J. W. BILDERS, die met mij den 12den October uit 's Gravenhage was uitgetrokken.

Blz. 46, r. 13 v. o. "Calvinist maken". Dat dit het algemeen volksoordeel was, zal menigeen moeten erkennen, die in 1830 en 1831 met de volksklasse in België in aanraking kwam. VAN KAMPEN: *Neerlands moed*, blz. 626, deelt van dien godsdiensthaat ook eenige voorbeelden mede. DE ROBIANO DE BORSBEEK en anderen maakten van den strijd geheel een religiestrijd, waarin de militairen door priesters moesten worden aangevuurd; en dit geschiedde niet alleen in het begin, maar duurde tot in 1832 en later. Zie de *Mémoire par* DE ROBIANO, later te vermelden.

Blz. 48, r. 1 v. b. "Menig meisje". De geschiedenis van het volksleven moet hier en daar ook tot het intime leven der individuen doordringen. Dat van een enkele brengt voor den geest dat van velen. Toen ik uittrok was mijn hart reeds geschonken aan haar, die vier jaren later mijn innig geliefde gade is geworden en de trouwe

Digitized by Google

moeder mijner kinderen en die mij in 1844 door den dood werd ontrukt. In den kring mijner vrienden werd mijne liefde in 1830 reeds vermoed en mijn vaderlijke vriend H. H. KLIJN doelde er op in een zijner gedichten, *Aan het Vaderland gewijd*, waarvan *de Noordstar* van 4 December 1830 schreef: "Roerend vooral en treffend is het hartelijk vers op den zoon van den Hollandschen KEMPER, die op de voorposten staat." Ik was maar half tevreden met deze openbare hulde en schreef naar mijne familie: "Het vers van den Heer KLIJN vind ik allerliefst en vereerend, maar wat al te vereerend, daar ik hetzelfde doe, wat duizenden met mij doen. Ik wilde wel, dat het niet gedrukt was, maar ik kan *dit* aan den Heer KLIJN niet te kennen geven. Ik zal hem eerstdaags schrijven."

Blz. 48, medio. "CONSCIENCE". Zie zijn geschrift: *De Omwenteling van* 1830, blz. 53 en volg. De nacht, dien wij op bivouac doorbrachten, was gelukkig twee dagen vroeger, toen het nog niet zoo koud was.

Blz. 48, r. 7 v. o. "De Hertog". Het hier vermelde voorval vindt men ook in de biographiën van den Hertog en in *Das Leben von F. von Gagern*, II, S. 113, in de Nederduitsche vertaling I, blz. 374.

Blz. 51, medio. "VAN SPEYK". Over den dood van VAN SPEYK bestaat eene uitgebreide literatuur van gedichten en gelegenheidsgeschriften. Opmerkelijk zijn de verschillende oordeelvellingen. WHITE, in zijne *Révolution Belge*, noemt den heldendood van VAN SPEYK: "une résolution extravagante et que rien ne justifiait". POPLÉMONT, in zijne *Histoire de la Belgique*, stelt VAN SPEYK voor als: "une victime du délire de son esprit malade et peut-être aussi d'ordres exagérés" Zeer naïf zegt hij: "Les hollandais ne songèrent pas que l'époque de ces terribles héroïsmes est passé." Ook in ons Vaderland ontbrak het niet aan godsdienstige betoogen, dat het aan VAN SPEYK niet geoorloofd was zich zelven met anderen op te offeren voor een punt van eer. Het zonderlingste hierbij was, dat ik iemand ontmoet heb, die zeer breedvoerig betoogde, dat VAN SPEYK onverantwoordelijk gehandeld had, maar als dichter een vers op den heldendood van VAN SPEYK vervaardigde. — Maar hoe men ook buiten het leger en de vloot er over oordeelde, dáár maakte de daad een hoogst gunstigen indruk, die de flauwhartigheid veroordeelde en geheele toewijding aan de zaak des Vaderlands voor oogen stelde. Voorts behoort hier vermeld te worden: KOOPMAN: *Z. M. scheepsmagt op de Schelde.*

Blz. 53, medio. "VAN RAPPARD en VERNÈDE". Van eerstgenoemde,

Digitized by Google

later minister van binnenlandsche zaken, heb ik een levensschets gegeven in de handelingen van de Maatsch. v. L., 1870, ook afzonderlijk in 1870 uitgegeven, Amst. E. S WITKAMP. — Aan laatstgenoemde, auditeur-militair bij den algemeenen krijgsraad voor het leger te velde, werd ik den 8sten Maart 1832 toegevoegd als substituut, welke betrekking ik vervuld heb tot Sept. 1834, toen ik tot substituut-officier te Amsterdam benoemd werd. Zeer veel ben ik aan de kunde en vriendschap van J. S. VERNÈDE verschuldigd, die, na achtereenvolgens tot fiscaal en tot president van het hoog militair gerechtshof te zijn geweest, te Utrecht in 1866 is overleden. In de handelingen van het Utrechtsch genootschap, waarvan hij geruimen tijd bestuurder was, is zijne nagedachtenis met eere vermeld.

Blz. 53, r. 2 v. o. "De eerzucht somtijds overprikkelde". Ik denk hier aan het vooroordeel van het duel bij beleediging, en dat velen geacht werden geen moed te hebben, wanneer zij eene uitdaging weigerden.

Blz. 54, r. 1 v. b. "Onderdrukte naijver bij vriendschap". Er was naijver bij het moedbetoon. In een veldtocht van tien dagen, waarbij men slechts twee dagen in het vuur is geweest, ontbreekt de gelegenheid voor velen om zich zeer bijzonder te onderscheiden. De vriendschap verheugde zich, dat onze vrienden en krijgsmakkers uit het buksen-peloton, REEDE VAN OUDTSHOORN, VERBOOM, D'HARVANT, GEZELSCHAP, VAN HEES VAN BERKEL, PHAFF, DE HAZE BOMME, en VAN DER HUCHT met de Willemsorde vereerd werden.

Blz. 54, r. 4 v. b. "Jongelingen die zich met moeite onderwierpen". Vergelijk hetgeen POTGIETER in zijn *Bakhuizen van den Brink*, CXXXV, CLXXXVI en CCXV, heeft medegedeeld. In 1831 schreef BAKHUIZEN: "Die metalen kruisen steken mij geweldig in den krop. Niet omdat ik dien goeden jongens den welverdienden roem misgun, maar omdat die dingen hen voor het uitwendige zoo zullen doen uitsteken boven vele anderen, die waarlijk niet ten gevolge hunner eigen verkiezing zijn te huis gebleven.

Blz. 54, r. 9 v. b. "Vrijwillige giften". De opgaven daarvan in de *Staatscourant* beslaan vele kolommen. Bij MOOLENIJZER te Amsterdam is een geheel boekdeel uitgegeven, onder den titel van: *Naauwkeurige opgave, bevattende de giften en geldelijke bijdragen door de ingezetenen van de Noord-Nederlandsche provinciën ingezonden gedurende den opstand in België.* Graaf G. K. VAN HOGENDORP stond de helft van zijn pensioen af. De hoogleeraar N. G. VAN KAMPEN schonk de gouden eerepenningen, die hij voor bekroonde verhandelingen verworven had.

Digitized by Google

Een correspondent van directeuren der Associeatie-kas gaf *f* 5000 en verlangde onbekend te blijven; alleen aan de directie een quitantie verzoekende, om met deze namaals zijnen kinderen te doen kennen wat zij in zorgvolle oogenblikken aan het Vaderland verschuldigd zijn.

Blz. 55, r. 5 v. b. "Bij zijn verblijf te Brussel". Zie *Geschiedenis vóór* 1830, blz. 741; BOSSCHA: *Leven van Willem II.*

Blz. 55, r. 11 v. b. "LE HON". Verg. als boven, blz. 732. Den hier bedoelden brief van 29 Sept. bij JUSTE: *Le Hon*, p. 22.

Blz. 55, r. 12 v. o. "Nadat de Eerste Kamer". Verg. *Geschiedenis vóór* 1830, blz. 740.

Blz. 55, r. 7 v. o. "LE HON" Verg. JUSTE: *Le Hon*, p. 28; *Gerlache*, p. 44; *de Brouckère*, p. 28.

Blz. 55, r. 9 v. o. DONKER CURTIUS stelde het rapport vast. Zie zijn levensbericht, door Mr. DE GREEVE, in de Hand. van de M. v. L. 1858. Dit rapport is nimmer publiek geworden. Op mijn verzoek werd het mij vergund er een afschrift van te doen nemen en wordt het voor het eerst uitgegeven. Het is daarom zoo hoogst belangrijk, omdat dit rapport de denkwijze van staatslieden doet kennen, die 's Konings vertrouwen bezaten, en omdat het rapport, aan onze gevolmachtigden te Londen medegedeeld, de grondslag is geweest van de bepalingen in de protocollen van 20 en 27 Januari 1831: *Recueil*, I, p. 112, gelijk men uit eene vergelijking kan opmaken.

Het gemeld RAPPORT van de commisie van 1 Oct. 1830 luidde:

's-GRAVENHAGE, den 8n. November 1830.

AAN DEN KONING.

De Staats-Comissie, welke bij Uwer Majesteits besluit van den 1n. October n°. 72, belast wierd met het ontwerp der wettelijke bepalingen, welke noodig mochten zijn om in de Grondwet en in de bestaande betrekkingen tusschen de twee groote afdeelingen van het Koningrijk de veranderingen daar te stellen, welke de algemeene belangen en die van elk der gezegde afdeelingen vorderen, heeft zich onafgebroken bezig gehouden met den belangrijken arbeid, waartoe zij zich door het vertrouwen van Uwe Majesteit geroepen zag en heeft de eer Hoogstdenzelven mits deze den uitslag van hare overwegingen aan te bieden.

Alvorens ter zake te treden, zij het der Commissie vergund, twee aanmerkingen te doen voorafgaan.

De *eerste* geldt de wijze waarop zij tegenwoordig is zamengesteld.

Digitized by Google

De *tweede* betreft, het verschil van gevoelen 't welk er bij haar is ontstaan, omtrent den zin, waarin de letter en de geest van Uwer Majesteits Besluit van den 1n October ll. n°. 72 kan worden opgevat.

Het allezins moeijelijke en teedere onderwerp waarmede de Staats-Commissie zich belast vondt, betrof tevens de dierbaarste belangen zoowel van het Noordelijk als van het Zuidelijk gedeelte des Koningrijks en Uwe Majesteit heeft al het gewigt gevoeld, 't welk er in gelegen was, dat die twee groote afdeelingen van het Rijk, in meer dan één opzigt, zoo zeer verschillende wenschen en gevoelens koesterende, in eene volkomene gelijkheid wierden vertegenwoordigd in eene Commissie geroepen, om de belangen van die groote afdeelingen te vereenigen door alle middelen welke tot bereiking van dat doel mogten kunnen strekken.

Uwe Majesteit had in Hoogstderzelver wijsheid dan ook tot opgemeld einde, het verlangde evenwigt daargesteld door de benoeming van *acht* Leden uit elk der twee groote afdeelingen van het Rijk. Deze Uwer Majesteits welmeenendste bedoelingen zijn ondertusschen verijdeld geworden en de noodlottige loop der omstandigheden heeft, zoo het schijnt, het verlangd evenwigt verbroken. Immers, eenige der door Uwe Majesteit in de Commissie benoemde Leden en wel de Heeren DE GERLACHE, VAN CROMBRUGGHE en LE HON hebben gemeend, in het geheel niet aan die roeping te moeten beantwoorden, terwijl drie Leden, de Heeren PRINS VAN CHIMAY, NICOLAI en HUISMAN D'ANNECROIX zich, na eenige weinige vergaderingen te hebben bijgewoond, insgelijks uit dezelve hebben verwijderd.

Met opzigt tot de *tweede* der hiervoren bedoelde aanmerkingen zij het der Commissie veroorloofd, met allen eerbied ter kennis van Uwe Majesteit te brengen; dat al aanstonds bij den aanvang van hare werkzaamheden in haren boezem, een merkbaar verschil van gevoelen is ontstaan over de uitlegging welke aan den inhoud van Uwer Majesteits genoemd Besluit van den 1n October ll. behoorde te worden gegeven.

Eenige Leden meenden dat de voorschriften vervat in deszelfs artikelen 1, 4 en 5, aan de Commissie de verplichtiug oplegden, om de éénheid van het Rijk te bewaren, zooals die door tractateu was gevestigd en dus te behouden ééne voortdurende vereeniging der twee groote afdeelingen van het Rijk, onder ééne wetgeving en ééne vertegenwoordiging, maar tevens de middelen op te sporen om door het maken van wijzigingen en veranderingen (herzieningen,) in de Grondwet en in eenige nationale instellingen, zoowel de Ingezetenen der eene als der andere groote afdeeling van het Rijk te vrede te stellen, waartoe welligt dan de mogelijkheid zou herboren worden, wanneer het her-

Digitized by Google

stel van rust en de bedaring der gemoederen zouden toelaten, de zaak uit een onpartijdig oogpunt te beschouwen, en met kalmte te overwegen, met andere woorden: dat bij meergemeld Koninklijk Besluit, tot een onderwerp van overweging der Staats-Commissie was gesteld, de vraag: of er mogelijkheid zoude bestaan, om zich beperkende binnen de grenzen der thans bestaande Grondwet en der Tractaten, in eenige instellingen en grondwettelijke bepalingen, zoodanige veranderingen en wijzigingen daar te stellen, als de algemeene belangen en die van elk der twee groote afdeelingen van het Rijk vorderen, met inachtneming tevens, om aan elk derzelve de meest mogelijke waarborgen te verschaffen, tegen allen overwegenden invloed van den anderen?

Een ander gedeelte der Staats-Commissie was van oordeel, dat aan den inhoud van meergemeld Uwer Majesteits besluit eene veel ruimere uitlegging kan worden gegeven. Naar dezelfs inzien toch, heeft Uwe Majesteit met gemeen overleg der Staten Generaal erkend, dat de ondervinding de noodzakelijkheid had aangetoond, niet alleen van wijzigingen in de Grondwettelijke instellingen, maar zelfs van veranderingen te brengen in den vorm en aard van de wederzijdsche *betrekkingen* der twee groote afdeelingen van het Rijk zoo als deze door Tractaten zijn vastgesteld, en welke betrekkingen een der voornaamste grondslagen uitmaken van de grondwettige orde van zaken des Koningrijks en van dit beginsel uitgaande meende dat gedeelte der Commissie, dat aan de Staats-Commissie dan ook de volle bevoegdheid was toegekend om te overwegen of de bedoelde veranderingen en wijzigingen ten gevolge zouden kunnen hebben eene *geheele volkomene afscheiding* van de twee groote afdeelingen van het Rijk, doch altijd onder den scheptер van één en denzelfden Vorst.

De Leden der Commissie welke dit denkbeeld waren toegedaan, konden zich trouwens, de mogelijkheid niet voorstellen, hoe men, willende te gemoet komen aan de zoo zeer uitéénloopende gevoelens in de twee groote afdeelingen van het Rijk over onderscheiden punten van wetgeving en over eenige der voornaamste onderwerpen van onze staatsinstellingen, te gelijk de thans bestaande Grondwet in hare beginselen en de tegenwoordige eenheid van het Koningrijk zoude kunnen behouden. Zij waren integendeel eenparig van gevoelen, dat de verscheidenheid van begrippen omtrent een wezenlijk of vermeend verschil van belangens zoo groot, het onderscheid van karakter, zeden en gewoonten, de verschillende wijze van zien omtrent sommige beginselen van Regering zoo in financiëele als omtrent het regtswezen, en eindelijk de aanhoudende botsing van denkbeelden omtrent een stelsel van vrijen handel en van hooge regten zoo tastbaar en opmerkelijk zijn,

Digitized by Google

dat zij ook vooral na al het gebeurde in de laatste maanden, onmogelijk oordeelden, dat de beide deelen des Rijks rustig en vreedzaam, onder hetzelfde representatief wetgevend gezag, hoe dan ook de grondwet gewijzigd mogt worden, zouden kunnen worden bestuurd; terwijl daarenboven altijd als een onoverkomelijk struikelblok, zou worden aangemerkt, de gelijkheid van representatie, bij eene zoo groote ongelijkheid van bevolking, en de onmogelijkheid om daarvan in het geringste af te wijken, zonder het eene deel, als 't ware, ten eenenmale aan het andere te onderwerpen.

En het was in het algemeen op deze gronden, waarvan de breedere ontwikkeling thans zelfs onnoodig schijnt te zijn geworden, dat de leden, welke dat denkbeeld aankleefden, oordeelden, op geene andere veranderingen en wijzigingen te kunnen bedacht zijn, dan die op het beginsel eener zoo algeheel mogelijke afscheiding onder denzelfden Monarch en onder dezelfde Dynastie zouden zijn gegrond, vermeenende, dat op die wijze alleen het doel in het 5e artikel van Uwer Majesteits Besluit uitgedrukt, kan worden bereikt, namelijk: de waarborging tegen allen overwegenden invloed van het eene deel op het andere, en dat op deze wijze ook zelfs vele der moeijelijkheden voor den Monarch moeten vervallen, waarmede Zijne Regeering bij meer innige éénheid heeft te worstelen gehad, en die hem, bij alle zijne onvermoeide werkzaamheid, bezorgdheid en onpartijdigheid, altijd in tweestrijd schenen te brengen tusschen wezenlijke of vermeende tegenstrijdige belangens en begeertens, zoodat, naar het oordeel dezer Leden, eene vijftienjarige ondervinding ten duidelijkste heeft bewezen, dat het begrip der Europesche staatkunde, omtrent het doelmatige eener zoo innige vereeniging denkbeeldig was, en dat althans de tegenstand welke hetzelve heeft ondervonden, en de tegenwoordige gebeurtenissen dat begrip moeten doen verlaten.

De Staats-Commissie heeft bij dit verschil van gevoelen geoordeeld, niet beter te kunnen doen dan zich te verdeelen in twee onderscheidene afdeelingen en zij besloot alzoo, dat elke afdeeling in de zijne eene *proeve* zoude nemen, met het ontwerpen van een plan, waarin de wederzijdsche denkbeelden zouden zijn ontwikkeld en tot verwezenlijking gebragt, om vervolgens nader bij de Commissie in pléno tot een onderwerp van rijp onderzoek en overweging te worden gemaakt.

Die afdeeling welke zich bezig had gehouden met het ontwerpen van een plan tot *geheele en volkomene afscheiding*, voleindigde het eerst den arbeid waarmede zij zich had belast, en terwijl de andere zich steeds onledig hield, met het zeer moeijelijk en omslagtig werk, welk zij op zich had genomen en waarbij de voornaamste punten van ons staatsgebouw in aanmerking moesten komen, behaagde het Uwe Majesteit

Digitized by Google

aan de Staats-Commissie Hoogstdeszelfs begeerte te doen kennen, om hoe eer hoe liever haar rapport te ontvangen, al ware het slechts van dat gedeelte *van haren arbeid*, 't welk de strekking had om eene zoo veel mogelijk *geheele afscheiding* der twee groote afdeelingen van het Rijk daar te stellen.

Laatstbedoelde afdeeling der Commissie heeft als toen vermeend, hare werkzaamheden dadelijk te moeten staken, (ofschoon steeds bereid zijnde, dezelve nader op te vatten en den uitslag tot het onderwerp der overwegingen van de Staats-Commissie te maken, indien zulks het welgevallen van Uwe Majesteit mogt wezen), en zij is onverwijld toegetreden tot het *gezamenlijk* onderzoek van het plan eener *geheele afscheiding* zooals hierboven is bedoeld; zij kan hiertoe des te gereeder overgaan, daar men toch niet kan ontveinzen, dat de zich met zooveel snelheid opgevolgd hebbende gebeurtenissen, sedert het tijdstip der daarstelling van de Staats Commissie, eene zoo merkbare verandering in de omstandigheden hebben teweeg gebragt, dat er thans niet wel meer, aan eene voortdurende vereeniging van de twee groote afdeelingen van het Rijk schijnt te kunnen gedacht worden.

De Staats-Commissie is alzoo van zelve genaderd, tot den door haar volbragten taak. Deze is vervat in het ontwerp 't welk zij de vrijheid neemt hierbij aan Uwe Majesteit over te leggen.

Uwe Majesteit zal uit dit stuk ontwaren, dat de Commissie bij dezen haren arbeid is uitgegaan van *drie* hoofd-denkbeelden namelijk :

eene geheele scheiding der tegenwoordig bestaande twee groote afdeelingen van het Koningrijk.

eene vereeniging dezer beide afdeelingen, als twee geheel op zich zelve staande Staten door naauwe banden van bondgenootschap onder Uwer Majesteits bestier als Koning van het verbonden Rijk der Nederlanden en van België.

Eenheid van de Koninklijke magt in de beide verbonden Staten.

De onderscheiden bepalingen en artikelen, waaruit het bedoeld ontwerp is zamengesteld, zullen zoo straks nader worden toegelicht.

De Commissie heeft gemeend niet anders te kunnen uitgaan dan van het begrip der eenheid van Monarchie voor de beide Staten. Of, na al het gebeurde, dit beginsel zal kunnen worden vastgehouden, zal zoowel van opvolgende gebeurtenissen als welligt van diplomatieke onderhandelingen afhangen, en Uwe Majesteit alleen is op het Hooge standpunt geplaatst, om met ware kennis van zaken te kunnen beoordeelen, of de band van vereeniging tusschen de twee groote afdeelingen van het Rijk zal kunnen worden daargesteld en behouden blijven op den voet en de wijze als in het ontwerp is voorgesteld.

Doch, ofschoon de Commissie in dezen slechts van eene veronder-

Digitized by Google

stelling is kunnen uitgaan, waaraan zij echter gemeend heeft te moeten vasthouden, zoo zal, wat omtrent dit punt ook mogt kunnen worden beslist, altijd, zoo *in de afdeeling der afscheiding* als in die der *verbondsakte* de grondslag kunnen gevonden worden, waarop zij oordeelt, dat ook dan nog eene nog grootere afscheiding zou kunnen worden gevestigd.

Zij zal overigens aan Uwe Majesteit de redenen niet behoeven op te geven, waarom het bedoeld ontwerp niet in den vorm van een *voorstel van wet* is gebragt.

Indien dit ontwerp eenmaal het lot mogt kunnen te beurt vallen eener bedaarde onpartijdige overweging van vertegenwoordigers uit beide de groote afdeelingen van het Rijk, zal het in alle gevalle, naar het gevoelen der Staats Commissie, voldoende zijn, dit stuk door eene afzonderlijke wet ten geleide dienende, te doen vergezeld gaan.

Na deze algemeene voordragt gaat de commissie alsnu over tot eene korte beschouwing en ontwikkeling der redenen, die haar hebben doen besluiten tot het voorstel der bijzondere artikelen, vervat in de *akte van scheiding* en het *bondgenootschappelijk verdrag* met *de grondslagen betrekkelijk de éénheid der Koninklijke magt in de beide Staten.*

Art. 1. Het 1°. artikel bevat den naam en de hoofdverdeeling van het Koningrijk in twee afzonderlijke Staten.

De afdeeling der Commissie, welke de eerste hand aan dit ontwerp gelegd heeft, had aan het Rijk den naam gegeven van het Koningrijk der verbonden Nederlanden, en hetzelve verdeeld in twee Staten, waarvan het Noordelijk deel (de tegenwoordige noordelijke Provinciën) zoude worden aangeduid onder den naam van het Koningrijk *Holland*, het Zuidelijk deel onder dien van het Koningrijk *Belgien.*

De Commissie is echter bij nadere overweging, vreezende, dat in sommige noordelijke gewesten, de bevatting van alle die gewesten onder den naam van *Holland*, eenen verkeerden indruk zou maken, daarvan teruggekomen, en alzoo beter keurende, dat die gewesten den naam van de *Nederlanden* behielden, terwijl de Zuidelijke op dien van *Belgien* schijnen gesteld te zijn, heeft zij geoordeeld, de onderscheidene verlangens of vooroordeelen het beste te zullen vereenigen op de wijze als in het 1e artikel is uitgedrukt.

Art. 2. Meerdere bedenking heeft bij haar opgeleverd de bepaling van het 2e artikel, in het bijzonder ten aanzien der grenzen van de Provincie *Noord-Braband*, daar sommige Leden van gevoelen waren, dat bij afscheiding van de noordelijke van de zuidelijke gewesten, niet zoo zeer de vraag was, wat door gewoonte of wetduiding zelfs thans tot de zuidelijke Provinciën zal kunnen geacht worden te behooren, maar veeleer, hoedanig de Staat der Vereenigde Nederlanden bestond

Digitized by Google

vóór dat de Belgische Provinciën daarmede zijn vereenigd geworden, daar bij de scheiding de *status quo* vóór de vereeniging in dit opzigt schijnt te moeten worden hersteld en alzoo dat deel van Limburg 't geen alstoen tot Noord-Braband behoorde, weder tot die Provincie gebragt.

De meerderheid der Commissie heeft zich echter hiermede niet vereenigd. Sommige leden, omdat zij de weder-toevoeging van dat deel van Limburg aan de Nederlanden, niet als wenschelijk keurden, uit hoofde zoowel der kostbaarheid van deszelfs behoud, als van de gehechtheid der inwoners aan het Zuiden, anderen ook op grond van derzelver geographische ligging, vroegere gedeeltelijke betrekkingen tot Luik, en eindelijk omdat zoo doende van het Hoofdbeginsel dezer akte zou worden afgeweken, 't geen bij alle deszelfs beschikking is behouden, en niet uitgaat van den *status quo*, maar van het *uti possidetis*.

Art. 3. Het 3e artikel schijnt geene breede ontwikkeling te vereischen. Het Groot-Hertogdom *Luxemburg* is daarbij, onder dezelfde bepalingen als thans uitgedrukt, en, zoo uit hoofde van deszelfs ligging, als op grond van het voorgeschreven beginsel bij België gebragt.

Art. 4. Een der gewigtigste punten van afscheiding is vervat in het 4e artikel; het betreft de verdeeling der schuld, die gemeen is loopende ten laste van het geheele Rijk der Nederlanden, en welke alzoo door de beide Staten wordt erkend, met alle de verplichtingen, welke bij de tegenwoordige wetgeving daaromtrent en nopens hare vernietiging en aflossing zijn daargesteld.

Die erkentenis, schoon in deszelfs beginsel noodzakelijk en regtvaardig, is echter, naar den aard eener afscheiding, als die welke de Commissie op het oog heeft, niet voldoende, maar het wordt volstrekt noodzakelijk, dat daaromtrent eene splitsing plaats hebbe, waardoor naar billijke grondslagen, ten laste van elken Staat worde gebragt dat deel in dezelve, waarmede elk in na te melden evenredigheid staat te worden bezwaard.

Indien toch elk der beide Staten naar deszelfs eigene grondwettige instellingen, en overeenkomstig eene geheel vrije wetgeving, ook ten aanzien van deszelfs geldelijke aangelegenheden zal moeten worden bestuurd, en zoodanig stelsel van belastingen ter voldoening aan zijne behoeften zal kunnen kiezen, als hij zal geraden oordeelen, zonder dat deswegens eenige gemeenschap, of gemeene wetgevende beschikking zal kunnen worden toegelaten, en zonder dat alzoo door gemeene raadpleging de eene Staat invloed op den anderen zal kunnen oefenen tot nakoming der geldelijke verpligtingen ten behoeve der gemeene schuldeischers bestaande, dan schijnt daaruit van zelve te moeten vol-

Digitized by Google

gen, de doelmatigheid, ja, de noodzakelijkheid eener schuldsplitsing ten laste van elken Staat, opdat niet na afscheiding der gemeenschap, en na de vernietiging van den gemeenen wettelijken invloed, de geheele gemeen blijvende schuld aan een aanhoudend, onzeker standpunt van waarde zou zijn blootgesteld, 't geen alleen schijnt te kunnen worden voorgekomen, door hare splitsing en overbrenging van elks aandeel in dezelve, ten laste van elken Staat, even zooals zulks in het beginsel heeft plaats gehad in *Italien* en in andere Staten, die ten gevolge van groote gebeurtenissen in Europa, zijn verdeeld of afgescheiden geworden.

De bedenking is hierbij wel opgekomen, of zoodanige splitsing volkomen is overeen te brengen met de volstrekte beginselen van het regt, zoodanig als hetzelve in de burgermaatschappijen tusschen den Man en zijne naasten, uit den aard der zaak bestaat, en overeenkomstig waaraan twee gemeene debiteuren (*correi debendi*) of onderscheidene deelgenooten in eene Societeit voorzeker bij onderlinge scheiding, aan hunne schuldeischers niet kunnen de bevoegdheid betwisten, om hunne schuldvorderingen, ten laste van het geheele deelgenootschap en alle de deelgenooten ten vollen te blijven doen gelden.

Doch de Commissie betwijfelt aan de eene zijde, of dusdanig streng regtsbeginsel uit het burgerlijk regt gehaald, in allen deele moet worden vastgehouden, dáár, waar in gevallen als het onderhavige, twee Staten, 't zij door een wederzijds groot staatsbelang of door den drang van buitengewone omstandigheden, worden genoodzaakt hunne gemeene belangen ten eenenmale af te scheiden; zoodat de schuldeischers alsdan met volkomen regt, hunne vorderingen zouden kunnen blijven doen gelden ten lasten van elken Staat voor het geheel dan of zij niet van zelven moeten volgen het lot, hetwelk elk door die omstandigheden ten deele valt, zonder strengelijk te kunnen blijven vorderen ten laste van een enkel deel, dat, waarvan de voldoening alleen door het geheel is aangenomen, en aan de andere zijde is het haar toegeschenen, dat, hoe men ook over de toepasselijkheid van het beginsel in dit opzigt denken moge, de vasthouding daarvan in gevallen als het onderhavige uit den aard der zaak onmogelijk wordt, naardien de voldoening daaraan de krachten van elk deel op zich zelve veelal te boven gaat, en het dwangmiddel ter nakoming dus vruchteloos zou zijn, zoodat veel meer bij dusdanige hoogere beschikkingen moet worden nagegaan en opgevolgd, dat, wat in het welbegrepen belang der schuldeischers, met hoop op goede uitkomst *kan* worden gevestigd, dan dat, wat met de meer strenge beginselen van burgerlijk regt zou kunnen worden geëischt, maar geenszins nagekomen of ten uitvoer gebragt.

Digitized by Google

Het is op grond hiervan, dat de Commissie in plaats van de geheele schuld ten lasten der beide Staten in het algemeen te behouden, en alsdan te wagen, dat bij wanvoldoening van een derzelve, het geheel deszelfs waarde en crediet verlieze, heeft begrepen in het belang der Schuldeischers zelve tot eene geheele schuldsplitsing te moeten besluiten, en hiervan uitgaande, ten laste van elken Staat, zooveel te moeten brengen als dezelve daarin gedurende de vereeniging moet geacht worden te hebben bijgedragen, en het is alzoo hier voornamelijk, dat zij zich houdt aan de toepassing van het *uti possidetis*, als de eenige billijke regel van alle scheiding tusschen deelgenooten, waarvan alleen, op een of ander bijzonder punt, uit bijkomende beweegredenen bij wege van uitzondering kan worden afgeweken.

Dat, wat elke Staat, of liever de Ingezetenen van elken Staat, in die vaste lasten, welke moeten geacht worden naar elks vermogen te zijn geregeld, hebben opgebragt, schijnt dus hier ten regelmaat te moeten strekken, zonder in een kleingeestig onderzoek te treden, 't geen trouwens tot onoplosbare moeijelijkheden zou leiden, of overal die lasten met gelijke naauwgezetheid en naauwkeurigheid zijn opgebragt; en het is naar deze berekening dat het onderhavig 4e artikel (Art. 4 § 2) is ingesteld, ingevolge waarvan (zonder inachtneming van den opbrengst van in- en uitgaande regten, en andere diergelijke opbrengsten, welke of meer algemeen het geheel, of meer bijzonder eenig deel drukten), de schuld zal worden verdeeld, en tot elks lasten gebragt, naar evenredigheid der gemiddelde som, welke elk der Staten, jaarlijks gedragen heeft in de algemeene directe en indirecte belastingen en accijnsen van het Koningrijk, sedert den tijd, dat alle de gewesten van hetzelve aan dezelfde belastingen zijn onderworpen geweest.

Art. 5. § 1. Het 5e artikel strekt, om de uitvoering van dit beginsel te regelen. Bij deszelfs eerste § wordt bepaald, dat voor elken Staat een afzonderlijk grootboek zal worden aangelegd, waarin de schuldvordering van elken schuldeischer, zooals dezelve als nu op de gemeene grootboeken wordt gevonden, kosteloos zal worden overgeschreven, ten laste van elken Staat in verhouding tot elks aandeel in de schuld volgens artikel 4 berekend, en waardoor de schuldeischer alzoo erlangt eene vaste bepaalde schuldvordering en aanspraak op rente ten laste van een op zich zelven staand ligchaam van staat, 't geen naar eigene bedoelingen en belangen voor de voldoening zorgt, zonder daarin te worden belemmerd door de gemeene medewerking van eenigen anderen Staat, uit tegenstrijdige inzigten somtijds uitgaande.

Die schuldvordering zal alzoo derzelver waarde en crediet alleen ontleenen van de eigene werking van elk staatsligchaam, en van den

Digitized by Google

voorspoed en de welvaart elk in den zijnen zonder geschokt te worden door, of te dobberen in de onzekerheid, welke uit wederzijdsche verpligting tot inbreng, ter voldoening van het geheel, eenen nadeeligen invloed zou kunnen oefenen op de waarde van de geheele schuldvordering, indien zij ongesplitst was gebleven.

§ 2. Intusschen heeft de Commissie deze wijze van uitvoering alleen kunnen bepalen tot de rentgevende schuld, zooals zij in de algemeene grootboeken is ingeschreven, maar gelijke afscheiding kan, zonder in schier onoverkomelijke zwarigheden te vervallen, geen plaats hebben, ten aanzien der gemeene verpligtingen uit den overgang der uitgestelde schuld en kansbilletten voortvloeijende; en elk der zaakkundige, die zich voorstelt, hoedanig de uitloting en het herstel daarvan in vaste schuld moet plaats hebben, zal zulks zonder verdere ontwikkeling beseffen; en in dat opzigt is dus aan de Commissie toegeschenen geen anderen uitweg te kunnen worden gevonden, dan dat de Staat der Nederlanden zich belast met alle de moreele verpligtingen en materieele uitvoeringen, welke daaraan verbonden zijn, tegen eene jaarlijksche uitkeering door *Belgien* aan de *Nederlanden* te doen, ten behoeve van het daartoe bestemd fonds, in dezelfde evenredigheid als bij art. 4 voor de schuld is vastgesteld zoo als zulks in de 2e § van dit artikel is uitgedrukt.

§ 3. Doch buiten deze verpligtingen bestaan er nog andere, die geheel in verband staan met de instelling en werking van het *Amortisatie Syndicaat*.

Hetzelve bezit fondsen, waartegen verpligtingen overstaan tot betaling en aflossing van negotiatiën en amortisatie van schulden.

Hoe verschillend men ook over het aanvankelijk doel dezer instelling en de opgevolgde uitbreiding derzelve, of over het nut, 't geen zij mogt kunnen aanbrengen mogt gedacht hebben, bij eene afscheiding der belangens der twee Staten, zoo als thans bedoeld wordt, kan dit ligchaam niet ten gemeenen behoeve blijven bestaan.

De Commissie stelt dus bij de 3e § van dit artikel, derzelver ontbinding op den voorgrond, en verpligt die instelling, om ten spoedigste over te gaan tot de verevening en afbetaling van alle hare schulden, voor zooverre de aan haar toebehoorende fondsen zullen kunnen strekken.

§ 4. Het te kort komende moet ontwijfelbaar door de beide Staten worden gedragen, wederom in de evenredigheid bij art. 4 bepaald, en onder de verpligtingen daaromtrent bestaande, tot de nakoming waarvan elke Staat zich in evenredigheid als voren verbindt; door de splitsing en conversie der schuldbekentenissen en andere schuldbewijzen, welke na verevening ten laste van het Syndicaat blijven loopen.

Digitized by Google

Dit is het doel der laatste § van dit artikel, waarbij te dien aanzien door de Commissie alleen het beginsel is kunnen worden vooruitgesteld, zonder in eene ontwikkeling der middelen der uitvoering te treden, behoudens het hierna bepaalde bij de artikelen 8, 9 en 10.

Art. 6. Maar ook buiten deze schulden en geldelijke verpligtingen en aangelegenheden, bestaan er schulden en lasten waarmede, ofschoon zij geen deel der eigenlijk gezegde nationale schuld uitmaken, de schatkist is hezwaard, en waarvan de verdeeling op gelijken voet en naar gelijk beginsel als bij art. 4 is bepaald, bij het 6e artikel wordt bevolen.

Hieronder worden dus alle algemeene ten laste des Rijks loopende schulden begrepen, welke buiten de ingeschrevene op de grootboeken, en buiten de hier voorgenoemde op het tijdstip, 't zij der akte van scheiding, 't zij op dat, naar de omstandigheden nader uit te drukken, verschuldigd zijn.

Art. 7. Nogtans is de Commissie van oordeel geweest, dat in de verdeeling op den voet van het voorgeschreven artikel niet behoeven begrepen te zijn, en dat alzoo geene verrekening zal plaats hebben wegens al datgene, 't welk uit de gemeene schatkist is betaald tot het daarstellen van kanalen, straatwegen en andere werken van gelijksoortigen aard, welke in een of ander der beide Staten zijn aangelegd, en die, behoudens na te melden bepalingen omtrent de vaart, in eigendom overgaan aan den Staat, waarin zij gelegen zijn, aan welke dan ook het genot der voordeelen verblijft, welke gedurende de vereeniging zijn verkregen, doch waartegen elke Staat over en ten zijnen laste neemt alle nog onafgeloste kapitalen, voortspruitende uit geldleeningen *speciaal* tot het aanleggen of daarstellen van een of ander dergelijk werk aangegaan.

De Commissie heeft tot dusdanige bepaling besloten, omdat eene herrekening hieromtrent de grootste zwarigheden zou na zich slepen, en ook zou strijden tegen het beginsel van het *uti possidetis*, waarmede daarentegen volkomen schijnt te kunnen worden overeengebragt, dat de eigendom en het genot dezer werken niet anders overgaat dan met de daarop nog liggende lasten, en dat deze niet door beide Staten, maar elk in den zijnen, worden gedragen

Art. 8. Maar het is der Commissie toegeschenen, dat de wijze van opmaking en regeling van het bedrag, 't welk in evenredigheid van de bij art. 4 uitgedrukte belastingen, door elken Staat, zal moeten gedragen worden in de schulden, zoo bij dat als bij de volgende artikelen uitgedrukt, van nu af behoort te worden vastgesteld bij deze akte van afscheiding, naardien het mogelijk schijnt te zijn de ontwik-

Digitized by Google

keling hiervan ten volle te bevatten in deze akte zelve, en echter geen twijfel omtrent de wijze dier regeling behoort te blijven bestaan.

Art. 9 en 10. Het is daarom dat door haar wordt voorgesteld de bij artikel 8 genoemde Commissie van arbitrage, welker zamenstelling, verpligting, magt en wijze van uitspraak bij art. 9 is omschreven, terwijl bij art. 10 is aangewezen en bepaald, hoedanig hangende deze regeling en tot aan de definitieve uitspraak zal worden voldaan aan de verpligtingen ten behoeven der gemeene schuldeischers van den Staat aangegaan.

De aanwijzing en de regulering van den staat en wijze, waarvan bij het slot van de 1e § van het 10e artikel wordt gesproken, zal alzoo van wege de Regeering moeten worden opgemaakt, en bij de akte gevoegd.

Art. 11. De *Pensioenen* hebben daarbij de bijzondere aandacht der Commissie moeten opwekken.

Zij zijn thans verdeeld in afloopende en in gewone pensioenen, waarvan de eerste geheel loopen ten laste van het amortisatie Syndicaat; terwijl ter betaling der andere op de begrootingen wordt gepetitioneerd.

De eersten moeten ontwijfelbaar ten laste van het Syndicaat blijven loopen, ingevolge de deswegens bestaande wetsbepalingen, tot zoolang als dat Ligchaam na de volgens Art. 5 te doene verevening nog niet zal zijn ontbonden.

De andere moeten ten laste van elk der twee Staten overgaan, in gelijke evenredigheid, als omtrent de schuld bij art. 4 is bepaald.

Doch, zoowel ter verzekering als ten gerijve der geregtigden, is, onder waarborg van derzelver tegenwoordige hoegrootheid, dienstig geoordeeld de bepaling, dat de betaling zal geschieden in elken Staat aan de geregtigden dáár waar zij ten tijde der sluiting dezer akte of binnen twee jaren daarna zullen gevestigd zijn, terwijl het geldelijk bedrag van het door elken Staat verschuldigde, 't geen in den eenen Staat mogt overblijven aan den anderen zal worden goed gedaan, alles volgens de bepalingen van het elfde artikel.

Art. 12. Na alzoo, in alle die opzigten, welke onder de aandacht der Commissie zijn gevallen, de verdeeling en de wijze van voldoening van het *passief* der gemeenschap te hebben geregeld, is ook het *actief* bij haar in overweging genomen, en wel eerstelijk het stuk der *Domeinen*.

Deze zijn intusschen voor zooverre het Rijk daarop nog aanspraak heeft, gesteld ter beschikking van het amortisatie-Syndicaat, en verbonden voor de nakoming van onderscheidene wettelijke geldelijke verpligtingen, welker afdoening behoort tot de verevening van dat Ligchaam, en men heeft alzoo geoordeeld, dat tusschen de twee Staten

Digitized by Google

bij deze akte van afscheiding, deswegens geene andere bepaling wierd vereischt, dan dat na afloop dier beschikking en opheffing van het verband, indien alsdan nog onverkochte Domeinen mogten overblijven, dezelve tusschen de beide Staten zullen worden, of verdeeld, of tot beider voordeel verkocht, en daarvan de opbrengst genoten in geldelijke evenredigheid als de verdeeling van het *passief* volgens art. 4 is voorgeschreven.

Het 12e artikel houdt dusdanige bepaling in.

Art. 13. Het onderwerp der legermagt in verhouding tot de beide Staten, zal hierna bij het bondgenootschappelijk verdrag worden behandeld; doch hoedanig dezelve, benevens de vestingwerken, het materieel van oorlog en de vloot met het materieel der Marine zullen worden afgescheiden, en verdeeld, wordt bij de twee laatste artikelen der akte van afscheiding uitgedrukt en aangewezen, en vereischt eenige toelichting.

Het is der Commissie toegeschenen dat wederom bij eene *geheele* afscheiding van alle gemeenzame wetgeving, van alle geldelijke aangelegenheden, en gemeene uitgaven, zoodanig dat de beide Staten, schoon onder eenen Monarch, niet anders dan door eenen bondgenootschappelijken band zijn verbonden, elke Staat zijne eigene legermagt en zijne eigene linie van verdediging behoeft, en dat dus de legers en de bestaande of nader aan te leggen vestingwerken ingevolge de bepaling der 1e § van het 14e artikel moeten komen ten lasten en kosten van elk der Staten respectivelijk, zonder dat zij deswegens in eenige gemeenschap, die tot geldelijke verrekening zou verpligten, behooren te verblijven, en zulks te minder omdat de welbegrepen belangen ter verdediging en ter beveiliging niet schijnen te gedoogen, dat de beide Staten maar eene legermagt zouden hebben, zamengegesteld uit legercorpsen, waarin Nederlanders en Belgen onderling zouden zijn vermengd.

De Commissie acht het noodeloos de redenen, die haar zulks ongeraden doen oordeelen, hier nader te ontwikkelen.

Doch, wanneer zij in overweging neemt, dat niettemin die beide legermagten, naar den aard van het bondgenootschappelijk verdrag, onder het gezag en naar de bevelen des Monarchs, des noods, te zamen moeten gebruikt worden ter verdediging van het grondgebied der beide Staten, en dat het Materieel van oorlog, 't geen tot het *actief* van den nog vereenigden Staat behoort, zoodanig als het in de vestingen en in de Magazijnen of elders voorhanden of onder de corpsen verdeeld is, geene andere bestemming kan, noch moet hebben, dan om te strekken ter voorziening in de middelen van verdediging naarmate der meerdere of mindere uitgestrektheid van elks grondgebied en ves-

Digitized by Google

tingwerken, en naarmate der behoeften in elk de respective Staten, dan is het aan de Commissie voorgekomen, dat in dit opzigt niet eene volstrekt gelijke verdeeling, naar den grondslag bij artikel 4 gelegd, en berekend naar de waarde van dat materieel behoort te geschieden, maar dat, na opneming van hetzelve in deszelfs geheel, en naar eene zoo na mogelijk billijke berekening van elks behoeften, dat materieel behoort te worden verdeeld, zoodanig, dat, zooverre hetzelve strekken kan, en naar gelang van de voorhanden hoeveelheid, elke Staat zijn aandeel, berekend naar die behoeften erlangt en ofschoon, zoodoende aan Belgien bij de verdeeling van dit actief een veel grooter aandeel zal te beurt vallen, dan aan de Nederlanden, zoo heeft zulks de Commissie niet terug gehouden uit overweging, dat ook Belgien, naar deszelfs bevolking en uitgestrektheid, en naar den staat van deszelfs legermagt, duurzaam in veel meerdere behoeften zal moeten voorzien.

Hoedanig en op welke wijze die verdeeling zal geschieden, is bij de laatste § van dit artikel aangewezen.

Art. 14. De vloot en het materieel der marine maken het laatste onderwerp der akte van afscheiding uit.

Indien dezelve, op zich zelve, als behoorende tot het *actief* der gemeenschap, mogen worden aangemerkt, zoo is haar noodzakelijk bestaan, behoud en equipement ter verdediging van de onafhankelijkheid der Staten, der Overzeesche bezittingen, der havens en zeekusten, en ter beveiliging der scheepvaart, als eene hoogst gewigtige last aan te merken, welke jaarlijks vijf à zes millioenen schats vereischen.

De verdeeling daarvan, zoo *actief* als *passief*, tusschen de twee Staten zou ondoelmatig zijn, en spoedig leiden tot een algeheel verval en sloping der Marine, ten verderve van den handel en de zeevaart, die vooral de zenuw is van den Staat der Nederlanden; en zij zou tevens strekken in het nadeel der Belgische nijverheid, voor zooverre die bij het behoud der Koloniën en bij de bescherming der zeevaart is geinteresseerd.

Het onderhoud der marine *in het gemeen*, en ten gemeene voordeele en laste, schijnt, bij eene geheele afscheiding van wetgeving en van geldelijke belangens, aan niet minder zwarigheden onderhevig, en niet alleen te moeten leiden tot een duurzaam voorwerp van twist en oneenigheid, maar tot gelijk verval en sloping der zeemagt, naardien in gelijke evenredigheid als de Nederlanden zouden verlangen met kracht en vermogen dit belangrijk onderwerp te behouden, te schragen en op te beuren, Belgien welligt daartoe minder genegenheid zou betoonen, en minder geneigd zou zijn tot de toestemming in lasten, die zouden moeten strekken, om eene zeemagt te behouden, waarin die Staat minder belang mogt stellen, en die alzoo toch schier

Digitized by Google

geheel ten laste der Nederlanden zou komen, indien zij niet wilden wagen, dezelve eindelijk ten eenenmale te zien vervallen.

En zoodoende zou dan, bij behoud der gemeenschap, ja! het *actief* gemeen zijn en blijven, maar het *passief* zou welligt allengskens komen ten laste van dien Staat, welke de zeemagt volstrekt behoeft, en het beheer derzelve, geheel en al ten gemeenen behoeve, gemeen blijvende, zouden de Nederlanden daarop niet uitoefenen dien invloed, welke zij daarop in derzelver meer bijzonder belang behooren te hebben.

Deze overwegingen, versterkt door het besef dat de Staat der Nederlanden, indien de vereeniging met Belgien nimmer had plaats gehad, toch deszelfs zeemagt schier tot dezelfde kracht moest bewaren, en ten eigen kosten onderhouden, en dat daarentegen Belgien door deszelfs ligging en bevolking, met meerderen last van verdediging te lande zal zijn bezwaard, hebben de Commissie op het denkbeeld gebragt, om de vloot en het materieel der Marine geheel en al te doen afstaan aan de Nederlanden, met alle de baten en lasten, 't geen dan ook strekt, om de balans, welke door den hoogeren last van verdediging te lande, ten nadeele van Belgien zou overslaan, in meerder evenwigt te houden.

Deze is de korte beschouwing, waarop de bepaling der 1e § van art. 14 is gegrond.

Edoch, Belgien alzoo ontlast van de verpligting tot onderhoud eener zeemagt, heeft echter ook voor deszelfs handel en nijverheid en ter bescherming van deszelfs aandeel in de overzeesche bezittingen, op den voet, als bij het bondgenootschappelijk verdrag zal worden bepaald, belang bij de verdediging der gemeene Kolonien, en van deszelfs havens en zeekusten, en bij de bescherming van deszelfs handel ter zee, door middel van convooijen, en indien het zich al, ten eenemale op zich zelve staande konde of wilde ontslaan van het onderhoud eener eigene zeemagt, zoo zou het echter tot voorschreven eindens hulp en alliantie bij andere Staten moeten zoeken, terwijl het ten hoogsten onbillijk zou zijn, indien het, bij het behoud van deszelfs aandeel in de Kolonien, in het voordeel van deszelfs nijverheid zich ontslagen mogt willen achten van alle tegemoetkoming aan den Staat der Nederlanden in den zoo gewigtigen last, welke deze ook ten behoeve van Belgien op zich neemt.

Op deze gronden zijn de voorwaarden en verpligtingen ingesteld, waaraan de afstand der Marine met schade en baten aan de Nederlanden is verbonden, en daarna is de in verhouding tot den aanzienlijken last, die Nederland op zich neemt, zeer matige retributie berekend, welke Belgien voor de nakoming dezer verpligtingen aan den Nederlandschen Staat zal moeten uitkeeren. De som is uit den aard

Digitized by Google

der zaak min of meer willekeurig berekend, en welligt in het belang van den een of den anderen der beide Staten, beter en met meerder billijkheid te bepalen.

Eindelijk schijnt de laatste voorwaarde bij de 3e § van dit artikel omtrent de toelating van Belgische onderdanen bij de Zeemagt, door middel van vrijwillige werving geene verdediging te behoeven, noch ook het afgescheiden beheer en bezwaar van het Loodswezen.

Art. 15 en 16. Alsnu overgaande tot den IIn *Titel*, *bevattende het bondgenootschapplijk verdrag*, tusschen de beide Staten, schijnt het onnoodig, deszelfs 1e en 2e artikel, het 15e en 16e der geheele akte toe te lichten, als zijnde geheel ingesteld op den grondslag in het algemeen reeds ontwikkeld.

Art. 17. Bij het 17e artikel, welks bepaling een noodzakelijk uitvloeisel van het bondgenootschappelijk beginsel en van de naauwe alliantie tusschen de beide Staten onder hetzelfde monarchaal gezag, is de Commissie uitgegaan van het begrip der noodzakelijkheid, om, ter vermijding van allen twist en verschil omtrent het bedrag der legermagt, hetzelve in de akte zelve voor vredestijd uit te drukken; doch zij moet de bepaling van dat bedrag aan meer ervarenen in het krijgswezen overlaten.

Het verpligt getal zal echter, hares oordeels, in billijkheid voor elken Staat, moeten worden berekend naar het bedrag der wederzijdsche bevolkingen, omdat alleen naar gelang daarvan aan de verpligting schijnt te kunnen worden voldaan, en naardien elke Staat van nu af zijne eigene huishouding, en geldelijke uitgaven en ontvangsten vaststelt, zoo behoort ook elk in den zijnen, zoo voor de aanwerving als voor de bezoldiging zijner eigene krijgsmagt te zorgen; terwijl ingeval van oorlog of bedreigden oorlog, met in achtneming derzelfde evenredigheid, de bepaling der behoeften aan den Koning, als den gemeenen Beschermer der beide Staten moet worden overgelaten.

Art. 18. Aldus is de bepaling van het 17e artikel ingesteld, waarmede in regtstreeks verband staat, die van het 18e omtrent de vestingen, 't geen alzoo geene nadere toelichting schijnt te vereischen.

Art. 19. Bij het 19e is die van het 14e kortelijk herhaald, als in zooverre een deel uitmakende van het Bondgenootschappelijk verdrag.

Art. 20. Het 20e artikel, omtrent de blijvende gemeenschap der volksplantingen en overzeesche bezittingen is geheel gegrond op het beginsel *uti possidetis*, waarna over het algemeen de schuld is gesplitst en verdeeld, 't geen de verdeeling dan ook ten volle schijnt te regtvaardigen; maar tevens wederkeerig heeft moeten doen besluiten tot het behoud dier gemeenschap, ook in het groot belang van den handel en de nijverheid van Belgien.

Digitized by Google

De *geheele* afstand toch dier bezittingen aan één der beide Staten, zou tot de verpligting hebben gebragt, om van een geheel ander beginsel uit te gaan, en het herscheppen van den *status quo* voor de vereeniging zou aan het welbegrepen belang van den handel en de nijverheid van Belgien hoogst nadeelig zijn geworden.

Maar, zal Belgien het genot van dezen gemeenen eigendom blijven behouden, en zullen de Nederlanden niet wagen, in hunnen handel op de kolonien te worden belemmerd, en zal eindelijk de Koning, als, ingevolge de nadere aanwijzing van zijn gezag, de Souvereine magt alléén in die bezittingen uitoefenende, niet telkens in tweestrijd worden gebragt tusschen de belangens van Nederland en van Belgien in derzelver betrekkingen tot de Kolonien, dan behoort hier, naar het oordeel der Commissie, die magt te worden beperkt, en ook in dit opzigt de *Status presens* of het *Uti possidetis* als meer bepaald beginsel van uitgang eenigzins te worden ontwikkeld.

Daartoe strekken de §§ 2 en 3 van dit artikel, welke na deze aanduiding, geen nader betoog schijnen te behoeven voor hun, die bekend zijn met de bestaande bepalingen omtrent den in- en uitvoer in de Kolonien ten behoeve der nijverheid van het Rijk der Nederlanden gevestigd, en die alzoo als grondslag worden bestendigd, tot tijd en wijle dat de beide Staten met beider toestemming daarin verandering zouden willen maken, waartoe alsdan niet door den Monarch alleen kan worden besloten, maar waartoe de toestemming der beide wetgevingen zal worden vereischt.

Art. 21. Edoch hier kwam bij de Commissie de vraag op, hoe te handelen dan, wanneer er geldelijke voorschotten of subsidien mogten noodig geoordeeld worden tot het behoud, of in het overwegend belang der volksplantingen, en Overzeesche bezittingen, als gemeen eigendom der beide Staten beschouwd? Ontwijfelbaar toch kunnen de gevallen voorkomen, dat daarin alleen door wetgevende kracht en beschikkingen, overeenkomstig de bijzondere grondwettige instellingen kan worden voorzien, en hoe dan te handelen, daar in het Moederland geene zamenwerkende wetgevende magt bestaat? Indien de aanvrage daartoe moet gedaan en de toestemming daarop moet gegeven worden, in elken Staat respectivelijk voor zijn aandeel, hoe dan indien de een genegen is om toe te stemmen, de ander om te weigeren?

De Commissie heeft lang beraadslaagd, om hier den waren of althans den meest doelmatigen en minst moeijelijken uitweg te vinden, doch eindelijk heeft zij, in overweging nemende, dat ook nader omtrent andere onderwerpen van onafscheidelijk gemeen belang, in enkele gevallen eene gemeene werkzaamheid der Staatsmagten van de

Digitized by Google

beide verbonden Staten, zou kunnen vereischt worden, besloten tot de voordragt, vervat in het 21ste artikel, ingevolge waarvan in het onderhavig, en in weinige andere voorkomende, nader te bepalen gevallen, de Koning alsdan van het bestaan dier gevallen, de beide vertegenwoordigende Ligchamen der beide Staten zal verwittigen, die alsdan op den voet in het 74e artikel uitgedrukt *een congres* zullen delegeeren om in gemeen overleg definitivelijk te besluiten.

Art. 22. Ingevolge het 22e artikel waarborgen de wederzijdsche Staten elkander dezelfde volle vrijheid van op- en nedergaande scheepvaart op alle Stroomen, Rivieren en Kanalen tot in Zee, zonder dat die ten laste van den eenen Staat meer dan ten laste des anderen kan bezwaard worden, en in dit opzigt blijft het alzoo eveneens, als of de Ingezetenen der beide Staten, tot denzelfden Staat behoorden.

De mildheid van dit begrip is in het belang van koophandel en nijverheid voor beide pligt- en doelmatig beschouwd, en berust almede op het groot beginsel waarop deze akte is gegrond.

Art. 23. Van hetzelfde beginsel uitgaande, is met eenige noodzakelijke wijziging het 23e artikel ingesteld, ingevolge waarvan, de wederzijdsche Staten elkander niet vermogen te belemmeren in den vrijen invoer en doorvoer van derzelver respective voortbrengselen van landbouuw, fabrijken en nijverheid, zoo echter dat zulks de bevoegdheid niet uitsluit tot het leggen en invorderen op den invoer van zoodanige accijns-regten op de consumptie binnen elken Staat, als elk in deszelfs huishoudelijk belang zal geraden oordeelen.

Door deze bepaling zal de in- en doorvoer van Belgische producten in- en door de Nederlanden, en de in- en doorvoer van Nederlandsche in en door Belgien, zoo vrij zijn, als de eigen producten zelve, of als de vreemde of koloniale, die bij den invoer op de consumptie mogten zijn belast, ten laste van den verbruiker.

Maar elke Staat zal dan ook even daarom van zelve de volkomen vrijheid hebben, om vreemde koopwaren of producten, die niet van Nederlandschen of Belgischen oorsprong zijn, zoodanig vrij te laten, of in het belang van zijne industrie, zoodanig te prohiberen of te bezwaren als hij zal goedvinden, zoodat Nederland zulks doelmatig keurende, een stelsel van geheelen of gedeeltelijken vrijen handel en invoer op zijn grondgebied zal kunnen gedoogen, en Belgien een systéma van verbod of hooge regten zal kunnen vestigen, waaraan de vreemde koopwaren, ook uit de Nederlanden in Belgien in te voeren, mede zullen zijn onderworpen.

Alle de geschillen tot hiertoe deswegens gevoerd tusschen de belanghebbenden der beide Staten, moeten dus door deze bepaling komen te vervallen, wil Belgien de gedeeltelijke opbrengst van deszelfs lasten

Digitized by Google

zoeken in de belasting van koloniale producten op de consumptie, bij den invoer, zoo zal zulks aan deszelfs regering vrijstaan. Wil het, ter bevoordeeling van deszelfs fabrijkswezen, de voortbrengselen van vreemde fabrijken of manufacturen of den invoer belemmeren, en de invoer daarvan ook uit Nederland even als die van vreemden bezwaren, zoo zal Nederland hetzelve moeten gedoogen; alleen het product van Neerlands eigen grond en nijverheid zal vrijelijk in- en doorgevoerd worden, gelijk dat van de Belgische nijverheid gelijk voorregt in Nederland zal genieten: maar wil Nederland daarentegen, in deszelfs handelsbelang overgaan tot een stelsel van geheel vrijen invoer op deszelfs grondgebied, zoo zal het daarin door Belgien niet kunnen worden gehinderd.

Het is der Commissie toegeschenen, dat deze is de eenige weg, die met regt en billijkheid is overeen te brengen, en dat het van de vrije en verstandige toepassing van dit beginsel in de beide respective Staten zal afhangen, om die toepassing tot het waarachtig welzijn van elken Staat te doen gedijen.

Art. 24. Het 24e en laatste artikel van dezen titel ontleent deszelfs oorsprong uit niet minder milde begrippen, en is daarenboven gegrond zoo op de betrekkingen, die nu vijftien jaren lang hebben bestaan, als op de naauwe bondgenootschappelijke vereeniging, die volgens de onderhavige akte blijft bestaan.

De Commissie vertrouwt, dat de billijkheid daarvan, zonder verdere ontwikkeling, in het oog zal vallen.

De *derde Titel*, over de *Eenheid der Koninklijke magt in de beide Staten*, bevat naar het begrip, dat dezelve schoon afgescheiden, echter door een bondgenootschappelijk verdrag verbonden zijn, en onder één en hetzelfde monarchaal gezag staan die bepalingen, welke uit den aard der zaak, aan beide Staten, gemeen zijn.

Art. 25—35. Diensvolgens blijft de Kroon van het verbonden Koningrijk opgedragen aan den tegenwoordigen Koning, en de artikelen 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34 en 35, nopens de Troonsopvolging, en het sluiten van een huwelijk door eene Prinses of Koningin, houden met weglating van art. 22 der tegenwoordige Grondwet, 't geen vervallen is en met kleine veranderingen, die uit den aard der afscheiding volgen, dezelfde bepalingen in, als de artikelen 12—23 der nog bestaande Grondwet.

Art. 36—40. Deze vereischen dus, evenmin als de artikelen 36, 37, 38, 39 en 40, welke mutatis mutandis, met de artikelen 24, 25, 26, 27 en 28 der Grondwet overeenkomen geene toelichting.

In art. 36 heeft men noodig geacht in te lasschen het laatste gedeelte van het 233e artikel der tegenwoordige grondwet.

Art. 41. Het 41e artikel, overeenkomende met het 29e der grond-

Digitized by Google

wet, bevat nogtans in de 2e en 3e §§ eenige bijvoeging, nopens de Koninklijke residentie, die thans noodig en doelmatig is toegeschenen, opdat deswegens geen geschil zal kunnen ontstaan.

De Commissie is van oordeel dat aan den tegenwoordigen Koning, geheele vrijheid, nopens de keuze van deszelfs residentie in den een of anderen Staat, of nopens het verplaatsen van dezelve behoort te worden gelaten, even zoo als Zijne Majesteit die keuze thans heeft, en zij meent dat het overtollig zou zijn, de redenen daarvoor te ontwikkelen.

Maar, opdat opvolgende Koningen, zich niet geheel door hun verblijf aan den een of aan den anderen Staat zouden hechten en verbinden, heeft zij gemeend, dat derzelver residentie, om het andere jaar in Nederland en in Belgien zal behooren te zijn, ten ware overwegende redenen zulks mogten beletten.

Art. 42—48. De bepalingen omtrent het Inkomen der Kroon bij de artikelen 42 tot en met 48 ingesloten, zijn, wanneer men op het oog houdt den afstand van Domeinen aan den tegenwoordigen Koning, mutatis mutandis, dezelfde als die der artikelen 30 tot en met 37 der Grondwet, en vereischen alzoo geenerlei toelichting.

Art. 49—62. Hetzelfde kan geacht worden van die omtrent de *Voogdij* en het *Regentschap*, voorkomende bij de artikelen 49 tot en met 62, ingesloten, als bevattende, wat den grond der zaak betreft, dezelfde bepalingen, als die der artikelen 38 tot en met 51 der bestaande Grondwet, met dit onderscheid alleen, dat de attributien der Staten Generaal in deze gevallen overeenkomstig de Grondwet gegeven, nu zijn toegekend aan het *Congres*, waarvan reeds gesproken is, en 't geen bij art. 74 breeder wordt omschreven, en dat de attributien van den Raad van State, aan de beide respective Raden van Staten der beiden verbonden Staten worden toegekend.

Art. 63—65. Ook de bepalingen omtrent de inhuldiging des Konings, voorkomende bij de artikelen 63, 64 en 65, en veelal overeenkomende met de artikelen 52, 53 en 54 der Grondwet, zijn alleen naar den aard der afscheiding en van het bondgenootschappelijk verdrag gewijzigd.

Art. 66. De artikelen 66 tot en met 72 handelen over de magt des Konings, welke hij behoudens deszelfs verdere gezagsoefening naar de grondwettige instellingen van elk der Staten, gemeen heeft in en over de beide Staten.

Het 66e artikel, geeft aan hem even als het 56e der tegenwoordige Grondwet *het Bestuur der buitenlandsche betrekkingen*, de benoeming en herroeping der gezanten en consuls, en daar de betrekkingen der beide Staten naar buiten, onders 's Konings gezag, één zijn, wordt voor beide Staten maar een Ministerie van Buitenlandsche Zaken gevorderd,

Digitized by Google

en de kosten deswegens door elk voor de helft gedragen, met aanbeveling van zoo gelijk mogelijke verdeeling der ambten van dit Ministerie tusschen de Ingezetenen der beide Staten.

Art. 67. Het 67e artikel nopens de magt van *vrede en oorlog*, komt mutatis mutandis, overeen met het 57e der Grondwet, en geeft den Koning in dit opzigt, gelijk gezag als hij thans heeft.

Art. 68. Hetzelfde is bij art. 68 overeenkomende met art. 58 der Grondwet, *omtrent het sluiten van verbonden en verdragen*, mutatis mutandis, in acht genomen.

Art. 69. Het 69e geeft als artikel 59 der Grondwet aan den Koning het oppergezag over de Vloten en Legers zonder in verdere bepalingen te treden, als welke in de Grondwetten van elken Staat zullen moeten of kunnen voorkomen.

Edoch, ofschoon elke Staat zijne eigene Legermagt heeft, en mitsdien het beheer onder een Commissaris Generaal van Oorlog, nopens de organisatie, de orders, de krijgstugt, het personeel en materieel van het Leger, afgescheiden moet blijven, zoo is het echter der Commissie toegeschenen, dat in het belang der gemeene verdediging tegen buitenlandschen aanval, *één Ministerie van oorlog* voor het geheel verbonden Koningrijk noodzakelijk is, en hetzelve wordt mitsdien bij dit artikel ingesteld, onder gelijke bepaling als ten aanzien van het personeel bij het Ministerie van Buitenlandsche zaken is voorgeschreven.

Art. 70. Het 70e artikel geeft aan den Koning bij uitsluiting *de Regering* (het Gouvernement) der overzeesche bezittingen, en zulks in plaats van het opperbestuur, zooals zulks bij art. 60 der Grondwet is uitgedrukt, om alzoo allen twijfel weg te nemen, omtrent Hoogstdeszelfs gezag in de Koloniën, 't geen volstrekt Souverein behoort te zijn.

Art. 71. Het 71e artikel *omtrent het regt der Munt*, is letterlijk hetzelfde als artikel 62 der Grondwet.

Art. 72. Alle de andere artikelen der Grondwet, omtrent 's Konings magt, behooren tot de grondwettige instellingen van elken Staat, in het bijzonder, ook dat omtrent de instelling van *nieuwe Ridderorden*, hebbende echter de Commissie geoordeeld, dat het behoud der twee ingestelde orden bij art. 72 behoorde te worden gevestigd.

Art. 73. Behoudens de regeling der zamenstelling en attributien der *Raden van State*, in elken Staat bij de bijzondere Grondwetten, heeft echter de Commissie gemeend, derzelver instelling te moeten behouden, omdat bij het bondgenootschappelijk verdrag, aan die Raden zekere attributien zijn toegekend. Het 73e artikel bevat de vereischte bepalingen deswegens.

De geheele acte sluit met eenige noodzakelijke *additioneele artikelen*.

Digitized by Google

Art. 74. Bij artikel 74 wordt namelijk *het Congres* ingesteld, waarvan bij de artikelen 21, 26 en anderen in dit artikel aangeduid, is gewag gemaakt, en 't geen in alle die gevallen noodzakelijk is, waarin voor de gemeen blijvende belangens, wetgevende kracht wordt vereischt, en het koninklijk gezag zou kunnen te kort schieten.

Het is daarom, dat de Commissie bij de voorlaatste § van dit artikel de zamenroeping van hetzelve niet alleen heeft gemeend te moeten toelaten in de gevallen bijzonderlijk bij de voorz. artikelen uitgedrukt, maar ook dan, wanneer in eenig onvoorzien geval van welken aard ook, eene zamenwerkende wetgevende magt, over eenig onderwerp, aan de beide Staten gemeen, mogt vereischt worden.

Men zal evenwel opmerken, dat, terwijl die zamenroeping, in de bijzonderlijk uitgedrukte en aangeduide gevallen, wordt overgelaten aan den Koning, of aan dengeen, die de Koninklijke magt uitoefent, dezelve daarentegen in alle de andere niet bijzonder aangewezen gevallen, bij de voorlaatste § van dit artikel bedoeld, niet zal vermogen te geschieden, dan, wanneer op 's Konings voordragt, de beide vertegenwoordigende Ligchamen der respective Staten, na kennis genomen te hebben van het onderwerp, in de zamenroeping, en na gehouden beraadslaging beide toestemmen, en alzoo alle de wederzijdsche takken van wetgeving gezamenlijk verklaren, dat er noodzakelijkheid of nuttigheid is om *een Congres* te houden.

Dan toch, is het der Commissie toegeschenen, dat de weg om zich onderling te verstaan, en ten gemeenen nutte te besluiten, niet moet zijn afgesneden, en zij vindt daarentegen in deze bepaling waarborg genoeg, dat de zamenroeping buiten de bijzonderlijk uitgedrukte gevallen, die in dat geval de noodzakelijkheid van zelve aanduiden, niet ligtvaardig zal geschieden, noch daarvan zal kunnen worden gemaakt misbruik, door bij het *Congres* onderwerpen ter overweging te brengen, die vreemd zouden zijn aan het doel van deszelfs instelling.

Hiertegen toch heeft men gemeend te moeten waken, opdat door te ligtvaardige of te weinig beraden zamenroeping van eene zoo buitengewone vegadering, dezelve zich niet mengen zoude, in die belangens omtrent welks beschikking elke Staat in den zijnen geheel vrij en onafhankelijk behoort te zijn en te blijven.

Overigens is deszelfs wijze van zamenroeping, zamenstelling en wijze van raadplegen, voldoende omschreven bij de §§ 1, 2 en 3 van dit artikel.

In de bijzonderlijk aangeduide gevallen doet, gelijk reeds gezegd is, de Koning op eigen gezag de zamenroeping; in de buitengewone, na toestemming der beide representative vergaderingen.

Altijd wordt het Congres zamengesteld uit 50 Leden, een getal,

Digitized by Google

't geen achtbaarheid genoeg schijnt in te boezemen, en echter niet zoo groot is, dat het de werking zou kunnen belemmeren of te zeer vertragen. Gekozen en afgevaardigd door elk vertegenwoordigend Ligchaam voor de helft, gelijk uit den aard der zaak niet anders kan, schijnt het alzoo zaamgesteld, genoegzaam vertrouwen te verdienen. Het raadpleegt overigens over geen ander voorwerp hoegenaamd, dan dat, waartoe het overeenkomstig de uitdrukkelijke bepaling der verbondsakte is zaamgeroepen, of dat geen, 't welk door het gemeen overleg van den Koning en de beide vertegenwoordigende vergaderingen is aangewezen, en het is, na genomen besluit, oogenblikkelijk van regtswege ontbonden.

Die onderwerpen zijn intusschen meestal van eenen zeer teederen aard; — daar hieronder begrepen zijn de voorzieningen in de Troonsopvolging Casu quo, in de Voogdij, het Regentschap en wat dies meer zij, waarbij de beoordeeling zelfs van hooge personen noodig wordt, meestal onderwerpen, minder geschikt voor openbare behandeling.

Daarom, en omdat het Congres uit den aard der zaak altijd in een der beide Staten vergadert, en niet behandelt onderwerpen, welke zoodanigen Staat alleen aangaan, maar die aan de beide Staten gemeen zijn, en opdat de beraadslagingen overal met volkomen vrijheid en vrijmoedigheid zouden kunnen worden gehouden, zonder dat de plaats, waar zij gehouden worden, noch de bevolking dier plaats daarop invloed oefenen, is de Commissie van meening, dat dezelve in besloten Committé behooren plaats te hebben.

Uit dit laatste oogpunt, is de Commissie volstrekt van oordeel, dat de eindelijke uitbrenging der stemmen van de Leden daarenboven behoort te geschieden, niet mondeling en openlijk, maar bij besloten billetten, opdat elk Lid, zonder aanzien op den Staat, die hem afgevaardigd heeft, vrijelijk stemme en beslisse naar de inspraak van zijn geweten, en zonder vrees voor verwijt of ongenoegen in den Staat waarvan hij is afgevaardigd.

Art. 75. De Commissie is van meening, dat, na alzoo bepaald te hebben, wat tusschen de beide Staten afgescheiden, wat daarentegen uit krachte der verbondsakte verbonden, en wat eindelijk uit kracht van een en hetzelfde Monarchaal gezag gemeen moet blijven, of zelfs gemeenschappelijke wetgevende werking vereischt, verder alles moet worden overgelaten aan de beschikking der eigen grondwettige instellingen van elken Staat, zoodat elke Staat onafhankelijk van den ander, kan en moet geregeerd worden naar deszelfs eigene Grondwet, bijzondere wetgeving, Staatkundige en Godsdienstige instellingen, administratie, legers en in één woord eigen inwendig en huishoudelijk beheer.

Digitized by Google

Eene uitzondering of beperking heeft zij echter gemeend hierbij te moeten maken, uit hoofde der naauwe verbindtenis tusschen de beide Staten en der betrekkingen van de wederzijdsche Ingezetenen tot elkander zoowel, als derzelver verhouding tot denzelfden Vorst, en tevens ter geruststelling der Leden van alle de onderscheidene kerkgenootschappen; die namelijk van de waarborging der vrijheid van Godsdienstige begrippen, en der verleening van gelijke bescherming aan alle Godsdienstige gezindheden, met genot van dezelfde burgelijke en staatkundige regten, zonder dat eenige openbare oefening van Godsdienst kan worden belemmerd, dan, in geval dezelve de openbare orde of veiligheid zoude kunnen storen.

Door deze bepaling toch erlangen alle Ingezetenen van het geheele Koningrijk der Nederlanden, zoo als het thans nog bestaat, waar zij zich ook met der woon hebben gevestigd, of in welke der beide Staten zij zich zouden willen vestigen, de zekerheid, dat het onderscheid van Godsdienst geen onderscheid van regt of genot als Staatsburger mag verwekken.

Het is dan ook uit dit oogpunt dat de Commissie nog ruimere bepaling dan die der Grondwet in dit opzigt heeft ingelascht, zoodat niet alleen alle Godsdienst-oefening van bestaande gezindheden, maar ook alle andere, mits maar daardoor de orde niet wordt geschonden, wordt toegelaten en beschermd.

Dusdanig is het 75e artikel ingesteld.

Art. 76. Het 76e artikel voorziet, in het geval, waarin eenig verschil over het verstand of de toepassing dezer akte mogt ontstaan. De bepaling hoedanig hetzelve zal worden bereikt, is noodig toegeschenen.

De kortste weg is ook hier de beste, en het is daarom dat de Commissie voorstelt de benoeming van arbiters, die in dezen beslissen. Vijftien notabelen uit de beide Staten schijnen haar toe, daartoe voldoende te zijn, mits zij regelmatig worden gekozen.

De Commissie kan geen regelmatiger en billijker weg vinden, dan die waardoor elk vertegenwoordigend ligchaam vijf gedeputeerden afvaardige, waarbij de Koning, die ten behoeve der beide Staten is geinteresseerd, vijf anderen voegt, opdat deze Commissie van arbitrage het verschil beslisse.

Art. 77. Bij het 77e artikel is bepaald, hoedanig deze akte tot stand kan worden gebragt. Wat het Zuiden betreft, is zulks afhankelijk van den loop der zaken; in het Noorden vindt het minder moeijelijkheid, en dat, wat daaromtrent de te maken wijzigingen in de Grondwet als nog zou worden goedgevonden, kan ook op de daarstelling dezer akte worden toegepast.

Dienvolgens kan dit artikel geene andere bepaling inhouden, dan

Digitized by Google

dat de zaak, ten aanzien van het Zuiden, zal worden daargesteld zoodanig als Zijne Majesteit naar gelang van de omstandigheden zal geraden oordeelen, doch dat in het Noorden, alles zal worden gevestigd, met overleg der Staten-Generaal in dubbele getal.

Art. 78. Eindelijk is bij het 78e artikel voorbehouden, de waarborg der Mogendheden, die het Tractaat van Weenen in opzigt tot de Nederlanden hebben geteekend, en daarin zijn toegetreden, ook ten aanzien dezer akte, opdat gelijk de Nederlandsche Staat door tus schenkomst der Europeesche staatkunde is gevestigd, ook deze, de wijziging waarborge welke in deze akte is vervat.

Ziedaar, Sire! de korte ontwikkeling der denkbeelden, waaruit het ontwerp der *akte van scheiding*, van het *Bondgenootschappelijk verdrag* en de *grondslagen betrekkelijk de éénheid der Koninklijke magt in beide Staten*, 't geen de Commissie de eer heeft aan Uwe Majesteit over te leggen, deszelfs oorsprong ontleend, en waarop dezelve gegrond zijn.

Hetzelve heeft, over het geheel, de eenparige goedkeuring der Commissie weg gedragen, behoudens gering verschil van denkbeelden op eenige weinige punten, en ofschoon eenige Leden derzelve aanvankelijk hebben gemeend, dat de band meer innig en volkomen tusschen de beide deelen des Rijks zou hebben kunnen worden vastgehouden terwijl anderen van den aanvang der werkzaamheden af, van oordeel waren, dat de scheiding zoo algeheel mogelijk, behoudens hetzelfde monarchaal gezag, behoorde te worden daargesteld, zoo hebben alle de Leden zich echter vereenigd tot de uitwerking van dit laatste denkbeeld, voornamelijk gedreven door drang der omstandigheden en der gebeurtenissen, die ook gedurende den loop der werkzaamheden, hebben plaats gehad, en ten einde alzoo te voldoen, aan de nadere uitdrukking van het verlangen van Uwe Majesteit in den aanvang van dit rapport vermeld, zonder dat de Commissie noodig keurt, thans eene breedere ontwikkeling te geven van de denkbeelden harer Leden, die meer op eene administrative afscheiding ten aanzien van het beheer van Justitie en van sommige financieele punten als anderzins, dan wel op eene algeheele doelden.

Hoedanig als nu dit of eenig ander plan zal kunnen worden gewijzigd, aangenomen en tot stand gebragt, moet de Commissie aan de beschikkingen van Uwe Majesteit naar den loop der zaken en der onderhandelingen overlaten, maar in het belang der Noordelijke gewesten des Rijks vermeent zij, en in het bijzonder diegenen der Leden, welke tot die gewesten behooren, ten slotte nog te moeten doen opmerken, dat, wanneer deze of dusdanige akte mogt worden voorgedragen ter aanneming bij de dubbelde vergadering der Staten-Generaal, en wanneer alzoo het oogenblik mogt geboren worden, dat door

Digitized by Google

deszelfs eventueele aanneming de bestaande Grondwet en deszelfs hoofdbeginsel, verandering mogt erlangen, het in dat belang noodig schijnt te zullen zijn, dat daarbij alsdan een afzonderlijk ontwerp van Wet worde aangeboden, in substantie inhoudende: "dat die nog be "staande Grondwet, voor die gewesten behoudens de wijzigingen uit "de onderhavige akte voortspruitende, overigens in volle kracht blijft, "tot tijd en wijlen dezelve door andere grondwettige bepalingen zal "worden vervangen."

De Commissie heeft de eer dezen haren arbeid, welke zij met meerder spoed heeft gemeend te moeten afwerken, dan anders welligt het gewigt der zaak zoude gedoogen aan het beter oordeel van Uwe Majesteit te onderwerpen, en Hoogstdezelve eerbiedig te verzoeken, het gebrekkige, 't welk daarin mogt gevonden worden uit overweging van de moeijelijkheid der zaak, en van den gevorderden spoed, goedgunstig te willen verschoonen.

De Commissie, Sire! zal hare moeite en zorgen daaraan besteed, genoegzaam beloond achten, indien zij eenigzins den grond mogt hebben kunnen leggen, om tot een beter en volmaakter resultaat te geraken, waarvan het Koningrijk, wier belangens haar zoo zeer ter harte gaan, onder de Regering van Uwe Majesteit en de Dynastie van Oranje, de heilzaamste vruchten plukken.

De Staats Commissie voornoemd:

VAN PABST TOT BINGERDEN.

D. B. v. KEVERBERG.

A. J. BORRET.

J. D'OLISLAGER.

T. G. VAN LYNDEN VAN HEMMEN.

F. C. DE JONGE.

G. G. CLIFFORD.

W. B. DONKER CURTIUS VAN TIENHOVEN.

H. M. A. J. VAN ASCH VAN WIJK.

T. SYPKENS.

W. J. PIEPERS,
Referendaris van de 1e klasse
bij den Raad van State.

DE THIJSSEBAERT,
Referendaris van de 2e klasse
bij den Raad van State.

Digitized by Google

ONTWERP, VOORGESTELD DOOR DE STAATS-COMMISSIE BENOEMD BIJ KONINKLIJK BESLUIT VAN DEN 1^en^ OCTOBER 1830, N°. 72, TOT HET DAARSTELLEN VAN VERANDERINGEN IN DE BESTAANDE BETREKKINGEN, TUSSCHEN DE TWEE GROOTE AFDEELINGEN VAN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Artikel 1.

Het Koningrijk der Nederlanden (zoo als hetzelve omschreven is bij het Traktaat tusschen de Mogendheden van Europa, op het Congres van Weenen vergaderd, gesloten en geteekend op den negenden Junij 1815 en zoo als hetzelve thans bestaat) is verdeeld in twee afzonderlijke Staten, maar vereenigd door bondgenootschappelijke banden. Hetzelve zal den naam dragen van: *het verbonden Koningrijk der Nederlanden en van Belgien;* alles overeenkomstig de *Akte van Scheiding*, — het *Bondgenootschappelijk verdrag*, en de grondslagen betrekkelijk de eenheid der *Koninklijke magt in de beide Staten*, gelijk deze in de drie navolgende titels zijn omschreven.

TITEL I.

Akte van Scheiding.

Art. 2.

De Nederlanden, een der genoemde Staten uitmakende, bestaan uit de volgende Provinciën met derzelver tegenwoordige grenzen:

Noord-Braband;
Gelderland;
Holland;
Zeeland;
Utrecht;
Vriesland;
Overijssel;
Groningen;
Drenthe.

Art. 3.

Belgien, hetwelk den ander der twee vorengemelde Staten uitmaakt, bevat de volgende Provincien, met behoud van derzelver tegenwoordige grenzen:

Zuid-Braband;
Limburg;
Luik;
Vlaanderen (:Oost:);

Digitized by Google

Vlaanderen (:West:);
Henegouwen;
Namen;
Antwerpen:

Het Groot Hertogdom Luxemburg, in de grenzen bij het Traktaat van Weenen bepaald, onder dezelfde Souvereiniteit als het Koningrijk der Nederlanden geplaatst zijnde, zal een deel van *Belgien* uitmaken, behoudens deszelfs betrekkingen tot het Duitsch Verbond.

Art. 4.

De beide Staten erkennen in al deszelfs deelen, de geheele schuld waarmede het tegenwoordig Koningrijk der Nederlanden zal bevonden worden bezwaard te zijn op den ....., gelijk mede alle de verpligtingen, door de tegenwoordige Wetgeving met opzigt tot die schuld, derzelver vernietiging en aflossingen daargesteld.

De Verdeeling dezer schuld zal tusschen de gezegde Staten geschieden, naar evenredigheid der *gemiddelde som*, welke elk derzelven Jaarlijks gedragen heeft in de algemeene Directe en indirecte belastingen en Accijnsen van het Koningrijk, en berekend sedert den tijd dat alle deszelfs gewesten aan dezelfde belastingen zijn onderworpen geweest.

Art. 5.

Ter uitvoering van het voorgaand artikel, zullen de thans bestaande Grootboeken der Nationale Werkelijke Schuld vervangen worden door nieuwe Grootboeken, één voor *de Nederlanden* en één voor *Belgien*, waarin elk der schuldeischers van het tegenwoordig Koningrijk kosteloos zal worden ingeschreven voor het bedrag zijner schuldvordering, welke voortaan bij uitsluiting ten laste van den een of den ander der gezegde Staten zal komen.

De Nederlanden zullen zich overeenkomstig de bestaande Wetten en ter voldoening aan de Verpligtingen ten behoeve dor schuldeischers van den Staat aangegaan, *alleen* belasten met den Jaarlijks bepaalden overgang der uitgestelde schuld en kansbilletten, tegen betaling eener Jaarlijksche uitkeering door Belgien aan de Nederlanden te doen, ten behoeve van het daartoe bestemde fonds, in dezelfde evenredigheid als bij artikel 4 voor de Schuld is vastgesteld.

Het thans bestaande *Amortisatie Syndikaat* zal worden ontbonden.

Die instelling zal ten spoedigste overgaan onder toezigt der Commissie vermeld in de hierna volgende artikelen 8 en 9, tot de vereveneing en afbetaling van alle hare Schulden, voor zoo verre de aan haar toebehoorende fondsen tot dat einde zullen kunnen strekken. Het te kort komende zal door de beide Staten worden gedragen in dezelfde evenredigheid als bij Artikel 4 is bepaald en daarvoor aan de respective bezitters van de schuldbekentenissen of andere schuldbewijzen, door

Digitized by Google

de beide Staten, ieder voor deszelfs aandeel worden uitgereikt, nieuwe schuldbrieven van gelijken aard en rentbetaling, als de Stukken tot welkers vervanging dezelven moeten dienen.

Art. 6.

De schulden en lasten, waarmede de schatkist van het tegenwoordig Koningrijk, ofschoon dezelve geen deel maken van de eigenlijk gezegde Nationale Schuld, niettemin is bezwaard, zullen het onderwerp uitmaken eener verdeeling tusschen de beide Staten. Voor dezelve zal worden gevolgd het beginsel bij artikel 4 omschreven.

Art. 7.

De werken van algemeen of bijzonder nut, zoo als Kanalen, Straatwegen of anderen van gelijksoortigen aard, geheel of gedeeltelijk ten koste van het tegenwoordig Koningrijk der Nederlanden daargesteld, zullen behooren tot den Staat waarin dezelven zijn gelegen met al de aan die werken verbonden voordeelen en lasten; en zulks met dien verstande, dat de Kapitalen voortspruitende uit geldleeningen, *speciaal* tot het aanleggen dier werken aangegaan, voor zoo verre deze niet zijn afgelost, onder de bedoelde lasten zijn begrepen, zonder dat de voor die Werken reeds gedane Uitgaven, een onderwerp van vereveneing tusschen de twee Staten kunnen uitmaken.

Art. 8.

Er zal eene Commissie van arbitrage worden daargesteld, ten oogmerk hebbende, bepaaldelijk en definitivelijk op te nemen, te erkennen en vast te stellen het geldelijk beloop waarmede de twee Staten, elk in het bijzonder, zullen bezwaard zijn, zoo in de eigenlijk gezegde Nationale Schuld bedoeld in Art. 4, als in de Schulden en lasten vermeld in de artikelen 6 en 7.

Art. 9.

Voorzegde Commissie zal zamengesteld zijn uit *tien* Leden, zonder eenige bijzondere voorschriften of voorbehoud van nader beroep of ratificatie van welken aard ook, tot dat einde te benoemen en af te vaardigen, elk voor de helft of een gelijk getal, door ieder van de Kamers van Vertegenwoordigers in beide Staten.

De Leden dezer Commissie, zullen alvorens bijeenkomen, in handen hunner kiezers den eed afleggen, dat zij het in het ten uitvoerbrengen van de aan hen opgedragen taak, niets anders zullen in het oog houden dan de beginselen van regt, zonder in het minst acht te slaan op de belangen meer bijzonder den Staat betreffende, waartoe zij behooren.

In geval de Commissie over een of ander punt aan hare uitspraak onderworpen, met gelijk getal van stemmen in gevoelen mogt verdeeld wezen, zal de Koning aan dezelve vier scheidsmannen toevoegen, ge-

Digitized by Google

kozen voor de helft uit gewone Leden van de Raden van State van de beide Staten. Bijaldien de Commissie aldus zamengesteld, dan nog met gelijk getal in gevoelen mogt verdeeld zijn, is de beslissing aan den Koning.

Art. 10.

In afwachting van — en tot aan de definitieve uitspraak der Commissie zal er worden voorzien in de betaling der renten van de eigenlijk gezegde Nationale Schuld, mitsgaders in de daarmede in verband staande vernietiging en aflossing der Schuld, volgens de aanwijzing welke tot regeling der voet en wijze bij dit artikel zal worden gevoegd; alles voorloopig en behoudens nadere verevening, indien daar toe termen mogten zijn.

De uitbetalingen welke, ter voldoening aan opgemelde bepaling, moeten worden gedaan, zullen geschieden dáár, waar dezelven thans plaats hebben, uit de gelden welke door de beide Staten zullen worden bijgebragt in de evenredigheid bij art. 4 vastgesteld.

Art. 11.

De hoegrootheid der Pensioenen, zoo als deze tegenwoordig worden genoten, blijft aan de houders gewaarborgd.

De daartoe noodige fondsen, zullen door de twee Staten worden bijgebragt in gelijke evenredigheid als bij het dikwerf vermeld artikel 4 is bepaald.

De houders van Pensioenen zullen de betaling derzelven genieten, in de Staten alwaar zij tijdens het sluiten van de tegenwoordige Akte of binnen twee jaren daarna zullen gevestigd zijn.

Het geldelijk bedrag der Pensioenen, hetwelk, na afbetaling der houders van denzelven, in de kassen van de twee Staten mogt verblijven, zal in zoodanige kas van den anderen Staat worden overgestort, als daartoe zal worden aangewezen.

Art. 12.

De domeinen, welke beschikbaar zullen blijven, na de vernietiging der Schulden, waarvoor zij thans verbonden zijn, of ten gevolge der ontbinding van het Amortisatie Syndikaat, zullen, waar ook gelegen, worden verdeeld in natura, of wel, na voorafgeganen verkoop, in geldswaarde, overeenkomstig aan het beginsel bij art. 4, voor de verdeeling der schuld ten grondslag gelegd.

Art. 13.

De Legers van de Landmagt en de bestaande of nog aan te leggen Vestingwerken in de beide Staten, komen ten laste van elk der twee Staten respectivelijk.

Het bestaand Materieel van Oorlog, bestemd, hetzij tot wapening der Vestingen, hetzij tot de dienst der Artillerie te velde, zal aan de

Digitized by Google

twee Staten worden toegedeeld, in evenredigheid tot de behoefte van gezegde Vestingen en der respective Legerkorpsen.

Deze toedeeling zal geschieden door de Commissie vermeld in de Artikelen 8 en 9; zij zal zich tot noodige voorlichting ten deze, een zeker door haar te bepalen getal zaakkundigen uit beide de Staten toevoegen.

Art. 14.

De Vloot en het Materieel der Marine behooren geheel aan den Staat der Nederlanden, onder de drie volgende voorwaarden, te weten:

1°. De Nederlanden belasten zich niet alleen met de verdediging der Kolonien, maar ook met die der havens en zeekusten van de beide Staten, alsmede met de bescherming van derzelver handel ter zee door middel van Convooijen en wat daartoe overigens mogt noodig wezen; en zulks alles zonder eenig onderscheid tusschen de bijzondere belangen van dē Nederlanden en die van Belgien.

2°. Het onderhoud van de Vloot, van het Materieel der Marine en in het algemeen van al wat er wordt vereischt, om altijddurend de hierboven vermelde verpligtingen te vervullen, zijn ten laste van de Nederlanden, — behoudens de betaling eener som van *Zes maal honderd duizend Gulden* (*f* 600,000) welke jaarlijks door Belgien aan de Nederlanden zal worden uitgekeerd en zulks, wegens de voordeelen welke eerstgemelde Staat van dezelve Marine geniet.

3o. De Belgische ingezetenen, welke de loopbaan van de Zeedienst mogten wenschen te omhelzen, zullen tot die dienst in de Nederlanden worden toegelaten op dezelfde voorwaarden en met gelijke aanspraak op bevordering als door de ingezetenen der Nederlanden wordt genoten.

Het Loodswezen en het onderhoud der Vuren, tonnen en baken, blijven ten laste van elk der beide Staten respectivelijk.

TITEL II.

Bondgenootschappelijk verdrag.

Art. 15.

De Nederlanden en Belgien maken één Koningrijk uit, vereenigd door naauwe banden van Bondgenootschap, onder den Schepter van één en denzelfden Vorst, die den Titel voeren zal van *Koning van het verbonden Rijk der Nederlanden en Belgien*, alles overeenkomstig de bepalingen van het *Tweede* Hoofdstuk der thans in werking zijnde Grondwet, gelijk deze zijn gewijzigd bij den hierna volgenden Titel III,

Art. 16.

Ten gevolge der Bondgenootschappelijke Vereeniging in het vorig artikel vastgesteld, waarborgen de twee Staten zich bij deze plegtig-

Digitized by Google

lijk derzelver wederzijdsche onafhankelijkheid tegen allen buitenlandschen aanval.

Art. 17.

Te dien einde verbinden zich de beide Staten tot het aanhouden in Vredestijd van eene geregelde Legermagt, hetzij bij vrijwillige werving, hetzij bij Nationale Militie, tot een getal van ..... manschappen van alle Wapenen, te leveren, te bezoldigen en te onderhouden elk in den zijnen, naar gelang van elks bevolking volgens de laatste telling. In geval van Oorlog of bedreigden oorlog zullen de Legers in gelijke evenredigheid vermeerderd en gebragt worden op de sterkte, welke de behoefte van het Verbonden Koningrijk zal vorderen en door den Koning zal worden bepaald.

Art. 18.

Het onderhoud der bestaande vestingen komt ten laste van den Staat waarin dezelve gelegen zijn. En zal eveneens worden gehandeld met opzigt tot de kosten voor het aanleggen en het onderhoud van nieuwe vestingen, welke later, indien daartoe termen zijn, in den een of ander der Staten mogten worden vereischt; ten ware nogtans dat hierin op eene andere wijze mogt worden voorzien met gemeen overleg van den Koning en de Vertegenwoordigende Vergaderingen van den een en anderen Staat.

Art. 19.

De Vloot en de Zeemagt zijn ten laste der Nederlanden onder de voorwaarden vermeld in artikel 14.

Art. 20.

De beide Staten behouden het gemeen eigendom der Volkplantingen en Overzeesche bezittingen.

De bepalingen ten doel hebbende het ondersteunen der Fabrijken en der Nijverheid van Belgien, blijven als grondslag onveranderd bestaan, zoo als dezelve waren daargesteld op den 1n Januarij 1830.

Deze beschermende regten zullen niet kunnen worden verhoogd in het belang der Nijverheid van Belgien, zonder toestemming der Vertegenwoordigers van de Nederlanden; noch verminderd in het belang van den handel der Nederlanden, zonder vergunning der Vertegenwoordigers van Belgien.

Art. 21.

In de gevallen dat er geldelijke voorschotten of subsidien mogten noodig geoordeeld worden tot het behoud of in het overwegend belang der Volkplantingen en Overzeesche bezittingen, zal de Koning de vertegenwoordigende Ligchamen van de beide Staten, daarvan verwittigen, welke als dan zullen gehouden wezen tot het delegeren van een *Congres* volgens de bepalingen van het hierna volgend artikel 74, en

Digitized by Google

bekleed met de magt om te dien aanzien, definitive bepalingen met gemeen overleg van den Koning daar te stellen.

De toegestane voorschotten en subsidien zullen door de beide Staten, elk voor de helft worden gedragen.

Art. 22.

De wederzijdsche Staten beloven en waarborgen elkander volle, algeheele en wederkeerig dezelfde vrijheid van op- en nedergaande scheepvaart op alle Stroomen, Rivieren en Kanalen in- en langs hun respectief grondgebied tot in Zee; zoodanig, dat die Scheepvaart op geenerlei wijze en onder geenerlei voorwendsel kan belet worden voor den een dan voor den anderen Staat.

Art. 23.

De wederzijdsche Staten zullen elkander niet belemmeren, noch bezwaren, in den vrijen invoer en doorvoer van derzelver respective voortbrengselen van Landbouw, Fabrijken en Nijverheid; behoudens nogtans de bevoegdheid tot het leggen en invorderen op den invoer van zoodanige accijnsregten op de consumtie, als elk in deszelfs huishoudelijk belang zal geraden oordeelen.

Art. 24.

De inboorlingen van een der twee Staten en zij die door naturalisatie of door wetduiding daarvoor gehouden worden, welke zich reeds in een of ander der Staten met er woon bevonden; gelijk mede zij, die hunne vaste woonplaats van den eenen in den anderen Staat wenschen over te brengen, (met uitzondering evenwel wat deze laatsten betreft, van hen die een voor den regter en in het laatste ressort gewezen lijfstraffelijk of onteerend vonnis ten hunnen laste hebben) zullen worden toegelaten, hun voornemen te dien aanzien in de twee Staten te doen kennen, binnen den tijd van *twee* jaren na het arresteren der tegenwoordige Akte van Bondgenootschap. Ten gevolge van zoodanige verklaring en door het behouden of het overblijven van hun vast domicilie, dáár, waar zij zich wenschen neder te zetten, zullen zij het volle regt van inboorlingschap genieten en alle burgerlijke en staatkundige regten uitoefenen, op dezelfde voorwaarden als de inboorlingen.

TITEL III.

Eenheid der Koninklijke magt in de beide Staten.

Van den Koning.

(Tweede Hoofdstuk van de tegenwoordige Grondwet, behoudens de gemaakte wijzigingen, weglatingen en bijvoegingen).

A. *Van de Troon-opvolging.*

Art. 25.

(Art. 12 Tegenwoordige Grondwet [van 1815]). De Kroon van het ver-

Digitized by Google

bonden Koningrijk der Nederlanden en van België, is en blijft opgedragen aan Zijne Majesteit WILLEM FREDERIK, Prins van Oranje-Nassau, om door hem en Zijne Wettige nakomelingen te worden bezeten erfelijk, overeenkomstig de navolgende bepalingen.

Art. 26.

(Art. 13). De wettige nakomelingen van den regerenden Koning, zijn de kinderen, reeds geboren of die nog mogten geboren worden uit zijn tegenwoordig Huwelijk met Hare Majesteit FREDERIKA LOUISA WILHELMINA, Prinses van Pruissen; en voorts in het algemeen alle afstammelingen, welke geboren zullen worden uit een huwelijk door den Koning aangegaan of toegestemd met gemeen overleg van het Congres vermeld in het hierna volgend art. 74.

Art. 27.

(Art. 14.) De Kroon gaat over bij regt van eerstgeboorte, des, dat de oudste zoon van den Koning, of wel het mannelijk oir van den Oudsten Zoon, bij representatie opvolgt.

Art. 28.

(Art. 15.) Bij ontstentenis van mannelijk oir uit den Oudsten Zoon gesproten, gaat de Kroon over aan diens broeder of hun mannelijk oir, insgelijks bij regt van eerstgeboorte of representatie.

Art. 29.

(Art. 16.) Bij geheele ontstentenis van mannelijk oir uit het huis van Oranje-Nassau, gaat de Kroon over op de dochters van den Koning, bij regt van eerstgeboorte.

Art 30.

Art. 17. Ook dochters van den Koning ontbrekende, brengt de oudste dochter van de oudste nedergaande mannelijke lijn uit den laatsten Koning, de Koninklijke waardigheid in haar Huis over, en wordt, bij vóóroverlijden, door hare afstammelingen gerepresenteerd.

Art. 31.

(Art. 18.) Zoo er geene mannelijke nedergaande lijn uit den laatsten Koning bestaat, erft de oudste nedergaande Vrouwelijke lijn, des, dat de mannelijke tak vóór den Vrouwelijken tak en de oudste vóór den Jongeren, en in iederen tak Mannen vóór Vrouwen en Ouder voor Jonger den voorrang hebben.

Art. 32.

(Art. 19.) Wanneer de Koning zonder nakomelingen sterft, en er geen mannelijk oir uit het Huis van Oranje-Nassau overig is, volgt hem zijn naaste bloedverwante, mits van den Koninklijken Huize zijnde, op, en wordt mede bij vóóroverlijden door hare afstammelingen gerepresenteerd.

Digitized by Google

Art. 33.

(Art. 20.) Wanneer eene Vrouw de Kroon in een ander huis heeft overgebragt, treedt dit huis in alle de regten van het oorspronkelijk Stamhuis, en de vorige artikelen zijn op hetzelve toepasselijk, met dat gevolg dat haar mannelijk oir vóór alle vrouwen of vrouwelijke afstammelingen erft, en geene andere lijn geroepen wordt, zoo lang iemand van hare nakomelingen in leven is.

Art. 34.

(Art. 21.) Eene Prinses een huwelijk hebbende aangegaan buiten toestemming van het *congres* vermeld in Artikel 74 hierna genoemd, heeft geen regt tot de Kroon.

Eene Koningin, buiten die toestemming een huwelijk aangaande, doet afstand van de Kroon.

Art. 35.

(Art. 23.) Bij gebrek aan nakomelingschap van den tegenwoordig regerenden Koning WILLEM FREDERIK Prins van Oranje-Nassau, gaat het erfregt over op het wettig mannelijk oir van Prinses CAROLINE VAN ORANJE, Zuster van Wijlen den Prins WILLEM DEN VIJFDEN en gemalin van Wijlen den Prins van Nassau Weilburg, insgelijks bij regt van eerstgeboorte en representatie.

Art. 36.

(Art. 24 en 233.) Wanneer bijzondere omstandigheden eenige verandering in de opvolging van den Troon mogten noodzakelijk maken, is de Koning bevoegd er de ligchamen van Vertegenwoordigers der beide Staten van te verwittigen, die vervolgens als dan een *Congres* zullen delegeren, aan welke de Koning een ontwerp van Wet op dat stuk zal onderwerpen, volgens de bepalingen bij artikel 74 gemaakt.

Geene verandering in de erfopvolging mag gedurende een regentschap worden gemaakt.

Art. 37.

(Art. 25.) In geval er geen bevoegde Troonopvolger volgens de vorenstaande bepalingen mogt bestaan, zal de Koning er de Ligchamen van Vertegenwoordigers insgelijks van verwittigen, op dat door deze een gelijksoortig *Congres* wordt benoemd aan hetwelk hij een opvolger zal voordragen.

Art. 38.

(Art. 26.) Het *Congres* deze voordragt hebbende goedgekeurd, brengt de Koning dien opvolger ter kennis van de beide Volken, op de wijze waarop de Wetten voor elk hunner worden afgekondigd en doet denzelven plegtiglijk uitroepen.

Art. 39.

(Art. 27.) Indien zulk een opvolger niet mogt benoemd zijn, vóór

Digitized by Google

het overlijden van den Koning, zal er, gelijk te dien opzigte is vastgesteld bij artikel 74, een *Congres* worden daargesteld, welke een opvolger benoemen en plegtiglijk uitroepen zal.

Art. 40.

(Art. 28.) In de gevallen bij de artikelen 35, 36, 37 en 39 omschreven wordt de Troon-opvolging geregeld, naar de bepalingen van de artikelen 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 en 33.

Art. 41.

(Art. 29.) De Koning van het verbonden Rijk der Nederlanden en van Belgien, kan geene vreemde Kroon dragen.

In geen geval kan de Zetel van de regering buiten het Rijk worden verplaatst.

De tegenwoordig regerende Koning behoudt de bevoegdheid zijne residentie onveranderlijk te vestigen in een der twee Staten ter zijner keus, of dezelve tusschen de twee Staten af te wisselen.

De opvolgers van den tegenwoordigen Koning zijn gehouden hunne residentie beurtelings om het andere jaar in een der twee Staten te vestigen, ten ware overwegende redenen zulks mogten beletten.

B. *Van het inkomen der Kroon.*

Art. 42.

(Art. 30.) De Koning geniet een jaarlijksch inkomen van *f* 1,900,000, uit de kassen der beide Staten, elk voor de helft.

Art. 43.

(Art. 32.) De Koning worden tot deszelfs gebruik, Zomer- en Winterverblijven in gereedheid gebragt, voor welker onderhoud echter niet meer dan *f* 50,000, jaarlijks ten laste van elken Staat kunnen worden gebragt.

Art. 44.

(Art. 33.) De Koning, mitsgaders de Prinsen en Prinsessen van zijn Huis, zijn vrij van alle personeele lasten en beschreven middelen, met uitzondering van de verponding. De gebouwen tot hunne woning of gebruik bestemd, zijn van de verponding ontheven.

Art. 45.

(Art. 34.) De Koning rigt zijn huis naar eigen goedvinden in.

Art. 46.

(Art. 35.) Eene Koningin Weduwe geniet gedurende haren weduwlijken staat een jaarlijksch inkomen van *f* 150,000, betaalbaar uit de kassen van de beide Staten, elk voor de helft.

Art. 47.

(Art. 36.) De oudste van des Konings Zonen of verdere mannelijke nakomelingen, die de vermoedelijke erfgenaam is van de Kroon, is des Konings eerste onderdaan en voert den titel van PRINS VAN ORANJE.

Digitized by Google

Art. 48.

(Art. 37.) De Prins van Oranje geniet als zoodanig, te rekenen van den tijd dat hij den ouderdom van achttien jaren zal hebben vervuld, uit de kassen van de beide Staten een jaarlijksch inkomen (door elk voor de helft te dragen) van *f* 100,000; dit inkomen wordt gebragt op *f* 200,000 na het voltrekken van een huwelijk overeenkomstig artikel 26.

C. *Van de Voogdij des Konings.*

Art. 49.

(Art. 38.) De Koning is meerderjarig als zijn achttiende jaar vervuld is.

Art. 50.

(Art. 39.) In geval van minderjarigheid staat de Koning onder voogdij van eenige Leden van het Koninklijk Huis, en eenige aanzienlijke inboorlingen, behoorende ieder voor de helft uit de twee Staten.

Art. 51.

(Art. 40.) Deze voogdij wordt vooraf beraadslaagd door den regerenden Koning en het *Congres* daargesteld volgens de bepalingen van art. 74.

Art. 52.

(Art. 41.) Indien de schikking betreffende de voogdij niet mogt gemaakt zijn overeenkomstig het bepaalde bij het voorgaand artikel, wordt daarin door een gelijksoortig *Congres* voorzien, met overleg zooveel mogelijk van eenige der naaste bloedverwanten van den minderjarigen Koning.

Art. 53.

(Art. 42.) Alvorens de voogdij te aanvaarden, legt elk der voogden in opgemeld *Congres* en in handen van den President af, den volgenden Eed:

"Ik zweer trouw aan den Koning; en dat ik wijders alle de plig-
"ten, welke de voogdij mij oplegt heiliglijk zal vervullen en mij bij-
"zonderlijk zzl toeleggen om den Koning gehechtheid aan de Grond-
"wet van zijn Koningrijk, — aan het Bondgenootschappelijk verdrag,
"hetwelk de twee Staten, waaruit hetzelve Rijk is zamengesteld, ver-
"eenigt, en liefde voor zijn volk in te boezemen.

"Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"

D. *van het Regentschap.*

Art. 54.

(Art. 43.) Gedurende de minderjarigheid van den Koning, wordt het Koninklijk gezag waargenomen door een Regent.

Deze Regent wordt door den regerenden Koning en een *Congres*, zamengesteld volgens de bepalingen van art. 74, te voren benoemd.

Digitized by Google

Op gelijke wijze kan worden vastgesteld de opvolging in het Regentschap, tot des Konings meerderjarigheid toe.

Art. 55.

(Art. 44.) Wanneer bij het leven van den overleden Koning, geene schikking omtrent het Regentschap is gemaakt, wordt daarin voorzien op de wijze in het voorgaand artikel vermeld.

In gevalle de opvolging in het regentschap niet is geregeld, kan dezelve op gelijke wijze en met den Regent worden beraamd.

Art. 56.

(Art. 45.) De Regent legt in de vergadering van het *Congres*, krachtens artikel 74 bijeengekomen, in handen van den Voorzitter den navolgenden Eed af:

"Ik zweer trouw aan den Koning, dat ik voorts in de waarneming "van het Koninklijk gezag, zoolang de Koning minderjarig is (zoolang "de Koning buiten staat blijft de Regeering waar te nemen) de Grond-"wet van de *Nederlanden* (*Belgien*) gelijk mede het Bondgenootschap-"pelijk verdrag tusschen de Nederlanden en Belgien gesloten, steeds "zal onderhouden en handhaven; en ik daarvan bij geene gelegenheid "of onder geen voorwendsel hoegenaamd, zal afwijken of gedoogen, "dat daarvan afgeweken worde.

"Ik zweer wijders dat ik de onafhankelijkheid van het verbonden "Rijk der Nederlanden en van Belgien en de algeheele uitgestrektheid "van deszelfs grondgebied, met al mijn vermogen zal verdedigen en "bewaren: dat ik de algemeene en bijzondere vrijheid en de regten "van alle des Konings onderdanen en van een ieder derzelven zal "beschermen, en tot instandhouding en bevordering van de algemeene "en bijzondere welvaart, alle middelen aanwenden, welke de wetten "ter mijner beschikking stellen, gelijk een goed en getrouw Regent "schuldig is en behoort te doen.

"Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"

Art. 57.

(Art. 46.) Het Koninklijk gezag wordt mede waargenomen door een Regent, in gevalle de Koning buiten staat geraakt de Regering waar te nemen.

In zoodanig gevalle zal het Ministerie behoorende tot den Staat, in welken de Koning resideert, na de overtuiging te hebben bekomen, dat de omstandigheden gewigtig genoeg zijn om deswegens een naauwkeurig onderzoek te doen plaats hebben, bij zich roepen eene deputatie van twee of drie Leden uit den Raad van State van elk der beide Staten, door die Raden uit derzelver midden te kiezen. Het Ministerie behoorende tot den Staat, alwaar de Koning niet resideert, zal mede afgevaardigden zenden, om aldus allen te zamen ééne Com-

Digitized by Google

missie uit te maken, tot onderzoek van de ware toedragt der zaak. Na deze zaak onderzocht te hebben, met al die naauwkeurigheid welke dezelve vordert, en zich te hebben overtuigd dat het bedoeld geval bestaat, zal de Commissie daarvan kennis geven aan de vertegenwoordigende Ligchamen van beide Staten, welke als dan een *Congres* zullen benoemen, overeenkomstig het bepaalde bij artikel 74, ten einde gedurende het bestaande beletsel in de Regering van het Koningrijk te voorzien.

Het hoofd van het Departement van Buitenlandsche Zaken zal altijd deel maken van de bovengenoemde Commissie.

Art. 58.

(Art. 47). Indien er eenig toezigt op den persoon des Konings, die zich in de omstandigheden bij het vorig artikel bedoeld, bevindt, noodig is, wordt daarin voorzien naar de beginselen omtrent de Voogdij van eenen minderjarigen Koning bij de artikelen 50 en 52 bepaald.

Art. 59.

(Art. 48.) Wanneer de Prins van Oranje in dat geval zijn achttiende jaar vervuld heeft, is hij van regtswege Regent.

Art. 60.

(Art. 49.) Wanneer de Prins van Oranje zijn achttiende jaar niet heeft vervuld, gelijk mede in de gevallen bij de artikelen 39 en 55 voorzien, wordt het Koninklijk gezag uitgeoefend door de deputatie uit de beide Raden van State vermeld bij artikel 57, gezamenlijk met den Minister of Hoofd van het Departement van Buitenlandsche Zaken en een ander Lid door de Ministeries van de beide Staten uit derzelver midden te kiezen, en zulks tot dat daaromtrent door het *Congres* is voorzien, volgens de bepalingen van de Artikelen 57 en 74.

De Leden van dien *provisioneelen Raad van Regering*, leggen in handen van den voorzitter, welke door dien Raad zal worden verkozen, en deze in tegenwoordigheid van den Raad, af den navolgenden Eed:

"Ik zweer dat ik als Lid (:voorzitter:) van den provisioneelen Raad "van Regering, in de waarneming van het Koninklijk gezag, zal hel- "pen onderhoudon en handhaven, de Akte van Bondgenootschap, waar- "door de Nederlanden en Belgien zijn vereenigd, als mede de Grond- "wetten van een en ander dezer Staten, tot dat daarin door het *Con- "gres* zal zijn voorzien!

"Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"

Art. 61.

(Art. 50.) Bij de benoeming van den Regent, wordt tevens bepaald de som die op het jaarlijksch inkomen van de Kroon zal worden genomen voor de kosten van het Regentschap.

Deze bepaling kan gedurende het Regentschap niet worden veranderd.

Digitized by Google

Art. 62.

(Art. 51.) Indien de Koning geen Troonopvolger heeft voorgedragen in de gevallen voorzien bij artikel 37 en overeenkomstig aan hetgeen aldaar is vastgesteld; indien geene voogdij over den minderjarigen Koning is beraamd overeenkomstig aan art. 51; — indien er geen Regent is benoemd, overeenkomstig het bepaalde bij artikel 54; zal er plegtiglijk worden verklaard, welk geval bestaat, en er zal in worden voorzien, volgens de wijze voorgeschreven bij de artikelen 39, 52 en 55.

E. *Van de inhuldiging des Konings.*

Art. 63.

(Art. 52). De Koning wordt bij het aanvaarden der Regering, plegtiglijk beëedigd en ingehuldigd in eene openbare zitting der Vertegenwoordigers van beide de Staten, welke zich tot dat einde zullen vereenigen, beurtelings in een der Steden van den eenen en anderen der Staten, ter keuze des Konings.

De eerste dezer vereenigde vergaderingen zal in de Nederlanden worden bijeengeroepen.

Art. 64.

(Art. 53.) In deze openbare Vergadering wordt aan den Koning éérstens voorgelezen, de Akte van Bondgenootschap in derzelver geheel.

De Koning legt vervolgens in handen van de Voorzitters der beide vertegenwoordigende Ligchamen, den volgenden Eed af:

"Ik zweer aan het Volk van het verbonden Koningrijk der Neder-"landen en van Belgien, dat ik steeds het Bondgenootschappelijk ver-"drag, waardoor die twee Staten zijn vereenigd, zal onderhouden en "handhavon en dat ik daarvan bij geene gelegenheid en onder geen "voorwendsel hoegenaamd, zal afwijken of gedoogen dat daarvan af-"geweken worde.

"Ik zweer wijders dat ik de onafhankelijkheid van het Rijk en de "algeheele uitgestrektheid van deszelfs grondgebied met al mijn ver-"mogen zal verdedigen en bewaren:

"Zoo waarlijk helpe mij God almachtig!"

Aan den Koning wordt vervolgens voorlezing gedaan van de Grondwet van den Staat in welken de inhuldiging plaats grijpt en daarna van die van den ander der Verbonden Staten. Deze beide Grondwetten zullen geheel worden voorgelezen. Na ieder dezer voorlezingen zal de Koning achtervolgens in handen van de respective voorzitters den volgenden Eed afleggen:

"Ik zweer aan het Volk der Nederlanden (:van België), dat ik de Grondwet van dien Staat steeds zal onderhouden en dat ik daarvan

Digitized by Google

"bij geene gelegenheid en ender geen voorwendsel hoegenaamd zal af-
"wijken of gedoogen dat daarvan afgeweken worde."

"Ik zweer wijders, dat ik de algemeene en bijzondere vrijheid met al mijn vermogen zal verdedigen en bewaren; dat ik de regten van alle mijne onderdanen en van ieder derzelven zal beschermen en be-
"veiligen, en tot instandhouding en bevordering van de algemeene
"en bijzondere welvaart, alle middelen zal aanwenden, welke de wet-
"ten ter mijner beschikking stellen, zooals een goed Koning schuldig
"is en behoort te doen.

"Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"

Art. 65.

(Art. 54.) Na het afleggen van voormelde Eeden, wordt de Koning in dezelfde openbare vergadering, bij de vertegenwoordigers der beide Staten ingehuldigd, achtervolgens en naar de orde in het voorgaand artikel bepaald.

De Voorzitter van elk dezer Ligchamen spreekt vervolgens de volgende plegtige verklaring uit, die daarna door hem en elk der Leden, hoofd voor hoofd, beëedigd wordt:

"Wij zweeren in den naam van het verbonden Volk der Nederlan-
"den en van Belgien, dat wij krachtens het Bondgenootschappelijk
"verdrag en de Grondwet der Nederlanden (:van Belgien:) U als Ko-
"ning huldigen en ontvangen; dat wij de regten Uwer Kroon zullen
"bewaren en onderhouden; U getrouw en gedienstig zullen zijn in de
"bescherming van Uwen Persoon en van Uwe Koninklijke Waardig-
"heid; wij zweeren voorts alles te zullen doen wat goede en getrouwe
"vertegenwoordigers schuldig zijn en behooren te doen:

"Zoo waarlijk helpe mij God almagtig!"

F. *Van de Magt des Konings.*

Art. 66.

(Art. 56.) De Koning heeft het bestuur der buitenlandsche betrekkingen. Hij benoemt en herroept de Gezanten en Consuls.

De betrekkingen der beide Staten naar buiten één zijnde, zoo zal er maar één Ministerie van Buitenlandsche zaken zijn. De kosten van hetzelve en der Diplomatische zendingen worden door de beide Staten, elk voor de helft, gedragen.

In de beschikking over het personeel, vereischt zoo tot de Ambten van dat Ministerie als tot de diplomatische zendingen, zal de Koning zooveel doenlijk acht slaan, om hetzelve zoo na mogelijk in gelijk getal uit de onderdanen van de beide Staten te nemen.

Art. 67.

(Art. 57.) De Koning verklaart oorlog en maakt vrede. Hij geeft

Digitized by Google

daarvan kennis aan de vertegenwoordigende Ligchamen van beide de Staten, met bijvoeging van alle de openingen, welke hij met het belang en de zekerheid van het Rijk bestaanbaar oordeelt.

Art. 68.

(Art. 58.) Insgelijks wordt aan den Koning opgedragen het regt om alle andere verbonden en verdragen te sluiten en te bekrachtigen.

Hij geeft daarvan kennis aan de vertegenwoordigers der beide Staten, zoodra hij oordeelt dat het belang en de zekerheid van het Rijk zulks toelaten.

In gevallen de verbonden en verdragen, in tijd van vrede gesloten, mogten inhouden eenigen afstand of ruiling van een gedeelte van het grondgebied des Rijks of van deszelfs bezittingen in andere Werelddeelen, worden dezelven door den Koning niet bekrachtigd dan nadat een *Congres*, zamengesteld volgens de bepalingen van artikel 74, daarop deszelfs goedkeuring heeft gegeven.

Art. 69.

(Art. 59.) De Koning heeft het oppergezag over de Vloten en Legers.

In het belang van de gemeene verdediging tegen buitenlandschen aanval, zal er slechts één eigenlijk gezegd Ministerie van oorlog zijn voor het geheel verbonden Koningrijk.

De bepaling van de laatste paragraaph van artikel 66 zijn mede op dat Ministerie toepasselijk.

Er zal bovendien in elk der verbonden Staten zijn, een Commissaris-Generaal van Oorlog, belast met de organisatie van hunne respective Legers, en met al het geen betreft de orde, krijgstucht, het personeel en het Materieel van het Leger en in het algemeen de Militaire dienst, voor zoo veel zulks niet valt in de Cathegorie van de tweede paragraaph van dit artikel.

Art. 70.

(Art. 60.) De Koning heeft bij uitsluiting de Regering over de Volkplantingen en bezittingen van het Rijk in andere Werelddeelen.

Art. 71.

(Art. 62.) De Koning heeft het regt van de munt.

Hij vermag zijne beeldtenis op de muntspecien te doen stellen.

Art. 72.

(Art. 64.) Onverminderd de bepalingen welke bij de bijzondere Grondwetten van de twee Staten nopens het instellen van nieuwe Ridderorden kunnen worden vastgesteld, blijven de orden van den *Nederlandschen Leeuw* en de *Militaire Willems-orde* behouden zoo als deze zijn bepaald bij derzelver respective wettelijke instellingen.

Digitized by Google

G. *Van den Raad van State.*

Art. 73.

(Art. 71.) Er is een Raad van State in elk der verbonden Staten. Deszelfs zamenstelling en attributen, voor zoo veel deze laatsten niet reeds bij voorafgegane artikelen zijn bepaald, zullen bij de Wederzijdsche bijzondere Grondwetten van gezegde Staten worden geregeld.

Additionneele Artikelen.

Arr. 74.

In de gevallen voorzien bij de Artikelen 21, 26, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 51, 52, 54, 55, 57, 58, 60, 62 en 68 zullen de vertegenwoordigende Ligchamen van de beide Staten, elk uit hun midden verkiezen, een getal van *vijf en twintig* Leden, waarvan de vereeniging den naam zal voeren van *Congres der gedelegeerde vertegenwoordigers* en ten doel hebben, geheel en bij uitsluiting te beschikken in de bedoelde gevallen, zonder zich te kunnen bezighouden met een of ander onderwerp van welken aard ook, vreemd aan dat waartoe hetzelve is bijeengeroepen.

Er zullen geene termen zijn tot het daarstellen en het vereenigen van een *Congres*, dan op eene boodschap van den Koning of van dengenen welke het Koninklijk gezag tijdelijk uitoefent, aan de vertegenwoordigende Ligchamen der beide Staten, om over te gaan tot het door hen kiezen der Leden, waaruit het *Congres* zal moeten zijn zamengesteld.

Deze boodschap zal tevens inhouden den dag en de plaats der bijeenkomst.

Het *Congres* zal niet kunnen beraadslagen, dan in tegenwoordigheid van ten minste *zes-en-twintig* van deszelfs Leden. Hetzelve kiest een President uit deszelfs midden, — raadpleegt met geslotene deuren, — beslist bij beslotene en ongeteekende briefjes, bij volstrekte meerderheid van stemmen, en alleen over zoodanige onderwerpen, als aan hetzelve, overeenkomstig de hiervoren gemelde artikelen, zullen worden voorgelegd. Het *Congres* is na afloop der stemming van regtswege ontbonden.

Indien er zich eenig geval mogt voordoen, niet voorzien bij de voornoemde artikelen, waarvan de beslissing, uithoofde van het naauw en gemeenschappelijk belang der twee Staten, niet wel op eene andere wijze mogt kunnen plaats hebben, — zal de Koning of degene die het Koninklijk gezag tijdelijk uitoefent, aan de vertegenwoordigers van de beide Staten, de daarstelling van een gelijksoortig *Congres* kunnen voordragen en hetzelve bijeen roepen, na de daar-

Digitized by Google

toe bekomene toestemming van een en ander der genoemde ligchamen.

Het *Congres* kan in geen geval gebonden zijn aan voorschriften van deszelfs wederzijdsche kiezers; deszelfs beraadslagingen zijn onafhankelijk van alle beroep en de beslissingen zijn aan geene ratificatien onderworpen.

Art. 75.

Met uitzondering van hetgeen bij voorafgegane artikelen is vastgesteld, zijn de beide Staten volkomen en geheel onafhankelijk van elkander; — zoodanig, dat elke Staat zal geregeerd en bestuurd worden, naar deszelfs eigene Grondwet, bijzondere Wetgeving, Staatkundige en Godsdienstige instellingen, Administratie, Legers en in één woord, naar eigen inwendig en huishoudelijk beheer, behoudens nogtans de volgende bepalingen:

Er wordt uitdrukkelijk vastgesteld:

dat volkomene vrijheid van Godsdienstige begrippen wordt gewaarborgd aan alle ingezetenen van den een en den anderen Staat; dat gelijke bescherming wordt verleend aan alle Godsdienstige Gezindheden; dat de belijders der onderscheidene Godsdiensten allen dezelfde burgelijke en politieke voorregten genieten; — en dat eindelijk geene openbare oefening van Godsdienst kan worden belemmerd, dan in gevalle dezelve de openbare orde of veiligheid zoude kunnen storen.

Art. 76.

Indien er in het vervolg eenigen twijfel mogt ontstaan, over den waren zin van een of ander der voorafgegane bepalingen, of over de middelen om dezelve ten uitvoer te brengen, zal de vraag welke daarmede betrokken is, onderworpen worden aan *eene Commissie van arbitrage speciaal tot dat einde te delegeren.*

Deze Commissie zal zamengesteld zijn uit *Vijftien* Leden, waarvan *Vijf* door den Koning zullen worden gekozen, zooveel mogelijk tot een gelijk getal uit de aanzienlijken van de beide Staten. De overige *tien* Leden zullen door de vertegenwoordigende Lichamen in de beide Staten, elk voor de helft, uit hun midden worden benoemd. Deze Commissie zal, zonder eenige voorloopige instructien, beroep of ratificatie van wat aard ook, beslissende uitspraak doen.

Art. 77.

De tegenwoordige akte zal onderworpen worden aan de toestemming der twee contracterende Staten, en wel, in de Nederlanden op de wijze bepaald bij het XIe *Hoofdstuk* der thans in werking zijnde Grondwet, en in Belgien op de wijze, welke de Koning zal goedvinden, naar gelang der omstandigheden, te bepalen en aan te nemen.

Digitized by Google

Art. 78.

De Mogendheden welke de Traktaten omtrent de vestiging van het Rijk der Nederlanden hebben geteekend en zij welke daarin zijn toegetreden, zullen worden uitgenoodigd om de nakoming dezer Akte te waarborgen.

Aldus ontworpen door de Staats Commissie voornoemd:

VAN PABST TOT BINGERDEN.
V. KEVERBERG.
A. J. BORRET.
J. D'OLISLAGER.
T. G. VAN LYNDEN VAN HEMMEN.
F. C. DE JONGE.
G. G. CLIFFORD.
W. B. DONKER CURTIUS VAN TIENHOVEN.
H. M. A. J. VAN ASCH VAN WIJK.
T. SYPKENS.

W. J. PIEPERS,
Referendaris van de 1e klasse bij den Raad van State.

DE THIJSEBAERT,
Referendaire de 2e klasse au Conseil d'Etat.

Betreffende de onderteekenaars van dit rapport merken wij het volgende op:

Mr. R. W. Baron VAN PABST TOT BINGERDEN, geb. 1775, studeerde te Amsterdam onder Prof. CRAS, alwaar hij vriendschapsbetrekkingen met VAN LENNEP, KEMPER en FALCK aanknoopte. Onder de Bataafsche republiek en het Fransche bestuur buiten betrekking, hield hij zich het meest met letterkundigen arbeid bezig. In 1812 werd hij bekroond door de Hollandsche maatschappij van Fraaie Kunsten, voor zijne *Lofrede op Erasmus*, in 1814 door het Utrechtsch genootschap wegens zijne verhandeling: *Over den staatkundigen invloed der kruistochten*. Vermaagschapt aan de familie van HOP, heeft hij veel verzameld betrekkelijk den thesaurier-generaal HOP. In 1813 griffier der Staten-generaal, werd hij het volgende jaar tot lid van den Raad van State benoemd en is in onderscheidene belangrijke commissiën werkzaam geweest. Hij was later curator der Utrechtsche hoogeschool en is in 1841 overleden.

G. L. G. J. Baron VAN KEVERBERG VAN KESSEL, geb. te Luik in 1768, was in 1809 prefect te Cleef; onder WILLEM I gouverneur van Antwerpen, daarna van Oost-Vlaanderen en vervolgens lid van den Raad van State, uit welke betrekking hij als Belg later is ontslagen. Hij overleed te 's Gravenhage in 1841. Bekend is zijn werk: *Du Royaume*

Digitized by Google

des Pays-Bas, 3 vol. 1834—1835, kennelijk geschreven om de regeering van WILLEM I te verdedigen en een gedeeltelijke restauratie, zoo mogelijk, te bewerken.

Mr. ANTONIUS JOSEPHUS BORRET, wiens tweede zoon, Mr. E. J. M. BORRET, van 1866—1867 minister van justitie was, heeft een zeer belangrijke administratieve en staatkundige loopbaan gehad; geb. 12 Aug. 1782, overl. 6 Sept. 1858. Na onder Koning LODEWIJK chef van eene divisie in het departement van justitie geweest te zijn, werd hij in 1814 lid der Gedeputeerde Staten in Noord-Brabant en in 1821 lid van den Raad van State, terwijl hij achtereenvolgens lid is geweest van de meest gewichtige staatscommissiën: in 1824 lid der commissie tot onderzoek van den staat der armen in de onderscheidene provinciën des rijks; in 1827 was hij commissaris tot het onderzoeken en regelen van de reclames wegens de oorlogscontributiën van 5,000,000 francs aan de stad Brussel opgelegd en door de ingezetenen onder belofte van restitutie opgebracht; de schikking te dier zake gesloten, werd door den Koning goedgekeurd. In 1830 was hij commissaris tot onderzoek en regeling van geschillen in de provinciën Namen en Henegouwen tusschen de regeering en de concessionarissen van een gekanaliseerd gedeelte der Sambre. Behalve in de commissie van 2 Oct. 1830 was hij met VAN PABST TOT BINGERDEN lid van de commissie voor de grondwetsherziening, benoemd bij Besl. van 30 Januari 1831 en verder van nog onderscheidene andere staatscommissiën. In 1842 werd hij benoemd tot gouverneur van Noord-Brabant, uit welke betrekking hij op 74jarigen leeftijd, in 1856 zijn ontslag verzocht, terwijl hij twee jaren later te Delft is overleden.

J. D'OLISLAGER, lid van den Raad van State, werd als Belg later uit die betrekking ontslagen.

T. G. Baron VAN LYNDEN VAN HEMMEN, lid der Eerste Kamer, schrijver van de verhandeling: *Over de droogmaking van het Haarlemmermeer*. Hij was in vele commissiën werkzaam en mede-curator over de Utrechtsche hoogeschool. Zie V. D. AA: *Biogr. woordenboek.*

F. C. DEJONGE, lid der Eerste Kamer, van 1824 tot zijn overlijden in 1834.

G. G. CLIFFORD. Zie *Letterk. aanteek. op de Staatsgeschiedens, vóór* 1830, blz. 602.

W. B. DONKER CURTIUS. Zie als boven, blz. 602. Volgens zijne levensschets was hij steller van dit rapport.

Jhr. Mr. H. M. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK, geb. 1774, gest. 1843, lid der Tweede Kamer. Zie V. D. AA: *Biogr. woordenb.*

TAMNO SYPKENS, geb. 1780, gest. 1842. Zie over hem V. D. AA: *Biogr. woordenb.*, en vooral de biographie van hem door Prof. STAR NUMAN.

Digitized by Google

De referendaris W. J. PIEPERS was zoon van den administrateur van oorlog en lid van den Raad van State, MARINUS PIEPERS. Zie *Letterk. aant. Gesch. vóór* 1830, blz. 504.

De Belgische referendaris DE THIJSEBAERT, vermaagschapt aan de familie DE TRAZIGNIES en andere Orangistische familiën in België, is later uit den Nederlandschen staatsdienst ontslagen.

Blz. 55, r. 6 v. o. "LE HON schreef". Zie JUSTE: *Le Hon*, p. 28.

Blz. 56, r. 6 v. b. "Besluit". Verg. het besluit bij BOSSCHA: *Leven van Willem II*; LASTDRAGER, I, blz. 84.

Blz. 56, medio. "Proclamatie". Zie BOSSCHA: *Leven van Willem II.*

Blz. 57, r. 14 v. o. "Door LE HON opgesteld". Zie den brief bij JUSTE: *Le Hon*, p. 29.

Blz. 57, r. 9 v. o. "Ook andere omstandigheden." Verg. JUSTE: *Histoire du congrès national*, ed. 1861, I, 58 et s.; NOTHOMB: *Essai sur la révolution Belge*, 2e ed. 1833, p. 50; DE POTTER: *Souvenirs personels*, ed. 1840, I, p. 165, en WHITE: *Révolution Belge*, 1836, II, p. 124,

Blz. 57, r. 1 v. o. "DUPECTIAUX". Zie JUSTE: *Révolution Belge*, II. p. 152, en *Sijlvain van de Weyer*, p. 79.

Blz. 58, medio. "KOFLOSKI". Zie JUSTE: *Révolution Belge*, II, p. 153. In den appendix wordt de brief van den Russischen Prins aan DE POTTER medegedeeld. Verg. ook DE POTTER: *Souvenirs*, I, p. 165, alsmede JUSTE: *Silvain van de Weyer*, t. a. p.

Blz. 58, r. 8 v. o. "LE HON en GOBLET" JUSTE vermeldt in *Le Hon* daarvan niets, maar wel in zijn geschrift: *Goblet d'Alviella*, p. 40 en 41, en wel in bewoordingen, waaruit men kan opmaken, dat LE HON en GOBLET een laatste poging om België met den Prins te verzoenen, hebben beproefd: "En revenant du palais LE HON annonça que le prince lui avait donné une mission près du gouvernement provisoire et remis un passeport qui lui permettrait d'emmener son ami (GOBLET) à Bruxelles. Ils y arrivèrent dans la nuit du 11 au 12. Le 16 le prince d'Orange publiait la proclamation fameuse dans laquelle il disait aux Belges: "Je vous reconnais comme nation indépendante."

GOBLET was als kapitein-adjudant in 1825 met den Prins van Oranje te St Petersburg geweest en behoorde tot zijn meest vertrouwde vrien-

Digitized by Google

den. Toen GOBLET te Brussel aankwam, was hij reeds door het provisioneel Belgisch bestuur den vorigen dag tot kolonel benoemd; drie maanden later was hij generaal. Men heeft aan GOBLET verweten, dat hij het Nederlandsche vaandel verlaten had vóór dat hij zijn ontslag had bekomen, en dat zijne diplomatieke bemoeiingen van Mei 1832 tot 1 Juni 1833 meer listig dan bekwaam zijn geweest. Het behoort tot de eigenaardige edelmoedige karaktertrekken van WILLEM II, dat hij, Koning geworden, aan den generaal GOBLET zijn eervolle demissie heeft toegezonden. Zie JUSTE: *Goblet*, p. 92. Verg. over de zending van LE HON, die kennelijk aangeduid wordt door "l'un des ex-*hauts et puissants* seigneurs, aujourd'hui bien plus grand seigneur encore;" ook DE POTTER: *Souvenirs personels*, I, p. 164, die er bij vermeldt: "Il faut le dire, qu'jl jugea prudent de garder les propositions dans sa poche, le simple aspect de notre modiste réunion lui ayant suffisamment prouvé que le comité central *en masse* ne les aurait jamais accueillis avec faveur. Un autre plus franc, répondit, sans hésiter aux questions que je lui avais adressées, comme il était convenu, qu'il ne prendrait aucune résolution sans avoir consulté *Son Altesse*. C'était bien l'opposition usée d'un royaume qui avait fait son temps."

Blz. 58, r. 4 v. o. "CAPACCINI". Zie JUSTE: *Revolution Belge*, II, p. 157; *Notice v. d. Duyn*, p. 251, en SIRTEMA DE GROVESTINS: *Le baron R. Fagel*, p. 47.

Blz. 59, r. 1 v. b. "Belgen!" De Nederduitsche vertaling van deze proclamatie hebben wij overgenomen uit BOSSCHA: *Leven van Willem II.*

Blz. 59, r. 10 v. b. "Een stuk openbaar maakte". Verg. JUSTE: *Congrès Belge*, I, p. 49.

Blz. 60, r. 5 v. b. "De Prins zocht". Verg. BOSSCHA t. a. p.

Blz. 60, r. 12 v. o. In deze omstandigheden trachtte DE BROUCKÈRE". Verg. JUSTE: *De Brouckère*, p. 29.

Blz. 60, r. 1 v. o. "Proclamatie". De vertaling is overgenomen uit BOSSCHA: *Leven van Willem II.*

Blz. 61, medio. "Bombardement van Antwerpen". Zie hierover BOSSCHA: *Neêrlands heldendaden*, III, 669 en de aldaar aangehaalde geschriften. In de *Histoire des événements militaires et des conspirations orangistes d'après les mémoires du général Niellon*, 1868, wordt de

Digitized by Google

gebeurtenis geheel onjuist voorgesteld. De Fransche tooneelspeler NIELLON, die in België zijn fortuin heeft zoeken te maken, is even partijdig tegen de Belgen als tegen de Nederlanders; zijn werk is vol onnauwkeurigheden en onbewezen beschuldigingen. Dat hij zelf weinig te goeder trouw is, bewijst, dat hij de opeisching van de citadel geheel onjuist voorstelt, waarbij hij waarschijnlijk vergeten had, dat het zonderlinge stuk der opeisching, ook door hem geteekend, in handen der Nederlandsche bevelhebbers op de citadel is gebleven. Het is uitgegeven door J. BOSSCHA t. a. p. Bijlage blz. 28.

Dat het bombardement van Antwerpen hoogst ongunstig voor den Prins van Oranje gewerkt heeft, is algemeen erkend. Zie NOTHOMB, JUSTE en WHITE. Het heeft plaats gehad op het aandringen van den generaal SAXEN-WEIMAR. De Nederlandsche regeering heeft de volbrachte daad, die in Noord-Nederland als een daad van kracht door velen werd toegejuicht, niet afgekeurd, ofschoon zij buiten hare bevelen had plaats gehad. Om eenigszins den indruk te doen kennen, dien het bombardement in Nederland verwekte, deelen wij het volgende mede uit *de Noordstar* van 2 November 1830: "Eere hebbe de grijze bevelhebber van Antwerpen! Eere zijne gematigdheid en vastheid tevens, die den menschenvriend eerbied inboezemt en den verraderlijken vijand tot ontzag gedwongen heeft. De ijsselijkheden van den oorlog mogen wij diep betreuren, hartverheffend toch is daarbij het gevoel zulke mannen te hebben aan het hoofd des legers, en welkom de gedachte, dat eindelijk aan woestheid en geweld het *tot hiertoe!* met kracht is toegeroepen."

Blz. 61, r. 5 v. o. "Het huis van Oranje-Nassau uitgesloten". Verg. inzonderheid NOTHOMB, p. 52, die na de vermelding van het bombardement van Antwerpen het volgende schrijft: "Le gouvernement provisoire avait établi son siége dans l'ancien palais des états généraux à Bruxelles; du haut du péristyle il pouvait en quelque sorte assister à l'incendie d'Anvers. Fidèle à la marche qu'il avait adoptée, il ne crut pas, même en présence d'un évènement aussi déplorable, pouvoir s'arroger un droit réservé au congrès national. Enfin le 23 Novembre, la question fut mise à l'ordre du jour sur la demande de M. C. RODENBACH, député de la Flandre occidentale. Le ministère français, dont le chef était alors LAFITTE, demanda un ajournement, mais ce fut envain. C'était là une de ces questions qui, une fois posées, ne sont pas succestible d'être ajournées; après deux jours de discussion *l'exclusion* perpétuelle des *membres de la maison d'Orange-Nassau de tout pouvoir en Belgique* fut prononcée à la majorité de 161 voix contre 28. Ce décret n'était que la conséquence et la sanc-

Digitized by Google

tion du décret sur l'indépendance, qui pour être complète, exigeait une double déchéance: celle du peuple hollandais et celle de la dynastie d'Orange, la révolution eût reculé devant elle même, et elle n'eût fait que rétrograder de jour en jour davantage; la pensée de la conquête n'eut point été détruite; il n'y aurait eu qu'un simulaire d'indépendance; le prince eût été, d'abord, un rebelle associé à des rebelles, puis une personne interposée, et il aurait fini par redevenir le premier sujet de son père. Roi des Belges, le prince d'Orange eût été le Monck de GUILLAUME I."

Dat het drijven der vreemde diplomatie, die in 1830 en het begin van 1831 de verkiezing van den Prins van Oranje als een goeden uitweg beschouwde, de uitsluiting onwillekeurig bevorderd heeft, blijkt ook uit het medegedeelde door JUSTE: *Congrès*, en WHITE: *Rev. Belge*.

Blz. 62, r. 8 v. b. "De Graaf v. D. DUYN heeft opgeteekend". Zie SIRTEMA V. GROVESTINS: *Notice*, p. 198—207 en 221. Dat de opdracht om den Prins te vergezellen niet is gevolgd, heeft v. D. DUYN, blijkbaar aan WILLEM I zeer kwalijk genomen. Van dien tijd af dagteekent dan ook zijne zoo partijdige beoordeeling van den Vorst, gelijk uit de vergelijking van zijne aanteekeningen vóór en na October 1830 blijkt. Hoe weinig Hollandschgezind v. D. DUYN in 1830 was, blijkt verder zoowel uit menige oordeelvelling over de Hollandsche natie als over den raad door hem gegeven, om Brussel tot de hoofdstad des Rijks te maken. *Notice*, 119: "Il fallait passer hardiment et franchement du côté où se trouvaient les véritables et prepondérans éléments de la puissance et du progrès et en se mettant au-dessus des petites considérations locales, des préjugés de l'éducation et des souvenirrs de l'enfance, agir en homme politique et se faire vraiment Roi des Pays-Bas en s'établissant à demeure à Bruxelles, véritable capitale du nouveau Royaume", etc.

Elders drukt hij zijne overtuiging nog concreter uit, p. 207: "Pour conserver la Belgique, il fallait se faire Belge." Zie ook p. 261.

Blz. 62, r. 13 v. o. "Vier dagen te Willemsdorp". JUSTE: *Revolution Belge*, II, p. 157, schrijft dat de Prins *dadelijk* van Antwerpen naar Londen vertrok. Deze onjuistheid is een van de vele bewijzen, dat JUSTE, in 1871 zijn boek uitgevende, het *Leven van Willem II*, door BOSSCHA geheel niet gebruikt heeft, waar deze vier dagen op eene treffende en aandoenlijke wijze beschreven zijn. De Prins van Oranje was sterk aangedaan door de laatste gebeurtenissen. Uit een brief van mijn neef, Prof. BERNARD, inspecteur van den geneeskundigen dienst, in die dagen aan mijne moeder geschreven, is mij ge-

Digitized by Google

bleken, dat hij naar Willemsdorp werd opontboden, omdat de ongesteldheid van den Prins zorg verwekte. Vergelijk ook *Notice* van V. D. DUYN, p. 220, 222.

Blz. 62, r. 9 v. o. "Op 's Konings aandrang naar Engeland". Van deze zending schrijft VAN DER DUYN: *Notice*, p. 223: "Le prince se rend demain en Angleterre avec une mission; comme je ne la connais pas, je ne puis juger cette demarche, laquelle toutefois ressemble beaucoup au voyage du duc d'Orleans (égalité) envoyé aussi en Angleterre après les événements de Versailles au 6 Octobre 1783."

Blz. 63, r. 4 v. b. "*De Prins van Oranje*". Uit dit geschrift nemen wij het volgende over:

"Het is tijd den Prins te zuiveren van den blaam, die hem aangewreven is bij het goede volk.....

"In de Provincien van den gewapenden epstand waren alle de middelen van geweld gebruikt geworden, maar uitgeput en vruchteloos geweest. Daar bleef niets anders over, dan zachtheid, vriendelijke manieren, goede woorden. Dezen eenigen weg, dien de Prins bewandelen kon, heeft hij ingeslagen met een uitmuntend verstand."

Het geschrift werd besloten met de volgende verklaring:

"*Holland* verlangde met smart naar het oogenblik, waar de kluisters van de handen zouden vallen, waar de bron van zijne oude welvaart wederom vloeijen zou. Onverwachts eischten de Belgen eene scheiding en daarmede daagde een licht voor *Holland* op. Naarmate die scheiding beter werd ingezien, begrepen de Hollanders, dat de vrije handel daaruit konde herboren worden. Op deze wijze lachte eene scheiding hoe langer hoe meer aan allen toe.....

"Aan dien verklaarden wensch van *Holland* kon nooit beter worden voldaan, dan door de tweede proclamatie van den Prins. Hij erkent de onafhankelijkheid van *Belgien*, waarin eene gelijke onafhankelijkheid van *Holland* opgesloten ligt. Is de eene Staat onafhankelijk, zoo is het de andere ook; zij zijn beide onafhankelijk van elkander. Hij roept de Belgen op, om hunne nationaliteit te vestigen, dat is, een afzonderlijken Staat te gronden. Is *Belgie* een afzonderlijke Staat, zoo is *Holland* dit noodwendig mede. Bezit *Belgie* zijne eigene nationaliteit, zoo is daarmede de aloude nationaliteit van *Holland* erkend. Ziet hier dan, die volledige scheiding, naar welke *Holland* zoo hartelijk verlangt. Elk woord van deze proclamatie aan de Belgen is een kostelijk woord ook voor *Holland*.....

"Om dezelfde reden zal ik mij niet verdiepen in een onderzoek van de groote diensten, welke de Prins mede bewijst aan geheel *Europa*.

Digitized by Google

Indien hij krachtig medewerkt om den vrede te bewaren, zoo is er geen staatsman, geen vergeten burger in geheel *Europa*, die niet zijn naam met zegeningen uit zal spreken. In hoeverre de Prins daartoe medewerken kan, wat de prijs is, die op zijne pogingen wordt gesteld, blijke uit een enkelen trek. Men heeft uit den mond van bevoegde regters de volgende woorden vernomen: "de PRINS VAN ORANJE is de „eenige man, die een algemeenen oorlog vóór kan komen." Onder alle die menigvuldige en overgroote diensten, door den Prins te bewijzen, zijn nogthans de pogingen tot welzijn van *Holland* altijd bovendrijvende. Het mag gezegd worden aan de Hollanders, en zij moeten het weten, dat de Prins een Hollander is en dat een Hollandsch hart in zijn boezem slaat.

"Als Hollander leg ik openlijk dat getuigenis van hem af en bekrachtig het gaarne met de onderteekening van mijn naam.

GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP".

Het schijnt hier de gepaste plaats opgave te doen van de onderscheidene brochures, door VAN HOGENDORP van October 1830—Januari 1831 uitgegeven, met de dagteekeningen. Zij waren bundelingen, waarbij men vooral op de omstandigheden moet letten. *De scheiding*, 22 Oct. *De schutterijen*, 18 Oct. *Het crediet*, 29 Oct. *De Prins van Oranje*, 29 Oct. *De vrede*, 3 Nov. *De Koning*, 8 Nov. *De natie*, 15 Nov. *De verantwoordelijkheid*, 6 Nov. Zij werden, nadat sommige viermaal herdrukt waren, ook gezamenlijk uitgegeven, onder den titel: *De scheiding* in *zeven stukjes*. Later werden zij nog gevolgd door enkele nommers, onder den titiel van: *De ontwikkeling*, I. 13 Dec., II. 22 Dec., III. 25 Dec., IV. 4 Jan. 1831, V. 10 Jan. (*verantwoordelijkheid*), VI. 13 Jan. (*kiesregt*), VII. 20 Jan. (*Koloniën*), VIII. 25 Jan. (*vrije handel*), IX. 26 Jan. (*Besluit*). De stukjes van den Graaf VAN HOGENDORP lokten enkele tegenschriften uit, als van Mr. LIPMAN, zie hieronder, en: *Iets over de dagelijks uitkomende boekjes van G. K. grave van Hogendorp*, 's Hage. *Een woord over de verdediging van den Prins van Oranje*, Rott. *Het vlugschrift* de Vrede *beoordeeld*, 's Hage 1830. De zeer conservatieve partij noemde de stukjes: mijmeringen van een oud man. F. A. VAN HALL schrijft in zijne *Nagedachtenisrede over van Hogendorp* van deze stukjes: "Kleinere, door de omstandigheden van het oogenblik uitgelokte geschriften, — palliativen door den kundigen geneesheer, wiens naam en invloed worden ingeroepen, voorgeschreven in eene doodelijke ziekte." Zoo wij ook moeten toegeven, dat de eerste geschriften, vóór 3 November uitgegeven, slechts palliatieven zijn geweest, zoo blijft toch de vraag nog open, of de raadgevingen na het vlugschrift: *de Vrede* niet getuigden èn van een onbekrompen karakter om de gevoelens naar de tijdsomstandigheden te

Digitized by Google

wijzigen, èn van een diep inzicht in de gebeurtenissen van de toekomst. Bijna alles wat VAN HOGENDORP in December 1830 en Januari 1831 wenschte was, op weinige uitzonderingen na, waarin hij naar mijn bescheiden meening het vormelijke van het wezenlijke, onder den indruk der tijdsomstandigheden, misschien niet nauwkeurig genoeg onderscheidde, wenschelijk, en is thans grootendeels verwezenlijkt. Op enkele brochures komen wij in den tekst terug.

Blz. 63, r. 8 v. b. "Der nationale geestdrift". Woorden van BOSSCHA, in het *Leven van Willem II.*

Blz. 63, r. 11 v. b. "*De Standaard*". Zie n°. 9, van 27 October 1830. Het artikel getiteld: *De toekomst van het Zuiden ook met betrekking tot het Noorden*, is opmerkelijk om de denkwijze van die dagen van een zeer liberale zijde te doen kennen. Het artikel begint met de volgende zinsneden: "Met eene bijna grenzenlooze angstvalligheid worden door velen de staat van verwarring en het overwigt der lagere volksklasse in België gadegeslagen. De onzekerheid van de toekomst en het belang, hetwelk Noord-Nederland heeft bij de herleving der orde en rust in de Zuidelijke gewesten, zijn daarvan de natuurlijke en verklaarbare oorzaken. Algemeen wordt er gereikhalsd naar het einde der regeringloosheid en naar den val van een bestuur hetwelk hoegenaamd geen vast gezag heeft, allen mogelijken klem mist en als het ware in het duistere rond tast. Sommige, hoe gering dit aantal ook zijn moge, achten, zoo daartoe de mogelijkheid bestond, nog te verlangen de vereeniging van het Noorden en het Zuiden onder een en denzelfden Vorst. Dit was in den aanvang der onlusten, zelfs het denkbeeld van diegene, welke reeds dadelijk eene afscheiding als wenschelijk en als op eene grondwettige wijze uitvoerlijk beschouwden. Andere verlangen eene regeling der verbrokene betrekkingen tusschen het Noorden en het Zuiden, door tusschenkomst der Groote Mogendheden, en terwijl sommige van deze eene ruiling van België, tegen een gedeelte van het Noorden van Duitschland, zoowel voor Noord-Nederland, als voor Europa in het algemeen verkieslijk oordeelen, zijn enkele van meening, dat eene verdeeling van België, tusschen Pruissen, Frankrijk en Noord-Nederland, veelmeer in het belang van dit laatste rijk en van Europa zijn zou. Wederom andere zijn van gedachten, dat de afscheiding onder twee verschillende hoofden uit een en hetzelfde Vorstelijke Stamhuis konde plaats hebben, en willen alleen de vereeniging weeren der twee kroonen op een en hetzelfde hoofd".

Het slot van het artikel luidde:

Digitized by Google

"Men wachte den loop der gebeurtenissen af. De val van het provisioneel bestuur in Brussel kan niet ver af zijn. Dan zal zich de gezetene klasse voor eenen constitutionelen regeringsvorm onder eenen Vorst van het Huis van Oranje verklaren. Is het in dit geval noodig, om met vreemde legerbenden, het laag gepeupel te bedwingen, dan bediene men zich daarvan tot dat einde. Met den nieuwlings gevestigden onafhankelijken staat, zal men even goed, ja beter en met meer zekerheid, de voorwaarden der afscheiding regelen dan met vreemde Mogendheden, die altijd de voordeelen tegen de lasten in de schaal zullen leggen. Die vestiging der onafhankelijkheid van België als afzonderlijken staat, is daarom voor het Noorden te verlangen, zoowel als zij dit is voor het Zuiden en ter bewaring van het bestaande evenwigt, ook voor Europa."

Blz. 63, r. 14 v. o. "LIPMAN". De onderscheidene brochures, door Mr. S. P. LIPMAN in 1830 en 1831 uitgegeven, zijn verzameld en uitgegeven door A. ZWEESAARDT, in 1833, onder den titel van *Verhandelingen over buitenlandsche aangelegenheden*. De eerste brochure: *Scheiding van België in derzelver gevolgen getoetst*, 1 Nov. 1830, tegen de brochures van VAN HOGENDORP, had in 1831 den vijfden druk reeds. De titels der volgende brochures waren: *Beantwoording der vraag: is het overeenkomstig de beginselen van staatsregt en staatkunde, dat de toekomst van Holland aan de uitkomst van eenen altijd onzekeren oorlog is onderworpen?* 1830; *Wederlegging van het stelsel van den Heer G. K. grave van Hogendorp*, 1830: *De Vrede*, (21 Nov. 1830), tweede druk, 1831; *Hollands marine*, 1831; *Gedenkstuk van den heldendood van van Speyk*, 1831; *Beantwoording over de vraag: zijn de Engelsche ministers, volgens het Engelsch staatsregt, bevoegd tot het embargo?* 1832. Verg. de levensschets van Mr. S. P. LIPMAN, door Mr. TIJDEMAN, in de W. v. de M. v. L., 1872.

De eerste brochure van LIPMAN werden gunstig beoordeeld in het *Handelsblad* en in *de Noordstar*. *De Standaard*, die de brochures van VAN HOGENDORP geprezen had, nam ten opzichte van de brochures van LIPMAN een opmerkelijk stilzwijgen in acht. Het *Journal de la Haye*, in sterk contra-revolutionairen geest geschreven, veroordeelde de brochures uit de hoogte. De *Nederlandsche gedachten* brachten hulde aan de scherpzinnige opmerkingen en aan de conclusiën van het betoog, dat het stelsel van VAN HOGENDORP omtrent de scheiding onder één hoofd verwerpelijk was, maar met bestrijding van de staatkundige beginselen omtrent de grondwet.

Blz. 63, r. 4 v. o. "Buiten voorkennis des Konings". Zoo niet alle

Digitized by Google

geschiedkundige aanwijzingen falen, werd de proclamatie van den Prins van Oranje uitgevaardigd geheel buiten weten des Konings. Ook BOSSCHA: *Leven van Willem II*, is daarvan overtuigd. Welke de juiste verhouding van de politiek tusschen Vader en Zoon in October 1830 en volgende maanden is geweest, zal waarschijnlijk voor altijd in het duister blijven. In de *Notice sur van der Duyn*, p. 217, komt een verslag voor van een belangrijk gesprek tusschen de Prinses van Oranje en de Graven VAN DER DUYN en VAN REEDE, van 16 October 1830, waaruit blijkt, dat men inderdaad vrees koesterde, dat het gedrag van den Prins gevaarlijk zou zijn voor de dynastie.

Blz. 64, r. 3 v. b. "Onbuigzaam karakter des Konings". Vergelijk de karakterschets, die wij gegeven hebben in de *Geschiedenis vóór* 1830, blz. 505, en de onderscheidene oordeelvellingen over WILLEM I, in de *Aanteekeningen*, blz. 506. Hier moeten wij alleen nog vermelden, dat de staatsman VAN EWIJCK, volgens diens levensschets door Mr. H. J. KOENEN, in de W. v. d. M. v. L., 1859, blz. 200, van WILLEM I, heeft medegedeeld, dat hij gewoon was te zeggen: "ik laat mij niet dwingen en eindelijk zal het recht triomferen," waarop v. EWIJCK zeide: "Intusschen verliep de stroom, zonder dat de bakens verzet werden."

Van de standvastigheid van WILLEM I moet men zich geen verkeerde voorstelling maken. Zoo erkend moet worden, dat hij in hooge mate die onbuigzaamheid had, dat hij niet gemakkelijk en spoedig zich door anderen liet overtuigen, zoo was hij toch weder tot verandering van meening bereid, waar hij stond voor bepaalden tegenstand. Zoo schrijft VAN DER DUYN, p. 223, bij het komen van den Prins van Oranje in den Haag, in het laatst van October: "il semble que le Roi craignait ce retour pour plus d'une raison, mais que, *comme presque toujours*, on est parvenu à lui forcer la main à cet égard." En daarvan werden onderscheidene andere voorbeelden mij medegedeeld door personen, die WILLEM I van nabij gekend hebben. Herhaalde malen is hij op het punt geweest tot eene schikking toe te treden, en hetgeen tot zijn volharding veel toebracht was èn de geest der natie in 1831 en 1832, èn het gevoelen van vele staatslieden, op wier oordeel hij prijs stelde, toen hij in 1833 van VERSTOLK VAN SOELEN den raad ontving toe te geven, waarop wij later zullen wijzen.

Dat het stelsel van volharding niet alleen aan WILLEM I moet worden toegeschreven, wordt door SIRTEMA DE GROVESTINS: *La conférence de Londres* erkend, gelijk wij later in eene aanteekening op blz. 106 zullen mededeelen.

Blz. 65, r. 7 v. b. "Door een geloofwaardige hand". Door Prof.

Digitized by Google

VAN ASSEN. Verg. ook diens *Wenken*, Oct. 1830, blz. 36. 44 en vooral 46, Dit stemt ook overeen met hetgeen in de *Souvenirs* van V. D. DUYN herhaalde malen voorkomt over de jaloesie van WILLEM I op de macht van zijnen zoon. Het is echter ten eenenmale strijdig met het karakter en de wijze van uitdrukking van WILLEM I, als zoude hij immer gezegd hebben: "Plutôt DE POTTER que le Prince d'Orange," hetwelk hem onder anderen door WHITE: *Rev. Belge*, II, p. 211, in den mond wordt gelegd. Later is dit gezegde door velen overgenomen.

Blz. 65, r. 13 v. b. "Zijn hoop vestigde op de tusschenkomst van geheel onverwachte omstandigheden". FALCK schreef reeds den 27ⁿᵉⁿ December 1830: "In den Haag vleide men zich wat veel met le chapître des accidens, met de welwillendheid van Pruissen, met de principes van Keizer NICOLAAS."

Blz. 65, r. 14 v. o. "Behield bij zich de beslissing voor". Zie de *Brieven van Falck*, blz. 335, 338, 344 en passim.

Blz. 65, r. 9 v. o. "VERSTOLK VAN SOELEN". Verg. *Letterk. aant. Gesch. vóór* 1830, blz. 574.

Blz. 65, r. 5 v. o. "TIELEMANS mistrouwd". Verg. *Procès de de Potter*, Tom. II, p. 70.

Blz. 66, r. 10 v. b. "Gehecht aan de betrekking van minister". FALCK: *Brieven*, blz. 346. De ministers onder WILLEM I en onder de grondwet beschouwden zich als dienaren des Konings, wel verplicht den Koning openhartig van raad te dienen, maar waar de Koning beslist had, bepaalden zij zich tot nauwgezette uitvoering van de bevelen des Konings.

Blz. 66, r. 12 v. b. "Te bedanken". Zie daarover hetgeen wij later hopen mede te deelen op het jaar 1841.

Blz. 66, medio. "Aanteekeningen door hem nagelaten". Uit mondelinge berichten is ons gebleken, dat die stukken behoorlijk gerangschikt op het kasteel van Soelen aanwezig zijn, maar volgens testamentaire beschikking, eerst 50 jaren na zijn overlijden, dus eerst in 1895, mogen worden uitgegeven.

Blz. 66, r. 8 v. o. "VAN MAANEN". Verg. *Letterk. aant. Gesch. vóór* 1830, blz. 591. De herbenoeming van VAN MAANEN werd zeer afge-

Digitized by Google

keurd in *de Standaard*, maar goedgekeurd in *de Noordstar* van 8 October, als een bewijs, dat men geen concessiën meer aan de Belgen zou doen. Aldaar las men onder anderen: "Neen, het is niet twijfelachtig: waar VAN MAANEN, VAN DOORN en CLIFFORD van hunnen raad dienen, daar is het oude Nederland bereid zijn bloed voor het Vaderland te storten."

Blz. 67, r. 10 v. b. "VAN TETS VAN GOUDRIAAN". Verg. *Lett. aant. Gesch. vóór* 1830, blz. 601. De schorsing van de rentebetaling der domein-losrenten in Sept. 1830 werd zeer afgekeurd door G. K. VAN HOGENDORP, in zijne brochure: *het Crediet*, in *de Noordstar* en in het *Handelsblad*. Verg. ook V. D. DUYN: *Notice*, p. 207. De financieele redevoering, op het einde van November, gaf door de groote en holle klanken aanleiding tot spotternij. Hoe op het einde van October of in het begin van November over VAN MAANEN, VAN HOGENDORP, VAN TETS en den Prins van Oranje door enkelen gedacht werd, kan blijken uit het volgende rijmpje:

Wie is de groote Oranjeklant? De Kees.
Wie dient den Vorst en niet zijn land? De Kees.
Wie is er en wie is er niet,
Wie is er weer voordat je 't ziet?
De Kees, de Kees, de Kees.

Wie houdt zich voor een groot profeet? Graaf Gijs.
Wie schrijft blaauwboekjes bij de vleet? Graaf Gijs.
Van *Prins*, van *Vrede* en van *Crediet*?
Hou op, Graaf Gijs, je weet het niet.
o Gijs, o Gijs, o Gijs.

Wie doet de toekomst duister zijn? van Tets.
Wie kijkt er door een zwart gordijn? van Tets.
Wie ziet dat ontrouw en verraad
Daar achter op geschreven staat?
Van Tets, van Tets, van Tets.

Wie doet de brand van Brussel smart? De Prins.
Wie heeft er een echt Belgisch hart? De Prins.
Wie stelde zich, maar heel op 't end,
Aan 't hoofd van 't Belgisch mouvement?
De Prins, de Prins, de Prins.

Digitized by Google

Zoo dit liedje eene bijdrage is tot de geschiedenis van de openbare meening in October en November 1830, zoo doet men toch verkeerd het aan te merken als de geheel juiste uitdrukking van de *algemeene* denkwijze in het laatst van 1830. Het algemeen had in October en November voor niets aandacht dan voor de toerustingen der vrijwilligers en schutterijen, die tegen de Belgen optrokken.

Blz. 67, r. 12 v. o. "Die anderen ontworpen hadden". Het waren inzonderheid A. J. SAPORTAS, de advocaat BONDT en J. KOOY, directeur van de Handelmaatschappij.

Blz. 67, r. 11 v. o. VAN PALLANDT VAN KEPPEL". Verg. v. D. AA, *Biographisch woordenboek*, alwaar men een uitvoerig levensbericht van dien minister-directeur voor de zaken van den Hervormden eeredienst vindt.

Blz. 67, r. 2 v. o. "VAN DOORN". Jonkheer Mr. H J. Baron VAN DOORN VAN WESTCAPELLE, geb. 23 Aug. 1786, overleden 18 Maart 1853, was een man van buitengewone bekwaamheden. Op 23jarigen leeftijd auditeur onder Koning LODEWIJK, erkende de minister MOLLERUS reeds in hem een aanstaanden minister. Onder het Fransche bestuur raad van prefectuur en later onder-prefect, in 1818, op 32jarigen leeftijd, opvolger van zijn schoonvader SCHORER, als gouverneur van Zeeland, volgde hij in 1826, als gouverneur van Oost-Vlaanderen, den baron DE SENS op. Bij zijn benoeming zeide de ministes APPELIUS: "Deze provincie is de moeielijkste, zoo het hem gelukt, leidt het hem in het ministerie". Zie VREEDE: *Brieven van Siccama*, blz. 17. Het beleid van VAN DOORN bracht te weeg, dat Oost Vlaanderen het langst getrouw bleef. Uit België uitgeweken, was hij achtereenvolgens minister van binnenlandsche zaken, 1830—1836, minister-secretaris van staat 1836—1841, vice-president van den Raad van State, met zitting in den ministerraad tot 1843. Bij de organisatie van den ministerraad, als alleen samengesteld uit ministers met portefeuille, hield hij op in den ministerraad invloed uit te oefenen, maar bleef vice-president van den Raad van State tot 1848. Prof. H. J. ROIJAARDS, een zijner bijzondere vrienden, heeft zijn leven geschetst in de W. v. d. M. v. L., 1854. VAN DOORN heeft onder de Nederlandsche staatslieden het meest geijverd om de vereeniging te bewaren en nadat zij verbroken was, te herstellen. De geschriften, die hier te lande voor de vereeniging door C. VAN MARLE geschreven werden, waren met VAN DOORN besproken, gelijk blijkt uit de geschriften door VAN MARLE achtergelaten, waarvan gebruik is gemaakt door Prof. VREEDE, in de levensschets

Digitized by Google

van VAN MARLE, M. N. L., 1861. De redacteur van de orangistische dagbladen in België ontvingen eene niet onbelangrijke ondersteuning vnn WILLEM I, LEBROCQUY: *Souvenirs d'un ex-journaliste*, Brux. 1842. De orangistische notabiliteiten stonden in betrekking met VAN DOORN, gelijk zulks blijkt uit in België uitgegeven stukken. Zie THONISSEN, *Histoire de Léopold I*, p. 298, 299.

Blz. 68, r. 15 v. o. "DE MEY VAN STREEFKERK. Zie *Gesch. voor* 1830, blz. 504, *Aant.* blz. 505.

Blz. 68, r. 2 v. o. "LUZAC", enz., t. a. p., blz. 659, *Aant.* blz. 602.

Blz. 69, r. 3 v. b. "Verkozen." Na de verkiezing in Juli en na het vertrek der afgevaardigden uit de zuidelijke gewesten bestond de Tweede Kamer uit de volgende leden: voor Noord-Brabant: de HH. P. J. CUYPERS, Jhr. J. D. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN VAN HEEZE EN LEENDE, Mr. A. G. VERHEYEN, Jhr. L. A. J. J. VAN SASSEN VAN YSSELT, Mr. J. A. LUYBEN, Mr. P. A. VAN MEEUWEN, A. J. INGENHOUSZ. Gelderland: J. C. N. Bn. VAN LIJNDEN VAN HOEVELAKEN, J. A. C. Baron VAN NAGELL TOT AMPSEN, O. Baron VAN RANDWIJCK VAN ROSSUM, C. W. VAN DAM VAN ISSELT, Mr. J. WEERTS, Mr. H. J. DIJCKMEESTER. Holland: Jhr. D. F. VAN ALPHEN, Jhr. P. S. DEDEL, Mr. J C. VAN DE KASTEELE, Mr. L. VAN TOULON, Mr. L. C. LUZAC, A. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, Mr. W. B. DONKER CURTIUS VAN TIENHOVEN, Mr. J. CORVER HOOFT, Jhr. A. WARIN, Jhr. H. BACKER, Mr. J. H. VAN REENEN, Jhr. G. BEELAARTS VAN BLOKLAND, Jhr. G. CLIFFORD, Jh. Mr. M. W. DE JONGE, Mr. J. OP DEN HOOFF, Mr. *W. J. Junius van Hemert*, J. J. H. VAN WICKEVOORT CROMMELIN, D. VAN FOREEST, Mr. F. FRETS, H. Baron COLLOT D'ESCURY VAN HEINENOORD, Jhr. G. G. CLIFFORD, Jhr. O. REPELAER VAN MOLENAARSGRAAFF. Zeeland: Mr P. J. BODDAERT, Mr. C. G. BIJLEVELD, Mr. J. G. HINLOPEN. Utrecht: W. R. Baron VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN VAN COELHORST, Jhr. Mr. H. M. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK, Mr. *J. G. van Nes*. Friesland: Jhr. F. M. VAN LIJCKLAMA à NIJENHOLT, Mr. S. VAN WELDEREN Baron RENGERS, Mr. *J. Cats Ez.*, M. P. D. Baron VAN SIJTZAMA, Jhr. A. A. VAN BOELENS. Overijssel: H. H. IJSSEL DE SCHEPPER, Jhr. A. J. B. VAN SUCHTELEN TOT DEN HAERE, Mr. F. LEMKER, Mr. A. SANDBERG. Groningen: Mr. J. GOCKINGA, Jhr. G. HOVENKEN VAN ALBERDA VAN BLOEMERSMA, Jhr. J. JARGER, Mr. P. TAMMO SYPKENS. Drenthe: Mr. W. H. HOFSTEDE. — De cursijf gedrukte namen zijn die van nieuwe leden.

Digitized by Google

Blz. 69, r. 4 v. o. "Aanspraak". Al de hier en later vermelde aanspraken vindt men in de *Staatscourant* en daaruit zijn zij overgenomen in het *Constitutioneel archief*, door Mr. LIPMAN uitgegeven.

Blz. 73, r. 13 v. b. "SANDELIN", enz. Verg. THONISSEN: *Histoire de Léopold*, I, p. 170.

Blz. 75, r. 10 v. o. "Een commissie benoemd bij besluit van 23 Oct. *Staatscourant* n°. 254. Tot leden dier commissie werden benoemd de minister van financiën president, en voorts de leden der Tweede Kamer: VAN ALPHEN, BACKER, BOELENS, BIJLEVELD, DONKER CURTIUS, INGENHOUSZ, LUZAC, VAN REENEN, SANDBERG en WEERTS. De commissie heeft een rapport uitgebracht, dat voor een gedeelte in de volgende begrooting is gevolgd.

Blz. 77, r. 1 v. o. "Plus royaliste que le Roi" GROVESTINS, waarlijk geen vriend van WILLEM I, erkent zulks in zijne brochure: *La conférence de Londres et Guillaume I*, Paris 1844. Ofschoon er zeer veel onnauwkeurigheid is en overdrijving in de voorstelling, p. 14—18, van gemelde brochure, is, daar hij, bij het oordeel op die bladzijde uitgesproken, geheel voorbijgaat, dat de Koning den 20ºn Februari tot de protocollen van 20 en 27 Januari was toegetreden en het ook niet blijkt, noch uit de *Notice*, noch van elders, dat V. D. DUYN en V. D. CAPELLEN, iets anders gedaan hebben, dan zeer stilzwijgend of in geheime vertrouwelijke brieven onder vrienden het stelsel van volharding af te keuren, en het aan den anderen kant ook niet bewezen is, dat al de ministers van WILLEM I zijn stelsel van volharding hebben goedgekeurd, verdient echter zijne schets van de partij van volharding vermelding, daar de hoofdtrekken waar zijn voor ieder, die de jaren 1830 en volgende beleefd heeft. De schets is vervat in het volgende:

"L'autre parti," (dat is in de bedoeling van V. GROVESTINS de tegenpartij van HENDRIK FAGEL en zijne broeders, ROËLL, FALCK, VAN DER CAPELLEN en VAN DER DUYN) "prit pour devise le mot de *Persévérance;* il était composé de tous les ministres du roi des Pays-Bas et de la majorité des membres des Etats-généraux. Ces hommes se lancèrent en veritables etourdes dans une voie de perdition pour le pays; et tandis que la déraison fermait en quelque sorte les abords du trône, elle trônait elle-même. Malheureusement, la nation fut dupe jusqu'à un certain point de tout ce qu'on lui donna à entendre pour colorer la marche adoptée par le gouvernement. On lui parla du besoin de venger l'honneur national compromis, du danger que courait la religion protestante, enfin on exhuma de l'histoire le nom

Digitized by Google

de père de la patrie, accordé à Guillaume 1er dit le *Taciturne*, pour l'appliquer à cet autre Guillaume 1er, roi des Pays-Bas, et on alla jusqu'à en appeler du dieu de la vieille Néerlande, comme défenseur de la cause nationale.

"Ce fut donc à l'aide de tous ces mots ronflants que l'on parvint à exciter une véritable frénésie en Hollande contre la Belgique, frénésie qui imposa silence aux hommes calmes et réfléchis, et qui donnait toute facilité au roi Guillaume pour jouer pendant des années consécutives ce rôle de petit don Quichotte vis à vis de la conférence de Londres. Ce qu'il y a de singulier, c'est que c'était ce prince lui-même qui avait provoqué cette conférence, aux décisions de laquelle il se faisait une espèce de gloire de resister." In de laatste woorden is de gewone dwaling vervat, veroorzaakt doordat SIRTEMA VAN GROVESTINS, zonder de officieele stukken te raadplegen, NOTHOMB heeft gevolgd. De conferentie is alleen ingeroepen om met den Koning te zamen de zaken te regelen, gelijk wij later zullen aanwijzen.

Blz. 78, r. 13 v. b. "*Een woord in het belang van Europa*". Het werd naamloos te Leiden bij VAN DER HOEK uitgegeven, maar al zeer spoedig werd de schrijver bekend, die er dan ook voor uitkwam, onder anderen in een brief aan FALCK, waarop deze antwoordde bij een brief van 24 Januari 1831, waarover later.

Blz. 79, r. 4 v. o. "DURAND". VAN DER DUYN schrijft, onder dagteekening van 29 December 1830, p. 250, na het bekend worden van het protocol van 20 December: "Jusqu'à présent, 29 Décembre, le gouvernement, selon ses habitudes mystérieuses, n'a encore rien publié d'officiel au sujet de la grande et importante nouvelle dont je viens de parler, quoiqu'elle soit connue du public, même par les journaux français et anglais; mais le journal semi-officiel, intitulé *Journal de la Haye*, a fait un récit ironique, peu digne de la matière si sérieuse et du gouvernement, tandis qu'il est connu que cette feuille parait sous les auspices et l'inspection de ce gouvernement et, en grande partie, à ses frais. Le rédacteur principal est le sieur DURAND, Français de naissance et publiant ci-devant le *Journal de Gand*." De ongepaste toon was oorzaak, dat DURAND later werd ontslagen en vervangen door Mr. BOX, die in 1872 te Pau is overleden en die, naar men zegt, *mémoires* heeft achtergelaten, die, zoo zij uitgegeven werden, zeker vele bijzonderheden aan het licht zouden brengen, inzonderheid omtrent de medewerkers aan het *Journal de la Haye* van 1831—1841.

Blz. 80, r. 10 v. b. "Op 3 November". Uit de *Nederlandsche ge-*

Digitized by Google

dachten van die dagteekening nemen wij het volgende tot bewijs van het in den tekst vermelde over:

"Voor wie zijne denkbeelden over staatsaangelegenheden mededeelen wil, ontbreekt het tegenwoordig niet aan stof. De klimmende nood van het Vaderland levert een rampzaligen overvloed van belangrijke onderwerpen op: en ook wij zouden, niettegenstaande zeer groote opofferingen en menigvuldige onaangenaamheden, reeds meermalen hebben getracht eene of andere opmerking, die ons nuttig toescheen, in het midden te brengen, indien niet meer dan éćne bedenking ons dikwijls teruggehouden had.....

"Daarenboven is het zeer waar dat nu vooral, in het belang der goede zaak, groote omzigtigheid wordt vereischt. Die de *Nederlandsche gedachten* nu en dan ingezien heeft, weet dat zij in tijden, toen zulks voor persoonlijke belangen meer dan nu bedenkelijk had kunnen zijn, wel met eerbied, maar met vrijmoedigheid de handelingen ook van het bestuur aan vaste grondbeginsels hebben getoetst; en wie deze grondbeginselen kent, begrijpt ligt, dat zeer veel van hetgeen ook tegenwoordig geschiedt, daarmede onvereenigbaar is. Doch het is juist hierom, dat eene welgezinde in deze oogenblikken schroomvalliger wordt. Als men nu afkeuren zou, neme men meestal liever het stilzwijgen in acht. Het vertrouwen op het Gouvernement moet niet, zonder noodzaak, worden geschokt; verwijtingen over hetgeen onherstelbaar is, komen minder dan ooit te pas. Het doordrijven van op zich zelf staande maatregelen heeft geen nut; eene verandering van beginsels kan niet wel te gemoet worden gezien. Velen, op de gevolgen der door hen zelven geliefkoosde wanbegrippen opmerkzaam gemaakt, houden noch de vroegere laauwheid der Staten-Generaal, noch de onverschilligheid der Natie, noch de ware oorzaken van het kwaad, zij houden enkel en alleen de feilen der Regering in het oog; en alzoo neemt eene ontevredenheid toe, waardoor de goede maatregelen tegengewerkt en de Vereenigde Nederlanden, ten gevolge der anarchinalen geest onzer eeuw, insgelijks in een revolutionairen toestand zouden worden gebragt. En ofschoon in deze waarschuwingen niet alles even juist of geheel vrij van overdrijving is, het moet echter gereedelijk worden erkend, wat de vrijmoedige mededeeling van *Nederlandsche Gedachten*, in den tegenwoordigen toestand des Rijks, ofschoon het somtijds juist nu nuttig en noodzakelijk is, ook wel eens, wanneer voorzigtigheid ontbreekt, nadeel te weeg brengen zou.....

"Bovendien, en de overweging hiervan is het vooral die ons bijna moedeloos maken zou — men miskent de eenige bron van regt en van geluk. Zwoegen en sloven, schrijven en redeneren, ook in de wapens snellen en strijden is altijd en, wanneer het, naar mensche-

Digitized by Google

lijke berekening, aan krachten ontbreekt, blijkbaar zoolang zonder nut en zonder doel, als men niet tot de beginsels, waarvan het heil ook der Volken afhankelijk is, terugkeeren wil.

"Niets is bedroevender, niet een zekerder voorteeken van een schandelijken val, dan de flaauwheid welke ten aanzien van de Christelijke Godsdienst bestaat."

Blz. 81, r. 13 v. b. "Mogendheden". Tot eene diplomatieke geschiedenis van Nederland behoort de aanwijzing van onze betrekkingen in 1830 met de onderscheidene mogendheden, die in 1815 het Koninkrijk der Nederlanden hadden opgericht en gewaarborgd. Wij bepalen ons slechts tot eenige aanwijzingen.

Engeland, — dat door onzen minister VERSTOLK VAN SOELEN in 1829 nog als onze trouwste bondgenoot werd beschouwd (Verg. *Geschiedenis vóór* 1830, blz. 657, *Aant.* blz. 574, helde onder de Whiggs al spoedig tot België en Frankrijk over.

De diplomatieke betrekking tusschen Frankrijk en Nederland werden te Parijs onderhouden door den Baron FAGEL, aan wien SIRTEMA VAN GROVESTINS eene biographie heeft toegewijd, waarin tusschen enkele zeer geloofwaardige berichten ook veel "on dits" voorkomen, waarvoor niet alleen geene bewijzen voorhanden zijn, maar die geheel ongeloofelijk zijn. De diplomatie van Frankrijk wordt verder gekend uit het reeds aangehaalde werk van D'HAUSSONVILLE.

Met Pruissen en de meeste Staten van den Duitschen Bond waren de betrekkingen in 1830 eenigszins gespannen door de geschillen over de Rijnvaart. In het algemeen werd in den aanvang door de liberale richting in Duitschland WILLEM I vóór 1830 hoog geprezen en de Belgische opstand na het eerste uitbreken sterk afgekeurd; allengs veranderde echter die meening, deels door den invloed der Belgische en Fransche liberale dagbladen, deels door de oppositie tegen het Nederlandsch gouvernement betrekkelijk de riviervaart.

Opmerkelijk zijn de uitingen van VON STEIN, in de laatste maanden van zijn leven, over den Belgischen opstand en de houding van WILLEM I. Nadat hij eerst vrij gunstig over den Koning der Nederlanden had geoordeeld en den Belgischen opstand scherp had veroordeeld, komen later, blijkbaar onder den invloed van de niet genoegzame aansluiting van Nederland aan Duitschland, minder gunstige oordeelvellingen voor. Zie PERTZ: *Leben des Ministers Freiherrn vom Stein*, VI. B. 2, S. 993, 1055, 1124 en passim. Later zijn de Duitsche denkbeelden van VON STEIN in betrekking tot Nederland herhaald en uitgewerkt door ERNST MORITZ ARNDT: *Die Frage über die Niederlande*, 1831, gevolgd door *Belgien und was daran hangt*, 1834. Het laatste stukje trok zoo zeer de

Digitized by Google

aandacht van WILLEM I, dat hij het stelde in handen van Prof. VAN ASSEN, die er voor hem een uitvoerige beoordeeling van opstelde. In 1831 kwamen zeer vele beschrijvingen van den Belgischen opstand in Duitschland uit, meest uit de Belgische geschriften opgemaakt; zij worden vermeld in de voorrede, die Mr. E. C. D'ENGELBRONNER in 1831 schreef voor zijne Nederlandsche vertaling van M. VON MOLTKE: *Holland und België*, Berlin 1831. Ofschoon het geschrift van den Duitschen publicist KURANDA over België, uit de algemeen bekende bronnen opgemaakt, niet geheel van oppervlakkigheid is vrij te pleiten, is het toch belangrijk om het Duitsche standpunt te doen kennen en het nationale in het Belgische volksleven te doen waardeeren. Zie over het boekje van KURANDA een opmerkelijk artikel in *de Gids*, Dl. XI, 1847, blz. 256, van G. DE CLERCQ. Op het Berlijnsche kabinet, voortdurend bijstand van den Duitschen Bond belovende, maar telkens weder terugtrekkende, kon weinig staat gemaakt worden.

De Oostenrijksche politiek werd in 1830 en volgende jaren nog geheel overheerscht door VON METTERNICH. Zeer sterk contra-revolutionair in het bestuur van Oostenrijk was het in de buitenlandsche politiek zijn streven om Oostenrijk buitenslands buiten moeielijkheden te houden. Terwijl de Oostenrijksche politiek heimelijk zeer wenschte, dat de Fransche en Belgische omwentelingen door eene restauratie zouden gevolgd worden, was zij er tevens zeer op uit om alle moeielijkheden met Frankrijk en Engeland te ontwijken. Men verg. een belangrijk artikel over Vorst METTERNICH, van HAUSSER, naar aanleiding van A. SCHMIDT: *Zeitgenössische Geschichten*, en VARNHAGEN VON ENSE, in het *Historische Zeitschrift* van VON SYBEL, 1860, III, S. 265, en de onlangs uitgekomen *Historisch politische Studie* over METTERNICH, van J. W. WACHALLA, Wien 1872. Zeer opmerkelijk is hetgeen, uit het oogpunt der Oostenrijksche politiek, DE FICQUELMONT, Oostenrijksch minister, in zijn *Palmerston et le continent*, schrijft over het verkeerde, dat men bij het Weener congres België aan Duitschland onttrekken kon en over de onrechtvaardigheid van de behandeling van Nederland op de Londensche conferentie.

De Keizer van Rusland, als zwager van den Prins van Oranje was zeer geneigd om Nederland te ondersteunen, maar werd daarvan teruggehouden eerst door den Poolschen opstand en later door de verwikkelingen in het Oosten. Het buitenlandsch bestuur van Graaf NESSELRODE vermocht in de buitenlandsche betrekkingen wel zooveel als de persoonlijke neiging van Keizer ALEXANDER. Nederland werd te Petersburg vertegenwoordigd door J. D. B. A. VAN HEECKEREN VAN BEVERWAARD, die later naar Weenen is overgeplaatst, in 1837, ten gevolge van het duel, waarin zijn aangenomen zoon, D'ANTHES (later

Digitized by Google

bekend onder den naam van GEORGE Baron v. HEECKEREN, senateur onder het Fransche Keizerrijk), den Russischen dichter PUSCHKIN doodde. De gezant VAN HEECKEREN is algemeen gehouden als een der Nederlandsche diplomaten, die het meest bekend is geweest met de geheime handelingen der Europeesche diplomatie van 1830—1848 en met de plannen der legitimisten om een contra-omwenteling in Europa te bewerken.

Blz. 81, medio. "De Londensche conferentie". Op de conferentie te Londen werden de mogendheden in den aanvang vertegenwoordigd als volgt: Oostenrijk door Vorst ESTERHAZY en VON WESSENBERG; Frankrijk door TALLEYRAND; Engeland door PALMERSTON; Pruissen door BÜLOW; Rusland door LIEVEN en MATUSZEWIC. De onderscheidene karakters dezer diplomaten hebben zeker veel tot den loop der onderhandelingen bijgedragen. TALLEYRAND had er den hoofdinvloed door zijn diplomatiek prestige, daarna PALMERSTON door zijn doordrijvenden aard. De gezanten van Oostenrijk, Pruissen en Rusland, stonden door den aard van hun mandaat om tot een vredelievende oplossing mede te werken, reeds onder den invloed van Frankrijk, dat telkens een oorlog in het verschiet deed zien, en van Engeland, dat in de bemiddeling naar Frankrijk overhelde; maar niet minder had zulks plaats door de personen der diplomaten, die uit vroegere betrekkingen zeer tegen TALLEYRAND opzagen. Naast de diplomaten socht de gravin VON LIEVEN invloed uit te oefenen. Buiten de dynastieke belangen, mag men aannemen, dat in het geheim ook wel andere belangen invloed zullen hebben uitgeoefend. TALLEYRAND was een hartstochtelijk beursspeculant, die, na bij eene verkeerde beursspeculatie na den vrede te Amiens, zijn fortuin verloren te hebben, het later weder terug heeft gewonnen en schatrijk is gestorven. Niet alleen uit de officieele stukken, maar ook uit de levensberichten der diplomaten zijn belangrijke bijdragen te ontleenen voor de geschiedenis der conferentie. Zulk eene geschiedenis behoort niet tot onze taak. Wij verwijzen hier alleen naar DIEZMANN: *Staatsmänner*, 1835; CAPEFIGUE: *Diplomates Européens*, 1843; VERGÉ: *Diplomates et publicistes*, 1856; *Men of Time*, London, 1856, en het menschkundige geschrift van DE SAINTE BEUVE: *Monsieur de Talleyrand*, die echter hoofdzakelijk zijn stof aan CAPEFIGUE heeft ontleend; voorts naar BULWER: *Historical Characters*, Vol. I, dat een uitvoerige karakterbeschrijving van TALLEYRAND'S vroegere staatkunde inhoudt, en BROUGHAM: *Statesmen*. 1839, p. 386. Verg. ook de *Mémoires* van GUIZOT, Tom. V, en de werken over de geschiedenis van Europa en de diplomatie, boven, blz. 33 en 48, aangehaald. Bij de vermelding der gebeurtenissen in Sept. 1832 en na het zeventigste

Digitized by Google

protocol zullen wij in deze aanteekeningen enkele oordeelvellingen over de conferentie mededeelen.

Blz. 81, r. 7 v. o. "Het eerste protocol". Vooral het eerste protocol verdient nauwkeurige nalezing, daar het de grondslagen betreft waarop, en den omvang waarin de tusschenkomst der vijf mogendheden, die de tractaten van 1815 geteekend hadden, werd ingeroepen.

Blz. 82, r. 2 v. o. "WELLINGTON". Hetgeen geschreven is in JUSTE: *Sylvain v. d. Weyer*, p. 97, dat WELLINGTON in of November 1830 verklaard zou hebben, dat Engeland niet intervenieeren zou in de koningskeus van België, is zeer weinig gelooflijk, daar het ministerie WELLINGTON den 18cn November reeds is afgetreden, voordat België door de mogendheden onafhankelijk was verklaard, en is geheel in strijd met hetgeen WELLINGTON meermalen en bepaaldelijk in Januari 1832 in het parlement verklaard heeft. De waarheid van het gesprek met Lord ABERDEEN, bij JUSTE p. 93, komt ons ook vrij twijfelachtig voor. Dat in de eerste dagen van November 1830 lord ABERDEEN zich reeds over de candidatuur van een Koning in België zou hebben uitgelaten, is zeer onwaarschijnlijk. Het relaas van de bijeenkomst van SYLVAIN V. D. WEYER met den Prins van Oranje, te Londen, in het begin van Nov. 1830, vermeldt blz. 94—96, rust geheel op de mededeeling van V. D. WEYER, even als zijn bezoek bij FALCK, blz. 96 vermeld. Dat FALCK "très sensible à cette délicate attention" was, is mogelijk; dat V. D. WEYER niet zeer sensibel is geweest voor de beleefde ontvangst, blijkt stellig uit het pamflet, in 1832 door V. D. WEYER naamloos geschreven, waarover later.

Blz. 83, r. 1 v. b. "ABERDEEN". Deze Engelsche staatsman heeft zijn politiek ten opzichte van Nederland breedvoerig toegelicht in zijne rede, in Januari 1832 in het parlement uitgesproken. Zie later. Men zie over ABERDEEN onder anderen: *Men of the Time*, 1856, D. BOGUE, en de breede biographische beschrijving van het Engelsch ministerie, waarvan ABERDEEN in 1854 het hoofd was, in 1857 bij NELSON uitgegeven.

Blz. 83, r. 10 v. b. "Door PALMERSTON gekenschetst". De bedoelde woorden luiden bij BULWER: *Palmerston*, I, 259: "No man was a safer steersman on a calm sea but neither nature nor habit fitted him for the daring pilot in extrimities."

Blz. 83, medio. "Het succes om den vrede van Engeland met Frank-

Digitized by Google

rijk en van Frankrijk met Europa te bewaren". Het Koninkrijk der Nederlanden was in 1814 en 1815 ook gedeeltelijk als een voormuur tegen Frankrijk opgericht. Reeds onder KAREL X was de Fransche politiek niet gunstig voor het Koninkrijk, en dadelijk na de onlusten in Brussel openbaarde zich sterk een Fransche geest in België. Zie *Geschied. vóór* 1830, *Aant.* blz. 618. De politiek van LOUIS PHILIPPE bracht mede, om aan de eene zijde België niet in Frankrijk in te lijven, maar ook de onafhankelijkheid en levensvatbaarheid van België te handhaven. Zie hierover CAPEFIGUE: *Le gouvernement de Juillet*, 1830—1835, ed. 1836, Tom. II, 199; GUIZOT: *Mémoires*, Tom. I; LOUIS BLANC: *Histoire de dix ans*, 4e ed. II, 6, 20, 98, waarbij echter ter juiste beoordeeling gebruikt moet worden: CHAUDEY: *Appréciation de l'histoire des dix ans*, 1845. Zie verder ROCHAU: *Geschichte Frankreichs*, 1814—1852, Th. I, S. 299 en passim; NOUVION: *Hist. du règne de Louis Philippe*, 1858, Tom. II, De politiek van Frankrijk in de verdediging van België zou òf onmachtig zijn geweest, òf tot een algemeenen oorlog aanleiding hebben gegeven, zonder het bondgenootschap met Engeland. D'HAUSSONVILLE: *Histoire de la politique extérieure du gouvernement Français*, I, 23, schrijft daaromtrent:

"Sans l'assistance que le cabinet anglais nous prêta dans cette question, il ne faut pas douter que les cours du Nord ne se fussent opposées à la dislocation du royaume de Hollande. Ce ne fut pas la moindre des habilités et des bonnes fortunes de la diplomatie du nouveau gouvernement, d'avoir pu entraîner de son côté les hommes d'état qui dirigeaient la politique britannique. Beaucoup de bons esprits s'étonnèrent, à cette époque de voir l'Angleterre protectrice séculaire de la maison d'Orange, prêter elle-même les mains au dépouillement d'un monarque protestant, dont l'alliance était nationale dans les salons du monde aristocratique de Londres, comme dans les moindres tavernes de la cité. D'après l'opinion bien arrêtée du prince de TALLEYRAND, le cabinet tory, présidé alors par le duc de WELLINGTON, pouvait seul prendre la responsabilité de ce premier consentement, et imposer à l'opinion publique anglaise un penible sacrifice devenu nécessaire pour le maintien de la paix. A son avis le cabinet whig, qui fut constitué peu de temps après cette grave détermination, n'aurait pas osé risquer à ce point sa popularité."

De Engelsche politiek had alles voor den vrede over. Zie daaromtrent de reeds vermelde geschriften, blz. 33.

Blz. 83, r. 10 v. o. "20 December". Zie *Recueil*, I, p. 42.

Blz. 83, r. 1 v. o. "Het is geheel onjuist". Deze meening is in Bel-

Digitized by Google

gië bij velen verspreid, inzonderheid naar aanleiding van hetgeen NOTHOMB: *Précis* p. 56, geschreven heeft, ofchoon deze telkens in strijd met zich zelven is. Men moet ook de onderscheiden aanvragen wel onderscheiden. Het is niet te ontkennen, dat het Nederlandsche gouvernement in de dreigende omstandigheden van October 1830 hulp heeft ingeroepen, maar toen later de vrijwilligers en schutters zich bij het leger gevoegd hadden, verminderde die vrees, en de inroeping van de samenwerking *van de conferentie* ter regeling van de Belgische zaken is geheel geschied overeenkomstig de tractaten, met behoud van volkomen onafhankelijkheid, en kon inderdaad niet geheel nagelaten worden.

In de *Nederlandsche gedachten* van den 4en December 1830 werd, bij het algemeen aandringen op eene definitieve scheiding door de Nederlandsche regeering zeer te recht geschreven: "Misschien houdt men te weinig in het oog, dat die band rechtens niet losgemaakt is, dat die band, door de tractaten in het belang van Europa gelegd, door geen opstand weggenomen wordt. Gelijk Europa de regten van Holland eerbiedigen moet, behoort ook Holland aan de regten van Europa gedachtig te zijn. Europa is eene maatschappij van Staten, aan wier gouvernementen door betrekkingen en verbonden wederkeerig verpligting opgelegd is; en de Koning kan niet zonder miskenning van het volkenrecht, hetzij eigendunkelijk verklaren, dat de vereeniging opgehouden heeft, hetzij als een regt verlangen dat er een eind aan worde gemaakt." Hetzelfde gevoelen is Prof. VAN ASSEN toegedaan, *Wenken*, enz., II, 4. *De Noordstar*, die het gevoelen toegedaan was, dat de Nederlandsche Staat als recht kon verlangen, dat er een einde aan de vereeniging werd gemaakt, meende dat de vijf mogendheden daartoe moesten medewerken, maar was voor het overige volkomen overtuigd, dat de regeering, door die medewerking in te roepen, van hare onafhankelijkheid in niets afstand had gedaan. In het nommer van 8 November 1830 las men onder anderen: "De Koning der Nederlanden roept geene bondgenooten in om over de regten en belangen van Holland te beslissen..... Niet over Holland, maar over België kan het congres uitspraak doen..... Onder bemiddeling der mogendheden hebben wij den vrede te sluiten, de scheiding van het actief en passief in den gemeenen boedel te regelen." Ook *de Standaard*, die de meeste handelingen der regeering afkeurde en later op eene directe onderhandeling met België aandrong, schreef den 21en November nog: "dat men om tot de scheiding te kunnen komen, verzekerd moest zijn van de toestemming der groote mogendheden." Hetgeen hier echter het meeste afdoet, zijn de woorden van het eerste protocol, die niet inhouden eene vraag tot hulp, maar een verzoek

Digitized by Google

"à délibérer de concert avec Sa Majesté sur les meilleurs moyens de mettre un terme aux troubles." Verg. ook den brief van Sir BAGOT, den Engelschen gezant te 's Hage, van 15 October, aan Lord ABERDEEN, *Papers*, B, 2e ged. p. 3.

Blz. 84, r. 9 v. b. "FALCK overtuigd". *Brieven*, blz. 301—303.

Blz. 84, r. 6 v. o. "Besluit van 20 December". *Recueil*, I, p. 70. Het plan daartoe straalt reeds door in de brieven van PALMERSTON aan Lord PONSONBY en Sir BAGOT. Zie *Papers*. B, 2e ged., p. 6—11 van 3 en 7 December. Deze brieven worden niet medegedeeld door BULWER.

Blz. 84, r. 7 v. o. "FALCK verontwaardigd". Zie t. a. p. blz. 304 tot 306; — het protest in *Recueil*, I, p. 46.

Blz. 85, r. 14 v. o. PALMERSTON van overtuigd". Zie BULWER: *Palmerston*, brief van 7 Januari 1831 aan den Engelschen ambassadeur te Parijs, Lord GRANVILLE.

Blz. 85, r. 5 v. o. "Op aandrang der conferentie". FALCK: *Brieven*, blz. 311: "Met zijne proclamatie is hij de gevolmagtigden der vijf hoven alhier ter wille geweest, die dat toen zóó oorbaar vonden; maar hem moet ik het regt doen van te erkennen, dat hij nimmer voor zich zelven gewerkt heeft, maar altijd de regten van den Koning op den voorgrond heeft gesteld."

"Blz. 85, r. 3 v. o. "Manifest". De vertaling is overgenomen uit BOSSCHA: *Leven van Willem II*.

Blz. 87, r. 1 v. o. "Adressen van negentigduizend Belgen". Zie BOSSCHA, blz. 497.

Blz. 88, r. 10 v. b. "Dat hij dan zijne rechten op de regeering van Nederland zou hebben verbeurd". De inderdaad zeer onafhankelijke schrijver der *Nederlandsche gedachten*, die toen 's Konings kabinetssecretaris was, had reeds den 14en October 1830 gewaarschuwd: "Vorst van België, zou de Prins niet gelijk Koning der Vereenigde Nederlanden kunnen zijn." VAN DER DUYN, het edele doel dier waarschuwing geheel miskennende, schreef, *Notice*, p. 210, den 16en October: "En attendant les *Nederlandsche gedachten* ont déjà sans compliment déclaré le Prince d'Orange déchu de la succession du Nord, s'il réussit." Na het bekend worden van de proclamatie van 11 Januari, schreven

Digitized by Google

de *Nederlandsche gedachten*, 29 Januari: "De Prins van Oranje zal waarschijnlijk in zijne verwachting te leur worden gesteld; en wat er ook gebeure, de uitkomst regtvaardigt de middelen niet. En zoo hij, onder Frankrijks welmeenen, den niet benijdenswaardigen zetel beklimt, berekent Z. K. H. wat hij wint, en voor hoe lang, wat hij verliest en op hoedanige wijs?"

De Noordstar schreef den 7en Februari 1831, nadat alhier de proclamatie van den Prins van Oranje aan de Belgen van 10 Januari was bekend geworden: "Of de Prins in zijne poging zal slagen, om zijn erfregt op den troon van Holland voor het werkelijk bezit van een Belgischen zetel te ruilen, dan of de Belgen zullen voortgaan zich aan Frankrijk op te dringen, schijnt nog onzeker te zijn. Van den wensch der mogendheden blijkt thans duidelijk genoeg. De *Messager des Chambres*, onlangs van het verwijt sprekende, alsof men de Belgen tot het aannemen van den Prins van Oranje wilde noodzaken, zegt daarvan met zoo vele woorden: "inderdaad zóó is de wensch van de Londensche conferentie; de mogendheden hebben daaromtrent nog geene officieele nota aan het congres gezonden, maar zij wachten daartoe slechts eene gunstige gelegenheid af."

"De Belgen weten, of zij met die schikking al dan niet genoegen willen nemen; maar voor de Hollanders kan dit geen voorwendsel opleveren, om met het maken van de bepalingen omtrent de schuld of den handel meer toegeefelijk te zijn, of in eene nadeelige ruiling van grondgebied toe te stemmen."

Blz. 88, r. 6 v. o. "De brochures en de staatkundige week- en dagbladen". Het is eene algemeen verspreide dwaling, alsof in 1830 en 1831 omtrent staatsrechtelijke vraagpunten in Noord-Nederland een algemeene geest van onverschilligheid bestond. Het tegendeel is waar. De geest van onverschilligheid omtrent staatsrecht en politiek is eerst later in 1833, gekomen, In 1830 bestond er wel een algemeene afkeer tegen de Belgische oppositie, inzonderheid na het bekend worden van de briefwisseling tusschen TIELEMANS en DE POTTER, die zooveel licht verspreiden over de knoeierijen der coalitie van de Katholieken met de liberalen, — maar de liberale beginselen in het staatkundige waren ook in 1830 in Noord-Nederland de meest algemeene. Dit werd ook meermalen door de *Nederlandsche gedachten* erkend en blijkt uit menigvuldige geschriften.

De *Nederlandsche gedachten* schreven onder anderen den 26en Maart 1831: "De liberale beginselen zijn algemeen: het is ontwikkeling die men verlangt;" den 21en Mei: "In November 1813 schudde Holland NAPOLEON's boeijen af. Dat was een heilrijk oogenblik, en hetwelk

Digitized by Google

ook roemvolle bladen voor 's lands historie opgeleverd heeft, doch men ging spoedig een verkeerden weg op en het heugelijk herstel eener geliefde en nationale Dynastie werd niet, wat het had moeten en kunnen zijn, het herstel eener door de revolutie ten onderste boven gekeerde maatschappij. Het hoogste gezag werd zonder tegenspraak of aarzeling opgedragen aan den Vorst, wiens erfregt op het stadhouderschap door geen revolutionairen tusschenstand weggevallen was; doch men verstond door Souvereiniteit een gezag, dat met de liberale theoriën overeen zou worden gebragt. De zeer onbeduidende betrekking van Staat en Kerk, in de grondwet van 1814 bepaald, was terstond een teeken, dat men van de dwalingen der revolutie nog niet teruggekomen was; daar zelfs de onmisbaarheid van een hooger beginsel tot vestiging en heiliging van elk gezag bijna niet meer werd gevoeld....

"De algemeene opinie was even liberaal als de handelwijs der regering. De wanbegrippen der nieuwe filosofie hebben misschien nooit dieper wortelen geschoten dan na de gebeurtenissen van 1813." Bij de aankondiging van het werkje: *Vijftien jaren geen drie dagen*, luidde het in het nommer van 10 Juni: "Het onderhavig stukje toont aan, hoe de liberale wanbegrippen ook in Noord-Nederland spoedig de oorzaak van groote onheilen kunnen zijn."

Toen de hoogleeraar VAN ASSEN zijne den 8en Februari 1831 gehouden rectorale oratie de *inmoderata libertatis cupiditate Europae callamitatum effectrice*, door zijn leerling en vriend S. RAU in het Fransch vertaald, had uitgegeven, waren er weinigen, die daarmede instemden. Onder de leerlingen, welke dien hoogleeraar diepe achting en hartelijke liefde toedroegen, wegens het vele dat zij aan hem te danken hebben gehad, mag ik mij eene plaats toekennen; maar onder zijne dankbare leerlingen waren er zeer weinigen, die zijne staatkundige beginselen deelden, al rekenden wij het eene geheele miskenning èn van het inderdaad liberale karakter van VAN ASSEN èn van den inhoud der redevoering, toen een der dagbladen aanmerkte, dat de oratie de goedkeuring verdiende aan de hoven van FERDINAND en MIGUEL. De oratie van den hoogleeraar VAN ASSEN, die in het voorjaar van 1831 zulk eene sensatie verwekte, was aan de *Nederlandsche gedachten* in sommige opzichten nog te liberaal, en uit het antirevolutionaire oogpunt terecht. Bij zeer conservatieve toepassingen heerschten ook bij VAN ASSEN liberale grondbeginselen, even als bij COCK. Verg. boven, blz. 18.

Dat de liberale beginselen in ons Vaderland algemeen verspreid waren, blijkt ook inzonderheid, wanneer men de aandacht vestigt op de brochures en tijdschriften.

Digitized by Google

In vrijzinnigen staatsrechtelijken geest waren in Noord-Nederland reeds vóór 1830 geschreven de verhandeling van Mr. J. G. VAN HES: *Over den publieken geest*, *Bijdragen* 1827, Dl. II, blz. 549, waarin op Engeland werd gewezen, evenals dit was geschied door den later zoo algemeen geachten volksvertegenwoordiger K. N. VAN GOLTSTEIN, bij de aankondiging van de werken over Engelsch recht. Mr. C. BACKER, het latere lid der Staten-generaal en commissaris des Konings in Overijssel, had vóór 1830 de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht tegen de conflicten-besluiten verdedigd, in zijne opstellen in de *Bijdragen*, III, blz. 63, evenals Mr. H. VAN SONSBEECK dit gedaan had in zijn belangrijk werk: *Over de zelfstandigheid en onafhankelijkheid der regterlijke magt*, 1829. Na de brochures van den Graaf VAN HOGENDORP en Mr. LIPMAN, waarop wij reeds, blz. 98 volg., de aandacht vestigden, trokken vooral de aandacht de *Gemeenzame brieven over de gebeurtenissen van den dag*, waarvan in 1830 het eerste, in 1831 het tweede en in 1833 het derde stukje uitkwamen. Algemeen zijn zij toegeschreven aan Mr. DIRK DONKER CURTIUS, den lateren minister van justitie. De schrijver, zeer ingenomen met de vereeniging en met de beginselen der Belgische oppositie, schreef, eenzijdig, den opstand bijna uitsluitend toe aan de verkeerde maatregelen der regeering. Nadat hij eerst concessiën aan de Belgische oppositie had aangeraden, drong hij aan op rechtstreeksche onderhandelingen met België, waarbij hij echter weinig acht gaf op den werkelijken toestand in België.

In 1830 kwamen verder uit: *Het vertegenwoordigend stelsel*, Arnhem bij C. A. THIEME, nog vóór de omwenteling geschreven, ter handhaving der grondwettige beginselen; *Wat zal er worden beslist, of de scheiding van Noorden en Zuiden*, 's Hage; Mr. E. DE MAN: *de Verantwoordelijkheid*, Breda; *Iets betrekkelijk de afscheiding van het Zuiden en Noorden van de Nederlanden*, door Mr. D. FOCKEMA, voor eene geheele scheiding. In een tabel wordt aangetoond, dat België, ofschoon grooter, in grondbelasting, personeel en patenten ruim *f* 1,000,000 minder betaalde dan de Noord-Nederlanden.

In 1831 zagen het licht: *Proeve over de verantwoordelijkheid van ministers en andere ambtenaren*, door de redactie van *de Standaard*, 's Hage; Mr. J. MABÉ: *Vlugtige bedenkingen ten aanzien van de herziening der grondwet*, Haarlem; *De herziening der grondwet*, door Mr. W. H. VAN VOORST, Haarlem; *De groote behoefte van Nederland aan eene betere staatsregeling*, Amsterdam; *Toelichtingen betrekkelijk de ministeriële verantwoordelijkheid en het kiesregt*, 's Hage bij VERVLOET; V. BREUGEL: *Iets over het staatsburgerschap in de Nederlanden*, 's Hage; *Brieven over het regt van verkiezing*, 's Hage; *Onderzoek omtrent de noodzakelijkheid en doelmatigheid der uitbreiding van het kiesrecht*,

Digitized by Google

Ziarikzee. In een voor de regeering gunstiger richting dan de *Gemeenzame brieven*, maar toch ook in eenen geest van vooruitgang, was geschreven: *het Vaderland*, waarvan tusschen Nov. 1830 en Maart 1831 VIII stukjes, met een voorrede tegen de *Gemeenzame brieven*, in het licht verschenen. Het lid der Staten-generaal D. FOCKEMA gaf ook uit: *Herinneringen bij opkomende gedachten naar aanleiding van de tegenwoordige omstandigheden*, 1831, een geschrift, dat zeer waardig is om naast de *Gemeenzame brieven* gelezen te worden.

De letterkundige maandschriften, die ook staatsrechtelijke boeken beoordeelden en staatkundige opstellen plaatsten, werden bijna allen in liberalen geest geschreven: *de Recensent*, *de Letteroefeningen*, *de Weegschaal*, *het Tijdschrift voor Wijsbegeerte*. De redactie van het rechtsgeleerde tijdschrift: *Bijdragen tot regtsgeleerdheid* was mede de gematigd liberale gevoelens toegedaan, evenals de schrijvers van de meeste weekbladen: *de Noordstar*, *de Standaard* en van de voornaamste dagbladen: het *Handelsblad*, de *Arnhemsche Courant*, enz.

Terwijl de liberale richting zoo ruim vertegenwoordigd was, kan het bevreemding opwekken, dat na 1830 en 1831 zulk een tijdvak van staatsrechtelijken stilstand is gevolgd. Ook in het staatsleven komt het niet voornamelijk aan op het extensieve; maar het intensieve en de ware liberaliteit waren in 1830 en 1831, niettegenstaande enkele liberale mannen en vele adspiratiën naar grondwetsherziening, zwak aan twee zijden. Men had geen echte liberaliteit in het beoordeelen van elkanders gevoelen en geen genoegzame liefde tot groote beginselen van vooruitgang, om eigen particuliere meeningen en persoonlijke antipathiën op den achtergrond te plaatsen. In de staatkundige week- en dagbladen wilde ieder gelijk hebben. Illiberale betweterij was er veel; onbekrompene aaneensluiting weinig. *De Standaard* maakte allerlei aanmerkingen, niet alleen tegen de regeering, maar ook tegen de voorstellen van WARIN, LUZAC en VAN NES. *De Standaard* en *de Noordstar* kibbelden onophoudelijk met elkander en het *Handelsblad* en de *Arnhemsche Courant* waren het ook zelden eens. Bij deze verdeeldheid trad als algemeen punt van nationale vereeniging bijna uitsluitend op den voorgrond de handhaving der nationale belangen tegenover België, en zoo ontstond langzamerhand eene geheele lusteloosheid omtrent het staatsrechtelijke, gelijk wij zulks later zullen zien. Hier past alleen de aanwijzing, dat in 1830 en 1831 de publieke geest levendig belang stelde in staatsrechtelijke vragen.

Blz. 89, medio. "*De Noordstar*" van 17 Nov. 1830.

Digitized by Google

Blz. 89, r. 14 v. o. "Men drong aan op verandering van kiesstelsel". Hierbij verlangden slechts enkelen rechtstreeksche verkiezingen. De beoordeeling van het reeds gemelde geschrift van VAN BREUGEL, over het *Staatsburgerschap*, waarin het bestaande kiesstelsel werd verdedigd, in de *Bijdragen tot regtsgeleerdheid*, werd besloten met de volgende woorden tot den schrijver: "Hij verwondere zich niet, dat bedaarde, Vaderland en Vorst beminnende mannen het aandeel in de keuze der Volksvertegenwoordigers wenschen vermeerderd te zien, niet in aantal, maar in hoedanigheid van den invloed, die daarbij aan gezeten burgers is toegekend. Men behoeft daarom nog niet eigenlijk directe verkiezingen te verlangen; stemgeregtigden oud 25 jaren en betalende in directe belastingen, konden een provinciaal of verschillende kiescollegien benoemen. Een derde bijv. van de leden van zoodanig kiescollegie kon jaarlijks aftreden. Wij zouden meenen, dat bij soortgelijke inrigting evenzeer zou gezorgd zijn voor de bestendigheid en de noodige kracht der regering, als voor den in eene vertegenwoordigende Monarchie belangrijken invloed des volks."

In *de Noordstar* van 23 April 1831 las men:

"*Regtstreeksche verkiezingen* derhalve, zoo als wij dezelve *met de groote meerderheid der natie* verlangen, zijn de zoodanige, waarbij zij die verondersteld worden de benoeming te doen, daartoe inderdaad worden toegelaten: *Regtstreeksche verkiezingen* zijn die, waarbij de administratie de plaats der belanghebbenden niet inneemt, noch aan standen wordt opgedragen, wat Burgers behoort te worden toevertrouwd.

"Op zeer onderscheidene wijze kunnen deze verkiezingen geregeld worden, zonder op te houden *regtstreeks* door de Natie zelve te geschieden. Misschien zelfs kan men den stemgeregtigden kiezers doen benoemen en deze de eigenlijke keuze doen uitbrengen. Doch de hoofdzaak moet niet worden uit het oog verloren. Niet deze of gene klasse moet, bij uitsluiting van anderen, tot het doen der keuze geregtigd zijn."

Ook zelfs *de Standaard*, die het meest op rechtstreeksche verkiezingen aandrong, maakte bij de aankondiging van het werkje: *Onderzoek omtrent de noodzakelijkheid der uitbreiding van het kiesregt*, waarvan de schrijver een voorstander van verkiezingen met één trap was, de volgende zeer juiste opmerking: "Bijna alle vlugschriften over de herziening der grondwet hebben één doelwit; de vestiging namelijk van twee levensbeginselen in onze aanstaande Staatsregeling, dat is, de ministeriële verantwoordelijkheid en een daarmede zamenhangend stelsel van verkiezingen, dit laatste vooral wordt door velen, zooals mede door den schrijver verlangd. Het is zóó; omtrent de inrigting van hetzelve, bestaat verschil van gevoelen. Maar het is niet minder waar, dat

Digitized by Google

daaromtrent geene volstrekte vasthoudendheid aan eigen begrippen of denkbeelden, aanwezig is, zoodat schier *ieder*, die daarover zijn gevoelen uit, de betuiging daarbij voegt, dat hij, ook met eene andere inrigting van regtstreeksche verkiezingen dan de door hem opgegevene te vrede zou zijn, indien slechts het beginsel ten grondslag werd gelegd. Daaruit volgt reeds dadelijk een vast vereenigingspunt en het is duidelijk, dat indien van de zijde der regering daarvan werd uitgegaan, nopens de uitvloeisels van hetzelve veel toegevendheid, inschikkelijkheid en eensgezindheid zou bestaan. Zoo waar is het, dat een bestuur, hetwelk optreedt als gids en geleider van openbare verlangens en algemeene wenschen, daaraan in de bijzonderheden eene vaste rigting kan geven." Later werd in deze beoordeeling door *de Standaard* nog aangedrongen, dat men ter harte zou nemen hetgeen de schrijver met zooveel juistheid aanmerkte: "Wij onthouden ons hier de verzekering neder te stellen, dat het grootste gedeelte der natie eene andere meer billijke wijze van verkiezing verlangt dan thans bij ons plaats heeft." Opmerkelijk is èn uit deze beoordeeling èn uit andere opstellen van *de Standaard*, dat men onder *regelrechte verkiezingen* in 1830 verstond verkiezingen rechtstreeks door kiezers, zonder tusschenkomst van de provinciale Staten en dat men jaarlijksche kiescollegiën, door stemgerechtigden gekozen, geenszins in strijd achtte met het beginsel der rechtstreeksche verkiezingen.

De *Nederlandsche gedachten* zagen in eene grondwetsherziening, waarbij rechtstreeksche verkiezingeu en een verantwoordelijk ministerie verlangd werden, eene aanrauding der monarchie en eene huldiging der volkssouvereiniteit. In verband met de zeer radicale beginselen der revolutionairen in Frankrijk en België en de vrees voor de volkssouvereiniteit hier te lande, schreef *de Standaard* van 30 Maart:

"Door sommigen wordt de Volkssouvereiniteit als het hoogste goed, door anderen als de grootste ongerijmdheid voorgesteld. Bijaldien ons niet alles bedriegt, gaat het hiermede zooals met vele zaken. Men twist over iets, zonder juist te weten waarover. Verstaat men door de Souvereiniteit des volks, dat de volken niet *om* en ten *dienste* der Vorsten, maar deze voor genen bestaan; verstaat men daardoor, dat de regeringsvorm van elken Staat, en de magt van elken heerscher, zullen zij wettig zijn, oorspronkelijk op den wil der volken moet berusten: welk is dan de Noord-Nederlander, die niet de Souvereiniteit des volks huldigt?

"Maar, verstaat men onder de volkssouvereiniteit, dat het volk, de massa's, zonder daartoe door de wetten van den Staat geroepen te zijn, een daadwerkelijk aandeel nemen aan het Staatsbeheer en de regenten tot deze of gene maatregelen dwingen: dan zal gewis niemand

Digitized by Google

zoodanige souvereiniteit verdedigen; immers herinneren wij ons zoodanige verdediging niet.

"Intusschen zien wij *deze* souvereiniteit hier en elders in praktijk gebragt. Maar, men verlieze hierbij niet uit het oog, dat deze verschijnselen gewoonlijk, zoo niet altijd, slechts reactien zijn van misbruikt gezag."

Op de uitoefening van het gezag komt zeker veel aan; maar dan ook niet alleen op het doel, waartoe het gebruikt wordt, maar ook op welke wijze het gezag wordt uitgeoefend. Alle regeering moet niet alleen in bedoeling *voor* het volk zijn, maar ook op zoodanige wijze plaats hebben, dat de waarheid heersche zooveel mogelijk in aller gemoederen. De uiterlijke dwang moet afnemen, naarmate de samenwerking in vrijheid kan geschieden. *Wetenschap der zamenleving*, blz. 799, 851, 860, 872, 918. De krachtige ontwikkeling van het volksleven is de eerste voorwaarde van het vertegenwoordigend stelsel. *Ned. Staatsrecht*, blz. 432, 436. Het kiesrecht moet de organisatie zijn van een bewuste deelneming der burgers aan het algemeen welzijn. Verg. ook hetgeen VAN NES en LUZAC in 1831 over de verkiezingen zeiden, in den tekst blz. 126.

Blz. 90, r. 13 v. b. "VAN HOGENDORP": *de Vrede*, blz. 27.

Blz. 91, r. 8 v. o. "*De Natie*". Zie blz. 21.

Blz. 92, r. 9 v. b. "Voorstel van WARIN". Zie *Staatscourant;* LASTDRAGER, I. De *Nederlandsche gedachten*, van 18 Nov. 1831 schreven: "Het is zeer te wenschen dat het adres van den Heer WARIN, gelijk het liggende is, zonder bedenking wordt ter zijde gesteld. De Ministeriële verantwoordelijkheid wegens het staatsbeheer, kan in vele opzigten voor Vorst en Volk nuttig wezen: zij is gevaarlijk, zoodra zij, al is het van verre, in verband gebragt wordt met de oppermagt van het Volk. Haar in te voeren als niet tegen de constitutie in strijd, komt met eene getrouwe uitlegging der grondwet weinig overeen." De voorstander van de boodschap van 11 Dec. 1829 moest consequent aldus oordeelen.

Blz. 93, r. 15 v. o. "Voorstel van VAN ALPHEN". Zie *Staatscourant;* LASTDRAGER, I, en de *Nederlandsche gedachten*. De laatste oordeelden de strekking van dit voorstel niet geheel verkeerd, maar meenden, dat het stuk anders had behooren gesteld te worden. *De Noordstar* keurde zoowel het adres van WARIN als dat van VAN ALALPHEN c. s. goed.

Digitized by Google

Blz. 95, medio. "Tegenkanting bij al te voorzichtige staatslieden". Het groote bezwaar tegen het voorstel van WARIN was de beweerde ontijdigheid. *De Standaard* betoogde in een uitvoerig opstel, in het nommer van 21 Nov., dat dit bezwaar waarlijk nu niet te pas kwam en dat de meest gewichtige verbeteringen in het staatsbestuur worden tegengehouden door het motief van ontijdigheid, omdat een voorstel eenmaal verworpen, later des te meer bezwaar vindt om voorgesteld en aangenomen te worden.

"Blz. 95, r. 7 v. o. "Het ijzer te smeden, terwijl het heet was". Uitdrukking van G. K. VAN HOGENDORP, in de brochure van 3 Nov.: *de Vrede*, blz. 27.

Blz. 95, r. 2 v. o. "THORBECKE's tweede brochure"; *Over de erkentenis der onafhankelijkheid van België*, Leiden, 31 Dec. 1830. De hier aangehaalde plaatsen vindt men blz. 8 en 9. De uitdrukking "loef afsteken in gehechtheid aan de staatsregeling" is vreemd, maar de bedoeling niet onduidelijk.

Blz. 96, r. 1 v. o. "Indien", t. a. p. blz. 26.

Blz. 97, r. 13 v. b. "De volkswil kan niet tot richtsnoer genomen worden", t. a. p., blz. 37. Het is belangrijk de zeer sterk contrarevolutionaire gevoelens van Mr. THORBECKE in 1830 te vergelijken èn met zijne vroegere geschriften: *Das organischen Charakter der Geschichte*, 1824; *Het regt en de Saat*, 1825, èn met zijne verhandeling in 1845, *over het Staatsburgerschap*, en dan weder met zijn vrij conservatieve narede op de *Parlementaire redevoeringen*, in 1870 uitgegeven.

THORBECKE gaf door de peremtorische wijze, waarop hij zich uitdrukte, en door de bekwaamheid, waarmede hij op elk oogenblik sprak en handelde, al den indruk van een standvastig staatsman; maar inderdaad was hij meer dan eens ontrouw aan de hoofdwaarheden, die hij bovenal was toegedaan. Hij geloofde aan den vooruitgang van de samenleving als een organiseh geheel. In dit opzicht komen zijne eerste geschriften en zijn naschrift op de *Parlementaire redevoeringen* in 1870 overeen, maar meermalen is hij zeer sterk rechts of links afgeweken, onder den indruk van tijdsomstandigheden en bij het onmiddellijk doel, dat hij zich voorstelde. Om zoo mogelijk de hereeniging met België te verkrijgen, was hij sterk contrarevolutionair in 1830, zoodat hij met den volkswil spotte, terwijl hij in den ochtend vóór de omwenteling van 1848, toen velen dweepten met volkssouvereiniteit en toen de conservatieven hem uit de Tweede Kamer

Digitized by Google

hadden verwijderd, zich aan het hoofd der uiterste linkerzijde plaatste, door de onvermijdelijkheid van een algemeen kiesrecht aan te toonen.

Blz. 100, r. 11 v. b. "Warme sympathie in de *Nederlandsche gedachten*". In het nommer van 18 Januari leest men onder anderen: "Het is te wenschen dat een geschrift hetwelk, op gronden van staats- en volkenregt, met kennis der geschiedenis van vroeger en later tijd, de gewigtigste aangelegenheden van het oogenblik op eene zoo uitstekende wijs toegelicht heeft, door velen wordt bestudeerd. De erkentenis van België is van het erkennen der Fransche omwenteling het gevolg." Het zou hoogst belangrijk zijn, dat de brieven van THORBECKE en GROEN VAN PRINSTERER, in 1830 en 1831 geschreven, werden uitgegeven. Bij groote overeenkomst in conclusiën, gelooven wij toch, dat zij een onderscheid zouden aantoonen tusschen *contrarevolutionaire* en *antirevolutionaire* beginselen.

Blz. 100, r. 11 v. b. "Velde FALCK". *Brieven*, blz. 307.

Blz. 101, r. 11 v. b. "Koning WILLEM I meende, al was het ook met tegenzin". Dat Koning WILLEM I, na den lof in 1824 en 1825 door de liberalen hem toegezwaaid, en na zijn tocht door de Belgische provinciën in 1829, de omwenteling als het werk eener factie beschouwde, het in zijne oogen zoo schoone Koninkrijk der Nederlanden onverdeeld wenschte te behouden, en een grooten tegenzin had tegen een afstand van België, is geheel natuurlijk. Moge hij al een goed Nederlander in zijn hart zijn geweest, hij had ook België lief. Zijn tegenzin tegen eene geheele scheiding blijkt uit vele omstandigheden; maar daaruit volgt nog niet, dat hij in 1831 niet begreep de kracht der tijdsomstandigheden te moeten erkennen. Men heeft dan ook in Nederland bijna algemeen geloofd, dat Koning WILLEM in 1831 en 1832 in een eindregeling, die VERSTOLK VAN SOELEN wenschte, heeft toegestemd. Waar de twijfel aan zijne goede trouw door enkelen geopperd werd, werd deze nog in 1833 als eene lasterlijke aantijging verworpen.

Het is hoogst waarschijnlijk, dat Koning WILLEM I in Februari 1831 voor zich de hoop heeft gevoed, dat, bij de aanneming der protocollen van 20 en 21 Januari 1831, eene verkiezing van den Prins van Oranje tot Souverein van België weder tot eene latere restauratie zou leiden; een toekomst, die ook door VAN HOGENDORP, in zijn brochure van 25 December 1830, *Ontwikkeling* III, niet onduidelijk wordt te kennen gegeven, gelijk wij later, in den tekst, blz. 121, opmerken. Wij houden het zelfs voor waarschijnlijk, dat WILLEM I persoonlijk zijne wenschen

Digitized by Google

naar eene restauratie nooit heeft opgegeven; maar geheel iets anders is het, heimelijk iets te wenschen en aan dien heimelijken wensch de goede trouw in onderhandelingen op te offeren. Dat de Nederlandsche regeering te kwader trouw met een bedriegelijk oogmerk voorstellen zou hebben gedaan, rust slechts op eene oppervlakkige en partijdige voorstelling der onderhandelingen, gelijk zal blijken.

Blz. 101, medio. "Maas en Waal". De tegenstand werd aangezet door enkele R. K. geestdrijvers. Verg. de aanteekening achter het eerste deel van LASTDRAGER, blz. 364. VAN DAM VAN ISSELT kommandeerde de expeditie, om de orde in de Maas- en Waalstreken te handhaven. Zie zijne levensschets door BURLAGE, in de *Handelingen* v. d. M. v. L. 1860. Tot de oproerigheden in het Maas- en Waalsche had ook betrekking het ontslag van den rechter ter instructie bij de rechtbank te Nijmegen, Mr. E. F. J. VAN DEN GHEYN. Zie het besluit van 19 Mei 1831 bij TEN ZELDAM GANSWIJK: *Bijdragen*, I, blz. 248. Het ontslag was gemotiveerd op de zonderlinge en willekeurige handelingen, die genoemde rechter van instructie had verricht en waardoor de onrust vermeerderd was. Het ontslag werd genomen na verhoor van den Raad van State, bij beweerd gemis aan wettelijke bepalingen. Dit ontslag is zeer afgekeurd, inzonderheid in *de Standaard* van 9 Juni 1831 en volg. Wij willen het informeele van het besluit niet verdedigen, maar wanneer men let op den aard van het misbruik van gezag: het doen van aanschrijvingen, het uitloven van praemiën enz., is het onjuist, in dat ontslag een aanranding van de onafhankelijkheid der reehterlijke macht te zien.

Blz. 101, r. 15 v. o. "De wet van 3 November 1830". Zie de beraadslagingen over deze en de volgende wetten in de *Staatscourant*, en verkort bij LASTDRAGER, D. I, blz. 175 en volg.

De beraadslagingen zijn belangrijk om te doen zien hoe LUYBEN, WARIN en LUZAC, niettegenstaande het dreigen van het gevaar, zich tegen de exceptioneele rechtsmacht verzetten.

Blz. 101, r. 3 v. o. "Beursprijzen". Zie LASTDRAGER, I, blz. 366.

Blz. 102, r. 1 v. b. "De uitgeschreven geldleening mislukte". *De Noordstar* schreef dit toe aan de wankelende houding der regeering; VAN HOGENDORP, in zijne brochure *het Krediet*, aan de onzekerheid aan wien geld geleend werd, en drong daarom aan op de zelfstandigheid van Nederland.

Digitized by Google

Blz. 102, medio. "Verklaarde de minister". Zie *Staatscourant*, en in het *Recueil*, I. p. 74.

Blz. 110, r. 11 v. b. "Vond bij het publiek een gunstig oor". In het *Handelsblad* van 29 Januari 1831 leest men, in een artikel uit Amsterdam ingezonden:

"Eindelijk is dan de knoop doorgehakt; Holland is van Belgie gescheiden; eindelijk is Holland genezen van eene doodelijke kwaal, welke als eenen invretenden kanker, deszelfs bestaan ondermijnd, en eindelijk geheel vernietigd zoude hebben; Holland is wederom Oud-Holland geworden, en geene hem zoo dierbare belangen zullen meer aan de belangen van anderen opgeofferd worden; en heeft immer het Hollandsche volk reden gehad zich te verheugen, dat het uit kommervolle omstandigheden gered is, om eenen dankdag aan God, voor deszelfs verlossing te houden, dan is voorzeker nu, nu wij stellig weten, en uit den mond van onzen dierbaren Koning gehoord hebben, *dat Belgie niet meer aan Holland behoort, en God geve, nimmer meer behooren zal.*"

De *Ned. Gedachten* van 29 Januari 1831 en *de Noordstar* oordeelden minder gunstig.

Blz. 110, r. 11 v. o. "Zwegen den 20^{en} Januari". Zie *Staatscourant* van 25 Januari.

Blz. 111, r. 15 v. b. "Luzac". Zie *Staatscourant*. De *Nederlandsche Gedachten* van 2 Februari keurden deze rede zeer af, evenzeer als het gezegde van van alphen: "*Kinderen des opstands*", heeft de Heer van alphen de Nederlanders genoemd. Uitdrukkingen van dien aard, indien ze al niet uit een dwaalbegrip ontstaan, brengen ze ligt een dwaalbegrip te weeg. De wederstand tegen filips heeft noch in oorsprong, noch in doel, noch in beginselen, noch in gevolg, iets hoegenaamd gemeen met de omwentelingen van dezen tijd" Voorzeker de tijden moeten onderscheiden worden; — maar de *Nederlandsche gedachten*, door te stellen, dat de omwentelingen van de 16^{e} eeuw en de 19^{e} eeuw niets gemeen hebbeu, gaan ook te ver. In de omwenteling van de 16^{e} eeuw was ook veel dat niet edel en niet godsdienstig was vermengd, en in den weêrstand tegen de reactionaire richting onder karel X ontbrak godsdienstige geloofsovertuiging niet.

Blz. 111, r. 10 v. o. "Van nes sprak scherp zijn overtuiging uit". Zijne redevoering vond weerspraak in de *Nederlandsche gedachten* als boven:

"Indien de toon des redenaars beantwoord heeft aan den inhoud

Digitized by Google

van het stuk, dan is het niet vreemd zoo, na dusdanigen uitval tegen de Kamer en tegen het Gouvernement, aan andere sprekers eene uitdrukking ontviel, die aan den Heer VAN NES min aangenaam was.

"De Heer VAN NES keurt het af, dat de Koning dadelijk de wapenen zijner bondgenooten tot demping van den opstand ingeroepen heeft. *Die wapenen konden alleen te pas komen tot verdediging van onze grenzen.* En waarom tot demping van den opstand niet? Moest de Koning niet zorgen voor het gansche Rijk, of werd hij door de *onwilligheid*, door de *vijandigheid* van een deel zijner onderdanen ontheven van die pligt? De daarheen geworpene assertie van den Heer VAN NES steunt blijkbaar op het denkbeeld, waarvan de onjuistheid evenzeer als het gevaarlijke thans algemeen ingezien wordt, dat de rebellie van eenige gewesten de ontbinding is van het Rijk.

"'"*Het bleek niet dat men gezind was om de kroon van België neder te leggen*, van hier, dat de Belgen de voorwaarden van den wapenstilstand niet hebben vervuld." Zoo de kroon van België, wier herovering de Belgen, met de Franschen in den rug, niet uittermate hebben gevreesd, was nedergelegd; dan zou, evenzeer als nu, over grensscheiding en andere voorwaarden zijn gewist. Zoo de kroon was nedergelegd, de Koning zou heilige pligten verzaakt en eene revolutionaire staatkunde, die hij nu met waardigheid ontmaskeren kan, zonder voordeel voor Holland, hebben gevolgd."

"Hetgeen het meest opmerking verdient, is hetgeen door den Heer VAN NES omtrent onzen inwendigen toestand is gezegd:

"'"Wij zijn met den Koning overtuigd, dat de voortdurende toepassing "der bestaande instellingen op Noord-Nederland ons elken dag een "stap nader aan het verderf moet brengen."'"

"Dit is, den Koning eene overtuiging opdringen, die in de aankondiging van eenige wijzigingen, ten gevolge der scheiding, niet opgesloten ligt: eene overtuiging waarop het woord *wij*, ten aanzien van de leden der Tweede Kamer, voor als nog niet toepasselijk is.

'"De ondervinding heeft geleerd, dat er groote wijzigingen noodig "zijn."'"

"De Heer VAN NES beslist hetgeen, en met rijp beraad, nog moet worden onderzocht. Groote wijzigingen in de inrigting en in den geest van het bestuur moeten tot stand worden gebragt: dit heeft de ondervinding in de laatste jaren en op eene treffende wijs, vooral ook in de laatste maanden, geleerd. Groote wijzigingen *in de Grondwet*, thans overwogen en zonder voorafgaande verandering der organisatie van het Gouvernement, zullen, eer de verwezenlijking plaats hebben kan, den Staat in het verderf hebben gestort.

'"Ik maak geen geheim van mijn bijzonder gevoelen, dat het ge-

Digitized by Google

"meen overleg tusschen de Regering en de Staten Generaal dan eerst "volkomen zal kunnen plaats hebben, wanneer de natie zelve, door "kiezers uit den gegoeden en beschaafden stand, hare vertegenwoor- "digers zal mogen benoemen, en wanneer de uitvoerders der koninк- "lijke bevelen verantwoordelijk zijn." "

"Dus *eene volksregering bij vertegenwoordiging met een uitvoerend Bewind.* Dit klinkt vreemd; en evenwel die eisch zal weldra, uit den aard der zaak, worden ondersteund."

Blz. 112, medio. "3 Februari". De beraadslagingen zijn in comité-generaal gehouden; daarvan is niets bekend geworden, dan dat enkele leden zich met het adres niet vereenigd hebben. Onder die leden behoorde LUZAC, die zich niet kon vereenigen met de goedkeuring van de diplomatieke handelingen der regeering. Zijne geschreven redevoering bevindt zich in een portefeuille, waarin de nauwgezette staatsman, met een voorbeeldelooze orde, gewoon was zijne papieren te bewaren. Zijn geschreven advies had de strekking om te doen uitkomen, dat hij zich niet vereenigen kon met de goedkeuring van de handelwijze der regeering. Uit dat tot heden niet openbaar gemaakte advies nemen wij de volgende zinsneden over:

"Niet slechts, na den ongelukkigen aanval op Brussel, en na de krijgsoperatien op denzelven gevolgd, heb ik alle gewapende tusschenkomst, en alle hereeniging afgeraden, niet ex post facto heb ik van vrede, algeheele afscheiding en liquidatie gesproken, maar dadelijk, toen wij in September jl. buitengewoon bijeen waren, sedert dien tijd bij alle gelegenheden, heb ik het Systema, 't welk ik nog met hart en ziel aankleef, verdedigd, en het is mij eene innige voldoening, alles gedaan te hebben, wat in mijn vermogen was, om hetzelve veld te doen winnen. Onze Staatkunde, (ik wil ook deze gelegenheid niet laten voorbijgaan) moest bestaan hebben, en zoo mogelijk nog bestaan in het helpen oprigten van een op zich zelve gevestigd Vorstendom in België, en het toebrengen, van al hetgeen van ons kon afhangen, tot bevestiging van rust, vrede, order en welvaart in die Gewesten. Wij hebben thans met dezelve, zeer belangrijke verrekeningen te sluiten, bepaaldelijk zullen wij groote sommen, bij billijke verdeling der schuld, jaarlijks uit dat land moeten trekken, het zal ons moeten dienen tot schild en steun tegen Frankrijk, en daarom moesten wij het, met opoffering van eene gekwetste billijke eigenliefde hebben opgebeurd en geholpen: wij moesten het in de vestiging van eenen geordenden staat hebben voorgelicht, en getracht, eerder den eersten en besten bondgenoot, dan den eersten en vinnigsten vijand des Nieuwen Rijks te worden."

Digitized by Google

In overeenstemming met het voorstel, dat VAN ALPHEN, VAN NES en D'ESCURY in November hadden gedaan, waarbij hij reeds had aangedrongen, dat Nederland zich zelf afgescheiden van België had moeten verklaren, drong hij er ook thans op aan, dat men de scheiding gemakkelijk moest maken, en hiertoe zonder aarzelen rechten laten varen, welke toch in de staatkunde veelal ijdele klanken zijn, zoolang men de macht ontbeert van ze te kunnen doen zegevieren.

"Die afstand had, dunkt mij," lezen wij in zijn geschreven advies, "in den geest der tijden welke wij beleven, met zeer veel waardigheid kunnen zijn gedaan geworden, en door welwillende zachte vormen kunnen te weeg brengen, dat zij de beste waarborg werd voor eene zoo wenschelijke, duurzame vrede en vriendschap met België."

Blz. 113, medio. "VAN NES". De rede is in het *Handelsblad* van 11 Februari 1831 medegedeeld. Na het eerste deel, waarin op enkele noodzakelijke veranderingen gewezen werd, lezen wij in het *Handelsblad*:

"Hier stooten wij nu op eene andere instelling der tegenwoordige Grondwet, waarbij de keus der Leden van de 2e Kamer aan de provinciale Staten wordt opgedragen, waarvan het gevolg moest wezen, dat de Provinciale Staten die zelfde afgetredene leden, welke in den geest dier Staten gehandeld mogten hebben, op nieuw weder inkozen; en zoo wierd dan het Koninklijk gezag verkeerdelijk aan den invloed der Provinciale Staten ondergeschikt; provinciale aristokratie kon de beste inzigten der Hooge Regeering verlammen, en het appel des Konings tot de Natie zoude vruchteloos voor beiden moeten uitvallen.

"Hier dient derhalve ook verandering te komen; de verkiezing tot de nationale vertegenwoordiging dient nu noodwendig tot de beschaafde en verlichte klassen der maatschappij over te gaan, en de natie zal daarbij het onschatbaar voorregt bekomen, dat hare algemeene denkwijze meer invloed op de vergadering uitoefent. (*Hier werd de spreker door den Voorzitter der vergadering bij herhaling uitgenoodigd, om zijne aanmerkingen over de grondwet niet verder te ontwikkelen, en hij miste daardoor de gelegenheid om het navolgend gedeelte van zijn advies uit te spreken.*) Het *Handelsblad* deelde het echter mede.

"Te gelijk zal men bedacht moeten wezen, om het democratiseh beginsel van onmiddelijke verkiezing der afgevaardigden, door het gros der natie zelve, hetwelk in Engeland zooveel onrust sticht, alhier door de instelling van tijdelijke en terstond daarna wederom aftredende kieskollegien te weren, gelijk dit thans bij de verkiezingen van Leden tot de Provinciale Staten door den landelijken stand gebruikelijk is. Zie daar een punt van zoo veel aanbelang, dat men hetzelve geens-

Digitized by Google

zins, onder de *enkele wijzigingen* kan rangschikken, zie daar eene verandering, welke niet overeenstemt met de beginselen van onze tegenwoordige instellingen, en evenwel komt dezelve, bij de invoering eener ministeriele verantwoordelijkheid, onvermijdelijk voor. Men kan nog verder gaan. Wanneer een verantwoordelijk ministerie den Raad des Konings uitmaakt, dan vervalt het denkbeeld om over alle voordragten van wetten eenen afzonderlijken Staatsraad te moeten hooren," enz.

Blz. 113, r. 1 v. b. "Dwaze illusiën van een oud man". Zie onder anderen de geschriften tegen VAN HOGENDORP, reeds blz. 98 aangehaald.

Blz. 113, r. 4 v. b. "Het adres". Het wordt gevonden in het *Archief*, uitgegeven door LIPMAN, II, blz. 21.

Blz. 115, r. 3 v. o. "Een schrale lof". In *de Noordstar* van 16 Febr. 1831 las men: "Het adres in de Tweede Kamer der Staten-Generaal met eene groote meerderheid vastgesteld, door de Eerste Kamer bekrachtigd, en sedert aan den Koning ingediend, bevat niets, hetwelk de Natie zou kunnen afkeuren, veel, hetwelk zij van harte heeft toegejuicht."

De Standaard van 19 Februari begint een artikel met de woorden: "Het adres der Staten-Generaal heeft ons met een pijnlijk gevoel aangedaan"; terwijl in dat afkeurend opstel nog voorkomen de woorden: "Indien niet mannen als VAN NES, LUZAC, VAN ALPHEN bleven voortgaan als ware verdedigers van de belangen en vrijheden der natie op te treden, ware de toekomst bijna wanhopig." De *Nederlandsche gedachten* van 19 Februari schreven: "In het adres der Staten Generaal, waarvan het inderdaad niet te verwonderen is dat het bijna geen indruk gemaakt heeft, wordt zeer de eensgezindheid geroemd. Is het in goeden ernst dat men zich hiermede vleit?"

"De eigenschap der *milde* begrippen is dat, waar zij heerschende zijn, men, ook met de beste gezindheden geen eendracht behoudt."

Dit moge zeer juist opgemerkt zijn ten opzichte van de flauwe liberale beginselen; bij vredelievendheid, waarbij men naar palliatieven zoekt, verschuift men slechts de oorzaken der tweedracht. In waarheid is men alleen conciliant, wanneer men de waarheid krachtig durft uitspreken, die, boven de voorbijgaande meeningen van den dag verheven, de onderscheidene meeningen te goedertrouw kan vereenigen, — niet wanneer men de gemoederen alleen tracht te bedaren en eene verzoening voor het oogenblik koopt ten koste van de waarheid.

Digitized by Google

Blz. 116, r. 15 v. b. "Besluit van 24 Februari". Het werd in het *Staatsblad* medegedeeld. Verg. ook VOORDUIN: *Geschiedenis der Ned. wetgeving.*

Blz. 116, medio "Eene andere commissie". Het besluit der benoeming, gedagteekend 30 Januari 1831, werd niet medegedeeld, noch aan het publiek, noch aan de Staten-generaal, maar alleen officieus bekend. Reeds in September 1830 had de bekende rechtsgeleerde JONAS DANIEL MEIJER, de secretaris van de grondwetscommissie van 1814, aan den Koning een voorstel van grondwetsherziening ingeleverd, dat in handen van den kabinetssecretaris GROEN VAN PRINSTERER gesteld, deze aanleiding gaf tot eene memorie over de grondwetsherziening in Januari 1831, welke memorie is opgenomen in diens *Verspreide geschriften.* 1859, blz. 87.

Blz. 116, r. 13 v. o. "Voldeed aan weinigen". In de *Nederlandsche gedachten* van 9 Februari 1831 las men omtrent deze commissie het volgende:

"Er is eene commissie tot onderzoek of in de Grondwet enkele wijzigingen worden vereischt.

"Het getal van Commissien was groot; hetgeen zij deden, gering. De Staat zal er thans niet door bedorven worden, evenmin als gered. Waarschijnlijk is de taak dezer Commissie niet tot veranderingen *ten gevolge der scheiding* beperkt: ofschoon het voorzeker geene *nieuwe Grondwet* is, die in overweging mag worden gebragt.

"De Commissien waren te voren als 't ware eene Natie, eene publieke opinie in het klein; alle meeningen werden gerepresenteerd. Nu niet. Gelukkig: schoon thans de vraag nog natuurlijker is; waartoe eene Commissie; zijn niet de Ministers en de Raad van State de raadslieden van den Vorst?

"Commissie, rapport, onderzoek bij het rapport, ontwerp van wet, discussie bij de Staten-Generaal, bijeenroeping der dubbele Kamer.... dus voorecrst geene verandering; en dit is goed. De Grondwet is niet zóó gebrekkig als vele van haar voorstanders eensklaps hebben ontdekt; en verandering zou in deze omstandigheden geene verbetering zijn. Het was niet Ministerieele verantwoordelijkheid, maar een Ministerie dat algemeen werd verlangd.

De Regering had zelf en terstond; waarom of dit door de Ministers niet ernstiger en ook door de Staten-Genereal aangedrongen werd? veranderingen tot stand kunnen brengen, heilzaam voor den troon en voor het volk. Misschien is het eindelijk voor sommige te laat: maar wat dan?

Digitized by Google

"Waren wij omtrent de Commissie zelve ongerust, gaarne herdachten wij het gezegde van den Heer DE JONGE:

""Om de hand te durven slaan aan de grondvesten van eenen Staat, wordt meer vereischt bij den man van kalm beraad, dan gebreken te zien en verbeteringen te begeeren. De voorzigtigheid en onze Grondwet zelve vorderen daartoe het bestaan eener noodzakelijkheid."

"En vooral ook de aanmerking van den Heer CATS. "Vele gebreken en wel inzonderheid dezulke, niet welke theoretisch, dikwijls van meer belang schijnen dan zij wel practisch bevonden worden te zijn, maar dezulke, welke tot den zenuw van den Staat behooren, kunnen verbeterd worden met behoud en onder regime onzer tegenwoordige Grondwet."

Over de zeer conservatieve beginselen der benoemde leden liet zich *de Standaard* van 7 Februari 1831 zeer ongunstig uit. In *de Noordstar* van diezelfde dagteekening werd, bij gelegenheid dat de wensch werd uitgedrukt, dat bij de *nieuwe Grondwet* meerder invloed aan de openbare meening op de plaatselijke en gewestelijke besturen zou worden toegekend, gezegd: "Mogt het der Commissie tot herziening der grondwet, aan hetwelk het Vaderland eenmaal zooveel *kan* te danken hebben, niet aan den moed ontbreken, welke de Staatsman noodig heeft, als hij een ingekankerd vooroordeel wil tegengaan."

Drie der leden, VAN PABST TOT BINGERDEN, VAN LYNDEN VAN HEMMEN en BORRET, waren ook leden geweest van de commissie van 2 October 1830. Zie boven, blz. 92. DE JONGE VAN CAMPENS NIEUWLAND, in 1831 nog advocaat bij het Hoog-gerechtshof te 's Gravenhage, is, blijkens zijne levensschets in de M. v. N. L., steller van het hierna te melden rapport geweest. Mr. JENTJE CATS EPKUSZOON, een zeer bekwaam en onafhankelijk lid der Staten-generaal van 14 Sept. 1830 tot Juli 1840, wanneer hij zijn ontslag nam. In 1848 was hij lid van de dubbele Kamer.

Blz. 116, r. 8 v. o. "Rapport der Commissie". Door het welwillend besluit van Z. M. den Koning is mij inzage van dat Rapport verleend. Het is een zeer uitvoerig stuk, 185 bladz. folio, en vergezeld van onderscheidene bijlagen. De uitvoerigheid van die stukken belet ons de geheele mededeeling, maar als bijdrage tot de staatkundige gevoelens van de leden der commissie en in verband tot de latere overwegingen, hebben wij toch gemeend de hoofdzaak er van, met de eigen woorden van de commissie publiek te moeten maken.

Het rapport werd uitgebracht onder dagteekening van den 28sten Mei 1831 en schijnt van die dagteekening tot aan 10 Juni 1831 door den Koning in overweging te zijn genomen en toen voorloopig ter zijde

Digitized by Google

gelegd, in afwachting van de voorstellen, die toen aan de conferentie waren onderworpen. Het begin luidde als volgt:

AAN ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING.

"De Commissie ingesteld bij Uwer Majesteits besluit van den 30en Januarij ll. n°. 64, tot het voorbereiden der wijzigingen, welke, ten gevolge der scheiding tusschen *Noord Nederland* en *België*, in de grondwet van het Koningrijk zullen behooren gebragt te worden, ten einde haar alleen op *Noord-Nederland* toepasselijk te maken, heeft de eer Uwe Majesteit hierbij den uitslag te onderwerpen van den hoogstgewigtigen arbeid, welke aan haar, door het vereerend vertrouwen van Uwe Majesteit was opgelegd.

"Belangrijk voorzeker maar niet minder moeijelijk tevens, was de taak welke van de Commissie werd gevorderd.

"Men had, wel is waar, bij de herziening in den jare 1815 der toen bestaande Grondwet voor de vereenigde Nederlanden, wijsselijk het geval voorzien, dat tijd en ondervinding veranderingen en wijzigingen in de Grondwettelijke instellingen van het Koningrijk der Nederlanden konden noodig maken, maar zeer zeker was de mogelijkheid niet te veronderstellen, dat dusdanige wijzigingen immer zouden kunnen geboren worden uit verbreking van eeden, miskenning en losscheuring van alle Grondwettig gezag. Hebben van dit alles, echter, de tot het Rijk behoord hebbende Zuidelijke gewesten, het ongelukkig tafereel opgeleverd; — hoezeer blinkt daartegen uit (en zulks te midden van zoo vele staatkundige woelingen in andere landen van Europa) dat gedeelte van het Rijk, thans onder den naam van *Noord Nederland* bekend, door getrouwheid aan orde en wet, aanbiedingen van goed en bloed, — eensgezinde liefde voor Koning en Vaderland, ja, door grootsche, maar aandoenlijke zelfopoffering!

"Indien ondertusschen het onderzoek der Commissie zich had kunnen bepalen tot het voorstellen van de wijzigingen welke de Grondwet van het Koningrijk zou behooren te ondergaan, ten einde haar alleen op *Noord-Nederland* toepasselijk te maken; zou hare arbeid, gelijk Uwe Majesteit straks zal ontwaren, niet veel stof tot nadenken hebben opgeleverd. Edoch, ook andere punten van overweging waren, behalve het gewild onderzoek, door Uwe Majesteit aan de Commissie opgedragen, als:

"Of het doelmatig zij, de daarstelling van het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid in aanmerking te nemen;

"of de ervaring ook de voordragt van enkele andere wijzigingen der Grondwet geacht zouden kunnen worden aan te raden, in overeen-

Digitized by Google

stemming met de beginselen onzer instellingen en de belangen van *Noord-Nederland;*

"of die belangen niet zouden bevorderd worden door een voorbehoud voor nadere wettelijke bepalingen van verschillende onderwerpen van eenen meer reglementairen aard, die thans in de Grondwet zijn opgenomen en of op zoodanige nadere wettelijke bepalingen het voorschrift van Art. 7 der Grondwet, als dan niet zoude behooren te worden toepasselijk gemaakt.

"Uwe Majesteit heeft overigens wel uitdrukkelijk verklaard Hoogstderzelver bedoeling te zijn, dat geenszins worde overgegaan tot eene algeheele herziening der thans bestaande Grondwet; — maar dat het onderzoek en de overweging der Commissie zich uitsluitend behoorde te bepalen tot zoodanige veranderingen of bijvoegselen, als bij het Elfde Hoofdstuk der Grondwet bedoeld en geschikt zijn om overeenkomstig het bepaalde bij haar 234ste artikel, bij die algemeene Grondwet gevoegd te worden;

"Eindelijk verlangt Uwe Majesteit den uitslag der werkzaamheden van de Commissie te zien opgenomen in één of meer ontwerpen van wetten en toelichtende Memorien naarmate het aan de Commissie doelmatiger zal voorkomen, dat alle de punten van verandering of bijvoeging op één, dan wel achtervolgelijk aan de vergadering der Staten-Generaal voorgedragen worden. Het zal geen betoog behoeven voor hoeveel verschillende beschouwingen eenige der voornaamste instellingen van ons Staatsgebouw, vatbaar zouden zijn geweest, indien de Commissie een geheel ruim veld voor zich had geopend gehad en in alle zoodanige bespiegelingen had kunnen en mogen treden, als waarover men zich dezer dagen, ook in gedrukte geschriften, ruimschoots heeft bezig gehouden.

"Uwer Majesteits besluit van den 30en Januarij dezes jaars n°. 64 heeft echter aan de Commissie de palen voorgeschreven, binnen welke derzelver overwegingen zich behoorden te beperken en zij heeft het derhalve tot een harer eerste pligten gerekend, zich, bij den aan haar opgelegden arbeid, stiptelijk binnen die grenzen te bepalen en niet van dezelve af te wijken. De Commissie heeft zich niet te min gevleid, niet tegen de geëerbiedigde begeerte van Uwe Majesteit te zullen handelen, door stil te staan bij *alle* onderwerpen, als welke bij de raadpleging eener vijftienjarige ondervinding, naar het inzien der Commissie in het algemeen belang, — in dat van het waarachtig welzijn en eene welbegrepene vrijheid van het met zooveel liefde en eensgezindheid aan Uwe Majesteit verknocht gebleven Noord-Nederlandsch volk, verbeteringen schenen te verdienen, of waarop de Commissie vermeende Uwer Majesteits aandacht bijzonder te mogen en te moeten vestigen.

Digitized by Google

"De Commissie heeft alzoo het aan haar toevertrouwd onderzoek aangevangen en ten einde gebragt in de volgorde bij Uwer Majesteits meergemeld Besluit voorgeschreven en zal ook, naar die volgorde, dit haar Rapport in *drie* hoofdpunten verdeelen, te weten:

I. De veranderingen en wijzigingen welke *noodzakelijk* in de Grondwet behooren gebragt te worden, ten gevolge der scheiding tusschen *Noord-Nederland* en *België;*

II. De uitslag der overwegingen omtrent het doelmatige der daarstelling van het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid;

III. De wijzigingen welke op grond der ervaring in de bestaande Grondwet raadzaam schijnen te kunnen worden geacht.

"Dit rapport gaat wijders vergezeld van onderscheidene ontwerpen van wetten.".....

In onderscheidene ontwerpen van wetten, die als bijlagen bij het rapport gevoegd zijn, waren de voorstellen der commissie geformuleerd terwijl de drie voornoemde hoofdpunten in het rapport in het breede behandeld werden.

De behandeling van punt I ving aan met de volgende verklaring:

"De Commissie meende bij den aanvang van hare werkzaamheden niet beter aan de bedoeling van Uwe Majestett te kunnen beantwoorden, dan geheel op zich zelve te onderzoeken alle zoodanige wijzigingen als noodwendig in de Grondwet van het Koningrijk ten gevolge der afscheiding van *België* zouden geacht kunnen worden, te *moeten* plaats grijpen".....

Wij hebben deze woorden overgenomen, om te doen zien hoe de commissie de geheele afscheiding van België als een volbracht feit beschouwde. De commissie meende verder, dat, ofschoon de grondwet van 1815 geen Eerste Kamer kende, thans de afscheiding geene noodzakelijkheid daarstelde om de Eerste Kamer af te schaffen.

"Het getal der Leden zou bij het behouden eener Eerste Kamer, als *noodzakelijke* wijziging welligt in art. 80 der Grondwet op 20 tot 30 voor voldoende hebben kunnen geacht worden." Dit punt werd later in het rapport behandeld.

Bij het eerste hoofdstuk der grondwet werd omtrent de eerste artikelen aangemerkt, dat de commissie niet in de gelegenheid was eenige verandering in de artikelen, houdende de omschrijving van de provinciën en derzelver grenzen, voor te stellen, daar de grenzen zouden afhangen van het met België te sluiten tractaat.

Digitized by Google

Bij de beschouwing van de tweede afdeeling, tweede hoofdstuk, werd het volgende medegedeeld:

"Ook deze afdeeling, handelende over het *Inkomen der Kroon* is in het ontwerp van wet sub. Lr. *C* geheel en al oningevuld gebleven; te teeder was dit punt voor de Commissie, dan dat dezelve zoude achten, zonder bijzonderen last, hier eenig initiatief op zich te kunnen nemen. Zij was bevreesd de voornemens vooruit te loopen van een Vorst, die reeds zoo dikwerf toonde, volksgeluk boven eigene schatten te stellen."

Na de wenschelijkheid aangewezen te hebben dat voortaan de inhuldiging te Amsterdam en niet onder den blooten hemel zou plaats hebben en eenige veranderingen waren voorgesteld, die onmiddellijk uit de scheiding volgden, werd aangedrongen op de noodzakelijkheid om aan den Franschen tekst van 1815 hare authentieke waarde te ontnemen en wel op de volgende gronden.

"*Vooreerst* is het voorgekomen, dat na de afscheiding van *België*, er geen twijfel behoort over te blijven, dat overal waar in de Grondwet wordt gesproken van het *Koningrijk der Nederlanden* en van *Nederlandsche ingezetenen* of van *Nederlanders*, door een en ander niet anders wordt verstaan, dan het *Koningrijk* en het *Rijk der Nederlanden* zooals hetzelve dan in de gewijzigde artikelen 1 en 2 zal zijn omschreven, mitsgaders *Noord-Nederlandsche ingezetenen* of *Noord-Nederlanders* behoorende tot de Provincien in de bedoelde artikelen vermeld. Men zal misschien zeggen dat het van zelf spreekt, dat na de afscheiding, ook alle zoodanige gedeelten der Grondwet, welke onveranderd zijn gebleven, niets meer gemeens hebben, met het Koningrijk der Nederlanden, zooals hetzelve bestond vóór de afscheiding van en tijdens de vereeniging met *België*, doch het is de Commissie niet alleen *volstrekt noodig*, maar van het *grootste belang* voorgekomen, dat bij de wijzigingen der bestaande Grondwet zelve, te dien opzigte allen twijfel eens en vooral worde weggenomen en zoodoende alle mogelijke zwarigheden voor het vervolg worden afgesneden."

De commissie meende echter dat hierin voorzien kon worden bij een afzonderlijk voorstel.

"II. Indien het afgeloopen onderzoek der wijzigingen in de Grondwet noodzakelijk geworden door de afscheiding van *België*, de minst moeijelijke zijde heeft uitgemaakt van den aan de Commissie opgedragen arbeid, van des te meer gewigt was de eerste door Uwe Majesteit aan haar onderworpen vraag: over de al of niet doelmatigheid der daarstelling van het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid?"

Digitized by Google

De commissie meende echter omtrent dit punt eene afzonderlijke memorie aan Z. M. te moeten indienen, die als bijlage bij het rapport is gevoegd.

Bij het IIIe punt oordeelde de commissie in het oog te moeten houden, dat Z. M. geene geheele herziening der Grondwet verlangde, maar slechts die onderwerpen aangewezen te zien, wanromtrent door de ervaring eene noodzakelijkheid was gebleken. Daartoe had de commissie in de volgorde der grondwettige bepalingen onderscheidene verbeteringen voorgesteld.

Wij deelen, in verband tot latere discussiën en veranderingen, de meeste dier veranderingen mede met de eigen woorden der commissie.

Hoofdstuk I art. 4 [1] [3]. "De diliberatien in de vergaderingen der Tweede Kamer van de Staten-Generaal hebben het bewijs opgeleverd, hoezeer van de weldadige en natuurlijke strekking van dit artikel, door overdrevene denkbeelden, eene verkeerde uitlegging kan worden gegeven en men heeft in publieke dagbladen, het ongerijmde zoo hoog zien klimmen, dat het als eene schending der Grondwet wierd uitgekreten, toen het gouvernement ter verzekering der inwendige rust en veiligheid, tijdelijke behoedmiddelen tegen beruchte en verdachte vreemdelingen deed aanwenden.

"Het artikel echter geeft zeer zeker niet de minste aanleiding tot het betwisten van een regt, hetwelk van de magt der Regering onafscheidelijk is, en nog minder om het Rijk der Nederlanden de wettelijke schuilplaats te doen zijn van vreemde onruststokers en misdadigers.

"De bepalingen van het artikel zijn ook inderdaad de aanleidende oorzaak niet geweest, van de hevigheid, waarmede men de bescherming der vreemdelingen heeft verdedigd, maar bijzondere inzigten en omstandigheden hadden de driften opgejaagd en de partijschap aangemoedigd.

"De Commissie kan ook niet deelen in de meening van hen, welke in het artikel eenig beletsel zien, tot het sluiten van cartels met naburige Staten ter wederzijdsche uitlevering van deserteurs, evenmin als tot het uitleveren van vreemdelingen, als zijnde een en ander gegrond op het Regt der volkeren.

"In alle gevallen gelooft zij, dat de toepassing van het artikel, door de beslissingen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal in drie on-

---

[1] De artikelen zijn alle die van de grondwet van 1815; tusschen [ ] hebben wij de artikelen van de tegenwoordige grondwet aangehaald.

Digitized by Google

derscheidene gevallen bij meerderheid genomen [1], kan geacht worden, eene gevestigde interpretatie te hebben verkregen.

"Het geheel achterwege laten van dit artikel zou wijders, naar het oordeel der Commissie, eenen nadeeligen invloed op de algemeene denkwijze uitoefenen en alle wijzigingen in hetzelve komen haar, ook dáárom onraadzaam voor, vermits men welligt geene verandering zou kunnen voorstellen, zonder aanleiding tot nieuwe moeijelijkheden te geven, en zonder te doen verloren gaan de nu gevestigde verklaring van het artikel.

"De Commissie heeft het derhalve niet doelmatig geacht om het artikel, hetwelk voor de vreemdelingen mild en uitlokkend en voor den Staat niet gevaarlijk of bedenkelijk is, te wijzigen of weg te laten.

"Bijaldien Uwe Majesteit ondertusschen in het denkbeeld mogt verkeeren, gelijk zulks het geval is bij eenige Leden der Commissie, de minderheid in dezelve uitmakende, dat er, uit aanmerking van de verschillende gevoelens nopens de toepassing van het artikel, zwarigheid mogt bestaan om hetzelve onveranderd te behouden, zou de Commissie subordinaat van meening zijn, dat de volgende redactie voor het artikel in aanmerking zoude kunnen komen, te weten:

"'De vreemdeling die zich op het grondgebied van het Rijk bevindt, "heeft aanspraak op bescherming van persoon en goederen."

"Door in deze redactie niet te spreken van *ingezetenen*, hetgeen trouwens geheel overtollig schijnt, en verder te doen wegvallen het woord *gelijke* (aanspraak op bescherming van persoon en goederen) zoo als in den franschen tekst ook alleen wordt gelezen *la protection*, gelooft de Commissie dat uit den weg zouden genomen worden de verkeerde gevolgtrekkingen waartoe de uitdrukking *gelijke aanspraak voor ingezetenen en vreemdelingen* aanleiding heeft gegeven."

Ofschoon op andere wijze, heeft de commissie hier de verandering voorgesteld, die eerst in 1848 is tot stand gekomen; evenzoo stelde de commissie eene verandering voor in art. 6 en 7 van de grondwet van 1815, die in 1844 tot groot ongerief werd nagelaten; de verandering hing te zamen met hetgeen later in het rapport bij hoofdstuk IV der grondwet werd voorgesteld.

Omtrent art. 71 droeg de commissie het volgende voor:

"Tot de *zevende* afdeeling, handelende over den Raad van State en de Ministerieele Departementen, gekomen zijnde, zoude de Commissie gemeend hebben zich te kunnen onthouden van eene opzettelijke overweging der nuttigheid en noodzakelijkheid van het voortdurend bestaan van dat Staatslighaam, hetwelk de eer heeft den Koning

[1] De petitiën van CAUCHOIS LE MAIRE in 1818, en FONTAN in 1829.

Digitized by Google

tot Voorzitter te hebben, en waarvan alle de werkzaamheden, gedurende een aanwezen van zeventien jaren aan Uwer Majesteits beoordeeling en schatting zijn onderworpen geweest, ware het niet, dat hier en daar een twijfel ontstaan was over de noodzakelijkheid van eenen zoodanigen Raad, en de wensch zich had laten hooren, om tot bezuiniging; vereenvoudiging en minder omslag, denzelven geheel te doen wegvallen. De Commissie heeft dan ook gemeend, om zoo veel dit onder haar bereik ligt, te moeten onderzoeken of er genoegzame gronden zijn voor het al of niet behouden van dien Raad.

"De Raad van State is, volgens de instelling een adviserende Raad, waarbij alle voorstellen door Uwe Majesteit aan de Staten Generaal te doen, of door dezen gedaan, alsmede alle algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat en van deszelfs besittingen in andere werelddeelen bedaardelijk worden overwogen; waarbij alle stukken door Commissarissen uit denzelven worden onderzocht, en daarna in de volle vergadering bediscuteerd. — Die Raad is bevoegd en verpligt, om bij het onderzoek van eenige zaak, van de hoofden der Departementen van algemeen bestuur en van alle Staatsambtenaren, alsmede van de Collegien van regering en administratie, de opheldering en inlichtingen te vragen, die hij voor zoodanig onderzoek noodig heeft.

"Dit reeds geeft eenigen waarborg tegen overhaasting en verwachting van rijpe beoordeeling. Zonder vooringenomen te zijn vóór- of bepaald gehecht aan het een of ander Departement, toetst de Raad het aangeboden werk aan vorige gevallen, en aan bestaande wetten en besluiten; en de stukken van meer dan een Departement in handen krijgende, kan hij de botsingen die uit onderscheidene beoordeeling mogten ontstaan voorkomen, den zamenhang in het bestuur bevorderen, en bij uiteenloopende adviesen der hoofden van Departementen, door een gemotiveerd advies de keuze gemakkelijker maken; onnaauwkeurigheden die zoo ligtelijk bij het werk van eenen man kunnen insluipen, ontdekken en verbeteren, en alzoo aan de stukken die onder het oog van Uwe Majesteit moeten komen, meer volledigheid verschaffen.

"Daar de Leden van den Raad van State uit de verschillende provincien des Rijks moeten gekozen worden, mag men veronderstellen dat ook de belangen der onderscheidene provincien bij voorkomende zaken zullen in het oog gehouden worden en met kennis van zaken beoordeeld.

"Bij het bestaan van een verantwoordelijk ministerie zou de Raad van State zelfs niet overtollig kunnen geacht worden; zoo veel te minder is hij dat, bij de door de Commissie voorgestelde verantwoor-

Digitized by Google

delijkheid van Ministers zonder een Ministerie. In het belang van die Ministers zelve is het, dat gewigtige stukken, die hen aansprakelijk kunnen maken een ernstig en onpartijdig onderzoek ondergaan, en tot bevestiging van hun oordeel of tot hunne nadere overweging leiden; dat zij in den Raad zelven over diergelijke aangelegenheden de discussien bijwonen, en met de gronden voor de onderscheidene gevoelens bekend worden.

"De Raad van Ministers kan uit den aard der zaak de werkzaamheden van den Raad van State niet vervangen; deszelfs Leden met de uitvoering belast, hebben den tijd niet om over zulk een aantal voorkomende zaken regelmatig te raadplegen.

"Die hoofden van departementen veranderen van tijd tot tijd, maar de Raad van State is als ligchaam bestendig, en alzoo vormt zich daar van zelven een soort van stelsel van bestuur, vestigt zich eene jurisprudentie, hetgeen voor veranderlijkheid en inconsequentie behoedt.

"Eindelijk schijnt de Raad van State bij ongewone en groote gebeurtenissen de regte plaats te zijn alwaar onder het voorzitterschap van Uwe Majesteit en in tegenwoordigheid der Ministers, de groote aangelegenheden des Rijks behandeld kunnen worden. De Grondwet heeft dan ook bij art. 46 en 49 aan dien Raad in buitengewone belangrijke gevallen, gewigtige betrekkingen gegeven.

"De Commissie meent alzoo dat een Raad van State niet te talrijk en dus niet te kostbaar, maar uit leden bestaande die volgens de de instelling alle belangrijke voorstellen en maatregelen naauwkeurig onderzoeken en onbeschroomd beoordeelen, niet overtollig, maar voor den Staat en de dienst des Konings nuttig is, en als grondwettig mag blijven beschouwd worden.

"De vermindering van het getal Leden voor den Raad van State, wordt van zelve noodzakelijk door de verkleining van het Grondgebied van het Rijk en den minderen omvang der werkzaamheden welke daaruit moet ontstaan.

"Naar het inzien der Commissie zou het maximum van het getal Leden voeglijk op *twaalf* kunnen gesteld worden."

Na hiervoor de redenen opgegeven te hebben, deed zij de vraag: "of Leden van dien Raad, na een zeker getal jaren onafgebroken zitting te hebben gehad, niet *voor hun leven* zouden dienen benoemd te worden?" waarbij zij op het voorbeeld van Frankrijk wees.

Naar het oordeel van de commissie moest "eene vertegenwoordiging uit twee Kamers, als een der noodzakelijke bestanddeelen worden beschouwd;" meende zij niet tot de grondwet van 1814 te moeten terugkeeren, bleef zij de benoeming van de leden door den Koning handhaven en vervolgde daarop haar rapport:

Digitized by Google

"De vereischten welke voor de keuzen tot het Lidmaatschap in de Eerste Kamer volgens art. 80 der Grondwet in aanmerking komen, zijn geheel overeenkomstig zoo met onze zeden als met onze instellingen en schijnen de Commissie toe, gelukkig gekozen en te moeten behouden blijven.

"De bepaling van het getal Leden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, is, naar het oordeel der Commissie, een belangrijk onderwerp. Bijaldien dit getal te naauw wordt gesteld, zal de Kamer misschien moeijelijk aan hare bestemming kunnen beantwoorden en welligt minder door het vertrouwen der Natie worden ondersteund.

"De commissie zou de behandeling van dit moeijelijk vraagstuk hebben kunnen ontwijken, door het aangeven van het getal van 55 Leden, hetwelk bij de Grondwet voor de vereenigde Nederlanden voor den jare 1814 vastgesteld en thans ook voor het aandeel der noordelijke Provincien, in de tegenwoordig bestaande Grondwet is aangewezen.

"De meerderheid der Commissie heeft echter hierin hare bevrediging niet kunnen vinden, omdat de door den loop des tijds bekomene ondervinding haar de overtuiging heeft gegeven, dat eene vermeerdering van het getal Leden voor de Tweede Kamer, wenschelijk en doelmatig is.

"De belangstelling van de Natie in de beraadslaging van hare vertegenwoordiging is te levendig en te hoog gespannen, om niet te moeten verwachten, dat op dit stuk, hetzij bij de Staten Generaal, hetzij elders, dringend worde aangehouden.

"Eene der hoofdredenen tot vermeerdering van het getal der Leden van de Tweede Kamer, schijnt meer bijzonder te kunnen worden ontleend uit de bepalingen van de artikelen 101 en 102 der Grondwet; volgens deze artikelen kan de Tweede Kamer beslissen, bijaldien meer dan de helft haier Leden tegenwoordig is, en worden de besluiten bij volstrekte meerderheid van stemmen opgemaakt.

"Zoo nu in het voorondersteld geval de Tweede Kamer uit 55 Leden was zamengesteld en er zich niet meer dan 28 Leden in de vergadering bevonden, zouden die 28 Leden niettemin Grondwettig kunnen beraadslagen en beslissen: het zou alzoo kunnen gebeuren dat belangrijke wetten, zoo als die rakende belastings-middelen, door 15 Leden wierden aangenomen."

Na eenige toelichting hiervan vervolgt het rapport:

"De meerderheid der Commissie heeft om alle deze redenen gemeend te moeten voorstellen het getal der Leden voor de Tweede *Kamer* der Staten Generaal op *zeventig* te bepalen.

"Een Lid echter kon zich met deze vermeerdering niet vereenigen, uit hoofde hij van oordeel was, dat hoeveel waarlijk kundige, regt-

Digitized by Google

schapen, onafhankelijke mannen ons vaderland moge bevatten, de ervaring echter leert, dat de keuze reeds nu niet altijd even ruim is, omdat zoo velen juist van dezen, zwarigheid maken de gewigtige zending tot de Tweede Kamer op zich te nemen; terwijl voorts, wilde het ongeluk, hetgeen hij bij eene het gewigt der vertegenwoordiging kennende Natie, niet kan vooronderstellen, dat de Leden der Tweede Kamer zoo traag waren, in de betrachting hunner pligten, dat zelfs tot gewigtige wetten slechts de helft der Leden opkwame, deze wetten ook bij het getal van zeventig, maar de moreel weinig beteekenende kracht van 19 stemmen zouden hebben. Verkieslijker zoude dit Lid het dan achten, dat de bij art. 101 bepaalde helft ter beslissing voor de Tweede Kamer, althans gebragt wierd op *niet minder dan twee derde.*"

Na eenige overwegingen, op welke wijze die vermeerdering zou kunnen plaats hebben, gaf de commissie "de voorkeur aan den grondslag der bevolking, tot vermijding der bedenkelijke zwarigheden."

Omtrent de wenschelijkheid van de verandering in het getal leden der Eerste Kamer werd het volgende medegedeeld:

"De Commissie heeft met de meeste oplettendheid onderzocht, of ten gevolge der afscheiding van de Zuidelijke Provincien, tot de zamenstelling der Eerste Kamer, de helft van het in de Grondwet voorkomende getal en alzoo een minimum van 20 en een maximum van 30 Leden zoude kunnen worden bepaald.

"Zij moet Uwe Majesteit evenwel volmondig bekennen, dat dit getal haar te gering voorkomt, om de achting en eerbied voor dit staatslighaam te verwekken, welke naar het doel van deszelfs instelling, tot het algemeen vertrouwen moeten leiden. Immers, dit vertrouwen is moeijelijk te veronderstellen, wanneer bij zoodanige zamenstelling zich het geval kan voordoen, dat met eene vergadering van het minimum of *Elf* Leden, de beraadslagingen voortgezet, en een besluit door *zes* Leden kan genomen worden."....

Na eenige ontwikkeling van dit punt werd geschreven:

"De Commissie zou ook huiverig zijn het reeds in de grondwet gelegd beginsel van een maximum te verlaten, — maar wanneer zij in overweging neemt, dat bij de invoering der Grondwettelijke veranderingen, welke zij in andere hoofdbepalingen heeft voorgedragen, het regt aan de Kroon zou worden toegekend tot ontbinding van de Tweede Kamer der Staten-Generaal; — is het haar toegeschenen, dat aan de Kroon ook een ruimeren invloed op de zamenstelling der Eerste Kamer behoort te worden verzekerd, en die invloed kan verkregen en uitgeoefend worden, door op het voorbeeld van andere Rijken, geen maximun in de Grondwet te bepalen.

Digitized by Google

"De Commissie spreekt hier van de Kroon en hare regten, omdat het de heiligste pligt des Konings is, voor de instandhouding der Grondwet en de veiligheid van den Staat te zorgen en omdat zonder het bestaan van dat regt, de Eerste Kamer de oorzaak en het werktuig zou kunnen worden van eenen rampzaligen worstelstrijd.

"In dusdanige omstandigheid kunnen alle middelen tot overreding en toenadering vruchteloos zijn; — de hoop en de mogelijkheid om het kwaad te genezen zijn dan alleen te zoeken in het regt der Kroon tot aanvulling der Leden, wier betere gezindheid de storm der driften kan doen bedaren.

"De Commissie kan niet gelooven, dat het regt der Kroon, zoodanig ingezien, eenige bekommering kan verwekken, en zij vreest ook evenmin de tegenwerping dat door het weglaten van een maximum, de Eerste Kamer, door een zoo groot aantal Leden zou kunnen worden vermeerderd, dat hetzelve tot ontluistering van die instelling zoude kunnen aanleiding geven.

"De Koning heeft *voorserst* in de verschillende bestanddeelen welke die Kamer kunnen uitmaken eene ruime gelegenheid om Leden met grondwettelijke aanspraak te plaatsen; en *ten anderen* zou juist de vrees voor onverschilligheid of ontluistering eene heilzame werking op de Kamer kunnen hebben, om zich niet door partijschap, verdeeldheid of halstarrige tegenwerking te laten wegslepen.

"Voor de zamenstelling der Eerste Kamer moet nogtans, naar het inzien der Commissie, noodwendig een *minimum* bepaald worden, ten einde de zedelijke invloed van hare besluiten niet verloren ga.

"Eene vergadering van ten *minste dertig* Leden komt de Commissie daartoe voldoende voor.

"Een Lid der Commissie heeft zich niet kunnen voegen bij het denkbeeld, dat de Eerste Kamer uit een onbepaald getal Leden kan worden zamengesteld, en heeft zich nog minder kunnen vereenigen, met alle de consideratien welke tot betoog van die noodzakelijkheid zijn aangevoerd. Hij heeft zijn gevoelen ontwikkeld in eene bijzondere Nota, welke onder de Lr. *K* bij dit rapport wordt overgelegd."

Ten opzichte van de beëediging der leden van de Tweede Kamer, art. 84, werd, naar aanleiding van het voorgevallene in 1829, voorgesteld de beëediging niet te doen plaats hebben voordat de geloofsbrieven onderzocht waren.

Bij art. 86 [thans 83] werd het volgende geschreven:

"De Commissie stelt voor, het bedrag der verblijfkosten voor de Leden van de Tweede Kamer te verminderen op *f* 2000 's jaars. Deze voordragt vloeit voort uit de overweging, dat, terwijl bezuiniging en besparing van uitgaven in alle takken van het openbaar bestuur wor-

Digitized by Google

den ingevoerd, het van een zeer gunstigen invloed zoude zijn, dat in de schadeloosstelling wegens de bedoelde verblijfkosten een sprekend voorbeeld wierd gegeven, dat Uwer Majesteits heilzame oogmerken, volstandig worden uitgevoerd.

"Met opzigt tot de Tweede Kamer is bovendien bij de Commissie in bijzondere aanmerking gekomen, dat de bij het 79ste artikel voorgestelde vermeerdering van 15 Leden, niet tot opmerkelijk bezwaar der schatkist zoude behooren uit te loopen. Wanneer nu het bedrag der verblijfkosten wordt gesteld op *f* 2000 zal eene vergelijkende berekening doen zien, dat door de verhooging van het getal Leden der Tweede Kamer, de uitgaven met niet meer dan *f* 2500 worden vermeerderd."

Met het oog op mogelijke vermeerdering van leden der Eerste Kamer en met het oog op de kosten vermeende de "Commissie dit tweeledig doel te hebben bereikt, door de wijziging in het daartoe betrekkelijk ontwerp van wet voorgedragen, om jaarlijks wegens reis- en verblijfkosten op de staatsbegrooting ten behoeve van de Eerste Kamer te doen stellen eene som niet te boven gaande die van *f* 100,000, en dat door ieder Lid in geen geval meer dan *f* 2500 zal worden genoten."

Bij art. 91 stelde men eene verandering voor, die ook later in de grondwet is opgenomen en in verband stond met de ministeriëele verantwoordelijkheid. Zij werd op de volgende wijze toegelicht:

"De ondervinding heeft het wenschelijke aangetoond, dat de Ministers of Hoofden van Departementen van algemeen bestuur steeds in de Kamers tegenwoordig zijn, wanneer er in dezelve wordt beraadslaagd over voorstellen of ontwerpen van wetten, welke uit hun Departement zijn voortgevloeid; — maar indien het stelsel der *verantwoordelijkheid van de Ministers* mogt worden aangenomen, is het voornaal derzelver eerste pligt, zoowel als hun eerst belang, dat zij de maatregelen waarvoor zij verantwoordelijk zijn bij de Staten-Generaal verdedigen; terwijl hunne tegenwoordigheid verder het voordeel zal kunnen opleveren, dat zij dwalingen en verkeerde begrippen zullen kunnen bestrijden, — echte beginselen voorstaan en ingang doen vinden; en door het geven van gepaste inlichtingen op voorkomende zaken, den gang van het bestuur, tegen alle ongegronde beschuldigingen regtvaardigen.

"De Commissie heeft dien overeenkomstig eene verpligtende bepaling in art. 91 voorgesteld."

Ook in art. 92 (nu art. 91) werd eene bijvoeging voorgedragen, die thans in de grondwet gevonden wordt, namelijk "dat ook niet tot Leden van de Staten-Generaal, kunnen worden gekozen *Leeraars van eenige Godsdienstige gezindheid.*"

Digitized by Google

"Zeer spaarzaam is de Grondwet in het uitsluiten der ingezetenen van het regt om tot Lid van de Staten-Generaal te kunnen worden benoemd; — de ruime vrijheid van keuze die daarvan het gevolg is, stelt voor alle standen der Maatschappij den weg open om tot deze eervolle betrekking geroepen te worden, en getuigt van de mildheid onzer instellingen.

"De Commissie zou het niet gewaagd hebben eene beperking van deze vrijheid ten opzigte der Leeraars van den Godsdienst voor te dragen, indien zij niet meende, dat daartoe dringende noodzakelijkheid bestond, in het belang van den Staat, en zulks door alle vrienden van rust, eendragt en eensgezindheid gereedelijk zoude worden erkend.

"De uitsluiting der Leeraars in de uitoefening van zekere politieke regten is ook geene nieuwigheid, want reeds bestaat dezelve in de Reglementen op de zamenstelling der Provinciale Staten, en het is aan de Commissie niet bekend, dat de waardigheid van het geestelijk karakter daardoor eenigzins heeft geleden. Men kan, wat meer is, veilig vooruitstellen, dat het tot de eigenschappen van het Leeraarsambt niet behoort een werkend deel te nemen aan de bemoeijenissen van staatkundige aangelegenheden, en hoe zorgvuldiger de Leeraars zich aan de beoordeeling derzelve onttrekken, hoe hooger zij zich in de algemeene achting verheffen en in zedelijken invloed en vertrouwen zullen winnen.

"De uitsluiting der Leeraars zou echter, naar het inzien der Commissie door deze redenen alleen niet genoegzaam kunnen worden verdedigd. Zij heeft voornamelijk het oog gehad op de bijzondere gesteldheid van ons Rijk, waarin zoovele verschillende godsdienstige gezindheden bestaan; — zij heeft gevreesd, dat een eerste voorbeeld van eene benoeming van een' Leeraar in eene Provincie, de spoorslag en oorzaak zou worden, dat Leeraars uit andere Provincien wierden afgevaardigd, en zij heeft zich het gevaar niet kunnen verbergen, dat het gelijktijdig optreden van Leeraars van verschillende gezindheden weldra het begin zou kunnen worden van eenen strijd, waarvan de mindere of meerdere bitterheid noodlottig op de gemoederen der ingezetenen zoude kunnen terugwerken en scheuring en verdeeldheid naar zich kunnen slepen.

"De Geschiedenis vertoont onder zoo vele bedroevende tafereelen, de verderfelijke gevolgen van godsdienstige twisten, zoodat het Gouvernement niet genoeg op zijne hoede kan zijn, om de natie tegen den terugkeer van dit onheil te beveiligen."

Ook werd bij dit artikel nog in overweging genomen of de uitdrukking "comptabel ambtenaar" niet voor verduidelijking vatbaar

Digitized by Google

zoude zijn; maar werd besloten, het artikel aldus te behouden. Zoo als bekend is zijn bij de grondwet van 1848 ook comptabele ambtenaren als leden der Staten-generaal toegelaten. De verbetering, die thans in artikel 101 omtrent het opmaken van het besluit bij het staken der stemmen wordt aangetroffen, werd ook voorgesteld: "De voorschriften in deze artikelen, 107 en volg. [thans 106 en v:] vervat, om tot leiddraad te dienen in het onderzoek der voorstellen des Konings bij de Kamer, zouden naar het oordeel der Commissie, uit de Grondwet moeten weggenomen worden." Vrij breedvoerig werd dit betoogd.

Op art. 119 [115] werd het volgende aangemerkt:

"Bij de overweging van dit artikel, heeft zich bij de Commissie het denkbeeld opgedaan, dat in de Grondwet wel eene bepaling wordt aangetroffen, over de afkondiging en de verbindtelijkheid der wetten, doch niets over *den tijd* binnen welken dezelve door den Koning moeten worden afgekondigd. Om ten dezen aanzien, aan de verordeningen op het stuk der wetgeving, de meeste volledigheid te geven en de opgemelde gaping in de Grondwet aan te vullen, meent de Commissie Uwe Majesteit in consideratie te moeten geven, zonder nogtans te dezen aanzien een definitief voorstel te doen, om in het slot van art. 119 te doen bijvoegen, dat de in dezelve genoemde voorstellen van wetten, na door den Koning en de beide Kamers der Staten-Generaal te zijn aangenomen door den Koning *binnen den tijd van* 30 (*of meerdere*) *dagen* zullen moeten worden afgekondigd."

Zeer breedvoerig werd het onderwerp der tienjarige en éénjarige begrootingen behandeld, waarbij door twee leden werd aangemerkt:

"Maar, men zal welligt tegen het denkbeeld, tot het aannemen eener jaarlijksche begrooting voor alle uitgaven, in het midden brengen, het bedenkelijke dat er in zoude gelegen zijn, om tevens ieder jaar de middelen tot bestrijding der uitgaven te doen inwilligen en dus gevaar te loopen, dat er telkens eene of andere wet — of een middel van belasting wierde afgestemd, en alzoo te missen alle, om vele redenen wenschelijke vastheid in het stuk van belastingen.

"De bedoelde twee Leden der Commissie, hebben al het gewigt dezer bedenking gevoeld; de Staat moet voorzeker niet blootgesteld zijn aan het gemis van een groot gedeelte van deszelfs inkomsten en van de onmogelijkheid, om deszelfs uitgaven te kunnen dekken. Edoch, die Leden meenen, dat dit gevaar niet alleen behoort, maar ook kan vermeden worden. Alle Finantieele wetten tot heffing van middelen of inkomsten moeten toch, naar hun inzien, dezelfde werking en kracht hebben, als alle andere gewone wettelijke bepalingen. *Bijaldien dezelve niet voor eenen bepaalden tijd zijn vastgesteld*, moeten alle zoo-

Digitized by Google

genaamde Belastingswetten, of ieder afzonderlijk, derzelver verbindendende kracht behouden tot dat eene opvolgende wet dezelve zal hebben doen vervallen.

"Door zoodanig vast beginsel in de Grondwet op te nemen, worden de Belastingswetten niet telken jaar, in deliberatie gebragt; — de middelen tot bestrijding der uitgaven worden zoodoende zeker en bestendig, en het is juist door het bestendig zijn en blijven van die middelen, te verwachten, dat de jaarlijksche overweging van de begrooting van uitgaven geleidelijk zal afloopen."

De commissie kwam ten opzichte van de begrootingen tot geen eenstemmigheid. De meerderheid meende het gevaarlijk alle inkomsten en uitgaven bij jaarlijksche begrooting vast te stellen.

"Het door de minderheid der Commissie aangekleefd wordend denkbeeld eener *jaarlijksche begrooting* werd, om dit bezwaar weg te nemen, onafscheidelijk verbonden aan de bepaling, dat, wanneer één of meer Hoofdstukken van uitgaven mogten worden afgestemd (Uwe Majesteit zal zoo straks ontwaren dat de Commissie nopens het splitsen der Begrootingswet in verschillende onderwerpen van wet in art. 127 der Grondwet eene wijziging voordraagt) in dit geval de uitgaven van het vorig dienstjaar voor zoodanig onderwerp, nog voor een tijd van *vier* maanden zullen voortduren.

"Behalve dat zoodanige bepaling in vele opzigten heilzaam is, schijnt dezelve de voorkeur te moeten verdienen, boven het voorstellen van eene transitoire wet."

Nadat de commissie den Koning had bekend gemaakt met de onderscheidene gevoelens in haar midden, en de beslissing aan den Koning overgelaten, meende zij de volgende aanmerking te moeten maken:

"Onafhankelijk van deze beslissing hebben de overwegingen van het stuk der *Financien*, in de Commissie nog twee denkbeelden doen geboren worden.

"*Vooreerst* meent men, dat de ondervinding heeft geleerd al de moeijelijkheden welke er uit ontstaan, door alle de uitgaven van de algemeene begrooting, in één enkel ontwerp van wet te vervatten.

"Meermaal heeft men in de Staten-Generaal zelve den wensch geuit dat de uitgaven voor ieder Departement van algemeen Bestuur, het onderwerp van een afzonderlijk voorstel van wet mogten uitmaken, doch de artikelen der Grondwet vervat in de onderhavige *zesde afdeeling* van het *Derde Hoofdstuk*, schenen, wanneer men dezelve met elkander in verband beschouwde, geene zoodanige raadpleging *Hoofdstuksgewijze* over de Begrooting toe te laten."

Ten tweede meende de commissie, ook wanneer de splitsing niet

Digitized by Google

mocht aangenomen worden, bij het ongerief dat ontstaan kan bij de verwerping eener begrooting, kort voordat zij in werking moet treden, de bepaling dat de oude begrooting nog voor de vier eerste maanden van het volgend dienstjaar gelden zou, verkieslijker dan een transitoire wet.

Over het vierde hoofdstuk der grondwet, handelende over de Provinciale Staten, werd het rapport aangevangen met de volgende beschouwing:

"Volgens dit Hoofdstuk worden de Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal gekozen door de Provinciale Staten; de Provinciale Staten zamengesteld uit Leden, benoemd door drie Standen: de Edelen of Ridderschappen, de Steden, den landelijken stand; — eindelijk worden in de steden kiezerscollegien door stemgeregtigde burgers en Raden wederom door die kiezers gekozen.

"De Commissie trok eenigzins in twijfel of het stuk der verkiezingen wel door haar in aanmerking behoorde te worden genomen, daar de door Uwe Majesteit op haar verstrekte last, zich alleen bepaalde, behalve eenige stellig in den aanvang van dit Rapport opgenoemde punten, tot het onderzoek van zoodanige onderwerpen, omtrent welke de ervaring eenige wijzigingen zoude kunnen geacht worden te hebben aangeraden.

"De bestaande wijze van verkiezing nu, werd in den jare 1814 zonder eenige bedenking aangenomen [1]; en de Commissie, in den jare 1815 uit alle deelen des Rijks benoemd tot de herziening der Grondwet voor de vereenigde Nederlanden, vond die wijze geheel overeenkomstig met den geest der Grondwet, die, zonder aanleiding te geven tot ongelegenheden van eigenlijk gezegde volksvergaderingen, alle de gestelde magten beschouwt als schakels van ééne gemeene keten door van de eene tot de andere af te dalen, zelfs eindelijk tot de lagere standen der Maatschappij, welke, hoezeer een gering gedeelte in de vervulling der behoeften van den Staat bijdragende, echter belang hebben in de Nationale vertegenwoordiging.

"Die bepalingen werden dan ook zonder tegenspraak, zoowel in de Zuidelijke als in de Noordelijke Provincien overgenomen en eerst in latere jaren heeft zich hier en daar een stem tot verandering in de wijze van verkiezing doen hooren.

"Daar echter dit onderwerp nu wederom is ter sprake gebragt en de regtstreeksche verkiezing, ook door hen, die voormaals de trapsgewijze verkiezing voorstonden, openlijk is aanbevolen, ja daar deze zelfs in de Staten-Generaal voorstanders vindt, heeft de Commissie

[1] De Commissie was niet bekend met de memorie van J. M. KEMPER, in 1814 tegen de verkiezing van leden der Tweede Kamer door de provinciale Staten, aan den Koning medegedeeld, Zie *Staatkundige geschiedenis vóór* 1830, blz. 424 en *Aant.* blz. 470.

Digitized by Google

gemeend opzettelijk te moeten overwegen, of die beginselen onzer instellingen en de belangen van Noord-Nederland inderdaad eenige verandering in de verkiezing der Leden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, voor de Provinciale Staten en voor de Steden gebiedend vorderen.

"Het onderwerp niet toelatende om alhier, naar de wijze hiervoren over het algemeen gevolgd, bij een of ander artikel in het bijzonder stil te staan, zal de Commissie Uwe Majesteit in algemeene beschouwingen de denkbeelden doen kennen, welke op dit belangrijk punt bij haar zijn gewisseld en waarbij tevens in aanmerking zullen komen de vroeger gereserveerde artikelen 6 en 7; terwijl de Commissie daarna kortelijk de artikelen zal aangeven welke, naar haar gevoelen of liever naar dat van de meerderheid harer Leden, eenige wijzigingen zouden behoeven.

"Bij art. 144 der Grondwet is aan de Staten der Provincien opgedragen het verkiezen van Leden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal in of buiten hun midden en zooveel doenlijk uit alle de oorden van hunne Provincien. Deze wijze mishaagt aan hen, die eene meer regtstreeksche volkskeuze beschouwen als het belang der Natie en aan een ruimer getal vertegenwoordigden het regt tot verkiezing hunner vertegenwoordigers willen toekennen.

"De bedoelde meerdere ruimte wordt door den één meer, door den ander minder uitgebreid verlangd, namelijk: door toekenning der verkiezing aan stemgeregtigden; — of wel, aan Kiescollegien door de stemgeregtigden benoemd.

"De eerste aard van verkiezing, waarbij dan de bedoelde stemgeregtigden wederom moeijelijker of gemakkelijker kan worden gemaakt zou doen terugkeeren tot die volksverkiezingen en grondvergaderingen, waarvan men in onderscheidene landen zoo dikwerf de ongelukkige werking heeft gezien en welke nog versch in het geheugen ligt. De Commissie is dan ook volkomen overtuigd, dat het gezonde deel der Natie die tijden niet terugwenscht, noch begeerig is om van deze instellingen, die veelal tot onstuimige bijeenkomsten en niet altijd tot even gelukkige keuzen, leiden, eene herhaalde proeve te nemen.

"Minder regtstreeks is de andere verkiezing door Kieskollegien, die daarom ook meerdere en bedaarde voorstanders heeft, welke, met vermijding van woelige volksvergaderingen, op deze wijze betere keuze verwachten. Doch ook hier meent de Commissie geen genoegzamen waarborg te vinden voor de zekerheid van goede keuzen tot Leden der Hoogste Landsvergadering welke het geheele volk vertegenwoordigt.

"Zonder in het minst iets te willen te kort doen aan de vaderlandslievende gevoelens dier kiezers, meent de Commissie dat men

Digitized by Google

niet altijd even zeker zal zijn van de beschaving en het onderrigt hetgeen vereischt wordt tot de uitoefening van deze staatkundige regten, — hunne bekendheid met de verdiensten en geschiktheid tot het waarnemen van zulke gewigtige werkzaamheden schijnt men in twijfel te mogen trekken; — en eigene aanbeveling of intrigue zou al ligtelijk ingang kunnen vinden bij min oordeelkundige kiezers, of de voorkeur doen geven aan ingezetenen, die in hun midden wonen, terwijl de ware keuze behoort te gaan over de bekwaamste mannen uit alle oorden der Provincien.

De Commissie is dan ook eenparig van oordeel geweest, dat de Staten der Provincien, de bloem der ingezetenen uitmakende, zelve reeds blijkens hunne eigene roeping tot andere gewigtige werkzaamheden met het vertrouwen hunner medeburgeren vereerd, — bekend met de bekwaamheid en geschiktheid van hen, die tot het Lidmaatschap voor de Tweede Kamer der Staten Generaal in aanmerking kunnen komen, en door stand, beschaving en middelen ontoegankelijk te achten voor omkooping en kuiperij, regt eigenaardig geschikt zijn tot het verkiezen van de bedoelde Leden voor de Staten-Generaal en dat alzoo art. 144 der Grondwet geene verandering behoeft te ondergaan.

"Minder eenstemmig is de Commissie ondertusschen geweest omtrent de al of niet noodzakelijkheid tot verandering van de bepalingen van artikel 129 der Grondwet, volgens hetwelk de Staten der Provincien worden gekozen door drie standen: de Edelen of Ridderschappen, de steden en den landelijken stand.

"Een Lid was van oordeel dat alhier eene regtstreeksche verkiezing plaats moest grijpen en dat de Staten der Provincien behoorden gekozen te worden, door kiezers, zonder onderscheid van standen.

Dat Lid [1] wierd tot dit zijn gevoelen bijna reeds gebragt door de veelvuldige gebreken, welke de thans bestaande verdeeling der stemgeregtigden en kiezers in zich bevat, als daar zijn: de uitsluiting uit alle deelneming in de verkiezing voor den landelijken stand, van den door landgoederen vermogenden inwoner eener stad, — het daaruit allengs te wachten gevaar, voor eenige Provincien althans, van wegens dien stand alleen ter Provinciale Staatsvergadering te zien verschijnen min geschikte landlieden of derzelver zaakbezorgers, enz....

"Overtuigd, dat naar den geest onzer natie, de Adel alleen honorifiek behoort te zijn, en haar als *zoodanig* geen eigen aandeel in 's Lands regeering of vertegenwoordiging behoort toegekend te worden"

---

[1] Het is hoogstwaarschijnlijk het lid CATS, met wiens staatkundige gevoelens dit geheel overeenstemt.

Digitized by Google

kon hij zich met het behoud der ridderschappen in het kiesstelsel niet vereenigen.

Bij dit eerste bezwaar voegde zich nog een tweede:

"Het doel of liever misschien de uitwerking der ontbinding van de Kamer is ten slotte, dat de Koning door eene nieuwe keuze van Leden zich vergewisse of de bij de vorige Kamer bestaande, met den gang des Bestuurs niet strookende, gevoelens, inderdaad zijn die der Natie, ja dan neen.

"Ten einde dit doel te bereiken, zal men bij eene ontbinding der Kamer, tevens alle bestaande Kiescollegien moeten ontbinden, en alzoo alleen tot de stemming der natie kunnen nederdalen.

"Geenszins kan het genoegzaam zijn, slechts de Kamer te ontbinden, en de Staten Provinciaal eene nieuwe verkiezing te geven, want vreemd zoude het zijn, dat dit aanzienlijk ligchaam van kiezers, nu bij de ontbinding der Kamer, eensklaps een geheel anderen geest zoude hebben, dan een, twee of hoogstens drie jaren geleden; geen genoegzaam afdoend resultaat is er dan ook te wachten van eene toevoeging door de lagere Kieskollegien aan de Staten Provinciaal van een alterum tantum, want ook dan blijft eensdeels dezelfde zwarigheid bestaan voor de helft, dat is voor de oude Provinciale Staten, anderdeels eene gelijksoortige, omdat dezelfde Kieskollegien, indien zij bij vorige keuzen niet in het blinde hebben rondgetast, bij de nieuwe keuze gelijke kleur of gevoelens zullen vooruitzetten.

"Dus moet dan ook het kollegie van Provinciale Staten ontbonden worden. Deze ontbinding nu, ter zoodanige gelegenheid, levert meer schijnbaar, dan wel inderdaad moeijelijkheden op. Gewoonlijk slechts eens in het jaar te zamen geroepen, oefenen zij buiten de vergadering geene magt uit, doch derzelver Gedeputeerden hebben het dagelijksch beheer der Provincie, en derzelver vergadering of ligchaam kan geen oogenblik ophouden te bestaan; maar ook dit bezwaar zal bij de Permanentie van 's Konings Commissaris en den Griffier werkelijk niet groot kunnen zijn, wanneer grondwettig bepaald wordt, dat deze Gedeputeerden bij de ontbinding der Kamer, en niettegenstaande de daarop gevolgde ontbinding der Staten, als administratief Collegie derzelver werkzaamheden zullen voortzetten tot aan de vervanging door Gedeputeerde Staten der nieuwe keuze. En zelden zal dan nog het geval plaats hebben, dat althans niet een gedeelte der nieuwe Staten en derzelver Gedeputeerden zal zijn hetzelfde met de afgetredenen.

"Doch terwijl dan, bij verdere en toch noodwendige ontbinding van Kiezerscollegien, de landelijke stand geene zwarigheid zoude geven, noch ook de stedelijke stand, indien dezelve naar de voordragt der

Digitized by Google

meerderheid van de Commissie wierd geregeld, zoo zoude de stand der Ridderschap hier eene onoverkomelijke hinderpaal opleveren."

Hij meende om al deze redenen en nog meerdere, die in het rapport worden medegedeeld, dat het stemrecht in de steden en te platten lande en de bevoegdheid om deel te nemen aan de provinciale Staten en plaatselijke besturen door de wet moesten worden geregeld.

"De overige Leden der Commissie hebben het bedenkelijk gevonden, de bestaande wijze van verkiezing geheel omver te werpen. — Na een zeventienjarig bestaan hebben zij gemeend die zuilen van den Staat niet te moeten losrukken, maar dat het Gouvernement door milde bepalingen deszelfs gezindheid zoude kunnen aan den dag leggen, in het tegenwoordig stelsel van verkiezingen de door de ervaring nuttig geachte verbeteringen in te voeren en aan hetzelve dusdoende ook een meer algemeen behagend aanzien te geven. Die Leden konden zich ook niet overtuigen, dat de openbare meening zich zoo zeer tegen de thans bestaande wijze van verkiezing verzet, of dat vrij algemeen eene geheele verandering als noodzakelijk wordt beschouwd, noch toegeven, dat de keuzen der Provinciale Staten gedurende alle de opgemelde jaren, eene zoodanige hervorming hebben doen verlangen of betere uitkomsten, door regtstreeksche verkiezingen kunnen doen verwachten.

"De meerderheid der Commissie oordeelde zich ook niet bevoegd, om aan een geheelen stand verkregen regten te betwisten en dat wel, zonder volstrekte noodzakelijkheid. Zij meende niet te moeten onderzoeken, of het doelmatig geweest was, de door omwenteling eenmaal verdrongen Ridderschappen te herstellen; maar thans, nu in het overige Europa, onder de meest volksgezinde regeeringen aan de geboorte zekere regten toegekend worden, meende de meerderheid der Commissie, dat het ontnemen van het kiezersregt aan de Ridderschap eene wezenlijke onbillijkheid zoude zijn."

De Commissie ontkende niet, dat aan de verkiezingen voor de provinciale Staten bezwaren verbonden waren en droeg daaromtrent het volgende voor:

"Ten einde alle deze en dergelijke veranderingen toe te laten en zelfs voor volgende tijden aan den Koning de handen ruim te geven om met gemeen overleg van de vertegenwoordigers der Natie, de door de ondervinding noodig geacht wordende verbeteringen of wijzigingen te kunnen daarstellen, zou de Commissie vermeenen, dat artikel 6 der Grondwet in dien geest zou behooren veranderd te worden, dat de oefening van het stemregt in de steden en ten platten lande zoo wel als de bevoegdheid om deel te nemen aan de Provinciale en Plaatselijke besturen *bij de wet* wierde geregeld, in plaats van, zoo

Digitized by Google

als tegenwoordig, door de Provinciale en Plaatselijke reglementen; — en dat voorts in art. 7 wierde bepaald, dat de bedoelde schikkingen der thans bestaande reglementen, door eene nadere wet zullen kunnen worden vervangen; en zulks, om zoodoende aan den eenen kant weg te nemen de onveranderbaarheid van het grondwettig bestaan der Reglementen, het gemeld regt en de meergemelde bevoegdheid regelende, en aan de andere zijde niet uit het, in deszelfs geheel doen vervallen van artikel 7, hetwelk in den eersten opslag eenvoudiger schijnt, de verkeerde gevolgtrekkingen te doen afleiden, dat ook tevens alle de bestaande reglementen op het gemeld onderwerp dadelijk voor vervallen moeten worden beschouwd."

De meerderheid der commissie was overtuigd, dat art. 129 der grondwet onveranderd moest behouden blijven.

"Twee Leden dier meerderheid hebben echter gemeend, dat door den *stand der steden* in artikel 129 zoude kunnen verstaan worden de *kiezers* in de steden en dat alzoo de Leden voor de Provinciale Staten niet zouden gekozen worden door de Stedelijke regeringen, maar door de kiezers in de steden, welligt dan met eenige wijziging in het gevorderde bedrag van belastingen om tot kiezer genomen te kunnen worden. Deze Leden verwachten dat eene zoodanige verandering niet anders dan welgevallig zou zijn aan de ingezetenen der steden, vooral der groote steden, welke daardoor meer onmiddelijken invloed in de verkiezing der Leden voor de Staten en hierdoor gelijke regten met de kiezers ten platten lande zouden verkrijgen."

Nadat nog de vraag behandeld was, of aan de leden der stedelijke regeeringen de bestaande voorrechten zonder onbillijkheid zouden kunnen worden ontnomen en de bezwaren daartegen opgelost te hebben, werden de beschouwingen over de eerste afdeeling van het vierde hoofdstuk door de volgende aanmerking besloten:

"Eindelijk zou de Commissie nog wenschen eene nuttige verandering in artikel 137 gebragt te zien of liever in hetzelve eene bepaling bij te voegen, welke door de bestaande Grondwet niet wordt tegengesproken, maar veeleer aangewezen.

"Dat Commissarissen des Konings in de Provincien, als zoodanig voorzitten in de vergaderingen der Staten en van derzelver Gedeputeerden; — dat zij de leiding dier vergadering en in de behandeling der zaken eene zoo wel beslissende, als adviserende stem hebben, acht de Commissie zeer doelmatig; — maar tot het doen van keuzen van Leden voor de Tweede Kamer der Staten Generaal en voor het Collegie van Gedeputeerde Staten ontbreekt hun het grondwettig radicaal, daar zij wel als Commissarissen des Konings tot de vergaderingen geroepen worden, doch niet als Leden der Staten, die nood-

Digitized by Google

wendig door een der drie standen moeten gekozen worden om staatkundige regten te kunnen uitoefenen. — Hun invloed zal door het gemis van die ééne stem niet verminderd worden en eene verandering ten deze zal eene bedenking wegnemen, die niet zonder grond, hier en daar geopperd is en eene heilzame uitwerking voor de Hooge Regering, in de openbare meening te weeg brengen."

Bij de beschouwing van de tweede afdeeling van het vierde hoofdstuk der grondwet werd voorgesteld tusschen de artt. 132 en 133 in te lasschen:

"De Leden van de Stedelijke Raden worden benoemd voor *zes* jaar. Zij treden jaarlijks bij derde gedeelten af, en zijn telkens op nieuw verkiesbaar."

Na de noodzakelijkheid van deze bepaling en eene toevoeging in gelijke strekking achter art. 137 aangewezen te hebben, werd omtrent het recht van petitie, in art. 161 vermeld, het volgende opgemerkt:

"Het is algemeen erkend, dat van het zoogenaamd regt van petitie, verregaande misbruiken zijn gemaakt en mitsdien wenschelijk, dat er middelen konden worden beraamd om het bekende kwaad tegen te gaan.

"De Commissie heeft in een opzettelijk onderzoek beproefd, of door eene duidelijker omschrijving van de wijze waarop de verzoeken zouden behooren te worden ingediend, daarin kon worden voorzien."

Het gevolg van dit onderzoek was echter geweest, dat men besloten had het artikel onveranderd te behouden.

"Bij gelegenheid van het vijfde hoofdstuk werd de aandacht der Commissie gevestigd op de zoogenaamde *Conflicten van attributie*, tot ons uit Frankrijk gekomen en bij Uwer Majesteits besluit van den 5en October 1822 geregeld. In de Grondwet wordt wegens dit onderwerp niets stelligs aangetroffen. Uit hoofde van het verband echter waarin hetzelve staat met de attributen en de onderlinge betrekkingen der verschillende grondwettelijke Staatsmagten, is bij de Commissie in overweging gekomen of te dien opzigte niet eenige bepaling in de grondwet behoorde te worden geplaatst?"

Na dit in het breede verder aangewezen te hebben, merkte de commissie verder op:

"Er worden vele bezwaren tegen de thans bestaande verordeningen op het stuk der Conflicten van alle zijden ingebragt en het is niet te ontveinzen dat vooral de wijze van afdoening dier Conflicten, voor groote en billijke verbeteringen vatbaar is.

"Meer dan eenmaal is dan ook in de Staten Generaal op nieuwe verordeningen te dien aanzien aangedrongen, en, indien de Commissie haar gevoelen openhartig zal zeggen, komt het haar voor dat het

Digitized by Google

allezins raadzaam zoude zijn, aan dit regtmatig verlangen toe te geven."

Nadat de commissie zich bereid had verklaard een ontwerp van wet omtrent de conflicten te ontwerpen, merkte zij bij de afdeeling omtrent den Hoogen Raad en de Provinciale hoven, art. 175 en volgende, op:

"De Commissie heeft gemeend bij het hierbij gevoegd ontwerp van wet sub Lr. F voor deze afdeeling eene geheele nieuwe redactie te moeten voorstellen, waarbij sommige artikelen door geheel nieuwe artikelen worden vervangen; anderen, min of meer belangrijke wijzigingen ondergaan, terwijl wijders ook eenige artikelen zijn bijbehouden.

"Het doel 't welk de Commissie door deze veranderingen wenschte te bereiken, bestond hoofdzakelijk daarin: om in de Grondwet alleen stellig te behouden, het beginsel dat er in het Rijk een opperste Geregtshof zal bestaan onder den naam van *Hoogen Raad;* maar alle thans in de Grondwet voorkomende bepalingen omtrent de bemoeijenissen en competentie van denzelven, mitsgaders die rakende de verdere bedeeling der civiele en crimineele justitie; — de magt, vorm van procederen, der daartoe dienende regtbanken enz. aan de regeling der *wet* over te laten.

"De Commissie zal zich kunnen onthouden van het opsommen der bezwaren, waartoe de wet op de zamenstelling der regterlijke magt, van den 18en April 1827 (Staatsblad n°. 20) aanleiding heeft gegeven. Daargelaten de verbeteringen welke in overeenstemming met de belangen van Noord-Nederland in het werk der wetgeving mogten kunnen worden ingevoerd, met welkers onderzoek Uwe Majesteit bij Besluit van den 24en Februarij dezes jaars eene bijzondere Commissie heeft gelieven te belasten, zoo schijnt men evenwel voorloopig te mogen erkennen, dat de ontwerpers van de bedoelde wet van den 18en April 1827, bij dezen hunnen arbeid, gebonden zijn geweest aan onderscheidene in de bestaande grondwet voorkomende verordeningen, welke belet hebben in onze regterlijke wetgeving datgene te brengen wat men welligt destijds anders meer geschikt zou geoordeeld hebben.

"Die redenen hebben de Commissie thans genoopt, om door het voorstellen van wijzigingen in de onderhavige afdeeling der Grondwet voor de herziening van onze wetgeving het veld zoo ruim mogelijk te maken en vrijheid te laten alle nuttige en wenschelijke verbeteringen te kunnen voordragen.

"De Commissie heeft vooral daarom ook gemeend, dat de Grondwet niets omtrent de procedure in zich behoorde te bevatten, hetwelk de dienaangaande te maken verordeningen eenigzins zoude kunnen be-

Digitized by Google

lemmeren, en ook naar het inzien der Commissie, eigenlijk kan gezegd worden niet in de Grondwet te behooren."

Na opgemerkt te hebben, dat in de door haar voorgestelde redactie het verschil verviel, dat tusschen den Franschen en Nederduitschen tekst bestond, vervolgde zij:

"Eindelijk heeft de Commissie bij de voorgedragene wijzigingen ook vooral in het oog gehad, de bezuinigingen welke door de groote behoefte van het Rijk, in alle vakken van het bestuur worden gevorderd en dus gemeend, dat ook op het justitiewezen geene bepalingen in de Grondwet, bij het herzien der regterlijke wetgeving, eenige besparing van kosten onmogelijk zouden moeten maken.

"Artikelen 175, 176 en 177. Men heeft gemeend de stellige bepaling van art. 175, dat er een Hooge Raad zal zijn, in de Grondwet te moeten behouden, zoo, omdat de natie veel aan deze instelling van een opperste Geregtshof schijnt te hechten, als omdat zulk een Geregtshof onmisbaar zal zijn, zoo wel bij eene toepassing van art. 177 der bestaande Grondwet, als wanneer het beginsel der verantwoordelijkheid van de Ministers, in den geest, zoo als hetzelve is ontwikkeld in de bij dit Rapport gevoegde Memorie, mogt worden aangenomen en daarmede de aanklagten van de Hoofden der Departementen naar den Hoogen Raad verwezen.

"Van daar dan ook, dat art. 177 almede is behouden, hebbende de Commissie het niet noodig geacht in hetzelve eenige verandering voor te stellen.

"De wijziging welke de Commissie voordraagt bepaalt zich meer bijzonder tot dat gedeelte van art. 176, waarbij aan de Tweede Kamer der Staten Generaal het regt wordt toegekend bij vacature in den Hoogen Raad eene nominatie van drie personen aan den Koning aan te bieden. De Commissie meent dat de benoemingen van de Leden van dat Collegie regtstreeks door den Koning behooren te geschieden.

"Te oordeelen naar de algemeene beschouwingen van het justitiewezen, vervat in het toelichtend rapport der Commissie, belast geweest met de herziening der Grondwet van de vereenigde Nederlanden van den 13en Julij 1815, schijnt tot het toekennen van het bedoeld regt van voordragt aan de Tweede Kamer der Staten Generaal te hebben bijgedragen, de herinnering aan oude Hollandsche instellingen, maar de wezenlijke bedoeling moet waarschijnlijk daarin gezocht worden, dat men in de tusschenkomst dier Kamer meerdere zekerheid heeft willen vinden om in den Hoogen Raad steeds bekwame, brave en onafhankelijke mannen geplaatst te zien.

"Men kan niet aannemen dat die meerdere zekerheid inderdaad bestaat."

Digitized by Google

Na opgemerkt te hebben, dat bij de bepaling, dat de leden van den Hoogen Raad volgens de grondwet zooveel mogelijk uit al de provinciën moeten worden gekozen, al de leden der Staten-generaal moeielijk over de verdiensten der candidaten kunnen oordeelen, schreef de commissie het volgende:

"Bijaldien men nu, uit den aard der zaak de zekerheid mist dat de Leden der Tweede Kamer met voldoende eigene kennis zullen handelen, waarop rust dan het vertrouwen, dat niet meerdere verdiensten en aanspraak door mindere bekendheid, door bijzondere inzigten of genegenheid worden miskend of over het hoofd gezien?

"De ondervinding heeft bovendien geleerd, dat bij Kollegien, waar ambten begeven of voordragten worden gedaan, allerlei zijdelingsche aandrang wordt ingespannen om de welwillendheid der Leden op bijzondere gunstelingen te bepalen en dat het als een pligt of bewijs van eerbied wordt beschouwd, dat de candidaten hunne belangen persoonlijk komen aanbevelen en voorstaan.

"De zelfstandige kiesche man zal zich naar deze gewoonten niet schikken, en zoo hij weigert zich tot de laagte dezer hulpmiddelen te vernederen, kunnen ware verdiensten ligtelijk in een verkeerd daglicht geplaatst of vergeten worden. De kans van werkzame mededingers zal hierbij winnen, doch de achtbaarheid der regterlijke magt aanmerkelijk kunnen verliezen.

"Maar behalve deze consideratien, welke genoegzaam bewijzen, dat de tusschenkomst der Staten-Generaal veelmeer ongelegenheid dan nut kan aanbrengen, strookt het allezins met het zuiver begrip van de Koninklijke magt, dat al de regters door den Koning vrij en onbelemmerd worden benoemd.

"Het is in naam en van wege den Koning, alleen, dat volgens art. 162 der Grondwet wordt regt gesproken en het behoort alzoo tot de dierbaarste pligten en zorgen van den Koning, dat geene dan kundige, brave en getrouwe regters worden aangesteld.

"De regtstreeksche benoeming der regters door den Koning is in de staatsregelingen van andere Rijken, of uitdrukkelijk bepaald, of als een eigenaardig prerogatief der Kroon, gelijk de benoeming van alle andere ambten en bedieningen stilzwijgend erkend. Zij is ook meer bijzonder een natuurlijk gevolg van onze Grond wettige afscheiding der politieke en regterlijke magten, en voor zooveel men mag afgaan op de meening welke zich daaromtrent hier te Lande heeft verkondigd, wordt er vrij algemeen verlangd dat de keuze des Konings door de voordragt der Staten-Generaal niet worde beperkt.

"Bij die meening bestaat dan ook geene vrees voor mindere onafhankelijkheid der regters ten gevolge der regtstreeksche benoemingen

Digitized by Google

door den Koning. En deze kan trouwens ook voor eene hersenschim worden gehouden, daar de ware onafhankelijkheid hare eigendommelijke kracht ontleent uit de grondwettige onherroepelijkheid der betrekkingen en de regeling der bezoldigingen door de wet.

"Naar het inzien der Commissie behoort de Grondwet derhalve van een gebrek te worden gezuiverd, hetwelk tot nadeel van den Staat en tot ontsiering der regterlijke magt zoude uitloopen [1].

"Art. 180 en 181. De Commissie heeft gemeend deze beide artikelen te moeten vervangen door eene meer algemeene bepaling, voornamelijk met het doel om de bepaling der regtsmagt van den Hoogen Raad aan de wet over te laten. Deze zal alsdan uit het geheel aan te nemen stelsel van Regterlijke organisatie kunnen voortvloeijen en daarmede in verband worden gebragt.

"Bij art. 180 van de bestaande Grondwet waren bepaaldelijk aan den Hoogen Raad toegewezen, al de bemoeijenissen van een Hof van Cassatie, gelijk de reden daarvan zich ligtelijk doet gevoelen, uit den toenmaligen toestand van het Rijk waarin een groot aantal Hoven eene verscheidenheid en strijd van regtskunde moest doen ontstaan, welke geregeld en vastgesteld behoorde te worden. De Commissie heeft gemeend ook te dien opzigte niets stelligs te moeten bepalen. Zij wil het denkbeeld dat er in het civiele en van civiele vonnissen, cassatien zullen bestaan, niet uitsluiten, maar oordeelt het echter geraden ook dit niet als stellig en onwrikbaar beginsel reeds bij de Grondwet vast te stellen.

"Het zou toch kunnen gebeuren, dat men goed vond bij de herziening van de wet op de zamenstelling der regterlijke magt, tot meerdere vereenvoudiging en bezuiniging, aan den Hoogen Raad, het appèl in civiele zaken op te dragen, wanneer daardoor in het civiele eene cassatie zoude vervallen, die de procedures welligt ook al te zeer rekt en eigenlijk niet in onze zeden, maar van vreemden oorsprong is. En ofschoon nu de Commissie ook wederom, dienaangaande niet heeft willen vooruitloopen, heeft zij nogtans gemeend te moeten zorgen, dat in de Grondwet ook hier niet te veel wierd geprejudicieerd, opdat aan de regterlijke organisatie, de meest mogelijke vrijheid wierde gelaten.

"Zoodanige algemeene bepalingen in de Grondwet, zullen ook, naar het oordeel der Commissie, het voordeel opleveren, dat, daar de organisatie der Justitie met eenen Hoogen Raad aan het hoofd voor ons

---

1 De rechtstreeksche benoeming van de leden van den Raad door de Kroon is verdedigd van geheel tegenovergestelde staatkundige richtingen: door Prof. VAN ASSEN, in zijne brochure: *de Hooge Raad*, en door J. D. MEIJER en D. DONKER CURTIUS; de voordracht door de Tweede Kamer is echter in de grondwet van 1848 behouden.

Digitized by Google

nieuw en in zeker opzigt, altijd eene proeve zal zijn; — de gelegenheid worde overgelaten om daarin naderhand die verbeteringen in te voeren welke de ondervinding mogt hebben aangewezen, hetgeen onmogelijk zoude worden, indien in de Grondwet reeds meer bepaalde instellingen zijn begrepen; immers, zonder verandering der Grondwet zelve.

"Eindelijk meende de Commissie niet te moeten behouden de bepaling van art. 181, volgens welke aan den Hoogen Raad wordt opgedragen het beroep van *alle gewijsden, welke ter eerster instantie gediend hebben voor de Provinciale Hoven*, alzoo hiermede reeds in de Grondwet zou vastgesteld worden, dat zoodanige eerste instantien bij Provinciale Hoven gebragt zouden moeten worden, eene bepaling welke wederom ter vrije beschikking behoort te blijven van de regeling der regterlijke organisatie en procedure.

"De wet van den 18 April 1827 toont in haar 70ste artikel, naar het oordeel der Commissie, te zeer, welke verlegenheid deze bepaling der Grondwet heeft doen ontstaan, als hebbende men, tot behoud van art. 181 der bestaande Grondwet, zoo het schijnt voor de Hoven eerste instantien moeten opzoeken.

"Artikelen 182 tot en met 185. Het eerste der nevensgaande artikelen, is een dier bepalingen in de Grondwet, waaromtrent tusschen den Nederlandschen en den Franschen tekst een merkbaar onderscheid bestaat.

"Indien de Commissie alleen het oog had willen slaan op de aanmerkingen welke te dien opzigt bij de behandeling der wet op de zamenstelling der regterlijke magt in den jare 1827 zijn gemaakt geworden, had zij voorzeker de voorkeur gegeven, aan het denkbeeld om alhier letterlijk over te nemen den Franschen tekst van het artikel ten einde niet te veel de handen te binden van hen, die in het belang der Justitie en der besparingen, thans in ons Rijk zoo noodig, de vereeniging van één Geregtshof over meer dan éene Provincie als noodzakelijk en nuttig, vooral tegenwoordig, zouden kunnen begeeren en hetgeen volgens het gevoelen van sommigen door den Nederduitschen tekst meer bezwaarlijk wierd gemaakt.

"De Commissie heeft echter gemeend een stap verder te moeten gaan en zij is tot het besluit gekomen, om bij een algemeen artikel de uitoefening der Crimineele en Civiele Justitie aan de wet te moeten overlaten.

"Deze zal dan in het algemeen belang en naar de vordering der omstandigheden dit punt, zonder eenige belemmering kunnen regelen."

Na dit nog met eenige gronden nader aangetoond te hebben, deelde de Commissie omtrent art. 188 het volgende mede:

Digitized by Google

"De verandering in het eerste dezer artikelen voorgesteld, is gegrond op dezelfde denkbeelden als reeds hiervoren zijn ontwikkeld, om namelijk de bepaling der Regterlijke Collegien en derzelver zamenstelling liever aan de wet over te laten, dan zulks reeds, en wel onveranderlijk in de Grondwet vast te stellen. De Commissie heeft ook bij de beperking van ons grondgebied en bij den invloed die dit welligt op de inrigting onzer krijgsmagt zou kunnen uitoefenen, de gelegenheid niet willen afsnijden tot eene welligt als dan meer doelmatige en minder kostbare militaire Justitie in het vervolg.

"De Commissie heeft wijders in het nieuw artikel 188, bij de Grondwet zelve, voor de wet de regeling willen voorbehouden van de gevallen, waarin de kennisneming wegens delicten van krijgslieden bij den burgerlijken regter zal kunnen behooren, hetzij uit hoofde der daad zelve, (wanneer die, bij voorbeeld een louter burgerlijk of gemeen delict mogt zijn gelijk de gewone diefstal enz.) hetzij uit hoofde van medepligtigheid van gewone burgers, geen militairen zijnde."

Omtrent het zevende hoofdstuk der grondwet leest men in het rapport:

"De Commissie meent, dat de regtstreeksche benoemingen der Leden van het Collegie van Raden, en Generaalmeesteren der Munt, uitsluitend als prerogatief van de Kroon moet worden beschouwd en dat het gewild regt van voordragt niet kan geacht worden eigenlijk tot den werkkring van de Tweede Kamer der Staten-Generaal te behooren.

"Er is toch wel geene Grondwettelijke instelling meer vreemd aan alle politieke bemoeijenissen en minder in aanraking met de publieke opinie dan het bovengenoemd Collegie. Ook het denkbeeld dat de rechtstreeksche benoemingen door den Koning iets te kort zouden doen aan de onafhankelijkheid der betrekkingen, komt de Commissie geheel ongegrond voor en vele der redenen welke hierboven bij de behandeling van art. 176 zijn bijgebragt, om aan te toonen, dat het doen opmaken der voordragten door de Staten-Generaal weinige gunstige zijden oplevert, zijn ook hier van toepassing.

"En daar derhalve uit die bemoeijenis niet alleen geen voordeel voor de publieke belangen kan worden verwacht, maar dezelve de werking van het Monarchaal beginsel zonder eenige noodzakelijkheid verzwakt, heeft de Commissie gemeend de weglating van de laatste § van dit artikel te moeten voorstellen."

Ten opzichte van de algemeene Rekenkamer leest men de volgende overwegingen:

"Zij behoort eene contrôle uit te oefenen op de bestemming en aanwending der algemeene geldmiddelen en is daardoor in dagelijksche aanraking met de hoofden der Ministerieele Departementen.

Digitized by Google

"In dit opzigt kan de voordragt der Tweede Kamer van de Staten-Generaal tot de benoeming der Leden van de Algemeene Rekenkamer, ofschoon anders zoodanige voordragt in het algemeen door de Commissie doelmatig is geoordeeld, door de Natie op prijs gesteld worden en zou het niet raadzaam zijn de nuttigheid van die tusschenkomst van Gouvernementswege te betwijfelen.

"Daarenboven heeft de Commissie het wenschelijk geoordeeld, dat tot meerdere onafhankelijkheid der betrekkingen van Leden van de Algemeene Rekenkamer, deze voor hun leven wierden benoemd en waaruit dan van zelve volgt, dat ook de bezoldigingen door de wet behooren te worden geregeld.

"De Commissie heeft gemeend deze beide wijzigingen te moeten voorstellen, zoo bij het onderhavig artikel, als door eene bijvoeging voor artikel 201. Hoe grooter toch het vertrouwen der Natie is, op de regelmatige en zuivere verantwoording van 's Lands penningen, des te ruimer en vaster is het crediet van den Staat en het is derhalve onmiskenbaar in het belang van het Gouvernement, dat door de verzekering der onafhankelijkheid van de Leden der algemeene Rekenkamer, dat vertrouwen worde verterkt en bevestigd."

Bij de beschouwing van het achtste hoofdstuk werd opgemerkt, dat de woorden: "door den geest van de Pacificatie van Gent, in art. 203. na de afscheiding van België moesten vervallen", terwijl verder werd geschreven:

"Bij gelegenheid dat de verordeningen in de Grondwet wegens de Militie voorkomende, bij de Commissie in overweging zijn genomen, is ook aan hare aandacht niet ontgaan, de vraag, sedert eenigen tijd hier en daar behandeld, of het al dan niet raadzaam zou zijn, de instelling der Militie voor ons meer beperkt Rijk te behouden, dan wel, of de kosten, bezwaren en gebreken dier instelling in aanmerking genomen, het beter zou zijn die door eene kleine staande armee en vooral door de schutterijen te vervangen?

"Het laatste denkbeeld is aan de Commissie echter niet raadzaam voorgekomen, en zonder alle de gronden te ontwikkelen die haar tot dit begrip hebben gebragt en welke de Hooge Regering oneindig beter dan zij, verzamelen en beoordeelen kan, meent de Commissie de vrijheid de navolgende aan te stippen.

"De Commissie zoude vreezen door het wegnemen der instelling van de Militie, waaraan de Natie nu gewoon is, en waarvan zij dus de bezwaren willig draagt, den staat van een middel van verdediging te berooven, dat het welligt bij voorkomende omstandigheden zou kunnen dringend behoeven en moeijelijk vervangen. Het staat altijd aan de Regering om de bezwaren en kosten dier instelling in tijd

Digitized by Google

van vrede, zeer te verminderen, zonder daarom juist nog de geheele instelling op te geven. Alleen op een staande armee zich te verlaten zou de Commissie onuitvoerlijk keuren, daar onze bevolking geene genoegzame werving toelaat en de toestand van Europa niet als oudtijds de gelegenheid tot het in dienst nemen van vreemden verleent."

Na een warme hulde aan het gedrag der schutterijen toegebracht te hebben, werd het echter gevaarlijk geacht de verdediging op de militie en de schutterijen te laten aankomen. Verbetering van de militie-inrichting achtte men noodig. "Zoo heeft men, wat het eerste aangaat, vooral in deze laatste tijden de aanmerking gemaakt, dat de jaren welke een ingezeten tot de loting roepen, (art. 207) te jong zijn;" eene verbetering die eerst later in de grondwet is gebracht. De commissie meende voorts, dat omtrent de artikelen over de verdediging deskundigen moesten worden geraadpleegd, die het best in staat waren de noodige verbeteringen voor te stellen, waartoe "naar het inzien der Commissie, de Grondwet dan ook ruimte moest laten en in dezelve niet zijn vervat alle verordeningen welke als reglementair kunnen beschouwd worden of welke meer vatbaar zijn om bij wettelijke bepalingen te worden geregeld."

Na de aanwijzing dat de grondwet ruimte moest laten voor de inrichting der schutterijen en militie had "de aandacht der Commissie zich bijzonder bepaald, tot de *Zeemagt*, als een voor ons Nationaal welzijn allezins aangelegen punt." Men nam in overweging een gedwongen zeemilitie.

"De Commissie had echter ondertusschen, na rijpe overweging, de overtuiging bekomen, dat zich daartegen groote en gewigtige bezwaren verzetten", en stelde liever een facultatieve dienstplichtigheid ter zee voor.

"Van eenen zoodanigen geheel facultativen maatregel durft de Commissie zich eenige vruchten beloven."....

Bij het laatste hoofdstuk, omtrent de veranderingen in de grondwet, werd behandeld de vraag: of de stemming van drie vierden der tegenwoordige leden ook op de enkele of alleen op de dubbele Kamer sloeg: "Wanneer de Commissie lette op art. 144 der vroegere Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden, waarbij de bedoelde verpligting alleen op de dubbele vergadering was gelegd en tevens in aanmerking nam, dat men bij de herziening der Grondwet in den jare 1815, die bepaling in het onderhavig art. 232 naar allen schijn voorbedachtelijk had verlaten", meende zij daaruit het gevolg te moeten afleiden, dat men de verandering nog moeielijker had willen maken.

De commissie voegde bij haar rapport als bijlagen onderscheiden

Digitized by Google

wetsontwerpen, maar meende zich te moeten onthouden van het ontwerp eener geleidende boodschap, waaromtrent zij het volgende opmerkte:

"Uwe Majesteit zal het de Commissie ondertusschen ten goede houden, aan Hoogstdezelve geen ontwerp van Boodschap voor de Staten-Generaal te hebben aangeboden, als zijnde zij niet op het standpunt geplaatst om te kunnen beoordeelen, in welken zin zoodanige Boodschap zoude moeten zijn opgesteld en bovendien onbekend in hoe verre een of ander der door haar gedane voorstellen, zooals bij voorbeeld dat rakende de verantwoordelijkheid der Ministers, den bijval van Uwe Majesteit zal kunnen wegdragen. De Commissie moet zich derhalve bepalen met geheel aan Uwe Majesteit over te laten, van dit haar rapport zoodanig gebruik te maken, als Hoogstdezelve zal kunnen goedvinden."....

Op de vraag aan de Commissie gedaan: "of de belangen van Noord-Nederland niet zouden bevorderd worden door een voorbehoud voor nadere wettelijke bepalingen van verschillende onderwerpen van een meer Reglementairen aard, die thans in de Grondwet zijn opgenomen?" werd na eenige overwegingen geantwoord:

"Dat het haar niet raadzaam voorkomt, om op de wettelijke bepalingen welke voor het Justitie-wezen, de defensie of omtrent eenige ander onderwerp zullen worden vastgesteld, toe te passen het voorschrift van art. 7 der Grondwet. Het is toch wel niet mogelijk, dat wettelijke verordeningen, met hoeveel zorgen en naauwgezetheid dezelve ook mogen geconcipiëerd en onderzocht worden, de trap van volmaaktheid bereiken; en het Gouvernement zou zich alzoo zelve de handen binden, om indien dezelve eenmaal gedeelten van de Grondwet waren geworden, daarin zonder wijziging der Grondwet zelve, nuttige en wenschelijke verbeteringen te maken", terwijl daarna nog werd opgemerkt: "dat de ondervinding overigens ook al de moeijelijkheden had doen zien, welke de bepaling van art. 7 der Grondwet heeft doen ontstaan. Uwe Majesteit is te zeer met dezelve bekend dan dat het noodig zoude wezen die hier te herinneren en daaruit is dan ook grootendeels voortgevloeid het denkbeeld der Commissie om de bedoelde bepaling van art. 7 te doen wegvallen."

Het slot van het zeer uitvoerig rapport eindigde als volgt:

"De Commissie heeft alzoo ten einde gebragt de taak welke door Uwe Majesteit aan haar was opgedragen en onderwerpt den uitslag harer werkzaamheden eerbiedig aan Uwer Majesteits meerdere wijsheid.

"Zij heeft bij het ten uitvoer leggen van dezelve niet uit het oog verloren den spoed welken de aard en het belang der zaak vorderde,

Digitized by Google

maar tevens ook gemeend, dat bedaarde en naauwgezette overwegingen van eenige der voornaamste en teederste punten onzer Staats-instellingen, boven alles op prijs moesten worden gesteld.

"De Commissie hoopt dat deze hare arbeid de hooge goedkeuring van Uwe Majesteit mag wegdragen; en indien dan de Grondwet, naar de voorstellen der Commissie gewijzigd, mogt kunnen strekken, om meer en meer toe te knoopen de band van liefde en verknochtheid tusschen vorst en volk, en wijders voor het oude Nederland, ons zoo dierbaar Vaderland, wederom konden herleven, tijden van voorspoed en welvaart, dan zou de Commissie zich dubbeld gelukkig achten, door Uwe Majesteit in de gelegenheid gesteld te zijn geweest, tot dit heilzaam doel te hebben mogen medewerken.

"De Commissie voornoemd:

VAN PABST TOT BINGERDEN.
A. W. BORRET.
T. G. VAN LYNDEN VAN HEMMEN.
M. W. DE JONGE.
J. CATS Ez.
W. J. PIEPERS, *Secretaris.*"

De memorie omtrent de ministeriëele verantwoordelijkheid deelen wij in haar geheel mede.

"*Aan den Koning.*

"MEMORIE RAKENDE DE DAARSTELLING VAN HET BEGINSEL DER MINISTERIEELE VERANTWOORDELIJKHEID, VAN DE COMMISSIE, INGESTELD BIJ KONINKLIJK BESLUIT VAN DEN 30 JANUARI 1831 N°. 64, BEHOORENDE BIJ HAAR RAPPORT AAN DEN KONING VAN DEN 28 MAART 1831.

"Onder de vragen welke Uwe Majesteit bij Hoogstdeszelfs besluit van den 30en Januari ll. n°. 64, aan de overweging onzer Commissie heeft onderworpen, komt ook deze voor: "of het doelmatig zou zijn de daarstelling van het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid in aanmerking te nemen, bij gelegenheid van het aan die Commissie opgedragen onderzoek naar de wijzigingen welke de Grondwet van het Koningrijk zou vorderen, ten einde hare toepassing alleen tot Noord-Nederland te bepalen.

"De beantwoording dezer vraag, is ons voorgekomen het moeijelijk-

Digitized by Google

ste gedeelte van onze taak uit te maken, al ware het alleen, omdat wegens het onderwerp derzelve, de Ministerieele verantwoordelijkheid, de begrippen nog zeer ver zijn van eenstemmig en gevestigd te kunnen genoemd worden, en de onbestemdheid of het gebrek van juiste bepalingen wegens den aard en de gevolgen van het hierbedoelde beginsel bij de onbedachteopneming in eene Grondwet of de aanwending daarvan, de nadeeligste gevolgen voor de rust van den Staat zoude kunnen te weeg brengen.

"Wij hebben dan met alle aandacht en bedaarde naauwgezetheid het ons door Uwe Majesteit voorgelegde vraagstuk overwogen, en, terwijl wij ons opzettelijk onthouden zullen van ons in théoretische ontwikkeling te begeven, welke wij vreezen dat het reeds uit zich zelve moeijelijk onderwerp slechts verduisteren zoude, zonder meerdere zekerheid of bestemdheid op te leveren, zoo zullen wij de vrijheid nemen van aan Uwe Majesteit met opregtheid en eenvoudigheid de uitkomsten voor te dragen, waartoe wij, na herhaalde beraadslagingen wegens dit punt gekomen zijn.

"Al dadelijk dan hebben wij ons herinnerd hoe elders en bepaaldelijk in de twee grootste getemperde Monarchijen van Europa, Engeland en Frankrijk (en wel in dit laatste sedert 1814, en dus reeds vóór de jongste omwenteling) het beginsel der Ministerieele verantwóordelijkheid in deszelfs toepassing en uitwerking gepaard gaat *met het bestaan van een Ministerie*, te zamen gesteld uit verantwoordelijke Ministers en door hetwelk onder de leiding des Konings, en in eenen Raad vergaderd, de zaken voorbereid, daargesteld, bestuurd en uitgevoerd worden. Die herinnering heeft ons de bedenking opgeleverd, of het ook Uwer Majesteits bedoeling ware, dat wij aan Uwe Majesteit ons gevoelen over eene Ministerieele verantwoordelijkheid *op dien voet* en met die uitgestrektheid aan te wenden, zouden openleggen. Het is ons niet duidelijk voorgekomen of dit wel eigenlijk de strekking was der ons voorgestelde vraag, en wij gelooven zelfs veeleer, dat die vraag zich meer bepaalt tot de eigenlijke Ministerieele verantwoordelijkheid, dan wel tot een Ministerie met verantwoordelijke Ministers. Wij hebben echter, al ware het alleen omdat ook dit laatste punt dikwijls in openbare geschriften sedert eenigen tijd ter sprake is gebragt, het niet onvoegzaam geacht hetzelve met bescheidenheid bij deze gelegenheid te overwegen en wij durven ons vleijen dat Uwe Majesteit het ons niet ten kwade zal duiden, wanneer wij ons gevoelen met een enkel woord ook te dien opzigte verklaren.

"Voorzeker zal wel niemand beweren, dat van een dergelijk Ministerie iets in onze tegenwoordige Grondwet wordt aangetroffen. Het zou bij ons moeten zijn de instelling, om zoo te spreken, van een

Digitized by Google

nieuw staatsligchaam, en voorzeker zou de vestiging daarvan onderscheidene wijzigingen in de Grondwet ten gevolge moeten hebben, en den grootsten invloed verkrijgen op den geheelen gang van onze Regering. Het punt van onderzoek wordt dan, of bepaaldelijk voor ons Rijk (want er bestaan onderscheidene getemperde Monarchijen waarin zulk een Ministerie niet wordt gevonden) deze instelling van zulk een overwegend nut voor den Staat, en van zooveel belang voor de burgerlijke vrijheid, moet geoordeeld worden, dat de Natie in redelijkheid de invoering dezer nieuwigheid in hare inrigtingen als wenschelijk kan achten.

"Wanneer wij daarbij niet uit het oog hebben verloren aan de eene zijde de voordeelen welke zulk een Ministerie in eenen Staat kan opleveren, die wij voornamelijk gelooven te kunnen brengen tot de meerdere eenheid van plan en beginselen, en tot de vastheid van gang welke daardoor eene Regering verkrijgt, zoo hebben zich bij ons aan de andere zijde zoo vele bedenkingen, alle uit het voorbeeld van andere Natien ontleend, daartegen opgedaan, dat wij rondborstig moeten betuigen dat na alles tegen elkander gewogen te hebben, de schaal bij onze beschouwing niet ten voordeele van deze instelling is overgeslagen. Wat voor groote Rijken geschikt kan zijn, is daarom nog niet nuttig of begeerlijk voor een Rijk van staatkundige zamenstelling en uitgestrektheid als het onze. Een Ministerie is daar van meer dringende noodzakelijkheid, waar de groote staats-vergaderingen eigenlijk niet slechts wetgevende, maar in den ruimsten zin staatkundige ligchamen, hetzij door instelling, hetzij door trapsgewijze ontwikkeling zijn geworden, en die Staatkundige ligchamen even daardoor de leiding van een Ministerie vooral behoeven. Wij zijn ook niet overtuigd dat de rust van den Staat of de vrijheid der burgeren er door winnen zoude, wanneer bij ons de magt der Ministers zoodanige vergrooting zou verkrijgen als noodzakelijk uit de vestiging van eenen Raad van Ministers met eenen voorzitter aan het hoofd, zou voortvloeijen, en vooral houdt ons terug om zulk eene instelling voor ons Vaderland te begeren, dat wij, voorgelicht door de geschiedenis en vooral door de ervaring van de laatste tijden, met haar ook bij ons zouden vreezen die misbruiken en gebreken te zien ontstaan, welke van de instelling zelve onafscheidelijk schijnen te zijn. Overal toch waar zulk een Ministerie naast den Troon is gevestigd, ziet men in de Nationale vertegenwoordiging zich oppositiën vormen, meer aan personen, dan aan zaken en belangen gehecht; ontstaat een gedwongen strijd als van twee partijen, en worden middelen bijna gewettigd, immers onvermijdelijk, om op die vertegenwoordiging te werken, gelukkig aan onze zeden en gewoonten nog geheel en al

Digitized by Google

vreemd gebleven, om niet te spreken van de gevolgen welke iedere verandering van Ministerie naar zich sleept, en waardoor het voordeel van vastheid in het Bestuur daarvan te wachten, zoolang een Ministerie bestaat, immers ten deele wordt opgewogen. Wij twijfelen zeer of zij, die tegenwoordig hun verlangen naar een gevestigd en verantwoordelijk Ministerie uitdrukken, wel genoegzaam op alle deze gevolgen en zwarigheden hebben doorgedacht. Eerbiedig veroorloven wij ons nog bij de voorstelling daarvan de aanmerkIng te voegen, dat het gemis van éénheid en verband tusschen de onderscheidene takken en maatregelen van bestuur, dat bij ons wel eens wordt opgemerkt, en waaruit dit verlangen bij sommigen naar een Ministerie schijnt geboren te zijn, indien wij ons niet bedriegen *ook zonder zulk een Ministerie* gemakkelijk zou kunnen hersteld worden. Het is toch ook, afgescheiden van die instelling, niet onmogelijk, door middel bij voorbeeld van den bestaanden Raad van Ministers, en door aan de raadpleging en werkzaamheden van dezen Raad eenige uitbreiding te geven, een naauwer verband tusschen de Ministerien onderling daar te stellen, opdat alzoo ook bij ons de maatregelen van Bestuur ontworpen en uitgevoerd worden meer naar één en hetzelfde plan en met wederkeerige kennis en raadpleging van alle die onderscheidene takken welker vereeniging het Gouvernement van dezen Staat uitmaakt.

"Na eene bedaarde overweging is de Commissie tot een geheel ander denkbeeld gekomen, wanneer zij vervolgens, zonder de instelling van een gevestigd Ministerie, de verantwoordelijkheid der Ministers zelve heeft beschouwd Zij heeft eenstemmig zich tot het denkbeeld vereenigd, dat met de instellingen onzer Grondwet, in de tegenwoordige omstandigheden het doelmatig zou zou zijn het beginsel dier Ministerieele verantwoordelijkheid ook bij ons daar te stellen, en in werking te brengen, wanneer men namelijk slagen konde om hetzelve voor overdrijving te behoeden, en binnen de grenzen van rede en voorzigtigheid te bepalen.

"Onder de tegenwoordige Grondwet is natuurlijk, en krachtens het gemeene regt, de Minister en elk hoofd van een Departement van algemeen bestuur, verantwoordelijk voor elke overtreding der wetten die hij in de uitoefening zijner functien begaat. Zijne hoogere betrekking in de Maatschappij onttrekt hem niet aan de strafbepalingen onzer wetgeving welke op alle burgeren en op alle ambtenaren toepasselijk zijn; art. 177 der Grondwet wijst den Regter aan waarvoor ook de hoofden der Departementen van algemeen bestuur wegens misdrijven gedurende den tijd hunner functien bedreven, te regt moeten staan, en bij de wetten wordt aan dit algemeen voor-

Digitized by Google

schrift de noodige ontwikkeling en bruikbaarheid gegeven. Maar deze verantwoordelijkheid, welker bestaan *in*, of beter *met* onze Grondwet door niemand ooit is betwijfeld, en die de staatsdienaars en hoofden van departementen van algemeen bestuur gemeen hebben met elken anderen, en zelfs den minsten ambtenaar, is niet de Ministerieele verantwoordelijkheid van welke hier de vraag is.

"Het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid aan onze overweging opgedragen, betreft die *Staatkundige*, waardoor onder den vertegenwoordigenden regeringsvorm de Minister die tot het daarstellen, uitvaardigen en ten uitvoer leggen van eenen maatregel van bestuur heeft medegewerkt, bekend staat als dien maatregel aan den Koning te hebben aangeraden, en die daarvoor, vermits de Koning zelve gehouden wordt niet te hebben kunnen falen of misdoen, staat en verantwoordt bij de Natie.

"Aan deze denkbeelden wordt in onderscheiden landen, en tegenwoordig bij vele publicisten, de grootste uitbreiding gegeven, zoo zelfs dat de Minister, niet slechts wegens de geheele zedelijke waarde van de daad des Bestuurs, maar ook bepaaldelijk wegens hare nuttigheid of doelmatigheid in het belang der Natie, bij derzelver vertegenwoordigers ter verdediging en verantwoording regtstreeks zou kunnen geroepen worden. De Commissie vermeent echter reeds hier als haar denkbeeld te mogen vooruit zetten, dat het geenszins uit den aard van het beginsel van de verantwoordelijkheid *noodzakelijk* voortvloeit, van hetzelve zulke breede en onbestemde gevolgen toe te kennen; maar dat integendeel de aard der instellingen van ieder land daarin beperkingen en wijzigingen kan doen voorschrijven, en dat in allen gevalle het ook bij ons zou vrijstaan om in de Grondwet aan de daarstelling van het beginsel zelve, zoodanige bepalingen te verbinden die dat in overeenstemming met onze geheele staatsinrigting zouden brengen en die ons tegen zulke uitersten met derzelver gevolgen zouden beveiligen.

"Het beginsel echter *op zich zelve*, is ons voorgekomen zoo al niet een eigenaardig en noodzakelijk bestanddeel der vertegenwoordigende Regerings-vorm in eene getemperde Monarchie te zijn, ten minste daaruit met de thans alom erkende beginselen van Staatsregt, zoo natuurlijk voort te vloeijen, dat zich tegenwoordig geene zoodanige Regering genoegzaam denken laat, zonder tevens in haar dat beginsel als haar hoeksteen en rustpunt te erkennen.

"Bij een onderwerp thans algemeen bekend, zal het genoeg zijn om de waarheid daarvan te doen gevoelen, de zaak uit een oogpunt te beschouwen, waar er zich anders veler als van zelve opdoen.

"De onderscheidende aard en de waarde van eene dergelijke staats-

Digitized by Google

regeling ligt in de bescherming der burgerlijke vrijheid door de bepalingen eener Grondwet tegen de altijd mogelijke uitbreiding van het Monarchaal beginsel, wanneer dit zich ooit boven de andere beginselen mogt willen verheffen, die een heilzaam evenwigt in zoodanigen Staat daarstellen. Maar nu zouden er ongelukkige tijden kunnen geboren worden, waarin zulk eene uitbreiding van het Monarchaal beginsel in strijd met grondwettige instellingen van den Staat werd beproefd of daargesteld, en waarin deze instellingen, al ware dit dan ook ten gevolge van omstandigheden of met schijnbaar nuttige en verschoonlijke bedoelingen, geenszins naar behooren worden opgevolgd. In zoodanig geval zou alle klem van deze instellingen en mitsdien de geheele waarde der staatsregeling verloren gaan, indien er niet iemand aansprakelijk was bij de Natie voor de schending harer verkregene regten, en indien niet iemand deswegens persoonlijk verantwoordelijk kon beschouwd en gesteld worden. Dat nu kan niet zijn het Hoofd van den Staat zelve, want het is een, in alle Staten van dien aard, erkend en heilzaam beginsel dat de Koning niet verkeerd handelen kan, en (al hebben oproer en geweld die nooit den aard des regts veranderen kunnen, dit niet zelden miskend) dat de Koning onschendbaar is. Maar dan blijft er niets anders over, wil voor de Natie een waarborg bestaan voor hare grondwettige regten, dan die verantwoordelijkheid over te brengen op de Staats-dienaren des Konings, van welke het blijkt dat zij, dit beginsel kennende, den maatregel hebben aangeraden, immers door hunne medewerking als voor hunne rekening hebben genomen.

"De Commissie wederspreekt niet, dat dit oorspronkelijk eene theorie is, eigenlijk grootendeels op fictien steunende, maar behalve dat die theorie eigenaardig ligt in, en voortvloeit uit den aard der vertegenwoordigende Regeringsvorm van de gematigde Monarchie, zoo is Uwer Majesteits bekende denkwijs ons borg dat Uwe Majesteit met ons gevoelen zal, dat er in elk land (en de geschiedenis bevestigt maar al te zeer deze treurige waarheid) rampvolle tijden kunnen bestaan waarin de aanwending van zulk eene theorie tot laatste wezenlijke toevlugt voor een volk zou kunnen verstrekken, dat anders zonder wettelijk hulpmiddel gevaar zou loopen, van zijne wettig verkregene vrijheden te verliezen. Aan de eene zijde mitsdien strekkende tot waarborg dier vrijheden, is dit beginsel aan de andere zijde geschikt, om in zulke tijden welligt nog de straal af te leiden die anders den Troon zelve getroffen zou hebben. Daarenboven zijn deze beschouwingen die oorspronkelijk theorien waren, thans dit niet meer, maar in zoo vele bepalingen van het stellige staatsregt alom veranderd geworden. Van de reeds genoemde beide groote Monarchijen is

Digitized by Google

dit overbekend, maar bij het eerste onderzoek zal het dadelijk blijken dat, (om niet eens van het Gemeentebest der Vereenigde Staten van Noord Amerika te gewagen), in alle de Staatsregelingen van de onderscheidene Koningrijken en Vorstendommen van Europa in gematigden of vertegenwoordigenden vorm, het moge dan zijn met verschillende wijzigingen of aanwending, het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid wordt aangetroffen. Ja, wij zouden hier zelfs bij kunnen voegen, dat de Nederlanden het eenige Rijk in Europa zoude zijn met eene Grondwettelijke inrigting als de bestaande, waarvoor dat beginsel bij deszelfs instellingen niet wordt uitgedrukt gevonden.

"Deze laatste beschouwing is ook eene der beweegredenen geweest welke de Commissie gebragt hebben tot het besluit om de daarstelling van het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid als *doelmatig in de gegevene omstandigheden* te beschouwen. Uwe Majesteit kan niet onkundig zijn welke rigting in dit opzigt de denkbeelden van velen ook in de Noordelijke Provincien sedert eenigen tijd hebben genomen, hoe in alle geschriften het bewuste beginsel als het eigenaardig gevolg van een vertegenwoordigend Regeringsstelsel, en als begeerlijk en noodzakelijk ook voor ons is aangeprezen geworden; en hoe zelfs daarvoor uit de nationale vertegenwoordiging zich meer dan eene stem reeds heeft laten hooren. Wij behoeven het regt aan de Nederlandsche Natie niet te doen wedervaren, nadat zij zich in deze dagen zoozeer harer vaderen waardig getoond heeft, dat hierbij geenszins denkbeelden van mistrouwen of argwaan tot grondslag hebben gestrekt; Uwe Majesteit zelve mag te veel overtuigd zijn van zijne eigene getrouwe gehechtheid aan de door Hem zelve begeerde en bezworene Grondwet, en heeft te veel onvergetelijke blijken van de liefde en het vertrouwen van zijne oude Landgenooten ontvangen, dan dat Hoogstdezelve ooit de mogelijkheid daarvan zou kunnen veronderstellen of gelooven. Maar het was de behoefte van een behoedmiddel tegen altijd mogelijke dwaling; het was vooral de zorg voor de toekomst die menig welgezinde, nu toch veranderingen in de Grondwet gemaakt moeten worden, naar de eenige waarborg voor de opvolging onzer Grondwettelijke verordeningen, ook voor het nageslacht, heeft doen verlangen. En bij deze stemming, die wij gelooven als genoegzaam de algemeene opinie te mogen beschouwen, zou het ons ongeraden voorkomen, bij deze gelegenheid een beginsel aan onze staatkundige instellingen te onthouden, dat in de grondwettelijke verordeningen van alle andere gematigde Monarchijen wordt aangetroffen.

"Het daarstellen tengevolge van deze zoo gestadig geuitte denkbeel-

Digitized by Google

den zal bij de Natie, indien wij ons niet bedriegen, als een blijk van vertrouwen van Uwe Majesteit in hare gematigdheid, en als een nieuwe erkentenis van hare grondwettelijke regten dankbaar opgenomen worden, en indien wij zonder achterhoudendheid ons geheel denkbeeld mogen uitdrukken, dan gelooven wij, dat het Gouvernement, zoo het dit al wilde, in de gegevene omstandigheden bezwaarlijk de vestiging van dit beginsel duurzaam zoude kunnen weren.

"Het is uit het reeds te dien aanzien gebeurde meer dan waarschijnlijk dat bij de behandeling der wijzigingen van de Grondwet in de Tweede Kamer der Staten Generaal een voorstel te dien aanzien zal worden gedaan, en behalve dat het daarmede welligt minder gemakkelijk zou kunnen zijn om aan het beginsel die grenzen van bepaling en toepassing te geven door het gemeen belang van Koning en Vaderland ten minste naar ons inzien gevorderd, zoo kunnen er omstandigheden bestaan, waarin het voor een Gouvernement beter is voor te komen dan voorgekomen te worden. Het kan dan zich eene verdienste maken van hetgeen anders door den tijd eene noodzakelijkheid zou kunnen worden, en wanneer een Gouvernement de openbare opinie, waar die niet onredelijk is en dit onschadelijk geschieden kan als te gemoet gaat, verschaft het zich het belangrijke voordeel van deze te kunnen leiden, en de verlangde instelling meer overeenkomstig zijne begrippen te kunnen vestigen.

"Met oude Nederlandsche rondborstigheid hebben wij dan voor Uwe Majesteit onze denkbeelden wegens dit teeder en gewigtig onderwerp opengelegd. Wij zouden ons zooveel vrijheid niet hebben durven veroorloven, indien wij niet met het geheele Nederlandsche volk, de overtuiging hadden, dat het gelukkig genoeg is van een Vorst te bezitten die waarheid en opregtheid hoog schat en vordert, en indien niet de aan ons gegeven last ons ten waarborg strekte dat Uwe Majesteit beide van onze Commissie in het bijzonder verwacht.

"Maar wanneer wij de aanstelling van het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid, vooral in de gegevene omstandigheden als doelmatig en zelfs als noodzakelijk en bijna onvermijdelijk beschouwen, dan staat dit in het naauwste verband met de bepalingen welke wij aan dit beginsel en aan deszelfs toepassing en uitwerking zouden gegeven willen hebben.

"Het is geenszins onze bedoeling dat dit beginsel eenvoudig als stelling, en die stelling geheel onbepaald in de Grondwet zou worden gevoegd, zoodat de ontwikkeling en beperking daarvan geheel aan het oogenblik van toepassing zou worden overgelaten. Het gevaar dat uit de aanneming van het beginsel ooit zou kunnen voortvloeijen zou juist uit die onbepaalde aanneming van hetzelve ontstaan, en in

Digitized by Google

tegendeel behoort, naar het oordeel der Commissie, in tijden van rust, en vóór dat nog aan eene werkelijke toepassing gedacht wordt, alles te dien opzigte wettelijk te zijn vastgesteld.

"Evenmin zouden wij het raadzaam keuren aan de verantwoordelijkheid der Ministers of hoofden van departementen van algemeen bestuur dien uitgebreiden en bijna grenzenloozen zin te geven, dat dezelve zich zoude uitstrekken tot de verpligting om aan de Nationale vertegenwoordiging rekenschap te geven van alle de daden van het Bestuur, en om betrekkelijk die alle ter verantwoordiging bij dezelve geroepen te kunnen worden, zoowel wegens het al of niet doelmatige en nuttige van den Raad dien zij gehouden moeten worden aan den Koning te hebben gegeven, als ter zake van alle maatregelen waaraan zij deel genomen of die zij daargesteld mogten hebben. Zulk eene verantwoordelijkheid, waardoor het geheele Bestuur zoo al niet onder het beheer, ten minste onder het regtstreeksche oppertoezigt der Nationale vertegenwoordiging zou worden geplaatst, zouden wij ten uiterste nadeelig en gevaarlijk oordeelen. Wij zouden vreezen vooral in den tegenwoordigen tijd, daardoor menigvuldige aanleiding tot de storing van eendragt en rust, en zelfs tot ontbinding eindelijk van den Staat, te doen geboren worden. Er zoude ook nog noodzakelijk uit voortvloeijen dat, vermits de verantwoordelijkheid der Ministers dan ook de beslissing zou vorderen wegens het al of niet nuttige en doelmatige van hunnen Raad of Bestuur, deze loutere staatkundige verschilpunten niet wel anders dan door een staatkundig ligchaam, en geenszins in regten uitgemaakt zouden kunnen worden, iets dat, volgens de lessen der ervaring, in tijden van onrust vooral, meestal op willekeur, en niet zelden tot vergrooting dier onrust uitkomt. Maar hetgeen ons in het bijzonder terughoudt om aan het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid zulk eene uitbreiding te geven, is, dat wij hetzelve alsdan in de gevolgen onvereenigbaar zouden keuren met eene der eerste grondbeginselen onzer staatsinrigting.

De nationale vertegenwoordiging welke volgens onze Grondwet, gezamenlijk met den Koning, de wetgevende magt uitoefent, en voor welke de andere werkzaamheden in bepaalde gevallen aan haar opgedragen in de Grondwet zijn opgenoemd en omschreven, zou alsdan geheel van aard veranderen, en als het ware medetreden in het algemeen bestuur. Het komt ons voor dat bij eene Grondwet, waarin zorgvuldig de uitvoerende, de wetgevende en de regterlijke magt van elkander gescheiden zijn, het niet aan kan gaan, waar het slechts wijzigingen dier Grondwet geldt, de uitoefening van alle die magten bij de nationale vertegenwoordiging te vermengen en te vereenigen.

Digitized by Google

Wij zouden gelooven dat dit in regtstreekschen strijd zou zijn met de grondbeginselen der Grondwet en dat deze hiermede geheel veranderd en omgekeerd zou worden. En evenmin als wij dit in het welbegrepen belang des Vaderlands in de tegenwoordige omstandigheden tot het nemen van eene voor ons vreemde proeve, raadzaam zouden achten, kunnen wij zoodanig plan beschouwen als gelegen in de voorschriften of bedoelingen van Uwer Majesteits besluit houdende de instelling onzer Commissie.

"Uit een geheel ander oogpunt hebben wij de Ministeriteele verantwoordelijkheid ons dan ook voorgesteld toen wij hare daarstelling in ons Rijk als raadzaam voordroegen. Wij bedoelden slechts door deze instelling een blijvende waarborg aan de natie te verzekeren voor het genot harer grondwettelijke regten en voor de naleving der wetten. Het kwam ons voor, dat wanneer een staatsdienaar bewust is verantwoordelijk te zullen zijn, en wanneer hij het vooruitzigt heeft van persoonlijk in regten te kunnen betrokken worden, voor alle daden der Regering welker strekking *regtstreeks* is (want gezochte beschuldigingen behooren uitgesloten te blijven) de vernietiging of schending der Grondwet of van de algemeene wetten, hij zich daardoor krachtig gedrongen zal gevoelen zoodanige maatregelen aan het Hoofd van den Staat of in deszelfs raad (met welke bedoelingen of in welken drang der omstandigheden dan ook beraamd), af te raden en tegen te gaan, en dat hij voorzeker zich wel zal wachten van tot de daarstelling derzelve mede te werken.

"Het zal alsdan den schuldigen of onvoorzigtigen staatsdienaar niet baten, wanneer hij zich onder hoogere bevelen mogt willen verschuilen. Terwijl overtredingen van zulk eenen aard, hoogst zeldzaam zullen zijn, zal tevens door de toepassing van het beginsel der verantwoordelijkheid in dien zin, dat is bepaaldelijk tot handhaving der Grondwet en van de algemeene wetten, aan den Vorst het bezit van staatsdienaren worden verzekerd, door hunnen eigen toestand gedwongen en geregtigd om openhartig de waarheid voor den Troon te brengen. Welligt is de grondwettelijke erkentenis van zulk een beginsel, en het vertrouwen dat daaruit bij het algemeen ontstaat op den tusschenspraak van staatsdienaren, daartoe door hun eigen belang genoopt, in één woord het bestaan van een wettig middel tot behoud van regt en vrijheid, niet ongeschikt om bij het volk begeerten en eischen voor te komen dan anders tot de schroomelijkste gevolgen leiden. De ervaring laat zeker niet toe, zich met de hoop te vleijen dat dáár, waar eene Natie wettige hulpmiddelen heeft tot handhaving harer regten, zij in geen geval tot onwettigen zal overslaan, maar waar wettige middelen door de instellingen van eenen Staat van zelve

Digitized by Google

worden aangeboden, wordt de aanwending van het geweld toch altijd zeldzamer, meer bezwaarlijk en minder verschoonlijk.

"Wij zouden dan in overeenstemming met de grondbeginselen onzer Grondwet, de Ministerieele verantwoordelijkheid in dier voege omschreven en beperkt willen hebben, dat bij ons de Staatsdienaren en Hoofden van Departementen van algemeen bestuur als zoodanig behalve voor gewone misdrijven gelijk elk ambtenaar, en waaromtrent zij natuurlijk aan de bepalingen van het algemeene regt zijn onderworpen, gelijk de vervolging daarvan in art. 177 der Grondwet en bij de wetten wordt geregeld, verantwoordelijk zullen zijn voor alle daden of akten van Bestuur, tot welker daarstelling of uitvoering zij zullen hebben medegewerkt, waarvan de regtstreeksche strekking is de vernietiging of overtreding der Grondwet of algemeene wetten.

"Tot deze verantwoordelijkheid gelooven wij dat in de Grondwet voor onzen Staat het beginsel veilig zou kunnen worden bepaald. Wij keuren dezelve genoegzaam tot de waarborg welke de Natie in billijkheid zou kunnen verlangen; zij ontneemt aan het Hoofd van den Staat geene van deszelfs wettige regten; zij belet Hem volstrekt niet van zijne hooge betrekking gebruik te maken tot de bescherming van het algemeen en van de belangen en regten der burgeren in het bijzonder; zij doet de vrees niet in het minste ontstaan voor een tegenstand die de zoo noodige kracht van het bestuur zou kunnen tegenwerken of verzwakken; en zij brengt 's Konings dienaren niet in den hachelijken toestand om de staatkundige nuttigheid en doelmatigheid van alle de maatregelen van het Gouvernement aan het oordeel der Nationale vertegenwoordiging te moeten onderwerpen, of daarvoor zich in dat opzigt en in dien zin als persoonlijk verantwoordelijk te moeten beschouwen. Iets aan zoo vele onderscheidene waarderingen en uitkomsten onderworpen, indien het al met de grondinstellingen van onzen Staat strooken mogt.

"Zulk eene verantwoordelijkheid eindelijk, zal alles wat de Grondwet gevestigd heeft, onvermengd laten blijven bestaan, en zal naar ons inzien het onvoldoende middel voor de natie opleveren, wanneer dit ongelukkig ooit noodzakelijk mogt worden, om zich op eene wettige wijze de naleving der Grondwet en van 's Lands algemeene wetten te verzekeren.

"Bij eene verantwoordelijkheid zoo als wij die hebben vermeend te moeten omschrijven, zal het te beslissen vraagstuk zich altijd bepalen tot de al of niet overtreding der Grondwet of der algemeene wetten en dus altijd in een regtsverschil bestaan, zonder dat dit zich zal uitstrekken tot het onderzoek wegens het raadzame of nuttige der staatkundige maatregelen, waartoe een Minister mogt hebben medegewerkt.

Digitized by Google

"Maar bij zulk eene verantwoordelijkheid kan dan ook de beslissing, naar het eenstemmig oordeel der Commissie, *altijd aan de Regterlijke magt*, en wel bepaaldelijk aan den Hoogen Raad worden opgedragen. Bij meerdere uitbreiding dier verantwoordelijkheid alleen, en wanneer de beoordeeling meer staatkundig zou worden, zou de regterlijke magt ophouden daartoe geschikt en bevoegd te zijn. En dit te voorkomen schijnt ons juist allezins wenschelijk toe, vermits het niet te ontkennen is dat de staatkundige ligchamen, altijd in meerdere aanraking met de begrippen, de hartstogten en woelingen van den tijd zich bevinden, en dus geenszins dezelfde waarborgen voor een onbevangen en geheel vrij oordeel opleveren, welke men zich van de hoogste regterlijke magt mag beloven. Men treft dan ook menigvuldige pogingen aan, om aan zoodanige beslissingen over de daden van hooge ambtenaren zoo veel van de houding en zekerheid van Justitieele beslissingen te geven, als maar eenigzins mogelijk is geweest. Reeds in de Bataafsche Republiek vond men bij ons aan het nationaal Geregtshof en bij het 48e artikel van deszelfs instructie de kennisneming opgedragen van alle misdrijven door de autoriteiten begaan tegen de Constitutie. Om, zelfs onder het Keizerlijk bewind van Frankrijk, de *Haute Cour Impériale*, die ten minste ingesteld was om te oordeelen over de *délits de responsabilité des Ministres*, — zoo zamen te stellen, dat deze geenszins een louter staatkundig ligchaam en derzelver uitspraken niet loutere staatkundige uitspraken zouden worden, had men daarin Twintig Leden van het Hof van Cassatie geplaatst. In het Koningrijk Wurtemberg wordt ter beoordeeling van soortgelijke aanklagte opzettelijk een Geregtshof opgerigt, dat voor de helft door den Koning en voor de wederhelft door de Kamers benoemd wordt; eene instelling was het alleen uit dien hoofde, en juist om dat zij voor een bepaald regtsgeding daargesteld wordt, in onze oogen minder verkieslijk, dan wanneer de beslissing gelaten wordt aan een gevestigd Hoogste geregtshof, waarvan de Leden, voor hun leven te voren benoemd, geheel onafhankelijk, en aan deze beide magten vreemd geacht kunnen worden. Zulk een Geregtshef zal de Nederlander in zijnen Hoogen Raad vinden, en door de kennisgeving in dergelijke gevallen aan dat eerwaardig kollegie op te dragen, komt het ons voor dat de bedeeling van het ongekrenkt regt het best zal worden verzekerd, en bepaaldelijk veel beter dan door op het voetspoor van Engeland en Frankrijk, eene der Kamers, dat is een staatkundig ligchaam te laten oordeelen en vonnissen. Eene verordening welke bij ons, naar het ons voorkomt, reeds op zich zelve minder in verband zou staan met de zamenstelling en bestemming onzer Eerste Kamer, als welke geheel afgescheiden van de regterlijke magt bestaat

Digitized by Google

en werkt, en waartoe ook geen de minste aanleiding in de Grondwet wordt gevonden, terwijl de Nederlander daarenboven uit zijnen aard altijd afkeerig is van staatkundige vonnis-vellingen, zoodat eene soortgelijke regtspleging evenzeer in strijd zou zijn met de instellingen als met de zeden van onze Natie.

"Wij zouden dan eerbiedig in het denkbeeld verkeeren dat in de Grondwet zou kunnen en behooren bepaald te worden dat het onderzoek en de beslissing bij aanklagten tegen de Ministers of hoofden van Departementen ter zake van hunne verantwoordelijkheid als zoodanig, uitsluitend zal worden opgedragen aan *den Hoogen Raad.* Deze bepaling zal alsdan voor dit onderwerp de uitbreiding zijn van het beginsel dat in art. 177 der Grondwet reeds is vastgesteld.

"Maar voor verschillende beschouwingen zijn nog onderscheidene vragen vatbaar, welke met het tot hiertoe ontwikkelde te zamen hangen. De navolgende hebben bijzonder de aandacht der Commisie tot zich getrokken, Door wien de beschuldiging tegen de Ministers of Hoofden van Departementen zal worden ingebragt wordt noodzakelijk een eerste punt van onderzoek, en daarbij bepaaldelijk of ook, wanneer het Regtsgeding voor den Hoogen Raad ter beslissing zal worden gebragt, de aanklagte ter vervolging aan den Procureur-Generaal bij dien Raad zal kunnen worden ingezonden, door de Tweede Kamer der Staten-Generaal of door de beide Kamers vereenigd, en zoo ja, met welke behoedmiddelen en vormen dit alsdan gepaard zal moeten gaan; dan wel of de beschuldiging zonder regtstreeksche deelneming der Kamers, zal worden toevertrouwd aan den Procureur Generaal met de waarborgen en op de wijze zoo als dit in het aangenomen wetboek van strafvordering reeds is bepaald of nog nader bepaald mogt worden; en dit laatste in het bijzonder ter voorkoming dat de al of niet vervolging geenszins van dien Procureur-Generaal of van de Regering zelve zal afhangen? De meerderheid der Leden heeft aan het laatste denkbeeld *mits in de zooeven genoemde bedenking behoorlijk voorzien worde*, de voorkeur gegeven. Een Lid echter, heeft daarin geene genoegzame zekerheid gevonden, en is in het begrip gebleven dat ook de Tweede Kamer den Minister in staat van beschuldiging moest kunnen stellen en naar den Hoogen Raad verwijzen, doch vorderde echter dat daartoe, bij noodzakelijke tegenwoordigheid van $^2/_3$ van de Kamer, $^3/_4$ van het getal der stemmenden zich moest vereenigen.

"Verder rijst van zelve uit dit onderwerp de vraag op, op welke wijze Instructie van zulk eene procedure voor den Hoogen Raad alsdan zoude moeten plaats hebben, en bepaaldelijk ook, of in de gevallen wanneer de beschuldiging niet uit de Tweede Kamer mogt

Digitized by Google

voorkomen (gesteld dat dit immers het geval zal kunnen zijn) op deze beschuldiging zal toegepast moeten worden het voorschrift van art. 177 der Grondwet volgens hetwelk om de daar bedoelde autoriteiten in regten te kunnen betrekken wegens misdrijven *in officio* begaan, het voorloopig verlof der Staten Generaal wordt gevorderd.

"Eindelijk zal het nog een belangrijk punt van onderzoek uitmaken met welke straffen de in regten erkende overtreding der Grondwet of algemeene wetten, op zich zelve, voor zoo ver de bedrevene daad niet in de bepalingen van het wetboek van strafregt valt, bij het schuldig verklaarde Hoofd van een departement van algemeen bestuur zou moeten worden geboet; waaromtrent wij allen, zonder iets verder te beslissen, daarin zijn overeengekomen, dat het onraadzaam schijnt, deze straf in meer dan de ontzetting van alle staats-burgerlijke regten (dégradation civique) of hoogstens verbanning te doen bestaan, zoo omdat daarmede het doel der verantwoordelijkheid genoegzaam zal worden bereikt, als omdat zwaardere strafbepalingen aanleiding tot bewegingen zouden kunnen geven, en het Hoofd van den Staat, als dan in den moeijelijken toestand zou kunnen gebragt worden, van zich tot het verleenen van gratie genoopt te gevoelen, hetgeen niet zelden aan vele bedenkelijkheid bij dit onderwerp onderhevig zoude kunnen zijn.

"Deze laatste overweging is ons zelfs van zoo veel gewigt voorgekomen, dat wij de vrijheid nemen aan Uwe Majesteit te doen opmerken, dat bij onderscheidene grondwettelijke instellingen (ten voorbeelde zij het genoeg die van Wurtemberg aan te voeren,) de gratie voor zoodanige gevallen is uitgesloten. Voorzeker is deze bij de gematigdheid der straf minder noodzakelijk geoordeeld, en vermoedelijk heeft in zoodanig geval de Souverein het ter zijner eigene bescherming raadzamer gekeurd hier zijn prerogatief te beperken. Uwe Majesteit zal wegens dit punt zelve moeten beslissen, doch indien Uwe Majesteit hier de gratie mogt willen uitsluiten zou daarvan noodzakelijk eene bepaling reeds in de Grondwet behooren te worden ingelascht, vermits geenszins bij de wetten het regt van gratie, bij de grondwet gevestigd, daarna zou beperkt kunnen worden.

"De Commissie is anders na de overweging van alle deze belangrijke punten bij meerderheid tot het besluit gekomen dat dezelve minder geschikt zijn om in de Grondwet reeds uitgemaakt te worden en dat alle eigenlijk bij eene wet beter zouden kunnen en zelfs zouden behooren te worden bepaald. Zij heeft alzoo gemeend dat het genoegzaam zou zijn dit laatste alleen als beginsel in de Grondwet te plaatsen; maar de uitdrukking van dit beginsel houdt zij echter voor noodzakelijk, op dat niet willekeurig, en zonder dat eene wet

Digitized by Google

de vormen en straffen te voren bepaald hebbe, eenige uitspraak in zulk eene teedere zaak als de vervolging eens Minisiers zou kunnen worden gedaan, hetwelk zij meenen zou, dat in strijd zou zijn met de beginselen onzer Grondwet en de stellige bepalingen der aangenomene wetgeving, die alles wat willekeurig is geheel bij de uitoefening der Justitie uitsluiten. Genoegzaam komt tot dat einde eene algemeene verordening voor, in deze bewoording vervat:

"'"De wijze van beschuldiging, de aanleg en de instructie van zoodanig regtsgeding, gelijk ook de straf op overtredingen van dezen aard te bepalen, wordt aan de wet overgelaten."

"Zij moet echter ook hierbij eene eerbiedige aanmerking voegen:

"Wil het beginsel der verantwoordelijkheid in de Grondwet te vesgigen niet eene loutere klank en met deze laatste bepaling buiten de mogelijkheid van toepassing blijven, en wil het Gouvernement zich vrijwaren van alle verdenking dat het dit laatste beoogen zoude, dan zal het van dringende noodzakelijkheid zijn, dat *zonder uitstel* na de aanneming der veranderingen in de Grondwet voorgedragen en daargesteld worde. Zij is van eenen aard om een rijp overleg te vorderen. Haar tijdig voor te doen bereiden, welligt door de thans bestaande Commissie van redactie der nationale wetgeving, zou niet onnuttig zijn, en haar reeds bij het aanbieden der veranderingen in de Grondwet als aanstaande aan te kondigen, was misschien geraden ter afsnijding van vele bedenkingen.

"Maar wanneer mogt worden aangenomen dat de Minister of het Hoofd van eenig Departement van algemeen bestuur verantwoordelijk zal zijn, in den zin en met de gevolgen door de Commissie bedoeld, dan zal dit zijn niet slechts voor de maatregelen van bestuur door hem zelve als zoodanig daargesteld of uitgevoerd, en waartoe dus de betrekking en medewerking van het Hoofd van het Departement uit zijne eigene daden van zelve blijkt, maar ook voor zijne medewerking tot het daarstellen of uitvoeren van alle daden en akten van bestuur, die niet regtstreeks van Hem afkomstig zijn, en voor welke zijne verantwoordelijkheid alleen uit den bijzonderen aard der vertegenwoordigende regeringsvorm, maar uit deze ook noodzakelijk, voortvloeit. Van die beschouwing meent de Commissie een onvermijdelijk gevolg te zijn, dat tevens aangenomen worde, dat door de medeonderteekening, algemeen tegenwoordig het Contreseign genoemd, van den Minister of Hoofd-ambtenaar tot wiens departement de maatregel behoort, het wettelijk blijk van zijne medewerking tot, en van zijne goedkeuring van, dien maatregel daargesteld worde.

"De Commissie gevoelt zeer wel dat waar verordeningen of toepassing en uitvoering van het Hoofd van Departement zelve zullen ont-

Digitized by Google

staan, een dergelijk blijk zou kunnen ontbeerd worden; maar wil de verantwoordelijkheid in ruimeren zin, een waarborg voor 's Lands vrijheden kunnen opleveren, en ten schild verstrekken aan de Grondwettelijke instellingen, dan zal, naar ons gevoelen, er slechts de keuze zijn om, of tot deze mede onderteekening te besluiten, of het beginsel der verantwoordelijkheid geheel buiten onze inrigtingen te laten. Het is dan ook uit dien hoofde dat het Contreseign tegenwoordig genoegzaam overal is aangenomen waar het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid is erkend.

"Met het Contreseign neemt het hoofd van het Departement de verantwoordelijkheid van de daad of akte van bestuur op zich, reeds van hare daarstelling af aan, en waarborgt daardoor hare grondwettelijkheid bij de Natie. Op zich zelve zal dit wel vrij algemeen erkend worden, maar de zwarigheid is hier gelegen in het vinden eener juiste bepaling bij welke akten, dat is: voor welke daden en maatregelen des bestuurs het Contreseign gevorderd behoort te worden. Algemeen dit uit te strekken tot alle besluiten zonder onderscheid van het Hoofd van den Staat, is niet zonder bedenkelijkheid, daar dit daden der Regering aan de medewerking der Ministers ten opzigte van de natie onderwerpen zou, die wel uitsluitend aan den Koning moeten zijn opgedragen, bij voorbeeld: het ontslaan en aanstellen van Ministers en zoo vele beschikkingen die niet in den eigenlijken zin, maatregelen van bestuur kunnen genoemd of van algemeen belang geacht worden. Van eene andere zijde, alles wat aan den Koning alleen verbleven is, zonder onderscheid daarvan uit te zonderen, is niet minder aan wederspraak onderhevig, daar toch ook beschikkingen van dien aard met de grondwettelijke regten der Natie in aanraking kunnen komen, en de onfeilbaarheid des Konings, algemeen in de gematigde Monarchijen als beginsel aangenomen ter wettiging van alle zijne daden, juist tot tegenhanger heeft de verantwoordelijkheid zijner Staatsdienaren. De Commissie ontveinst het aan Uwe Majesteit niet, dat zij in dit opzicht bezwaren ontmoet heeft, welke zij niet ten genoege van zich zelve heeft kunnen oplossen.

"Eindelijk heeft zij zich vereenigd om tot de bepaling voor het Contreseign eenige aanleiding te nemen uit het voorschrift van art. 73 der Grondwet; doch zij heeft begrepen de noodzakelijkheid daarvan verder te moeten uitstrekken dan alleen tot alle de ALGEMEENE akten van bestuur, welke volgens dat artikel tot overweging bij den Raad van State behooren te worden gebragt, vermits de beperking van het Contreseign alleen tot de *algemeene* akten van bestuur, haar toescheen te veel uit te sluiten en het geheele doel der inrigting te zullen verijdelen. Zij heeft mitsdien besloten aan Uwe Majesteit voor te stel-

Digitized by Google

len, om tot blijk van medewerking de medeonderteekening te vorderen van den Minister of van het Hoofd van het Departement waartoe de onderwerpen behooren, bij *alle voorstellen des Konings aan de Staten-Generaal, en bij alle maatregelen van bestuur*, meenende dat dit laatste de eigenaardige bedoeling van zelve genoegzaam aanwijst.

"Bij gelegenheid der behandeling van het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid, en van het al of niet doelmatige der aanwending van hetzelve in ons Koningrijk, waaromtrent wij nu de eer gehad hebben aan Uwe Majesteit onze denkbeelden voor te dragen, heeft zich nog een ander punt van niet minder belang aan de overweging der Commissie als van zelve voorgedaan, dat zij vermeent niet met stilzwijgen bij deze gelegenheid te mogen voorbijgaan. In bijna alle getemperde Monarchijen is het een grondwettelijk vermogen der Kroon, met meerdere of mindere uitbreiding, om de Kamers te kunnen ontbinden. In de Grondwet van den Nederlandschen Staat wordt dit echter niet aangetroffen en de vraag is in de Commissie opgerezen of het geraden zou kunnen geacht worden, vooral met de aanwending van het beginsel der Ministerieele verantwoordelijkheid, zoodanig vermogen als een prerogatief der Nederlandsche Kroon bij deze gelegenheid in onze Grondwet op te nemen? Aan de eene zijde hebben wij ons niet verborgen, dat de vastheid der Kamers als ligchamen van blijvend bestaan, gelijk die in onze tegenwoordige inrigtingen wordt aangetroffen, eene grootere mate van onafhankelijkheid voor de Nationale vertegenwoordiging oplevert en dat dus de invoering der ontbinding door de Kroon, zeer wel bij velen zou kunnen beschouwd worden als eene vermindering der vrijheden van de Natie. Van de andere zijde is het nogtans niet te wederspreken, dat er in elk Rijk met eene vertegenwoordigende Regeringsvorm omstandigheden kunnen ontstaan, uit welke zich in de Kamers factien vormen die zich van dezelve als meester maken; die alle de krachten en maatregelen der Regering alsdan verlammen, en voor welke de Regering eindelijk zou moeten bukken, wanneer zij niet door hare beginselen tegen zoodanige magtige factien tot het uiterste te doen gelden, den Staat aan de rampen van eenen burger-oorlog of aan eene geheele omkeering blootstelt.

"De geschiedenis en vooral die van Engeland, levert hiervan treffende voorbeelden op, en de eerste beginselen daarvan hebben wij in de laatste jaren zelfs in ons Vaderland kunnen opmerken.

"Waar zoodanige factie zich ongelukkig gevestigd heeft, kan alleen wettige hulp gezocht worden in de hernieuwing der vertegenwoordiging, ten einde daardoor de proef te nemen of de geblekene oppositie al dan niet met het algemeen gevoelen der Natie overeenstemt, en

Digitized by Google

door tot deze hernieuwing aan het Hoofd van den Staat de ontbinding der Kamers toe te vertrouwen als het laatste en buitengewone redmiddel, waar alle gewone grondwettelijke hulpmiddelen ongenoegzaam zijn; een maatregel echter, waartoe uit den aard der zaak het Hoofd van den Staat natuurlijk niet dan in den uitersten nood, en dus hoogst zeldzaam zal overgaan, wel bewust van het bedenkelijke en altijd onzekere der uitkomst. Ilet zijn deze overwegingen geweest, te bekend om hier nadere ontwikkeling te behoeven, die de Commissie hebben doen overhellen om tot schraging van het Nederlandsche Staatsgebouw, vooral in de tijden die wij beleven, het noodzakelijk te keuren van aan den Koning ook bij de Grondwet van onzen Staat het vermogen van ontbinding toe te kennen. Wij moeten er echter bijvoegen dat de veronderstelling dat de Ministerieele verantwoordelijkheid, *in den zin gelijk wij die hebben voorgesteld*, zoude kunnen worden in werking gebragt, geenen grooten invloed heeft uitgeoefend op de vestiging van dit denkbeeld, vermits de drangredenen die bij ons voor de noodzakelijkheid eener mogelijke ontbinding pleiten, ons voorkomen evenzeer *zonder* als *met* de aanwending eener alzoo bepaalde verantwoordelijkheid der Ministers te bestaan. Alleen dan wanneer aan die verantwoordelijkheid zoodanige uitgestrektheid mogt worden gegeven, dat de beoordeeling van de *Staatkundige* doelmatigheid en nuttigheid van alle maatregelen der Regering aan onze beide Kamers in strijd met derzelver tegenwoordige Grondwettelijke attributien mogt worden opgedragen (hetgeen wij ons niet kunnen of willen voorstellen) alleen dan zou het vermogen der ontbinding als onmisbaar tegenwigt, door zulk eene verantwoordelijkheid worden gevorderd.

"Wanneer wij van een regt der Kroon tot ontbinding gewagen, dan bepalen wij dit tot de Tweede Kamer alleen, en voegen hierbij het voorbeeld dat in de meeste grondwettige instellingen van andere Staten wordt aangetroffen. Door hare zamenstelling bij verkiezing en dat wel in de keuze der afgevaardigden genoegzaam zonder eenige beperking, en door de publiciteit van hare beraadslagingen, om van geene andere redenen hier te gewagen, is het te voorzien dat het in het bijzonder in de Tweede Kamer zal zijn, dat de drang der omstandigheden de Regering tot dit uiterste middel zou kunnen noodzaken. Het is echter niet te ontkennen, dat het geenszins onder de onmogelijkheden behoort, dat zich eene nadeelige en gestadige oppositie ook in de Eerste Kamer zou kunnen vormen, die tot een gelijke ja tot veel nadeeliger uitkomst voor de Regering en voor het welzijn van den Staat zou kunnen leiden. Niet de eerste maal zou het toch zijn dat gevaarlijke wederstrevingen bij de eerste rangen der Maat-

Digitized by Google

schappij derzelver oorsprong hadden gevonden. Bij het niet veranderen van deze Kamer, maar vooral wanneer dezelve bij ons tot een klein aantal Leden mogt worden bepaald, waarvan de voldoende meerderheid tot het nemen van besluiten, al zeer gering zou zijn; en wanneer de aanvulling door den Koning, juist om dat beperkte van het getal, dus minder krachtig zal kunnen werken, ontveinzen wij het niet dat wij de mogelijkheid van zoodanig geval wel der nadenking waardig hebben geoordeeld.

"Gewigtige gronden hebben ons echter terug gehouden van te dezer opzigte iets te willen beslissen, als daar waren onder anderen de benoeming der Leden van de Eerste Kamer *voor derzelver leven*, terwijl in allen gevalle hunne vervanging door andere Leden nooit gelijk bij de Tweede Kamer tot een bewijs der openbare meening zou kunnen strekken. Wij hebben ons dus, gepaard met het aanvoeren dezer bedenkingen tot de voorstelling van het regt der Kroon tot de ontbinding der *Tweede* Kamer bepaald; en te eerder zijn wij tot dit besluit gekomen, vermits Uwe Majesteit zal ontwaren uit de overige deelen van onzen arbeid dat wij tot het denkbeeld zijn gekomen om voor de Eerste Kamer wel een *minimum*, maar geenszins een *maximum* (zonder nadeel echter voor 's Rijks schatkist) voor te slaan. Werd dit laatste denkbeeld aangenomen, dan zouden toch alle de door ons zoo even aangevoerde bezwaren omtrent deze Kamer van zelve wegvallen.

"Maar wil eene ontbinding der Tweede Kamer de uitwerking kunnen hebben, die daarvan verwacht mag worden in de ongelukkige omstandigheden, welke daartoe aanleiding kunnen geven, dan moet wel de *mogelijkheid* altijd bestaan, dat bij de herkiezing weinig verandering in de zamenstelling der Kamer plaats vinde, indien namelijk de algemeene opinie met die der ontbondene Kamer overeenstemt; maar geenszins behoort dit als een *bijna noodzakelijk*, immers *hoogstwaarschijnlijk* gevolg uit de wijze der verkiezingen voort te vloeijen. Het is niet te ontkennen dat daarvoor wel eenige vreeze bestaat met de bij ons grondwettige verkiezingen der Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal door de Staten der Provincien, wanneer die volgens het artikel 129 der Grondwet uit de daarbij opgenoemde drie standen zullen te zamen gesteld blijven. Een der Leden van de Commissie, anders zich stellig verklarende vóór het behoud der verkiezing van de Tweede Kamer door de Provinciale Staten, voorzag zoodanig gevolg, voornamelijk, wanneer de keuze voor de Provinciale Staten op den thans bestaanden voet bij blijvende ligchamen zou moeten behouden worden, gelijk dit bij de stedelijke Regeringen en vooral bij de Ridderschappen thans het geval is.

Digitized by Google

"Hieruit zijn bij ons onderscheidene denkbeelden in overweging gekomen, ten einde, ware het mogelijk, iets uit te vinden, waardoor in geval van ontbinding en herkiezing der Tweede Kamer, dit gebrek zou kunnen weggenomen of ten minsten verminderd worden.

"Het zoo evengemeld Lid der Commissie, dat zijn denkbeelden ook te dezen opzigte in het algemeen rapport, betrekkelijk het onderwerp der verkiezingen heeft ontwikkeld, heeft als zoodanig hulpmiddel opgegeven, om bij de ontbinding der Tweede Kamer *ook alle de Provinciale Staten tevens te ontbinden*, en met de herkiezing van alle deze Collegien de herkiezing der Tweede Kamer aan te vangen; maar bij de meesten onzer is dit hulpmiddel aan te vele bedenkelijkheid en zwarigheden onderhevig geacht, om aangenomen te kunnen worden. De Provinciale Staten zijn toch met onze inrigtingen niet enkel ligchamen ter verkiezing, maar, door derzelver blijvende deputatie, maken zij de hoogste Provinciale administratie uit. En nu oordeelden de meesten onzer het zeer gewaagd en nadeelig, om juist op hetzelfde tijdstip dat de noodlottigste omstandigheden de ontbinding der Tweede Kamer noodzakelijk gemaakt zouden hebben zoodanige ligchamen tevens los te maken, en daardoor bij het hierdoor verzwakken der Regering de reeds bestaande beweging alom te vermeerderen.

"Aan de meerderheid onzer, heeft uit dien hoofde meer bevallen het denkbeeld van een ander Lid, om tot voorkoming van alle deze zwarigheden, ter herkiezing van de ontbondene Tweede Kamer (in de vooronderstelling dat die keuze bij de Provinciale Staten blijven zal;) voor dit geval, en bepaaldelijk *ad hoc*, *de Provinciale Staten te doen verdubbelen*. De Grondwet zelve geeft als het ware tot zoodanig denkbeeld aanleiding, wanneer zij tot het daarstellen van veranderingen en bijvoegingen in hare bepalingen, bij art. 230 de verdubbeling van de Leden der Tweede Kamer voorschrijft. Het geval eener ontbinding van de Kamer zal uit deszelfs aard zoo zeldzaam bestaan, dat er niet veel zwarigheid kan gevonden worden om ook alsdan dit buitengewone hulpmiddel toe te passen, en het kwam de meerderheid voor, dat hierdoor grootendeels de vreeze zou vervallen, dat dezelfde Collegien der Provinciale Staten de eenmaal gedane keuzen, tegen het Gouvernement zouden handhaven, en alzoo het redmiddel der ontbinding geheel verijdelen. En die vreeze zou nog meer wegvallen, wanneer voor de toekomst mogt worden aangenomen het denkbeeld door twee Leden der Commissie ten opzigte van de verkiezingen in het midden gebragt: om namelijk de keuze in de Provinciale Staten *voor de Steden*, niet meer door de Stedelijke Regeringen te doen plaats hebben, maar, evenals door den Landelijken stand, regtstreeks

Digitized by Google

door kiezers; of ook wel, indien de keuze door de Stedelijke Regeringen niet meer voor hun leven werden aangesteld, en dus ook deze kiescollegien dien ten gevolge aan zekere en menigvuldige veranderingen onderworpen werden. De Commissie is dan bij meerderheid tot het besluit gekomen om in de vooronderstelling dat de keuze der Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal bij de Provinciale Staten zal blijven, tot de herkiezing der ontbondene Tweede Kamer, *aan de Staten der Provincien een gelijk getal buitengewone Leden te doen toevoegen, te benoemen op dezelfde wijze als de gewone.*

"Te dezen opzigte voegt de Commissie er nog bij, dat bij de aanneming eener meer regtstreeksche verkiezing der Tweede Kamer dan door de Provinciale Staten (waartoe echter de Commissie geenszins zou overhellen om redenen door haar aan Uwe Majesteit bij haar algemeen rapport ontwikkeld) het van zelve spreekt, dat alle de bedenkingen, die zij gemeend heeft uit de herkiezing tegen de ontbinding der Kamer te moeten aanvoeren, zouden vervallen. Bij eene meer regtstreeksche verkiezing zouden echter zwarigheden van eenen anderen aard zich noodwendig opdoen, daar de ervaring van andere landen ons waarschuwt tegen de bewegingen die gewoonlijk zoodanige verkiezingen eener geheele vertegenwoordiging vergezellen, en dat wel juist in het midden der noodlottige gebeurtenissen, die het Bestuur tot eene ontbinding der bestaande vertegenwoordiging gebragt hebben.

"Eindelijk kan het aan geene bedenking onderhevig zijn, of bij de ontbinding der Tweede Kamer moet noodzakelijk in het Koninklijk besluit de tijd der te doene nieuwe keuze en der weder te zamenkomst van de nieuwe Kamer worden bepaald. Het is ons toegeschenen dat de tijdruimte voor beide in de Grondwet zou behooren te worden uitgedrukt, om aan de Natie eene spoedige herstelling harer vertegenwoordiging te verzekeren.

"Het is dan ten gevolge van alle deze gronden dat de Commissie aan Uwe Majesteit zou voorstellen om betrekkelijk de punten bij deze Memorie behandeld, in de Grondwet te doen opnemen de volgende bepalingen:

Wegens het beginsel der MINISTERIEELE VERANTWOORDELIJKHEID.

Na Art. 76.

Art. . "De Ministers en Hoofden van Departementen van Algemeen Bestuur, zijn als zoodanig, behalve voor gewone misdrijven, verantwoordelijk voor alle daden of akten van bestuur tot welker daarstelling of uitvoering zij zullen hebben medegewerkt, waarvan de regtstreeksche strekking is, de vernietiging of overtreding der Grondwet, of algemeene wetten. Zij kunnen zich van deze verantwoorde-

Digitized by Google

lijkheid geenszins ontslaan door zich op hoogere bevelen of goedkeuring te beroepen.

Art. . "Ten einde een blijk van die medewerking te doen ontstaan, zullen alle voorstellen door den Koning aan de Staten-Generaal te doen, alsmede alle akten van bestuur, moeten voorzien zijn van de mede onderteekening van den Minister of het Hoofd van het Departement waartoe dezelve behooren.

Art. . "Over de aanklagten van dezen aard tegen Ministers en Hoofden van algemeen Bestuur, oordeelt uitsluitend en in het hoogste ressort, de Hooge Raad.

Art. . "De wijze van beschuldiging, de aanleg en instructie van zoodanig regtsgeding, gelijk ook de straf op de overtredingen van dezen aard te bepalen, zal bij de wet geregeld worden.

Wegens de ONTBINDING *der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.*

Na Art. 70.

Art. . "De Koning heeft het regt de Tweede Kamer der Staten-Generaal te ontbinden.

Art. . "Binnen den tijd van drie maanden na deze ontbinding zal de nieuwe Kamer weder vergaderd moeten zijn. De Koning bepaalt bij het besluit der ontbinding zelve den tijd der nieuwe verkiezingen, en van de weder te zamenkomst der nieuwe Kamer.

Art. . "Ten einde na eene ontbinding der Tweede Kamer, door de Staten der Provincien tot de keuze van de Leden der nieuwe Kamer zal kunnen worden overgegaan, zal bepaaldelijk tot deze verrigting aan de gewone Leden der Staten van de Provincien een gelijk getal buitengewone worden toegevoegd, te benoemen op dezelfde wijze als de gewone, en welker last dadelijk en van zelve zal ophouden, wanneer de keuze voor de Tweede Kamer zal zijn volbragt.

"Wij durven hopen dat wij door deze ontwikkeling onzer denkbeelden, en door de opgave van de bovenstaande bepalingen de ons opgedragene taak ten opzigte van de Ministerieele verantwoordelijkheid en wat daarmede in verband staat, te hebben vervuld. Eerbiedig onderwerpen wij onzen arbeid aan Uwer Majesteits beoordeeling, met het verzoek echter, dat Uwe Majesteit daarbij wel gelieve zich voor

Digitized by Google

te stellen aan hoevele bezwaren de behandeling van dit punt in het bijzonder onderworpen was.

"De Commissie ingesteld bij Uwer Majesteits Besluit van den 30en Januarij 1831 no. 64:

VAN PABST TOT BINGERDEN.
A. W. BORRET.
T. G. VAN LYNDEN VAN HEMMEN.
M. W. DE JONGE.
J. CATS Ez.
W. J. PIEPERS, *Secretaris.*"

Blz. 116, r. 5 v. o. "Zeer werd besproken". Verg. de artikelen in het *Handelsblad*, de *Arnhemsche courant*, *de Standaard*, *de Noordstar* en de brochures, boven, blz. 118, vermeld.

Blz. 117, r. 2. v. b. "Wel te onderscheiden". In lateren tijd is van de zijde van België en van de zijde der conferentie dit onderscheid meermalen uit het oog verloren. In de *Bases destinées à établir la séparation de la Belgique d'avec la Hollande*, waarin de bepalingen van de protocollen van 20 en 27 Januari 1831 werden vereenigd, werden de eersten begrepen onder de *Arrangemens fondamentaux*, de laatste onder de *Arrangemens proposés*. Zie *Recueil*, I, p. 112. De eersten werden geacht de scheiding te betreffen in het belang van den algemeenen vrede, de laatsten betroffen huishoudelijke schikkingen tusschen Nederland en België. In beide protocollen werd de vraag omtrent den Souverein over België in het midden gelaten. Zoo verklaarden de gevolmachtigden der vijf mogendheden aan het slot van het protocol van 27 Januari: "Elles n'hésitent pas à se reconnaître le droit de poser ces principes, et sans préjuger d'autres questions graves, *sans rien décider sur celle de la souveraineté de la Belgique*, il leur appartient de déclarer, qu'à leurs yeux, le souverain de ce pays doit nécessairement répondre aux principes d'existence du pays lui-même, satisfaire par sa position personnelle à la sûreté des états voisins, accepter à cet effet les arrangemens consignés au présent protocole, et se trouver à même d'en assurer aux Belges la paisible jouissance." De conferentie, die in Januari 1831 zeer wenschte dat eene verkiezing van den Prins van Oranje tot Koning van België zou plaats hebben, gelijk zulks volledig blijkt uit de brieven van PALMERSTON, uit WHITE, uit de brieven van Lord GREY en WILLIAM IV, had daarbij tevens de verwachting, dat WILLEM I dan afstand van zijne souvereiniteitsrechten op Luxemburg aan den Prins zou doen, terwijl bij

Digitized by Google

het souverein vorstelijk gezag in het Huis van Oranje, in beide landen later weder eene vereeniging kon plaats hebben, wanneer het Noorden en het Zuiden zulks zouden verlangen. Uit dit oogpunt moeten vooral ook de bepalingen van het protocol van 27 Januari beschouwd worden. Zij waren voorstellen, die te zamenhingen met de hoop, dat de Prins van Oranje Souverein van België zou worden.

Blz. 117, r. 13 v. b. "Brochure van 25 December".

Ten einde het geheele stelsel van VAN HOGENDORP, nadat hij de gedachte van eene administratieve scheiding onder één hoofd had opgegeven, te doen kennen, deelen wij hier de volgende zinsneden mede.

In de brochure *de Vrede*, den 3en November 1830, formuleerde hij zijne gevoelens in de volgende artikelen:

Redding in den loop van deze maand November.

1.

De scheiding en de wijziging der grondwet aankondigen bij eene wet, naar het voorschrift der grondwet, en tevens de verkiezingen bevelen voor een dubbeltal der Tweede Kamer.

2.

De scheiding vaststellen met de dubbele vergadering.

3.

De grondwet wijzigen met de dubbele vergadering.

4.

De ministerieele verantwoordelijkheid in de nieuwe grondwet brengen.

5.

Op dezelfde wijze aan den Koning de magt geven om de Tweede Kamer te ontbinden en nieuwe verkiezingen te bevelen.

6.

Op dezelfde wijze aan den Koning opdragen, om de aanstellingen te doen, in de Geregtshoven, bij de Rekenkamer en de Munt.

7.

Het kiesregt brengen in de nieuwe grondwet.

8.

Regelregte verkiezingen door alle de stemgeregtigden voor de Staten-Generaal, voor de Staten der Provincien, voor de Stedelijke en Plaatselijke besturen.

9.

De Kolonien stellen onder bijzondere wetten, te maken door den Koning, met gemeen overleg der Staten-Generaal.

Digitized by Google

10.

Belgie erkennen als een afzonderlijken Staat, even als de *Vereenigde Nederlanden.*

11.

Met de regering van *Belgie* handelen over den vrede en wapenstilstand.

12.

De voorwaarden van een bondgenootschap vaststellen, indien *Belgie* onder denzelfden Monarch uit het Huis van ORANJE blijft.

13.

Den Koning verzoeken om kennis van deze voorwaarden te geven aan het Congres der Mogendheden.

14.

De vrije handel in de grondwet.

In de brochure *de Koning*, den 8en November uitgegeven, schreef hij het volgende omtrent eene hereeniging van Nederland en België:

"Na den aanval op *Brussel* en het bombardement van *Antwerpen* is er genoegzaam geen kans, dat zij teruggebragt zullen worden tot de scheiding onder één hoofd. De Koning kan dit zeker niet dwingen, al kan hij daartoe de geheele magt der *Vereenigde Nederlanden* gebruiken. De groote Mogendheden zouden het moeten uitvoeren, en de ongenegenheid van deze om dwangmiddelen aan te wenden is vrij klaar.

Doch het vooruitzigt heeft zich opgedaan, dat de PRINS VAN ORANJE tot hoofd van *Belgie* door de Belgen zelven zoude verkozen worden. Daarmede zou er wel een tijd lang eene volstrekte scheiding plaats vinden, doch in het vervolg zoude *Belgie* weder met de *Vereenigde Nederlanden* onder één hoofd geraken."

In het stukje *de Natie*, den 15en November 1830 uitgegeven, toen hem de hoofdinhoud van het rapport der commissie, den 2en Oct. uitgebracht, den 8en Nov. bekend kan zijn geweest, schreef hij het volgende:

"Het beginsel moet zijn de volstrekte scheiding, en het kan daarom gerustelijk door alle de partijen aangenomen worden, omdat het voor het vervolg geen ander beginsel uitsluit. In het vervolg van tijd, indien wij er dan toe genegen zijn, of indien ons nageslacht er toe overhelde, kan er altijd worden overgegaan tot de scheiding onder één stamhuis, of zelfs tot de wederoprigting van het *Koningrijk der Nederlanden.* Wij zijn veilig gesteld voor het oogenblik en zoo lang als wij willen, zonder dat onze handen eenigzins gebonden zijn.

"Volgens de grondwet mag de *Koning* der Nederlanden geene vreemde kroon dragen, en dit artikel zullen wij zekerlijk behouden. In het

Digitized by Google

ontwerp der grondwet voor *België* staat dezelfde beschikking. Dit artikel zal zekerlijk door de Belgen aangenomen worden, alzoo zij zeer bang zijn voor eene inlijving met *Holland*. Stel nu, dat de troon der *Vereenigde Nederlanden* over vele jaren openvalt, en dat de PRINS VAN ORANJE aan het hoofd van *België* staat; zoo zal de PRINS moeten kiezen tusschen de beide kroonen. Wij hebben ons derhalve veilig gesteld tegen alle mogelijke inlijving.

"Maar, begrijpt nu het geslacht op dien tijd en leven het anders, ziet het niet door onze oogen, oordeelt het eene vereeniging der beide afzonderlijke Staten onder één hoofd nuttig voor beide dezelven; zoo maakt het eene uitzondering op het gemeld artikel der grondwet, en de twee kroonen komen op één hoofd.

"Wij hebben derhalve voor ons zelven gezorgd door de volstrekte scheiding, wij kunnen deze vasthouden zoolang als wij willen, en wij hebben evenwel, noch onze eigene handen, noch de handen van ons nageslacht gebonden. Dit laatste zou daarboven eene ongerijmdheid zijn, waaraan wij ons niet schuldig zullen maken. Geen nageslacht heeft zich ooit laten binden door een voorgeslacht, dat uitgeleefd en begraven was."

Hieraan sluiten zich aan de stukjes onder den titel van *Ontwikkeling*, uitgegeven, 13 Dec. 1830 tot 26 Januari 1831. In het stukje van 25 December lezen wij tot nadere toelichting het volgende:

"De wet zelve behelst de voorwaarden voor den vrede en deze voorwaarden hebben eene algemeene strekking om aan het belang der partijen over en weder te voldoen. Ons voornaam belang is de onderlinge verdeeling der publieke schuld van het Koningrijk der Nederlanden en het voorname belang van België is de handel met ons en de Koloniën. Zoo is de zaak reeds begrepen geworden bij de acht artikelen van het tractaat van Londen. Bij die artikelen staat de vrije vaart en handel van de Belgen op onze Kolonien tegenover het gemeen maken der schulden. Onze schuld was zeer aanzienlijk en dus een zware last voor België, maar de vaart op de Kolonien was een bron van groote welvaart, gelijk België wel ondervonden heeft. Bij het tractaat van Londen werd gerekend en naderhand door de mogendheden bij de acte van het congres van Weenen bevestigd, dat de last opgewogen werd door het voordeel. Zooals de zaak toen stond, evenzoo staat zij nog en daarom wordt bij onze voorwaarde van vrede, aan de eene zijde geëischt dat de publieke schuld onderling verdeeld worde en aan de andere zijde toegestaan, dat de vaart en handel op onze Kolonien aan de Belgen verblijve."

Blz. 117, r. 14 v. b. "In overleg mét de Nederlandsche gevolmach-

Digitized by Google

tigden" Dit blijkt uit de overeenstemming van vele bepalingen in het rapport van de staatscommissie, hierboven blz. 47 en volg. medegedeeld, en de protocollen van 20 en 27 Januari 1831. Uit het rapport van FALCK van 22 December 1830, *Recueil*, I, p. 49, blijkt ook, dat deze met den inhoud van het bedoelde rapport is bekend geweest. Aldaar leest men: "Une commission composée de Hollandais et de "Belges a été chargée d'une révision des lois et des relations existan- "tes, et le résultat de son travail est de nature à concilier presque "tous les intérêts positifs et à satisfaire aux voeux de l'immense ma- "jorité des habitans." Ook in de mededeeling van den minister van buitenlandsche zaken van 20 Januari 1831 was aan de Staten-generaal medegedeeld, dat de gevolmachtigden volmaeht hadden om dadelijk de voorwaarden van scheiding te regelen.

Blz. 117, medio "FALCK". Zie *Brieven*, blz. 309.

Blz. 118, r. 10 v. o. "Luxemburg zou verkrijgeu". Zie BULWER: *Palmerston;* FALCK t. a. p.; *Corresp. of Grey with William IV*, I, p. 80.

Blz. 118, medio. "Het Fransche ministerie niet dadelijk toetrad". De redenen van die niet-toetreding lagen gedeeltelijk in de territoriale bepalingen, die noch in België noch in Frankrijk voldeden, gedeeltelijk in de onzekerheid wie Souverein van België zou worden. De toetreding van het Fransche ministerie tot de protocollen van 20 en 27 Januari had eerst plaats den 17^{en} April 1831, *Recueil*, I, p. 171, zeer duidelijk onder den invloed van CASIMIR PERIER, die het Belgische vraagpunt wilde eindigen.

Blz. 117, r. 17 v. o. "In België". Verg. over den wederstand in België tegen de protocollen van 20 en 27 Januari: JUSTE: *Congrès Belge*, ed. 1861, I, p. 207. Het verzet van het Belgisch congres was hoofdzakelijk gericht tegen het protocol van 20 Januari omtrent de grensscheiding. Zie inzonderheid: *Rapport du ministre des affaires étrangères* [S. V, D. WEYER] *à M. le Regent sur la situation de nos relations extérieures*, 15 Mars, Brux. 1831. Het rapport is inzonderheid opmerkelijk wegens de revolutionaire strekking tegen de tractaten, die er in heerscht: "Aux yeux de la diplomatie, la révolution de Septembre prend un caractère tout particulier, qui échappe peut-être au grand nombre. C'est la plus audacieuse des entreprises, si l'on considère que la Belgique, garottée par les traités de 1815, devait, en s'insurgeant contre la maison d'Orange et en secouant le joug de la Hollande, renverser un édifice politique élevé à si grands frais par

Digitized by Google

le congrès de Vienne et à la conservation duquel la sainte-alliance attachait une si haute importance. La révolution de Juillet, qui ne consiste que dans la substitution de la branche d'Orléans à celle des Bourbons, ne fut point aussi hostile que la nôtre à la politique européenne; elle n'avait point, comme celle de Septembre, ébranlé jusque dans ses bases, la société reconstituée par les traités de 1815."

Terwijl in het rapport bijna geheel vergeten wordt de weldaad, die de conferentie aan België bewees, door reeds den 20en December hare onafhankelijkheid te erkennen, wordt geklaagd over de "intervention indirecte" van de conferentie. Verder strekken de medegedeelde stukken om te bevestigen hetgeen in het rapport wordt gezegd: "Le comité diplomatique protesta contre le renouvellement du système de 1814 et de 1815, revendiqua le Grand-Duché de Luxemburg, le Limbourg en entier et la rive gauche de l'Escaut et insista sur la prompte ouverture de ce fleuve."

De oppositie in België tegen de protocollen van 20 en 27 Januari werd zeer afgekeurd door het Engelsche ministerie en de dagbladen der Whigs, de *Courier* en de *Times*. Het laatste blad wees op de handelingen en bedoelingen van dat "allerbelachelijkste en dwaasste bestuur van België" en op de redeneeringen der Belgische dagbladen: "De Belgische *Courier des Pays-Bas* is thans zoo vermetel en zot genoeg om oorlog te willen met de grootste weldoeners van België, de groote mogendheden."

Blz. 118, r. 3 v. o. "In ons Vaderland". Men moet, om de ontwikkeling der openbare meening te kunnen volgen, zeer letten op de onderscheidene dagteekeningen van enkele stukken en gebeurtenissen. Het adres der Staten-generaal was opgemaakt den 7en Februari; eerst den 2en April daaraanvolgende zijn de protocollen door den minister van buitenlandsche zaken aan de Staten generaal medegedeeld. Het protocol van 20 Januari was echter reeds spoedig door de Belgische en Engelsche dagbladen bekend geworden en strekte slechts om de wenschen naar eene geheele afscheiding in het adres vervat te versterken, evenzeer als de toetreding van den Koning, den 17en Februari, die weldra publiek werd; maar het duurde wel tot in het begin van Maart, eer het geheele protocol van 27 Januari alhier bekend werd. Over die geheimhouding werd in *de Noordstar* zeer geklaagd.

Blz. 119, r. 11 v. b. "De opening der Schelde weder eene concessie." Men wist nog niet, dat bij het Parijzer tractaat van 1814 over de vereeniging met België gesloten, bij een geheim artikel was bepaald, dat de vaart op de Schelde op dezelfde wijze als op den Rijn

Digitized by Google

zou geregeld worden. Dit geheim artikel was blijkbaar nog niet bekend aan het *Handelsblad* van 25 Januari 1831 en schijnt zelfs aan LIPMAN: *Geschiedenis der staatkunde*, 1832, niet juist bekend te zijn geweest. Men vindt den tekst bij VON GAGERN: *Mein Antheil an der Politik*, 1828, II, blz. 17. Bij de geschillen omtrent de vrijheid van de Schelde moet men letten op de volgende bijzonderheden. Bij den vrede te Munster hadden onze voorouders het recht gekregen de Schelde voor vreemde schepen te sluiten. Zij hebben dit recht gehandhaafd tot 1795. Zie F. VAN HOGENDORP: *de Schaldo clauso*, 1827. Bij onze vereeniging met Frankrijk verviel ons recht. Kort na de omwenteling van 1813 werd, in het vooruitzicht van eene vereeniging met België, geen recht op de Schelde van Belgische schepen geheven, ofschoon het geheim artikel van 1814 de mogelijke toekomstige vrijheid alleen gelijkstelde aan die der Rijnvaart. Na het uitbreken van den Belgischen opstand werden de Belgische kusten door ons geblokkeerd en evenzeer de Schelde. Op aandrang der conferentie werd echter de blokkade opgeheven, en terwijl in de Nederlandsche voorstellen van de commissie van 2 Oct. 1830, in de plannen van den Graaf VAN HOGENDORP en in de latere op ons voorstel door de conferentie vastgestelde bepalingen van het protocol van 27 Januari de vrije vaart aan de Belgen zou worden toegekend, verklaarde WILLEM I dat hij, hangende de beraadslagingen over de eindschikking, zou blijven eenvoudig *spectateur* omtrent de vrije vaart op de Schelde, zonder dat over het recht iets beslist werd. *Recueil*, I, p. 83, r. 4 v. b. Toen echter de Belgen de voorstellen van 27 Januari niet hadden aangenomen, heeft de Nederlandsche regeering onmiddellijk de Scheldevaart willen regelen als de Rijnvaart, maar met de regeling was men in 1832 niet meer tevreden, toen men ook de vrije vaart op de binnenwateren tusschen de Schelde en den Rijn eischte, gelijk wij later zullen zien. Een volledig overzicht vindt men in Prof. C. A. DEN TEX: *Over de geschillen tusschen België en Holland over de Rivier-vaart*, 1833.

Blz. 119, r. 10 v. b. "Vrije vaart op de koloniën". Verg. inzonderheid P. DE HAAN PZ.: *Koloniaal bezit en handel, in verband gebragt met de afscheiding van België en Holland*, den 15en April 1831 uitgegeven. In de brochure werd breedvoerig betoogd, dat de vaart op de koloniën den handel van Antwerpen had doen toenemen en zich nog verder zou uitbreiden ten koste van Holland, maar dat die vaart niet onherroepelijk aan België was toegezegd, nu België de protocollen van 20 en 27 Januari verworpen had. Ook in het *Handelsblad* van 12 Maart 1831 werd groote ontevredenheid over het verleenen

Digitized by Google

van de vrije vaart op de rivieren en koloniën betuigd. Het oordeel van *de Noordstar* was mede ongunstig.

"Blz. 119, r. 6 v. o. "De geschiedenis van de keuze van eenen Koning in België". Verg. JUSTE: *Congrès Belge*, I, p. 203 en volg.; GERLACHE, II, p. 408. Ook aan den generaal LAFAYETTE werd door eenigen het koningschap aangeboden. Zie *Lafayette et la révolution de* 1830, *histoire des choses et des hommes de Juillet*, par SARRANS, II, p. 3. LAFAYETTE wilde echter, dat België een republiek zou worden onder bescherming van Frankrijk. Hij keurde de zending van TALLEYRAND als ambassadeur zeer af en vreesde voor "la résurrection du congrès de Vienne, déguisé sous le nom de conférence de Londres." Ook GERLACHE, II, p. 456, deelt uit de *Oeuvres diverses* van STASSART à l'article *Fallot* de curieuse bijzonderheden daaromtrent mede, dat LAFAYETTE bij zijn weigering zijn neef MERODE aanbeval, dat men eerst de kroon had aangeboden aan den Hertog VAN ARENBERG, aan den Prins VAN LIGNE, enz.

Blz. 119, r. 4 v. o. "Engelsche en Fransche diplomaten". Verg. de menigvuldige beschuldigingen van list en onoprechtheid tegen TALLEYRAND in de brieven van PALMERSTON, bij BULWER, terwijl omgekeerd de Fransche diplomaten van de onoprechtheid van PALMERSTON overtuigd waren, welke gevoelens ook gedeeltelijk door Engelsche staatslieden gedeeld zijn. Verg. bijv. hetgeen medegedeeld wordt achter het vierde deel van NOUVION: *Louis Philippe*, Lett. G.: *Sur la probité politique de Lord Palmerston*, en daarin onder anderen het oordeel van Lord JOHN RUSSELL over de onoprechte en willekeurige handelingen van PALMERSTON, ontleend aan een brochure van Lord NORMANDY: *Le cabinet Anglais*, 1860.

Blz. 120, r. 4 v. b. "Wie dan ook". Lord GRANVILLE, gezant te Parijs, schreef aan PALMERSTON, na een gesprek met LOUIS PHILIPPE, 25 Febr. 1831: "The King represented to me that the Belgians urged "most earnestly that he would give his daughter in mariage to their "Sovereign, whatever Prince might be elected."

Blz. 120, r. 8 v. b. "15jarige Prins en 13jarige dochter". Op het voorstel van GENDEBIEN, om het gevoelen van het Fransche kabinet daarover te vernemen, leest men bij JUSTE: *Congrès Belge:* "Sur la première question relative au chef de l'état, M. SEBASTIANI lui avait répondu, que la France accéderait à toutes les combinaisons politiques qui pourraient constituer définitivement le gouvernement et as-

Digitized by Google

suter le repos et le bonheur des Belges; il lui avait donné l'assurance que le choix du Prince OTHON de Bavière serait agréé par le gouvernement du roi LOUIS PHILIPPE, et il avait ajouté que l'alliance du roi futur de la Belgique avec la princesse MARIE d'Orleans serait acceptée." In onzen tekst is eene onjuistheid ingeslopen: de in 1836 "13jarige prinses" moet zijn "16jarige prinses. MARIA was geboren 13 April 1813.

Blz. 120, r. 12 v. b. "Fransche intriges". Nadat LOUIS PHILIPPE reeds eens de kroon van België voor den Hertog van NEMOURS geweigerd had, werd toch voor diens benoeming in België door Fransehen diplomatieken invloed gewerkt, ten einde de Hertog van LEUCHTENBERG zou worden uitgesloten en LOUIS PHILIPPE den schijn van gematigdheid zou hebben, door de kroon officieel te weigeren. Hetgeen door WHITE: *Revol. Belge*, en JUSTE: *Congrès Belge*, reeds is medegedeeld, wordt in bijzonderheden bevestigd door de brieven van Lord GRANVILLE en Lord PALMERSTON, door BULWER uitgegeven. Verg. ook GERLACHE, II, p. 428.

Blz. 120, r. 12 v. o. "Niet zonder dubbelzinnigheid". Terwijl aan de Staten-generaal werd voorgedragen, dat de regeering eene geheele scheiding wilde, bleef WILLEM I de bewegingen der orangisten ondersteunen. Zie de bijzonderheden bij LEBROCQUY: *Souvenirs d'un ex-journaliste*, 1844, en NIELLON: *Mémoires*.

Blz. 120, r. 8 v. o. "MACLAGAN". Zie JUSTE: *Congrès Belge*, I, 179.

Blz. 120, r. 3 v. o. "DE RIJCKERE". Zie JUSTE, t. a. p.

Blz. 121, r. 3 v. b. "Hetgeen nog niet door geschiedkundige bewijzen is uitgemaakt". Dat de Prins van Oranje van de beweging kennis droeg, blijkt uit den brief van den Prins van Oranje bij GREGOIRE gevonden, en door BOSSCHA medegedeeld, en dat in het algemeen WILLEM I de orangistische bladen in België steunde, is zeker; maar het is niet bewezen, dat de gewelddadige beweging door het Huis van Oranje met omkooping is uitgelokt, hetgeen van Belgische zijde wordt verzekerd, maar niet bewezen. In eene *Mémoire par* B. C. DE BAST, Bruxelles chez PÉRICHON, 1846, komt, p. 11, voor een brief van den Prins van Oranje van 21 April 1841, bij de toezending van een ring aan gemelden DE BAST, die zwaar gewond was geweest bij de beweging te Gent, in Februari 1831, waarbij hem een jaargeld van *f* 1200 wordt toegekend, waarvoor hij later bedankte. Onder de ongerijmde praatjes, die de vijanden van den Prins uitgestrooid hebben,

Digitized by Google

behoorde ook dat DE BAST, om den Prins van Oranje te redden, zich onder den naam van POLARI had laten veroordeelen, iets, dat door de gelijktijdige aanwezigheid van DE BAST te Gent en van POLARI in de gevangenis te Woerden zoo overtuigend mogelijk is wederlegd. Zie verder het proces tegen POLARI, in 1833 door Mr. ARNTZENIUS uitgegeven.

Omtrent de orangistische bewegingen in België onder GREGOIRE moet wel in het oog gehouden worden, dat èn Frankrijk èn de mogendheden èn een groot deel der Belgen de verheffing van Prins WILLEM wenschten. Zie ook GROVESTINS: *Fagel*, en FALCK: *Brieven*.

Bijzonderheden omtrent de orangistische bewegingen in België in Januari en Maart 1831, vindt men in de reeds aangehaalde geschriften van JUSTE, NIELLON en in de brochure: *Les traîtres démasqués dans les conspirations orangistes de* 1831, *par* FERNAND, Brux. 1840, uit het Fransch door P. J. MENDEL, te Schiedam bij J. DE MUNNIK uitgegeven. Onder de orangistische brochures van 1830 en 1831 vermelden wij: *Essai d'un retour franc et liberal à l'ancien ordre légal dans tout le royaume des Pays-Bas, par un Hollandais*, la Haye, Janvier 1831, weldra gevolgd door *Le vrai Hollandais ou lettre sur la brochure Essai*, etc.. 1831; de laatste brochure tegen de vereeniging.

Blz. 121, medio. "DE POTTER". Verg. *Souvenirs*, I, p. 225, 229 en 241.

Blz. 121, r. 5 v. o. "CASIMIR PERIER". Het staatkundig stelsel van dezen Franschen staatsman kenmerkte zich door "*Résistance*". In oprechtheid wilde hij de Juli-omwenteling verdedigen tegen de revolutionairen. Zoo de Nederlanders over zijne interventie hebben te klagen, zoo was toch zijn politiek niet zoo beginselloos als de interventie in November 1832 onder de doctrinaires, gelijk wij later zullen aanwijzen. De toetreding tot de protocollen van 20 en 27 Januari, den 13en Maart, was een bewijs van vastheid tegenover de eischen der Fransche revolutionairen en tegen de Belgen, die bleven weigeren zich aan de protocollen te onderwerpen.

Blz. 122, r. 3 v. b. "Luxemburg". Bij de Luxemburgsche quaestie moeten nauwkeurig de verschillende jaren en somtijds zelfs dagen onderscheiden worden, om tot een juiste voorstelling te komen.

Ofschoon Luxemburg van 1503—1714 onder de Habsburgsch-Spaansche, en van 1714—1759 onder de Habsburgsch-Oostenrijksche monarchie behoord heeft, was dit gewest niet geheel met de overige Belgische provinciën vereenzelvigd. Reeds in 1755 zochten de Staten

Digitized by Google

van Luxemburg van MARIA THERESIA een afzonderlijk gouvernement, dat in 1782 ook tot stand kwam. Na de Fransche omwenteling werd het met Frankrijk vereenigd, en in 1814 door de mogendheden niet begrepen onder de Belgische provinciën, die met Nederland zouden vereenigd worden, maar het werd eerst bij het Weener tractaat van 31 Mei 1815 aan WILLEM I afgestaan, in vergoeding van zijne Nassausche landen, onder bepaling, dat hij er de vrije dispositie van zou hebben om het te schenken aan een zijner zonen of het te voegen bij het Koninkrijk der Nederlanden.

Inmiddels waren reeds in 1814 overeenkomsten gesloten tusschen de agnaten van het Huis van Nassau en had Prins WILLEM bij eene acte zijne erfrechten op de Nassausche landen aan Prins FREDERIK overgedragen. De acte, die in de memorie van toelichting van de wet van 1816 omtrent de domeinen aan Prins FREDERIK af te staan (zie *Ned. Staatsrecht*, blz. 259) wordt vermeld, is medegedeeld door Prof. VAN ASSEN: *Taal der grondwet*, 1844, blz. 40. Koning WILLEM I besloot in 1815, volgens bevoegdheid hem bij het Weener tractaat gelaten, Luxemburg bij Nederland te voegen, waardoor echter de eventueele rechten van Prins FREDERIK, maar niet die van de agnaten op Luxemburg vervielen. Bij het eerste besluit van benoeming van leden voor de commissie van grondwetsherziening, van 22 April 1815 was nog geen geen lid voor Luxemburg aangewezen, maar eerst later werd de baron D'ANETHAN daartoe benoemd. Gedurende de vereeniging heeft Luxemburg een integreerend deel van het Koninkrijk uitgemaakt. Bij den eersten aanvang van de Belgische omwenteling hielden de Luxemburgers, eene stille landelijke bevolking, zich rustig, ofschoon de zeer sterk Katholieke bevolking natuurlijk voor de beginselen van de Union Catholique-liberale partij koos en de omwentelingsbeweging volgde, toen zij niet onderdrukt werd. De Nederlandsche gouverneur van Luxemburg, WILMAR, werd den 16den October door het Belgisch provisioneel bestuur opgevorderd, Luxemburg als Belgische provincie te beschouwen. De opvordering bleef onbeantwoord, en toen verklaarde het provisioneel bewind den gouverneur WILMAR vervallen, richtte te Arlon een bestuur op met den advocaat THORN als gouverneur, tegen wien de Luxemburgsche rechtbank een bevel van gevangenneming had uitgevaardigd.

Nadat Koning WILLEM verklaard had, dat de Nederlandsche regeering zich tot de Noordelijke provinciën zou bepalen, werden de Luxemburgsche afgevaardigden niet meer tot de Staten-generaal toegelaten. Formeel was dit stellig tegen de grondwet; maar de Staten generaal maakten er geene aanmerkingen tegen. In het rapport over eene administratieve scheiding was Luxemburg onder de Zuidelijke provinciën

Digitized by Google

begrepen. Bij de wapenschorsing werd van Luxemburg geen melding gemaakt. WILLEM I rekende Luxemburg onder de wapenschorsing niet begrepen, en verzocht hulp aan den Duitschen Bond, die echter niet verleend werd, terwijl de gevolmachtigden van Oostenrijk en Pruissen den 15en December ter conferentie kennis gaven, dat de Bond, alvorens maatregelen te nemen, de beslissing van het Belgische vraagpunt zou afwachten. Bij het protocol van 20 December 1830, waarbij de vereeniging van België met Nederland ontbonden werd verklaard, werd bepaald: "Ces arrangemens ne pourront affecter en rien les droits que le Roi des Pays Bas et la Confédération germanique exercent sur le Grand-Duché de Luxembourg." Reeds den 31en December 1830 verklaarde de Koning, dat de vereeniging van Luxemburg met Nederland had opgehouden en droeg hij het bestuur over Luxemburg op aan den Hertog van SAXEN-WEIMAR, na het overlijden van den gouverneur WILMAR. Volkenrechtelijk was WILLEM I daartoe ten volle bevoegd, volgens het Weener tractaat van 1815. Ten opzichte van de Nederlandsche grondwet en van Luxemburg was deze daad echter geheel illegaal. In Nederland trok men zich dat informeele weinig aan, evenmin als in Luxemburg, daar het platte land bijna geheel de partij van België getrokken had en de stad Luxemburg zich gewillig naar 's Konings beslissing voegde. De openbare meening in Nederland juichte, zonder zich over de grondwettige vraag te bekommeren, de afscheiding van Luxemburg volkomen toe, zoowel op grond, dat men daarin een streven erkende om de belangen van Luxemburg geheel afgescheiden te houden van de belangen van Noord-Nederland, als omdat men in het gedrag van den Koning-Grootheriog een waardig handhaven van zijn recht meende te erkennen. Zoo las men in *de Noordstar* van 15 Januari 1831:

"Met genoegen zal ieder Noord-Nederlander uit Z. M. Besluit van 31 December omtrent Luxemburg het stellig voornemen van Z. M. hebben opgemerkt, om Hoogstdeszelfs bij de heiligste tractaten verkregen regten op dat Vorstendom te handhaven. Met genoegen zal hij ook in het onlangs aan het Belgisch Congres medegedeeld Protocol van de beraadslagingen te Londen van 20 December gezien hebben, dat de vijf zoogenaamde groote Mogendheden, bij de erkenning der aanstaande onafhankelijkheid van België, mede uitdrukkelijk alle regten van den Koning der Nederlanden en van het Duitsch Verbond op dit Groot Hertogdom hebben voorbehouden.

"Luxemburg behoort tot het Duitsch Verbond. Duitschland, door dat verbond, tot een groot staatsligchaam vereenigd, waarvan de onderscheidene Vorstendommen en Koningrijken slechts ledematen zijn, heeft gewis het regt om in zijn eigen huis rust en orde te handhaven."

Digitized by Google

Tot staving dier verplichting werd op art. 1 der *Schlussacte* van het Weener congres gewezen. Later, in het nommer van den 19en Maart, werd nog in *de Noordstar* omtrent Luxemburg het volgende geschreven:

"Bij de bepaling van het Belgisch grondgebied in art. 2, Protokol No. 11, wordt *uitgezonderd het Groothertogdom Luxemburg, dat, onder eene verschillende betrekking door de Vorsten uit het Huis van Nassau bezeten wordende, een deel van de Duitsche Bondsvergadering uitmaakt, en zal blijven uitmaken*, en bij art. 4 van dat van 19 Febr. zijn al de bepalingen van dit Protocol N°. 11 verklaard te zijn fundamenteel en verbindend ook voor de Belgen.

"Onnoodig zal het wezen, hier te herinneren aan de uitmuntende artikelen, in Dagbladen geplaatst, bij welke het regt van onzen Koning op Luxemburg op de meest overtuigende gronden wordt betoogd en aangetoond, dat Luxemburg geen gedeelte is van Nederland of van Zuid-Nederland, maar een afzonderlijken Duitschen Staat uitmaakt. Men zie slechts het *Journal de Francfort* van 12 October l.l., alwaar ook de Proclamatie van den Gouverneur des Groot-Hertogdoms van den 6en, tot hetzelfde einde strekkende, is afgedrukt; men leze de *ausserord. Beilagen zur Allg. Zeitung* van 1 en 2 Nov. en 12 Dec.; men herdenke de verklaring door den liberalen BIGNON in de Fransche Kamer der Afgevaardigden, op 13 Nov. afgelegd, bij welke hij zijn leedwezen betuigde, dat de Belgen op Luxemburg eene aanspraak maakten, welke op geene regtsgronden hoegenaamd berustte."

De verklaring van den Franschen afgevaardigde BIGNON in de Fransche Kamer der afgevaardigden, waarvan hier sprake is, werd reeds den 15en November 1830 geüit, toen de Belgen Luxemburg tot België hadden getrokken. Die redevoering maakte een diepen indruk. Zie JUSTE: *Congrès Belge*, 1, 106. De revolutionairen beweerden, dat Luxemburg door zijn deeleeming aan de omwenteling en door de vroegere geschiedenis tot België behoorde en dat men het recht der heilige alliantie om over Luxemburg te beschikken niet moest erkennen; maar zelfs in dat revolutionaire betoog waren zij beginselloos, daar zij in het eerste artikel van hunne constitutie de rechten van den Duitschen Bond erkend hadden. NOTHOMB, en in navolging van hem JUSTE: *Congrès Belge*, p. 111, maken zich schuldig aan een grove historische onwaarheid, door te vermelden, dat Prins FREDERIK, overeenkomstig de familiepacte van 1785, het Groothertogdom moest erven op het oogenblik dat de oudste Prins den troon van de Nederlanden beklom. Het recht van Prins FREDERIK grondde zich niet daarop, maar op de afstandsacte, door den Prins van Oranje met toestemming van zijn vader in 1814 opgemaakt. Bij deze onjuistheid voegt zich nog, dat zij geheel over het hoofd zien, dat het

Digitized by Google

Erb-verein of familiepacte van 1785 bij de Weener congresacte werd in stand gehouden, zoodat de agnaten van het Huis van Nassau eventueele rechten bleven behouden, waardoor de geheele argumentatie uit de wet van 1816, die alleen Prins FREDERIK betrof, zonder eenigen grond is.

Bij het Luxemburgsche vraagpunt moet men ook wel in aanmerking nemen, dat de Fransche liberalen eene betrekking met den Duitschen Bond nadeelig hielden voor eene nauwere aaneensluiting van België en Frankrijk, en dat de conservatieve Duitsche vorsten er niet op gesteld waren, dat het revolutionaire België in den Duitschen Bond zou vertegenwoordigd worden.

SAXEN-WEIMAR beproefde in de eerste maanden van 1831 te vergeefs het gezag van den Groot-Hertog in de provincie Luxemburg te herstellen. Hij werd daarin verhinderd door den Pruissischen bevelhebber der vesting. Hij verliet dat gewest in Maart 1831 en werd opgevolgd door den generaal GOEDEKE. Van den Hertog van SAXEN-WEIMAR schrijft zijn biograaf STICHLING, in zijne *Gedächtnissrede*, Weimar 1863: "Nun sollte der Herzog selbst nach Frankfurt gehen und dort mit dem Bundestage verhandeln. Das aber war der Natur des Herzogs sehr wenig entsprechend. Er gelingt ihm, sich dieser Mission zu erwehren und zu Anfang der Juni 1831 ist er wieder bei der Armee."

Tot op het einde van Maart hield PALMERSTON onwrikbaar vast aan zijne overtuiging, dat België geen recht op Luxemburg had, en dat de rechten van den Duitschen Bond en WILLEM I op het Hertogdom onbetwistbaar waren. Zie zijne brieven bij BULWER. — De Engelsche minister begon van gevoelen te veranderen, omdat hij van den Franschen minister den 1en April de verzekering ontvangen had, dat Frankrijk de keuze van Prins LEOPOLD niet meer zou tegenhouden, wanneer Bouillon en een deel van Luxemburg aan Frankrijk werden afgestaan, en den 13en Mei deed hij de eerste stappen om met de Belgisch-Nederlandsche zaak de Luxemburgsche te vereenigen. Eenige zinsneden uit dien brief deelen wij later mede.

Over Luxemburg's betrekking tot Duitschland, België en Nederland bestaan onderscheidene brochures, vermeld in het *Staatslexicon* van BLUNTSCHLI, voce *Luxemburg;* en bij THONISSEN: *Leopold I*, 1, p. 172. Zie verder de brochures van Prof. ASSER en JONCKBLOET, later te vermelden.

Blz. 122, medio. "Proclamatie van SURLET DE CHOQUIER". Men vindt die bij JUSTE: *Congrès Belge*, II, p. 25; en JUSTE: *Surlet de Choquier*.

Digitized by Google

Blz. 122, r. 8 v. o. "VAN DER SMISSEN". Verg. de geschriften, boven, blz. 195, aangehaald, en GERLACHE, II, p. 451.

Er zijn twee brieven van VAN DER SMISSEN openbaar gemaakt, die wij mededeelen, omdat zij aanwijzen, dat de orangistische samenspanning in Maart 1831 veelmeer onder den invloed van den ongelukkigen toestand in België en Engelschen invloed heeft plaats gehad, dan op aanstoking van WILLEM I. De eerste brief is gericht aan den regent van België en wordt door JUSTE: *le Régent*, p. 122, medegedeeld.

"AIX-LA-CHAPELLE, 6 Avril 1831.

"Au Régent. — Des calomnies répandues contre moi par quelques officiers de la garnison d'Anvers, qui ont dénaturé des intentions toutes patriotiques de ma part, et rapidement accueillies par les passions politiques, ont tellement travaillé des esprits trop aveuglés pour réfléchir, que je n'aurais pu sans danger me présenter au milieu d'une populace exaspérée. Je ne crains pas la mort: les nombreuses blessures et les décorations que j'ai gagnées au champ de bataille l'attestent assez; mais personne ne désire de gaieté de coeur s'exposer au sort du malheureux GAILLARD. Cependant, le 26 Mars, je me suis rendu, d'après vos ordres, à Bruxelles, et là j'ai envoyé mon aide de camp vous dire que, sous la garantie de votre parole, j'étais prêt à paraître devant vous. La scène populaire dont il fut témoin chez vous quand une multitude furieuse vint y demander la tête du Colonel BORREMANS vous parût à vous même assez effrayante pour qu'il me rapportât de votre part le conseil de ne pas rester en ville, et le lendemain votre bonté y joignit la permission d'aller prendre le commandement de la province de Namur, sans passer par Bruxelles. Des raisons de famille et de santé m'ayant fait demander au ministre de la guerre l'autorisation de refuser ce poste honorable, j'attendais sa réponse, lorsque je sus que l'ordre avait été donné de m'arrêter. Les désordres affreux dont Bruxelles, Liège, Anvers ont été successivement le théâtre, les scènes de pillage et de dévastation qui ont si malheureusement taché notre cause aux yeux de l'Europe qui nous regarde, m'ayant alors appris à quels excès l'esprit de parti peut se porter, j'ai dû aller chercher en pays étranger un asile contre le premier emportement des fureurs populaires soudoyées et instiguées par quelques agitateurs que poursuit le mépris de tous les gens de bien. S'il faut ici, monsieur le Régent, vous faire ma profession de foi politique, je vous déclare hautement que je suis du grand nombre de ceux qui pensent que notre pays est loin de jouir du bonheur et de la tranquillité qu'il pourrait avoir et qu'il serait si facile de lui rendre au moyen de quelques changements politiques devenus indis-

Digitized by Google

pensables par la force même des choses. Si ces principes, partagés en-secret pour tous les honnêtes gens et les vrais patriotes, doivent m'attirer l'animadversion d'un parti, je suis prêt à les proclamer à la face de la nation, en venant me placer aux côtés de mon honorable ami, le général NYPELS, sur qui pèse la même accusation, lorsqu'il devra paraître devant les trubinaux.

"Je ne suis ni un traître, ni un déserteur, mes entécédents répondent de moi: mais jusqu'à là, monsieur le Régent, j'attendrai qu'un changement inévitable dans l'opinion de ceux que mes concitoyens qu'on a égarés sur mon compte, me rendre la justice à laquelle j'ai droit.

"VAN DER SMISSEN."

De tweede brief is door den generaal VAN DER SMISSEN aan den Hertog van WELLINGTON geschreven, kort na de redevoering van Lord ABERDEEN, blz. 223 van den tekst vermeld.

Milord Duc,

"Ayant eu l'honneur de servir sous les ordres de V. G. à la bataille de Waterloo en qualité de major, dans la 3e division d'artillerie belge, commandée par le lieutenant général baron CHASSÉ, et la belle conduite de ma brigade d'artillerie ayant attiré, sur le champ de bataille, l'attention du lieutenant-général lord HILL, qui me donna, à cette occasion, les marques les plus flatteuses de sa satisfaction, je prends la respectueuse liberté de m'adresser à V. G., pour lui donner quelques détails sur les motifs qui m'ont obligé à quitter pour le moment ma malheureuse patrie.

"Pendant mon séjour à Anvers, comme gouverneur-général de la province (mars 1831), le consul hanovrien, M. ELLERMAN, vint me trouver, et me dit qu'il avait des communications de la plus haute importance à me faire de la part de lord PONSONBY, et qu'il pouvait me donner les assurances les plus positives que ce lord était chargé, par son gouvernement, de favoriser, autant qu'il dépendrait de lui, la restauration de la maison d'Orange; mais qu'il désirait que les Nassau fussent remenés par un mouvement populaire. Le consul ELLERMAN ajouta qu'il connaissait mon attachement au roi GUILLAUME et à ma patrie, et que, pour ce motif, il m'abouchait avec les chefs du parti orangiste qui devaient contribuer au mouvement en question. Il termina en disant que l'on comptait sur moi, pour rendre à ma patrie le bonheur et la prospérité, et le preserver d'une anarchie complète.

"Le 25 mars, M. STÉVENS et le major PARYS vinrent à Anvers, pour me prier d'appuyer un mouvement qui était convenu, à Bruxel-

Digitized by Google

les, avec les habitants les plus honorables. Le baron D'HOOGHVORST, le comte DUCHÂTEL, le marquis DE TRAZEGNIES, et une foule d'autres personnes du premier rang, s'étaient entendus à cet effet. Tout était déjà fermement décidé. Le baron D'HOOGHVORST était prêt à monter en voiture pour m'assurer personnellement de ses dispositions, et la crainte que son absence fut remarquée au congres fut la seule raison que lui fit renoncer à ce voyage; mais le comte DUCHÂTEL et le major PARYS revinrent à Anvers pour me donner avis de ses bonnes dispositions. Les officiers superieurs de la garnison, voulant s'assurer l'exactitude de la nouvelle que ces messieurs avaient apportée, resolurent d'envoyer à Bruxelles le major DEYS, aide-de camp du général NYPELS, afin de recevoir de la bouche même du baron D'HOOGHVORST une assurance positive de sa coopération à un mouvement prochain dans le sens Orangiste.

"Leur attente fut trompée, car le Baron D'HOOGHVORST leur répondit que Lord PONSONBY lui avait dit qu'il fallait attendre encore quelques jours, et qu'il était nécessaire de suivre ce conseil.

"Le moment où l'insurrection devait éclater était arrivé, et dans ce moment où tant de personnes distinguées et estimables s'étaient si fort compromises pour sauver leur pays de l'anarchie, lord PONSONBY faisait dire aux chefs du mouvement, qu'il fallait retarder encore de quelques jours l'exécution.

"V. G. comprendra le danger de notre position, par suite d'une conduite si inattendue de lord PONSONBY. On cria à la trahison; plusieurs personnes zélées commencèrent à se méfier de la générosité du Lord. Dès le lendemain, il ne craignit pas de jeter le masque, et il déclara au major POUGT, sur la Place Royale, qu'il avait une autre combinaison à proposer, et que l'on ne devait plus, jusqu'à nouvel ordre, s'occuper des intérêts du prince d'Orange. Le même jour, il fit répandre le bruit que *c'était le prince* LÉOPOLD *qui serait le nouveau candidat.*

"Nous nous trouvâmes, milord, par cette indigne perfidie, dans la position la plus affreuse. Victimes de notre loyauté et de notre confiance, il ne resta plus à Monsieur SHOMS, au major PARYS, à mon aide-de-camp LEFEVRE, et à d'autres personnes recommandables, qu'à nous condamner à un exil volontaire.

"Il ne m'appartient pas, Milord, d'expliquer la politique du cabinet anglais; mais il est incontestable que Lord PONSONBY s'est servi, dans un but personnel, du mouvement orangiste qu'il avait lui-même organisé. Les cinq grandes puissances s'étaient exclues, elles et leurs familles, de toute prétention au trône de la Belgique. Les relations du prince LÉOPOLD avec la famille royale de l'Angleterre pouvaient

Digitized by Google

offrir à la France un motif pour exiger son exclusion. Afin d'éviter toute discussion sous ce rapport, Lord PONSONBY organisa une conspiration sérieuse en faveur du prince d'Orange, il avait déjà gagné à cet effet les premières autorités civiles et militaires qui, agissant en conscience, désiraient arracher la Belgique des mains des intrigants et des êtres méprisables qui la gouvernaient. Le jour et l'heure étaient fixés; tout faisait espérer le plus heureux succès.

"Un commencement d'exécution avait eu lieu, ainsi que je l'ai dit plus haut, et c'est dans ce moment que lord PONSONBY changea de disposition, sacrifia un grand nombre d'hommes estimables et distingués qui s'étaient fiés à son honneur, et déclara à l'agent français, qu'il dépendait de lui d'amener une restauration d'un moment à l'autre et que c'était principalement à la France à choisir entre la restauration et le prince LÉOPOLD. Le choix ne fut pas douteux, et dès lors les membres du congrès furent pressés, par les agents français et anglais, de nommer LÉOPOLD, afin d'éviter une restauration. On sait que lord PONSONBY écrivait, comme à la hâte, une superbe lettre, qui fut lue par le ministre belge au congrès, et qui contenait les plus belles promesses. On sait aussi que cette lettre, quand elle eut atteint son but, fut désavouée par le ministre GREY.

"Comme je sais que V. G. prend une vive part au bonheur de notre auguste et excellent roi GUILLAUME et de sa dynastie, ainsi qu'à la prospérité de notre malheureuse patrie, je regarde comme un devoir de vous instruire de ces circonstances avec toute vérité et de la manière la plus impartiale. J'en ai été une des principales victimes, et je prie V. G. de faire de cette communication l'usage qu'elle jugera convenable.

"Baron VAN DER SMISSEN."

Aan den generaal VAN DER SMISSEN werd na het vredestractaat tusschen Nederland en België door het Belgisch ministerie, ten einde de amnestie zoo algemeen mogelijk te maken, pensioen verleend. De oppositie kwam daartegen op en dit werkte mede tot de ministeriëele crisis in 1840, ten gevolge waarvan op het besluit om VAN DER SMISSEN weder als militair te erkennen, werd teruggekomen.

Hetgeen in den brief van VAN DER SMISSEN voorkomt omtrent de handelingen van lord PONSONBY vindt men ook in het geschrift: *La diplomatie du guet-apens ou Lord Ponsonby à Bruxelles*, par l'abbé VAN GEEL, den vriend en portretteur van C. VAN MARLE. Zie VREEDE: *Levensschets* van den laatstgenoemde.

De abt VAN GEEL deelt onderscheidene feiten mede, die allen schijn van waarheid hebben, omdat zij gedeeltelijk ook elders, gedeeltelijk zelfs door WHITE, den secretaris van Lord PONSONBY, vermeld zijn.

Digitized by Google

De hoofdinhoud van het geschrift van den abt VAN GEEL is, dat de Russische gevolmachtigde ter conferentie in Maart 1831 een agent, den Baron VON KRÜDNER, naar België heeft gezonden, en dat deze zich overtuigd heeft, dat een groot gedeelte van België voor den Prins van Oranje was; dat daarop, in overleg met Lord PONSONBY, den raad is gegeven, een verzoekschrift aan de conferentie aan te bieden; dat een adres, door 1500 Belgen geteekend, tot dat einde aan Lord PONSONBY is ter hand gesteld, maar dat deze, in plaats van het aan de conferentie ter hand te stellen, het aan de Belgische revolutionairen heeft medegedeeld. Dit feit nu wordt bevestigd door hetgeen DE GERLACHE: *Histoire*, II, p. 452, mededeelt omtrent den toestand van België in Maart 1831: "Le découragement gagnait tout le monde. On regardait généralement la guerre ou la restauration comme inévitables. On disait que la France prolongeait le provisoire pour nous forcer à nous jeter dans ses bras; que l'Angleterre favorisait ouvertement le parti du Prince d'Orange qui fomentait des troubles à Gand, à Bruxelles, à Anvers en excitant tour à tour GREGOIRE, BORREMANS et VAN DER SMISSEN.

"Toute discipline était perdue dans le militaire et le civil. Les officiers de l'armée se dénonçaient les uns les autres au gouvernement et dans les journaux. On ne peut douter qu'à l'intérieur beaucoup de gens, même haut placés n'eussent volontiers secondé la restauration pour en finir." Nog sterker drukte zich GENDEBIEN uit in een rede in 1835 uitgesproken: "Au mois de Mars 1831 tout le monde conspirait en faveur du prince d'Orange, excepté quelques patriotes."

De abt VAN GEEL deelt, blz. 37, het volgende mede, dat Lord PONSONBY hem gezegd heeft na de terugkomst van den Prins van Oranje te 's Hage:

"Le prince d'Orange, vient de commettre une imprudence, qui ruïne à jamais ses affaires, et lui enlève toutes les changes de règner désormais en Belgique. Son retour impiévu à la Haye, où il s'est jeté dans les bras de son père qui l'a fort bien reçu prouve jusqu'à l'évidence qne le père et le fils sont d'accord et que jamais ils n'ont été brouillés, ainsi que les Belges l'avaient pensé. Il faut par conséquent, que les partisans de la maison de Nassau y renoncent pour toujours, car si le roi GUILLAUME s'avisait de dénoncer l'armistice et de reprendre les hostilités, il n'y a pas l'ombre de doute que les armées des cinq puissances ne s'y opposassent, comme pareillement si les Belges, de leur côté, venaient à franchir leurs limites, ces mêmes puissances les obligeraient aussitôt d'y rentrer. Je conçois combien cet incident complique la situation des trop malheureux Belges, et à quel point il peut aggraver leurs embarras, mais désor-

Digitized by Google

mais c'est un mal sans remède, et c'est au prince d'Orange seul qu'il convient de l'imputer."

WHITE, de secretaris van PONSONBY, schrijft van de terugkomst van den Prins, III, p. 51: "Le prince avait la faute de choisir la Hollande pour point de départ." Bij de beschuldigingen van intrige, die aan lord PONSONBY in het Engelsche parlement gedaan werden, verdedigde hij zich wel in de dagbladen, dat hij de petitiën der orangisten voor de conferentie bestemd niet aan den regent had medegedeeld, en dit wordt bevestigd door een brief, door SURLET DE CHOQUIER aan WHITE in 1832 geschreven en medegedeeld, III p. 59; maar het feit, dat eene petitie met onderscheidene handteekeningen ten gunste van den Prins van Oranje en voor de conferentie bestemd door PONSONBY is achtergehouden, wordt niet ontkend. Deze soort van misbruik van vertrouwen en van willekeurige ontwijking zijner ambtsplichten lag geheel in het karakter van den Engelschen diplomaat, die ook later de protocollen der conferentie voor het Belgisch congres bestemd achterwege hield, toen hij zulks ter bevordering van de belangen van Vorst LEOPOLD noodig oordeelde.

In het hierboven, bl. 193, vermelde, geschrift: *Les Traitres démasqués*, vindt men ook een brief van den oud-minister GOUBAU aan den markies DE CHASTELIER van 20 Maart 1831, dien wij hier mededeelen naar de vertaling, daar wij de oorspronkelijke Fransche brochure niet machtig zijn geworden.

"Waarde Markgraaf!

"Men houdt zich bezig met het geluk des lands en niet met zijn ongeluk. Medewerken tot herstel der Nassau's in België is als Vaderlander handelen. Stel dan uwe bekommeringen ter zijde. Bedenk dat de rust van uw Vaderland van den goeden uitslag onzer onderneming afhangt. Hetgeen ons voor alles te doen staat is, ons van invloed hebbende mannen, zooals gij zijt, te omringen, ten einde op alle plaatsen des lands de minst mogelijke hinderpalen te ontmoeten in de vervulling onzer onderneming. Tot dat einde heeft men zich verzekerd van uwen vriend den baron D'HOOGHVORST, de generaals VAN DER SMISSEN, DUVIVIER, WAUTHIER, GOBLET, DUFAILLY, NYPELS en een menigte andere officieren en openbare ambtenaren. Men beweegt nog anderen. Indien gij gelooft u niet te moeten in gevaar stellen, wacht dan de gebeurtenissen af, ten einde na eenige voordeelen te handelen; maar in ons belang, zoowel als in dat van het land, vermijd zooveel mogelijk uwe medewerking in eenen burgeroorlog tegen ons. Op uwe rechtschapen geheimhouding rekenende, blijf ik uw toegenegen "GOUBAU."

Digitized by Google

Hetgeen in dezen brief voorkomt wordt, wat den hoofdinhoud betreft, bevestigd door de brieven van VAN DER SMISSEN, boven medegedeeld, door den abt VAN GEEL en gedeeltelijk zelfs door WHITE. Dat de generaal GOBLET, in dezen brief vermeld, aan de orangistische beweging in Maart niet geheel vreemd is geweest, is niet geheel onmogelijk, wanneer men den verwarden toestand van België onder den regent bedenkt, en er op let, dat de genoemde generaal den 11en Maart zijn ontslag als minister van oorlog van den regent had genomen. JUSTE, in zijne biographie van GOBLET, tracht te doen gelooven, dat alleen redenen van gezondheid hem tot dat besluit brachten. Wij beslissen hier niets, evenmin of WILLEM I order heeft gegeven om het orangistisch mouvement door het Nederlandsche leger te ondersteunen, gelijk door NIELLON wordt beweerd; zeer zeker is het dat de orangistische samenspanning in Maart 1831 zeer uitgebreid is geweest, en in den aanvang krachtig door lord PONSONBY is bevorderd. In het begin van Maart verhaalde men algemeen dat de mogendheden besloten zouden hebben om den Prins van Oranje desnoods met kracht van wapenen op den troon van België te plaatsen, en dat het protocol, waarbij dit is bepaald, daarom geheim gehouden werd, omdat TALLEYRAND te Londen nog nadere instructiën uit Parijs wachtte. In *de Noordstar* en *de Standaard* van Maart werden die geruchten besproken. Ook NOTHOMB, in zijn *Essai*, erkent de uitgebreidheid der orangistische samenspanning en wijst op de hulp der vreemde mogendheden, maar voegt er zeer juist bij: "Mais cette restauration, dans les circonstances où se trouvait l'Europe, ne pouvait être que l'effet d'un mouvement intérieur, et les évènemens du mois de mars venaient de démontrer, combien le peuple Belge était peu disposé à s'y prêter."

Blz. 122, r. 3 v. o. "Het blijkt niet stellig". Verg. hier boven blz. 194. Zoowel WILLEM I als de Prins van Oranje zijn, bij hunne begeerte, dat België onder de dynastie zou terugkeeren, overtuigd geweest, dat de beweging uit België moest komen. Zie ook BOSSCHA: *Leven van Willem II.*

Blz. 123, r. 3 v. b. "Gelijk hem als een fout is toegeschreven". Zie WHITE, III. p. 51.

Blz. 123, r. 7 v. b. "Afgekeurd." Zoo las men in *de Noordstar* van 4 Maart: "De Pruissische *Staats-Zeitung* behelsde onlangs een artikel waarin het behoud van het Koningrijk der Nederlanden, zoodanig als het bij de traktaten van 1815 was omschreven, als noodwendig voor

Digitized by Google

de rust van Europa wordt voorgesteld. Het *Journal des Débats* heeft kort daarop (14 Feb. l.l.) in een opzettelijk betoog dat beweren aangevallen, en daarbij opgemerkt, dat de Pruissische afgezant te Londen, als medeonderteekenaar van het Protocol van 20 December, de onafhankelijkheid van Belgie mede had erkend, en daarom dat betoog in de *Staats-Zeitung* van Pruissen nu met reden een ieder vreemd moet voorkomen.

"De Fransche Dagbladschrijver hecht er niet weinig aan, dat de Pruiss. *Zeitung* een officieel karakter zou bezitten; hij meent daarom dat gevoelen als het gevoelen van het Pruissische Gouvernement te moeten beschouwen. Had hij reeds het artikel gekend, hetwelk juist kort daarna in de *Staats-Zeitung* door DE RR. (VON RAUMER) daarover tegen den *National* geplaatst is, hij zou het ongegronde van dat vermoeden hebben ingezien, daar die *Zeitung* geenszins als de tolk van het Bewind kan beschouwd worden.

"Gerustelijk zouden wij aan den schrijver in het *Journal des Débats* zijn betoog over de onmogelijkheid om het Koningrijk der Vereenigde Nederlanden bijeen te houden, overlaten, daar het de allerwege verklaarde wil van Noord-Nederland is, om voor altijd van België gescheiden te zijn, indien hij niet te dier gelegenheid, eenige geschiedkundige redeneringen in het midden had gebracht, welke onze nationale eer niet toelaat onbeantwoord te laten", enz.

In het nommer van 31 Maart las men verder: "Wanneer wij het oog vestigen òf op den Prins van Oranje, die zich van alle deelneming aan de verdediging der Hollandsche belangen schijnt te blijven onttrekken, òf op ons leger, hetwelk van al het noodige voorzien, gereed is om op te breken, òf op België waar de partij des Prinsen voorzeker dagelijks in krachten toeneemt, dan begrijpen wij wel, dat de minister niet in het breede kan komen uiteenzetten, welke middelen van dwang of overreding de regeering voornemens is tegen de Belgen in het werk te stellen.... maar wij hebben recht naar het *doel* te vragen. Zou men er nog aan denken België met Holland te vereenigen? Wij gelooven zulks niet; maar wij hebben recht na al het gebeurde eene onbewimpelde verklaring van de zijde der regering te verlangen. Men zwijge over de uitzichten van eenen koninglijken Prins, wij kunnen daarvan de reden gissen, wij willen dat stilzwijgen eerbiedigen. Maar indien men onze armen en onze kisten noodig heeft, men zegge tot welk doel men die behoeft. Zou het kunnen wezen, om dezelve tot eene hereeniging van België met Holland aan te wenden, dan behooren onze vertegenwoordigers ronduit te verklaren, dat dezelve daarvoor *niet* te bekomen zijn; zij zullen daardoor in den geest der natie spreken en inderdaad slechts

Digitized by Google

eene waarheid te kennen geven, welke de regering niet miskennen kan, zonder zich zelve, met de natie, welke zij leiden moet, in eenen afgrond van ellende te storten. Is het daarentegen 's Konings voornemen, om, wat ook met België geschieden moet, de Hollandsche zelfstandigheid en onafhankelijkheid voor het tegenwoordige te handhaven en voor den toekomst te verzekeren; staat het vast dat Holland nooit in eenen Vorst van Belgie zijnen Koning zal te erkennen hebben, dan kome de regering daarvoor onbewimpeld uit, en zij zal ondervinden, dat zij voor Holland, op Hollandsch geld en Hollandsche armen niet te vergeefs gerekend heeft."

Blz. 123, r. 8 v b. "*Nederlandsche gedachten*". Bij de sterk antirevolutionaire overtuigingen van Mr. GROEN VAN PRINSTERER, heeft hij altijd samenspanning om tot eene restauratie te komen sterk afgekeurd. Ten einde deze gevoelens te doen kennen, die tevens een aanwijzing zijn van den indruk, dien de Belgische gebeurtenissen in Maart 1831 alhier maakten, drukken wij de volgende zinsneden af. Den 30en Maart las men in de *Ned. gedachten:*

"Een der Parijsche bladen van den 19en Maart houdt een brief in van DE POTTER, die zeer opmerkelijk is:

"'"*La régence est une combinaison toute française, toute du Palais Royal; par elle même et par les éléments dont elle est formée et par le personnel qu'elle emploie, c'est une quasi réunion.*"'

"Wat Belgie's toekomst betreft; zoo de algemeene oorlog ontstaat, worden er uit dien onafhankelijken Staat Fransche departementen gemaakt. Daarentegen en op deze voorspelling moet nu vooral worden gelet:

"'"*Si l'Europe demeure en Paix, le Prince d'Orange sera immanquablement rappelé par les prochaines chambres législatives, choisies sous l'influence de l'aristocratie industrielle et commerciale, toute favorable à la restauration hollandaise.*"

"Inderdaad het is, zoo niet onvermijdelijk, zeer mogelijk toch dat er eene *restauratie,* hetzij ten behoeve van den Prins plaats hebbe, hetzij in nog meer letterlijken zin. De ultra-liberalen in Brussel, door zich boven de protocollen te verheffen, hebben wat al te veel voorwaarts willen gaan; en, houdt het ministerie CASIMIR-PÉRIER eenige weken stand, dan is het waarschijnlijk dat, ten gevolge van het algemeene misnoegen, door handel en fabrijkwezen, misschien ook door een deel van den adel en van de geestelijkheid, eene contrarevolutie zal worden bewerkt. Er is dan een schoone kans: doch, voegt de briefschrijver met reden er bij:

"*Cette restauration fera beaucoup de mécontens, dont le nombre s'accroîtra tous les jours; et finalement la France exploictera seule*

Digitized by Google

la Belgique, qu'elle aura, pour arriver à ce but, ruinée et deshonorée."

"Zoo Frankrijks regeering, uit vrees van het revolutionair beginsel, op welks onderdrukking zij bedacht is, te versterken, aan de ultra-liberalen in België geen bijstand verleent, de toekomstige inlijving is zoo onbehagelijk niet. "*La France a toujours soutenu en Belgique la cause du Prince d'Orange, qui était pour elle le mauvais gouvernement sans avenir, auquel elle s'attendait bien à succéder.*"

"Zelfs het ministerie CASIMIR-PERIER zou wel een inval in een naburig rijk willen doen, zoo het de volksgunst met België veroveren kon", enz.

In het nommer van 2 April werd het volgende geschreven:

"Bij het gebrek, de ellende en de verwarring die in België heerscht, zou het, dit gelooven sommigen nog, niet onmogelijk wezen, dat in het vervolg, al is nu de poging deerlijk mislukt, eene ernstige beweging ten voordeele van het huis van Oranje ontstond.

"Velen spraken van de mogelijkheid, dat er alsdan een inval in België, met het gansche leger, schutterijen en vrijwilligers, plaats hebben zou. Het is vreemd, dat aan dergelijke geruchten eenige waarde wordt gehecht. Is men dan geheel vergeten, hetgeen de Koning zelf bij onderscheidene gelegenheden gezegd heeft?

"Het kan niet ondersteld worden dat het leger in eenig geval tot eene hereeniging zou worden gebruikt, die om het uit te drukken op de zachtste wijs, tegen den wensch der getrouwe provinciën strijdt....

"Misschien zal door een contra-revolutie, zonder eenige hulp, de Prins tot Koning van België worden benoemd. Misschien de Koning zelf weder als Souverein worden erkend.

"Wat de eerste alternatieve betreft, moge de Prins van Oranje toezien, of hij de opdragt aannemen wil. Het komt velen, aan wie het huis van Oranje steeds dierbaar was, voor dat er op die wijs noch genoegen, noch eer, noch duurzaam gezag voor hem is."

Het nommer van 9 April werd geopend met de volgende opmerkingen:

"De droevige gebeurtenissen in Belgie [de plunderingen van de huizen van vele orangisten] zijn weder een leerrijk bewijs, dat in den tegenwoordigen toestand van Europa, onderhandsche pogingen tot herstel van een wettig gezag, niets te weeg brengen dan het ongeluk van velen, die er deelgenooten van zijn; teleurstelling voor hen, die daarop verwachtingen hebben gebouwd; versterking en verbittering der partij, die zich van het gezag meester heeft gemaakt.

"Het is zeer waarschijnlijk, dat een aanzienlijk deel der in gewone tijden meest vermogende bevolking, gaarne eene contra-revolutie ten

Digitized by Google

voordeele van den Prins van Oranje zou hebben gezien. De vrees voor de zeogenaamde Oranje-partij had vrij wat meer grond dan ooit in Frankrijk de vrees voor Carlisten heeft gehad. En evenwel zou men zich niet hebben gevleid, indien men had bedacht, dat niet zoo spoedig behoefte naar orde tegen de dweepzucht van het liberalismus, invloed van krijgsbevelhebbers tegen dien van demagogen opwegen kan."

In het nommer van 2 April, waaruit wij deze aanhalingen overnamen, wordt ook in de aankondiging van de rectorale oratie van Prof. VAN ASSEN, over de onmatige zucht naar vrijheid, waarop wij reeds vroeger, blz. 117, wezen, melding gemaakt van diens tijdelijke benoeming, die aan *de Standaard* van 27 Maart aanleiding had gegeven tot scherpe afkeuring en tot de opmerking, dat Prof. VAN ASSEN een medearbeider was in de *Nederlandsche gedachten*, hetgeen de redactie van het laatste blad ontkende.

Deze benoeming van Prof. VAN ASSEN, bij K. B. van 26 Maart, bij Prins FREDERIK, toen opperbevelhebber van het leger, vond hare aanleiding daarin, dat de opperbevelhebber in betrekking tot den krijgsraad te velde en andere betrekkingen, een rechtsgeleerden staatsman nevens zich wenschte, terwijl de keus op Prof. VAN ASSEN bepaald werd door de vroegere betrekking van secretaris, die hij bij den Prins gehad had. Later werd bij de benoeming van den Prins van Oranje tot opperbevelhebber zijne betrekking beschreven als aan hem toegevoegd "ten einde te adviseeren op alle zaken, omtrent welke de Prins deszelfs gevoelen mogt willen innemen en verder alle zoodanige stukken of andere stukken te ontwerpen als door den Veldmaarschalk aan hem mogten worden opgedragen."

Blz. 123, r. 12 v. b. "De verwarring in België". Zij werd door de Fransche en Engelsche ministerieele bladen gelijkelijk erkend. In *de Noordstar* van 23 April las men:

"Dat de toon der Fransche dagbladen, met het oordeel van geheel Europa, den Belgen dagelijks ongunstiger wordt, dat men overal meer en meer begint in te zien, dat toegeeflijkheid omtrent "eenen hoop woelgeesten, die," volgens den Franschen Minister van buitenlandsche zaken, "Europa tot het voeren van eenen oorlog zouden willen noodzaken, waarvan zij noch de gevaren vermogen te meten, noch de gevolgen kunnen voorzien," valt een ieder in het oog. Met nadruk verwees het *Journal des Débats* onlangs op België als op een dronken slaaf, door wiens voorbeeld de jeugdige Lacedaemoniërs tegen onmatigheid werden gewaarschuwd. "België," zoo sprak het, "België levert op dit oogenblik een droevig en smartelijk schouwspel voor Europa op; de eigendommen worden er ter vernieling overgegeven; het leven

Digitized by Google

der burgers aan de bloeddorstige wraak van het gemeen; op de openbare pleinen staan vrijheidsboomen, tegen derzelver stammen worden de hoofden der verwezenen stuk geslagen en er zijn eindelijk dagbladen, die zinsneden vinden om de slagtoffers te beschuldigen en de beulen te verdedigen...

"Terwijl het Fransche Ministerie en de meeste invloed hebbende dagbladen op die wijze oordeelen en het bespottelijk vinden, dat België geheel Europa met den oorlog durft bedreigen, blijft men in het congres den stoutsten toon voeren en zegt de *Courier de Bruxelles*, dat men aan Frankrijk den cirkel van POPILIUS moet trekken. Het machtige Frankrijk zal dan moeten besluiten, of het aan den Belgischen leiband loopen of den toorn der Belgen ondervinden zal."

De cirkel van POPILIUS was in 1831 een geliefkoosd beeld van de Belgische drijvers. In een der redevoeringen van den minister VERSTOLK vindt men er een terugslag op. Zie in den tekst bl. 337.

Blz. 124, r. 14 v. b. "Verdeeling van België". Gelijk Engeland uit den opstand van België voordeel zocht te behalen voor zijne débouchés, zocht Frankrijk zijne grenzen uit te breiden. Zie over de verdeelingsplannen van België in April 1831: JUSTE: *Congrès Belge;* LOUIS BLANC: *Histoire des dix ans*, maar vooral de brieven van PALMERSTON en GRANVILLE, door BULWER uitgegeven. Ook een Nederlandsch staatsman bood zulk een plan van verdeeling aan den Prins van Oranje aan. Prof. VREEDE, in zijn *Conservateur*, 2e année, 1869, gaf er een verslag van in het artikel *Consolidation de la monarchie Belge, un point noir écarté. Mémoire inédit remis au Prince d'Orange, au mois d'Avril* 1831.

De verdeelingsplannen schijnen geen bijval gevonden te hebben bij WILLEM I, ofschoon het wel eenige opmerking verdient, dat in de brochure van den abt VAN GEEL: *La diplomatie du guet-à-pens*, in October 1831 kennelijk onder den invloed van den minister VAN DOORN geschreven, de uitdrukking voorkomt: "Concluons: il faut que la Belgique soit partagée, ou que les Belges rentrent sous l'autorité des Nassau."

Blz. 123, medio. "De Staten-generaal". Verg. de *Staatscourant* en LASTDRAGER.

Blz. 125, r. 12 v. o. "Scheiding van Noord-Nederland van België". Op deze woorden moet worden gelet. In de redevoering van den minister van financiën, den 28en Maart uitgesproken, kwamen eenige dubbelzinnige uitdrukkingen voor, alsof tot de scheiding nog niet be-

Digitized by Google

sloten was. Deze woorden brachten een indruk van ongerustheid te weeg, gelijk blijkt uit *de Noordstar* van 31 Maart. Toen nu de orangistische beweging onder VAN DER SMISSEN mislukt was, schijnt de regeering het van belang gerekend te hebben, den gunstigen indruk, dien de mededeelingen in Januari omtrent de scheiding verwekt hadden, weder te verlevendigen.

Blz. 125, r. 2 v. o. "De woeste oorlogskreten". In het manifest van het "Comité central de l'association nationale", aan welks hoofd zich TIELEMANS, de medeplichtige in het proces van DE POTTER, bevond, las men: "La guerre puisqu'il le faut, aux barbares qui occupent encore une partie de notre territoire.... Les polonais repoussent les hordes innombrables de l'autocrate. Nous c'est seulement au roi de Hollande et à un peuple déjà fatigué du joug, que nous avons à faire."

In een dagblad las men: "L'heureux issue des événemens de la Pologne simplificie notre position. Courir en Hollande; voilà ce que nous avons à faire de plus pressé. Maîtres des digues du Waal nous dicterons la loi," etc. BARTELS: *Révolution Belge*, p. 328. En ook in het nationaal congres werden oorlogskreten gehoord. Bij JUSTE: *Congrès Belge*, vindt men, na vermelding dat een der leden van het congres, na de orangistische samenspanning en de daarop gevolgde plundering van de huizen van onderscheidene orangisten, in de zitting van 29 Maart uitriep: "Nous voulons l'indépendance même aux prix d'une guerre avec la Hollande." JUSTE voegt er bij: "Des applaudissements énergiques éclatent dans l'assemblée et dans les tribunes." Kort daarop verzochten tien leden: "Qu'une déclaration de guerre fut notifiée au roi de Hollande si, dans un délai d'un mois, il n'avait renoncé à ses prétentions sur la rive gauche de l'Escaut [Staats Vlaanderen], le Limbourg et le grand-duché de Luxembourg." De minister LEBEAU deed het voorstel verdagen: "La guerre ne peut être légitime et glorieuse que lorsqu'il y a nécessité de la faire. Mais si on voulait nous abuser plus longtemps et profiter de notre longanimité pour nous affaiblir et nous déviser, alors nous nous empresserions de faire la guerre. La guerre donc si elle est nécessaire. Je viendrai mêler ma voix à la vôtre le jour où cette nécessité me sera démontrée."

Blz. 126, medio. "WARIN.... de Prins van Oranje". De uitdrukking van WARIN, die zeer onzijdig was, gaf echter aanleiding tot de volgende opmerking in *de Noordstar* van 7 April:

"De Heer WARIN heeft ook ditmaal het ongeluk gehad een gevoelen te verdedigen, waarin niemand gedeeld heeft. Naar zijne gedachten

Digitized by Google

"zou het voor ons een geluk zijn, dat België en Holland door de dynastie van Oranje geregeerd werden, doch als twee afzonderlijke Staten. Op dien voet zou hij het gelukkig achten, dat wij met eene Natie, waarmede wij *al* te naauw zijn vereenigd geweest, in een doelmatig verband werden gebragt." Men geloove niet, dat hij daarmede alleen zijnen wensch wilde te kennen geven, dat de Prins van Oranje, onder afstand van regt op onzen troon, tot Koning van België verheven wierde. Hij had kort te voren gezegd: "De Koning blijve Koning der Nederlanden, indien hij dit met toestemming der Belgen zijn kan."

"De Heer VAN HOGENDORP zelf had het denkbeeld opgegeven, hetwelk zijn schoonzoon hier weder heeft te berde gebracht. Wij verheugen ons, dat het betoog der onbestaanbaarheid, ook van deze soort van vereeniging, bij onze Natie overbodig is. Ware dit het geval niet, wij zouden onze lezers een vertoog mededeelen uit de *Nederlandsche gedachten* van 2 April, waarin deze stelling op alles afdoende gronden wordt aangedrongen. De Regering zal ongetwijfeld de Natie beter kennen, dan de Heer WARIN, die voor een' harer Vertegenwoordigers moet gehouden worden!"

Blz. 126, r. 3 v. o. "*De Standaard*". Nommer van den 24en April

Blz. 128, r. 4 v. b. "Vroeger". Zie blz. 92.

Blz. 128, r. 14 v. b. "Toen het voorstel". Verg. de redevoeringen in de *Staatscourant* en de artikelen over de discussiën, in *de Noordstar*, *de Standaard* en de *Nederlandsche gedachten*. Het voorstel luidde als volgt:

"Overwegende dat sedert de onherroepelijke scheiding der Noordelijke en Zuidelijke gewesten van het Koningrijk der *Nederlanden*, het noodzakelijk is, dat de maatschappelijke inrigtingen van ons vaderland, zoodra mogelijk, herzien worden, en worden ingerigt overeenkomstig onze tegenwoordige behoeften en middelen:

"Overwegende, dat eene herziening en meer doelmatige inrigting onzer grondwet eene eerste behoefte is, ten einde alle verdere inrigtingen daaruit te doen voortvloeijen;

Overwegende, dat, door de wet van den 2en April 1831, waarbij eene betaling bij voorschot is vastgesteld, 's lands kas weder genoeg is gestijfd om den noodigen tijd te laten tot het herzien der Grondwet; daarna tot het vaststellen der uitgaven voor het jaar 1831; en daarna tot het bepalen der middelen om in de behoeften van dit jaar ten einde toe te voorzien;

"Overwegende, dat art. 106 der grondwet aan den Koning, en

Digitized by Google

art. 113 en 114 aan de Tweede Kamer der Staten Generaal, het regt toekennen tot het doen van voorstellen van wet, en dat diensvolgens, aangezien den drang der omstandigheden, elk voorstel welkom zijn moet, hetwelk kan strekken om spoedig tot die gevestigde maatschappelijke inrigtingen te brengen, welke een deel zijn der kracht van eenen Staat.

"Besluit:

"De Kamer zal zich, bij voorkeur, boven alle andere werkzaamheden, bezig houden met het overwegen, tot en met de eindelijke beslissing toe, van alle zoodanige voorstellen, als, hetzij door den Koning, hetzij door een van de leden der Kamer, aan haar zullen gedaan worden, ten einde, op de wijze, voorgeschreven in het elfde hoofdstuk der grondwet, alle die veranderingen in de grondwet, hoofdstuksgewijze, te helpen daarstellen, welke de veranderde omstandigheden noodzakelijk maken.

"De heer Voorzitter wordt verzocht, bij wijze van officieuse communicatie met de regering, aan dezelve kennis te willen geven van dit besluit, en geene moeite te willen sparen om te verkrijgen, dat, ook van de zijde der regering, met de meeste voortvarendheid, worde gewerkt tot het volledig vestigen onzer nieuwe maatschappelijke inrigtingen."

Tot toelichting van het voorstel, ingebracht in het Commité Generaal den 7en April 1831, zeide de Heer WARIN het volgende:

"Met schroom waag ik het weder een voorstel aan U Edel Mogenden te doen. Ik wenschte zoo gaarne dat wij gezamenlijk meer doen konden tot behoud van ons vaderland, dan wij gedurende de tegenwoordige zitting gedaan hebben. Ik zag liever dat voorstellen te dien einde van anderen dan van mij kwamen. Maar, de ontstentenis daarvan, en daar de toekomst mij al meer en meer schijnt met onheil te bedreigen, waag ik dezen nieuwen stap, in de hoop van daardoor aanleiding te geven, dat bekwamener dan ik, door de goedkeuring van U Edel Mogenden aangemoedigd, ons, met dien spoed, welken de drang der omstandigheden vereischt, en niettemin met behoorlijk beraad, tot duidelijk bepaalde instellingen helpen leiden."

Blz. 130, r. 3 v. b. "Wanneer de territoriale quaestie was besproken tegenover een verantwoordelijk ministerie". De constitutioneele vraag, of wij in een tijd van oorlog verkeerden en de vraag daarmede samenhangende, of het scheidingstractaat tusschen Nederland en België volgens art. 58, alinea 3 van de grondwet van 1815 alleen door den Koning kon gesloten worden, of dat de afstand, als in tijd van vrede

Digitized by Google

gedaan, eene bekrachtiging vorderde door de wet, (niet te verwarren met de vraag over de geheele of gedeeltelijke bekrachtiging van het tractaat van 1843), werd, bij gemis der ministerieele verantwoordelijkheid niet behandeld. In volkenrechtelijken zin waren wij niet in oorlog met België, daar wij België nog niet erkend hadden. In vele opzichten beschouwde de regeering het land wel in staat van oorlog, zooals bijv. de toepassing van het militaire wetboek bij de organisatie van de schutterijen en den landstorm. Bij al de mededeelingen van den minister van buitenlandsche zaken werd over de territoriale onderhandelingen een eerbiedig stilzwijgen in acht genomen. LUZAC, VAN NES en anderen gingen niet verder dan algemeene aanmerkingen te maken.

Blz. 130, r. 8 v. b. "De Prins in Amsterdam". Verg. hier vooral de beschrijving, die BOSSCHA er van geeft. In *de Noordstar* werden het mistrouwen, dat velen nog in den Prins stelden, en de plotselijke overgang van mistrouwen in beleefde onderdanigheid niet met stilzwijgen voorbijgegaan. In het nommer van den 15^{en} April las men:

"Een aantal ingezetenen van den zoogenaamd deftigen stand, hebben zich door den bijzonderen ijver onderscheiden, waarmede zij zich bij Z. K. H. hebben laten inschrijven. Spotters vragen, of zij daarmede moeten geacht worden eene vroegere, misschien wat voorbarig uitgebragte oordeelvelling over sommige handelingen des Prinsen te hebben herroepen? Het gemeen heeft bij alles, gelijk altijd, gejuicht!"

In hetzelfde nommer werd reeds op het gebruik van wapenen gedoeld:

"Onze lezers herinneren zich misschien, dat de vraag: of Antwerpen straffeloos naar de zijde der rivier zou mogen versterkt worden, in Nov. l.l., ontkennend beantwoord werd; dat men meende, dat de citadel niet te vergeefs in handen van CHASSÉ zijn zou; dat de Schelde niet voor niet door onze schepen zou bewaakt worden.

"Thans is het feit boven allen twijfel verheven, dat de batterijen verstrekt en zoo goed van geschut voorzien zijn, dat de kanonneerbooten voor hetzelve niet bestand zouden zijn, gelijk men dan ook verzekert, dat zij slechts voor één anker liggen, gereed, om op het eerste schot de wijk te nemen.

"Er zullen dan nu linieschepen noodig zijn, om die batterijen weêrstand te bieden, en werkelijk schijnt de Regering *de Zeeuw* te laten in orde brengen, terwijl het gerucht zelfs op nieuw van het opdagen van eene Engelsche vloot gewaagt.

"Blijven de Mogendheden misschien niet langer van ons verlangen,

Digitized by Google

dat wij de middelen, die wij in handen hebben, zullen verwaarloozen en voor onze oogen batterijen tegen onze vloot laten oprigten, die het voordeelige onzer stellingen dagelijks verminderen en eindelijk hetzelve geheel zal doen ophouden, of zal het afspringen van het plan, om den Prins van Oranje op den Belgischen troon te plaatsen, aan onze lijdzaamheid eindelijk een einde maken?

"Zoo neen, bestaat er dan grond voor het dagelijks meer en meer versterken van ons leger, waarover wij ons alleen dan hebben te verheugen, indien wij ons daarvan tot handhaving van onze regten en tot bescherming van onze belangen mogen bedienen?"

Bij gelegenheid van des Prinsen komst te Amsterdam kwamen onderscheidene geschriften in het licht, waarvan een enkel van overdreven vleierij en misbruik van den godsdienst niet is vrij te pleiten. In de *Opheldering over de gebeurtenis van den Prins van Oranje en de goede verwachting van ons Vaderland*, door Is. LANDGRAAF, werd de godsdienst walgelijk misbruikt:

"Zijn het geen zegeningen van God, die de Prins van Oranje wijsheid en verstand gaf. God heeft den leeuw sterke krachten gegeven, hij is de Koning van al het gedierte des wouds;" waarbij een noot: "Dus zal ook de leeuw wel toonen Koning van het gedierte in België te zijn." Van dergelijke letterkundige voortbrengselen in 1831 zouden vele staaltjes kunnen gegeven worden.

De in den tekst vermelde woorden werden door den Prins geüit, na het ontvangen van een der geschriften, waarin zijn gedrag verdedigd was.

Blz. 130, r. 11 v. o. "De candidatuur van Prins LEOPOLD". Verg. over hem JUSTE: *Léopold, Roi des Belges*, II Tom. 1868; THÖNISSEN: *La Belgique sous le règne de Léopold I*, III Tom., 1861; STOCKMAR; *Denckwurdigkeiten*, 1872.

Reeds dadelijk, bij het eerste optreden van Lord PALMERSTON in het Engelsch ministerie, vestigde de Engelsche diplomaat de aandacht van S. V. D. WEYER op Prins LEOPOLD, en beval PALMERSTON's blad, *The Courier*, van 18 Dec. 1830 de candidatuur van den Prins aan, die echter aanvankelijk niet gewenscht werd, noch door de Europeesche diplomatie in het algemeen, noch door Frankrijk, noch door België.

Bij de opdracht van de Grieksche kroon, die hij eerst aangenomen en toen geweigerd had, had Prins LEOPOLD weinig vertrouwen op doorzicht en standvastigheid bij de diplomatie ingeboezemd.

In het *Recueil de documents relatifs à la Russie*, Paris, 1854, p. 610, schrijft de Russische diplomaat MATUSZEWIC, later lid der Londensche conferentie, volgens STOCKMAR, S. 136, het volgende: "Le prince LEOPOLD à montré tant d'arrière pensées, tant de mauvaise foi, tant d'irrésolution

Digitized by Google

que je suis de ceux qui se félicitent de ne pas le voir chargé du gouvernement d'ung pays où il aurait trahi la confiance des trois cours.... puis qu'il n'est pas de difficulté qui ne l'effraie, pas d'obstacle qui ne l'arrête, pas de démarche qui ne prouve qu'il eut apporté en Grece du dégoût, de la pusillanimité et le perpétuel regret d'avoir abandonné ses prétendues changes au poste éminent de Régent d'Angleterre.... C'est cette Régence qu'il n'obtiendra jamais, surtout après avoir ainsi consommé sa honte..... Un pareil souverain aurait fait injure à la royauté."

Frankrijk was tot in April 1837 zeer sterk tegen LEOPOLD. Van de zending van GENDEBIEN bij LOUIS PHILIPPE vermeldt JUSTE: *Léopold*, p. 93, het volgende:

"Mais, à cette époque, la France repoussait presque brutalement la candidature du prince de Saxe-Coburg et, comme M. DEVAUX le disait un peu plus tard, la diplomatie européenne n'osait pas l'offrir. Dans sa perplexité, le gouvernement provisoire avait envoyé à Paris un de ses membres, M. ALEXANDRE GENDEBIEN, afin de connaître les dispositions définitives du gouvernement français. Au commencement de janvier, LOUIS PHILIPPE, ayant reçu l'envoyé belge, déclara qu'il ne pourrait agréer les voeux du Congrès, si celui-ci déférait la couronne au duc de Nemours. Alors M. GENDEBIEN le pressentit sur l'élection éventuelle du prince LEOPOLD de Saxe-Coburg et une alliance avec l'une des princesses de la maison d'Orléans. LOUIS-PHILIPPE fit un grand éloge du Prince, mais ne donna aucun espoir de réaliser la combinaison projetée ou de concourir à sa réalisation [1].

"Dans un dernier et très-vif entretien qu'il eut, le 8 janvier, avec le comte SEBASTIANI, ministre des affaires étrangères, M. GENDEBIEN lui dit: ".... Que nous conseillez-vous? Le prince OTHON de Bavière, un prince de Naples, deux enfants. Deux enfants! pour réaliser, garantir au dedans et au dehors les conséquences de notre révolution, les promesses de 1830!.... Les candidatures du duc de Nemours et du prince de Saxe-Coburg sont seules sérieuses; vous les repoussez toutes deux d'une manière absolue; pour sortir de la périlleuse situa-

[1] "... Je dis au roi que le second objet de ma mission était de demander son agrément pour l'élection du prince LEOPOLD de Saxe-Cobourg et une alliance avec une princesse d'Orléans." Le roi me répondit: "Je connais depuis longtemps le Prince LEOPOLD de Saxe-Cobourg; c'est un beau cavalier, un parfait gentilhomme, très-instruit, très-bien élevé; la reine le connaît aussi et apprécie les avantages de sa personne. Mais.... il y a un mais qui n'a rien de désobligeant pour la personne et les qualités du prince; il y a des répugnances de famille, des préjugés peut-être, qui s'opposent à l'union projetée..." *Révélations historiques sur la révolution de* 1830, par ALEX. GENDEBIEN, dans *la Liberté*, 3e. année, n°. 11.

Digitized by Google

tion ou nous place votre double refus, il ne nous reste qu'une voie: aller à Londres proposer la candidature du prince LEOPOLD avec alliance française; si le roi des Français persiste dans son refus, nous passerons outre: nous prendrons le prince LEOPOLD, sans princesse française. Le ministre, se levant, répondit avec colère: "Si Saxe-Cobourg met un pied en Belgique, nous lui tirerons des coups de canon.

"—"Eh bien, nous prierons l'Angleterre de répondre à vos canons. — Ce sera la guerre générale.

"Soit, nous préférons la guerre générale, à une restauration, à une humiliation continue et sans issue." [1]

Algemeen is verhaald, dat LEOPOLD in December of Januari, toen van zijn candidatuur sprake was, tot den Prins van Oranje, met een handdruk, zou gezegd hebben: "que jamais il ne règnerait sur les Belges à moins que leur roi légitime n'eut abdiqué ses droits." Het gezegde wordt echter noch door JUSTE, noch door THÖNISSEN vermeld; wèl dat hij in April en Mei aanvankelijk groote zwarigheid heeft gemaakt de kroon te aanvaarden voordat de Belgen de bepalingen omtrent het territoir van het nieuwe koninkrijk hadden aangenomen. Zie STOCKMAR, waarmede overeenstemt FALCK: *Brieven*, blz. 317. Om den Prins van dat standpunt af te brengen, schreef LEBEAU aan de Belgische commissie, den 26en April: "PONSONBY vous recommande la persévérance. Tirez au denouement, mais par des fils de soie et non par un cable. Le caractère du Prince est, dit-il, comme celui d'une jeune fille, qui veut bien être séduite, mais non violée." Zie JUSTE: *Lebeau*, p. 36.

Zoo al LEOPOLD I, de eerste Koning van België, na een trouwe regeering van ruim dertig jaren, terecht door de Belgen wordt vereerd, — in den aanvang was zijne keuze en het kon ook niet anders, geene nationale. Het gejuich kan niet anders zijn geweest dan het gejubel bij een intocht. De gezwollen phrase van JUSTE: 'Le prince, LEOPOLD, ne voulut tenir la couronne que de la spontanéité, de la sagesse et du patriotisme des représentants de la nation Belge", wordt door de feiten zelve weersproken en kan in wezenlijkheid noch ter eer van de Belgen, noch ter eere van LEOPOLD zijn. In Juni 1831 was LEOPOLD in België nog een geheel onbekend prins; meer historische waarheid, ofschoon ook de uitdrukkingen overdreven mogen zijn, is gelegen in hetgeen wij lezen bij BARTELS: *Révolution Belge*, p. 331: "L'élection du prince de Saxe-Cobourg fut enfin proposée au congrès belge par M. LEBEAU. Un long cri d'indignation populaire

1 *Révolutions historiques*, etc. dans *la Liberté*, 3e. année, nº. 12. Cf. *Discussions du Congrès national*, t. II, pp. 83 et 106.

Digitized by Google

répondit à cette proposition, Ce n'est pas que le candidat, inconnu d'ailleurs parmi nous, inspirât personnellement la moindre antipathie; mais on le savait épaulé par les cabinets de France et d'Angleterre, qui n'ayant pu nous imposer la restauration, ne travaillaient qu'à rétrécir et avilir la révolution; la Russie, la Prusse et l'Autriche avaient aussi confidentiellement déclaré que la propagande belge cesserait de les effrayer, et par conséquent de les irriter, dès que nous aurions placé un roi à notre tête."

Blz. 130, r. 9 v. o. "WILLEM IV door kieschheid gedreven". Nadat het Fransche ministerie zich den 1en April (BULWER: *Palmerston*) geneigd had getoond de candidatuur van LEOPOLD niet meer te bestrijden, werd dit aan den Engelschen Koning medegedeeld. In de *Correspondence of Grey* vinden wij den volgenden brief:

"The King to Earl GREY.

Windsor Castle, April 10, 1831.

"The King returns to Earl GREY the private letter from Lord PONSONBY to Viscount PALMERSTON, which he sent to him yesterday, and which appears to His Majesty to embrace several points of deep interest to the policy as well as to the character of His Majesty's Government and his country, and there fore requiring serious consideration, which His Majesty does not wish to embarrass by the communication of his opinions, although it may not prove unsatisfactory to Earl GREY and Viscount PALMERSTON.

"Lord PONSONBY has, in this letter stated so strongly and unequivocally his conviction, that no advantage could result from further exertion in favour of the Prince of Orange, or from any attempt to re-establish the authority of the House of Nassau in Belgium; that, admitting this opinion to be correct, there appears no reason why this country should not endeavour to conciliate the party and the individuals now exercising authority in Belgium, whose cooperation may possibly have been withheld chiefly from the apprehension that the restoration of that obnoxious sovereignty was the object for which England would contend. It is essential that this country, being freed from this clog, should look to the issue of the general question, and endeavour to establish an influence which shall balance, and if possible outweigh, that of France, and His Majesty considers that, if this object can be promoted by receiving M. D'ARSCHOTT, this step might be taken, and that a sufficient ostensible plea might be found for it in the recent proceedings of the Belgian Government, which have shown a greater disposition to conciliate this Government, and to ob-

Digitized by Google

serve the conditions of the armistice, and in the assurances given by the Regent and M. LEBEAU to Lord PONSONBY, of a more friendly feeling.

"The next point is the suggested election of Prince LEOPOLD to the sovereignty of Belgium; and His Majesty cannot deny that he has felt very strong objections to the Prince LEOPOLD being brought forward with the concurrence of England since Engeland took so warm and so decided a part against the election of the Duc NEMOURS. It is impossible that LEOPOLD, circumstanced as he is with respect to this country, should not be in some degree under its influence; and, at any rate, he will be considered to be so. It will be said that England contended for the House of Orange so long as no Prince immediately connected with or dependent upon itself was brought forward, but abandoned that cause for a selfish object. This will be urged or insinuated by France in any future stage of the discussion: it will exite a feeling of jealousy and suspicion in the other Powers; above all, it will produce a most unfavourable impression upon the House of Nassau, and all that are allied and connected with it, and will place His Majesty and his family in a very painful and invidious position towards a family with which they have so long been connected in bonds of strict union and friendship.

"The King considers that the credit of this country, his own credit, and that of his Government, are concerned in maintaining the high and disinterested principle upon which this Belgic Question has hither to been dealt with; and that it will be abandoned if their exertions should be used in favour of a candidate for the sovereignty of Belgium, who is brought forward under their influence. Nay, His Majesty cannot help suspecting that France may now be encouraging this measure, in order thereby to cast a reproach upon the fair character of this country, and to weaken its moral influence in Europe.

"The King agrees with Lord PONSONBY that the pretensions of the Belgians to the possession of the canal from the Sass de Gand to Terneuse, and the sluices by which it is in the power of those who hold them to inundate a large portion of the country, is raisonable; and he thinks that meas should be taken to secure Holland and Belgium reciprocally against the possibility of injury of this description.

"WILLIAM R."

Blz. 131, r. 3 v. o. "17 April." *Recueil*, I, p. 171.

Blz. 132, r. 6 v. b. "Bedreiging van LEBEAU." Zie *Recueil* I, p. 177. Dat de brief geen oprechte vredelievende toenadering was tot Neder-

Digitized by Google

land, was te voorzien uit de oorlogszuchtige woorden, korte dagen te voren gesproken, en is later ten volle gebleken uit de rede, die hij na de 18 artikelen gehouden heeft.

De raad door *de Standaard* gegeven, om, naar aanleiding van dien brief onderhandelingen aan te knoopen, kon onmogelijk tot iets leiden. In den opgewonden toestand, waarin de Belgen zich in Mei 1831 bevonden, was eene vredelievende onderhandeling ondoenlijk. De Belgen onderwierpen zich in Februari zelven niet aan de territoriale bepalingen, die de mogendheden als voorwaarden voor hunne onafhankelijkheid als "onberroepelijk" hadden vastgesteld; zij onderwierpen zich later niet dan met hevig verzet aan de 18 artikelen en 24 artikelen, en bij dien toestand der gemoederen kon onmogelijk eene rechtstreeksche onderhandeling van Nederland met België tot iets anders geleid hebben dan tot eene vernederende bereidverklaring ter onderhandeling, die men vooruit kon weten, dat geen gewenscht gevolg zou hebben, en in de gegevene omstandigheden eene beleediging zou zijn van de conferentie, die België had opgevorderd aan de protocollen te voldoen. De geschikte tijd tot onderhandeling was geweest in het einde van October en in het begin van November 1830, voordat het congres de grenzen bepaald had; maar daartoe was men na het bombardement van Antwerpen van beide zijden ongezind.

In *de Noordstar* las men omtreut den brief van LEBEAU: "Voor eenige maanden zouden wij aan eene onderhandeling met Belgie de voorkeur hebben gegeven boven het inroepen van de hulp der mogendheden, die, bij het beramen van schikkingen, noodwendig meer hun eigen belang, dan het onze beoogen. Thans zou het dwaasheid zijn, hetgeen reeds opgebouwd is af te breken en op nieuw over *grondslagen* van bevrediging te twisten met een volk, van hetwelk wij weten, dat het noch onze oude grenzen wil eerbiedigen, noch een evenredig deel van de schuld dragen."

Hoe weinig conciliantgezind LEBEAU was, blijkt ook uit hetgeen wij vinden bij JUSTE: *Congrès Belge*, II, 207: "Le jour même [27 Maart] où il avait pris possession du portefeuille des affaires étrangères. M. LEBEAU écrivait au ministre Belge à Paris: "Quant au territoire, si on nous en enlève large comme la main rien ne s'arrangera. Toute idée de démembrement fait fermenter les têtes et bouillonner le sang. Je crois que notre indépendance au prix d'un village du Luxembourg, du Limbourg ou de la Flandre Zélandaise serait énergiquement repoussée." In de biographie van LEBEAU maakt JUSTE daarvan geen melding, maar hij deelt aldaar, (p. 32) mede, dat hij in April iemand van vertrouwen naar Holland had gezonden, om leden der Statengeneraal te spreken, die voor de afscheiding waren. Of deze ver-

Digitized by Google

trouweling van LEBEAU iemand der leden van de Staten-generaal gesproken heeft, is onbekend, maar zeer zeker is het, dat hij geen enkel Nederlandsch afgevaardigde heeft overgehaald. Den 28en schreef LEBEAU, p. 36: "Encore huit jours d'un pareil état et nous devons déclarer la guerre à la Hollande." Den 8en Mei, den dag voordat hij den brief aan VERSTOLK dateerde, schreef hij aan de Belgische commissie te Londen: "Je sais qu'il existe des protocoles, qui exigent soumission au protocole du 20 Janvier, qu'au cas de résistance ils nous menacent d'une occupation à main armée, peut être d'un démembrement. Eh bien, on peut les notifier au congrès, les accompagner des injonctions les plus energiques: on n'obtiendra rien de lui, pas même un hameau."

Van den brief van LEBEAU aan VERSTOLK wordt door JUSTE, in zijne biographie van LEBEAU, geen melding gemaakt, wèl in zijn *Congrès Belge*, p. 151, alwaar die brief voorkomt als een oprechte poging tot een minnelijke schikking.

Blz. 133, r. 6 v. b. "10 Mei". Zie het protocol der bijeenkomst, *Recueil* I, p. 182.

Blz. 133, r. 6 v. b. "Nu Frankrijk was toegetreden". Hiertoe bracht veel bij het aftreden van het ministerie LAFFITTE en het optreden van CASIMIR PERIER. Verg. GUIZOT: *Mémoires*, Chap. XI, die vermeldt, dat onder het ministerie LAFFITTE een plan bestaan heeft, de conferentie naar Parijs over te brengen, hetgeen door TALLEYRAND is verijdeld, die daartoe zijne secretarissen naar LOUIS PHILIPPE zond. "L'envoyé," schrijft GUIZOT, "s'acquitta bien de sa mission et cette velléité étourdie fut abandonnée. Pendant qu'il s'en entretenait avec le Roi, un attroupement tumultueux avait lieu sur la place du Palais-Royal, poussant des cris et réclamant du Roi je ne sais quelle complaisance: Croyez vous, Sire, lui dit il, que la conference se tint longtemps au milieu de pareilles scènes?"

Ofschoon de conferentie te Londen niet gehouden werd te midden van straatoproeren zooals te Parijs, was zij niettemin voortdurend onder den invloed der politieke bewegingen en der Engelsche en Fransche ministerieele richtingen. Verg. ook GUIZOT: *Mémoires*, XIII, II, p. 262.

Blz. 133, medio. "Lord PONSONBY". De knoeierij van de Engelsche diplomatie was even groot als hare vrees, dat haar plan om Vorst LEOPOLD tot Koning der Belgen te verheffen en daardoor den vrede te bewaren, door den tegenstand der Belgen tegen de territoriale bepa-

Digitized by Google

lingen der conferentie, zou mislukken. De vrees van in oorlog te geraken maakte de conferentie, waarin Frankrijk en Engeland slechts de minderheid vormden, zwak en beginselloos. Lord PONSONBY was diplomatieke agent van de Londensche conferentie bij den regent van België. Het besluit der conferentie van 10 Mei was zoo bepaald mogelijk en eindigde met de volgende bewoordingen: "Les plénipotentiaires sont convenus que le présent protocole, qui complète les dispositions de celui du 17 Avril servirait à compléter aussi les instructions de lord PONSONBY et lui serait à cet effet immédiatement expédié." En niettegenstaande deze onmiddellijke toezending om het protocol ter kennis te brengen van het Belgisch congrès, ten einde het daaraan vóór 1 Juni zou kunnen voldoen, diende Lord PONSONBY het protocol bij het congres niet in, en in plaats dat dit gedrag door de conferentie zou zijn afgekeurd, werd een nieuw protocol opgemaakt, dat wel het protocol van 10 Mei nog niet geheel ophief, maar toch reeds verzwakte en den weg opende tot de volslagen trouweloosheid die daarop volgde.

Blz. 133, r. 10 v. o. "Protocol van 21 Mei". Zie *Recueil*, I, p. 135. Bij de belofte dat de conferentie eene onderhandeling met den Koning-Groothertog over Luxemburg zou aanvangen, werd toen nog vastgehouden aan de vroegere bepalingen. De onderhandelingen, die nog noodig zouden zijn, zouden aanvangen: "lorsque le gouvernement belge aurait donné son adhesion aux bases de séparation", terwijl het protocol besloot met de volgende uitdrukking:

"Enfin, que si cette adhésion n'était pas donnée au premier Juin, lord PONSONBY, de concert avec le général BELIARD, aurait à exécuter les instructions consignées dans le protocole du 10 mai, et à faire connaître au gouvernement belge les déterminations que les cinq cours ont arrêtées pour ce cas par le dit protocole."

De verlegenheid, waarin PALMERSTON zich te dier tijde bevond, blijkt uit een brief, dien hij aan den Engelschen ambassadeur te Parijs schreef, waarvan wij het eerste gedeelte uit BULWER overnemen:

"To the Right Hon. Viscount GRANVILLE.

"(Private.) Foreign Office, May 13, 1831.

"MY DEAR GRANVILLE.

"I do not yet see our way out of Belgian difficulties. Prince LEOPOLD will not accept till the Belgians have acceded tho the Act of Separation, and they, on the other hand, say that they cannot accede to that act in the present state of the country, nor until they have a Sovereign, Chambers, and a regular Government.

Digitized by Google

"Here we are, then, at a dead lock. LEOPOLD is however, I think, quite right not to accept until he knows what it is which is offered to him. Were he to go now he would be like MIGUEL, recognised by nobody; and in fact, they offer him not a throne so much as a quarrel with all Europe, and complete uncertainty of ever getting out of it.

"The conference cannot go back from what they have declared as to the limits of Holland, though the Luxembourg question might be made a subject of ulterior negotiation [1].

"The deputies talk of going back to Brussels the day after to morrow. They profess to lament the anarchy and disorder which awaits their country, but to be hopeless of being able to save it. It seems to me — and I tell them so — that if the evils on one hand are so great, and the sacrifice required on the other so small, it is strange they cannot make the one to avoid the other."

Eenige dagen later schreef hij:

"Foreign Office, May 29, 1831.

"MY DEAR GRANVILLE.

"I take advantage of a courier of Prince TALLEYRAND to send you a few lines.

"If the Belgians resume hostilities it may become necessary for the five Powers to blockade the Scheldt, according to their former decisions; not that the King of Holland has not a naval force at the mouth of the river amply sufficient for that purpose, but because perhaps the moral effect of such a measure by the five Powers might prevent the necessity of land operations.

"We shall be strictly within our principles of non-interference in the internal affairs of Belgium. We shall not march a man into Belgium for the purpose of meddling in the interior; as long as they remain quitet within their limits nobody will molest them; but the moment they stir a step to attack Holland, they wil get a most exemplary licking, in all probability by the Dutch unaided; but if necessary by the Dutch assisted by the five Powers.

"People all say the Belgians are madmen, and there is no use in

[1] "Luxembourg had not been treated as part of Holland, but as belonging to the King of Holland. The Belgians claimed parts of it, as having shared in their revolt, and indeed put forward rights to the whole, as having once belonged to Brabant, but were not unwilling to pay for the concessions they might acquire. If the conference had wished to give what they ashed for to them it could not have done so without the assent of the German Confederation, to which Luxembourg belonged. This matter therefore, admitted of a separation from the general question between Holland an Belgium, and tho be treated of ad a later period. Noot van BULWER.

Digitized by Google

reasoning with them. I have observed a good deal of method and calculation in their madness, and at all events they are not destitute of that cunning which belongs to insanity. I cannot help thinking, therefore, that when they find that we are really in earnest, and that they have driven us to the extreme point to which we will go, they will gradually recover their senses, and find out a way to arrange matters somehow or other.

"At all events, however, it is impossible to go one step further in concessions to them. Their pretension, now newly revived, to the left bank of the Scheldt is preposterous.

"Maestricht never was theirs, and will not be theirs,

"Yours sincerely,

"PALMERSTON."

De vrees voor een algemeenen oorlog bestond niet minder bij Lord GREY. In een brief van 6 Juni 1831 schreef hij aan WILLIAM IV. "dat de aanneming door LEOPOLD van de kroon van België het eenige middel was om eene annexatie van al de Nederlanden aan Frankrijk te voorkomen; dat de Rijnprovinciën rijp waren voor een omwenteling." Zie GREY: *Corresp.*, I p. 288. Opmerkelijk is hetgeen WILLIAM IV daarop den 7en Juni door zijn secretaris TAYLOR aan GREY deed schrijven, p. 295:

"His Majesty enters fully into your Lordship's views of the difficulties which attach to the Belgic question, and the adoption of either alternative which it now presents; and his Majesty fears that the proposal to admit the unreasonable pretentions of the Belgians, although best calculated to avert a general war, the risk of which the King of Holland hat no right to expect that the Mediating Powers shall incur on his account, may be productive of very angry discussion at the conference, some members of which will, at any rate, consider it their daty to protest against the Dutch being despoiled of what never belonged to Belgium."

Blz. 134, r. 8 v. b. "Schreef PONSONBY". De brief van PONSONBY aan het congres vindt men in het *Recueil*, I, p. 195, en JUSTE: *Congrès Belge*, die ook mededeelt het verhaal van de onstuimige zitting, die er op gevolgd is, waaruit wij de hier vermelde bijzonderheden ontleend hebben.

Blz. 135, r. 2 v. o. "Nota's der Nederlandsche gevolmachtigden." *Recueil* I, p. 185.

Blz. 137, r. 2 v. b. "Krachtige stemmen in de Tweede Kamer." Het

Digitized by Google

verslag der discussiën over de credietwet op 9 Juni en die over de nieuwe leening op 23 Juni vindt men in de *Staatscourant* en bij LASTDRAGER I, blz. 230—239. Bij de beraadslagingen over het eerste voorstel, dat aangenomen werd met 31 tegen 16 stemmen, drong men vooral op meerdere bezuinigingen en volledige inlichtingen aan. Omtrent die discussiën schreef de heer GROEN VAN PRINSTERER in de *Nederlandsche gedachten* het volgende, dat wij mededeelen, ook als bewijs, dat GROEN VAN PRINSTERER, niettegenstaande zijn betrekking als kabinetssecretaris, zijn zelfstandigheid behield en onpartijdig het karakter van mannen als VAN-NES wist te beoordeelen:

"Merkwaardiger was de zitting van 9 Juni, waarin een crediet van 87 millioen door 31 tegen 16 stemmen toegestaan werd.

"Het komt ons voor dat men door die aanneming inderdaad een ondienst aan het Vaderland en dus ook aan den Koning heeft gedaan. De Tweede Kamer had met zorg de begrootingswetten onderzocht: algemeene afkeuring was het gevolg en nu neemt diezelfde Vergadering, met eene aanzienlijke meerderheid, eene wet aan, welke de reproductie is van hetgeen zooeven afgekeurd werd. En toch heeft de Staat bij de waardigheid der Kamer belang. Men moge verklaren hiermede niet goed te keuren de uitgaven, tegen welke men bedenkingen heeft gemaakt: dit gelijkt veel naar de uitlegging van *non consentir* ten aanzien van de zaken van Italie door het Ministerie PÉRIER: men werkt althans tot het doen ook van die afgekeurde uitgaven meê. De Minister van Financien heeft het gevoeld, daar hij op hetgeen de Heeren D'ESCURY, VAN HEMERT en DE JONGE omtrent eene, naar hun inzien, anti-nationale geldbesteding met veel nadruk en welsprekendheid hadden gezegd, slechts een ontwijkend en weinig afdoend antwoord noodig heeft gekeurd. Over 't algemeen heeft Z. Exc. wat al te veel de les der redekunde betracht, dat men niet elke bedenking opnemen moet. De uitslag der stemming was aan de zijde der verdedigers van de wet; de eer der beraadslaging niet. Het is te wenschen dat, niettegenstaande het aannemen der wet, ook op hetgeen daartegen aangevoerd is, zal worden gelet. Bijzondere opmerking verdient de redevoering van den Heer VAN NES. Hij gaat in de Staatkunde van beginselen uit, die verschillend van de onze en strijdig daarmede zijn. Evenwel zien wij liever den toestand van het Rijk met fiksche trekken naar waarheid opengelegd, dan door ijdele grootspraak, bedriegelijk in slaap wiegen en beklagelijke zelfverheffing verbloemd.

"Een der voornaamste argumenten voor de wet was dat de verwerping in Belgie en ook bij de conferentie een nadeeligen indruk te weeg brengen zou. Maar het antwoord was gereed; dat de Mi-

Digitized by Google

nister, ook uit dien hoofde, geene wet voordragen moet, die zelfs bij eene zoo welgezinde vergadering zooveel tegenstand vindt; dat het gevreesde nadeel nog grooter wezen kon ten gevolge der wet: *Het is*, heeft de heer CATS gezegd, *tijd dat..... vooral ons financieel beheer met eene kundige, vaste en zuinige hand bestuurd worde..... de rust, zeker het welzijn van het Vaderland hangt er aan.* Om krachtig en eendrachtig te schijnen, moeten er geene nieuwe zaden van krachteloosheid en van tweedragt worden gelegd. Vooral onlijdelijk is het gedurig spreken van vertrouwen van eene vergadering wier pligt onderzoek is. Een betamelijk vertrouwen gaat zeer wel gepaard met het verlangen om uit eigene oogen te zien, waar gemeen overleg door de Grondwet voorgeschreven wordt. De Vergadering heeft waarlijk geen mistrouwen getoond, en verdiende geenszins de ongepaste en eenigermate beleedigende teregtwijzingen van den Heer FRETS. *Geen vertrouwen zonder overtuiging*, heeft de Heer VAN ALPHEN naar waarheid verklaard, en zoo men een onvoorwaardelijk vertrouwen verlangt, dan is het, niet enkel om der zuinigheidswille, beter geen Vertegenwoordiging dan eene gedurige vernedering der Natie te zien."

Blz. 137, medio. "6 Juni", enz. Zie *Recueil*, I, p. 291 en volg. De vrees, dat de Koning, bij het talmen der conferentie, zijn rechten zou handhaven, was toen reeds in Engeland zeer groot. Het vertrek van een courier uit 's Gravenhage naar den ambassadeur FAGEL te Parijs verwekte bezorgdheid bij PALMERSTON. Zie Brief van 31 Mei aan GRANVILLE, bij BULWER. Den 14en Juni schreef PALMERSTON: "I have talked much to FALCK and ZUYLEN to persuade the King to be quiete."

Blz. 138, medio. "In Nederland werd gewenscht". Zie hierboven, blz. 216 en de volgende aanteekening op blz. 140.

Blz. 139, r. 5 v. b. "In Juni — door de Oranjepartij in België". Wij willen niet beweren, dat de proclamatiën in Juni 1831 door toedoen van WILLEM I, nog veel minder dat zij door het Nederlandsch ministerie zijn verspreid, maar toch mag men als vrij zeker aannemen, dat door WILLEM I door tusschenkomst van den minister VAN DOORN de Belgische orangistische bladen voortdurend zijn ondersteund. Zie *Souvenirs d'un ex-journaliste*, 1820—1841, par LEBROCQUY, Brux. 1842, ofschoon het ten eenenmale onbewezen is, dat die ondersteuning is verleend uit de Nederlandsche schatkist, gelijk LEBROCQUY uit den Staat B. opmaakt.

Blz. 139, r. 10 v. b. "*Vlugtige beschouwing*". Dat de brochure ge-

Digitized by Google

schreven is door C. VAN MARLE, op aandrang van de ministers VAN DOORN en DE MEY, blijkt uit de levensschets van C. VAN MARLE, door G. W. VREEDE, M. v. N. L., 1861. De brochure vond bij zeer weinigen hier te lande instemming. *De Standaard*, die vroeger zeer het geroep van scheiding had afgekeurd, schreef er in haar nommer van 24 Juli het volgende van:

"Ofschoon wij met den schrijver geenszins dat heil zien in eene afscheiding, hetgeen velen er zich van voorstellen, ofschoon wij verre zijn van de voordeelen eener vereeniging te miskennen, en daarom de ontbinding des Koningrijks als eene ramp voor de beide deelen beschouwen, zoo gelooven wij evenwel dat bij eene afscheiding niet *alle* vooruitgang is afgesneden. Eveneens meenen wij dat eene geheele hereeniging thans weinig denkbaar is zonder eenen tusschenstaat, waarbij wij slechts op eene matige schikking met *België* kunnen en moeten rekenen, die misschien dan in de toekomst tot een herstel van gedragen leed zal kunnen leiden, en uit gevoel van wederzijdsche behoefte en noodzakelijkheid, welligt na verloop van tijd, beter dan ooit, eene meer innige ineensmelting der beide deelen zal kunnen tot stand brengen."

Blz. 140, r. 14 v. b. "Teekenen van ongeduld." De brieven door mij uit het leger geschreven, herroepen in mijne herinnering vele bewijzen daarvan, die ook van elders bevestigd worden. Het ontbrak daarbij soms niet aan koddige voorvallen. In de Amsterdamsche schutterij kommandeerde een officier "geef acht", waarop een vrijwillig schutter, een commissionair in effecten, uitriep: "'k geef negen, wanneer wij naar huis mogen gaan," hetgeen een algemeen gelach deed ontstaan. De toestand in Juni was inderdaad zeer drukkend. Er werden geene verloven gegeven, en toch werden vele vrijwilligers en schutters door maatschappelijke belangen naar huis geroepen. In het *Handelsblad* en *de Noordstar* van April tot Juli 1831 kwamen telkens meerdere aanwijzingen van dat ongeduld voor. Zie *de Noordstar* nommer van 28 April, 5 Mei, 9 en 17 Juni, waaruit wij de hier medegedeelde zinsneden ontleend hebben. Op de laatst vermelde dagteekening schreef *de Noordstar*: "Alles schijnt het ophanden zijn van beslissende maatregelen, het doen zelfs van eenen inval in België, te voorspellen. Mogten onze vrijwilligers, onze schutters overal levendig gevoelen, dat, hetzij zij te regt of ten onregt wanen, dat de Hollandsche Regering nog niet onvoorwaardelijk van het bezit van België heeft afgezien, onder de wapenen alleen gehoorzaamheid te pas komt. De blijdschap, waarmede de orders tot den ophanden zijnden uittogt te Nijmegen, te 's Bosch en overal ontvangen

Digitized by Google

zijn, orders, waarnaar zoo reikhalzend werd uitgezien, is ons borg voor den goeden uitslag van den veldtogt."

Bij dezen geest der natie moest wel een poging worden aangewend om aan den gespannen toestand een einde te maken, wanneer de Belgen zich niet onderwierpen aan de conferentie, en deze bleef talmen hare "onherroepelijke" bepalingen te handhaven.

Als eene tijdsbeschouwing afkomstig vae een onpartijdig, hooggeacht en kundig man, deel ik een uittreksel mede uit een brief, den 15en Mei 1831 geschreven aan mijnen vriend Mr. P. W. ALSTORPHIUS GREVELINK, toen vrijwilliger bij het Leidsche studentencorps, door onzen hooggeachten leermeester prof. WTTEWAALL:

"Gij vraagt mij wat ik van de zaken des lands denk; ik geloof niet dat er iemand is, die met eenige zekerheid, daaromtrent iets kan zeggen, alles is duister en hangt af van elkander opvolgende gebeurtenissen van den dag. In België voert men een ongehoord stoute taal, beleedigende voor alle mogendheden, die dat allen met een niet geloofljke langmoedigheid aanhooren, alleen om een algemeenen oorlog voor te komen, 't geen in vele opzichten een geluk is, evenwel uit de laatste berichten zou men zeggen, dat het begin der ontknooping nabij is, maar hoe zal die ontknooping zijn? Zal België van ons afgescheiden niet een zwakke muur zijn tegen Frankrijk? Ik geloof ja, en in dat geval zal onze toestand onzeker zijn, terwijl België zelve, zoo ik mij niet bedrieg, bij de bewerkte omwenteling altijd moet verliezen. Afzonderlijk als natie is het tegen Frankrijk niet bestand en met Frankrijk vereenigd zullen zij door de oude Franschen voor geen Franschen erkend worden, die geheel andere herinneringen en een geheel andere geschiedenis hebben, terwijl zij met ons vereenigd, spoedig het belangrijkste gedeelte der natie zouden hebben uitgemaakt, terwijl wij in geschiedenis en opkomst veel gemeens hebben. Het is jammer dat dit Vereenigd Nederland niet heeft kunnen blijven bestaan. Vereenigd zou dit land machtig hebben kunnen zijn, afgezonderd zullen beide zwakke staten zijn. Nu hopen wij slechts dat de scheiding voor ons geene te drukkende voorwaarden ten gevolge zal hebben en wensch ik dat men zich moge toeleggen op de staathuishoudkunde, die in mijn oog de belangrijkste van alle studiën is."

Blz. 141, r. 4 v. b. "Ook de financiën maakten een spoedige oplossing zeer wenschelijk." De *Nederlandsche gedachten* schreven den 30en April: "De niet zeer gunstige uitkomst eener leening, waarop op de meest voordeelige conditien ingeschreven werd en zulks bij een volk, dat toch niet ongezind is ter ondersteuning van het gouverne-

Digitized by Google

ment, is een zeer treffend, zeer treurig en zeer leerzaam bewijs, dat het openbaar vertrouwen (voor hetwelk volkomen onzekerheid doodelijk is) spoedig moet worden hersteld." *De Noordstar*, die sterk geijverd had voor de volteekening der leening, schreef den 9en Juni: dat de regeering door de mislukking der leening zich in een zeer moeielijke stelling bevond.

In de zoo merkwaardige *Brieven van* THORBECKE 1830—1832, door Mr. GROEN VAN PRINSTERER te Amsterdam uitgegeven, en die wij onder het afdrukken van dit vel ontvangen, lezen wij ook, onder dagteekening van 23 April 1831: "De vrijwillige leening schijnt niet vol te zullen komen en welligt blijft zij ver beneden het gevorderde bedrag."

Blz. 141, r. 10 v. b. "Bekrompen meeningen omtrent de riviervaart". Bij het beoordeelen van gevoelens moet men wel letten op de tijden. Het beweren, dat de geheel vrije vaart op den Rijn ons Land tot een land van enkel doorvoer zou maken, werd in 1828 en volgende door zeer liberale staathuishoudkundigen gedeeld, door DEN TEX, OP DEN HOOFF en anderen, terwijl de animositeit in Engeland en Duitschland tegen het beweren uit Nederland niet voortsproot uit zuiver liberale beginselen, maar uit egoïstische handelsberekeningen. De Belgische en Engelsche staatslieden wisten zeer behendig gebruik te maken van de bestaande oppositie tegen de Nederlandsche handelspolitiek in 1831, waaraan Nederland bij het Maintzer tractaat van 31 Maart 1831 wel voor het grootste gedeelte, maar toch nog niet geheel, had voldaan.

In 1830 was de eerste spoorweg van Liverpool naar Manchester tot stand gebracht. Een spoorweg van Antwerpen rechtstreeks naar Keulen zou evenzeer Engeland als Duitschland bevoordeelen. Om dat te doen gevoelen had de minister LEBEAU dadelijk een handelsdeskundige, BEHR, naar Frankfort gezonden. Zie JUSTE: *Lebeau* en *Congrès Belge*.

Blz. 141, medio. "Verslag der Handelmaatschappij". Niettegenstaande den ongunstigen actueelen toestand, las men echter reeds in het verslag het volgende: "De pogingen, welke Z. E. de tegenwoordige Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH aanwendt om onze schoone kolonie hoe langer hoe meer aan de belangen der nationalen handel en scheepvaart bevorderlijk te maken, zijn reeds veelbelovend en de voordeelen van de uitbreiding door Z. E. aan de cultuur gegeven, zullen weldra blijkbaar zijn." Een uittreksel van het verslag vindt men bij LASTDRAGER, D. I, blz. 339.

Digitized by Google

Blz. 141, r. 11 v. o. "Schijnen nieuwe voorstellen van verdeeling". JUSTE: *Congrès Belge*, 1861, II, 205, vermeldt dat, nadat LEOPOLD tot Koning gekozen was, het volgende heeft plaats gehad: "A la veille de perdre définitivement les anciennes provinces méridionales du royaume des Pays-Bas, la Hollande avait de nouveau mis en avant le projet de les démembrer pour les partager avec la France et la Prusse, et ce projet fatal souriait aux représentants de ces deux puissances." JUSTE vermeldt verder, dat dit plan mislukte, doordat LEBEAU de commissie te Londen waarschuwde, en LEHON bij het Fransche gouvernement "la connivance" van TALLEYRAND aan dat plan nonceerde, terwijl LEOPOLD *vivement* de vertoogen der Belgische commissarissen NOTHOMB en DEVAUX ondersteunde. Voor deze bepaalde feiten geeft JUSTE hoegenaamd geen bewijzen, en ons zijn geene aanwijzingen hoegenaamd voorgekomen, dat Holland in Juni een verdeelingsplan heeft voorgesteld, en dat dit plan heeft toegelachen aan de gevolmachtigden van Frankrijk en Pruissen. NOTHOMB: *Essai*, vermeldt slechts, p. 113, eene "pensée fatale" en, p. 115, dat "les révélations", welke de commissarissen van dit plan in het comité-generaal van 30 Juni hebben medegedeeld: "n'ont guères pu être considerées à cette époque que comme des moyens diplomatiques." STOCKMAR vermeldt niets van verdeelingsplannen in Juni. JUSTE is in zijn latere werken ook veel minder stellig. In de biographie van LEBEAU, 1863, gaat hij die verdeelingsplannen van Juni, p. 45—47, stilzwijgend voorbij. In de biographie van LEHON, 1867, p. 53, deelt hij een brief van deze aan den regent mede, waarin aan hem uit Londen wordt geschreven: "On ne croit point, que TALLEYRAND concerte avec la Prusse et la Hollande le partage de la Belgique. Mais on avoue qu'après la combinaison du prince LÉOPOLD, il ne reste de moyen d'en finir que la réunion ou le partage"; en in de biographie van LEOPOLD, 1868, waar, p. 121, dezelfde brief medegedeeld wordt, vindt men weder geene melding van de krachtige ondersteuning van LEOPOLD in de bestrijding van het verdeelingsplan door de commissarissen, zoodat men mag aannemen, dat JUSTE, in zijn *Congrès Belge*, losse geruchten te veel als vaste plannen heeft voorgedragen. Mij is door den Nederlandschen staatsman, die het plan van verdeeling ontwierp, dat in April aan den Prins van Oranje werd aangeboden, stellig verzekerd, dat Koning WILLEM daarover niet heeft onderhandeld. Ofschoon in de brieven van PALMERSTON herhaalde malen sprake is van TALLEYRAND'S plannen om België te verdeelen, komt daarin niets voor van hetgeen JUSTE vermeldt, dat Holland daartoe een voorstel had gedaan, terwijl ook die plannen niet zijn gevormd in Juni, maar in April en na den tiendaagschen veld-

Digitized by Google

tocht. Het is ook zeer wel mogelijk, dat de geruchten omtrent verdeelingsplannen hunnen oorsprong verschuldigd zijn aan plannen tot eene bezetting van België.

Blz. 142, r. 4 v. b. "De beide Belgische commissiën". Zij waren in hetzelfde hôtel gelogeerd; maar de commissie om de kroon aan LEOPOLD aan te bieden kon niet bij den Prins toegelaten worden, zonderdat NOTHOMB en DEVAUX geslaagd waren in hunne commissie, om eene wijziging te brengen in de territoriale bepalingen. De onderscheiden werkkring dier beide commissiën gaf tot eene soms zonderlinge verhouding aanleiding, vooral daar het niet aan naijver tusschen enkele leden dier commissiën ontbrak, zooals bijv. tusschen DESTOUVELLES en NOTHOMB. Verg. de bijzonderheden bij JUSTE: *Léopold I.*

Blz. 142—145. De hier vermelde bijzonderheden vindt men deels bij NOTHOMB: *Essai historique et politique sur la révolution Belge*, 1833, en TH. JUSTE: *Congrès Belge.*

Dat de jeugdige leeftijd van J. B. NOTHOMB invloed heeft gehad op de bepaling van den ouderdom voor de leden van het congres, ontleenen wij aan JUSTE: *Congrès Belge*, I, p. 62. Toen NOTHOMB en DEVAUX naar Londen werden afgevaardigd, werd aan den eerste ook zijn jeugdigen leeftijd tegengeworpen. In de biographie van LEBEAU, p. 45, wordt het volgende gesprek tusschen den regent en NOTHOMB vermeld: "Le régent montrait un dépit. "Je vous trouve bien présomptueux" dit il enfin. Justement blessé M. NOTHOMB répliqua: "Pourquoi pas! On voit tant de choses de nos jours; vous par exemple, Monsieur le Baron, vous êtes Régent de la Belgique."

Wij zijn verre verwijderd van de talenten en het staatkundig doorzicht van NOTHOMB te ontkennen. Met meer eerbied voor nationale Nederlandsche beginselen dan de Graaf VAN DER DUYN, heeft hij, in plaats van den raad van den Noord-Nederlander: dat de Koning zich Belg had moeten maken om het Koninkrijk te behouden, zeer juist betoogd: dat er eene Belgische en eene Nederlandsche nationaliteit was, die zich niet lieten vereenigen. In plaats van de oorzaken der scheiding in bijzondere omstandigheden te zoeken, heeft hij met groote scherpzinnigheid de moeielijkheid der vereeniging erkend en de onmogelijkheid van eene hereeniging aangetoond, tenzij België door Holland als wingewest werd behandeld. Zonder zijn eigen nationaliteit te verliezen zou Holland niet anders kunnen handelen: "La Hollande ne pourrait agir autrement sans commettre une grande faute, sans manquer aux règles de la prudence la plus vulgaire," p. 321. Met historisch talent heeft hij de geschiedenis der Belgische nationaliteit

Digitized by Google

geschetst, hoe de Fransche overheersching en de vereeniging met Holland daartoe hebben bijgedragen. Terecht zag NOTHOMB in Juni 1831 in, dat voor het behoud der Belgische nationaliteit noodig was, dat LEOPOLD overgehaald moest worden de kroon van België aan te nemen en dat de conferentie moest bewogen worden tot een voorstel, dat het Belgisch congres zou kunnen aannemen; maar bij de erkenning van de groote bekwaamheden van dezen Belgischen staatsman, bewijst toch de wijze, waarop hij de conferentie tot verandering van het protocol van 20 Januari heeft gebracht, òf van grove onnauwkeurige kennis van de geschiedenis, òf van voorbeeldelooze stoutmoedigheid in het gebruik van valsche argumenten. In NOTHOMB, den jeugdigen advocaat, voor België naar Londen gezonden, kan dit eenige verschooning vinden; maar onverantwoordelijk is het inderdaad, dat een geschiedschrijver als JUSTE, die toch tractaten en documenten moet lezen, — dat een hoogleeraar als Prof. THÖNISSEN nog na jaren, de valsche argumenten van NOTHOMB kunnen voordragen, nadat zij herhaalde malen door de Nederlandsche diplomatie zijn wederlegd. Wanneer JUSTE: *Congrès Belge*, en THÖNISSEN: *Léopold I*, NOTHOMB naschrijven: "Maastricht n'avait jamais fait partie de la république des Provinces Unies, mais les états généraux y avaient exercé depuis 1632 certains droits en concurrence avec le prince-évèque de Liège", etc. toonen zij inderdaad, dat zij de geschiedenis schrijven zonder onderzoek. Wanneer zij slechts de tractaten zelve hadden ingezien, zouden zij zich overtuigd hebben, dat de Bisschop van Luik geen territoriaal mede-eigendom in Maastricht heeft gehad, maar alleen jurisdictie-rechten over Luikenaars, evenals dat de Paltzgraaf gedurende de Republiek Bergen-op-Zoom niet als staatseigendom heeft bezeten, maar alleen daar heerlijke rechten heeft uitgeoefend.

Niettegenstaande eene inzage der tractaten, een eenvoudig inlichtingvragen bij de Nederlandsche gevolmachtigden genoegzaam zouden zijn geweest de gevolmachtigden ter conferentie te behoeden dupe te worden van den jeugdigen Belgischen advocaat, namen zij zijne beweringen aan.

De Belgische commissarissen, even als de leden der conferentie, wilden inderdaad geen waarheid en licht; hunne intriges vorderden geheimzinnigheid. NOTHOMB schrijft: *Essai* p. 162, na uit zijne memorie het plan omtrent de enclaves medegedeeld te hebben: "Tel était le plan de la nouvelle négociation; on conçoit que la moindre indiscrétion pouvait être fatale.

"La négociation avait déjà fait de notables progrès, lorsque les commissaires se décidèrent à prendre l'avis des membres de la députation restés jusque là étrangers à leurs travaux; une communication

Digitized by Google

toute confidentielle leur fut faite le 17 Juin. Jamais secret n'a été plus réligieusement gardé et dans la longue et orageuse discussion des 18 articles pas un mot n'est venu trahir les deux négociateurs. Enfin le 19 Juin le projet présentait la redaction suivante", etc.

NOTHOMB deelt vervolgens de redactie mede, door hem gemaakt. Op blz. 165 luidt het verder: "Ce projet fut successivement amendé dans quelques parties et augmenté de plusieurs articles; le 23 Juin la redaction définitive en fut arrêtée à Marlboroughhouse (het verblijf van Vorst LEOPOLD); le 26 l'acte fut signé au Foreign Office."

Uit deze mededeeling blijkt hoe weinig de 18 artikelen het zelfstandig werk waren van de conferentie, die in November 1830 hare werkzaamheden had aangevangen om overeenkomstig de bepalingen van het congres te Aken: "à délibérer de concert avec Sa Majesté le Roi des Pays-Bas sur les meilleurs moyens de mettre un terme aux troubles, qui ont éclaté dans ses états."

In plaats van zich te houden aan de "onherroepelijke bepalingen" omtrent de scheiding, door den Koning in Februari 1831 aangenomen, was de conferentie de handlangster geworden van hetgeen een vlug jong advocaat ter oplossing van het vraagpunt haar voorschreef. Dat de 18 artikelen het werk der Belgische staatslieden is geweest, vermeldt ook LEBEAU in zijn *Souvenirs*. Zie JUSTE: *Lebeau*, p. 72: "Les dix-huit articles étaient le fruit de la diplomatie de mon ministère, si admirablement conduite par le prince LEOPOLD. Ils justifiaient mes paroles au congrès: *Nous n'aurons pas la dette et nous aurons Luxembourg.*" — Deze mededeeling van den Belgischen staatsman is ook belangrijk om de oprechtheid van de bedoelingen met den brief, geteekend 9 Mei, aan VERSTOLK VAN SOELEN te waardeeren.

Dat de Nederlandsche diplomatie de intriges van de conferentie met den Belgischen gevolmachtigde ten volle doorgrond heeft, blijkt uit eene zinsnede in de beantwoording der 18 artikelen, *Recueil*, I, p. 20; "Le contenu inattendu de cette pièce a d'autant plus douloureusement affecté Sa Majesté, que d'après ce qui en résulte, la conférence n'a pas jugé devoir accueillir une seule des observations multipliées produites par les plénipotentiaires des Pays-Bas. La plupart de ces articles semblent résulter d'un concert avec ceux, qui exercent le pouvoir en Belgique, mais sans s'arrêter à cette apparence," etc.

Blz. 144, r. 1 v. o. "LEOPOLD's ultimatum". De 18 artikelen werden onder de oogen van LEOPOLD vastgesteld. Zie NOTHOMB: *Essai*, p. 165; STOCKMAR, S, 167. Zij werden het eerst door LEOPOLD, PALMERSTON en de twee Belgische commissarissen en eerst later door de conferentie geteekend. JUSTE: *Léopold I*, vol. I. p. 122: "Le prince

Digitized by Google

LEOPOLD plaçait les puissances entre le refus absolu de la couronne de Belgique ou l'acceptation à telles conditions. Ce que la conférence craignait pardessus tout c'était précisément le refus du prince, l'impossibilité d'une solution pacifique de la question Belge."

Blz. 145, r. 3 v. b. "De Pruissische gezant". Zie JUSTE: *Congrès Belge*, II, p. 212.

Blz. 145, r. 11 v. b. "Geheim tractaat". Zie ALISON: *History of Europa*, 1855. Vol. IV, 570, die ook aldaar het door ons vermelde gezegde van TALLEYRAND mededeelt.

Blz. 145, r. 15 v. o. "Nota van 22 Juni". *Recueil*, I, p. 208.

Blz. 145, r. 2 v. o. "18 artikelen". Deze artikelen moeten niet alleen beoordeeld worden naar hunne eerste lezing, maar ook bepaald in betrekking tot de uitlegging, die NOTHOMB in het congres er aan gaf. De 18 artikelen zijn dan ook als eene verandering van de "onherroepelijke bepalingen" in het protocol van 20 Januari vervat en als wederrechtelijk afgekeurd, zoowel door ALISON: *History of Europa*, t. a. p., als door L. BLANC: *Histoire de dix ans*, en door bijna alle onafhankelijke schrijvers over de diplomatie.

Blz. 146, r. 8 v. b. "PALMERSTON". Zie boven blz. 227.

Blz. 146, r. 11 v. b. "FALCK". *Brieven*, blz. 323: "Mijn advies was geweest om in het laatst van Juni los te slaan, zoodra wij van de 18 artikelen kennis hadden genomen en dus van de instructie om het ons gegeven woord te verbreken." THORBECKE sprak eenigszins een dergelijke gedachte aan GROEN VAN PRINSTERER den 19en Juli uit. Zie *Brieven*, blz. 50. Men schijnt echter in het hoofdkwartier gedacht te hebben, dat de Belgische republikeinen zich tegen LEOPOLD zouden verklaren. VAN ASSEN schreef in het begin van Juli aan THORBECKE, dat naar de berichten uit België bij het hoofdkwartier ontvangen, de republiek eer zou zijn gevestigd, dan COBURG eene apparitie in België had gemaakt. *Brieven*, blz. 51.

Blz. 146, medio. "VAN ZUYLEN VAN NYEVELT". Verg. *Memorandum van Baron H. van Zuylen van Nyevelt, betrekkelijk zijne diplomatische verrigtingen in Junij, Julij en Augustus* 1831, in 1853 gedrukt, maar niet in den handel.

Digitized by Google

Blz. 146, r. 14 v. o. "De conferentie". Zie *Recueil*, 1, 216.

Blz. 146, r. 1 v. o. "Een plaats aanbood. Zie *Memorandum*.

Blz. 147, r. 10 v. b. "Bergen-op-Zoom". In de *Noordstar* van 29 Juni las men:

"De Belgen schijnen, nu zij door de Franschen beginnen verlaten te worden, in de Engelsche Dagbladen steun te vinden. De weifelende toon van den *Courier* maakt het zeer gemakkelijk, hem uit zijne eigene redeneeringen te wederleggen. Doch ziedaar ook den *Morning Herald* uit den hoek gekomen.

"Volgens deze is het verschil over het grondgebied zeer gemakkelijk uit den weg te ruimen. "De conferentie," zoo spreekt hij, "heeft het jaar 1790 tot grondslag harer bepalingen omtrent de grensscheiding genomen; in dat jaar behoorden Limburg en de linkeroever der Schelde aan Holland en *Bergen op Zoom aan België*. Holland kan deze vesting nimmer missen, en dat kan aanleiding geven tot ruiling," enz.

Het ministerie CASIMIR PERIER schijnt na de weigering der Belgen om tot het protocol van 20 Januari toe te treden, geneigd te zijn geweest tot eene gemeenschappelijke bezetting van België om België te dwingen. In den brief van FALCK VAN SCHNEITHER, van 17 April, lezen wij: 'Het vredelievend ministerie van CASIMIR PERIER is wel geneigd om de rust te herstellen door middel van eene militaire occupatie, maar onder deze mits dat de Fransche troupes hiertoe gebruikt zullen worden, zoowel als Hollanders en Pruissen, enz." Hiermede stemmen de Fransche ministeriëele bladen van Mei en Juni overeen. TALLEYRAND trad niet dan op het laatst toe tot de 18 artikelen.

Blz. 147, r. 18 v. b. "Lord ABERDEEN meende dat men Nederland onrechtvaardig had behandeld, — vreesde voor oorlog". De rede van Lord ABERDEEN werd in het *Handelsblad* en de *Staatscourant* bij ons medegedeeld. Ook het Engelsch dagblad *the Courier* vreesde oorlog. Ook in België vreesde men reeds den 23en Juni een aanval, gelijk uit de Belgische bladen blijkt.

Blz. 147, medio. "18 artikelen eene groote mystificatie". NOTHOMB erkent, dat bij de conferentie moest worden aangetoond, dat de 18 artikelen in wezenlijkheid niet afweken van het protocol van 20 Januari, — en in het congres, dat zij veel voordeeliger voor België waren dan het protocol, dat het congres verworpen had. JUSTE: *Con-*

Digitized by Google

grès Belge, schrijft: "La conférence trouva dans le système des commissaires un pretexte suffisant pour modifier ses premières décisions sans paraître y renoncer"; terwijl hij later in onderscheidene bijzonderheden tracht te bewijzen, dat de 18 artikelen in waarheid voor België veel voordeeliger waren dan de protocollen van Januari.

Blz. 148—150. De hier vermelde bijzonderheden zijn ontleend aan JUSTE: *Congrès Belge.*

Blz. 150, r. 13 v. b. "LEBEAU uitvoerige rede". Zijne rede, eene opmerkelijke toelichting van de bedoelingen der Belgische staatslieden en van de verschillende interpretatiën, waartoe de artikelen aanleiding konden geven, wordt ook medegedeeld in het *Recueil*, I, p. 217.

Blz. 151, r. 15 v. o. "Geen enkele stem". De algemeene afkeuring blijkt uit het *Journal de la Haye*, het *Handelsblad*, *de Standaard*, *de Noordstar* en de *Nederlandsche gedachten*. THORBECKE schreef aan GROEN VAN PRINSTERER: "Ik ben het geheel eens met het laatste nommer der *Nederlandsche gedachten*, dat eene volkomen toestemming in de 18 artikelen weinig minder zou zijn dan eene overgave op genade of ongenade." *Brieven*, blz. 50. *De Noordstar* noemt in haar nommer van 28 Juli de afwijzing der 18 artikelen, die de Koning aan zich zelven en aan Holland verschuldigd was, "een stap, welke de meest angstvallige voorzigtigheid moet goedkeuren, terwijl eene welberaden staatkunde denzelven onvermijdelijk verklaart." *De Standaard* schreef den 24en Juli:

"Door het voorstellen der achttien artikelen der preliminairen, zijn de onderhandelingen betrekkelijk de regeling der Belgische zaken in eenen stand gebragt, geheel verschillend van dien, waarop de protocollen dezelve geplaatst hadden. Zonder hiervan voorloopig kennis te geven aan de Nederlandsche Regering, die zich aan de protocollen had onderworpen, heeft de conferentie gemeend, door eene nieuwe reeks van voorstellen te beproeven, de bestaande verschillen uit den weg te ruimen, en alzoo het behoud van den vrede in Europa te verzekeren. Zij erkent, dat dit haar eenig doel is. Zij verklaart, dat zij gezind is, om de regten en belangen van *Nederland* te zullen behartigen, voor zooverre het behoud van den vrede zulks zal toelaten. De Mogendheden willen dus evenals het tegenwoordig Fransche ministerie den vrede, het koste wat het wil, en dus ook zelfs ten koste van *Nederland*. Dit is het oogmerk, dat wij reeds vroeger bij de conferentie veronderstelden, en de reden waarom wij weinig heil verwachtten van de Londensche onderhandelingen. Hetgeen men van

Digitized by Google

den kant van *Belgie* niet heeft kunnen verkrijgen, tracht men nu van *Holland* te erlangen. Zoo bezwarend als de protocollen voor *Belgie* waren, zoo drukkend voor Nederland zijn de preliminairen zooals zij daar liggen, en vooral na den dubbelen zin, dien men er aan geven kan. Niet te verwonderen is het dus, dat zij door onze regering niet voetstoots zijn aangenomen. Alom heeft zich de openbare meening daartegen verklaard; en hoezeer men erkende, dat sommige bepalingen niet zoo verwerpelijk waren, dat men althans om dezelve zich niet in eenen oorlog moest wikkelen, zoo dacht men evenwel hieromtrent eenstemmig, dat het geheel eene wijziging behoorde te ondergaan, en eene uitlegging behoefde, om ook dezerzijds te kunnen worden goedgekeurd.

"Intusschen is *Belgie* tot die vredesvoorwaarden toegetreden. Een door hetzelve gekozen Vorst is reeds op dit oogenblik ingehuldigd, en heeft zijn zegel gehecht aan hetgeen het Belgisch Congres ten aanzien van de betrekkingen met *Holland* besloten had. Door den Koning der *Nederlanden* is deze daad verklaard te zijn een daad van vijandschap, en de Vorst, die dezelve beging, een vijand der Nederlandsche regering.

"Is dit de voorlooper van een oorlogsverklaring? De geheele strekking van het antwoord der regering op de Londensche voorstellen schijnt daarheen te leiden. Men spreekt van eene handhaving zijner regten door de wapenen; men geeft te kennen dat de vraag omtrent het behoud van den vrede nu slechts van *Brussel* naar *'s Hage* is verplaatst zonder te zijn opgelost. Voegt men hierbij hetgeen sedert eenigen tijd al is geschreven in het half officieel *Journal de la Haye;* let men wijders op het vertrek des Konings naar het leger met den Prins van Oranje en deszelfs zonen, ten einde voor den aanval zoo het schijnt, alle gemaakte krijgs-toerustingen in oogenschouw te nemen en de geestdrift bij onze krijgslieden te verlevendigen; zoo moeten wij erkennen, dat men de houding aanneemt, als wilde men in ernst *Belgie* door de wapenen tot redelijke schikkingen noodzaken.

"Wij bekennen het, de overweging van alle deze omstandigheden vervult ons met schrik voor de toekomst. Naar onze wijze van zien, is ja de oorlog de ontknooping van het tooneelspel, dat sedert maanden vertoond wordt; maar zal dezelve inderdaad ons die voordeelen aanbrengen, die men er van verwacht? Wij meenen reden te hebben, om aan zulk eenen gunstigen uitslag te twijfelen.....

"Hoe dit echter wezen moge, zeker is het, dat wanneer wij oorlog beginnen, wij *Engeland* en *Frankrijk* mede te bestrijden zullen hebben; en dat wij op geene vreemde hulp kunnen rekenen, dan door eenen algemeenen oorlog te doen uitbreken. En wat zal daarbij dan

Digitized by Google

onze toestand zijn? Dat onze kolonien in de waagschaal zullen zijn gesteld; dat wij kunnen overstroomd worden door horden van de zoodanigen, die door de kwijning van handel en nijverheid ten gevolge der plaats gehad hebbende omwentelingen en beroerten uit *België* en *Frankrijk* herwaarts zullen afkomen, om hunne wraak te koelen, en onze bezittingen te rooven; dat het nationaal bankroet onvermijdelijk wordt, dat wij eindelijk onze hulpbronnen, ons geheel volksbestaan op het spel zetten, ter bekoming van eenen vrede, waarin dan nog veel meer aangelegenheden moeten geregeld worden, en wel met Mogendheden, tegen welke alle krachtbetoon onmogelijk is, en aan wier eindbeslissing wij ons dan zouden moeten onderwerpen, na ons zelven te hebben uitgeput, en onzen geheelen ondergang onvermijdelijk te hebben voorbereid."

Niet zonder eenige zorg zag het *Handelsblad* de zaken in de toekomst te gemoet:

"Indien de regering overtuigd is, dat zij door de aanneming der 18 artikelen zich zelve zou vernederen en Hollands belangen en regten op het spel zetten, dan handelt zij pligtmatig door de afwijzing dier voorstellen. De nationale eer, en de handhaving van den publieken geest heeft er belang bij, dat de regering het voorbeeld geve van moed en gevoel van eigen waarde. Maar, opdat de weerklank daarvan in de gemoederen der burgerij duurzaam zij, is het volstrekt noodig dat die overtuiging ook daar gereeden ingang vinde; anders zal zij naderhand te vergeefs naar daden wachten om er het zegel op te drukken. Wij voor ons willen ons tot nog toe gaarne overtuigen dat de regering, beter bekend met de gezindheden der diplomatie, en met middelen, om het gegeven antwoord vrucht te doen dragen, niet onberaden is. Intusschen heeft de regering beslist, en wij eerbiedigen hare beslissing, overtuigd dat zij die zal genomen hebben met kennis van de mogelijkheid om op eene andere wijze een einde aan de zaak te maken. Wij behooren alleen ons best te doen, om den welgemeenden Vorst te ondersteunen; en geene verdeeldheid van opinie moet onze krachten verzwakken."

De *Nederlandsche gedachten* schreven in het nommer van 4 Juli in den aanhef: "Luxemburg, Limburg en Staats-Vlaanderen zijn de landen welke België, rechtstreeks of zijdelings door meer dan eene mogendheid ondersteund, aan den Koning en het rijk der Nederlanden ontweldigen wil"; en aan het slot van het nommer, na de bekendwording der 18 artikelen: "De aanneming der artikelen, waarin de conferentie op nieuw, vruchteloos aan revulutionairen overmoed toegeeflijkheid heeft betoond, mag niet worden ondersteld; zoowel als omdat de voorwaarden zelve onaannemelijk zijn, als ook dewijl na het

Digitized by Google

gebeurde, er geen de minste waarborg is der uitvoering van dit zonderling vergelijk. Zal er aan het leger last gegeven worden om voorwaarts te rukken. Dit is een andere vraag, bij wier beantwoording men bedacht moet wezen de krachten der Natie te sparen tegen dat Holland welligt door meer dan Belgen aangevallen wordt."

Na het nommer van 4 Juli verscheen het volgend nommer der *Ned. ged.* eerst den 14^{en} Augustus, na den tiendaagschen veldtocht.

Blz. 151, r. 12 v. o. "Nota van 12 Juli." *Recueil* I, 249. THORBECKE, die eenige dagen na hare inlevering de nota had gezien, noemde haar een stuk, vol gezond Hollandsch verstand, bondig en met waarheid gesteld. *Brieven* blz. 52.

Blz. 153, r. 2 v. b. "Op zijne vraag"; enz. Het hier vermelde gesprek vindt men in zeer vele geschriften, als: JUSTE: *Congrès Belge;* JUSTE: *Léopold;* STOCKMAR: *Denkw.*, enz. Het eerst is het vermeld in een artikel in de *Augsburgsche Zeitung*, waaruit het in het *Handelsblad* van 17 December 1831 werd overgenomen. Aldaar leest men het volgende:

"Het artikel vangt aan met een zeer belangrijk punt, de vraag namelijk of LEOPOLD zich inderdaad aan België heeft opgedrongen? De groote Mogendheden, zegt de schrijver, mogen van het tegendeel overtuigd zijn, Europa kan dit niet weten, en heeft zelfs regt daaraan te twijfelen, wijl het anders moeijelijk te begrijpen zoude zijn, waarom Rusland, Oostenrijk en Pruissen, wanneer zij werkelijk hunne goedkeuring aan de 18 preliminaire artikelen gegeven hebben, den Koning van België nog niet hebben erkend? De volgende tot dat punt betrekkelijke zinsneden nemen wij in derzelver geheel over.

"Ik was van den aanvang af geen bewonderaar van de Belgische omwenteling, daar zij wel niet zonder allen *goeden* grond, evenwel, — gelijk ik nog geloof, — zonder *voldoenden* grond bij hen, die haar deden uitbreken, eene navolging was van de Fransche. Maar zij *was eenmaal uitgebroken* en heeft welligt meer nog dan de Fransche er toe bijgedragen, om het noordwestelijk deel van Europa plotseling in eenen vroeger naauwelijks zoo gekenden staat van onzekerheid, beroering en verwarring te dompelen. De vijf groote Mogendheden hadden bereids verschillende schikkingen (combinatien) beproefd, om de zaken tot de orde terug te brengen. Geene derzelve werd uitvoerlijk bevonden. De eenige, die door de Conferentie voor uitvoerbaar werd gehouden, was juist de *tegenwoordige*. Dit blijkt duidelijk uit de voorschriften, door het Pruissische Hof aan deszelfs Gezant te Londen gegeven, waarbij gezegd wordt: "Beproef alles om

Digitized by Google

België wederom onder den schepter van Koning WILLEM terug te brengen. Gelukt dit niet, tracht dan een afzonderlijk Koningrijk onder den Prins van Oranje te helpen oprigten. En lukt ook dit niet, *bewillig er dan in*, dat LEOPOLD Koning der Belgen worde, *daar deze door zijne persoonlijkheid en door zijne betrekking tot de gezamenlijke groote Mogendheden den besten en ook den vereischten waarborg aanbiedt.*

"Hierop grondde zich de verkiezing van LEOPOLD tot den Belgischen troon, en wederom op de door de Belgen aangenomen 18 preliminaire artikelen grondde zich zijne verklaring, dat hij bereid was de hem aangeboden Kroon te aanvaarden.

"Nadat de aanbieding aan den Prins had plaats gehad, de 18 artikelen door de Belgen aangenomen waren, en de Prins zich voor de aanneming der Kroon verklaard had, begaf de Baron VAN WESSENBERG, op verzoek der Conferentie, zich naar den Haag, om ook Koning WILLEM tot de aanneming dezer artikelen te bewegen. *Twee dagen vóór het vertrek van* LEOPOLD *naar Brussel en voor dat het antwoord van Koning* WILLEM *door den Baron* VAN WESSENBERG *aangebragt was, kwamen des nachts ten* 12 *ure, de gezamenlijke leden der Conferentie op Marlboroughhouse bijeen, en stelden eenparig den Prins voor oogen, dat zijne aanneming der Belgische kroon het eenige middel was om Europa te redden uit eene groote verlegenheid waarin het zich bevond, en aan hetzelve den vrede te verzekeren, die zonder de aanneming zijnerzijds in allen gevalle bedreigd werd.* "En zullen al de Mogendheden mij onverwijld erkennen, wanneer ik naar Brussel ga, zonder het antwoord van den Koning van Holland af te wachten?" vroeg de Prins. "*Ook dan*," zeide de Russische gezant MATUSCHEWISCH, die het woord opvatte: *ook dan*. Want in dat geval zouden wij de middelen weten te vinden om den Koning van Holland tot de aanneming te noodzaken." En eerst daarna beloofde de Prins naar Brussel te gaan, en de afreis werd op den derden dag bepaald en alle toebereidselen daarna ingerigt. Toen nu *daags na* dit onderhoud, de tijding kwam, dat Koning WILLEM weigerde de 18 artikelen aan te nemen, verklaarden de Russische, Pruissische en Oostenrijksche gezanten, *dat zij de erkenning van den Prins als Koning van België voor 's hands moesten uitstellen.* Daar evenwel Engeland en Frankrijk te kennen gaven, dat zij hunne beloften om den Prins te erkennen, ondanks de weigering van Hollands zijde, gestand wilden doen, zoo geraakte de Prins in het onaangename geval, van te moeten beslissen, of hij zijn aan Engeland, Frankrijk en België gegeven woord, ter zake van de tijdelijke weigering van Rusland, Pruissen en Oostenrijk om hem behoorlijk te erkennen, na al het gebeurde, konde en ook durfde

Digitized by Google

terug nemen? Of het woord, hetwelk Engeland en Frankrijk bereid waren met nadruk te houden, voor België en ook voor Europa van hoogere waarde ware, dan dat hetwelk de absolute Mogendheden voor het oogenblik weigerden te vervullen. Hij geloofde tot de heilige nakoming van het door hem aan Engeland, Frankrijk en België gegeven woord te moeten besluiten."

Met de *Denkwürdigkeiten* van v. STOCKMAR, waaruit blijkt, dat hij onderscheidene artikelen in de *Allgemeine Zeitung* geschreven heeft, en bepaaldelijk S. 170, vóór ons, is de gissing niet gewaagd, dat deze vriend van Prins LEOPOLD het artikel geschreven heeft, terwijl het dan ook duidelijk wordt, dat de uitgever der *Denkwürdigkeiten* op gemelde bladzijde, regel negen van boven, abusievelijk *Zwei Tage auvor* geschreven heeft voor *Zwei Tage naher*, zooals het in het artikel luidt: *Daags na het onderhoud*, iets dat ook door den zin gevorderd wordt, daar het bericht, vroeger gekomen, natuurlijk dat gevolg niet zou gehad hebben. De bijzonderheid, in de *Augsburger Zeitung*, in 1831 en nu weder in STOCKMAR's *Denkw.* vermeld, is daarom zoo belangrijk, omdat zij doet zien, hoe reeds in Juni 1831 Engeland en Frankrijk de meerderheid in de conferentie geheel beheerschten.

Blz. 153, medio. "Het eerste officieele diné." Zie JUSTE: *Léopold.*

Blz. 153, r. 11 v. o. "LEOPOLD in België met gejuich ontvangen". Verg. JUSTE: *Léopold I.*

Blz. 153, r. 5 v. o. "Op aandrang van den Engelschen ambassadeur". Zie den brief van PALMERSTON aan GRANVILLE, bij BULWER. Zoo de Nederlandsche regeering een bepaald doel had gehad om door den veldtocht eene restauratie te bewerken, dan had zij stellig aan dien aandrang niet voldaan. Geheel anders was het, nu de Nederlandsche regeering nog eenige hoop voedde om tot een eindbeslissing te geraken, die door België werd verijdeld.

Blz. 154, r. 1 v. b. "Brief van 25 Juli". Inderdaad was deze brief weder een nieuw bewijs van zwakheid der conferentie, nu tegenover België, dat de 18 artikelen had aangenomen.

Blz. 154, r. 8 v. b. "Alles in gereedheid". Verg. over de hier vermelde bijzonderheden: BOSSCHA: *Leven van Willem II.*

Blz. 154, r. 15 v. o. "Zonder dat omtrent de geldmiddelen zekerheid verkregen was". Den 13en Juli was het welslagen van de leening,

Digitized by Google

uitgeschreven bij de wet van 28 Juni, nog onzeker. In *de Noordstar* van 13 Juli werd zij aangedrongen onder anderen door de woorden: "Bedenkt het wèl, dat zoo de vrede ooit gesloten wordt, omdat wij niet bij magte zijn oorlog te voeren, de voorwaarden niet anders dan ten onzen nadeele zijn kunnen. Neen van u zal niet gezegd worden dat gij het bloed uwer zonen voor het Vaderland over hadt, maar geen geld." De volteekening der leening was eerst bekend in het eind van Juli, volledig eerst den 3en Augustus; zij gelukte gedeeltelijk door de aanzienlijke deelneming daarin door WILLEM I. *De Noordstar* van 28 Juli schreef daaromtrent het volgende:

"Het moet voor den Koning eene zeer aangename gewaarwording geweest zijn, den invloed gade te slaan, welke het bekend worden der aanzienlijke som, waarvoor Hij in de vrijwillige geldleening heeft deelgenomen, op den prijs der renversalen en mitsdien op den algemeenen stand onzer fondsen gehad heeft. Inderdaad heeft Z. M. daardoor getoond, voor zich zelven aan 's Lands behoud niet te wanhopen, terwijl Hij tevens een persoonlijk bewijs van edelmoedigheid gegeven heeft, hetwelk men zooveel te meer behoort te waarderen, als het zekerder is, dat Z. M., ten gevolge van den Belgischen opstand, alleraanzienlijkste verliezen geleden en de sommen, waarover Hij beschikken kon, reeds vroeger ter voorziening in 's Lands dringendste behoeften in de schatkist gestort heeft."

In het bericht van den minister van financiën van 3 Augustus, (LUTTENBERG 1831, blz. 85), aan de gouverneurs der provinciën, dat bij het welslagen der vrijwillige geldleening, de gedwongen geldleening geen voortgang zou hebben, werd dank gezegd voor de medewerking die gebleken was, terwijl de missive sloot met de volgende woorden: "In de moeijelijke omstandigheden waarin het oude Vaderland zich bevindt, en in de tegenwoordige gewichtige oogenblikken zijn de verkregen uitkomsten dubbel belangrijk en het is met het gevoel daarvan, dat ik u verzoek, de betuiging van het welgevallen des Konings, ook aan de plaatselijke besturen te willen mededeelen, met vrijlating om ook de burgerijen daarmede bekend te maken, onder verzekering, dat de opofferingen, welke zoovelen getoond hebben, nu wederom te willen doen, op volkomen prijs worden gesteld."

Blz. 154, r. 10 v. o. "LEOPOLD's beroep op den moed van België". In de rede van LEOPOLD, bij JUSTE: *Léopold I*, I, p. 134, kwam geen enkele uitdrukking voor van vredelievende gezindheid jegens Nederland, maar integendeel een uitdaging. Alsof de 18 artikelen slechts opofferingen voor België inhielden, eindigde de aanspraak met de volgende woorden: "Si malgré tant de sacrifices pour conserver la paix

Digitized by Google

nous étions menacés de la guerre, je n'hésiterais pas à en appeler au courage du peuple belge, j'espère qu'il se rallierait tout entier à son chef; pour la défense du pays et l'indépendance nationale."

Blz. 154, r. 5 v. o. "DE MEULENAERE". De brief van den Belgischen minister van buitenlandsche zaken, die LEBEAU was opgevolgd, komt met de nota voor in het algemeen *Recueil*, II, p. 4.

De brief van PALMERSTON aan LEBEAU, waarop de brief van DE MEULENAERE een antwoord was, *Papers*, B. I, p. 50, hield den ernstigen wensch in, dat de Koning van België gevolmachtigden naar Londen zou zenden om over een eindtractaat te onderhandelen. Deze wensch werd bepaald afgeslagen, schreef DE MEULENAERE: "Il ne peut être question du traité définitif qu'après l'adoption réciproque des dix huit articles.". Door deze bepaalde weigering werd Koning WILLEM I gedwongen, òf zich geheel te onderwerpen aan den eisch van het Belgische gouvernement om de 18 artikelen vooraf aan te nemen, òf door de wapenen de onderhandelingen verder te brengen.

Blz. 155, r. 3 v. b. "Dagorder". De redactie was van Prof. VAN ASSEN, als staatsraad den opperbevelhebber toegevoegd. Zie boven, bl. 210. Door hem is mij verzekerd, dat elk woord tevens de persoonlijke overtuiging van den Prins uitdrukte.

Blz. 156, r. 12 v. o. "VAN ZUYLEN". De hier vermelde bijzonderheden zijn ontleend uit het aangehaalde *Memorandum*. JUSTE, in zijn *Sylvain van de Weyer*, I, p. 168, schrijft van VAN ZUYLEN: "Arrivé récemment à Londres pour s'adjoindre à Mr. FALCK." De geschiedschrijver vergeet hierbij geheel, dat VAN ZUYLEN reeds maanden lang te Londen was geweest en alleen tijdelijk die stad had verlaten om naar 's Gravenhage de tijding van den gespannen toestand, ten gevolge der 18 artikelen, te brengen. Maar dergelijke onnauwkeurigheden vindt men in de werken van JUSTE voortdurend. Waarschijnlijk schreef hij voormelde woorden af uit het anoniem uitgegeven pamflet van VAN DE WEYER, waar ze voorkwamen, waarschijnlijk om den diplomaat te masqueeren, onder den naam van VAN DER MARRE. Zie later.

Blz. 157, r. 1 v. b. "Het antwoord". *Recueil* I, p. 265.

Blz. 157, r. 11 v. o. "Een afzonderlijke kennisgeving". *Recueil* I, 268.

Blz. 157, r. 7 v. o. "Ter verkrijging van billijke voorwaarden". Dat

Digitized by Google

WILLEM I misschien heimelijk gewenscht heeft, dat de tiendaagsche veldtocht een vrijwillige omwenteling in België zou teweeg brengen, is menschkundig aan te nemen; dat het Nederlandsche leger in Aug. 1831 België is ingetrokken om België te heroveren, is geheel in strijd met al de tot nu bekende stukken en met den actueelen toestand, waarin Nederland zich bevond.

Het Nederlandsche leger met de schutterijen en vrijwilligers, geruggesteund door de Staten-generaal en den algemeenen nationalen wensch naar scheiding, zou zich tot zoodanige verovering niet hebben laten gebruiken. JUSTE moge, met de oppervlakkigheid, waarmede hij de geschiedenis schrijft, stoutweg vermelden: "L'armée hollandaise franchissait la frontière dans l'espoir de relever le trône de GUILLAUME I (*de Meulenaere*, p. 28); hij brengt voor die stelling niet een enkel bewijs bij. Bij de omstandigheden in de eerste dagen van Augustus is het zelfs niet waarschijnlijk, dat WILLEM I een contra-omwenteling in België verwacht heeft. Het was dan ook geen gebrek aan krijgsbeleid in den Prins van Oranje, gelijk de hoogleeraar aan de Katholieke universiteit te Leven, THÖNISSEN: *Leopold I*, Tom. I, p. 111, wil doen gelooven, dat het leger niet dadelijk op Brussel is doorgetrokken; de Nederlandsche regeering hoopte nog, dat België op de weigering om te onderhandelen van den minister DE MEULENAERE zou terugkomen, gelijk blijkt uit de gezegden van FALCK, door GREY aan Koning WILLIAM IV medegedeeld (zie hierachter) en uit andere omstandigheden. Tot den veldtocht tegen België was niet besloten, dan na zeer ernstige overwegingen met de ministers. De Nederlandsche regeering wilde tot een einde komen. In dien geest verkondigde de Prins-veldmaarschalk reeds bij zijne eerste overwinningen, dat hij niet gekomen was om zich als Vorst te doen huldigen, maar om de rechten van Nederland te handhaven. BOSSCHA: *Leven van Willem II.* De Prins had reeds, voordat de Fransche troepen in België trokken, een bevel des Konings bij zich, dat bij terug moest trekken, wanneer dit geval, dat men voorzien had, zich voordeed.

In de brieven van PALMERSTON, door BULWER uitgegeven, wordt het vermoeden geüit, dat Frankrijk Koning WILLEM I tot den veldtocht zou hebben aangemoedigd; maar dit vermoeden is door niets bewezen.

Dat het begin der vijandelijkheden veroorzaakt is door de weigering van den Belgischen minister DE MEULENAERE, om te onderhandelen, en dat in Engeland bij den aanvang der vijandelijkheden de hoop niet geheel was opgegeven, dat de veldtocht zou leiden tot nieuwe onderhandelingen, blijkt uit een brief van 5 Augustus, van Lord GREY aan Koning WILLIAM IV, waarin het volgende voorkomt:

Digitized by Google

"Earl GREY is happy to be able to add that from interviews which he has had to-day, both with M. v. d. WEYER and with M. FALCK he has hopes, if hostilities have not procedet too far, that an arrangement may still be effected between the contending parties. M. v. d. WEYER promised Earl GREY to send a courier to-day with a dispatch urging the necessity of recalling the determination so unfortunality announced by the Belgic Government, not to treat till the Eighteen Articles had been accepted by Holland." Of VAN DE WEYER aan die belofte voldaan heeft, blijkt niet. In de biographie, door JUSTE, van VAN DE WEYER en DE MEULENAERE, komt van die belofte niets vóór, en in de *Notes historiques*, 1871, waarmede JUSTE zijne biographiën heeft aangevuld, na de uitgave van de correspondentie van Lord GREY, wordt de door ons aangehaalde zinsnede niet vermeld.

Blz. 160, r. 6 v b. "Het adres". Het wordt in de *Staatscourant* gevonden, maar Mr. LIPMAN heeft het verzuimd in zijn *Constitutioneel archief* op te nemen.

Blz. 162, medio. "Eenige Belgische staatslieden". De ex-minister LEBEAU, die zulke oorlogzuchtige uitdrukkingen nog weinige dagen te voren in het congres gesproken had, was de eerste om Koning LEOPOLD den raad te geven, hulp bij Frankrijk te zoeken. Tegen dien raad kwamen op de ministers, maar na de eerste overwinningen der Nederlandsche troepen werd ook door hen tot de inroeping besloten. Zie de feiten, vermeld bij JUSTE: *Léopold*, *Lebeau*, *de Meulenaere*, *Lehon*, en THÖNISSEN: *Léopold I.*

Blz. 162, r. 13 v. o. "Java in opstand". Tot verontschuldiging der Belgische regeering dient echter, dat PALMERSTON ook aan het gerucht door een Belg uit Java overgebracht, geloofd heeft.

Blz. 162, r. 8 v. o. "Een Fransch leger, in strijd met de pas bezworen constitutie". Art. 121 van de Belgische constitutie hield in: "Aucune troupe étrangère ne peut être admise au service de l'état, occuper ou traverser le territoire, qu'en vertu d'une loi." Ten einde de inroeping in Augustus 1831 te dekken en latere hulp mogelijk te maken, werd bij de wet van 1 October 1831 de Koning geautoriseerd tot op den vrede vreemde troepen te hulp te roepen, zoo dikwijls hij zulks noodig mocht oordeelen, waardoor in November 1832 bij de belegering van de citadel van Antwerpen, het Fransche leger België kon binnentrekken, in weerwil van het verzet der Kamers, waardoor toen een ministerieele verandering plaats vond.

Digitized by Google

Blz. 162, r. 4 v. o. "De veldtocht, meermalen beschreven". Zie inzonderheid N. G. VAN KAMPEN: *Gedenkboek van Neerlands moed en trouw gedurende den Belgischen opstand*, 1834; BOSSCHA: *Willem II, en Nederlands heldendaden te lande;* HALLO: *Bijdragen tot de geschiedenis*, 4 deelen. De kleinere geschriften vindt men in de collectie van VAN DER AA en van BLIKMAN KIKKERT. Men verg. ook vooral over den tiendaagschen veldtocht: *Das Leben des Generals Friedrich von Gagern*, 1857, Band II, S. 123, ook in het Nederduitsch vertaald door Mr. D'ENGELBRONNER. F. VON GAGERN diende bij de Nederlandsche armee tot 1848 en sneuvelde kort daarna in Duitschen dienst, toen hij in Baden de rust zocht te herstellen. De brieven in deze biographie ingelascht doen vele bijzonderheden kennen.

Blz. 163, r. 13 v. o. "Zonder dat er moorddadig gestreden is". Aan de Nederlandsche zijde sneuvelden 7 officieren en 101 manschappen; gewond werden 31 officieren en 535 manschappen. Zie LASTDRAGER, I, blz. 330, uit de *Staatscouranten*, en BOSSCHA: *Heldendaden te lande.* THÖNISSEN trekt deze cijfers in twijfel, op grond van gezegden van officieren, die den veldtocht hebben bijgewoond. Deze autoriteit is zeker al zeer onbestemd, bij de algemeene bekendheid in het Nederlandsche leger, dat de Belgen wel geweldig schoten, maar weinig raakten.

Blz. 163, r. 5 v. o. "Deels onwaar, deels een flauwe uitvlucht". Bij vele Belgische schrijvers is het eene phrase, die de een den ander naschrijft, dat onze intocht in België *imprévue* is geweest. NOTHOMB gaat nog verder en schrijft: "La conférence avait, dès le 25 Juillet, invité les deux gouvernemens à ouvrir une nouvelle négociation; le gouvernement hollandais y avait consenti le 1e Août, en même temps que, par une duplicité, peut-être sans exemple dans l'histoire, il donnait le signal des hostilités en Belgique."

De phrase is zeer geschikt om bij gedachtelooze lezers effect te maken; maar de waarde er van wordt bij eenig nadenken geheel weggenomen door hetgeen hij er dadelijk op laat volgen, dat het Belgische gouvernement nieuwe onderhandelingen geweigerd had, en nog meer door de omstandigheid, dat WILLEM I zeer bepaald en herhaalde malen had verklaard, dat het gebruik der wapenen, waartoe besloten was *na* de weigering van België, slechts dienen zou om tot billijke voorwaarden te geraken, terwijl FALCK een gelijke verklaring te Londen afgelegd had, waarop VAN DE WEYER aan Lord GREY beloofd had pogingen te zullen aanwenden, dat het Belgisch ministerie van zijn besluit zou terugkomen, zooals wij boven aanteekenden.

Digitized by Google

Dat onze inval niet voorzien kon worden, is mede geheel onwaar. Van Juni af had onze regeering den oorlog verklaard, voor het geval dat een Vorst den Belgischen troon beklom, zonder dat hij de "onherroepelijke" bepalingen der conferentie omtrent de grenzen had aangenomen, en dat zoodanige oorlogsverklaring den wapenstilstand zou doen ophouden, lag in den aard der zaak. Dat Nederland volgens het volkenrecht daartoe volkomen recht had, kan in ernst niet betwijfeld worden. De wapenschorsing was aangevangen onder de voorwaarde, dat de conferentie een schikking zou tot stand brengen, en de conferentie was daarin niet alleen nalatig gebleven, maar had trouweloos hare eigene bepalingen veranderd. Onze bewegingen langs de grenzen konden ook geen geheim blijven, en waren ook aan de Belgische militaire overheden door spionnen bekend, gelijk thans blijkt uit de *Mémoires* van NIELLON.

Blz. 164, r. 8 v. b. "Ongedisciplineerd en ongeëxerceerd". DE LEUTRE: *Histoire de la révolution belge*, III, p. 70, schrijft: "Le département de la guerre avait laissé l'armée dans un dénûement complet. L'armée d'ailleurs n'avait aucune foi dans ses généraux inexpérimentés.... Le courage individuel ne fit pas défaut; mais cela ne suffisait pas et malheureusement la vanité nationale compta trop sur le courage réduit à l'impuissance; les succès de Septembre avaient inspiré une confiance excessive, entretenue encore par les provocations d'une presse un peu fanfaronne." Waarbij hij het volgende aanhaalt: "En apprenant l'invasion des Hollandais le *Courier Belge* s'écriait: "Mais que s'est il donc passé depuis Septembre pour croire possible une telle entreprise? Ne sommes-nous plus les Belges de Bruxelles, de Berchem, de Walhem? Nos blouses ne couvrent-elles plus la poitrine des braves? etc." Nog sterker iets later: "... L'armée doit marcher droit sur la Hollande. C'est au coeur qu'il faut frapper le vil ennemi de notre indépendance. Allons proclamer dans la capitale la vieille république des provinces unies! Allons signer à la Haye le traité que GUILLAUME a refusé de signer à Londres!"

Blz. 164, medio. "MARTEN WESTERMAN". De Amsterdamsche tooneelspeler MARTEN WESTERMAN is een eigenaardige type van strenge zedelijkheid en warme vaderlandsliefde, gedeeltelijk gevormd door de rollen, die hij jarenlang op het tooneel vervulde. Bewonderaar en vriend van WART BINGLEY, SNOEK en WATTIER ZIESENIS, had hij liefde tot de edele en haat tegen de verachtelijke karakters, die hij voorstelde. Het tooneelmatige was hem eene tweede natuur geworden, die niets van de innige oprechtheid van zijn karakter en van zijne

Digitized by Google

alles opofferende vaderlandsliefde ontnam. Toen zijne drie zonen wedijverden, wie van hen zouden uittrekken, daar de vader in zijn boekhandel de hulp van al zijn volwassen zonen niet kon missen, maakte hij aan de onzekerheid een einde, door te zeggen: "ik of gij": en al zijne zonen trokken te velde. Toen door eene groote onvoorzichtigheid iemand, die niet wist dat een van de zonen van WESTERMAN bij het 2e bataillon jagers diende, hem een brief uit het leger lezen liet, waarin de dood van den jongen WESTERMAN gemeld werd, stond hij roerloos; geen enkele traan welde uit het oog; hij sprak slechts de woorden: "Ik had het mij van al de drie voorgesteld"; maar weinige dagen later waren zijne haren vergrijsd. Het gedicht van WESTERMAN: *Het geweer van mijn zoon*, is in onderscheidene bloemlezingen opgenomen. Diep was de indruk, toen de grijze vader het, op dringend verzoek, op het Amsterdamsche tooneel voordroeg.

Bij het bezoek des Konings, na den tiendaagschen veldtocht, werd het vaderlandsche tooneelstuk: *Amsterdam in* 1672, ten tooneele gevoerd. Aan WESTERMAN was de rol opgedragen van den ouden burgemeester HASSELAAR, wiens zoon als vrijwilliger op 's lands vloot was gestorven. Wanneer men meenen mocht, dat WESTERMAN geen gevoel had, wat die rol hem kostte, zou men groot onrecht doen aan zijne nagedachtenis. Hij begreep dat zijn plicht die zelfopoffering van hem vorderde. Bij hem was de stelling, dat het tooneel een zedelijken invloed te vervullen had, een deel van zijn leven. A. J. DE BULL heeft een met warmte gestelde biographie van MARTEN WESTERMAN geleverd in *de Tijd*, Deel XVII.

Het sneuvelen van den jongen WESTERMAN was des te treffender, omdat het bataillon jagers, na van 's morgens vier uur gemarcheerd en gevochten te hebben, in de vlakte van Leuven lag uit te rusten, totdat onze groot-majoor MADIOL op de wallen van Leuven de kanonniers bij het kanon ontdekte en order gaf het aantreden te blazen en opmarcheeren kommandeerde om een betere positie in te nemen. Maar de eerste kogel had reeds het bataillon bereikt, voordat aan dat bevel geheel gevolg was gegeven. Bij VAN KAMPEN, blz. 373, wordt dit vuren aan laf verraad toegeschreven. Wij willen liever gelooven, dat het door misverstand is geschied. Abusievelijk wordt de jonge WESTERMAN aldaar een *schutter* genoemd; hij diende als vrijwilliger bij het 2e bataillon jagers. Hij sneuvelde slechts enkele passen van mij verwijderd.

Blz. 164, r. 11 v. o. "Het Leidsche studentencorps". De veldtocht der Leidsche studenten is beschreven door ROGGE, die van de Utrechtsche door BOSCH, die van de Groningsche door Prof. VAN OORDT.

Digitized by Google

In een brief van den Engelschen majoor GEORGE D'ALBIAC, die als vrijwilliger onzen veldtocht medemaakte, aan de *British united service club* van 22 Augustus en daaruit overgenomen in het *Journal de la Haye* van 16 October 1831, komt de volgende lofrede op de Leidsche studenten voor: "J'étais ravi d'avoir l'occasion de voir le corps des étudians de Leide, lors de la première fois qu'ils se trouvaient à une affaire. Les Belges avaient 150 hommes avantageusement postés en tirailleurs dans une épaisse forêt à la droite de l'approche du village d'Osthain, à peine leur feu avait commencé sur nôtre avant garde, quand soutenu par quelques flankeurs de cet exellent, 8e regiment d'infanterie, le détachement avancé des étudians s'elança dans la fôret, qu'ils emportèrent en peu de minutes à la bayonnette. Le général MEYER, commandant la troisième division, voyant combien ces jeunes gens méprisaient le danger et comme ils allaient s'exposer dans un pays fermé, avait l'intention de placer un autre corps en tête de la colonne, mais ils envoyèrent une députation à ce général pour le prier de ne pas les priver de cet honneur." Tot toelichting van het laatste gedeelte van deze mededeeling van den Engelschen officier dient, dat Prof. VAN ASSEN, als staatsraad toegevoegd aan den opperbevelhebber, na de eerste ontmoeting der Leidsche studenten met den vijand, moeite aangewend heeft, dat de studenten niet meer in de voorhoede zouden gebruikt worden. Zijne eigenaardige bezorgdheid straalt door in eenen brief aan mijne moeder geschreven, ten einde haar gerust te stellen omtrent de gevaren van mijnen broeder.

Blz. 165, r. 3 v. b. "CONSCIENCE — HASEBROEK". Op een avond dat CONSCIENCE te Amsterdam een zijner verhalen in de Hollandsche maatschappij had voorgedragen en men na afloop daarvan vriendschappelijk vereenigd was, improviseerde onze dichter TEN KATE, met die onbegrijpelijke vlugheid, die hem eigen is, eene legende: dat een Belgisch en een Noord-Nederlandsch letterkundige in 1830 beiden als vrijwilligers hadden dienst genomen, beiden op elkander geschoten hadden, maar dat de kogels elkander hadden ontmoet, waardoor geen hunner was verwond, en dat wij daaraan het genoegen te danken hadden hen beiden aan den disch te zien.

Blz. 165, r. 7 v. b. "Tusschen twee broedervolken". Tot de verdere verbroedering kan veel toebrengen de door waarheid onpartijdige geschiedenis, waarbij de wederzijdsche fouten niet behoeven verzwegen te worden, maar wel de geheel onbewezen aantijgingen; zoals bij JUSTE en THÖNISSEN in menigte voorkomen, moeten worden nagelaten.

Digitized by Google

Blz. 165, r. 18 v. b. "Augustus 1831". Verg. VAN KAMPEN: *Gedenkboek;* BOSSCHA: *Willem II*, en inzonderheid, om de stemming van het publiek te doen kennen, *de Noordstar* van 5 Sept.

Blz. 166, r. 10 v. b. "ROËLL". Verg. *Staatkundige geschiedenis vóór* 1830, blz. 522.

Blz. 166, r. 2 v. o. "Nevenbedoelingen". De aard van nevenbedoelingen is meestal zeer onbestemd en regelt zich naar de onvoorziene gebeurtenissen. Of WILLEM I, bij de gedragslijn der Nederlandsche regeering, gelijk die in den Kabinetsraad was bepaald, om de scheiding te regelen overeenkomstig de grondbepalingen van de protocollen van 20 en 27 Januari, gehoopt heeft, dat misschien uit de vijandelijkheden en de tusschenkomst van Frankrijk eene verdeeling van België zou volgen, is geheel onbewezen; maar vermelding verdient toch het schrijven van PALMERSTON van 5 Augustus 1831, bij BULWER, en vooral het verslag van het gesprek van TALLEYRAND met BÜLOW, door deze aan PALMERSTON medegedeeld, bij JUSTE, in zijn *Sylvain van de Weyer*, I, p. 173: "Un incident caractéristique avait accru les inquiétudes du cabinet de Saint James. Le 12 Août la conférence devait se réunir au Foreign-Office. TALLEYRAND arriva le premier, peu après le baron BÜLOW, plénipotentiaire de la Prusse, le rejoignit dans le salon rouge. Mettant aussitôt l'entretien sur la Belgique, le vieux diplomate, véritable Méphistophèles ce jour là, dit à BÜLOW que ce pays ne pouvait exister tel qu'il était; que LEOPOLD était un pauvre sire et les Belges un ramas de vagabonds indignes d'être indépendants; que l'on était entrainé dans une difficulté qui pourrait être mortelle pour le ministère français ou pour le ministère anglais; que si les troupes françaises se retiraient, c'en était fait de PERIER, et que si elles ne se retiraient pas, le gouvernement anglais était renversé; qu'il n'y avait qu'une solution: le partage. Si la France, la Prusse et la Hollande s'unissaient, la chose était aisée, l'Angleterre devant être désintéressée par l'érection d'Anvers en port franc. Il parla longtemps sur ce sujet, son thème ancien et favori, jusqu'à ce que l'entretien fût interrompu par l'arrivée des autres plénipotentiaires. Mais le jour même le baron BÜLOW révèla confidentiellement tous les détails de cette diabolique conversation à lord PALMERSTON, et celui ci se hâta de les communiquer à lord GRANVILLE." De geruchten, die toen in omloop waren, deed GENDEBIEN den 30en September aan VAN DE WEYER schrijven: "Restauration ou partage, ne vous compromettez pas, ou plutôt ne vous laissez pas compromettre dans des moments de laisser-aller ou de fatigue, ou

Digitized by Google

de légèreté ou de distraction. Je puis vous le dire, vous êtes quelquefois saisissable dans une de ces positions." JUSTE t. a. p., p. 178. Weinige dagen vroeger had LEOPOLD den ijver van den jeugdigen VAN DE WEYER door een toedeeling van lof aangespoord: "C'est avec une sincère satisfaction que j'ai appris de lord PALMERSTON que la conférence se plait dans ses relations avec vous. Le baron DE STOCKMAR a également rendu justice à vôtre zèle éclatant."

Welke ook de plannen van den Franschen diplomaat mogen geweest zijn, er bestaan hoegenaamd geene aanwijzingen, dat WILLEM I daarvan kennis heeft gedragen, en het is zelfs hoogst onwaarschijnlijk, dat hij daaraan het oor geleend heeft; de nevenbedoelingen, die WILLEM I bij den veldtocht gehad mag hebben, zullen allen veel meer gericht zijn geweest op eene vrijwillige beweging in België, en deze heeft hij voortdurend zoeken te bevorderen door de ondersteuning der Belgische orangistische bladen, gelijk blijkt uit de *Souvenirs d'un ex-journaliste*, par LEBROCQUY.

Blz. 167, r. 5 v. b. "Geen geopende ooren". Verg. boven, blz. 92 en volg.

Blz. 167, r. 7 v. b. "Hoogst bekwame schrijvers". Verg. boven, blz. 78 en volgende.

Blz. 167, r. 17 v. o. "De gedachten van GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP overwoog men bijna niet". Ja men ging weldra, bij den geest van reactie, die zich telkens sterker openbaarde, zoo ver, hem als een speelbal der revolutionairen voor te stellen. In de *Staatsregtelijke aanmerkingen*, in 1840 te 's Gravenhage en te Amsterdam uitgegeven, leest men: "Dat de Graaf VAN HOGENDORP aan het hoofd stond van de zich met den schoonschijnenden naam van redelijk vrijzinnigen bekleedende factie, kan toegestemd worden, zonder daarom den voor hem roemwaardigen, toen afgeleefden staatsman, werkelijk aan het hoofd derzelve te houden, daar hij veeleer, met zijne ten gevalle van dagbladschrijvers in het licht gegeven, doch zeker niet door hem zelven geschreven en naar stijl en betoogtrant te beoordeelen, zelfs niet door hem in de pen gelegde boekjes, zich als haar werktuig vertoonde."

Blz. 167, r. 13 v. o. "De latere brochure van LIPMAN als heftig en onbescheiden afgekeurd". De brochure: *Beantwoording der vraag: Is het overeenkomstig de beginselen van staatsregt en staatkunde, de toekomst van Holland aan de uitkomst van een altijd onzekeren oorlog te onderwerpen?* in Januari 1831 uitgekomen, is dan ook een

Digitized by Google

voorbeeld van arrogantie. Het begin luidt: "Onze rampen hebben eindelijk de schrikkelijke hoogte bereikt, dat het schier belagchelijk is geworden, zich over de toekomst te verontrusten.... Waar zijn buitengewone talenten, nergens dan bij onze vijanden." Zoo deze gezwollen phrasen en de verdere inhoud dezer brochure algemeene afkeuring vonden, het talent wist het geleden echec te herstellen. Bij den indruk van den heldendood van VAN SPEYK vond de brochure van LIPMAN: *de Marine*, weder veel bijval.

Blz. 167, r. 8 v. o. "Het publiek overmoedig in het veroordeelen van het oproerig België". Brigands, muiters werden in het algemeen de Belgen genoemd. *Het dorp aan de grenzen*, een tooneelstukje van J. VAN LENNEP, werd herhaalde malen vertoond en toegejuicht, omdat het geheel de toenmalige openbare meening omtrent de Belgen uitdrukte. Ook in andere gedichten van J. VAN LENNEP drukt zich dit volksgevoelen uit. FALCK schreef aan diens vader: dat de gedichten van zijnen zoon hem zeer bevallen hadden, met uitzondering van de "beulenscharen". Maar J. VAN LENNEP maakte zich niet alleen schuldig aan dergelijke uitdrukkingen; evenzeer TOLLENS, H. H. KLIJN, WITHUYS, HILMAN, VAN DER HOOP, BOXMAN en het legio mindere dichters.

Blz. 167, r. 3 v. o. "Prins FREDERIK". Aan de uitstekende verdiensten van Prins FREDERIK is door zijnen broeder den veldmaarschalk hulde gebracht bij zijnen dagorder van 20 Augustus. Zie BOSSCHA: *Leven van Willem II*, blz. 569. Verg. ook over die verdiensten: BOSSCHA: *Neerlands heldendaden*. Voor een gedeelte komt echter ook de eer van het beheer der militaire zaken toe aan den luit.-generaal D. J. DE EERENS, onder de opperdirectie van den Prins met de directie van het departement van oorlog belast.

Blz. 168, r, 11 v. b. Verg. de geschriften, boven, blz. 33, aangehaald.

Blz. 168, r. 1 v. o. "De Duitsche Bond verzaakte zijne verplichtingen". Bijna al de schrijvers over den Duitschen Bond stemmen daarin overeen. Zie KALTENBORN: *Geschichte der Deutschen Bundesverhältnisse*, I, S. 446. In het Luxemburgsche vraagstuk werden de verplichtingen van het bondsrecht in de bescherming der leden op de proef gesteld; maar de verplichtingen werden bij de zwakheid, waarin Duitschland zich toen bevond, geheel verloochend. Zie ook het artikel van ZACHARIAE: *Staatslexicon;* v. BLUNTSCHLI, voce *Luxemburg*, S. 463.

Blz. 169, r. 10 v. b. "Fransche tusschenkomst". In de *Moniteur*

Digitized by Google

werd aanvankelijk medegedeeld, dat de Fransche troepen België zouden bezetten, totdat de eindschikking tot stand was gekomen, maar later trokken zij terug, op aandrang van Engeland. Verg. over de Fransche interventie in Aug. 1831: NOUVION: *Histoire de Louis Philippe*, II, Chap. 22; ROCHAU: *Geschichte Frankreichs*, I, S. 314; A. PEPINE: *Deux ans de règne*, 1830—32, 1833; CAPEFIGUE: *Le gouvernement de Juillet*. Zij verdedigen allen de tusschenkomst als noodzakelijk. GUIZOT, in zijne *Mémoires*, Tom. II, Chap. XIII, schrijft: "Quand l'armée française, en août 1831, entra soudainement en Belgique pour en chasser les Hollandais victorieux, l'émotion fut vive à Londres parmi les diplomates et M. TALLEYRAND eut quelque peine à calmer la méfiance et à contenir l'humeur. En informant M. CASIMIR PÉRIER qu'il y avait réussi, il terminait sa lettre par ses mots: J'espère, monsieur, que vous serez content de moi."

Deze mededeeling komt weinig overeen met het vermelde gesprek, door JUSTE, in zijn *S. van de Weyer* medegedeeld. D'HAUSSONVILLE, in zijn *Histoire de la politique extérieure*, schrijft van die eerste tusschenkomst eenvoudig: "Tout le monde sait, nous le croyons du moins, que la première entrée des troupes françaises en Belgique fut un acte spontané du gouvernement français qui, sous le coup de l'invasion hollandaise, et sans avoir eu le temps de s'entendre avec aucune des puissances réunies en conférence à Londres, n'hésita pas à porter ce defi à l'Europe entière." LOUIS BLANC: *Histoire de dix ans*, is scherp in het afkeuren van het weinig waardige gedrag van Frankrijk in de Belgische zaak: "Sa politique dénuée de courage et de générosité, le fut encore plus d'intelligence. Elle laissa lord PONSONBY machiner tout à son aise en Belgique des conspirations orangistes, sans autre but que de pousser la Belgique aux bras des Anglais." Zie Chap. X op het einde. In Chap. XI leest men:

"Pour soutenir l'honneur de sa devise: *Je maintiendrai*, le roi de Hollande s'était prescrit une persévérance et une audace dont le succès dévait égaler la grandeur, et il lui fut donné, comme on le verra, non seulement de tenir à lui seul en échec les cinq grandes cours mais de les forcer à se départir encore une fois de leur volonté hautement exprimée.

"Eh bien ce système d'intimidation que sut employer avec tant de bonheur et sans exposer la paix générale, le souverain d'un petit peuple de deux millions d'âmes, le gouvernement français, composé d'hommes sans portée, ne songea pas même à l'essayer, quoiqu'il eût sous la main une nation de trente-trois millions d'hommes, une jeunesse exubérante et une irrésisible masse de soldats pleins des souvenirs de la révolution et de l'Empire.

Digitized by Google

"Le 13 août le maréchal SOULT, ministre de la guerre, annonçait à la chambre des députés: que l'armée française attendrait pour évacuer la Belgique, que les questions pour lesquelles elle s'était mise en mouvement fussent décidées."— Mais la conférence en avait ordonné autrement. L'armée française revint de sa promenade militaire sans avoir même joui de la satisfaction d'abattre en passant le lion de Waterloo."

Er mogen gegronde aanmerkingen op de geschiedenis van LOUIS BLANC gemaakt kunnen worden, ook op de hier medegedeelde woorden; — maar moeielijk kan ontkend worden, dat er ook waarheid in zijne opmerkingen heerscht.

Digitized by Google

TWEEDE HOOFDSTUK.

Aug. 1831—Dec. 1832.

Dezelfde bronnen en hulpmiddelen bestaan voor dit hoofdstuk als voor het vorige, behalve dat bij de diplomatieke geschiedenis inzonderheid te raadplegen zijn de *Mémoires* van GOBLET en *Dix-huit mois de politique*, II tom. Paris 1864 [Juni 1832—Dec. 1833].

De polemiek, die in Nederland in 1830—1831 nog zoo levendig tusschen onderscheidene richtingen was geweest, nam allengs af. *De Noordstar* hield op te verschijnen met ult. Dec. 1831. Het laatste nommer van de *Nederlandsche gedachten* kwam uit den 16^{en} Mei 1832. De redactie van *de Standaard* nam afscheid van de lezers den 30^{en} Sept. 1832. Het weekblad: *de Onpartijdige* had weinig invloed door zijn half ultramontaansche, half revolutionaire strekking. De beruchte WIBMER schreef er in.

De dagbladen, inzonderheid het *Handelsblad*, waren in dezen tijd zeer conservatief, evenals de *Arnhemsche courant*, waarin slechts nu en dan een ingezonden artikel een anderen geest ademde.

Tot de nieuwste bronnen behooren zeker de *Brieven van Thorbecke* 1830—1832, door Mr. GROEN VAN PRINSTERER in 1873 uitgegeven, die wij onder het afdrukken ontvingen. Bij de openbare uitgave van gemelde *Brieven* wijst GROEN VAN PRINSTERER op het principieel antagonisme tusschen hem en THORBECKE, waarvan de kiem reeds toen aanwezig was. Voorzeker die kiem is duidelijk merkbaar. Wij betwijfelen echter of het verschil juist gepreciseerd is. Om de staatsideën van THORBECKE wèl te begrijpen, moet men achtereenvolgens lezen zijne geschriften in 1824 en 1825 uitgegeven, zie boven, blz. 24 in deze *Aanteekeningen* aangehaald, en zijne beide brochures, in Sept. en Dec. 1840 uitgegeven, blz. 78 en 97 in den tekst vermeld, alsmede de voorrede en de slotwoorden van zijn in Augustus uitgekomen geschrift: *Over de verandering van het algemeen staten-stelsel van*

Digitized by Google

Europa. Zonder nauwkeurige vergelijking dringt men niet gemakkelijk door in de soms raadselachtige uitdrukkingen, die echter geheel het grondbeginsel van THORBECKE's staatkundige ideën aanwijzen.

Zoo schrijft hij in de voorrede van het laatstgenoemde geschrift, in Augustus 1831 uitgegeven, blz. XI: "Op den bodem, dien de omwenteling heeft verwoest, kiemt een nieuw zaad, volgens een ander' dan haren regel, en zien wij den grond leggen tot een nieuwe zamenleving der volken, naar een plan, welks aanvankelijke en gestadige verwezenlijking in het gebeurde ontdekt wordt", terwijl in het slot van dat geschrift de hoofdgedachte daarvan aldus geresumeerd wordt: "Eenheid van aanleg en doel is, al ontbreekt zij in de gezindheid der menschen, daarom niet verbannen uit de aaneenschakeling van hetgeen geschiedt. Door alle gebeurtenissen loopt, hoe fijn en verborgen, een zelfde draad, en de eens begonnen algemeene ontwikkeling vervolgt, door ieder lotwissel heen, haren weg." Het schijnt ons onjuist, wanneer GROEN VAN PRINSTERER schrijft, dat THORBECKE's staatkunde "geen ander steunpunt heeft dan zijn staatsidee." Integendeel, volgens THORBECKE zijn in de geschiedenis en den menschelijken aanleg de rechtsbetrekkingen gegrond. De rechtsbetrekkingen moeten slechts dienen om aan dien menschelijken aanleg voor het ware en godsdienstige leven ruimte te geven. De organisatie van het gemeenschapsleven door het recht moet tot voertuig strekken aan het ware en het goede. Niet van den wil der menigte hangt het recht en de staatkunde af, maar van het volksbewustzijn in zijn edelste ontwikkeling. De Fransche omwenteling dwaalde daarin, dat zij alles van den wil des volks afhankelijk maakte; maar de geschiedkundige draad, die op vermeerderde medewerking der staatsburgers wijst, is niet te miskennen; de roeping van den tegenwoordigen tijd is dus, gelijk THORBECKE het in de *Brieven* uitdrukt: "de volkssouvereiniteit moet worden geordend door ruime en trapsgewijze toepassing op de deelen", blz. 41. Onverdeeld oefent de republikeinsche partij eene Napoleontische dwangheerschappij uit.

In den *gemeenschapsband* is de grond van het recht en den Staat gelegen. Het is de groote fout der Fransche omwenteling en van vele staatstheorieën geweest, dat men te veel op den *individuselen wil* het recht en den Staat heeft gegrond. Deze ware grondgedachte van THORBECKE ontmoet men overal in zijne geschriften; men vindt haar het meest in zijne *Bedenkingen aangaande het regt en den Staat naar aanleiding van Bilderdijk's verhandelingen en Kinkers brieven*, boven aangehaald.

Aan de belijdenis van die beginselen is THORBECKE nimmer ontrouw geweest. Maar de wetenschappelijke grondovertuigingen van een staats-

Digitized by Google

man vormen slechts een klein gedeelte van zijn leven. De wetenschap van het staatsrecht wordt veelal in de practijk zeer misvormd. THORBECKE had een veel te zelfgenoegzaam karakter, om bij anderen het goede te kunnen opmerken, om waarlijk een geopend gemoed voor gemeenschapzin te hebben. Zijn karakter en zijn wetenschappelijk grondbeginsel waren telkens in botsing. Hij had een te hooge gedachte van zich zelven, om niet laag neer te zien op de volksstemming.

De algemeenheid, waarmede men de afzondering van België vroeg, heet "opgewondenheid van den dag", — "onstuimigheid", blz. 29.

Naarmate hij zich zelven verhief, moesten hem "de uitbundige loftuitingen over den geest der natie vervelen", blz. 44.

Zoo sterk als eenig antirevolutionair heeft hij den volkswil als regeeringsbeginsel in theorie bestreden, ofschoon hij in de practijk de volkswil als een middel van macht heeft gebruikt voor hetgeen hij beoogde, toen de macht der regeering, waarop hij vroeger bouwde, hem ontviel. Om de misvorming van de echte liberaliteit in THORBECKE te leeren kennen, leveren de *Brieven* van 1830—1832 reeds vele bijdragen. De liberale beginselen, gelijk hij die in de samenleving vond, veroordeelde hij. "Het kan niet genoeg worden herhaald," schreef hij in October 1830 aan GROEN VAN PRINSTERER, "dat het bondgenootschap des gouvernements met de liberale gevoelens de hoofdoorzaak is van ons ongeluk." Zijn echt aristocratische geest op het gebied der gedachten spreekt zich uit in hetgeen hij den 23en April 1831 aan GROEN schrijft: "Waarlijk wij hebben alle reden, om aan hetgeen onze vrienden ons schenken en aan hetgeen wij uit ons eigen binnenste daarbij kunnen voegen, vast en vaster te hechten; hetgeen ons verder, in wijdere kringen, omgeeft, is inderdaad zoo troostrijk niet." Van den *Tweede gemeenzame brief* schrijft hij: "hij is geheel "den wilden, woesten Fransch-Jacobijnschen geest van onzen Neder-"landschen BENTHAM waardig." (Hij bedoelde J. D. MEIJER, aan wien hij dien brief verkeerdelijk toeschreef). "Dat geschrijf verdiende wel eens eene scherpe gisping. Geeseling ware nog beter," blz. 30. Aan den oprechten vaderlander G. K. VAN HOGENDORP wordt toegedicht "de innerlijke bedoeling om van de verlegenheid des Konings gebruik te maken en stoutmenderhand de verwezenlijking eener theorie door te drijven, die den Graaf lang op het harte heeft gelegen", blz. 20. Toegejuicht wordt het, dat CORVER HOOFT wegens een inderdaad zeer eorduat woord door de *Ned. God.* tot de orde geroepen was. Elders luidde het, dat de "onbesuisde taal van VAN HES" een geheel andere en sterkere gewaarwording dan van verwondering opwekt, blz. 39. Van een warm opstel van VAN DAM VAN ISSELT wordt geoordeeld, dat het geschreven schijnt "na het drinken van een flesch Champagne." Daarop

Digitized by Google

volgt onmiddellijk: "Een ander blijk wat men hier het publiek al in de hand stoppen kan, is het genoegen, waarmede zelfs niet onbeschaafde menschen een boek van LIPMAN: *Geschiedenis der staatkunde*, schijnen te hebben gelezen." Daarentegen vindt men voortdurenden lof voor de *Nederlandsche gedachten*, totdat met 19 October 1832 de vertrouwelijke briefwisseling met 's Konings kabinetssecretaris gestaakt wordt, en GROEN VAN PRINSTERER in 1837 slechts als een partijman wordt voorgesteld, nadat THORBECKE tot gewoon hoogleeraar bevorderd en als medearbeider in het *Journal de la Haye* meer de advocaat van de regeering was geworden. In 1837 achtte hij het noodig aan GROEN VAN PRINSTERER te schrijven: "dat hij in de verdediging van de maatregelen tegen de Afgescheidenen het orgaan geweest was niet van het gouvernement, maar van zijn eigen overtuiging." "Qui s'excuse s'accuse." Vreemd zeker is die verdediging bij den man, die in zijn brief aan GROEN VAN PRINSTERER van den 29en October 1830 als eene groote grief tegen de Nederlandsche regeering had beschouwd "de onberaden taktiek van tegenwerking door haar te baat genomen tegen de Roomsch Katholieke geestelijkheid." Om getrouw te zijn aan overtuigingen moet men een onafhankelijk en zelfstandig karakter bezitten, en dit had THORBECKE niet tegenover de omstandigheden des tijds, al had hij door zijn kalme houding en apodictische wijze den schijn van vastheid. Men verg. hetgeen wij boven in deze *Aanteekeningen*, blz. 23 en volgende over THORBECKE schreven vóór de uitgave der *Brieven*.

Men verwijte hem daarom nog niet onoprechtheid. De man, die zich zelven boven anderen verstandig en goed oordeelt, handelt naar eigen inbeelding altijd oprecht, wanneer hij op een gegeven oogenblik datgene doet, waarmede hij zijn doel, dat in zijne meening ook het doel is, waarnaar men in het belang des lands moet streven, kan bereiken, al is de spoedige overgang in de oogen van anderen slinksch overleg.

Het staatkundig leven van THORBECKE met al zijne wisselingen, waartusschen toch ook een draad geweven is, is een gewichtig deel der hedendaagsche geschiedenis van ons Vaderland, en de *Brieven* aan GROEN VAN PRINSTERER zijn met de geschriften in 1830 en 1831 uitgegeven, belangrijke bijdragen om den invloedrijken staatsman te doen kennen, toen hij in de kracht van den mannelijken leeftijd zijne gedachten over de politiek begon te openbaren.

Niet minder belangrijk zullen uit dit oogpunt zijn de brieven van THORBECKE aan BOX, den hoofdredacteur van het *Journal de la Haye*, geschreven, nadat THORBECKE in Augustus 1832 voor de hoofdredactie, "eene benijdenswaardige taak, maar met behoorlijke waarneming van het hoogleeraarambt onvereenigbaar", bedankt had, onder bereidver-

Digitized by Google

klaring nu en dan artikelen te leveren. Zeer curieus is het en een nieuw bewijs, dat THORBECKE weinig menschenkennis had is, dat hij den wel bekwamen en eerlijken, maar ook in zijne uitdrukkingen dikwijls zeer onhandigen Prof. N. G. VAN KAMPEN als hoofdredacteur van het *Journal de la Haye* aan den minister heeft voorgesteld.

Blz. 170, r. 9 v. o. "De volkstrots streelde". FRIEDRICH VON GAGERN, II, S. 152, schreef uit het hoofdkwartier aan zijnen vader: "So wenig die Holländer eigentlich kriegerisch und chevaleresk sind, so haben sie doch vielleicht mehr Patriotismus und Gemeinsin, als irgend eine Nation in Europa, und sind jedes Opfers und jeder Widnung fähig, so bald sie die Ueberzeugung haben, dass es die Vertheidigung ihrer Rechte, ihrer Ehre und ihres Wohlstandes gilt. Diesen Enthusiasmus haben die Successe des Monats August noch gesteigert; auch fühlen sie sich geschmeichelt, in dem Bewustsein ihrer guten Sache gleichsam ganz Europa gegenüber zu stehen."

Blz. 171, r. 7 v. b. "ABRAHAM DES AMORIE VAN DER HOEVEN". De aanspraak vindt men *Redevoeringen*, 1845, blz. 183. *De Noordstar* schreef er van: "Wij herinneren ons niet, ergens eene zoo breed en fiksch en tevens zoo beknopt gestelde schets van de gebeurtenissen der laatst verloopen maanden: "dat kwaad, waaruit zooveel goeds kan geboren worden" te hebben aangetroffen. Met den Hoogleeraar "bemoedigd door het verledene", zien ook wij gerust de toekomst tegen."

Blz. 171, r. 13 v. b. "LOOTS". In de voorrede van het gedicht leest men: "Het spoedig opkomen van het geweld ter hulp op de kreet der lafheid, deed het oude vuur weder in mij ontbranden."

Blz. 171, r. 16 v. o. "*Nederlandsche gedachten*, nommer van den 23en Augustus op het einde.

Blz. 171, r. 16 v. o. "*De Noordstar*". In het nommer van 11 Augustus las men nog vóór dat de slag van Leuven bekend was:

"Maar zouden wij alleen onze eer gered hebben? Zou Frankrijk en Engeland, of Frankrijk althans, ons gewapenderhand willen komen ontnemen, wat de Protocollen zelve ons eenmaal hebben toegegezegd? Zouden beiden ons de achttien artikelen, zooals dezelve door eenen LEBEAU zijn uitgelegd, willen opdringen? Wij gelooven het niet; wij gaan verder; wij zijn overtuigd, dat de overwinningen des Prinsen van Oranje ons in eene stelling gebragt hebben, die niet missen kan ons tot eenen voordeeligen vrede te doen geraken. Inder-

Digitized by Google

daad, wat weten wij van den invloed van onze handelingen op Engeland, op Frankrijk, op de overige Mogendheden, op de Belgen zelven?"

In het nommer van 15 September las men:

"Holland heeft *alleen* gestreden en overwonnen. Noord-Nederland heeft in dit alles eene zelfstandigheid ontwikkeld, die het zich tot geen prijs moet laten ontnemen. Het heeft ook door die gebeurtenissen meer dan ooit het recht te vorderen, om onder de mogendheden van Europa eene eigene zelfstandige plaats te bekleeden.... Wat moeten wij hierin van de toekomst verwachten? Dat wij niet zullen hebben te loopen aan den leiband der zoogenaamde groote mogendheden.... Laat volharding slechts nu gebruik maken van de reeds behaalde voordeelen! Zulk eene natie onder zulk een Opperbevelhebber vermag alles!"

Blz. 171, r. 14 v. o. "VAN LENNEP: *de Roem van twintig eeuwen*". Zie daarover FALCK: *Brieven*, blz. 333.

KINKER dichtte in *Helmina en Elize, zang van twee vaderlandsche meisjes*, op het einde van Augustus 1831:

Thans houdt de Vader van zijn volk,
Voor uw behoud bestemd,
In de onverwrikbre vuist, het roer
Van 't slingrend schip geklemd.
En, hoe de orkaan ook loeij' en woed'
Om 't fel geteisterd schip;
Hij stuurt het kalm de haven in,
Trots branding, bank, en klip!"

De mededeeling van KINKER's gevoelen is daarom des te belangrijker, omdat aan dezen Nederlander onlangs een warme hulde werd toegebracht door JOTTRAND, in zijne *Nederduitsche gewrochten van den Nederlandschen Waal*, Brussel 1872, die in de afdeeling: *Kinkers zending te Luik*, KINKER als onpartijdig prijst.

Blz. 171, r. 9 v. o. "*De Standaard*". Nummer van 28 Augustus.

Blz. 172, r. 13 v. b. "Deze oordeelvellingen". Voeg er thans bij die van THORBECKE, in zijne *Brieven*.

Blz. 172, r. 12 v. o. "GREY en PALMERSTON verstoord". FALCK schrijft in zijne *Brieven*, blz. 323, bij zijne mededeeling, dat men den veldtocht in Juni had moeten aanvangen: "Had het in dien tijd

Digitized by Google

kunnen geschieden, zoo zou de verwarring te Brussel nog veel grooter geweest zijn. Frankrijk had een minder goed voorwendsel gehad om in te vallen en de Engelsche ministers zouden niet zoo boos op ons geweest zijn als nu, want hun lieveling LEOPOLD had de kroon toen nog niet aangenomen, die zij zich thans, als het ware, verplicht achten om, het koste wat het wil, op zijn hoofd te houden. Die boosheid is nog maar weinig verminderd en ik verzeker u, dat de gesprekken met GREY en PALMERSTON alles behalve plaisierig zijn." Dit wordt bevestigd door de brieven van PALMERSTON, door BULWER uitgegeven, alsmede in de *Correspondence of Lord Grey*, waaruit tevens blijkt, dat de ongunstige stemming der Engelsche ministers zich aan Koning WILLIAM IV had medegedeeld.

Blz. 172, r. 8 v. o. "Onderhandelingen over de sloping der vestingen tegen Frankrijk". Men zie hierover inzonderheid GOBLET: *Des cinq Puissances de l'Europe dans leurs rapports politiques et militaires avec la Belgique.* Het tractaat werd gesloten den 14en December 1831. Nederland, dat in vroeger tijden het barrière-tractaat had tot stand gebracht, werd er niet in gekend, hetgeen tot een protest aanleiding gaf, dat echter zonder gevolg bleef. Zie ook THÖNISSEN: *Léopold I*, Chap. VIII.

Blz. 172, r. 2 v. o. "Haar streven om zoo spoedig mogelijk den terugtocht uit België te bewerken". Verg. de *Brieven* van FALCK en PALMERSTON.

Blz. 173, r. 3 v. b. "Het karakter van PALMERSTON". Verg. boven, blz. 83 en *Aant.* blz. 33. GOBLET schrijft in zijne *Mémoires*, I, p. 36: "Les plénipotentiaires belges firent un grand usage des interventions officieuses. Dans les démarches particulières utiles à leur cause, ils se multiplialent, sans être retenus par certaines considérations qui mettaient obstacles à une aussi grande activité de la part des plenipotentiaires hollandais. Ceux-ci avaient tous deux rang d'ambassadeur. FALCK l'était à Londres, ZUYLEN VAN NYEVELT l'avait été à Constantinople; ils paraissaient craindre de déroger à leur caractère élevé, en deployant dans des relations privées cet entrain qui animait les envoyés belges." De waarheid, aldus door GOBLET behagelijk uitgedrukt, moet ten opzichte van VAN DE WEYER die toelichting ontvangen, dat hij meer dan eens zijn diplomatiek karakter verloochende, geheel naar de bevelen van PALMERSTON handelde en, om de Belgische belangen te bevorderen, naamlooze pamfletten schreef, een fatsoenlijk diplomaat onwaardig, gelijk wij later zullen aantoonen. Ook werkte later

Digitized by Google

VAN DE WEYER mede tot de illoyale wijze, waarop in het geheim de 18 artikelen met NOTHOMB waren opgemaakt.

Blz. 173, r. 12 v. o. "De Pruissische gevolmachtigde". Van dezen schrijft de graaf GOBLET omstreeks Juni 1832, p. 62: "Le baron de BULOW, on doit lui rendre cette justice, était, après lord PALMERSTON, l'agent le plus actif de la conférence et il contribua très-efficacement à la rédaction des 24 articles. Il croyait ainsi répondre aux désirs de son gouvernement. Malheureusement pour lui, il s'était trop hautement fait un mérite de son active coopération.

"Bientôt les circonstances changèrent. La paix européenne ne parut plus aussi menacée, et, dès lors, on ne ménagea pas les récrimations contre les signataires d'un acte qu'on avait d'abord accueilli favorablement. Le baron fut particulièrement compromis auprès de sa cour et même enbranlé dans sa position. Nos relations particulières s'en ressentirent. Elles avaient été jusque-là, fréquentes et amicales; mais le prince ADALBERT de Prusse étant arrivé à Londres, elles furent subitement interrompues. Le Baron m'évitait avec autant de soin qu'il avait auparavant montré d'empressement à me rechercher."

Blz. 173, r. 3 v. o. "Op den grondslag van het schrijven der conferentie". Na het verzet van WILLEM I tegen de 18 artikelen had de conferentie den voorslag gedaan, dat, zonder op een nadere aanneming der 18 artikelen aan te dringen, dadelijk over een definitief tractaat zou onderhandeld worden. Deze voorslag was door den Belgischen minister DE MEULENAERE verworpen, maar door Nederland aangenomen. De Nederlandsche gevolmachtigden waren den 1en Augustus reeds gemachtigd om met de mogendheden een definitief tractaat te sluiten. Zie den brief van de conferentie van 15 Juli. *Recueil*, I, p. 263, en de instructiën der Ned. gevolmachtigden, II, 2.

Blz. 174, r. 4 v. b. "Thans als rechter op". Bij het protocol van 3 September plaatste zich de conferentie weder op een nieuw terrein. Vroeger had zij wel in het belang van den vrede van Europa, zoo het heette, de "arrangemens fondamentaux" "onherroepelijk" vastgesteld, maar de huishoudelijke schikkingen slechts *voorgesteld;* thans vroeg zij aan Nederland en België inlichtingen om een definitief tractaat vast te stellen, dat ook voor Nederland verplichtend zou zijn, in zaken, die voor den algemeenen vrede van Europa geheel onverschillig waren. Dit gedurig veranderen van den grondslag vond tegenkanting bij de Nederlandsche gevolmachtigden, en wel onmiddellijk bij de nota van 5 Sept. *Recueil*, II, p 33 en later.

Digitized by Google

Blz. 174, r. 12 v. o. "Het tractaat der 24 artikelen". Voor de inwendige geschiedenis der 24 artikelen zie men de gewisselde stukken in het tweede deel van het *Recueil*; THÖNISSEN: *Léopold I*, I, Chap. V; JUSTE: *van de Weyer*. Bij protocol van den 14en October werden de 24 artikelen vastgesteld, onder bepaling: "Que les articles en question forment un ensemble et n'admettent pas de séparation." Reeds op den 14en November werden zij, na de aanneming door België, in een tractaat veranderd. De Russische gevolmachtigde trad tot het tractaat niet toe, dan bij de belofte, dat Engeland ten zijnen laste nam de betaling van de renten der Russische schuld, die op het vereenigd Koninkrijk rustende waren en die zouden ophouden, si un jour la Belgique venait à être séparée de la Hollande." Het was de prijs, waarvoor Rusland toetrad. Het tractaat der 24 artikelen met België werd gesloten den 15en November; den volgenden dag kwam de conventie tusschen Engeland en Rusland tot stand. Zie VREEDE: *De Russische schuld*, 1851, inzonderheid blz. 27.

Blz. 174, r. 1 v. o. "Geloofden wonderen gedaan te hebben". Uitdrukking van FALCK, in zijne *Brieven*, blz. 225.

Blz. 175, r. 6 v. b. "Voldeed noch aan Nederland, noch aan België". Omtrent België zie men later. In Nederland uitte zich de afkeuring reeds dadelijk bij de bekendwording, ofschoon men hoop voedde, dat de bepalingen voor verandering vatbaar zouden zijn; te heviger werd de tegenstand, toen het openbaar werd, dat de conferentie ze aan Nederland wilde opdringen. In het nommer van 27 October las men in *de Noordstar*, na het bekend worden van het protocol van 14 October en vóór het tractaat van 15 November, na de aanneming met België gesloten: "De vijf mogendheden te zamen hebben den Koning het bezit van België gewaarborgd en beschikken nu over België buiten hem.... Inderdaad regten en beginselen zijn nooit zoo zeer en openlijk met voeten getrapt; het eigenbelang, neen, de eigenbaat en het zelfbejag heeft nooit zoo algemeen en zoo openlijk op den voorgrond gestaan. Is het wonder, dat er onbestemdheid, veranderlijkheid, willekeur in de besluiten der Londensche conferentie heerscht....

"Zooveel dubbelzinnigheid in het gedrag der mogendheden, zooveel onzekerheid in de handelingen der conferentie moet ons overtuigen, dat onze toekomst meer dan men algemeen waant, vooral in *onze* handen is." enz.

De ongunstige oordeelvelling over de 24 artikelen was zoo algemeen, dat zelfs *de Standaard* en eenige artikelen in de *Arnhemsche courant*, die op aanneming aandrongen, er verre van af waren de billijkheid

Digitized by Google

der artikelen te verdedigen. THORBECKE schreef, in zijne *Brieven* aan GROEN: "De 24 artikelen heb ik nu gelezen. Mij dunkt, wij behooren de kozakken en de Engelsche vloot af te wachten, om er ons toe te dwingen", blz. 63. Een maand later was zijne stemming veel zwakker, zie blz. 66.

Blz. 175, r. 10 v. o. "Voor LEOPOLD een punt van eer". De verkiezing van LEOPOLD was door LEBEAU gedeeltelijk doorgedreven, onder het beweren, dat dit alleen het middel was Luxemburg te erlangen. Het geheele plan van NOTHOMB was geweest, om door een schikking over de enclaves Luxemburg te verkrijgen, en LEOPOLD had in het vooruitzicht daarvan de kroon aangenomen.

Blz. 177, r. 15 v. b. "Het Nederlandsch publiek keurde de bepalingen omtrent Luxemburg af". *De Noordstar* noemde het bepaalde omtrent Luxemburg een berooving, een onrecht jegens WILLEM I. In de *Nederlandsche gedachten* van 29 October werd reeds toen de zeer juiste opmerking gemaakt: "Van Luxemburg neemt men de drie vierde gedeelten af; en terwijl men eene ongenoegzame schadeloosstelling en dat nog wel gedeeltelijk uit Hollandsch grondgebied verleent, wikkelt men den Koning in moeijelijke onderhandelingen met leden van zijn huis en met het Duitsche Bond." Ook *de Standaard*, die voor de aanneming was, omdat hij de verwerping gevaarlijk achtte, vreesde uit de bepaling van art. 1 en 4, "dat zich een zeker conflict zou kunnen opdoen tusschen de *regten van Holland* en die van den Groot-Hertog en diens betrekking tot den Duitschen Bond en tot de aanverwanten van het Huis van *Nassau*," en voegde er bij: "Doch het spreekt van zelve, dat bij de daartoe gelaten *vrije* keuze, hetgeen tot het oude grondgebied behoort, daarvan niet zou kunnen worden afgescheiden en derhalve niet bij het Groot-Hertogdom *Luxemburg* zou kunnen worden gevoegd, omdat dit een afstand van grondgebied zou zijn *ten behoeve van Luxemburg*, waartoe in dat geval de *toestemming der vertegenwoordiging* zou vereischt worden, die in het belang van Holland niet kan verleend worden."

Het is van belang te doen opmerken, dat deze aanmerkingen tegen de 24 artikelen in October 1831 gemaakt zijn, omdat men later aan de regeering verweten heeft, dat zij de Nederlandsche quaestie aan die van Luxemburg ondergeschikt maakte, ofschoon in waarheid van den aanvang af tot in Juni 1832 de regeering tegen de vermenging van het Luxemburgsche met het Nederlandsche vraagpunt heeft geprotesteerd en eerst later in Juni 1832 heeft toegegeven, in hoop eener schikking, die toen niet verwezenlijkt is.

Digitized by Google

Blz. 177, medio. "De vaart op de Schelde". Verg. de vele artikelen daarover in het *Handelsblad* en *de Noordstar*, en hetgeen boven door ons is aangeteekend op blz. 191 der *Aant.*, en over de algemeenheid der klacht, VON GAGERN: *Leben*, II, S. 152.

Blz. 178, medio. "De schuld". Verg. THÖNISSEN: *Léopold I*, Chap. V. Wij zullen niet in de bijzonderheden, daar vermeld, treden, omtrent de beschuldiging dat FALCK en VAN ZUYLEN verkeerd de schulden hadden opgegeven; wij willen alleen doen opmerken, dat de Nederlandsche gevolmachtigden in de redactie van de 24 artikelen niet zijn gekend, en dat er eenige waarschijnlijkheid bestaat, dat de conferentie uit de medegedeelde staten enkele verkeerde gevolgtrekkingen heeft afgeleid. Het verschil is echter niet zoo belangrijk geweest en heeft hare waarde geheel verloren bij de gunstige verandering, die later in het voordeel van België de financieele bepalingen ondergaan hebben. De geheele toedracht zal eerst duidelijk blijken, wanneer de stukken van VAN ZUYLEN zullen zijn openbaar gemaakt; maar dit is mij toch uit eene aanteekening in de stukken van LUZAC gebleken, dat de Nederlandsche gevolmachtigden van oordeel waren, dat de slordigheid, waarmede de redactie van de 24 artikelen bij de conferentie was opgemaakt, ook bleek uit de bepalingen omtrent de schuld, waarin eene berekening voorkwam in het nadeel van België, ofschoon aan den anderen kant in de 24 artikelen geene schadeloosstelling aan Nederland was verleend voor de geldelijke en koloniale opofferingen bij de vereeniging met België in 1814 en 1815, eene schadeloosstelling, die uit het Belgische oogpunt niet België, maar Engeland verplicht was te verleenen; maar de zelfzuchtige politiek der Engelsche ministers bracht niet mede dit te doen; integendeel zij zocht zooveel mogelijk voordeel uit de afscheiding te trekken voor de Engelsche débouchés, gelijk wij elders opmerken.

Blz. 178, r. 12 v. o. "Een Engelsche vloot". Ter gelegenheid dat de vloot door stormen genoodzaakt werd naar de Engelsche kusten terug te keeren, bevatten de *Nederlandsche gedachten* een artikel en een gedicht, dat wij hier mededeelen als bijdrage tot de kennis der tijden.

"De wijsbegeerte, volgens welke GOD overal buitengesloten wordt, heeft ook hier te lande meer nadeel gesticht dan men gewoonlijk onderstelt. Een blijk daarvan is, dat bij velen, ook in wie het geloof aan leiding van hun eigen lot niet uitgewischt is, het vertroostend denkbeeld der wereldregering miskend, en zoodra het de toepassing in bijzonderheden geldt, als een hersenschim der dweeperij aangemerkt wordt.

Digitized by Google

"Waarom zou men in de historie der volkeren niet doen hetgeen elk die aan eene Voorzienigheid gelooft, bij de overdenking zijner eigen lotgevallen doet? Men kan in de duidelijkste merkteekenen van GODS hand der werking enkel van natuurlijke en toevallige oorzaken zien: men kan de orkaan, waarin de onverwinnelijke Armada haar ondergang vond, den Noordwestelijken storm, die de Spanjaarden tot het verlaten van Leydens overstroomde omstreken dwong, of, om te spreken van onzen tijd, bij voorbeeld, de vervroegde koude, waardoor NAPOLÉON in zijn onzinnigen overmoed werd gestuit; men kan dit alles toeschrijven aan hetgeen de Heidenen het noodlot hebben genoemd. Men kan dit, zoodra men onderstelt of dat GOD niet over saizoenen en onweêrsvlagen, of dat Hij daarover, zonder op de menschen acht te geven, gebiedt.

"Die ligtzinnigheid, welke men voor diepzinnigheid uitvent, van elders overgewaaid, is in Nederland eigenlijk niet te huis. Wij verheugen ons tegen vreemden invloed en onverstand het Nederlandsche gevoelen in de volgende verzen, zoo wij gelooven, met de kracht van echte poëzij gehandhaafd te zien. Zij werden ons toegezonden door eene vriendenhand, en drukken bij gelegenheid van *het afdeinzen der Engelsche vloot*, denkbeelden uit, wier voorname inhoud op veel dat in de laatste maanden gebeurde, evenzeer toepasselijk is.

Hoor 't woeste stormgeschrei! hoor de onweervlagen klatren,
Nooit voelde ik dit ontzach bij de onrust der natuur:
Mij dunkt ik hoor GODS stem, die neerstrijkt op de watren,
In 't plechtig nachtlijk uur.

Hij daalt, Hij overzweeft, omhuld met vlammend donker,
Op d'adem van den wind, het diep verbolgen meer:
De vlootvoogd hoort zijn stem door 't bliksemend geflonker:
"IK ben het" spreekt de HEER!

"Deins af! het is mijn volk dat uw vermeetle kielen
"Vijandig zoeken: keer! 't heeft lang genoeg geleên;
"Het telt nog (hoe verguisd) Mij diergekochte zielen:
"Ik hoorde hun gebeên.

"'k Ben nog dezelfde GOD die gruw van 't onregt plegen,
"Van meineed en verraad: al wordt Mijn naam bespot,
"Vergeten door eene eeuw die afdwaalt van Mijn wegen,
"'k Ben nog dezelfde GOD.

Digitized by Google

"Reeds blaakt het vuur der wrake en sloopt uw trotsche daken,
"Reeds drenkt het bloed uws volks de ontzinde twistharpij,
"Bekeer u, 't is nog tijd, schoon reeds de zuilen kraken
"Van uwe heerschappij.

"Wijk! eer Mijn schrikbre hand zich uitstrekke op de vloeden,
"En de ongerechte vloot verbrijzele op het zand! —
"Maar gij, Mijn volk, houd moed! Mijn arm zal u behoeden,
"Mijn oog bewaakt uw strand."

Wie zijn we o hoogste GOD! dat Gij voor ons wilt strijden?
Lichtzinnig, ach! verhard, en haast afvallig kroost.
Daar we allen met den mond misschien uw naam belijden,
Hoe weinig die hun troost,

Hun steun, hun kracht, hun heil, hun zege van U wachten.
Maar Gij treedt niet met ons, Rechtvaardige, in 't gericht!
Gij redt onwaardigen: Gij wenkt des Hemels machten,
De orkaan steekt op of zwicht,

Naar 't machtwoord dat Gij spreekt: de Koningin der vloten
Hoort uw geduchte stem, maar ach! begrijpt die niet:
O moge ons dankbaar hart, voor Uw genade ontsloten,
Steeds juichen: Gij gebiedt!

Het geloof aan zulk een tusschenkomst, als in de *Nederlandsche gedachten* en in het bovenstaand gedicht wordt uitgedrukt, wordt door de geschiedenis, dat groote wereldgericht van God, voortdurend wedersproken. God regeert als geest en waarheid, door de gevolgen van goed en kwaad openbaar te maken. Zulke godsdienstige voorstellingen als in de *Ned. Ged.* kunnen slechts dwaling bevorderen.

Blz. 178, r. 8 v. o. "FALCK". Zie *Brieven*, blz. 324 en volgende. In 1841 leende de minister VAN ZUYLEN aan LUZAC een portefeuille met stukken, waaruit deze opteekende, dat èn FALCK èn VAN ZUYLEN in 1831 in onderscheidene brieven, zonder de grove gebreken en onrechtvaardige bepalingen der 24 artikelen te ontkennen, op de aanneming bij VERSTOLK VAN SOELEN aandrongen. Onder de redenen van aandrang zal waarschijnlijk ook behoord hebben, dat Engeland door de betaling van de Russisch-Belgische schuld bij conventie van 16 November 1831 op zich genomen te hebben, Ruslands toetreding tot de 24 artikelen zich verzekerd had.

Digitized by Google

Blz. 179, r. 2 v. b. "'"Singulier" en "onverschillig"'". In het *Handelsblad* van 16 Nov. las men: "Omtent de waarheid, dat de 24 artikelen strijdig zijn met ons belang, bestaat eigenlijk geen verschil en slechts een paar tijdschriften of dagbladen stellen er prijs op, om zich door het aanprijzen der 24 Artikelen, een roem der zonderlingheid te verzekeren. Wij willen ons niet aan hunne zijde scharen." *De Standaard* antwoordde daarop den 19en November:

"Men schreeuwt hoog over onze mening, men noemt ons *singulier* en *onverschillig*, terwijl wij slechts koel en onpartijdig zijn of althans verlangen te zijn. Wij kunnen dit zijn, omdat wij noch onze vrienden, de lofredenaars van de boodschap van den 11en December zijn geweest, omdat wij noch onze vrienden, den onberaden aanval op Brussel hebben toegejuicht, en nimmer hebben verlangd, dat de scheiding van Noord- en Zuid-Nederland met bloed zoude worden afgeteekend.

"En wie zijn het dan nu eindelijk, die alleen gehoor geven aan razernij en woede, die eerst ten leuze voerden geene schikking met den opstand, daarna oorlog, oorlog door geheel *Europa*, en nu als doorbrengers slechts tijd zoeken te winnen, het eene gat met het andere te stoppen, in de hoop van uitkomst door de cholera of een' storm, door eene aardbeving of een goudregen? Dezelfde menschen, aan wie de scheuring van het rijk is te danken, gerugsteund door schrijvers als die van het *Journal de la Haye* en het *Handelsblad*."

Blz. 179, r. 6 v. b. "Wij schamen ons niet". In een artikel in het *Handelsblad* van 17 Nov., geteekend J. D. B. K.: *Eenige aanmerkingen over de 24 artikelen*, zochten wij te betoogen, dat de beginselen van vrijheid van handel en scheepvaart niet zoo ver uitgestrekt moesten worden om bepalingen goed te keuren, die de strekking hadden om ons land een land van doorvoer te maken voor vreemden. Mogen wij al later een vrijen doorvoer minder schadelijk geacht hebben dan toen, geheel zijn wij toch nog niet overtuigd, dat een spoorweg van Antwerpen dadelijk naar Duitschland aan onzen handel geen afbreuk doet en wij zien gerust terug op hetgeen wij toen schreven: "Dat wij nimmer het tractaat moesten aannemen, tenzij gedwongen en door geweld genoodzaakt."

Blz. 179, r. 11 v. o. "De vaderlandsche opgewektheid". Onderscheidene omstandigheden verhoogden de gehechtheid aan het Huis van Oranje. Hiertoe behoorde onder anderen ook, dat de geruchten in België verspreid, alsof de diefstal van de diamanten van de Prinses van Oranje in 1829 slechts gefingeerd zou zijn geweest, thans geheel

Digitized by Google

wederlegd werden door de inhechtenisneming van den dief in Noord-Amerika en zijne overbrenging hier te lande. Verg. *Procès de Constant Polari*, 2 vol. 1835, par Mr. ARNTZENIUS.

Blz. 179, r. 8 v. o. "Vooruitzichten op een mogelijke reactie tegen de Fransche en Belgische omwenteling". Den 7en Sept 1831 werd Warschau door de Russen ingenomen. Den 25en Sept. werd de revolutionaire opstand in Neufchâtel onderdrukt. Den 27en Sept. werd Krakau door de Russen bezet. Bij de Duitsche regeeringen openbaarde zich meer en meer een sterk contra-revolutionair stelsel.

Blz. 179, r. 5 v. o. "Enkele tonen". In het *Journal de la Haye*, no. 226 en 227, 1831, werd, op grond van het barrière-tractaat, de noodzakelijkheid eener hereeniging van Holland en België beweerd, vermoedelijk door THORBECKE. De artikelen werden bestreden in het *Handelsblad* van 22 en 24 November. In de brochure: *Des partis en Belgique au mois de Novembre* 1831, par CHARLES MARCELLIS, 1831, worden de karakters der onderscheidene partijen in België door een gesprek tusschen l'industriel, le catholique, l'unioniste, le réunioniste, l'orangiste met het auditoire voorgesteld. Ook nog andere brochures, die op eene restauratie doelden, kwamen te dier tijde in het licht.

Zeer eigenaardig schrijft NOTHOMB van de 24 artikelen:

"La Hollande avait, le 18 Février accepté les bases de séparation, la Belgique les avait rejetées.

"La Belgique avait, le 9 Juillet accepté les dixhuit articles, la Hollande les avait rejetés.

"La Hollande n'était liée envers la conférence que dans le sens des bases de séparation.

"La Belgique ne l'était que dans le sens des dixhuit articles.

"Dans l'esprit de la conférence, ces deux actes pourraient se concilier; dans l'esprit de chaque partie ils étaient inconciables."

Blz. 179, r. 2 v. o. "Protest". *Recueil*, II, p. 113; en de nota met de memorie, II, 125 en volg.

Blz. 180, r. 2 v. b. "Eene mischien te breedvoerige nota". FALCK: *Brieven*, blz. 333, schrijft: "De nota en de memorie, waarmede voorleden week de 24 artikelen geweigerd zijn, hebt gij nu zeker al gelezen en het zou mij zeer verwonderen, indien het u niet was voorgekomen dat die weigering — van de oorbaarheid spreek ik nu niet — voegzamer en bondiger had kunnen worden uitgedrukt."

Digitized by Google

Blz. 180, r. 6 v. b. "Tweede Kamer". In de zitting van 1831 tot 1835 namen voor het eerst zitting: voor Noord-Brabant, Jhr. Mr. J. E. DE LA COURT, in plaats van Mr. A. G. VERHEYEN, benoemd tot lid der Eerste Kamer; voor Gelderland, W. A. SCHIMMELPENNINCK VAN DER OYE, in plaats van VAN LIJNDEN VAN HOEVELAKEN, die bedankt had; voor Holland, F. C. DE BORDES, in plaats van L. VAN TOULON, benoemd tot gouverneur van Utrecht; voor Friesland, Mr. D. FOCKEMA, die vroeger reeds lid was geweest, maar in 1829 bedankt had, in plaats van LYCLAMA À NYEHOLT; voor Overijssel, Mr. R. S. VAN DER GRONDEN, in plaats van H. U. IJSSEL DE SCHEPPER; voor Groningen, Jhr. O. VAN SWINDEREN en Mr. W. J. QUINTUS, in plaats van Jhr. ALBERDA VAN BLOEMERSMA en Jhr. J. JARGES, de eerste overleden, de tweede benoemd tot lid der Eerste Kamer. De overige leden werden allen herkozen.

Blz. 180, medio. "Tot verlenging aanleiding geven". *Recueil*, inzonderheid blz. 151. WILLEM I deed opmerken, dat de vermenging van de Luxemburgsche en Nederlandsche quaestie hem plaatste in eene *fausse position vis-à-vis de la Hollande*.

Blz. 180, r. 12 v. o. "CANNEMAN". Een overzicht van hetgeen dit voorstel bevatte vindt men in het levensbericht van CANNEMAN, door Mr. ALSCHE, in de *Handelingen* van de M. v. L. L., 1862, blz. 47. In het archief van 's Konings kabinet bevindt zich echter het rapport niet.

Blz. 181, r. 10 v. b. "Bij de Nederlandsche regeering een oprecht streven". Dit werd in het einde van 1831 en begin van 1832 algemeen geloofd en is ook zeer waarschijnlijk, wanneer men let op den financiëelen toestand, waarin men zich bevond. Zoo las men in *de Noordstar* van 16 Nov. 1831:

"Het is voor den Nederlander eene zeer bemoedigende beschouwing, de wijze gade te slaan, waarop zijne eer en zijne belangen door een Gouvernement, hetwelk geheel in den oud-Hollandschen geest werkzaam is, worden behartigd en voorgestaan. Die geest vorderde standvastigheid aan den eenen, en voorzigtigheid aan den anderen kant. Van beide geeft ons de mededeeling aan de Staten Generaal de treffelijkste bewijzen."

Zie ook het nommer van 29 December 1831, waarmede dit tijdschrift eindigde.

In het *Handelsblad* van 7 December las men bij het aandringen van sommigen op eene hereeniging:

"In de eerste plaats wil onze Koning de hereeniging niet. Maar

Digitized by Google

in de tweede plaats zoude dezelve niet kunnen tot stand worden gebragt, zonder Oud-Nederland op eenen nog onbillijker en onredelijker voet te behandelen, dan men bij de 24 artikelen heeft willen doen; en hierin zal gewis de Koning niet toestemmen. Ware het hiermede anders gelegen, dan had de Koning gewis de 24 artikelen ook wel kunnen aannemen; maar de Koning wilde aan de Belgen niet zien toegekend, hetgeen hun niet anders dan ten nadeele van het getrouw Oud-Nederland konde gegeven worden: en vermits eene hereeniging, in dit opzigt, hetzelfde schadelijke gevolg voor Oud-Nederland zoude opleveren, dat is, in gelijke mate aan Nederland zoude ontnemen, wat aan hetzelve uitsluitend toekomt, en zonder onregtvaardigheid niet aan België afgestaan kan worden, zoo mag men het voor bewezen houden, dat van dien kant eene contra-revolutie weinig hoop op eenen gewenschten uitslag aanbiedt. Terwijl het verder geen twijfel lijdt dat de Belgen op eene contra-revulutie slechts doelen, in de onderstelling dat zij door dezelve wederom, en als of er niets gebeurd ware, in de vorige betrekkingen van handel en vaart zullen terugkeeren, en opnieuw al de voordeelen deelachtig worden, die de vereeniging hun vroeger heeft aangebragt; en dat zij, zich in die verwachting bedrogen ziende, van zelven hun plan zullen laten varen."

Blz. 181, medio. "Het algemeen verslag", enz. Zie *Staatscourant* en, verkort, bij LASTDRAGER.

Blz. 182. r. 7 v. b. "Leening van 138 millioen." Naar aanleiding van dat voorstel kwam uit een brochure: *Bedenkingen over Vrede en Oorlog in verband met de heffing van f* 138,000,000, te Utrecht bij V. D. MONDE, waarin zeer werd aangedrongen om de 24 artikelen aan te nemen. De brochure werd in het *Handelsblad* in onderscheidene artikelen in December, en in *de Noordstar* in haar laatste nommer van 29 Dec. 1831 krachtig bestreden. In *de Standaard* van 14 December 1831 las men daarover het volgende:

"Wij beamen volkomen de redeneringen des schrijvers, maar kunnen slechts één punt niet toegeven, dat de scheiding is uitgesproken in het belang der Provincie *Holland*, en ook na de verwerping der 24 Artikelen weder alleen ten behoeve dier Provincie wordt verlangd.

"Wij meenen zoo goed en waarschijnlijk beter dan de schrijver over de meening der Hollanders te kunnen oordeelen, en daarnaar te mogen besluiten, dat het meerendeel der Hollanders, geen *heil hoegenaamd* in den oorlog ziet, en de aanneming der 24 artikelen verlangt boven den *status quo* met de daaraan verbondene heffingen gedurende 1832.

"Al aanstonds moeten wij opmerken, dat de meening der leden

Digitized by Google

van de Staten-Generaal, niet voor die der natie kan doorgaan. Nooit dan in naam zijn die heeren de vertegenwoordigers des volks geweest; bijzonder in Holland zijn de leden der Staten van de Provinciën, de afgevaardigden van eenige bevoorregte familiën, maar volstrekt niet van den nijveren en vereerenswaardigen middelstand, die zich door voorvaderlijke zuinigheid heeft staande gehouden, den kern van *Holland* uitmaakt en bij gevolg zijn de uitverkorenen der Staten van *Holland* niet de uitverkorenen van *Hollands* bevolking.

"Zoo ook bestaat de handel van Holland niet enkel in den handel op den *Rijn*, en zijn er daarenboven nog wel handelaars op *Duitschland*, die vermeenen, dat met een stelsel van vrijen handel, zij de mededinging van *Antwerpen* en van alle vreemdelingen handelende op *Antwerpen*, kunnen verduren.

"Het *Journal de la Haye* verzekert, dat de natie zich verheugt over de verwerping der 24 artikelen; de schrijver der bedenkingen zoekt die verheuging alleen in *Holland; Holland* zoekt ze in de koopsteden; en in de koopsteden zoekt men ze bij de Rijn-handelaars en daar nog lost zich die verheuging in eene verdeeling van gevoelens op. De natie kan men niet ter stemming roepen; maar welk was het gevolg der meening, dat door de 24 artikelen de zaken waren geschikt? Niet alleen dat het crediet zich herstelde, dat de fondsen rezen, maar, dat vreemde handel-huizen aanzoeken deden, om hunne betrekkingen hier te lande uit te breiden.

"De eerste dezer daadzaken zijn aan een ieder bekend; van de laatste is het ministerie niet onbewust; dit zoude bewijsbaar zijn.

"*Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes* roepen de *Hollanders*, maar dat zelfde ministerie, aan hetwelk wij alle onze onheilen hebben te danken, vraagt niet wat de natie begeert, noch wat de rede vordert, maar schijnt den laatsten man en den laatsten penning te willen opofferen, om het weerspannig *België* ten onder te brengen. In deze omstandigheden zouden wij onze hoop vestigen op de 2e Kamer, en van haar verwachten eene weigering van subsidien, indien die Kamer de tolk was van de gevoelens der natie, maar nu hare vijf en vijftig leden voor drie vierde gedeelten uit ambtenaren bestaan, die geleerd hebben, dat er niets mede te winnen is om zich tegen ons *inamovibel* ministerie te verzetten, zouden wij het een wonder achten, indien door dezelve dergelijk besluit wierd genomen."

Blz. 182, r. 11 v. b. "Beraadslagingen". De uittreksels zijn ontleend aan de *Staatscourant*.

Blz. 221, r. 15 v. o. "Deze belangrijke wet". Verg. ook Prof. BUYS:

Digitized by Google

de Nederlandsche staatsschuld sedert 1814, 1857, en J. J. WEEVERINGH: *Handleiding tot de geschiedenis der Nederlandsche staatsschuld*, 1852, Dl. I, blz. 228.

Blz. 221, r. 5 v. o. "Antwoord der conferentie". *Zie Recueil*, II, p. 168—207.

Blz. 222, r. 1 v. b. "Niet alleen in Nederland". Zoowel de Engelsche Tory bladen als de conservatieve dagbladen in Duitschland deden het onvoldoende van het antwoord der conferentie uitkomen. LOUIS BLANC: *Histoire de dix ans*, Vol. III, Chap. IX. p. 394, ed. 5, 1846, het orgaan der Fransche oppositie, schrijft van de memorie der Nederlandsche regeering van December: "Au point de vue des règles et des lois de la diplomatie rien n'était plus raisonnable, que cette protestation de la Hollande. La conférence y répondit par des sophismes sans dignité. Pour ce qui était du protocole d'Aix-la-Chapelle elle prétendit, "qu'il ne contenait rien de relatif à *la forme* des délibérations" subtilité vraiment misérable! car, en attribuant aux souverains intéressés le droit de participer au congrès directement ou par leurs plénipotentiaires, le protocole en question avait eu évidemment pour but de ne laisser aucun intérêt sans garantie. La conférence ajoutait que les 24 articles ne présentaient que le développement des bases de séparation. Et ici encore, la conférence trahissait la vérité," etc.

Blz. 222, medio. "Een breedvoerig wederantwoord". *Recueil*, II, p. 210.

Blz. 222, r. 14 v. o. "Voorstel van 30 Januari 1832". *Recueil*, III, p. 2. Het voorstel is ook daarom lezenswaardig, omdat het aanwijst dat de Nederlandsche regeering reeds vóór de komst van Graaf ORLOFF tot vredelievende stappen geneigd was.

Blz. 221, medio. "Lord ABERDEEN". De rede is met het antwoord van Lord GREY en het wederantwoord van Lord WELLINGTON uit de Engelsche dagbladen vertaald uitgegeven, onder den titel: *De zaak van Holland en België behandeld in het Huis der Lords op den 26en Januarij* 1832, Rotterdam 1832. In gemeld werkje wordt ook het concept-adres aan den Koning medegedeeld.

Blz. 227, medio. "WILLIAM IV". Zie den brief in de *Corresp. of Lord Grey*, II, p. 152.

Blz. 227, r. 6 v. o. "Pamflet van SYLVAIN VAN DE WEYER". Het

Digitized by Google

geschrift, dat de Belgische gezant te Londen, onder de anoniem DE LA MARRE, in Februari 1832 uitgaf, is getiteld: *La Belgique et la Hollande en* 1813, 1815 *et* 1830, *lettre à Lord Aberdeen, suivie de la traduction de son discours à la Chambre des Pairs et de notes sur ce discours*, en werd, volgens de Belgische berichten, herhaalde malen in het Engelsch en Fransch in 1832 herdrukt. Het werd in 1869 in de *Opuscules* van S. VAN DE WEYER herdrukt, met de aanbeveling: "Cet opuscule, qui n'a rien perdu de son intérêt, sous le rapport historique, contient de curieuses révélations sur les moyens pleins d'hypocrisie et de fraude pour arriver au pouvoir souverain en Hollande et en Belgique.... Les petites esquisses biographiques de la plupart des hommes d'état Hollandais qui ont joué un rôle dans ces événements, ne sont pas la partie la moins piquante de cet écrit."

Van de gehalte dier curiositeiten van den Belgischen diplomaat, onder het masker der anoniemiteit schrijvende, zal blijken uit eenige aanhalingen.

FALCK, medegezant te Londen, aan wien VAN DE WEYER in 1830 een beleefdheidsbezoek had gebracht, (zie boven blz. 112), wordt voorgesteld, p. 17, als een Nederlandsch patriot, die het Fransche leger in 1795 in Nederland heeft ingeroepen! (FALCK was toen nog jong student in Amsterdam en had een afkeer van de ultra-patriotten) en als iemand die in 1812 nu eens moeite deed "pour réussir comme avocat, tantôt prenant part à des fournitures faites au gouvernement français par des spéculateurs hollandais!"

Op p. 25 wordt geschreven: "J. M. KEMPER, mort conseiller d'état, fut l'auteur de plusieurs projets de loi à jamais célèbres par leur absurdité; entre autres un *Code civil* et une loi sur *la chasse*, qui passèrent pour des chefs-d'oeuvre de ridicule et qui furent accueillis par les plus amères plaisanteries." De Belgische pamfletschrijver herinnerde zich zeker de *Flambeau* van 1820, maar vergat hoe al de Belgische leden der Tweede Kamer in de zitting van 19 Februari 1821 opstonden om hunne afkeuring van dat paskwil te betuigen. Verg. *Geschiedenis vóór* 1830, blz. 574, en *Aant.* blz. 566.

De uitroeping van WILLEM I als Souverein Vorst wordt door den pseudoniem V. D. MARRE, p. 31, aldus beschreven: "Trois hommes seulement se trouvaient devant l'hôtel de ville, sur la place appelée, *Dam* (la digue) au moment où la proclamation fut improvisée. Le nombreux parti, qui ne voulait point de pouvoir monargique, fut aussi étonné que mécontent, quand il eut connaissance d'un pareil acte. Mais les circonstances, qui ne laissaient à personne le temps nécessaire pour délibérer avec calme, favorisaient trop bien cette supercherie.... Toute la coterie qui applaudissait à l'établissement

Digitized by Google

d'un nouveau souverain avait demandé en 1810 par une députation solemnelle à l'empereur des Français, qu'il daignat réunir la Hollande au grand Empire."

De kwade trouw van den anoniemen schrijver komt nog meer aan het licht, wanneer men bedenkt, dat in 1813 VAN DE WEYER als knaap te Amsterdam, alwaar zijn vader onder de Fransche overheerscheing eene betrekking had gehad, getuige is geweest van den diepen afkeer, dien de Nederlanders van de Franschen hadden, en van de uitbundige vreugde, waarmede de Prins van Oranje in 1813 te Amsterdam werd ontvangen, waarvan JUSTE, in zijn *Sylvain van de Weyer*, I, p. 4, heeft geschreven: "Cet événement mémorable éveilla en lui les premiers sentimens de patriotique indépendance."

In het pamflet wordt verder de inhuldiging in 1814 aan Lord ABERDEEN voorgesteld als met de grootste onverschilligheid en het diepste stilzwijgen geschied: "Aucun applaudissement, quoique le peuple remplit les tribunes. [NB. De inhuldiging had plaats in de Nieuwe kerk.] Les interprètes ordinaires de ces sortes d'événements dirent alors qu'il fallait attribuer ce silence à l'émotion profonde qui règnait dans l'assemblée. Des esprits malfaits, comme ceux qui n'écoutent point avec admiration les discours de votre seigneurie ne voulurent voir, Mylord, dans le silence des Hollandais, que l'improbation secrète de la comédie qu'on venait de jouer."

De zoogenaamde grieven der Belgen worden voorgesteld met dezelfde partijdigheid, als zulks in de *Courier des Pays-Bas* gebruikelijk was. De veldtocht van Augustus wordt vermeld als "une violation manifeste du droit des gens", en de nederlaag der Belgen wordt slechts toegeschreven aan een te groot vertrouwen, dat de Belgen hadden gehad op den wapenstilstand.

De aanval was, volgens zijn schrijven, te meer "perfide", omdat de Koning van Holland een *nieuwen gezant* naar Londen had gezonden, waarbij de schrijver, waarschijnlijk om onder zijn anonym V. D. MARRE den diplomaat te bedekken, moedwillig verzwijgt, dat VAN ZUYLEN reeds een jaar te Londen was geweest en dat de Belgische gezant VAN DE WEYER in Augustus 1831 aan Lord GREY beloofd had te beproeven den Belgischen minister DE MEULENAERE op zijn weigering om te onderhandelen, zoo spoedig mogelijk terug te doen komen. Verg. de *Corr. van Lord Grey*, boven, blz. 246, vermeld.

Na aldus de geschiedenis van Holland en België geheel leugenachtig te hebben voorgesteld en het geschrift, niet ongeestig voor zijn doel, met aanhalingen van SHAKESPEARE en LAFONTAINE doorspekt te hebben, deelt hij het discours van Lord ABERDEEN mede met allerlei glossen, waarvan wij er slechts een paar mededeelen. Om het ka-

Digitized by Google

rakter van Lord ABERDEEN, dat zelfs door PALMERSTON en al zijn tegenstanders werd geëerbiedigd, te doen verdenken, schrijft hij bij eene uitdrukking van ABERDEEN, dat deze met zorg de politiek van het ministerie gadesloeg: "Votre inquiétude se conçoit: L'Europe une fois pacifiée, vous perdiez une arme puissante contre le ministère GREY: mieux vaut pour vous la guerre et vos places, que la paix et la perte de vos portefeuilles." Bij de vermelding van de vaderlandsliefde der Nederlanders, door Lord ABERDEEN geprezen, voegt hij eene noot: dat het Nederlandsche leger was "recrutée dans tous les rangs étrangers."

Met het oog op deze brochure, zonder eenige waarheidsliefde en eergevoel geschreven, schrijft JUSTE in zijn *Sylvain van de Weyer*, I, p. 201:

"M. VAN DE WEYER: ne se contentait pas de remplir avec une intelligence et une admirable activité ses devoirs diplomatiques; en des conjonctures importantes, il savait redevenir publiciste et retrouver l'esprit, l'érudition, la verve qui déjà avaient rendu célèbres ses premiers écrits".... Later, na de mededeeling van een paar bladzijden: "Après ce brillant exode, l'éloquent publiciste esquissait selon ses expressions, le résumé des événements qui avaient ramené la famille d'Orange Nassau dans l'ancienne Hollande en 1813. Il rappelait comme la maison d'Orange avait été placée ensuite sur un trône improvisé et si peu stable, pour employer encore ses paroles, que ce trône s'était bien vite écroulé sous le poids des fautes capitales de ceux que la diplomatie étrangère y avait fait monter. On lit encore aujourd'hui avec baucoup d'intérêt cette esquise où les faits [lees: mensonges] sont groupés avec art, où GUILLAUME Ier et ses principaux auxiliaires sont mis rigoureusement en relief." — JUSTE is echter een oogenblik niet ongevoelig vóor de schandelijke partijdigheid, waarmede het libel geschreven is. Hij doet zich de vraag: "Mais ce tableau est-il-toujours impartial?" Maar zijn parti pris om de "fondateurs de la Monarchie Belge" zonder onderscheid als groote mannen te prijzen, doet hem dadelijk eene verschooning vinden. "Il nous semble que l'éminent publiciste, en le traçant, était encore trop sous l'impression des luttes ardentes qu'il soutenait naguère à Bruxelles contre la suprémation Hollandaise. Et en effet c'est le patriote qui défend l'oeuvre à laquelle il a pris une si grande part, et qui, en la défendant trouve des paroles magnifiques."

Des paroles magnifiques! De geschiedschrijver JUSTE vergunne ons niet schoon te vinden hetgeen onwaar is, en geheel andere beginselen van zedelijkheid te koesteren, wanneer hij in VAN DE WEYER ook prijst: "sa droiture".

Digitized by Google

Blz. 228, r. 8 v. b. "Niet als diplomaat". ALEXIS ORLOFF was een vertrouwde vriend des Keizers en verzekerde zelf, dat hij niet kwam om te onderhandelen, maar om den Koning de aanneming der 24 artikelen aan te raden, terwijl op de ongunstige bepalingen later wel zou kunnen teruggekomen worden. Zie *Notice sur v. d. Duyn*, p. 320, en Prof. VAN ASSEN, hierachter.

De stukken met ORLOFF gewisseld worden gevonden in het *Recueil*, III, p. 12—34. Bij VON GAGERN, Band II S. 119, en ook in de Nederduitsche vertaling, door Mr. D'ENGELBRONNER, Deel I, blz. 381, komt een brief vóór, gedateerd 26 Febr. 1831 (lees: 1832), waarin onder anderen wordt vermeld, dat de Koning zeer neerslachtig was, maar niettemin vast besloten had veeleer te abdiceeren dan de 24 artikelen onveranderd te teekenen, waarbij FRIEDRICH VON GAGERN opmerkt: "Ich finde, dass er vollkommen Recht hat. Der Zustand, der durch den Londoner Vertrag begründet werden soll, kann doch kein bleibender sein; — und warum dieser precären Schöpfung der Verlegenheit eine volkenrechtliche Sanction geben." De brief draagt blijkbaar het verkeerde jaartal 1831 en behoorde ingelascht te zijn S. 157, vóór die van 5 Maart 1832.

Blz. 228, r. 6 v. o. "Een gesprek". Zie *Notice sur v. d. Duyn*, p. 315. Uit hetgeen v. D. DUYN, op de bladzijde die daaraan voorafgaat, mededeelt, blijkt, dat hij weinig op de hoogte der gewisselde stukken was.

Blz. 229, r. 13 v. o. "*Précis des Négociations*". Het wordt gevonden in het *Recueil* van MARTENS, Tom. III, p. 356, en in de *Papers*, B. II, p. 63.

Blz. 234, r. 7 v. b. "De Prins van Oranje". Prof. VAN ASSEN, die als staatsraad den Prins-opperbevelhebber was toegevoegd en daardoor de politieke gebeurtenissen in 1831 en 1832 van nabij heeft bijgewoond, schrijft in zijn *Taal der grondwet*, 1844, blz. 70, na vermeld te hebben hoe de mogendheden uit beleefdheid met de ratificatie talmden: "Zelfs ORLOFF kwam als vertrouwde des Keizers in 's Hage (Maart 1832).

"Hoe grootmoedig was toen het gedrag des Prinsen van Oranje! Hij doorzag het doel der zending, en betoogde den Koning in eerbiedig en bondig geschrift, waar ook de nadenkende Prins FREDERIK zijn zegel aan hechtte: hoe thans het oogenblik scheen gekomen te zijn om te moeten bukken voor de overmacht der mogendheden en het verdrag te teekenen, dat LEOPOLD erkende als Koning van België en hem zelven zijne erkende rechten ontroofde. En toch durven wij Koning

Digitized by Google

WILLEM I niet ten kwade duiden, dat hij in plaats van heusche woorden en beloften, waarborgen eischte voor de verbetering van die artikelen, over wier onbillijkheid Rusland mede klaagde. Maar wat kon ORLOFF met zekerheid waarborgen en welk vertrouwen inboezemen, terwijl hij niet onduidelijk te kennen gaf, de ratificatie des Keizers in zijn zak te hebben? Zeer naif zeide hij meermalen, geen diplomaat te zijn." Verg. ook FALCK: *Brieven*, blz. 336. Prof. VAN ASSEN raadde in Februari 1832 in eene memorie de onderteekening der 24 artikelen af; hij meende dat men alleen voor geweld moest toegeven.

Blz. 234, medio. "De publieke meening na het vertrek van ORLOFF." In het *Handelsblad* werd voortdurend de regeering geprezen. Den 14en Maart las men er in: "Wij zijn niet teleurgesteld. Omtrent Z. Ma. bewilliging in de onafhankelijkheidsverklaring van België bestaat geen de minste twijfel", en dezelfde geest straalt in meerdere artikelen door.

Als eene bijdrage tot de kennis van den geest des tijds vestigen wij ook de aandacht op eene voorlezing van Prof. KINKER: *Iets over de meest kenschetsende teekenen des tijds uit den tegenwoordigen toestand van Europa opgemaakt*, uitgesproken den 7en Maart 1832. De diepzinnige wijsgeer, die onwankelbaar geloofde aan den vooruitgang van de menschelijke samenleving, zag in de gebeurtenissen een crisis van het goede en het kwade. Als hoofdkenteeken van het tegenwoordige tijdvak wees hij er op, dat het goede en het kwade tegenwoordig zeer vermengd en in elkander verward waren. Onder vrijheid verborg zich de ergste overheersching, deels van het ruwe geweld, deels van het jesuitisme. De *Union Catholique libérale* was er een bewijs van. Ook elders verbindt zich het grofste bijgeloof en de verzaking van allen godsdienst met willekeur. De wetenschappen gaan vooruit, maar aan de algemeenheid van gezonde wijsgeerige denkbeelden ontbreekt nog veel. De pogingen om den algemeenen vrede te bewaren zijn een verblijdend teeken van den tijd, maar die pogingen gaan gepaard met rechtsverkrachting. Het heilig verbond is vaak geweest een onheilig verbond. Maar te midden van het tafreel van die verwarring wordt aan Nederland de volgende hulde toegebracht:

"In het gelukkigste land van *Europa*, onder het vaderlijk bestuur van den verlichtsten Vorst van dit werelddeel geplaatst, kunnen wij met die eendragt en stillen moed, die ons, in het midden van de spanning der gemoederen bij andere volkeren, kenschetsen, de ontknooping van het geweldig ten einde spoedende staatkundig tooneelspel, met meerder gelatenheid dan de meeste onzer tijdgenooten, in andere landen, afwachten. Eens waren wij in moed, beleid en vooral

Digitized by Google

in zedelijke verlichting, bij het afschudden van het juk der verouderde vooroordeelen, een schitterend voorbeeld voor het overige *Europa*, en, in het klein, een model, ja, (wanneer ik dit woord hier bezigen mag), eene soort van normaalschool voor andere natiën. Hetgeen wij zijn, hebben wij te danken aan het licht, dat onze voorvaderen omstraalde. Onze vrijheid was DIE vrijheid, waarvan ik in het voorbijgaan gewaagde; dat is, geen op zich zelf staand *doel* maar het doelmatigste *middel* ter bereiking van dien trap van eigen volkskracht, zelfstandigheid en veelvermogende welvaart, welke wij genoten; en zij zal het blijven, wanneer wij aan dat voor zoo vele opvattingen vatbare woord den zin blijven hechten, die er eene verlichte staatkunde alleen aan geven kan.

"Reeds slaan de weldenkenden onder de minder gelukkige volken, ja, onder onze vijanden, het oog op den Vorst en het Volk, welke zich, beiden met stille gelatenheid herinneren, wat, voor meer dan twee eeuwen, bij dien vroegeren strijd tusschen licht en duisternis, ORANJE onder Vorsten, en OUD-NEDERLAND onder de volkeren der aarde was.

"Houden wij, dan, ook thans weder eenen gelijken tred met den geest der eeuw, maar een tred, in alles berekend naar de meerdere behoefte van licht, zedelijkheid, en menschenwaarde, die de algemeene Genius der menschheid, gebiedender dan ooit, van ons vordert." Zie *Recensent* 1832, blz. 263.

Blz. 234, r. 2 v. o. "ROËLL." Het hier medegedeelde is uit de MS. aanteekeningen van den oud-minister ROËLL overgenomen.

Blz. 235, r. 9 v. b. "Russische schuld." Zie hierover Prof. VREEDE: *de Russische schuld*, 1851; STOCKMAR, *Denkwürdigk.*, S. 240; ALISON: *History of Europe*, Chap. XXXI, § 11. De toestemming van het parlement werd eerst den 12^en^ Juli 1832 verleend met 239 tegen 219 stemmen.

Blz. 235, r. 14 v. o. "D'OUBRIL." Zie MARTENS: *Recueil*, Suppl. IV, p. 305; THIERS: *Histoire du Consulat et de l'Empire*, Tom. VI., p. 424 en 437. Bij VON STOCKMAR, S. 223, vindt men de bijzonderheid, dat de Prinses LIEVEN, de echtgenoot van den Russischen gevolmachtigde, het vermoeden had uitgedrukt, dat Rusland ook nu het voorbeeld in de zaak van D'OUBRIL zou volgen. ROËLL had dus niet zonder eenigen grond op dat voorbeeld gewezen.

Blz. 235, r. 5 v. o. "De beginselloosheid der Europeesche diplo-

Digitized by Google

matie." De handelingen van de Londensche conferentie zijn eene aaneenschakeling van miskenning der eerste beginselen van het volkenrecht. Wij deden reeds vroeger opmerken, hoe de conferentie geheel verlaten had het wettig standpunt, waarop het congres van Aken, bij de inroeping van Koning WILLEM I, haar geplaatst had, en hoe zij geheel willekeurig de eenmaal onherroepelijk vastgestelde bepalingen, die Nederland had aangenomen, heeft veranderd; maar ook bij de ratificatiën en de tenuitvoerlegging der 24 artikelen hebben onderscheidene overtredingen van het algemeen aangenomen Europeesch volkenrecht plaats gehad. Toen de 24 artikelen in de conferentie werden vastgesteld, was het de bedoeling, dat zij èn door het Nederlandsche èn door het Belgische gouvernement zouden worden aangenomen en geteekend. De conferentie kon in het belang van den Europeeschen vrede de onafhankelijkheid van België erkennen, dat was hare zaak; maar zij kon zonder wederrechtelijk te handelen aan een onafhankelijken Staat geen tractaat omtrent bijzondere bepalingen opdringen, daar elk tractaat om verbindend te zijn de vrije toestemming vereischt. Bij deze eerste schennis van het volkenrecht voegden zich nog meerdere.

De ratificatie van een tractaat is in het volkenrecht een formaliteit, die noodig is als erkenning dat de gevolmachtigde zijne volmacht niet is overschreden. KLÜBER: *Europäisches Völkenrecht*, § 142. Thans werd de ratificatie ondergeschikt aan allerlei bijoogmerken. Het Engelsche en Fransche ministerie ratificeerden niet voordat het tractaat van 14 December omtrent de Belgische vestingen was tot stand gekomen. Zie NOTHOMB: *Essai*. Pruissen, Oostenrijk en Rusland ratificeerden niet dan met reserves. Zij wilden kennelijk de handelingen hunner gevolmachtigden niet geheel verloochenen door de ratificatie te weigeren, maar door de reserves keurden zij het tractaat in wezenlijkheid niet ten volle goed en deinsden zij aanvankelijk terug een tractaat te teekenen, dat zonder toestemming van den Nederlandschen Vorst over Nederlandsche belangen en rechten beschikte. NOTHOMB geeft dit, p. 237, in een zeer verzachtenden term te kennen. "Il n'entrait pas dans les vues de l'Autriche, de la Prusse et de la Russie de ne pas ratifier le traité; mais pour rester fidèles à certaines doctrines politiques, ces cours auraient désiré obtenir préalablement l'adhésion du roi GUILLAUME." Maar die "certaines doctrines" bevatten juist het hoofdbeginsel van het volkenrecht, dat geen tractaat verplichtend is, zonder vrijwillige toestemming. Toen WILLEM I zijn toestemming niet wilde geven, ratificeerden zij met reserves.

Van zoodanige reserves zijn in de diplomatieke geschiedenis on-

Digitized by Google

derscheidene voorbeelden, gelijk mijn vriend VREEDE mij mededeelde. Hij verwees mij naar KLUIT: *Hist. foederum*, II 507, naar WICQUEFORT: *L'Ambassadeur et ses fonctions*, Liv. II, p. 183 en 184, ed. 1730, waar het tractaat van Elbing wordt vermeld, hetgeen de Staten-generaal niet ratificeerden dan onder nadere elucidatiën, iets dat Koning KAREL GUSTAAF zeer kwalijk nam, blijkens een brief van den ambassadeur VOGELSANGH aan J. DE WITT, van 22 November 1659. *Brieven van J. de Witt*, deel VI, blz. 288. Die elucidatiën noemde de Koning illucidatiën. Ook thans beroofden de reserves, door de drie mogendheden bij hunne ratificatie der 24 artikelen gevoegd, het tractaat inderdaad van alle kracht, daar zij het tractaat alleen uitvoerbaar maakten, nadat aan die reserves zou zijn voldaan door een nadere overeenkomst tusschen Nederland en België en na de bekrachtiging door den Duitschen Bond. Dit was de duidelijke strekking van het protocol van 4 Mei 1832. Maar later verliet men weder dezen grondslag en wilde men op aandrang van den Belgischen gezant, bij protocol van 11 Juni, tot eene partiëele uitvoering van het tractaat in de niet gereserveerde bepalingen overgaan. De gevolmachtigden van al de vijf mogendheden traden tot dat protocol toe; maar toen daaraan uitvoering zou worden gegeven trokken de drie Noordsche mogendheden zich terug, nadat de gevolmachtigden blijkbaar hunne instructiën waren te buiten gegaan, iets waarover FALCK, in zijne vertrouwelijke brieven aan zijnen vriend VAN LENNEP, en WILLEM I, in zijn gesprek met ROËLL in April, reeds geklaagd hadden. GUIZOT: *Mémoires*, Chap. XXII, beschuldigt zeer de Noordsche hoven van inconsequentie in de Londensche conferentie; maar de politiek van Frankrijk, door hem in bescherming genomen, was niet minder beginselloos en wederrechtelijk. In April 1831, trad het Fransche bestuur toe tot de protocollen van 20 en 27 Januari; in Juni verloochende het die toetreding door de 18 artikelen goed te keuren; den 15en November ratificeerde het een tractaat, dat verbintenissen inhield van een onafhankelijk vorst, die daartoe niet was toegetreden; in Juli 1832 wilde het eerst met de Noordsche mogendheden eene onderhandeling van België met Nederland onder medewerking der conferentie, en in Sept. 1832 onderwierp het zich aan het *thème Palmerston*. Waarlijk GUIZOT heeft geen recht als beschuldiger van de politiek der Noordsche mogendheden op te treden, al is het ook dat in zijne beschuldigingen van inconsequentie en zwakheid waarheid gelegen is. VON STOCKMAR, S. 320, die inzonderheid de weifelende politiek van ANGILLON, den Pruissischen minister van buitenlandsche zaken, doet uitkomen, verbloemt geheel en al de intriges waaraan hij schuldig was.

Digitized by Google

Blz. 236, r. 2 v. b. "VAN DE WEYER maakte aanvankelijk zwarigheid." Verg. JUSTE: *van de Weyer;* STOCKMAR, S. 230; BULWER: *Palmerston.*

Blz. 237, medio. "Eenige ongerijmde anecdoten". VAN DE WEYER schreef aan LEOPOLD I: "Votre Majesté appréciera les motifs qui m'ont déterminé à rédiger cette pièce avec une *prudence* diplomatique couronnée de succès. Ainsi se trouve neutralisée la réserve insérée dans l'acte même, la réserve de la Russie, et nous ne devons pas la redouter d'avantage que celle de l'Autriche ou de la Prusse. M. VAN ZUYLEN, en apprenant l'échange, n'a pas été maître de sa colère et le roi GUILLAUME s'est, dit on, consolé de ce nouveau coup, en s'écriant: *Heureusement*, CASIMIR PÉRIER *se meurt.*" Het fraaiste van deze zelfverheffing is, dat VAN DE WEYER niets heeft gedaan dan, gelijk meermalen, den raad van PALMERSTON en STOCKMAR op te volgen, gelijk thans blijkt uit BULWER: *Palmerston*, brief van 14 Mei aan LEOPOLD, en STOCKMAR, S. 232.

Blz. 237, r. 8 v. o. "Elementen van het nationale leven in België". Zie het scherpzinnig geschreven betoog bij NOTHOMB: *Essai*, en het belangrijke geschrift van FAIDER: *Etudes sur les constitutions nationales*, 1842.

Blz. 238, r. 13 v. o. "De kroon begon een middelpunt te worden". THÖNISSEN: *Léopold I*, Tom. I, p. 297.

Blz. 238, r. 6 v. o. "Ongunstige indruk van de 24 artikelen in België". Verg. inzonderheid THÖNISSEN: *Léopold I*, Tom. I, Chap. IX.

Blz. 239, r. 6 v. b. "Geheel partijdig". Van die partijdigheid is noch NOTHOMB, noch JUSTE, noch THÖNISSEN vrij te spreken. Wanneer men let op de goedkeuring, waarmede de Belgen de krachtige beantwoording door VERSTOLK VAN SOELEN op de nota van de Oostenrijksche regeering omtrent de riviervaart in 1827 ontvingen (zie *Geschiedenis vóór* 1830, blz. 634), zouden zij voorzeker in gelijke omstandigheden, als waarin wij in 1832 geplaatst waren, hunne nationale rechten verdedigd hebben.

Blz. 239, r. 11 v. b. "Bij eene verwerping, eene restauratie of verdeeling". JUSTE: *Léopold I*, I, p. 162. Verg. ook NOTHOMB: *Essai*, p. 223.

Digitized by Google

Blz. 239, r. 14 v. b. "De MEULENAERE". Verg. THÖNISSEN, t. a. p., en JUSTE: *De Meulenaere.*

Blz. 240, r. 8 v. b. "Een geweldig parlementair onweer". THÖNISSEN vangt het verslag, dat wij hier zeer verkort mededeelen, aan, p. 239, met de woorden: "Une violente tempête parlementaire éclata dans les deux chambres."

Blz. 241, r. 12 v. o. "Gedenkteeken van VAN SPEYK". Men verg. VAN KAMPEN: *Gedenkboek*, en het Verslag der inwijding.

Blz. 241, r. 7 v. o. "Prof. VAN LENNEP". Zie zijne voorlezing: *Bedenkingen over hetgeen men thans gewoonlijk geestdrift noemt. Magazijn* van VAN KAMPEN en DE VRIES, Dl. I, blz. 25.

Blz. 241, r. 3 v. o. "Gedenkteeken van BEECKMAN". Zie het Verslag daarvan met de redevoering van VAN DER PALM, in 1832 te Leiden uitgegeven.

Blz. 243, r. 4 v. o. "*Nederlandsche gedachten*". De laatste nommers, n°. 34—40 hielden in: *Bijdragen ter beantwoording van de vraag: welke behoort de betrekking van België tot Holland te zijn?* De hoofdgedachte is uitgedrukt in de twee volgende stellingen: "Wij verlangen noch hereeniging op den vorigen voet, noch administrative scheiding, noch voor het tegenwoordige althans scheiding onder denzelfden Vorst of onder dezelfde Dynastie.... België aan den revolutionairen invloed ontrukt, zou ons op de eene of andere wijs, weder ten bolwerk kunnen zijn." — De artikelen zijn later overgenomen in de *Verspreide geschriften.* Onder de papieren van den oud-minister ROËLL vonden wij de artikelen bij elkander, met een bijschrift, dat van instemming getuigde.

Blz. 244, r. 4 v. b. "Door een vrijwilliger". De hier aangehaalde woorden zijn overgenomen uit een artikel door mij geschreven in de *Bredasche courant* van 29 Maart 1832.

Blz. 244, r. 9 v. o. "Zulk een gedrag enz.". Woorden uit een uitgebreid artikel in het *Handelsblad* van 7 Mei 1832.

Blz. 245, r. 1 v. b. "Volksvertegenwoordiging". Verg. de *Staatscourant* en de verkorte mededeelingen bij LASTDRAGER, Deel II.

Digitized by Google

Blz. 246, r. 3 v. o. "THORBECKE verpletterende recensie". Zij verdient ten volle dien naam. Nadat T. verklaard had, dat de schrijver te wachten had eene *Critique tout à fait bienveillante*, daar het werk blijkbaar was een populair geschrift, vindt de recensent de voorstelling hier *inexact*, elders vol van declamatiën, *très superficiel;* op een andere plaats wordt LIPMAN beschuldigd van de historische waarheid opgeofferd te hebben *au vain plaisir de produire d'effet*, terwijl in het algemeen van het boek gezegd wordt, dat het is geschreven, om de woorden van FREDERIK *den Groote* omtrent JOSEPH II te gebruiken, *d'un jeune homme ayant le désir d'apprendre, sans la patience de s'instruire.* Zie ook THORBECKE's brieven aan GROEN VAN PRINSTERER, waarin hij hetzelfde schrijft, blz. 76.

Blz. 247. r. 9 v. b. "SYPKENS". De redevoering wordt medegedeeld in de *Staatscourant* en bij VOORDUIN: *Geschiedenis der Ned. wetgeving*, I, blz. 366.

Blz. 253, r. 2 v. o. "Door zijn huwelijk". Het huwelijksplan van den toekomstigen Koning der Belgen met eene der dochters van LOUIS PHILIPPE behoorde reeds tot de combinatiën, die in het laatst van 1830 en later geopperd werden. Het bepaalde huwelijksplan van LEOPOLD met de Fransche Prinses LOUISE werd inzonderheid in April en Mei 1832 door de voorstanders van de Belgische onafhankelijkheid en de vrienden van LEOPOLD als een zaak van groot belang gerekend. Zie de bijzonderheden daarover bij JUSTE: *Léopold I;* JUSTE: *Lehon*, en STOCKMAR: *Denkw.*

Blz. 254, medio. "LEOPOLD gaf te kennen". Zie later in den tekst, blz. 266; GOBLET, I, 72; JUSTE: *De Meulenaere*, p. 41. Bij JUSTE: *Léopold I*, vindt men daarvan niets.

Blz. 254, r. 5 v. o. "Eene transactie". De juiste woorden, die de conferentie gebruikte, zijn: "Une transaction définitive, dans la négociation de laquelle la conférence s'efforcerait d'applanir par des arrangemens de gré-à-gré entre les deux parties toutes les difficultés qui peuvent s'élever relativement à l'exécution du traité mentionné ci-dessus." Het 59e protocol wordt gevonden in het *Recueil*, III, 45.

Blz. 254, r. 3 v. o. "De ministeriëele crisis in Engeland". Verg. ALISON: *History of Europe*, Chap. XXIII, p. 108.

Blz. 254, r. 2 v. o. "PEEL" Over ROBERT PEEL heeft GUIZOT in 1856

Digitized by Google

eene *Étude d'histoire contemporaine* uitgegeven. Hij maakt, blz. 54, melding van zijne weigering, waarna WELLINGTON, die de formatie van een nieuw ministerie op zich genomen had, op voorwaarde dat PEEL daarvan lid zou zijn, zich ook terugtrok. GUIZOT vermeldt niet PEEL's afkeuring van de Engelsche politiek tegenover Nederland; het lid van het ministerie, dat de expeditie tegen de citadel van Antwerpen beval, deed dit misschien, om niet in strijd te komen met zijn eigen politiek. De rede, waarin PEEL de handelwijze van het ministerie tegen Nederland afkeurde, werd uitgesproken in Juli 1832 en is verkort in onze *Staatscourant* medegedeeld.

Blz. 255, r. 11 v. b. "Antwoordde de Nederlandsche gevolmachtigde." *Recueil*, III, p. 48.

Blz. 255, r. 15 v. o. "VAN DE WEYER". *Recueil*, III, p. 61. In zijne nota wordt vermeld, dat WILLEM I reeds in Nov. 1830 in de ontruiming van de citadel van Antwerpen zou hebben toegestemd, maar er wordt daarbij verzwegen, dat de ontruiming niet heeft plaats gehad omdat de Belgen de gestelde voorwaarden niet wilden aannemen.

Blz. 255, r. 5 v. o. "Strijdig met de aangenomen reserves van Oostenrijk en Pruissen". De territoriale bepalingen omtrent den afstand van Luxemburg en de schadevergoeding daarvoor, waren in die reserves afhankelijk gesteld van de voorafgaande goedkeuring der Duitsche bondsvergadering, en aan die reserves had VAN DE WEYER zich onderworpen.

Blz. 256, r. 6 v. b. "De Nederlandsche gevolmachtigden". *Recueil*, III, blz. 76.

Biz. 256, r. 12 v. o. "Keurde den 31^{en} Mei". *Recueil*, III, p. 79. Het is opmerkelijk, de verandering van toon gade te slaan tusschen het 59^{e} en het 63^{e} protocol; het eerste opgemaakt hangende de ministeriëele crisis in Engeland, het laatste vastgesteld toen het Whigministerie weder bevestigd was en de invloed van PALMERSTON en daardoor ook die der Belgische staatslieden op nieuw was toegenomen.

Blz. 256, r. 8 v. o. "Antwoordden". *Recueil*, III, p. 81.

Blz. 257, r. 3 v. b. "*Mémoires*". Van de *Mémoires historiques. — Dix-huit mois de politique et de négociations se rattachant à la première atteinte portée aux traités de* 1815, par le lieutenant-général

Digitized by Google

Comte GOBLET D'ALVIELLA, II Tom., Paris 1864 et 1865, gaf Prof. VREEDE reeds een kort verslag in de sectievergadering van het Utrechtsch genootschap, van 1866, waarin hij de belangrijkheid van dit werk ook voor onze geschiedenis aantoont.

Op p. 22 schrijft GOBLET: "Le gouvernement (Belge) pour rassurer la représentation nationale prit devant le parlement l'engagement formel de ne se prêter à aucune négociation nouvelle, sur les points litigieux faisant l'objet des réserves, avant l'exécution des articles au territoire qui n'avaient fait l'objet d'aucune restriction. Cet engagement devint le point de départ de dissentiments nombreux entre les parties intéressées" Op p. 162 schrijft hij, naar aanleiding van het *thème Palmerston:* "Cette tentative de négociation ne pouvait manquer d'être favorable à la Belgique", en op het einde van zijn werk, II, p. 359, schrijft hij, na de gebeurtenissen vermeld te hebben, die de conventie van 21 Mei 1830 voorafgingen: "Sans elles, le nouveau royaume n'aurait pas obtenu ce *statu quo* si favorable. Désormais la Belgique allait recueillir, momentanément du moins, les avantages que lui accordait le traité du 15 Nov. en évitant les charges onéreuses que ce même traité lui imposait." Men kan moeielijk in mindere woorden en met meer naïveteit schetsen de trouwlooze politiek van Lord PALMERSTON, waarbij Nederland aan een voordeelig *status quo* voor België is opgeofferd.

Blz. 257, r. 6. v. o. "Schreef GOBLET". Tom. I, p. 28.

Blz. 258, medio. "Eene aanteekening". Zie Tom. I, p. 33.

Blz. 258, r. 15 v. o. "Commerciëele denkbeelden in Engeland". Verg. hieromtrent ook hetgeen in de adviezen van VAN ALPHEN in den tekst voorkomt.

Blz. 259, r. 9 v. b. "Tractaat tusschen Engeland en Frankfort". Men zie MARTENS: *Recueil*, X, p. 570, alwaar vooral de bijlagen lezenswaardig zijn, om de strekking en het gewicht van dat tractaat te leeren kennen. Het *Handelsblad* van 4 December 1832 bevatte een uitvoerig artikel over het tractaat.

Blz. 259, r. 16 v. o. "Daarop gedoeld". Lord GREY had van de vrije vaart op de Schelde en binnenwateren gewag gemaakt als van eene zaak van Europeesch belang; VAN ZUYLEN antwoordde er op: "Mais vous savez, Mylord, que dès que le Ministère Britannique en a fait une question anglaise et européenne, mon cabinet, quoique sur-

Digitized by Google

pris de voir des médiateurs s'occuper de leurs propres intérêts, s'est déclaré disposé", etc. *Recueil*, III, p. 324.

Blz. 259, r. 15 v. o. "7 Juni", lees 5 Juni. Zie verder GOBLET, I, p. 37—40. Verg. ook STOCKMAR: *Denkw.*, S. 237.

Blz. 259, r. 5 v. o. "Protocol van 11 Juni". *Recueil*, III, p. 93.

Blz. 260, r. 1 v. b. "De Nederlandsche gevolmachtigden". *Recueil*, III, p. 104.

Blz. 260, r. 6 v. b. "Voorstel van 30 Juni". *Recueil*, III, p. 116.

Blz. 260, r. 12 v. o. "LOUIS PHILIPPE wenschte er LEOPOLD geluk mede". Zie JUSTE: *De Meulenaere*, p. 41; GOBLET, I, p. 90.

Blz. 260, r. 10 v. o. "Ook LEHON". In een brief aan GOBLET schrijft hij: "Les articles exécutifs proposés, froidement examinés, ne sont pas des monstres, mais ils ont le grand tort de modifier le traité." GOBLET: I, 80.

Blz. 260, r. 7 v. o. "Niet ongunstig door de conferentie". *Recueil*, III.

Blz. 261, r. 4 v. o. "In Nederland wilde men". Men wordt hiervan overtuigd door de inzage van het *Handelsblad* van Mei tot Augustus 1832. De toenadering van de Nederlandsche regeering werd erkend, hare houding geprezen, het valsche liberalisme bestreden. De nommers van 13 en 22 Augustus schetsten Nederland als een model-Staat, eendrachtig in het afweren van onrecht. De algemeene geest blijkt ook uit *de Standaard*. Den 20en Mei staakte de redactie voor eenigen tijd het schrijven om alle stoornis in de geduldige verwachting af te snijden en in het nommer van 27 Juni 1832 schreef zij: "Wij zijn bestreden door schier de meeste dagbladen, die om welke redenen dan ook, in den bestaanden geest van reactie geschreven zijn." De algemeene opinie meende, dat de regeering geene verdere concessiën mocht doen, ja men meende, dat in het voorstel van 30 Juni de uiterste grens der concessiën reeds vervat was. VAN ASSEN schreef in Augustus 1832 minder zwaarmoedig dan gewoonlijk aan THORBECKE; hij scheen te vertrouwen, dat eene schikking zeer nabij was. Zie *Brieven*, blz. 72.

Blz. 261, r. 14 v. b. "In België". Verg. THÖNISSEN, I, p. 234 en volg.

Digitized by Google

Blz. 261, r. 14 v. o. "De gevangenneming van THORN". Hiertoe hebben betrekking onderscheidene stukken in het *Recueil.* Verg. inzonderheid III, p. 146—154 en 305—317. Den 23en Nov. 1832 had de invrijheidstelling plaats, nadat de gevangenen van Belgische zijde in vrijheid gesteld waren.

Blz. 261, r. 10 v. o. "De broeders TORNACO". De acte van beschuldiging en de pleidooien worden medegedeeld in het geschrift: *Affaire des Tornaco.* Namur 1832, met meerdere Belgische brochures aanwezig in de Kon. bibliotheek te 's Gravenhage.

Blz. 262, r. 7 v. b. "De Belgische ministers". Verg. THÖNISSEN t. a. p.

Blz. 262, r. 9 v. b. "Het koningschap van LEOPOLD nog weinig gevestigd". In eene brochure, onder dagteekening van 16 Juni 1832: *Lettre à sa Majesté le Roi des Belges*, werd de raad aan Koning LEOPOLD tot abdicatie aangedrongen door de weinige vooruitzichten, dat de eischen der Belgen zouden worden ingewilligd; waarschijnlijk is de schrijver van die brochure dezelfde die met zijn naam heeft uitgegeven: *De la restauration en Belgique*, par le Chevalier DE RICHEMONT, Paris 1832. De schrijver was gevangen genomen geweest. Zoo deze brochures al een verdachte bron zijn om de juiste waarheid te kennen, uit de Belgische bladen van dien tijd blijkt insgelijks, dat de toestand van België nog zeer onzeker was.

Blz. 262. r. 14 v. b. "DE POTTER schreef". Brief aan BARTELS: *Pièces à l'appui*, *Souvenirs*, I, p. 380,

Blz. 262, r. 10 v. o. "Geschrift". *Mémoire pour la Belgique et projet de Manifeste*, par L. F. DE ROBIANO DE BORSBEEK, Louvain, 22 Juin 1832. De brochure verwijt aan het Belgisch ministerie zwakheid; het belangrijkste is de fanatieke toon, die er in heerscht. Wij nemen tot aanwijzing daarvan er enkele zinsneden uit over.

"Je ne sais, d'heureuses destinées me parraissent réservées à cette terre chérie (la Belgique). Ce que la Providence a fait pour elle, renferme encore plus d'espérances. Une grande mission lui parait assignée."

België moest den oorlog tegen Nederland aanvangen.

"Si la Belgique contenue à vouloir marcher dans cette voie, l'invisible main qui l'a tirée de tant de dangers et de tant d'embûches, continuera à la protéger et à la guider, et donnera à sa prospérité temporelle le dévelloppement le mieux approprié à son bonheur, et

Digitized by Google

c'est certes le dégré le plus désirable. Ainsi l'entend la parole infaillible qui a promis les biens materiels par surcroît à ceux qui chercheront avant tout les véritables biens intellectuels.....

"Mais songeons-y bien: lorsque la Divinité daigne se servir d'un homme ou d'un peuple, il n'a cependant nul besoin de lui. La haute faveur d'une telle préférence n'est accordée qu'à plus de foi, à plus d'espérance, à plus d'amour. Que la Belgique ne doute pas de son Dieu, qu'elle ne hésite jamais entre ses promesses et les ménaces des rois; qu'elle ne sacrifie jamais le Ciel à la terre; qu'elle ne se laisse point intimider par quelques colères et quelques fureurs anti-catholiques, qu'elle ne balance pas de faire pour la vérité *tout ce qui s'accorde avec la liberté*, et elle sera heureuse; *mais à ce prix seulement.*"

Het leger moest worden aangevoerd door priesters:

"Le régiment ne peut, ne doit pas plus se passer d'aumônier que le paroisse de pasteur. Il ne s'agit point de les imposer, mais de ne pas les refuser au voeu général. Le père et la mère voient partir leur fils; le danger des combats ne remplit pas seul leurs coeurs d'angoisses: il croyait en Dieu, le connaîtra-t-il encore à son retour? Chaque heure peut être la dernière pour lui, qui sera là pour calmer son trouble? pour lui donner l'essor du ciel, après l'avoir lavé des souillures de la terre? Des milliers de jeunes gens dans l'âge des passions s'éloignent subitement de toute surveillance, de tout conseil, de tout appui; mille séductions les accueillent, ils succombent, le libertinage, l'impiété, le désordre deviennent leurs habitudes; croit-on que, lorsque la foudre gronde, leur âme soit bien ferme? Et la discipline gagne-t-elle à ce dévergondage? On craint les traîtres; celui qui croit, ne trahit point. *Un bon prêtre* maintient mieux la discipline, affermit plus les courages, empêche plus les trahisons, relève plus de l'abattement, empêche plus de murmures que le code militaire, que les croix d'honneur, que l'exemple des chefs. Son action n'est point la sienne, mais celle de la Divinité; il parle du Ciel et de la terre; le chef ne parle que de la terre. Espagnols, Vendéens, confirmez ces paroles; sans vos prêtres, la terre serait-elle pleine de votre nom?"

Blz. 263, r. 13 v. o. "Brief aan LEHON". Deze wordt gevonden bij JUSTE: *De Meulenaere*, p. 41. Wij nemen het gedeelte er van over, dat zeer juist den toestand van het oogenblik schetst:

"La France méconnait en ce moment nos intérêts les plus vitaux et les siens propres. Son concours, sur lequel, il y a peu de jours encore, nous pensions pouvoir compter pour obtenir l'exécution du

Digitized by Google

traité du 15 Novembre, va nous manquer peut-être. Le cabinet de Paris cède à de nouvelles intrigues, à des suggestions perfides, à des ménaces, peut-être à la veille d'obtenir gain de cause. S. M. le Roi des Français écrit à notre Souverain pour le féliciter de l'heureuse inspiration qui est venue au roi de Hollande, celle de proposer un traité qui, dit-il, lève toutes les difficultés et assure définitivement notre indépendance. Le roi PHILIPPE engage formellement le roi LÉOPOLD à profiter sans delai de ce moment favorable, et à ne pas perdre de temps pour donner son adhésion aux nouvelles propositions du cabinet de la Haye."

Blz. 263, r. 12 v. o. "De Nederlandsche regeering meende". In deze meening werd zij niet alleen door bijna de geheele Nederlandsche natie in 1832 ondersteund, maar dat standpunt was ook in den aanvang door haar ingenomen op raad van Lord GREY. Zie *Recueil*, III, p. 331.

Blz. 263, r. 9 v. o. "PALMERSTON". Dit blijkt uit zijne onderscheidene brieven, maar inzonderheid uit zijn gezegden, medegedeeld in een brief van S. VAN DE WEYER aan Koning LEOPOLD, van 21 Aug. 1832, waarin onder anderen voorkomt: "Le dévouement que j'ai pour le roi LÉOPOLD, dit il, est réel et véritable. Je vois donc avec une véritable douleur la politique de ses ministres; elle compromettra le sort du roi et l'indépendance de la Belgique. Ils veulent l'évacuation préalable! Mais cette évacuation n'est possible qu'en vertu de l'adhésion du roi GUILLAUME aux vingt-quatre articles. Cette adhésion pure et simple, comment l'obtenir? Par des moyens coërcitifs. Eh bien je vous déclare que nous n'y aurons point recours; nous serions inexcusables de les employer, au moment où nous avons lieu de croire que les négociations peuvent amener une solution conforme aux engagements que nous avons pris avec la Belgique. Jamais la nation ne sanctionnerait une pareille mesure; et si l'Angleterre se refuse, comme elle le doit, à recourir à la force, la France, à coup sur, ne suivra pas une route différente", etc. Verg. ook den brief van PALMERSTON van 14 Aug. aan DE MEULENAERE, in de *Mémoires* van GOBLET, I, p. 139, waarin natuurlijk, naar diplomatische gewoonte, de toon jegens de Belgische ministers zachter is. Weder geheel anders luidden reeds zijne bedreigingen aan VAN ZUYLEN, die hij aan STOCKMAR in Juli had medegedeeld. STOCKMAR, S. 246.

Blz. 263, r. 8 v. o "De vergadering van 6 Juli" enz. Volgens GOBLET, I, p. 67, had de vergadering der conferentie plaats den 6en. De

Digitized by Google

brief van de conferentie van den 10en Juli vindt men in het *Recueil*, III, p. 135—142.

Blz. 264, r. 6 v. o. "FALCK". Over het ontslag van FALCK vergelijke men zijne *Brieven*, blz. 303, 306, 315, 332, 338. Hij vroeg zijn ontslag reeds in December 1830. Later trok hij het verzoek in, maar herhaalde het in 1832, toen het hem in Juli verleend werd.

Blz. 264, r. 16 v. o. "Als volgt". Zie GOBLET: *Mémoires*, I, p. 69. Eenigszins anders komt het relaas voor in een brief van GOBLET aan LEOPOLD, bij JUSTE: *Léopold I.*

Blz. 265, r. 9 v. o. "Son mariage". Dit is eene zeer geringe onnauwkeurigheid, daar hij eigenlijk de verlovingsbijeenkomst in het laatst van Mei op het oog heeft. Het huwelijk werd eerst in Augustus gesloten; maar dit is eene aanwijzing, dat het verhaal later is gesteld, hetgeen ook de opheldering geeft van de kleine afwijkingen met hetgeen hij van die bijeenkomst aan Koning LEOPOLD meldde.

Blz. 265, r. 7 v. o. "Een scherpe nota", men vindt haar *Mémoires*, I, p 74.

Blz. 265, r. 5 v. o. "Wat hij daarvan geschreven heeft". GOBLET, I, p. 77, schrijft: "La note précédente atteignit son but: on parut avoir immédiatement rénoncé à toute idée de négociation sur les articles litigieux avant l'évacuation du territoire." Dit is geheel onjuist en wordt het meest duidelijk wedersproken door het *thème-Palmerston*, dat er op volgde. Het onmiddellijk gevolg van de scherpe nota van GOBLET was, dat men hem zocht te verwijderen, gelijk hij zelf eenige bladzijden later vermeldt, en dat de diplomatie zijne houding afkeurde, gelijk LEHON hem schreef.

Blz. 266, r. 8 v. b. "Aan GOBLET geschreven". *Mémoires*, I, p. 71.

Blz. 266, r. 4 v. o. "Handelsstand te Antwerpen". Zie LEBROCQUY: *Souvenirs d'un ex-journaliste*, en TORFS: *Geschiedenis van Antwerpen*, Deel VII, p. 385.

Blz. 267, r. 10 v. b. "J. SMITS": *Lettre à un réprésentant sur la partie commerciale du nouveau projet de traité*, Anvers 1832; eene breedvoerige wederlegging van deze brochure kwam voor in het *Handelsblad*, later in Prof. DEN TEX: *Over de geschillen omtrent de rivier-vaart*, 1833.

Digitized by Google

Blz. 267, r. 6 v. o. "Hij verzocht VAN DE WEYER". Zie JUSTE: *van de Weyer*, I, p. 223.

Blz. 268, r. 9 v. b. "Door de oppositie in Frankrijk". Zie LOUIS BLANC: *Histoire de dix ans.*

Blz. 168, r. 8 v. o. "Dépêche aan SEBASTIANI vervangen". JUSTE: *van de Weyer*, p. 225.

Blz. 268, r. 4 v. o. "Schreef VAN DE WEYER". JUSTE: *van de Weyer* t. a. p.

Blz. 269, r. 7 v b. "Op aandrang van eenige leden". Aldus staat vermeld bij STOCKMAR: *Denkw.*, S. 248. Het zal waarschijnlijk wel alleen op dien van LEOPOLD's beschermer, PALMERSTON, gewreest zijn.

Blz. 269, r. 11 v. b. "Uit te spinnen". De eigenaardige woorden van het intrige-weefsel zijn bij STOCKMAR: "die Verhandlungen unter der Hand so weit wieder *auszuspinnen*, dass sie zu einem Resultat gelangen möchten, welches die Belgier dann später öffentlich annehmen könnten. S. 248—249.

Blz. 269, r. 13 v. b. "De politieke intrigant". Aldus werd hij ook door Engelschen aangemerkt en aan het Pruissische hof, gelijk zijn zoon met naïve waarheidsliefde vermeldt. Zie de *Biographische Skizze* vóór de *Denkw.*, S. 35 en 45. Men hield hem voor spion. Men verweet aan iemand, dat hij zich niet geschaamd had in het openbaar met een persoon als STOCKMAR te hebben gesproken.

"Blz. 269, medio. "Overreedde hij den minister". Zie JUSTE: *de Meulenaere*, p. 42: "D'après les conseils du baron DE STOCKMAR, dont l'influence sur le roi LEOPOLD et sur quelques hommes d'état anglais était grande, LE MEULENAERE prit le parti de s'adresser directement à lord PALMERSTON." In de *Denkw.* maakt STOCKMAR slechts gewag van de moeielijkheden, die hij had om DE MEULENAERE voor zijne plannen te winnen. Zie ook GOBLET, I, 136.

Blz. 269, r. 12 v. o. "Je suis". Zie den geheelen brief van PALMERSTON bij GOBLET: *Mémoires*, I, 139.

Blz. 269, r. 4 v. o. "Een uitvoerig schrijven". Van dit schrijven maken gewag: JUSTE: *Lebeau*, p. 80, en GOBLET: *Mémoires*, I, 145.

Digitized by Google

Het meest uitvoerig uittreksel uit die memorie vindt men bij STOCKMAR: *Denkw.* S. 249—251.

Blz. 270, r. 6 v. o. "GOBLET weigerde". *Mémoires*, I, p. 156.

Blz. 271, r. 1 v. b. "Hiervan was niets aan". Men schreef algemeen aan S. VAN DE WEYER toe eene souplesse tegenover PALMERSTON. JUSTE: *Sylvain van de Weyer*, schrijft, I, p. 226: "Comme on le croyait porteur d'instructions positives et muni de pleinspouvoirs, chacun, entrevoyait la possibilité d'un arrangement prompt et définitif avec la Hollande. *Il n'en était rien;* le cabinet de Bruxellles n'avait pas modifié sa politique."

Blz. 271, r. 7 v. b. "Des affaires ainsi", etc. GOBLET, I, p. 151.

Blz. 271, medio. "De Beiersche minister". Zie *Recueil*, III, p. 165. De handelwijze van den baron DE CETTO was des te zonderlinger, omdat de Rijnoeverstaten bij de onderhandelingen over de Rijnvaart waren overeengekomen dit vraagstuk te laten rusten, totdat de Belgische quaestie zou geëindigd zijn.

Blz. 271, medio. "*Thème Palmerston*, door VAN DE WEYER met voorkennis van STOCKMAR opgesteld". JUSTE: *S. van de Weyer*, I, p. 228, schrijft: "Le *thème de lord Palmerston* fût concerté avec les plénipotentiaires belges, en grande partie rédigé par M. VAN DE WEYER." GOBLET, I, p. 161, over *le thème de lord Palmerston* handelende, zegt: "Ce travail, auquel VAN DE WEYER prit une grande part, fut terminé dans les premiers jours de septembre." Zie verder STOCKMAR, S. 252. JUSTE: *de Meulenaere*, schrijft, p. 47: "Lord PALMERSTON concerte, avec les plénipotentiaires belges, des propositions au delà desquelles le cabinet de Bruxelles ne pourrait être entrainé. Ces propositions furent appelées *le thème Palmerston.*"

Blz 271, r. 7 v. o. 'GOBLET en VAN DE WEYER verzoend". In de *Denkw.* S. 252, leest men: "Die beiden Belgischen Bevollmächtigten, General GOBLET und Mr. VAN DE WEYER, schlossen sich STOCKMAR'S Ansichten vollständig an und er hielt diese Männer von eminenter Begabung für unentbehrlich zur Ausführung derselben. Sie waren aber unter sich verfeindet und STOCKMAR erwachs daher die erste Aufgabe, den Frieden zwischen ihnen herzustellen, was ihm nicht ohne Mühe gelang. Hierauf wurde in STOCKMAR'S Zimmer in London der Feldzugsplan festgestellt." Van de oneenigheid tusschen GOBLET

Digitized by Google

en VAN DE WEYER is een bewijs in het schrijven van den laatste aan LEOPOLD. Zie JUSTE: *van de Weyer*, I, p. 226.

Blz. 271, r. 3 v. o. "GOBLET haalde den Koning over". Het verhaal hoe de gevolmachtigde den Koning sprak voordat hij bij den minister geweest was, vindt men *Mémoires*, I, p. 164 en 165.

Blz. 271, r. 1 v. o. "DE MEULENAERE". JUSTE: *de Meulenaere*, p. 47.

Blz. 272, r. 4 v. b. "GOBLET werd tot minister benoemd" enz. *Mémoires*, I, p. 169.

Blz. 272, r. 13 v. b. "Hun ultimatum". Het verdient opmerking, dat de Belgen met die woorden het *thème Palmerston* noemden. STOCKMAR, S. 252; GOBLET, I, p. 161; JUSTE: *van de Weyer*, I, p. 23.

Blz. 272, r. 12 v. o. "Bewezen". Verg. de onderscheidene biographieën van JUSTE, opgehelderd door de mededeelingen van WHITE: *Rev. Belge*, maar inzonderheid door STOCKMAR: *Denkw.* In de intrige waren weinigen ingewijd. NOTHOMB schreef aan LEBEAU: "Aucun journal n'a encore touché le véritable point de la question; tout le monde croit que le général GOBLET compte sur un prochain arrangement direct avec la Hollande... Si le général n'avait que cette issue, il serait bien à plaindre." Zie JUSTE: *Lebeau*, p. 87.

JUSTE: *le Général Goblet*, p. 62, schrijft: "A l'exception du ministre belge à Londres et du secrétaire général du departement des affaires étrangères, M. M. VAN DE WEYER et NOTHOMB, personne ne connaissait ni ne dévinait le plan du général GOBLET. On peut même dire qu'il n'avait alors aucun adhérent dans tous le pays." En dat was geheel natuurlijk; want om een *tour de Gobelet* te kunnen begrijpen, moet men achter het geheim van den goochelaar zijn, en de afspraak door PALMERSTON en STOCKMAR gemaakt om een geheel onaannemelijk voorstel aan Nederland voor te stellen, was toen nog een geheim.

Blz. 272, r. 6 v. o. "De secretaris van Lord PONSONBY". WHITE: *Revol. Belge*, III, p. 218: "*Le but de cette tactique ne fut découvert*", etc.

Blz. 273, r. 7 v. b. Niet officieel". Verg. *Recueil*, III, p. 186.

Blz. 273, medio. "Memorie van VAN ZUYLEN". *Recueil*, III, p. 188—193.

Digitized by Google

De Nederlandsche vertaling wordt in de *Staatscourant* gevonden en is door ons overgenomen.

Blz. 275, r. 6 v. o. "Wat men ook geschreven heeft". Dat de partij van de Hertogin van BERRY in September 1832 pogingen in het werk heeft gesteld de Nederlandsche regeering in haar belang over te halen, blijkt uit een brief van de Hertogin van BERRY, medegedeeld door CHATEAUBRIAND: *Mémoires d'outre-tombe*, V, p. 376, ed. de Brux. Zie ook het medegedeelde door LOUIS BLANC: *Histoire de dix ans*, Tom. III, Chap. VI. Ook blijkt, dat werkelijk de generaal BOURMONT te 's Gravenhage is geweest, waarop ook doelt BOSSCHA: *Leven van Willem II*, blz. 576. Van hetgeen VAN DE WEYER in zijn naamloos pamflet: *la Hollande et la conférence*, verhaalt, dat de Hertogin van Angoûlême in September 1832, bij haar doorreize van Schotland naar Weenen, door ons hof met bijzondere voorkomendheid en met bijna koninklijke honneurs is bejegend, is geheel onwaar, evenals zooveel in dat geschrift. Het hof bevond zich toen op het Loo. Volgens de *Amsterdamsche courant*, is de Hertogin te Rotterdam aangekomen, heeft zij zich een dag naar 's Gravenhage begeven om het Museum te bezichtigen en is den volgenden dag naar Duitschland vertrokken, nadat zij nabij Nijmegen op het buitenverblijf van den Heer DOMMER het déjeuné had gebruikt. Van eenige bijzondere voorkomendheid is niets gebleken; integendeel schijnt de Nederlandsche regeering, zooveel met de welvoegelijkheid overeenkwam, eene openbare aanraking met de Hertogin vermeden te hebben.

Blz. 276, r. 12 v. b. "Engelsch opstel", *Recueil*, III, p. 193.

Blz. 276, r. 14 v. b. "Eene verdediging van de gevolmachtigden". Uit eene aandachtige lezing der protocollen kan het vermoeden worden afgeleid, dat de protocollen der conferentie door een ambtenaar van het Engelsche ministerie, onder invloed van PALMERSTON, zijn opgesteld; meer in het bijzonder geldt dit van het Memorandum van 24 September 1832, en van het protocol van 1 October. *Recueil*, III, p. 202. Het is ongelooflijk, bij hetgeen later geschied is, dat de gevolmachtigden der drie Noordsche hoven, meer dan oppervlakkig hunne goedkeuring aan de redactie van die stukken hebben gegeven. Bij GOBLET, I, p. 188, komt echter voor, dat VON BÜLOW, WESSEMBERG en MAREUIL de stellers van het Memorandum zouden zijn geweest.

Blz. 276, r. 11 v. o. "Op vraagpunten te hooren". Men vindt de vragen, de schriftelijke antwoorden, het resumé der mondelinge toe-

Digitized by Google

lichtingen en de opmerkingen daarover van de conferentie, in vier kolommen, in het *Recueil*, III, p. 210—221.

Blz. 276, r. 7 v. o. "Had afgesproken". De vraagpunten werden met VAN DE WEYER vastgesteld, JUSTE: *Sylvain van de Weyer*, I, 233, en aan GOBLET medegedeeld, *Mémoires*, I, p. 195. In de datums van 27 Sept. op p. 195, en 25 Sept. op p. 197, schijnt eenige verwarring, tenzij GOBLET zich vergist heeft omtrent de préalable mededeeling.

Blz. 277, r. 5 v. b. "Onstuimige zitting". "Cette séance du 25 Sept. fut des plus orageuses: "Je considère votre note du 20, s'écria PALMERSTON, comme une insulte faite à l'Angleterre, de même, qu'à toutes les autres cours représentées à la conférence." GOBLET, I, p. 197.

Blz. 276, r. 10 v. b. "Als voorwendsel aangemerkt". Zie den brief van VAN DE WEYER aan GOBLET, bij JUSTE: *van de Weyer*, I, p. 233. Verg. ook GOBLET, I, p 198.

Blz. 277, r. 12 v. b. "Wat GOBLET moge beweren". GOBLET: *Mémoires*, schrijft van de antwoorden van VAN ZUYLEN: "Elles étaient vagues et évasives sur tous les points."

Blz. 277, r. 11 v. o. "Bijna woordelijk". Verg. *Recueil*, III, p. 213.

Blz. 279, r, 3 v. b. "Vooraf beraamde VAN DE WEYER". JUSTE, I, p. 231, schreef reeds den 21en Sept. aan LEOPOLD: "J'ai revu, ce matin, lord PALMERSTON, et, dans un fort long entretien, nous avons discuté tous les mésures à prendre en cas de refus de la part de la Hollande"; terwijl hij den 18en geschreven had: "STOCKMAR vous aura donné connaissance", etc.

Blz. 279, r. 7 v. b. "Een nota". *Recueil* III, p. 222.

Blz. 280, r. 11 v. b. "Het 70e protocol". *Recueil* III, p. 225.

Blz. 279, r. 9 v. o. "*Nederlandsche Staatscourant* van 27 September". Het artikel werd in alle dagbladen overgenomen, in het *Handelsblad* van 29 Sept. 1832 met groote instemming. De redactie schreef onder anderen, waaruit blijkt hoe weinig het publiek nog de dwangmaatrelen geloofde:

"Allereerst zien wij daaruit, dat de Nederlandsche Regering nog

Digitized by Google

steeds den weg der onderhandelingen met de Londensche Conferentie bewandelt. Zulks bevat eene voldoende wederlegging van het voorgeven der Fransche en Engelsche bladen, dat de voorgewende dwangmiddelen tegen Nederland met overleg der Conferentie zouden zijn bepaald. Maar hetgeen in deze alles beslist is, dat het antwoord der Conferentie op de voorstellen van 30 Junij en 25 Julij nog wordt te gemoet gezien en slechts schijnt vertraagd te zijn geworden door nieuwe eischen van den kant der Belgische bewindslieden."

Blz. 181, r. 13 v. o. "*De Standaard*". Na eenigen tijd gezwegen te hebben verklaarde de redactie in haar nommer van 11 Juli onder anderen:

"Neen, het is in het algemeen nuttig en heilzaam, dat ook de stem der afkeuring worde gehoord, dáár waar dezelve niet is bevooroordeeld, maar beredeneerd. En dit is vooral dan waar, als het gevaar van blind vertrouwen, niet zelden op onverschilligheid of gebrek aan doorzigt gegrond, daardoor kan worden gekeerd, en voorlichting des algemeens tot die opwekking kan leiden van den lust des onderzoeks, waarmede eeniglijk de overtuiging kan gepaard gaan, welke de stevigste grondslag van vertrouwen is tusschen het volk en deszelfs overheden."

Den 30en September verscheen het laatste nommer van *de Standaard* met een uitvoerig artikel, waaruit wij het volgende overnemen:

"Nederland staat thans niet tegenover de Conferentie, maar tegenover *Engeland* en *Frankrijk*. Het zijn deze, die ons bedreigen, zonder zich zoo het schijnt om het overig Europa te bekreunen, en nadat door de eerste bijzondere schikkingen omtrent de *Belgische* quaestie waren voorgeslagen. Het zijn *Engeland en Frankrijk*, die vroeger tot behoud van den vrede, in alle de handelingen der conferentie hebben medegewerkt, welke thans zich van dezelve afscheiden, nadat zij de zekerheid hebben bekomen, dat het inderdaad ernstig gemeend is, om *België* als onafhankelijk rijk te erkennen; nadat zij, zoo het schijnt, slechts *Pruissen* te duchten hebben, hetwelk moeijelijk alleen en op zich zelve zal handelen, wanneer het maar verzekerd is, dat het hare bezittingen langs den *Rhijn* niet mede zal gelden. Het zijn *Engeland* en *Frankrijk*, die niet in algemeene bewoordingen, maar met aanwending hunner krijgsmagt, en de wijze waarop zij dezelve willen gebruiken, zich opdoen om de *Belgische* quaestie gewapenderhand ten einde te brengen.

"Er is hier alzoo geene daad van eene conferentie, ook uit zoogenaamde bevriende Mogendheden bestaande, maar eene daad van twee regeringen, die ons nimmer gunstig zijn geweest en slechts met

Digitized by Google

het doel om zichzelve staande te houden, een in schijn ondergeschikte rol hebben gespeeld; die zich niet tot algemeenheden bepalen, maar hunne voornemens *preciesselijk* uitdrukken; die eindelijk nu hun behoud niet meer zien in eene medewerking met de conferentie, maar in eene afscheiding van dezelve; die door de noodzakelijkheid wanen gedwongen te worden, om te doen hetgeen zij verrigten.

"Met *Frankrijk* althans is dit het geval. Het zal wel onnoodig zijn, om de zwakheid der regering van LODEWIJK PHILIPS aan te toonen. Na den dood van CASIMIR PERIER bestaat er nog geen ministerie, omdat men niet weet welke partij te kiezen, omdat men in dezelfde onzekerheid verkeert, die elders alom wordt opgemerkt. Door daden, die door het hoogste regterlijk gezag onwettig zijn verklaard geworden, heeft het aan deszelfs populariteit den doodsteek gegeven. Men weet niet waarheen zich te wenden, omdat schier niemand de beantwoording durft op zich nemen, zoo van de handeling naar buiten als van het bestuur van binnen. Daarom bepalen zich dan ook alle de geruchten omtrent de aanvulling van het kabinet tot hofintrigues en lage manoeuvres, die uit den aard der zaak tot niets kunnen leiden. In dien toestand nadert men de zitting der Kamers, waar verantwoording zal gevraagd worden van alles wat er verrigt of nagelaten is. Van die verantwoording hangt het af, of het tot dusverre gevolgd systema zal kunnen worden volgehouden; of het ministerie van het juiste midden, hetzij dan gewijzigd of niet, zal kunnen in stand blijven, dan of men genoodzaakt zal wezen zich in de armen der bewegingspartij te werpen? LODEWIJK PHILIPPUS heeft sedert het begin zijner regering getoond te twijfelen of de monarchie van *Julij* daarin wel eenen steun zal kunnen vinden. Alles zal hij dus aanwenden om de oppositie der Kamers zooveel mogelijk te verzwakken; om zijne verminderde populariteit van het door hem gevolgd stelsel zooveel mogelijk te herstellen, en om niet ten tweedemale met eene troonrede te voorschijn te komen, waarin hij verklaart dat de onafhankelijkheid van *België* bevestigd is, terwijl alles nog is in quaestie. Dat hij hierin door Engeland ondersteund wordt, zal dengeen weinig verwonderen, die sedert twee jaren de alliantie tusschen de beide Mogendheden alleen beschouwd heeft, als steunende op het wederzijdsch belang dat *Frankrijk* hare revolutie niet verder uitbreide. In de vorderingen der bewegingspartij ziet *Engeland* algemeenen oorlog, die het met alle geweld wil trachten te vermijden. In eene tweede tusschenkomst in onze zaken is er kans, dat alles voor het oogenblik zonder dien oorlog worde beëindigd; zonder eene beëindiging der Belgische geschillen voor de opening der Kamers in *Frankrijk*, is de krijg in deszelfs oog genoegzaam zeker, en van vrij wat uitstekender ge-

Digitized by Google

volgen. Gelijk altijd, zoo ook trachten wij thans alleen den wezenlijken staat van zaken ons voor oogen te stellen, en zonder in eene nuttelooze beoordeeling te treden der gebeurtenissen zelve, zooals zij zijn liggende, de waarschijnlijkste gevolgen daaruit af te leiden en in verband te brengen met den betrekkelijken toestand des lands. Het is mogelijk, dat wij ons bedriegen; doch, ofschoon wij niet dwaas genoeg zijn, om als waarheid op te nemen, *alles* wat slechts vreemde bladen goedvinden vooruit te zetten, en om de mogelijkheid van ijdele bedreiging niet te veronderstellen, moeten wij ronduit verklaren, dat de ontwijkende zoogenaamde ophelderingen of stellingen van *Staats-* noch *Haarlemsche-Courant* ons gerust stellen, maar veeleer om derzelver nietsbeduidendheid onze meening bevestigen. Bij het naderen van den geduchten strijd, die voor de eer, de vrijheid en onafhankelijkheid van ons vaderland zoo noodlottig zijn kan, mag men vragen, waarvoor de oorlog mag gevoerd worden, wat men beoogt, welke belangen men wil verdedigen? Het is niet genoeg in het algemeen te zeggen, dat men strijden zal voor de eer, de belangen en de onafhankelijkheid van *Nederland*. Deze uitdrukkingen verpligten tot niets. Men verlangt eene duidelijke verklaring van het stelsel des Bestuurs; en, *indien het waar is*, dat men ter goeder trouw eene schikking heeft *willen* tot stand brengen, dat men eene *geheele* afscheiding van *Oud-Nederland* en *België* heeft pogen te bewerken, doch in de strekking der onderhandelingen bij de Conferentie door de overmatige eischen der wederpartij is gestuit; indien het waar is, dat men ook in den oorlog *niets anders* zoekt dan het beschermen van den vaderlandschen grond en het verkrijgen van billijke voorwaarden van scheiding, het Bestuur legge dan onbewimpeld die handelingen voor eene natie open, die zooveel vertrouwen, zooveel geduld en volharding, eene zoo groote gehechtheid aan de bestaande orde van zaken heeft getoond. Men zij erkentelijk voor hetgeen regt heeft op een onbegrensde dankbaarheid, op eene eindelooze liefde. Op het oogenblik, waarin, van 2 millioenen ingezetenen meer dan 100,000 het sein tot een' aanval verbeiden, waarin eenmaal het uur van hunnen dood kan slaan, waar hunne achtergebleven betrekkingen hunne schreden weemoedig in gedachten volgen, waar tweede en derde ban welhaast tot hetzelfde einde kunnen opgeroepen worden en buitengewone onkosten, door eene nieuwe opoffering gevolgd, aan de nog overgebleven welvaart den bodem zullen inslaan, verklare men plegtig, dat dit alles alleen ten behoeve van *Oud-Nederland* geschiedt, dat het heilig outaar des vaderlands met offers is bedekt, dat zij tot geene bijoogmerken aangewend worden. De begeerte der natie, om van *België* gescheiden te zijn, is bekend, en velen, welke geacht wor-

Digitized by Google

den in den geest, of op het komando van het Ministerie te schrijven, sommen nogtans dagelijks de voordeelen eener hereeniging, immers van eene *administrative* scheiding op, en brengen daardoor in de gemoederen eene onwillekeurige bekommering te weeg. Anderen spreken u van een *duël* tusschen monarchale en revolutionnaire beginselen, waarbij de *goede Nederlanders* den degen zouden moeten voeren, en de alleenheerschers van *Pruissen*, *Oostenrijk* en *Rusland* lijdelijke getuigen zouden zijn, om ons welligt naderhand te wreken. De conferentie is moede van hetgeen zij de uitvlugten onzer Regering noemt. Dat die Regering, steunende op hare heilzame oogmerken, op hare belangelooze bedoelingen, hare daden onderwerpe aan het oordeel van het algemeen. Wil men inderdaad voor eene *volkomene* afscheiding strijden, die stap zou haar eene oneindige veerkracht geven; wil zij die scheiding niet, heeft zij het oog op eene tegen-omwenteling en op eene hereeniging, zij vervreemdt zich in dat geval alle bewijzen van trouw en verkleefdheid, zij ondermijnt de natie en zich zelve. Zij roept de vrijwilligers en schutters tot een doel op, waartoe zij zich niet hebben verbonden. De magt van den Staat kan, noch mag haar daartoe ten dienste staan. Voor de verdediging van den *Nederlandschen* bodem, zullen allen gaarne hun bloed gelijkelijk storten; voor dit doel hebben allen hunne betrekkingen, hun leven en bezittingen veil, niet voor eene, ten minste schijnbaar, looze staatkunde, die, bij tijdgenoot en nakomelingschap gevloekt, eenmaal ongetwijfeld het loon harer waardig zou inoogsten. Zoo wij te onder moeten gaan, dat wij met eere, als mannen sterven, niet als blinde werktuigen, als schapen eener kudde, die door hare leiders in vrede wordt voortgestuwd!

"Waar blijft in dien toestand van vertwijfeling de stem van eenen VAN HOGENDORP, eenen LUZAC, en andere wakkere mannen? Zal dan niemand spreken, als het Bestuur zwijgt; zal *Nederland* den doodslaap van AMYCLAE inslapen, en het spreken *ontijdig* blijven tot dat wij in een onpeilbaren jammerpoel verzonken zijn?

"Wij breken onze taal af. De tijd der verwijten zal welligt vroeger aanbreken dan men dien verwacht. Heil ons, dat het toeval ons behoedt er een altijd gehaat deel in te nemen!"

Blz. 282, r. 2 v. b. "Medegedeeld". JUSTE: *S. van de Weyer*, I, p. 235.

Blz. 282, r. 8 v. o. "Staten-generaal geopend". Het personeel van de Tweede Kamer (zie blz. 105 en blz. 271) had geen andere verandering ondergaan, dan dat Mr. G. KNIPHORST voor Drenthe vervangen had Mr. W. H. HOFSTEDE, en dat Mr. W. L. F. C. Ridder VAN RAPPARD den overleden Baron O. VAN RANDWIJCK was opgevolgd.

Digitized by Google

Blz. 282, r. 1 v. o. "Redevoering". Zie *Staatscourant.*

Blz. 285, r. 9 v. o. "Ministerie van 11 October". Verg. over de formatie van dit ministerie GUIZOT: *Mémoires*, Chap. XIV; NOUVION: *Hist. de Louis Philippe*, III, 61; LOUIS BLANC, III, Chap. VIII. De naam van *Doctrinaires* wijst op mannen van wetenschap en beginselen, maar hier is de naam zeer bedriegelijk; de eigenlijke richting der doctrinaires is een stijfhoofdig vasthouden aan zekere maximes en stelsels, waarbij men evenzeer de onveranderlijke beginselen van recht en zedelijkheid opoffert, alsdat men blind blijft voor de wezenlijke maatschappelijke toestanden. GUIZOT is de hoofdtype der doctrinaires. Door zijne uitgebreide kennis en door zijne talenten als schrijver munt hij uit; maar het schitterende kleed van geleerdheid en smaak kan en mag niet bedekken de beginselloosheid zijner politiek en de voosheid van zijn karakter. Zijne doctrine zocht op verschillende tijdvakken het onvereenigbare te vereenigen: de openbare belijdenis, dat de moraliteit het hoofdbeginsel van staatkunde moet zijn, en zijne naïve bekentenis bij zijne knoeierijen om het ministerie MOLÉ te doen vallen, *Mémoires* IV, Chap. XXV: "Même pour les honnêtes gens, la politique n'est pas un oeuvre de saints; elle a des nécessités, des obscurités, que bongré malgré, on accepte en les subissant." Bij zulk een politiek loopt de politieke moraliteit groot gevaar. Zijn confessionalisme is niet vreemd aan de arrogantie der doctrinaires; zijne blindheid als minister in 1848 voor de sociale toestanden, waardoor hij onverwachts stond voor een omwenteling, is niet vreemd aan de blindheid, waarmede hij op het laatst van zijn leven de tegenwoordige ontwikkeling van het Protestantisme gadeslaat. *La partie gauche* van de Fransche liberalen, bij monde van HAUREAU, kenmerkte de doctrinaires als volgt: "Un parti qui a des principes, les respecte avant tout, le parti doctrinaire, qui n'en a pas, pense que la fin sanctifie les moyens, et l'unique fin est pour eux la possession du pouvoir. Cette passion immorale est celle qui a décrié les jésuites.

"Un parti qui répresente une opinion nationale, un parti donc les efforts sont encouragés par la raison publique, un parti dans laquelle vit la foi des masses, est toujours calme et digne: sa confiance dans l'avenir ne l'abandonne dans aucune disgrâce et lui défend l'emploi de la violence, soit pour conquérir, soit pour conserver le pouvoir. Le parti doctrinaire, ne représente que lui-même, l'orgueilleuse individualité de ses docteurs." Zie *Dictionnaire de politique*, voce *doctrinaires*. In de *Schetsen* van Mr. THORBECKE vindt men een opmerkelijken karaktertrek van GUIZOT.

Ook GUIZOT's verdediging van den aanval op de citadel is een bij-

Digitized by Google

drage tot zijne doctrinaire gevoelens. Naar beginselen van recht vraagt hij niet, maar alleen naar het succes, dat daardoor voor de politiek zou verkregen worden.

Omtrent de formatie van het kabinet van 11 October 1832 schrijft hij het volgende:

"Au dedans et au dehors, la situation devenait pressente; la guerre civile légitimiste échouait dans l'ouest comme l'insurrection républicaine à Paris; mais en échouant elle ne finissait pas; et à Paris devant un cabinet sans force et sans avenir, les troubles étaient toujours prêt de recommencer. Les affaires de la Belgique étaient à la fois réglées et en suspens. Pour vider effectivement cette question, il fallait faire exécuter parlà le traité du 15 Novembre 1831 adopté par la force, le traité de Londres et que toutes les puissances avaient ratifié, mais auquel le roi de Hollande refusait toujours de se soumettre. Les chambres belges et le roi LÉOPOLD réclamaient ardemment cette action définitive. M. DE TALLEYRAND, venu à Paris en se rendant aux eaux de Bourbon-l'Archambault, insistait pour qu'un cabinet fût enfin formé capable d'accomplir cette oeuvre et de reprendre en Europe la consistance et la confiance que M. CASIMIR PERIER y avait acquises. Pour suffire à de telles circonstances le cabinet encore debout était évidemment hors d'état de suffire aux chambres....

"Le maréchal SOULT fut chargé en qualité de président de la formation d'un nouveau cabinet. Par son caractère comme par sa situation, le maréchal était propre à cette tâche, qui lui plaisait fort" etc.

Deze plaats is ook daarom belangrijk, omdat zij aanwijst dat zelfs *mémoires* van tijdgenooten, jaren na de gebeurtenissen opgeschreven, niet altijd volkomen juist de bijzonderheden teruggeven. Drie mogendheden van de vijf, die in de conferentie vertegenwoordigd waren, hadden het tractaat met reserves onderteekend; zij beschouwden het tractaat niet volledig voordat aan die reserves was voldaan, en zij oordeelden, dat de Koning van Nederland niet kon en mocht gedrongen worden tot uitvoering van een tractaat, waartoe hij niet was toegetreden. Zij waren dus niet tot uitvoering van het tractaat verplicht.

Blz. 286, r. 4 v. b. "Het tractaat van 21 October 1832". Men vindt het bij LAGEMANS, no. 130, II, p. 280. De overweging in gemeld tractaat, dat de drie andere mogendheden "ne sont pas préparés en ce moment à concourir aux mesures actives, que réclame l'exécution du dit traité", komt weinig met de waarheid overeen, daar de gevolmachtigden van gemelde drie hoven bij het 70e protocol van 1 October verklaard hadden, dat zij geen volmacht hadden om tot dwangmiddelen ter uitvoering van een tractaat, dat niet door Neder-

Digitized by Google

land geteekend was, mede te werken, en dat Oostenrijk en Rusland zich zouden aansluiten aan hetgeen Pruissen zou doen. Ook later hebben die mogendheden in gemelden geest zich tegen dwangmaatregelen verklaard. Verg. ALISON: *History of Europe*, Chap. XXIX. § 86.

Blz. 286, r. 6 v. b. "Adres". Zie *Staatscour.* en *Archief* van LIPMAN.

Blz. 286, r. 3 v. o. "VAN ALPHEN". Zie *Staatscourant.*

Blz. 295, medio. "VERSTOLK VAN SOELEN". Zie *Staatscourant.*

Blz. 297, r. 10 v. b. "Ook geloofden velen". Verg. het *Handelsblad* van 26 November. Men zag in de oorlogsgeruchten niets dan mystificatiën. Prof. VAN ASSEN schreef mij nog in het begin van November uit Leiden: "Noch VAN ALPHEN, noch LUZAC gelooven, dat de Franschen in België zullen durven komen." In eenen brief van 26 December 1832 schreef hij mij, na mededeelingen omtrent dienstzaken betreffende den krijgsraad te velde:

"Ik prijs den Koning, dat hij order gaf om te capituleren, zoodra de bres bruikbaar was. Ook de Prins van Oranje, aan het hoofd van een leger, dat van geestdrift blaakte, heeft de ware animi fortitudo aan den dag gelegd door zich met kalmte te onderwerpen aan den drang der omstandigheden.

"De citadel moest vallen, maar niet geheel het leger blootgesteld worden aan de vereenigde bajonetten van Franschen en Belgen. Lees toch vlijtig de stukken en documenten, zooals zij in het *Recueil* worden bijeengebracht en laat u niet wegsleepen door de publieke opinie. Hoe hebben VAN ALPHEN en LUZAC mij niet vervolgd, wanneer ik beweerde, dat Pruissen niet helpen zou en de citadel geen drie weken volhouden kon. Ik had terstond aan de Pruissen als sequesters de citadel willen aanbieden, dan waren zij ondanks zich zelven gedrongen geweest om te intervenieren. De mededeelingen van Buit. zaken (19 Dec.) zijn te rhetorisch en stinken naar eigen lof. Athene en Carthago en Achaisch verbond moet in geen verslag vermeld worden; agitur de re praesenti; en de Nederlander, die zijnen Koning eerbiedigt, moet niet alleen voor het Opperwezen buigen, maar ook voor zijn Vorst."

Blz. 297, r. 12 v. b. "Pruissische troepen". Verg. het protocol van den Duitschen Bond van 6 December 1832. Dat er sprake is geweest van een Pruissische bezetting van Limburg blijkt uit onderscheidene berichten; bij GOBLET, I, p. 299 et suiv.; JUSTE: *Notes historiques et*

Digitized by Google

biographiques, Brux. 1871, p. 71, en inzonderheid in de appendix aldaar, een brief van Lord MINTO aan Sir ROBERT ADAIR. Het Nederlandsche kabinet schijnt van het voorstel van Frankrijk, om toe te laten dat Pruissen Venlo zou bezetten, kennis gedragen te hebben. Prof. VAN ASSEN heeft mij verzekerd, dat hij het voorstel van een bezetting van Limburg en Luxemburg door Pruissen ondersteund heeft. Zie ook ALISON: *Hist. of Europe*, Chap. XXIX, § 86.

Blz. 297, r. 9 v. o. "Pruissische Staatscourant". Het artikel werd in onze *Staatscourant* overgenomen, en komt ook voor bij LASTDRAGER, III, Bijlage, blz. 1.

Blz. 298, r. 5 v. b. "Protest van kooplieden". Het protest is overgenomen door LASTDRAGER, Dl. III, Bijl. blz. 30.

Blz. 298, r. 7 v. b. "Spotversen". In het Toryblad: *The Court-Journal* kwam onder anderen voor het volgende:

UNE SÉANCE DE LA CONFÉRENCE.

AIR: *Gai, gai, Mariez vous.*

Mon Dieu! qu'ils sont plaisans
Messieurs de la Conférence!
Mon Dieu! qu'ils sont plaisans,
Que ce sont d'habiles gens.
Depuis deux ans, tour à tour,
Qu'ils cherchent à se comprendre,
Ils parviennent à s'entendre,
Un peu moins qu'au premier jour. Mon Dieu, etc.

Ils vont bientôt décider
Que d'après leur politique
La Hollande et la Belgique
N'ont pas l'air de s'accorder. Mon Dieu, etc.

S'ils ont pour mission vraiment
D'entretenir la querelle
Et de la rendre éternelle,
Ils gagnent bien leur argent. Mon Dieu, etc.

Dans un duel dangereux
Craignez-vous un adversaire?

Digitized by Google

Chargez-les de votre affaire,
Vous vivrez longtemps tous deux. Mon Dieu, etc.

On n'a jamais entendu
Plus d'inutiles paroles,
Soixante et dix protocoles!
Voyez que d'esprit perdu! Mon Dieu, etc.

De l'esprit? me dira-t-on,
Vous avez de l'indulgence:
Chut.... on ouvre la séance,
Ecoutez lord PALMERSTON. Mon Dieu, etc.

(Lord PALMERSTON.) Pour mettre ces rois d'accord,
Disons leur, coûte qui coûte,
Que l'un a raison sans doute,
Mais que l'autre n'a pas tort. Mon Dieu, etc.

(Tous ensemble.) C'est parfait.... bravo! bravo!
(L'amb. d'Autriche.) C'est d'une force athlétique!
(L'amb. de France) C'est un effort de logique
En faveur du statu quo. Mon Dieu, etc.

Lord PALMERSTON.) Pour la guerre ou pour la paix,
Quel avis, prince, est le vôtre?
(Prince LIEVEN.) Mylord, ni l'un ni l'autre
Tel est l'avis que j'émets. Mon Dieu, etc.

(Lord PALMERSTON.) Et vous, Monsieur l'Autrichien,
Qu'en pense votre excellence?
(Bar. WESSENBERG) Ma foi, vu la circonstance,
Mylord, je n'en pense rien. Mon Dieu, etc.

(Lord PALMERSTON.) A vous donc, monsieur DURAND,
Qui représentez la France?
(M. DURAND.) Pour dire ce que j'en pense,
J'attends monsieur TALLEYRAND. Mon Dieu, etc.

(Baron BULOW) Pour moi, quant au Luxembourg,
Il faut que j'écrive en Prusse.
(Comte MATUSCHEVITZ). Et moi, mylord, dit le Russe,
Que j'écrive à Pétersbourg. Mon Dieu, etc.

Digitized by Google

(Lord PALMERSTON) Messieurs, parlons des canaux:
Le roi belge est fort à plaindre;
C'est trop longtemps le contraindre
A nager entre deux eaux. Mon Dieu, etc.

Punissons un entêteté
Apprenons au roi GUILLAUME
Que défendre son royaume
Devient une indignité. Mon Dieu, etc.

Que son baron VAN ZUYLEN.
Lui vaudra les étrivières.
(Prince LIEVEN) Pourquoi, sourd à nos prières,
N'a-t-il jamais dit: Amen? Mon Dieu, etc.

(M. DURAND.) Qu'importe qu'il ait raison?
Il faut que le droit fléchisse,
Loyauté, traités, justice,
Sont des mots hors de saison. Mon Dieu, etc.

(Lord PALMERSTON.) Puisqu'il prend un ton si haut,
Qu'aucun avis ne le touche,
Pour lui clore enfin la bouche,
Bloquons celle de l'Escaut. Mon Dieu, etc.

Mais quel bruit, entendons-nous,
C'est le canon, quel désordre!
(M. DURAND.) Quel gâchis! et sans notre ordre!
(Tous ensemble.) Ah! c'en est fait sauvons nous. Mon Dieu, etc.

(Le Prince DE TALLEYRAND, avec un papier à la main.)
Messieurs, je comprends au fait,
Que ce canon vous désole,
Mais j'apporte un protocolle,
Pour en arrêter l'effet.

(Le bon peuple.) Mon Dieu, qu'ils sont plaisans,
Messieurs de la conférence!
Mon Dieu, qu'ils sont plaisans,
Que ce sont d'habiles gens!

Uit de collectie gedichten van CHARLES FROMENT: *Fleurs de l'Oran-*

Digitized by Google

ger, blijkt echter, dat het vers niet van Engelschen, maar van Belgisch orangistischen oorsprong is, ofschoon het door de opname in een Toryblad een Engelsch stempel ontving.

In een ander gedicht: *Les "on dit" de Talleyrand, Grey et Palmerston*, couplets sur l'air: *La paix ne sera point troublée*, waarschijnlijk ook in België vervaardigd, dat wij even als het vorige vonden onder de papieren van LUZAC, kwamen de volgende completten voor:

Oui! Foi punique et protocole
Vrais synonymes dèsormais,
Ne forment plus qu'une parole
Dans l'idiome anglo-français.
Guidés par leurs longue pratique
TALLEYRAND, GREY et PALMERSTON
Ont dit: "en saine politique
"Ces mots sont les mêmes au fond."

Croyez donc aux belles paroles
Aux mots de non-intervenir
Que rabâchent ces protocoles
Pour ensuite les démentir.
Le bon droit sans force est un crime.
TALLEYRAND, GREY et PALMERSTON
Ont dit: "tout pouvoir légitime
"Est né de la poudre à canon."

De ces tartufes diplomates
Petits états méfiez vous;
Lorsqu'il respectent vos pénâtes
C'est pour mieux ajuster leurs coups;
Dans leur conseil diabolique
TALLEYRAND, GREY et PALMERSTON
Ont dit: "d'un voile pacifique
"Couvrons nos oeuvres du démon."

De menigvuldige variatiën van de conferentie heeft GROEN VAN PRINSTERER in zijn register op de *Nederlandsche gedachten*, bij de vermelding van het *Recueil*, doen opmerken, door het volgend bijschrift: "Het zou ten opschrift kunnen voeren: "Variations de la conférence ou turpitudes du droit des gens libéral."

Blz. 298, r. 11 v. b. "Oppositiepartij in Frankrijk". Zie LOUIS BLANC:

Digitized by Google

Histoire de dix ans, III, Chap. IX, de dagbladen van dien tijd, en LASTDRAGER, Bijlagen III, blz. 39

Blz. 298, r. 12 v. b. "Ook in Duitschland". Verg. het *Handelsblad* van 3 Dec. 1832. NOUVION, III, 77, vermeldt: 'L'irritation qui éclata à Berlin et dans l'armée prussienne.'

Blz. 298, medio. Dreven de Fransche doctrinairen door". Bij D'HAUSSONVILLE, Vol. I, p. 24, leest men:

"Un fait moins connu peut-être c'est la manière dont fut décidé le siége d'Anvers. La prise d'Anvers par l'armée française était la mise en exécution par la force même des armes, des nouveaux arrangements territoriaux que la France réclamait de l'Europe au nom de la révolution de 1830. Le projet de cette expédition avait été concerté avec le cabinet britannique; mais les pourparlers se prolongeaient indéfiniment à Londres. On ne tombait point aisément d'accord ni sur le moment de l'expédition ni sur le mode d'exécution. Le cabinet du 11 Octobre s'assembla un matin en conseil, sous la présidence du Roi. M. DE BROGLIE, ministre des affaires étrangères, fit ressortir la gravité des circonstances, la convénance d'une sérieuse démonstration et la nécessité d'y recourir immédiatement, sans plus attendre la décision du cabinet britannique. M. THIERS, ministre de l'intérieur, parla dans le même sens avec une rare vivacité. La résolution fut prise séance tenante. Tous les ordres militaires furent immédiatement expédiés par le télégraphe. L'assentiment définitif de l'Angleterre n'arriva que plus tard et assez avant dans la nuit." Verg. ook NOUVION, III, p. 81. De tegenstand in Engeland tegen de inneming van de citadel door de Franschen bestond ook bij den Engelschen Koning, gelijk blijkt uit het gedenkschrift van WILLIAM IV, medegedeeld door STOCKMAR, S. 255. Het Fransche ministerie had bij den aanvang zeer weinig kracht. Het Engelsche ministerie vreesde zeer voor een ministerie van *l'extrême gauche*, waarbij de algemeene vrede gevaar zou loopen. LEOPOLD schreef eenige maanden na de inname van de citadel aan GOBLET, zie JUSTE: *Leopold* I, p. 36: "Le ministère BROGLIE était mort sans Anvers et le ministère Anglais a jugé plus sage de laisser faire que d'avoir un ministère de l'extrême gauche, qui menait à la guerre générale."

Blz. 298, r. 14 v. o. "Briefwisseling met Lord GREY". Zie *Recueil*, III, p. 320.

Blz. 299, medio. Mr. S. P. LIPMAN: *Beantwoording der vraag: zijn*

Digitized by Google

de Engelsche ministers volgens het Engelsche regt bevoegd de schepen en goederen eener vreemde vlag krachtens een besluit der uitvoerende magt in vredestijd aan te houden? Verg. verder over het embargo de beide dissertatiën van Mr. F. P. KARSEBOOM: *de Navium detentione quae vulgo dicitur embargo.* De eerste behandelde de staatsrechtelijke, de tweede de privaatrechtelijke vraagpunten. Zij werden achtereenvolgens te Amsterdam en te Leiden in 1840 verdedigd.

Blz. 299, r. 9 v. o. "Vaderlandsliefde". De opwekking was niet minder dan in October 1831. De tijdgenoot kan het zich herinneren en het nageslacht kan er overtuigd van worden door de dagbladen van dien tijd te raadplegen.

Blz. 300, r. 3 v. b. "17 November beraadslaging". Zie *Staatscourant.*

Blz. 321, r. 5 v. o. "De openbare meening". In het *Handelsblad* van 15 October las men onder anderen het volgende: "Toen onze geëerbiedigde Koning verleden jaar aan zijn braaf, opregt en getrouw Volk om geld vraagde, waren er in luttel weken tijds *vier en tachtig millioen guldens vrijwillig ingeschreven en verstrekt.* In den loop van dat jaar verkochten diegenen, die zulks verkozen, hunne Obligatiën tusschen 82 à 85 pCt., zijnde deze laatste prijs, die, tegen welke het Gouvernement dezelve had uitgegeven. Nogmaals zal er een zoodanig doorslaand bewijs van ware vaderlandsliefde kunnen vereischt en verleend worden. Ieder Hollander zal doen wat hij kan, en lijden wat hij bevroeden zal onvermijdelijk te zijn. Hij zal opzien tot den Allerhoogsten, zooals zijne voorvaderen deden, en knielende voor den troon des Almagtigen, zijne genade en zijnen bijstand andermaal afsmeeken voor degenen, die op Hem al hun vertrouwen stellen." Verg. ook omtrent het populaire van den tegenstand, VON GAGERN: *Leben.*

Blz. 321, r. 2 v. o. "*Handelsblad,* 22 Nov." Het gedicht was geteekend: J. A. K., de letters van J. A. KRAMER, toen Evang. Luth. predikant te Zutphen, later te 's Gravenhage.

Blz. 322, r. 12 v. b. "Biddagsbrief". Men vindt dien ook bij KIST: *Biddagsbrieven*, Dl. II. Onderscheidene biddagspreeken zagen het licht, die bijdragen zijn tot den godsdienstigen en kerkelijken toestand dier dagen. In de leerrede van H. W. DE WILDE, gehouden over 2 Samuel X: 12, is "De God van Israël de God onzer Vaderen", terwijl onze vijanden zijn "de Ammonieten van het Oude Testament". Deze mis-

Digitized by Google

kenning van het reine Christendom vindt men in onderscheidene andere geschriften.

Blz. 324, r. 5 v. o. "TOLLENS". Men vindt het lied onder anderen in de volksuitgave van de gedichten van TOLLENS, Leeuwarden, 1871, blz. 352.

Blz. 325, r. 8 v. o. "Kaartjes te bekomen" De bijzonderheid is vermeld in de *Beschrijving van Antwerpen*, door MERTENS en TORFS, Dl. VII, blz. 352, waar meerdere bijzonderheden omtrent het beleg vermeld zijn.

Blz. 325, r. 4 v. o. "De minister van buitenlandsche zaken". Al de mededeelingen werden openbaar gemaakt en in de *Staatscourant* opgenomen.

Blz. 326, medio. "Landstorm". De redevoeringen zijn overgenomen uit de *Staatscourant*.

Blz. 342, r. 9 v. o. "Heldhaftige verdediging", elders beschreven. Verg. inzonderheid VAN KAMPEN: *Gedenkboek;* BOSSCHA: *Neerlands heldendaden;* LASTDRAGER: *Belegering van het Kasteel van Antwerpen;* KOOPMAN: *Zr. Ms. zeemagt voor Antwerpen.*

Blz. 342, r. 1 v. o. "In de geschiedenis van Frankrijk". Het tafereel van vreugde aan het hof van LOUIS PHILIPPE over het behaalde succès wordt door Mevrouw GUIZOT, de minister was toen ongesteld, in den aanvang van Chap. XVI der *Mémoires* aldus beschreven: "J'ai été hier au château; le roi et la reine faisaient plaisir à voir, si patriottes et si paternels, si heureux de la gloire de nos armes, si contents de voir leurs enfants à l'abri au danger, si simples en parlant de leur bonne conduite: Mes fils ont fait leur devoir, m'a dit la reine; je suis charmée que l'on sache qu'on peût compter sur eux en toute occasion." Van de voor Antwerpen gesneuvelde Fransche conscrits en van het geld, dat het schitterende feit aan Frankrijk kostte, werd niet gesproken. Tegenover dit vreugdetooneel, dat na de inneming van de citadel in het salon van het *Palais royal* genoten werd, staat de beschuldiging van LOUIS BLANC, die in zijn *Histoire de dix ans*, schrijft: "Le traité des 24 articles ayant été spécialement dirigé contre la France (iets dat LOUIS BLANC beweerde en dat voor een gedeelte kan worden toegegeven, daar een onzijdig België aan de alliantie van Frankrijk werd onttrokken) ce n'était certes pas à nous qu'il

Digitized by Google

convenait de l'aller imposer au roi de Hollande, l'épée à la main, Demander à la France de soutenir au prix de son or, au prix du sang de ses enfants, l'ensemble des mesures décretées contre elle-même, c'était préparer à l'Europe le plus triste spectacle qui lui eût jamais été donné. Mais pour nos ministres, l'essentiel était d'éblouir les esprits, de donner à un pouvoir naissant l'éclat d'une grande entreprise." Dat de inneming van de citadel van Antwerpen niet geschiedde in het belang van den vrede van Europa, maar uit een bekrompen ministerieel belang van Frankrijk, blijkt ook uit A. PEPIN: *Deux ans de Règne*, 1830—1832, 1833, eene verdediging van de politiek van de doctrinaires; daarin wordt in het breede de noodzakelijkheid betoogd van de interventie van Frankrijk in Aug. 1831 en van de inneming van de citadel van Antwerpen, om aan de pogingen tot restauratie een einde te maken, waarom dan ook een verband wordt gezocht tusschen de onderdrukking van de beweging, die de Hertogin van BERRY in de Vendée zocht te doen ontstaan, en de inneming van de citadel van Antwerpen ten behoeve van België. Verg. p. 356—362. Het werk is overigens geheel eenzijdig doctrinair. Alles wordt aangegrepen om het doctrinair stelsel te verdedigen; op wezenlijke toestanden wordt niet gelet. Van den Nederlandschen veldtocht, in Aug. 1831, wordt eenvoudig gezegd, p. 341, dat het Fransche leger België is ingetrokken "pour repousser l'invasion de la Hollande qui avait attaqué les Belges à l'improviste et contre la foi des traités."

Blz. 343, r. 4 v. b. "In de geschiedenis der diplomatie". Verg. de schrijvers boven, blz. 33, aangehaald. In de *Mémoire sur la situation politique et militaire de l'Europe à l'occasion des traités de* 1831, 1833 *et* 1841 *sur le droit de visite*, Paris 1844, wordt de zelfzuchtige politiek van Engeland in het breede betoogd en onder anderen, p. 173, melding gemaakt van de bemachtiging der Nederlandsche koloniën door Engeland en van "la séparation de la Belgique en 1831, évidemment faite à son profit et contrairement à tous les traités." In betrekking tot de Engelsche politiek vinden wij in de *Staatscourant* van 22 December het volgende uit de Engelsche bladen overgenomen:

"Bij eene voorloopige vergadering der kiezers te Southampton, is de Minister van Buitenlandsche zaken, Lord PALMERSTON, als kandidaat voor de vertegenwoordiging van het graafschap opgetreden. Een zijner mededingers heeft hem daarbij verweten, dat de tegenwoordige Ministers, die zich zoo stellig tot handhaving des vredes en bezuiniging in de staatsuitgaven verbonden hadden, thans deze belofte op eene in het oog vallende wijze schonden. Lord PALMERSTON heeft op die

Digitized by Google

beschuldiging onder anderen geantwoord: Ik zal mij door de kreten tegen eenen oorlog met Holland, waardoor onze ooren verdoofd worden, niet laten verschrikken; want ik verzoek u te gelooven, dat zulk een oorlog in het geheel niet bestaat; dat Engeland met geenerlei kleine of groote Mogendheid oorlog voert, en dat deze oorlog met Holland niet anders is, dan het gewrocht der opgewondene verbeelding van hen, die daarover schreeuwen. Het hier gelegde embargo en de geregtelijke uitzetting, die thans te Antwerpen plaats heeft, zijn geen oorlog met Holland! Neen! de ministers hebben den vrede bewaard; maar indien zij hunne tegenwoordige handelwijze omtrent Holland en België niet gevolgd hadden, dan zou een oorlog ontstaan zijn, een algemeene oorlog, een oorlog over beginselen, die geheel Europa in vuur en vlam zoude hebben gezet. Juist omdat het tegenwoordig Bestuur zulk een oorlog heeft voorgekomen, wordt het thans zoo hevig aangetast door hen, die zulk een oorlog als een middel beschouwden, om het roer van Staat in handen te krijgen. De Ministers hebben besloten, om den vrede te handhaven, zoo lang als de belangen of de eer van Engeland niet worden aangetast, en ik ben overtuigd, dat, hoe vredelievend het volk van Engeland ook zij, dat toch niet zoude aarzelen, om zoo vele dappere en geldelijke hulpmiddelen te leveren, als de omstandigheden zouden vorderen, indien de belangen of de eer van Engeland immer eene wapenkreet noodzakelijk mogten maken. Ik weet wel, dat het mij en mijne ambtgenooten als een verwijt wordt aangerekend, dat gedurende ons Bestuur de oude vijand van Engeland in een vriend is veranderd, en dat Frankrijk, vroeger onze tegenstander, thans onze bondgenoot is."

De Engelsche minister kon voor het oppervlakkig gehoor van een kiesvergadering gemakkelijk met zulk eene verdediging volstaan, door geheel te verzwijgen de voorstellen door Nederland gedaan en het voorstel door Pruissen gedaan en ondersteund door Rusland en Oostenrijk. In het parlement, eenige weken later, aangevallen, verdedigde hij zich door meer oprecht te erkennen, dat het belang van België het embargo en de inneming van de citadel vorderde en dat de Belgen gebleken waren niet bestand te zijn geweest tegenover Nederland.

Blz. 343, r. 10 v. o. "Voor Nederland eene schennis van de rechten van een onafhankelijken Staat". Ten opzichte van het onrecht is er tot heden slechts één enkele stem in ons Vaderland geweest. Ook zij, die meenden dat men moest toegeven, erkenden het onrecht van het geweld. Dit gevoelen sprak zich ook uit in de onderscheidene brochures, als: *La guerre pendant la Paix ou l'avenir de l'Europe révélé par l'attentat d'Anvers*, la Haye 1833; — *Het vuistregt in* 1832,

Digitized by Google

of Drie brieven aan de Franschen, door Philopatris, Breda 1833 — geweldig.

Blz. 343, r. 11 v. b. "Voor België eene diepe vernedering". Ter eere van de Belgische nationaliteit moet vermeld worden, dat èn door het volk èn door de meerderheid der gedeputeerden deze vernedering diep gevoeld werd. Vergelijk de feiten, medegedeeld door THÖNISSEN: *Léopold I;* VANDENPEEREBOOM: *Histoire parlementaire;* DE LEUTRE: *Révolution Belge.* Het ministerie, dat den Franschen den toegang in België verleend had, ingevolge de toen nog bestaande wet van 1 October 1831, trad af, na een afkeurend votum.

Blz. 343, r. 13 v. b. "Voor kleine Staten". Verg. Prof. VREEDE: *le Conservateur.*

Blz. 344. r. 14 v. b. "Stelsel van volharding". In de brochure van SIRTEMA VAN GROVESTINS: *La conférence de Londres et Guillaume* 1e. *ou l'influence du système de persévérance*, etc., Paris 1844, worden de gebeurtenissen tot October 1832 zeer oppervlakkig en, gelijk in al de geschriften van dien, wegens ongeschiktheid, ontslagen secretaris van het kabinet des Konings, met vijandige partijdigheid voorgesteld. Het geschrift werd daarenboven geschreven onder den indruk van de felle oppositie in 1844.

Blz. 344, medio. *"Système de Meulenaere"*. Verg. JUSTE: *de Meulenaere*, p. 39, die echter, vreemd genoeg, p. 27, geheel met stilzwijgen voorbijgaat den brief van DE MEULENAERE van 28 Juli 1831, waarin inderdaad het begin van zijn volhardingstelsel gelegen is.

Blz. 344, r. 7 v. o. "Door VAN HOGENDORP en anderen". Verg. boven in den tekst, blz. 92 en in de *Aant.* blz. 122.

Blz. 345, r. 8 v. b. "Schitterende verdediging" In deze woorden drukt GROEN VAN PRINSTERER: *Handboek*, 3e uitg. blz. 883, geheel het algemeen gevoelen uit.

Blz. 345, r. 11 v. b. "Aanzienlijke offers". De *Staatscourant* deelde ze in onderscheidene nommers mede. Ook van het buitenland werden onderscheidene giften als bewijs van sympathie ingezonden.

Blz. 345, r. 15 v. b. "LUZAC, VAN NES, WARIN". Verg. in den tekst blz. 312, 321 en 329.

Digitized by Google

Blz. 345, r. 16 v. b. "THORBECKE schreef". Zie *Brieven*, blz. 76.

Blz. 335, r. 12 v. o. "Velen beschouwden". Verg. inzonderheid het *Handelsblad* van December 1832.

Blz. 345, r. 11 v. o. "TOLLENS zong". Verg. *Gedichten*, als boven, blz. 667.

Blz. 346, r. 3 v. o. "De meest overheerschende". Het kan niet genoeg opgemerkt worden, dat de openbare meening inderdaad is die der tijdelijk overheerschende, meest krachtig zich uitende minderheid; de groote menigte volgt den indruk.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google